

MODERN INTERNATIONAL LAW

ლევან ალექსიძე

თანამედროვე
საერთაშორისო
სამართალი

თბილისი
2010

ლევან ალექსიძე

თანამედროვე
საერთაშორისო
სამართალი

თბილისი
2010

წიგნში განხილულია თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხები: საერთაშორისო სამართლის, როგორც დამოუკიდებელი სამართლებრივი სისტემის ცნება, სოციალური ბუნება, წყაროები, სუბიექტები: ცალკეული დარგების (სახელმწიკრულებო, დიპლომატიური, საკონსულო, კონსმოსური და სხვ.) ძირითადი დებულებანი.

ნაშრომი განკუთვნილია საერთაშორისო სამართლის პრობლემებით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრისათვის.

რედაქტორი – პროფესორი კოტე კორკელია

საერთაშორისო სამართლის ცნება,
სოციალური გუნება და წყაროები

1. საერთაშორისო სამართალი
და საერთაშორისო სისტემა

საერთაშორისო სამართალი სპეციფიკურ საზოგადოებრივ მოვლენას წარმოადგენს, რომელიც უფრო ფართო და ყოვლისმომცველი სოციალურ-პოლიტიკური სამყაროს განუყოფელ ნაწილს – საერთაშორისო სისტემას მიეკუთვნება.

საერთაშორისო სისტემა, ფართო გაგებით, მოიცავს ყველა იმ ურთიერთობას, რომელიც სახელმწიფოს გარეთ წარმოქმნილი ურთიერთობების კომპონენტებს შეიცავს, გამორჩეულად იმისა, ატარებს კონკრეტული ურთიერთობა სამთავრობათაშორის თუ არასამთავრობათაშორის ხასიათს, მონაწილეობს მასში ფიზიკური თუ იურიდიული პირი, პოლიტიკური პარტია თუ სახელმწიფო, როგორც სუვერენული უფლებების მატარებელი. ამგვარად, საერთაშორისო სისტემის ამ ცნებაში შედის ყველა საერთაშორისო მსოფლენა, ერთა შორის არსებული ყველა კონტაქტი, ჩამოყალიბებული ინსტიტუტი და ა.შ.

ჩვენ ინტერესს წარმოადგენს უფრო ვიწრო ცნება საერთაშორისო სისტემისა, რომელიც მხოლოდ სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებს მოიცავს. ე.ი. ისეთ ურთიერთობებს, რომლებშიც ძირითადად სუბიექტურად გამოდიან სახელმწიფოები, როგორც სუვერენული პოლიტიკური ერთეულები, აგრეთვე სახელმწიფოების მიერ შექმნილი საერთაშორისო სამთავრობათაშორისი ორგანიზაციები, თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერები და ხალხები, სახელმწიფოს მსგავსი ერთეულები. სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების სუბიექტების გარდა, ეს სისტემა მოიცავს აგრეთვე ამ ურთიერთობების შედეგად წარმოშობილ სამართლებრივ, მორალურ და სხვა ნორმებს (საერთაშორისო სამართალს, საერთაშორისო ადათს, საერთაშორისო მორალს, საერთაშორისო თავაზიანობას), რომლებიც თავის მხრივ, აქტიურ ზეგავლენას ახდენენ არსებულ საერთაშორისო ურთიერთობებზე.

ამრიგად, საერთაშორისო სამართალი კონკრეტული საერთაშორისო სისტემის – სახელმწიფოთაშორისი სისტემის განუყო-

ფული ნაწილია და უნდა განიხილებოდეს მთელი სისტემის ყველა კომპონენტთან მჭიდრო კავშირში. საერთაშორისო სამართალი საერთაშორისო პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო, სავაჭრო, კულტურული და სხვა ურთიერთობების იურიდიული ჩარჩოა, რაც აძლევს ამ ურთიერთობებს სპეციფიკურ, სხვა სოციალურ მოვლენებისაგან განსხვავებულ ხასიათს.

დედამიწაზე პირველი სახელმწიფოების შექმნისთანავე დამყარდა სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობანი, რომლებიც გარკვეული ქცევის წესებით რეგულირდებოდა. ეს ქცევის წესები, ანუ ნორმები, ვითარდებოდა და მტკიცდებოდა სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობათა განვითარებასა და განმტკიცებასთან ერთად. ქცევის ნორმების ბუნება მჭიდროდაა დაკავშირებული საერთაშორისო ასპარეზზე გაბატონებულ სოციალურ-ეკონომიკურ ფორმაციასთან.

ამგვარად, კაცობრიობის განვითარების ყველა ეტაპზე, სახელმწიფოების ჩამოყალიბებიდან მოყოლებული, მოქმედებს სათანადო, ამ სახელმწიფოებისათვის სავალდებულო ქცევის წესები. მაგრამ სახელმწიფოების ქცევის ყველა წესი როდი ატარებს სამართლებრივ ხასიათს და სამართლის განსაკუთრებულ სისტემას – საერთაშორისო სამართალს როდი განეკუთვნება.

მხოლოდ იმ ნორმებს, ანუ ქცევის წესებს, რომლებიც სახელმწიფოთა, სხვა სუბიექტების ურთიერთშეთანხმების საფუძველზეც იქმნებიან და რომელთა შესრულების უზრუნველყოფა თვით სახელმწიფოების, სხვა სუბიექტების მიერ ინდივიდუალურად ან კოლექტიურად ხდება, ეწოდება საერთაშორისო სამართალი.

შიდასახელმწიფოებრივი სამართლისაგან განსხვავებით საერთაშორისო სამართალი გამოირჩევა მრავალი თავისებურებებით:

ა) საერთაშორისო სამართლის ძირითად სუბიექტს წარმოადგენს სახელმწიფოები. ფიზიკურ პირს მხოლოდ გარკვეულ სფეროებში ენიჭება შეზღუდული საერთაშორისო სამართლებრივი უფლება – პასუხისმგებლობა.

ბ) საერთაშორისო სამართლის რეგულირების საგანი მხოლოდ სახელმწიფოს მთავრობათაშორისი, სახელმწიფოებრივი ურთიერთობანია, ე.ი. ისეთი ურთიერთობანი სადაც სახელმწიფოები მონაწილეობს როგორც ერთიანი, უზუნაესი, სუვერენული უფლებების მქონე ძალა, ანუ ხელისუფლების მქონე სუბიექტი. ურთიერთობანი, რომელნიც საზოგადოებრივი, რელიგიური და სხვა ამგვარი ხაზით ხორციელდება, არ ექვემდებარება საერთაშორისო სამართალს.

გ) საერთაშორისო სამართლის ობიექტად შეიძლება იყოს მხოლოდ:

- 1) სახელმწიფოს მოქმედება (მაგ., მოვალეობა დაეხმაროს მოკაემირეს ურთიერთდახმარების ხელშეკრულების ძალით).
- 2) მოქმედებისაგან თავის შეკავება (მაგ., ურთიერთთავდაუსხმელობის ვალდებულება).
- 3) სახელმწიფო ტერიტორია.

დ) საერთაშორისო სამართლის წყაროებია სახელმწიფოთაშორისი შეთანხმების შედეგად ჩამოყალიბებული ნორმები – საერთაშორისო ხელშეკრულებები და საერთაშორისო ჩვეულებანი, ე.ი. საერთაშორისო სამართლის ნორმებს ქმნის არა რაიმე ზესახელმწიფოებრივი საკანონმდებლო ორგანოები, არამედ თვით საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები.

ე) იგივე სუბიექტები უზრუნველყოფენ საერთაშორისო სამართლის შესრულებას; დაზარალებული სახელმწიფო ან თვითონ ან სხვა სახელმწიფოსთან ერთად (რასაც უფრო ეფექტური ხასიათი აქვს) აიძულებს დამნაშავე სახელმწიფოს აღადგინოს დარღვეული წესი და აკისრებს მას სათანადო პასუხისმგებლობას. აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ცნობს მხოლოდ დაევების მშვიდობიანი გადაწყვეტის საშუალებებს და ომს კანონგარეშედ აცხადებს.

განასხვავებენ საყოველთაო და ლოკალურ საერთაშორისო სამართალს, ეს უკანასკნელი არეგულირებს ურთიერთობას ორ ან რამდენიმე სახელმწიფოს შორის, ხოლო საყოველთაო – თითქმის ყველა სახელმწიფოს ინტერესებს ემსახურება და მთელი საერთაშორისო საზოგადოების სამართალს წარმოადგენს. შემდგომ ტერმინით „საერთაშორისო სამართალი“ აღინიშნება „საყოველთაო საერთაშორისო სამართალი“, ლოკალური საერთაშორისო სამართალი კი საგანგებოდ იქნება აღნიშნული. განასხვავებენ აგრეთვე რეგიონალურ საერთაშორისო სამართალს, რომელიც გარკვეული გეოგრაფიული რაიონის სახელმწიფოების ურთიერთობებს არეგულირებს და ხშირად ამ არისათვის სპეციფიკურ თავისებურებებს ატარებს. აუცილებელი არ არის, იგი მოიცავდეს მთელ კონტინენტს (ევროპა, აზია, აფრიკა, ამერიკა), გვხვდება ერთი და იმავე კონტინენტის რამდენიმე რეგიონალური საერთაშორისო სამართალი, რომლებიც გარკვეულ ქვეყნებს მოიცავს (მაგ. ცენტრალური ამერიკის სახელმწიფოები, აფრიკის არაბული ქვეყნები და სხვ.).

ყველა ლოკალური საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა,

მიუხედავად თავისებურებებისა, უნდა შეესაბამებოდეს საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებს, ყველა იმპერატიულ ნორმას. (იხილეთ ქვევით).

მიყვავთ საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ანუ საერთაშორისო სამართლის თეორიული საკითხების შემდგომ განხილვას.

საერთაშორისო სამართლის საგნის შესწავლისას ხშირად შეეხვედებით ტერმინებს „საერთაშორისო სამართლის პრინციპები“ და „საერთაშორისო სამართლის ნორმები“, ორივე შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს სავალდებულო იურიდიული ქცევითი წესი, რაც განსხვავდება შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის პრინციპებისა და ნორმებისაგან. ცნობილია, რომ შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ზოგიერთ დარგობრივ პრინციპს არა აქვს იურიდიული ძალა და ისინი განზოგადოებული მთავარი სამართლებრივი იდეის სახეს ატარებენ.

საერთაშორისო სამართალში „პრინციპი“ იურიდიული ძალის მქონე ზოგადი სახელმძღვანელო საწყისია, რომელსაც უნდა ემორჩილებოდეს ან საერთაშორისო სამართლის მთელი სისტემა (ძირითადი პრინციპები) ან ცალკეული დარგების (დარგობრივი პრინციპები) ნორმები. საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა უფრო კონკრეტული ქცევითი წესია, იგი მოწოდებულია დეტალიზაცია უყოს ამა თუ იმ პრინციპს, ან მოაწესრიგოს სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობანი ძირითადი პრინციპის შესაბამისად.

ამგვარად, შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ სამართლებრივი ნორმების იერარქიის შემდეგი სურათი:

1. საყოველთაოდ აღიარებული ძირითადი პრინციპები, რომელნიც ყველა ან თითქმის ყველა სახელმწიფოს მიერაა ცნობილი, ამ ქვეყნების სოციალური სისტემების არსის მიუხედავად.

2. საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ცალკეულ დარგში გაბატონებული პრინციპები, რომელნიც ძირითად პრინციპებთან შესაბამისობაში უნდა იყვნენ.

3. ძირითადი და დარგობრივი პრინციპების შესაბამისობაში არსებული დარგობრივი ნორმები, რომელნიც აღნიშნული პრინციპების კონკრეტიზაციას წარმოადგენენ.

4. ლოკალური საერთაშორისო-სამართლებრივი პრინციპები და ნორმები, რომელნიც ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ურთიერთობებს არეგულირებენ და ზემოაღნიშნულ პრინციპებს და ნორმებს უნდა შეესაბამებოდნენ.

როგორც ვხედავთ, თანამედროვე საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის კონსტიტუციური პრინციპების ხასიათს ატარებენ, თუმცა ტერმინი „კონსტიტუციური“ აქ უნდა იკითხებოდეს საერთაშორისო სამართლის კოორდინაციული ბუნების გათვალისწინებით, რაც განსხვავდება შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ვერტიკალური სტრუქტურისაგან.

განსხვავებენ იმპერატიულ და დისპოზიტიურ ნორმებს (პრინციპებს). დისპოზიტიური საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა ახიჭებს სუბიექტებს უფლებას ურთიერთშეთანხმებით შექმნან განსხვავებული ქცევითი წესი, გადაუხვიონ მას. მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ მხარეებმა არ ისარგებლეს ამ უფლებით, მათი ურთიერთობა მოწესრიგდება არსებული დისპოზიტიური ნორმით. მაგალითად, ღია ზღვაში ყველა სახელმწიფოს ხომალდი ნაოსნობს თავისი ქვეყნის აღმით და სხვა ქვეყნის ხომალდს არა აქვს უფლება მისი გაჩერების, გაჩხრეკის, თუკი მეკობრეობის, მონათვაჭრობის და სხვა მსგავსი ქმედების ეჭვი არ არის, მაგრამ ორ ან რამოდენიმე სახელმწიფოს შეთანხმებით შეუძლიათ მისცენ უფლება თავიანთ სამხედრო ხომალდებს ნებისმიერ დროს ჩაატარონ ჩხრეკა ამ სახელმწიფოების სამოქალაქო გემებზე.

მაგრამ არსებობს ნორმები, რომელთა გადახვევა ურთიერთშეთანხმებითაც არ შეიძლება, რადგან მათ მიერ დადგენილი ქცევის წესი ყველა სახელმწიფოსათვის, მთელი საერთაშორისო საზოგადოებისათვის სასიცოცხლო, უმნიშვნელოვანეს ფასეულობას წარმოადგენს. მაგ., გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის (გაერო-ს) წესდებით, კანონგარეშეა გამოცხადებული ძალის ან ძალით მუქარის გამოყენება ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოს მიმართ (მუხ.2/1). იურიდიულად ორი ან რამდენიმე სახელმწიფო მოკლებულია უფლებას, ურთიერთშეთანხმებით უარყოს ეს პრინციპი და ხელშეკრულებით აღიაროს დავის შეიარაღებული ძალით გადაჭრის უფლება. ასეთ ნორმას (პრინციპს) იმპერატიული ხასიათი აქვს. იმპერატიული ნორმები გვხვდება ზემოხსენებული იერარქიის პირველ სამ საფეხურზე. პირველ რიგში, ეს საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპებია (იხ. თავი IV). რაც უფრო ქვევით ჩავდივართ, მით უფრო მეტ იმპერატიულ ნორმას ვხვდებით, რაც ბუნებრივია მეორე და მესამე საფეხურზე არსებულ ნორმათა ხამრავლის გამოა.

კერძოობით არ არსებობს საერთაშორისო-სამართლებრივი

დოკუმენტი, რომელიც მკაფიოდ განსაზღვრავს, თუ რომელი ნორმა მიეკუთვნება იმპერატიულს. ვენის 1969 წლის კონვენცია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა სამართლის შესახებ ახდენს მხოლოდ ფაქტის კონსტატაციას: ხელშეკრულება, რომელიც გადაუხვევს იმპერატიულ ნორმას (jus cogens), ბათილად ჩაითვლება; იმპერატიულად ჩაითვლება ნორმა, რომელიც შექმნილია და აღიარებული იმპერატიულად სახელმწიფოთა საერთაშორისო მთელი თანამეგობრობის მიერ.

ამიტომ იმპერატიულ ნორმებად ამ საფეხურზე აღიარებენ ისეთ პრინციპებსა და ნორმებს, რომლებიც განამტკიცებენ საერთაშორისო მართლწესრიგის საფუძვლებს, ცივილიზაციის დღევანდელი საფეხურის ყველაზე უმნიშვნელოვანეს მორალურ ფასეულობებს, რომელთა გარეშე შეუძლებელია კაცობრიობის შემდგომი განვითარება. მომდევნო თავებში ჩვენ უფრო კონკრეტულად შევეხებით ასეთ ნორმებს.

2. საერთაშორისო სამართლის სოციალური ბუნება

იბადება კითხვა: თუ საერთაშორისო სამართალი სამართლებრივი ფენომენია, რა არის მისი ეკონომიკური ბაზისი, რომლის მიმართაც იგი სამსახურებრივ როლს ასრულებს?

საერთაშორისო სამართალს, რომელიც მონათმფლობელურ, ფეოდალურ და ბურჟუაზიულ სამყაროს ემსახურებოდა, ეკონომიკურ ბაზისად ედო ყოველი სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციისათვის დამახასიათებელი საწარმოო ურთიერთობანი. ეს ურთიერთობანი ორ საფეხურიან ხასიათს ატარებდა – ყოველ სახელმწიფოში გაბატონებული ბაზისი განაპირობებდა კონკრეტული სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციისათვის დამახასიათებელ საერთაშორისო ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ურთიერთობებს. უკანასკნელთა შორის საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობანი ისეთივე მატერიალური ძალის მქონენი იყვნენ, როგორც სახელმწიფოების შიგნით გაბატონებული საწარმოო ურთიერთობები. რასაკვირველია, კაცობრიობის განვითარებასთან ერთად საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობანი ფართოვდებოდა და მრავალფეროვანი ხდებოდა, უფრო და უფრო ბევრ ქვეყანას ახვევდა ქსელში, რაც განაპირობებდა მთელი პოლიტიკური და იურიდიული ზედ-

საშენის ხასიათს.

ამგვარად შეიძლება ვილაპარაკოთ მონათმფლობელურ, ფეოდალურ და ბურჟუაზიულ საერთაშორისო სამართალზე, აგრეთვე ე.წ. „სოციალისტური“ და „კაპიტალისტური“ სახელმწიფოების თანაარსებობის პერიოდისათვის დამახასიათებელ საერთაშორისო სამართალზე.

ისტორიული განვითარების დიალექტიკა მდგომარეობს იმაში, რომ ისტორიულად კლასები ხელისუფლებისათვის ბრძოლის დროს და აგრეთვე ამ ხელისუფლების ხელში ჩაგდების მიზნით, პირველ ხანებში გამოდიან საერთაშორისო ასპარეზზე პროგრესული იდეალებით, რომლებშიც ანარეკლს პოულობს წინა ეპოქებში გაბატონებული პრაქტიკა და იდეოლოგია, კაცობრიობის განვითარების ის გამოცდილება, რომელიც შეესატყვისებოდა ახალი კლასის ინტერესებს. ეს იდეა-პრინციპები, გატარებული ახალი კლასის მართლშეგნების ფილტრში, და ეს იდეა-პრინციპები, რომლებსაც წარმოშობდა ამ კლასის მატერიალური არსებობის ფაქტორები, თანდათანობით პოულობენ აღიარებას საერთაშორისო მასშტაბით, საერთაშორისო სამართალში, რაც კაცობრიობის პროგრესული განვითარების კანონზომიერებითაა განპირობებული.

მაგრამ ახალი, საყოველთაოდ აღიარებული ნორმების, დამკვიდრების პროცესი, როგორც წესი, ჩამორჩება პროგრესული კაცობრიობის მართლშეგნებას, რომლის მედროშენი პროგრესული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის სახელმწიფოები არიან. მხოლოდ კომპრომისები და ურთიერთდათმობა საერთაშორისო ურთიერთობათა ძირითად მონაწილეთა მხრიდან გამოიხატებოდა საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმებში, რასაკვირველია მრავალი ნორმა ძალის პოლიტიკის შედეგი იყო, რაც გარდაუვალია ანტაგონისტურ კლასებად დაყოფილ საზოგადოებაში.

ერთი სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციიდან შემდგომ ფორმაციაზე გადასვლის პერიოდში იმ დროისათვის პროგრესული სახელმწიფოები ებრძვიან წინა ფორმაციის პოლიტიკურ ძალებს და ძალით ამყარებენ მათთვის სასურველ საერთაშორისო მართლწესრიგს. სწორედ ასე იქცეოდა საფრანგეთის ახალგაზრდა ბურჟუაზიული სახელმწიფო XVIII საუკუნეში. საუკუნე დასჭირდა იმას, რომ ჩამოყალიბებულიყო ყოვლის მომცველი ბურჟუაზიული სამართალი, რომელიც ინარჩუნებდა ბურჟუაზიასა და ფეოდალებს შორის მიღწეული კომპრომისის ზოგიერთ შედეგს. დიდი ფეოდალური სახელმწიფოები მიიმეფ იხევედნენ უკან, იბრძოდნენ

არსებული ნორმების ხელშეუხებლობისათვის. მაგრამ ახალი, პროგრესული იდეოლოგია და სამართლებრივი პრინციპების ძალა ისეთი უღმობელი იყო, რომ მათი აღიარება, თუნდაც ფორმალურად, აუცილებელი გახდა. შემდგომ, როდესაც ამ ქვეყნებში (რუსეთი, პრუსია, ავსტრია) ბურჟუაზიული ელემენტები გაბატონებულ ფაქტორად იქცა, ბურჟუაზიული საერთაშორისო სამართლის კლასობრივი არსი შედარებით ერთგვაროვანი გახდა.

პირველ საფეხურზე ბურჟუაზიული იდეოლოგიები, იყენებდნენ რა ბუნებითი სამართლის იმპერატივებს სახელმწიფოთა საერთაშორისო ასპარეზზე მოქმედების შეფასებისათვის, აღიარებდნენ აგრეთვე სახელმწიფოთა თანხმობის როლს საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმის შექმნაში. ბურჟუაზიის პოლიტიკური გამარჯვების შემდეგ კი, სახელმწიფოს თანხმობა ამა თუ იმ ნორმის სავალდებულობაზე აუცილებელი ხდება „ცივილიზებული სახელმწიფოების საყოველთაო თანხმობის ძალით“. ნაგულისხმები იყო, რომ არსებული, ე.ი. XVIII-XIX საუკუნეებში ჩამოყალიბებული საერთაშორისო სამართალი, მისი ძირითადი პრინციპები დამყარდა „ცივილიზებული ქვეყნების“ საერთო თანხმობით. მართლაც საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმები იქმნებოდა ძირითადად დიდი სახელმწიფოების მიერ (რუსეთი, საფრანგეთი, ინგლისი, პოლანდია. აშშ, პრუსია, ავსტრია), რომლებიც არ ცნობდნენ არც ერთ ქცევით წესს, რომელზედაც მათ არ მიუციათ თანხმობა. შეიქმნა „ხალხთა ევროპული საზოგადოება“, რომელშიც შესვლა ყოველი ახალი სახელმწიფოსათვის დამოკიდებული იყო ამ საზოგადოების წევრების საყოველთაო თანხმობაზე, პირველ რიგში დიდი სახელმწიფოების ნება-სურვილზე, რომლებიც თავს ახევედნენ ახალ წევრს არსებულ საერთაშორისო სამართალს. მხოლოდ ამის შემდეგ დებულობდა ახალი წევრი „თანასწორუფლებიანი სუბიექტის“ სტატუსს და უფლებამოსილი იყო უარეყო არასასურველი ქცევითი წესი, რომელიც ფორმირების პროცესში იყო.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ პერიოდის საერთაშორისო სამართალი მხოლოდ „ცივილიზებული სახელმწიფოებით“ შემოიფარგლებოდა (კოლონიური ქვეყნები გამორიცხული იყო ამ საზოგადოებიდან და მათ მიმართ მხოლოდ „პუმანურობის“, „მოწყალების“ ნორმები მოქმედებდა) და ვიწრო კლასობრივ ხასიათს ატარებდა (არსებული დემოკრატიული პრინციპები და ნორმები ხშირად არარაობად იქცეოდა ძლიერი და სუსტი „ცივილიზებული“ სახელმწიფოების ურთიერთობაში, დაშვებული იყო სახელმწიფოს

ობაჯერობა, დავის გადაწყვეტა ომის საშუალებით და ა.შ.), ბურჟუაზიულ საერთაშორისო სამართალს ზოგადსაკაცობრიო ხასიათი ქჷონდა და ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვან სოციალურ ფასეულობას წარმოადგენდა.

სწორედ ეს უკანასკნელი წარმოადგენდა იმდროინდელი საერთაშორისო სამართლის მორალურ და იურიდიულ საფუძველს. ამიტომ XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე საერთაშორისო სამართლის ბურჟუაზიული მეცნიერება თითქმის ერთსულოვნად აღიარებდა, რომ საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ნორმათა გარკვეული ნაწილი ხელუხლებელი იყო ცალკეული სახელმწიფოების მიხრიდან, ამასთან ამ ნორმების მიერ დადგენილი ქცევითი წესის შეცვლა შეუძლებელი იყო თუნდაც ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ურთიერთშეთანხმებით (ხელშეკრულებით) დამოუკიდებლად მათი სურვილისა ეს ნორმები სავალდებულო იყო ყველა სახელმწიფოსათვის.

ფორმალურად საყოველთაოდ აღიარებული ნორმები ემყარებოდა სახელმწიფოების საყოველთაო თანხმობას, რომელთა საერთო ნებას უფრო მეტი ძალა ებღეოდა, ვიდრე ცალკეული სახელმწიფოების ნებას. ასეთ პრინციპს მიეკუთვნებოდა სახელმწიფოების სუვერენული თანასწორუფლებიანობა, ყოველი სახელმწიფოს უფლება, არ ეცნო ნებისმიერი ახალი ნორმის სავალდებულობა, თუკი ის არ შედიოდა ისეთი ნორმების ჯგუფში, რომელთა დარღვევა ან ქეუსრულობლობა საფრთხეს უქმნიდა არსებული მართლწესრიგის ყველაზე სასიცოცხლო საფუძველებს. სხვა საკითხია, რომ ასეთი პრინციპები და ნორმები ძალზე ცოტა იყო და სახელმწიფოს სახელმწიფოებო ნების თავისუფლება თითქმის შეუზღუდავი იყო. „თითქმის“, მაგრამ არა უსაზღვროდ. ფორმალურად არავის ქჷონდა უფლება თავის დასხმობა სხვა სახელმწიფოს, თუ მას ამისათვის რაიმე იურიდიული გამართლება არ ქჷონდა მსხვერპლის „ბრალის“ შესახებ: არავის ქჷონდა უფლება სხვა სახელმწიფოს (რასაკვირველია „ცივილიზებულიის“) ტერიტორიის დაპყრობისას უმოწყალოდ გაეხადგურებინა ადგილობრივი მოსახლეობა ან საერთოდ ჩაედინა ქქედობა, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა ხალხთა შორის ჩამოყალიბებულ ჩვეულებებს, მოწყალების კანონებს, საზოგადოებრივი შეგუების და კაცთმოყვარეობის მოთხოვნებს, ცივილიზაციის იმპერატივებს.

ამგვარად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ XX საუკუნის დასაწყისში არსებობდა „ცივილიზებული ხალხებით“ შემოფარგლული

სახელმწიფოთა საზოგადოება, რომელთა საერთო ნებამ შექმნა რიგი ძირითადი სტანდარტები; რომლებიც სავალდებულო იყო საზოგადოების ყველა წევრისათვის.

ახალგაზრდა საბჭოთა სახელმწიფომ საერთაშორისო ასპარეზზე გასვლისთანავე ხაზი გაუსვა არსებული საერთაშორისო სამართლის დემოკრატიული პრინციპების და ნორმების მნიშვნელობას და აღიარა მათი იურიდიული ძალა, პირველ რიგში სახელმწიფოების სუვერენული თანასწორობა, სხვა სახელმწიფოების საშინაო საქმეებში ჩაურევლობა, ომის პუმანური კანონები და ჩვეულებანი, დიპლომატიური სამართლის საფუძვლები, ღია ზღვის თავისუფლების ყველა კომპონენტი და ა.შ.

ამავე დროს საბჭოთა სახელმწიფომ უარყო ყველა ის ნორმა, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა „დემოკრატიის ელემენტარულ ცნებას“. (მაგ. კოლონიალიზმს). იგი აქტიურად ეყრდნობოდა „ცივილიზებული საზოგადოების“ საერთაშორისო სამართლის პროგრესულ საწყისებს.

მაგრამ აქ, ისევე როგორც ისტორიული პროცესის სხვა ეტაპებზე, ახალად შექმნილ სახელმწიფოში გაბატონებული პოლიტიკური ძალების ღობუნგები და რეალური საქმეები ნაკლებად ემთხვეოდა ერთმანეთს.

პარადოქსულ მოვლენად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ საბჭოთა ხელისუფლება რუსეთში, მიუხედავად მისი აშკარად დამთრგუნველი და ვიწრო კლასობრივი ხასიათისა, საერთაშორისო ასპარეზზე გამოდიოდა ძალზე პროგრესული ინიციატივით, რამაც მოკლე ხანში მოუპოვა მას საერთაშორისო აღიარება, განსაკუთრებით კოლონიალიზმის წინააღმდეგ მებრძოლ ხალხთა შორის.

ობიექტურად საბჭოთა კავშირის არსებობამ ხელი შეუწყო საერთაშორისო სამართლის შემდგომ პუმანიზაციას და დემოკრატიზაციას, კოლონიალიზმის სისტემის დაშლას, თუმცა ყველაფერი ეს მიმდინარეობდა დასავლეთის დიდ სახელმწიფოებთან ზეგავლენის სფეროების განაწილებისათვის გააფრთხილებული ბრძოლის პირობებში. „ცივი ომის“ ნიშნის ქვეშ.

საერთაშორისო ურთიერთობები ძალზე იდეოლოგიზირებულ სფეროდ იქცა, ბრძოლა ორ იდეოლოგიას შორის, რომელთაგან ერთი, ე.წ. სოციალისტური, მარქსისტ-ლენინური ერთი შეხედვით საკაცობრიო ღირებულებების დამცველის როლში გამოდიოდა, თუმცა ქვეყნის შიგნით ანუ სსრ კავშირის ფარგლებსა და დამონებული სხვა „სოციალისტურ სახელმწიფოებში“, ადამიანის უფლებ

მათა და ხალხთა თვითგამორკვევის უფლების აშკარა იგნორირებას
„ხდენდა.

1980-იან წლებში ყოფილ საბჭოთა კავშირში დაწყებულმა „პერე-
სტროიკის“ პროცესმა, მიუხედავად მრავალი შეცდომისა, რადიკალური ცვლილებები შეიტანა საერთაშორისო და საშინაო პოლიტიკაში. ზოგად საკაცობრიო ფასეულობად აღიარებული ადამიანის უფლებები ჭეშმარიტად დაედო საფუძვლად საერთაშორისო სამართალს; გერმანიის გაერთიანების, აღმოსავლეთ ვეროპის ქვეყნების რეალური განთავისუფლების, ავღანეთიდან საბჭოთა ჯარების გასოყვანისა და განიარაღების სფეროში რადიკალური შეთანხმების მიღწევის შემდეგ, „ცივი ომის“ ხანა ისტორიას ჩაბარდა. შეიქმნა სულ სხვა პოლიტიკური კლიმატი, ფორმალურად არსებული პრინციპები რეალურ სამართლად იქცნენ.

თანამედროვე ეტაპზე ჩამოყალიბდა პროგრესული კაცობრიობის ერთიანი მართლშეგნება, რომელმაც შეიმუშავა ნორმების კომპლექსი საგაღდებულო საერთაშორისო-სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილე ყველა სახელმწიფოსათვის. მრავალი მათგანი დღეს საერთაშორისო სამართლის შემადგენელ ნაწილად იქცა, ნაწილი კი ჯერჯერობით კვლავ პროგრესული კაცობრიობის მართლშეგნების სფეროს მიეკუთვნება და იურიდიულად საგაღდებულო ძალას მოკლებულია.

მორალური პრინციპები, რომლებიც განმტკიცებულია საერთაშორისო სამართალში, ამ სამართლებრივი სისტემის მორალურ საფუძველს წარმოადგენს. ამავე დროს თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი შეიცავს მრავალ ისეთ ნორმას, რომლებიც უფრო რიკით ან წმინდა ტექნიკურ საკითხებს არეგულირებენ. მაგრამ მათაც სოციალური ფასეულობა გააჩნიათ, რადგან მიმართულნი არიან სახელმწიფოთა საზოგადოების ჩარჩოებში წესრიგისა და თანამშრომლობის უზრუნველყოფისათვის.

ამგვარად, დღეისათვის საყოველთაო საერთაშორისო სამართალში განმტკიცებულია ყველაფერი საუკეთესო, რაც მოგვცა კაცობრიობის ისტორიულმა განვითარებამ. იგი გვეგვლინება იმ პრინციპებისა და ნორმების სისტემად, რომლებიც განამტკიცებენ სახელმწიფოების თანამედროვე საერთაშორისო საზოგადოების მორალურ ფასეულობებს. ამ ფასეულობებს ზოგადდემოკრატიული ხასიათი აქვთ: ისინი ემსახურებიან სახელმწიფოთა საზოგადოების ნორმალურ ფუნქციონირებას, ყველა სახელმწიფოს, მიუხედავად მისი სოციალურ-პოლიტიკური წყობისა, კეთილშეზობლური

და მშვიდობიანი თანამშრომლობის უზრუნველყოფას.

დღეს საერთაშორისო ასპარეზზე არსებობს სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის მქონე სახელმწიფოები, რომელთა უმრავლესობა მშვიდობისა და თანამშრომლობის მსურველია. ამ სახელმწიფოთა რიცხვი 190-ს აღწევს და ისინი პირნათლად ასრულებენ საერთაშორისო სამართლის ნორმებს, ქმნიან ახალ პროგრესულ ქცევის წესებს. ამით თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ძირფესვიანად განსხვავდება ადრინდელისაგან, როდესაც საერთაშორისო სამართალი არეგულირებდა ურთიერთობებს მხოლოდ „ცივილიზებულ“ (ე.ი. ევროპის და ამერიკის კაპიტალისტურ) ქვეყნებს შორის. კოლონიური და დამოუკიდებელი ქვეყნები „არაცივილიზებულ“ ქვეყნებს მიეკუთვნებოდნენ და მათ მიმართ ამჟამად ძალდატანების გამოყენება კანონიერ აქტად ითვლებოდა.

დღეს საერთაშორისო სამართალი უარყოფს ასეთ დაყოფას, იგი ყოველი ერის თვითგამორკვევის უფლებას აღიარებს, განამტკიცებს მის მიერ მიღწეულ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ხელშეუხებლობას. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ტყვემართად ყოვლისმომცველ ხასიათს ატარებს.

თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობანი მშვიდობიანი თანაარსებობის ობიექტური აუცილებლობის კანონს ემყარება. საერთაშორისო ურთიერთობანი დღეს სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობისა და ბრძოლის საშუალება და შედეგია. ამ ურთიერთობებს საფუძვლად უდევს საერთაშორისო ასპარეზზე მოქმედ სახელმწიფოებში გაბატონებული საწარმოო ურთიერთობანი და მათი ზემოქმედებით შექმნილი მსოფლიო ეკონომიკური ურთიერთკავშირები, რომლებიც გაბატონებული პოლიტიკური ძალების ნებასურვილს განსაზღვრავენ. მაგრამ ეს რთული ეკონომიკური ბაზისი როდი არის ერთადერთი მამოძრავებელი ძალა. მის ნიადაგზე აღმოცენდა მრავალი მეორადი პოლიტიკური ფაქტორი-ყოველ სახელმწიფოში გაბატონებული პოლიტიკური ჯგუფების პოლიტიკური ძალა, მათ შორის ბრძოლის თანაფარდობა, ქვეყნის ეკონომიკური და სამხედრო ძლევამოსილება, საერთაშორისო არენაზე პოლიტიკურ ძალთა განლაგება, მსოფლიო საზოგადოების აზრის როლი და ა.შ.

ყველაფერი ეს განსაზღვრავს ცალკეულ სახელმწიფოებში გაბატონებული პოლიტიკური ძალის ნებას, მიმართულს როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საერთაშორისო ასპარეზზე სასიცოცხლო (პირველ რიგში ამ ჯგუფებისათვის) ინტერესების დაცვაზე. თავისი საგარ-

ეს პოლიტიკური ამოცანების რეალიზაციისას, ყოველი სახელმწიფო სხვა სახელმწიფოების ინტერესს ეჯახება. ეს ინტერესები შეიძლება დიამეტრულად საპირისპირო იყოს, შეიძლება ერთხვეოროვნად ერთმანეთს ან განსხვავებოდეს დეტალებში, მაგრამ საერთო მიზნისაკენ მიისწრაფოდნენ.

ყველა ამ შემთხვევაში მხარეთა კომპრომისია საჭირო, რომლის შედეგადაც ხშირად წარმოიქმნება საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმა.

თანამდროვე მსოფლიო ეკონომიკა და მის ნიადაგზე აღმოცენებული პოლიტიკური, სავაჭრო, კულტურული და სხვა ურთიერთობანი ყოველდღიურად ვითარდება და ფართოვდება. მსოფლიო ეკონომიკაში მონაწილე ქვეყნები, მათი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის მიუხედავად, სულ უფრო და უფრო უკავშირდებიან ერთმანეთს, რაც დედამიწას ერთიან მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემად ქცევს.

ამავე დროს, მეცნიერულ-ტექნიკურმა რევოლუციამ წარმოშვა ამის საშუალებათა ისეთი სახეები, რომელიც კაცობრიობას სრული განადგურებით ემუქრებიან. ბირთვული და სხვა მსგავსი იარაღის გამოყენებამ უშიშროების საკითხი გლობალურ პრობლემად ქცეა, ყველა ქვეყნის უსაფრთხოება ერთმანეთს დაუკავშირა და ერთი ჯაჭვით გადააბა.

საერთაშორისო ასპარეზზე არსებული ქვეყანა ან თითქმის ყველა სახელმწიფოს საერთო ურთიერთშეთანხმებულ ნება-სურვილი საუკუნოდ უდევს თანამედროვე საყოველთაო საერთაშორისო სამართალს. ეს საერთო ნება შედგება სუვერენული სახელმწიფოების ინდივიდუალური ნების ჯამიდან, რომლებიც მიზნად ისახევენ კონკრეტული ქვეყნის წესების, როგორც იურიდიულად სავალდებულო ნორმების დადგენასა და აღიარებას. ეს საერთო ნება გამოხატავს ყველა ან თითქმის ყველა სახელმწიფოს, საერთო ინტერესს და სურვილს, შექმნან სტაბილური საერთაშორისო მართლწესრიგი.

ყოველი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა გამოხატავს მისი შემქმნელი სოციალური ჯგუფის ურთიერთშეთანხმებულ ნებას ა) შექმნას კონკრეტული ქვეყნის წესი და ბ) მიაკუთვნოს მას იურიდიულად სავალდებულო ძალა, ე.ი. მისი დარღვევის შემთხვევაში სასარაღებულ მხარეს ან მხარეებს მიეცემათ უფლება უპასუხონ სამართლის დამრღვევს საერთაშორისო სამართლით დაწესებული ნორმებით, იძულებითი საშუალებების ჩათვლით.

ამდენად, საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ნორმები,

გამოხატავენ რა სახელმწიფოთა საერთაშორისო საზოგადოების საერთო ნებას, გამოხატავენ ხელისუფლების მპყრობელი ძალების ნების გამოხელავენების შედეგს - საერთაშორისო შეთანხმებას. მხოლოდ ამ წერტილში ხდება რამდენიმე ურთიერთსაწინააღმდეგო ნების ურთიერთშეთანხმება, მათი შეერთება („მაგრამ არა შერწყმა“). ეს არ ნიშნავს რომ მმართველი პოლიტიკური ძალები უარს ამბობენ თავის საბოლოო ინტერესების მიღწევაზე. აქ ხდება ყველა სახელმწიფოსათვის საჭირო და აუცილებელი ქცევის დადგენა, რომლის მიზანია ხელი შეუწყოს ყოველი სოციალური სისტემის წარმომადგენლებს, ამ პერიოდისათვის შესაბამისი საგარეო-პოლიტიკური ამოცანების განხორციელება სხვა სახელმწიფოების ინტერესების გათვალისწინებით.

ამრიგად, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თავისი სოციალური ბუნებით, ზოგად-დემოკრატიული ხასიათისაა, ყოველი ნორმა მხოლოდ თანასწორუფლებიანი შეთანხმების შედეგი შეიძლება იყოს იქ, სადაც ყველა მხარის ნება სხვა ნებასთან თანასწორია. დაუშვებელია ერთი ან რამდენიმე სახელმწიფოს დიქტატი სხვა სახელმწიფოთა მიმართ. სწორედ ამით აიხსნება საერთაშორისო სამართლის ზოგადდემოკრატიული ხასიათი.

3. საერთაშორისო სამართლის წყაროები

სამართლის თეორიის მიხედვით, „სამართლის წყაროს“ ცნებას ორი ასპექტი გააჩნია - წყარო მატერიალური გაგებით და წყარო იურიდიული გაგებით.

საერთაშორისო სამართლის წყარო მატერიალური გაგებით ყველა ის ფაქტორია, რომელიც ჩვენ ზემოთ განვიხილეთ - ცალკეულ სახელმწიფოებში გაბატონებული საწარმოო ურთიერთობანი, მათ საფუძველზე წარმოშობილი საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობანი, ამ ეკონომიკური ბაზისით განპირობებული პოლიტიკური და სხვა ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ გაბატონებული კლასების, სოციალური ჯგუფების ნება-სურვილს, მათ საერთო ინტერესს, სურვილს, შექმნან კონკრეტული საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმა.

საერთაშორისო სამართლის წყარო იურიდიული გაგებით ის სპეციფიკური ფორმაა, რომელშიც სახელმწიფოთა (ან საერთაშორისო სამართლის სხვა სუბიექტთა) შორის შეთანხმება ამა თუ იმ ქცევის წესის დადგენის შესახებ დებულებებს თავის ობიექტურ

გამოსატყულებას და სავალდებულო ხდება მხარეებისათვის.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ორ ძირითად წყაროს იცნობს. ესაა საერთაშორისო ხელშეკრულება და საერთაშორისო სამართლებრივი ჩვეულება.

საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულება დაუწერელი ქცევის წესია: იგი ყალიბდება სახელმწიფოთშორისი პრაქტიკის შედეგად, რომლებიც აღიარებენ ამ ქცევის წესის სავალდებულო ძალას იუსტიციით (იღებენ მას თავიანთ საგარეო პოლიტიკაში) ან ოფიციალური განცხადებით (მთავრობის დეკლარაცია, განცხადება და ა.შ.). სახელმწიფოთა ქცევის წესი საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებით ნორმად რომ იქცეს, აუცილებელია გარკვეული პერიოდი (რამდენიმე თვე, წელი, ზოგჯერ საუკუნეებიც კი), რომლის განმავლობაში სახელმწიფოები ერთნაირად იყენებენ ამ ქცევის წესს თავის საერთაშორისო-სამართლებრივ პრაქტიკაში. მხოლოდ მას შემდეგ, როცა სახელმწიფოთა უმრავლესობა ან გარკვეული ჯგუფი აღიარებს ამ ქცევის წესს თავისთვის სავალდებულოდ, იგი იქცევა საერთაშორისო სამართლის წყაროდ.

ამგვარად, საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულება ეს არის სახელმწიფოთა შორის მიღწეული შეთანხმება ცნონ ესა თუ ის ხორმა იურიდიულად სავალდებულო ქცევის წესად. ეს ნორმა მხოლოდ იმათთვისაა სავალდებულო, ვინც მას ცნობს. სახელმწიფოს, რომელიც ასეთი ნორმის სავალდებულო ძალას არ აღიარებს და არც იყენებენ მას თავის საგარეო პოლიტიკაში, არ შეიძლება თავს მოეხვიოს ეს ქცევის წესი. თუკი მას ამკრძალავი ხასიათი არა აქვს. (იხ. პარაგ. I).

ჩვეულებითი ნორმა, აღიარებულია ყველა ან თითქმის ყველა სახელმწიფოსათვის; ეს ნორმა თანამედროვე ცივილიზაციის საფუძვლად წარმოადგენს და მთელი საერთაშორისო საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან ფასეულობას განამტკიცებს.

საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებითი ნორმა, რომელიც ყველა (ან უმრავლესი) სახელმწიფოს მიერაა მიღებული, „საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმად“ ითვლება. სხვა ნორმები უფრო ლოკალურ ხასიათს ატარებს და მხოლოდ სახელმწიფოთა გარკვეული ჯგუფის ურთიკლებში მოქმედებს. მაგრამ ლოკალური საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულებითი ნორმა არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საყოველთაოდ აღიარებულ ჩვეულებით და სახელშეკრულებით იმპერატიულ ნორმებს, რომელთა შეცვლა ცალკეულ სახელმწიფოებს ურთიერთშეთანხმებითაც კი არ შეუძლიათ.

საერთაშორისო ხელშეკრულება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის მთავარი წყაროა, რადგანაც მხოლოდ დაწერილი, მხარეთა შორის აზრთა გაცვლა-გამოცვლის საფუძველზე შექმნილი ნორმა ქმნის სტაბილურ, მყარ ქცევის წესს, საერთაშორისო ხელშეკრულებანი თანდათან უფრო ფართო გამოყენებას პოულობენ საყოველთაოდ აღიარებული ჩვეულებითი ნორმების კოდიფიკაციის საქმეში. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ძირითადად სახელშეკრულებო სამართლის სახეს იღებს.

ამიტომაც, რომ დღეს ესოდენ დიდი ყურადღება ექცევა სახელშეკრულებო სამართალს – იმ ნორმათა ერთობლიობას, რომლებიც განსაზღვრავენ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა იურიდიულ ბუნებას, სახეებს, დადების წესებს, სტრუქტურას, მათი ძალაში შესვლის ვადებს და ა.შ.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის საერთაშორისო სამართლის კომისიის მიერ მომზადდა კონვენცია საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ, რომელიც შევიდა ძალაში 1980 წელს, რითაც საერთაშორისო სამართლის კიდევ ერთი, უმნიშვნელოვანესი დარგის მომწესრიგებელი ჩვეულებითი ნორმები კონვენციური ნორმებით შეიცვალა. დაწერილებით საერთაშორისო ხელშეკრულებათა შესახებ საუბარი გვექნება V თავში.

სამართლის ზოგადი პრინციპები. ფორმულა „ცივილიზებული ხალხების სამართლის ზოგადი პრინციპები“, რომელიც 1920-იან წლებში შემოვიდა ხმარებაში (საერთაშორისო მართლმსაჯულების მუდმივი პალატის სტატუსის 38-ე მუხლი), თავდაპირველად განიხილებოდა როგორც კაპიტალისტური სახელმწიფოს შინა სამართალში მოქმედი მსგავსი სამართლებრივი საწყისები.

1945 წელს, გაერო-ს წესდების შემუშავებისას, საერთაშორისო სასამართლოს სტატუსში, რომელიც ძირითადად იმეორებდა მუდმივი პალატის დებულებებს, შეტანილ იქნა მნიშვნელოვანი შესწორება – ამიერიდან სასამართლოს სადავო საკითხი მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის საფუძველზე გადაეწყვიტა. გამოდიოდა, რომ საერთაშორისო სასამართლოს შეეძლო განეხილა დავები საერთაშორისო სამართლის ნორმების – საერთაშორისო ხელშეკრულებების, საერთაშორისო ჩვეულებების, ცივილიზებულ ხალხებს შორის მოქმედი საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპების გამოყენებით. ზოგიერთი მეცნიერი ამ ტერმინში მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის პრინციპებს ხედავს; სხვანი სხვადასხვა შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში საერთო პრინციპებს ეძებს.

სოციალისტური სამართლებრივი სისტემის არსებობისას „სამართლის ზოგად პრინციპებად მხოლოდ ის იურიდიული პოსტულატები, კოლიკის წესები ცხადდებოდა, რომლებსაც იყენებენ ყველა ქვეყნის სასამართლოები და რომლებიც გამოსადეგია საერთაშორისო სასამართლოშიც. ასეთებია: „სპეციალური კანონი აუქმებს ზოგად კანონს“, „მომდევნო კანონი აუქმებს წინას“, „არავის არ შეუძლია გადასცეს სხვას მეტი უფლება, ვიდრე თვით მას გააჩნია“ და ა.შ.

თვით საერთაშორისო სამართალი სწორედ ამ პრინციპებს იყენებს, „სამართლის ზოგადი პრინციპები“ ძირითადად იურიდიული ტექნიკის სფეროს მიეკუთვნება და მხოლოდ საერთაშორისო სასამართლოს საქმიანობას შეიძლება დაუკავშირდეს, რასაც საერთაშორისო სამართლის ფუნქციონირებაში ძალზე პატარა როლი უჭირავს.

საერთაშორისო სამართალი იცნობს ე.წ. „**დამხმარე წყაროებსაც**“, ასეთი სახის წყაროები უშუალოდ არ წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის წყაროს, მაგრამ მნიშვნელოვან ზემოქმედებას ასტვენ საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმის ჩამოყალიბების პროცესზე აღუნიშნოთ მათგან ძირითადი:

შიდასახელმწიფოებრივი კანონი. ასეთი კანონი თავისთავად არ შეიძლება იყოს საერთაშორისო სამართლის წყარო, მაგრამ, თუ სხვა სახელმწიფოები აღიარებენ ამ ქცევის წესს, იგი შეიძლება გამოიქცეს საერთაშორისო ხელშეკრულების ან საერთაშორისო სამართლებრივი ჩვეულების ძალით.¹

საერთაშორისო ორგანიზაციის დადგენილებანი. თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ნორმების შექმნაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საერთაშორისო ორგანიზაციების დადგენილებებს, თუმცა თავისთავად, შიდასახელმწიფოებრივი კანონების მსგავსად, ისინი არ წარმოადგენენ საერთაშორისო სამართლის წყაროს. ასეთი ორგანიზაციების გადაწყვეტილებანი მიიღება არსებული წესდების შესაბამისად და ვრცელდება მხოლოდ ორგანიზაციის წევრებზე. ძირითადად ეს აქტები სამართლის ნორმის გამოყენების², ან საერთაშორისო სამართალში უკვე დაკანონებული, ან ახალი პრინციპებისა და ნორმების დეკლარირების ხასიათს ატარებენ.³

ძირველი სახის აქტები სავალდებულოა მხარეთათვის იმდენად, რამდენადაც ისინი დამფუძნებელი ხელშეკრულებების (მაგ. გაეროს წესდება) შესაბამისადაა მიღებული, ხოლო ამ ხელშეკრულების ძალით წევრ-სახელმწიფოებმა იკისრეს ვალდებულება დაემორ-

ჩილონ ამ ორგანიზაციის ორგანოების გადაწყვეტილებებს, მიმართულს შვიდობისა და ხალხთა უშიშროების განმტკიცებისაკენ.⁴ ასეთი სახის გადაწყვეტილება არ ქმნის ახალ სამართლებრივ ნორმას, არამედ მიმართულია უკვე არსებული ნორმის რეალიზაციისაკენ. მის მიერ ფორმულირებული ქცევის წესის შესრულების უზრუნველყოფისაკენ.⁵ თუ ასეთი პირობა დამფუძნებელ ხელშეკრულებაში შეტანილი არ არის, მის საფუძველზე შექმნილი ორგანიზაციის გადაწყვეტილებანი ძირითადად რეკომენდაციების სახეს ატარებენ და ისინი მორალურ-პოლიტიკურ ზემოქმედების ძალას უფრო ეყრდნობიან.

აქტები, რომლებიც უკვე არსებული ან ახალი ნორმების დეკლარირებას ახდენს, სამართლის წყაროდ ფორმირების გზაზე დგას. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთ-ერთი საფეხურია ამ პროცესისა, რომლის საბოლოო წერტილი მაინც ან საერთაშორისო ხელშეკრულება, ან საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულებაა. ამ აქტებში ფორმულირებული ახალი ნორმები და პრინციპები საყოველთაოდ აღიარებულად რომ იქცნენ, უნდა მიიღონ ან საერთაშორისო ხელშეკრულების, ან ჩვეულების სახე.⁶

წევრ სახელმწიფოებისათვის სავალდებულოა მხოლოდ ის აქტები, რომლებიც ვიწრო საუწყებო ხასიათს ატარებენ. მხედველობაში გვაქვს გადაწყვეტილებები. რომლებიც ორგანიზაციულ და ფინანსურ სფეროს ეხებიან. ეს უგრეთწოდებული „საერთაშორისო ორგანიზაციების შიდა სამართალი“.⁷

ამგვარად, საერთაშორისო ორგანიზაციების დადგენილებები, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის ქცევის წესებს შეიცავენ, ძირითადად რეკომენდაციის სახეს ატარებენ და წარმოადგენენ სამართლის წყაროს ნაირსახეობას. მაგრამ თუ ეს აქტები პროგრესული კაცობრიობის მართლშეგნებას, მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპებს შეესაბამებიან, მათ უაღრესად დიდი ზემოქმედებითი მორალურ-პოლიტიკური ძალა აქვთ, რაც მნიშვნელოვნად აახლოებს ახალი საერთაშორისო-სამართლებრივი პრინციპებისა და ნორმების საბოლოო დამკვიდრებას. (იხ. ქვევით).

სასამართლო პრეცედენტები და მეცნიერთა შრომები, დასკვნები, გამოკვლევანი მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის ნორმათა არსებობის დადგენის „დამხმარე საშუალებაა“, რასაც იყენებენ საერთაშორისო ორგანოები და სახელმწიფოები დავების გადაწყვეტის დროს.

**საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი
სამართლის თანაფარდობა**

როგორც აღვნიშნეთ, საერთაშორისო სამართალი, ისევე როგორც მსხვილსახელმწიფოებრივი, დამოუკიდებელ სამართლებრივ სისტემას წარმოადგენს. მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, რომ ამ ორ სისტემას შორის უფსკრულია და ისინი ერთმანეთისაგან იზოლირებულ იურიდიულ ზედნაშენად გვევლინებიან. პირიქით, რაც უფრო ვითარდება და მჭიდროვდება საერთაშორისო ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული და სხვა ურთიერთობანი, სულ უფრო ქმედითი და ძლიერი ხდება ამ ორი სამართლებრივი სისტემის ურთიერთზემოქმედება.

საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმები იქმნება ყოველი სახელმწიფოს საშინაო პოლიტიკის ზეგავლენით, რომელიც საბოლოო ჯამში განაპირობებს ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის ამოცანებს. ამგვარად, შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივ პოზიციას და საერთაშორისო სამართლის ფორმირების და ფუნქციონირების მთელ პროცესს.

ასევე დროს, საერთაშორისო სამართალი, გვევლინება სხვადასხვა სახელმწიფოების, სხვადასხვა სოციალური სისტემების წარმომადგენელთა ნების გამომჟღავნების ობიექტურ ფორმად. ამასთან აქტიურად ზემოქმედებს ყველა სუბიექტის საშინაო პოლიტიკაზე და, იბრუნებ რიგში, შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმების ფორმირებისა და ფუნქციონირების პროცესზე.

ორივე სამართლებრივი სისტემა კონკრეტული სახელმწიფოს სკის გამომჟღავნების ნაყოფია. ამდენად, მოცემული სახელმწიფოსთვის, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი, ასევე საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმა მის ნებას გამოხატავს იმ განსხვავებით, რომ საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმა რამდენიმე, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი და იურიდიულად სწორუფლებიანი პოლიტიკური ძალების ურთიერთშეთანხმებაა, რამდენიმე სახელმწიფოს სკისთვის ნება-სურვილია, ე.ი. ამ სახელმწიფოების პოზიციებს შორის მსდწეული კომპრომისია. თუ როგორ იმოქმედებს კონკრეტული საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმა ამა თუ იმ სახელმწიფოს სკისთვის, დამოკიდებულია ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკურ სისტემაზე.

რაც უფრო პროგრესულია იგი, მით უფრო თანმიმდევრული და პროგრესული იქნება მისი რეპლიზაცია საერთაშორისო ასპარეზზე და ქვეყნის შიგნით.

კაცობრიობის ისტორიის პროცესში ახალი პროგრესული საზოგადოებები ყოველთვის დიდ ზეგავლენას ახდენენ საერთაშორისო სამართლის შემდგომ დემოკრატიზაციაზე. ამ მხრივ უდიდეს როლს ასრულებს მათი შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი პრაქტიკა. ცნობილია, თუ რა დიდი ზეგავლენა მოახდინა საერთაშორისო სამართალზე საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის კანონმდებლობამ.

აღსანიშნავია საბჭოთა სახელმწიფოს შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ზემოქმედება საერთაშორისო სამართალზე. საყოველთაოდ არის აღიარებული ფაქტი, რომ სსრკ კონსტიტუციურმა პრაქტიკამ, სხვა „სოციალისტური“ სახელმწიფოების სამართალმა დიდი როლი შეასრულა საერთაშორისო სამართლის დემოკრატიზაციის პროცესზე. სხვა საკითხია, რომ ქვეყანაში რეალურად სულ სხვა მოვლენები ხდებოდა. ამ პარადოქსალურ მოვლენაზე ჩვენ ზემოთ გვქონდა საუბარი.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ლაკონურად და იმპერატიულად მოითხოვს ყველა სახელმწიფოსაგან, მტკიცედ დაიცვან ნაკისრი საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულებანი და კრძალავს ამ ვალდებულებების შეუსრულებლობის გამართლებას თავისი საშინაო სამართლის დებულებებზე მითითებით.⁸ ასეთი აქტი განიხილება, როგორც საერთაშორისო სამართლის დარღვევა, რომელიც ნორმის დამრღვევის საერთაშორისო-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას წარმოშობს.

ყველა სახელმწიფო უნდა აწარმოებდეს კანონმდებლობას და სამართალშემოქმედების სხვა სახეობას მის მიერ ნაკისრი საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულებების შესაბამისად. ყოველი შიდასახელმწიფოებრივი ორგანო უნდა მოქმედებდეს არა მარტო არსებული შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმის მიხედვით, არამედ მოქმედი საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და ჩვეულების გათვალისწინებით, რომელიც აღიარებულია მოცემული სახელმწიფოს მიერ როგორც მისთვის სავალდებულო ქცევის წესი.

მეცნიერებაში ჩამოყალიბდა საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის თანაფარდობის სამი თეორია: აქედან ორი მონისტური ხასიათისაა, ე. ი. ორივე სამართალს ერთ სამართლებრივ სისტემაში ათავსებენ:

1. ა) XIX საუკუნის მეორე ნახევარში გერმანიაში ჩამოყალიბდა თეორია, რომელიც შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის პრიმატს (უპირატესობას) ქადაგებდა. ამ თეორიის თანახმად საერთაშორისო სამართალი „საგარეო სახელმწიფოებრივ სამართალად“ ცხადდებოდა; რადგანაც ყოველ ნორმაში სახელმწიფო უფლებამოსილი იყო სურვილისამებრ დაერღვია საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმა, როგორც შესაძლო იყო ეს საშინაო სამართლის სიძრის მიმართ.

ეს თეორია მოწოდებული იყო იურიდიულად დაესაბუთებინა გერმანული იმპერიალიზმის აგრესიული ზრახვები მსოფლიოს გლობალიზაციის მიზნით.

ბ) საერთაშორისო სამართლის შიდასახელმწიფოებრივზე პრიმატი ზოგიერთისთვის ნიშნავს საერთაშორისო სამართლის ნებისმიერ ნორმას, როგორც უფრო მაღლა მდგომი სამართლებრივი სისტემის ქცევის წესი.

2. ეწ. **დუალისტური** თეორია ორივე სისტემის დამოუკიდებლობას აღიარებს, თუმცა შესაძლებლად მიაჩნია მათი ურთიერთუკუქცეულობა. ამ თეორიის ნაკლი მდგომარეობს იმაში, რომ იგი იურიდიული კონსტრუქციებით იზღუდება და უგულვებელყოფს ამ რეალობის ფუნქციონირების სოციალურ მხარეს.

საერთაშორისო სამართალი ვალდებულებას აკისრებს მთელ სახელმწიფოს როგორც ერთიან სუბიექტს და მისთვის სულ ერთია ამ სახელმწიფოს რომელი ორგანო (საკანონმდებლო თუ აღმასრულებელი, ცენტრალური თუ ადგილობრივი) უზრუნველყოფს ამ ვალდებულების შესრულებას. საშინაო სამართლის თვალსაზრისით საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმები სავალდებულოა არა მარტო სახელმწიფოებისათვის მთლიანად, არამედ ეროვნული სამართლებრივი ნორმებით განსაზღვრული სახელმწიფო ორგანოებისათვისაც. ამ შემთხვევაში საშინაო სამართალი მოწოდებულია მოახმაროს ხელისუფლებას საერთაშორისო ვალდებულებების ეფექტურ შესრულებაში, როგორც წმინდა სახელმწიფოთშორის ურთიერთობაში (ხელშეკრულება ურთიერთ დახმარების შესახებ, ურთიერთთავდაცვის ხელშეკრულების შესახებ, საერთაშორისო ორგანიზაციის შექმნის შესახებ და ა.შ.), ასევე ისეთ სამართლებრივ ურთიერთობაში, რომელშიც უკუნიკური და იურიდიული პირები უნდა ჩაებან როგორც შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის სუბიექტები. ამ შემთხვევაში ხშირად საჭიროა საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე ახალი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმების შექმნა, ხოლო

არსებულის – შექმნა ან გაუქმება, ან საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების უშუალოდ გამოყენება ქვეყნის შიგნით შიდასახელმწიფოებრივი სუბიექტების სამართლებრივი ურთიერთობების რეგულირებისათვის. ურთიერთობანი, რომელთა მოწესრიგებისას საჭირო ხდება საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების მოშველიება, არც წმინდა სახის შიდასახელმწიფოებრივია და არც საერთაშორისო-სამართლებრივი, ისინი სპეციფიკური ურთიერთობებია, რომლებშიც ადგილობრივი ფიზიკური და იურიდიული პირების გარდა მონაწილეობენ უცხო სახელმწიფოების ფიზიკური და იურიდიული პირები და ამ ურთიერთობებისათვის სპეციფიკური სამართლებრივი რეჟიმი გათვალისწინებული.

საერთაშორისო სამართლის ნორმებს, განსაკუთრებით კი საერთაშორისო სახელშეკრულებო ნორმებს, ყოფენ „თვითშემსრულებელ“ და „არათვითშემსრულებელ“ სამართლებრივ ქცევით წესებად. პირველი ტერმინი აღნიშნავს ნორმებს, რომლის შინაარსი ფორმულირებულია ისე, რომ სახელმწიფოს მიერ მათი იურიდიული ძალის აღიარების შემდეგ, შესაძლებელი ხდება მათი უშუალო გამოყენება სასამართლოების და სხვა ორგანოების მიერ, თუ ამას შიდასახელმწიფოებრივი კანონი ითვალისწინებს.⁹

„არათვითშემსრულებელი“ ნორმების იმპლემენტაციისათვის საჭიროა ახალი შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი აქტის ან კონკრეტული ნორმის შექმნა.¹⁰ პრაქტიკაში ხშირად საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების ეს ორი სახეობა დაიყვანება მხოლოდ ერთამდე – „არათვითშემსრულებელი“ ნორმის მცნებამდე, რაც გამოიყენება მნიშვნელოვანი საერთაშორისო-სამართლებრივი ხელშეკრულების უგულვებელსაყოფად ან გამოიშვინისათვის ეროვნული კანონმდებლობის მეშვეობით.

საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესრულების პროცესს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმების მეშვეობით ხშირად აღნიშნავენ ტერმინით „ტრანსფორმაცია“.

პირდაპირი ტრანსფორმაციის დროს ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების ტექსტი იძენს კანონის ძალას. ამ აქტის სათანადო გამოქვეყნების შემდეგ ყველა სასამართლო და სხვა სახელმწიფო ორგანო მოვალეა გამოიყენოს იგი როგორც უზუნაესი სამართლებრივი ნორმა.

არაპირდაპირი ტრანსფორმაციის დროს ხელშეკრულების დებულებანი იძენენ კანონის ძალას მხოლოდ საკანონმდებლო ორგანოს სპეციალური აქტის გამოცემის შემდეგ.

ამ ტერმინოლოგიის მიხედვით, ხელშეკრულების გამოყენებისას საბჭოთა კავშირის შიგნით მოქმედი სუბიექტების მიმართ, ყოველთვის საჭიროა ამ აქტის შიდასახელმწიფოებრივ ნორმად გადაქცევა. ამიტომ უფრო მართებულად მიგვაჩნია შეხედულება, რომელიც ხელშეკრულების იმპლანტაციის პროცესის საშუალებად ასახელებს მათი ითვებასა და ინკორპორაციას.

მითითებითი ნორმა (ან ნორმები) ეროვნული სამართლის შექმნის ნაწილია, მაგრამ შიდასახელმწიფოებრივი ურთიერთობების მოწესრიგებისას იყენებს საერთაშორისო სამართალს, რითაც უკანასკნელი ნორმები „წვდებიან“ შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ურთიერთობების სუბიექტებს და შეეფარდებიან ამ ურთიერთობებს.

გვხვდება როგორც ზოგადი მითითება, რომელიც მთელ საერთაშორისო სამართალს გულისხმობს, ასევე მითითება, რომელიც კონკრეტული სამართლის ნორმათა გარკვეულ ჯგუფს აკავშირებს საერთაშორისო სამართლის გარკვეულ ნაწილთან. პირველ სახეობას მოეკუთვნება მაგ. აშშ-ს კონსტიტუციის მე-2 განყოფილების მე-11 მუხლი: „ხელშეკრულებები, რომელიც დადებულია ან დაიდება შეერთებული შტატებით, წარმოადგენენ ქვეყნის უზენაეს სამართალს...“

მითითების მეორე სახეობად გვევლინება წესი, რომლის თანახმად უცხოელი ფიზიკური და იურიდიული პირების სტატუსი მოქმედებს სახელმწიფოში განისაზღვრება არა მარტო ადგილობრივი სამართლით, არამედ საერთაშორისო ხელშეკრულებით, თუკი ასეთი ეხება კონკრეტულ ურთიერთობას.

არსებობს აგრეთვე სპეციალური მითითება, რომელიც კონკრეტულ საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტზე მიგვანიშნებს, მაგ. კონკრეტულ საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე მთლიანად ან მის რომელიმე დებულებაზე.

არც ერთ ზემოაღნიშნულ შემთხვევაში არ ხდება საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმის ტრანსფორმაცია შიდასახელმწიფოებრივში, არამედ სასამართლოებსა და სხვა ორგანოებს ეძლევა უკლებლად გამოიყენონ საერთაშორისო სამართლის, ე.ი. სხვა სამართლებრივი სისტემის ნორმები კონკრეტულ არასამთავრობათშორისი სამართლებრივი ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად. სახელმწიფოს ტერიტორიაზე გამოიყენება არა მარტო საერთაშორისო სამართლის ნორმები, არამედ უცხო სახელმწიფოს სამართლებრივი ნორმებიც, თუკი ამას ითვალისწინებს შიდასახელმწი-

ფოებრივი კანონმდებლობა და არც ერთი მათგანი არ ხდება შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის შემადგენელ ნაწილად. აქ ხდება სპეციფიკური სამართლებრივი ურთიერთობების (ე.ი. სხვა სახელმწიფოების ფიზიკური და იურიდიული პირების მონაწილეობით) სპეციალური წესით მოწესრიგება.

საერთაშორისო სამართლის ნორმების იმპლანტაციის მეორე საშუალებად გვევლინება ინკორპორაცია, ე.ი. არსებული, ძალაში შესული ხელშეკრულების ან აღიარებული საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულების საფუძველზე ახალი შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმების შექმნა, ან არსებულის შეცვლა, ან სრულიადაც გაუქმება. მაგ. ვენის 1961 წლის კონვენციის საფუძველზე (დიპლომატიური ურთიერთობების შესახებ) 1966 წლის მაისში გამოქვეყნდა დებულება სსრკ ტერიტორიაზე უცხო სახელმწიფოების დიპლომატიური და საკონსულო წარმომადგენლობების შესახებ, რომლითაც გაუქმდა შესაბამისი 1926 წლის დებულება და მთელი რიგი ახალი ნორმები დაწესდა (იხ. თავი IX).

სახელმწიფოს შეუძლია გამოსცეს სამართლებრივი აქტი, რომელიც ტექსტუალურად იმეორებს საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმებს (ინდივიდუალური ინკორპორაცია), ან შეუფარდოს უკვე არსებული შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმები ხელშეკრულების დებულებათა შესრულების პროცესს (ადაპტაცია), ან მიიღოს აქტი საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების ფორმულირების კოპირების გარეშე (ლეგიტიმაცია). ახალი ნორმების შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის სისტემაში ჩართვის ყველა ეს საშუალება ინკორპორაციის ფორმად გვევლინება.

ყოველი სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს საერთაშორისო სამართლის ნორმების სავალდებულო ძალას თავის ტერიტორიაზე მოქმედი ორგანოების, ფიზიკური და იურიდიული პირების მიმართ.

პირველ რიგში ეს ეხება სახელმწიფოს უზენაეს და სხვა ორგანოების საგარეო-პოლიტიკურ კომპეტენციას, ე.ი. თვით სახელმწიფო ადგენს რომელ ორგანოს და რა სახით შეუძლია ჩაებას საერთაშორისო ურთიერთობებში და იკისროს საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულებანი. ამას, როგორც წესი, ქვეყნის კონსტიტუცია და სხვა კანონები განსაზღვრავენ.

შემდგომ შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი თვით განსაზღვრავს, რა სახით დაიყვანოს არსებული საერთაშორისო „სამართლებრივი ნორმებით“ გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობანი შიდასახელმ-

საყოველთაო ურთიერთობებში მონაწილე სუბიექტებამდე.

ამ მხრივ სხვადასხვა სახელმწიფოებში სხვადასხვა წესი არსებობს:

1. ზოგიერთ ქვეყანაში ეროვნული კანონმდებლობა საერთაშორისო ხელშეკრულებებს აცხადებს ამ ქვეყნის სამართლის ნაწილად (აშშ, საფრანგეთი, ბელგია, პოლანდია, შვეიცარია და სხვ.).

2. სახელმწიფოების მეორე ჯგუფის კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკა განასხვავებენ საერთაშორისო სამართალს საშინაო სამართლისაგან (ინგლისი, კანადა).

3. ზოგიერთი ქვეყანა აღიარებს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპების პრიორიტეტს ეროვნულ სამართალზე (გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა, იტალია, საბერძნეთი).

მაგრამ ყოველი ჯგუფის ქვეყნების საკანონმდებლო და სასამართლო პრაქტიკის ანალიზმა მეცნიერებს უფლება მისცა შემდეგ დასკვნამდე მისულიყვნენ:

1. აქ, სადაც აღიარებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებების კონკრეტული ძალა, პრაქტიკა ქმნის მთელ რიგ დაბრკოლებებს, რომელთა მიხედვით მაქსიმალურად შეზღუდონ საერთაშორისო ხელშეკრულებების მოქმედება ქვეყნის შიგნით სათანადო ფილტრაციის გარეშე:

ა) მოსთხოვენ ხელშეკრულების გამოქვეყნებას ქვეყნის ოფიციალურ გამოცემებში, რაც ხშირად არ კეთდება.¹¹

ბ) ხშირად „არათვითშემსრულებელი ხელშეკრულების“ ცნება გამოიყენება იმისათვისაც, რათა შეზღუდონ კონკრეტული საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტის უშუალო მოქმედების ძალა, სათანადო შეიდასახელმწიფოებრივი აქტის ფილტრში გატარების გარეშე, ან საერთოდ უარი განაცხადონ მის გამოყენებაზე.¹²

გ) დღემდე გაურკვეველია რა თანაფარდობაშია ხელშეკრულებები, რომლებიც დადებულია სახელმწიფოს სახელით, და სხვადასხვა დონეზე შექმნილი ეროვნული სამართლის ნორმები. ხშირად საერთაშორისო ხელშეკრულებას აიგივებენ ჩვეულებრივ ქალაქთან და სასამართლოები არ იყენებენ მათ იმ მოტივით, რომ არ არსებობს ახალი კანონი, რომელიც აუქმებს მანამდე მოქმედ ხელშეკრულებო ნორმას, ე.ი. გამოიყენება პრინციპი: „მომდევნო კანონი აუქმებს მანამდე არსებულს“.¹³

2. ინგლისის, კანადისა და სხვა ქვეყნების საკანონმდებლო და სამართლო პრაქტიკა უარყოფს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმების უშუალო მოქმედების ძალას, თუ ისინი არ

არის ინკორპორირებული ეროვნული სამართლის სისტემაში კანონის ან სასამართლო პრეცედენტის სახით, რაც შეეხება საერთაშორისო ხელშეკრულებებს აქ მოქმედებს შემდეგი დებულება: საერთაშორისო ხელშეკრულება თავისთავად ვერ იქცევა შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმის ძალის მქონე ქცევით წესად, მანამ არ მოხდება მისი ინკორპორირება ეროვნულ სამართალში, რაც სპეციალური საინმპლემენტაციო აქტით ხორციელდება.

იმპლემენტაცია ხდება ერთ-ერთი წესის გამოყენებით: პარლამენტი გამოსცემს რამდენიმე კანონს, ან მათ დამატებას; გამოიცემა ერთი, ზოგადი კანონი, რომელშიც მოცემულია ხელშეკრულების ძირითადი დებულებები; პარლამენტი ახდენს ხელშეკრულების ინკორპორაციას მისი ტექსტის სამართლის სისტემაში ჩართვით.

იმ ხელშეკრულებებისა და შეთანხმების იმპლემენტაცია, რომლებიც საუწყებათშორისო ხასიათს ატარებენ, ხორციელდება იმ უწყებების მიერ, რომლებიც დებენ ამ საერთაშორისო აქტებს, ე.ი. ამპორგანოებს შეუძლიათ შეცვალონ არსებული სამართლებრივი ნორმები დადებული შეთანხმებების შესაბამისად.

როგორც ვხედავთ, სხვა მდგომარეობაა ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოების მიერ დადებული ხელშეკრულებების შემთხვევაში, ე.ი. იქ, სადაც აღმასრულებელი ხელისუფლება დამოუკიდებელია პარლამენტისაგან საერთაშორისო ხელშეკრულების დადების სფეროში. მაგრამ საკანონმდებლო ორგანო დგას შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის „სიწმინდის“ სადარაჯოზე და კრძალავს მისი თანხმობის გარეშე საკანონმდებლო დონეზე რაიმე სიახლის შეტანას.

3. სახელმწიფოთა მესამე ჯგუფი (გურ, იტალია, საბერძნეთი), როგორც ვნახეთ, აღიარებს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული ნორმების პრიორიტეტს ეროვნული სამართლის მიმართ.

ძირითადად ეს დებულება ვრცელდება საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ ჩვეულებით ნორმებზე (პრინციპებზე).¹⁴ რაც შეეხება საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, ისინი ვერ თავსდებათ აღნიშნულ ფორმულაში და მათი მოქმედება ზემოაღნიშნული ქვეყნების ტერიტორიაზე გამოორიცხულია სათანადო სპეციალური აქტის გარეშე.¹⁵

პრაქტიკაში საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულებითი ნორმები ძალზე იშვიათად გამოიყენება ეროვნული სასამართლოების მიერ, მათი ზოგადი ხასიათის გამო. მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს

ნორმები, ამა თუ იმ სახით, ეროვნული სამართლის ნორმებშია
..სახელი, სასამართლოები ბედავენ მათ გამოქვეყნებას.

რაც შეეხება განვითარებად ქვეყნებს, მათი საკანონმდებლო და
სასამართლო პრაქტიკა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელ სახ-
ელმწიფოს მიეკუთვნებოდა ესა თუ ის სახელმწიფო განთავისუ-
ფლებამდე – ინგლისს; საფრანგეთს, პოლანდიას და ა.შ. ახალი
სექტორული სახელმწიფოები ერთხმად აღიარებენ ერთგულებას
საერთაშორისო სამართლისადმი, მაგრამ განსხვავდებიან ამ ნორმე-
ბის იურიდიული ძალის დონის გაგებით და იმპლემენტაციის უზრუნ-
ველყოფის საშუალებებით, რომლებიც ზემოთ განხილული სახ-
ელმწიფოების სამ ჯგუფამდე შეიძლება იყოს დაყვანილი.

საქართველოს დამოკიდებულება საერთაშორისო სამართლისა
და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის თანაფარდობისადმი მკაფ-
თოდ გამოხატულია ფორმულაში – საქართველოს რესპუბლიკა
აღიარებს საერთაშორისო სამართლის პრინციპს საქართველოს
კანონების მიმართ.

კონსტიტუციის მერ მუხლის თანახმად, „საქართველოს კანონმ-
დებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღი-
არებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო
სელმკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართვე-
ლოს კონსტიტუციას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმ-
წიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ“. ამის გარდა „სახელმ-
წიფო ცნობს და იცავს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლე-
ბებსა და თავისუფლებებს, როგორც წარუვალ და უზენაეს ადამიანურ
ფრებულებებს. ხელისუფლების განხორციელებისას ხალხი და სახ-
ელმწიფო შეზღუდულია ამ უფლებებითა და თავისუფლებებით, როგორც
ემქალოდ მოქმედი სამართლით“ (მუხ. 7).

ასეთია საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართ-
ლის თანაფარდობის ძირითადი თეორიული და პრაქტიკული საკ-
ითები. ამ პრობლემების სხვადასხვა ასპექტები ჩვენ შეგვხვდება
ქვემოთ დარგების განხილვისას.

საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები

1. საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპების ცნება

საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები – ყველაზე უფრო ზოგადი, უმნიშვნელოვანესი და საყოველთაოდ აღიარებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებია. რომელიმე სახელმწიფოს მიერ წამოყენებული პრინციპები სხვა სახელმწიფოებისათვის სავალდებულო ხდება მხოლოდ მას შემდეგ, როცა ეს პრინციპები აღიარებული იქნება ამ სახელმწიფოების მიერ, ე.ი. იქცევიან საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმებად, რომელთაც იურიდიული ძალა აქვთ.

ამგვარად, **საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები** იგივე საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმებია, რომლებიც იქმნიებიან საერთაშორისო ხელშეკრულებების ან საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულებების სახით, მაგრამ თავისი ხასიათით სხვა ნორმების მიმართ ისეთივე თანაფარდობაში არიან, როგორც კონსტიტუციური და ჩვეულებრივი კანონები. თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებრივი ნორმები უნდა შეესაბამებოდეს მის ძირითად პრინციპებს. ის ნორმები, რომლებიც არ შეესაბამებიან „ძირითად პრინციპებს“, მართლსაწინააღმდეგო აქტებია და ვერ წარმოშობენ იურიდიულ უფლება-მოვალეობებს.

ამ ძირითად პრინციპებში თავის გამოხატულებას პოულობს ის მთავარი მორალური ნორმები, რომლებიც პროგრესული კაცობრიობის მართლშეგნებამ შეიმუშავა.

საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებში ზოგჯერ ურევენ **„სახელმწიფოთა ძირითად უფლება-მოვალეობებს“**.

სახელმწიფოს ძირითადი უფლებები ის უფლებებია, რომლის გარეშე ვერ იარსებებს ვერც ერთი სახელმწიფო, როგორც დამოუკიდებელი პოლიტიკური ორგანიზაცია, ე.ი. როგორც საერთაშორისო სამართლის სრულუფლებიანი სუბიექტი, ეს უფლებები მიენიჭა ყოველ ერს (ხალხს) პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მიღწევისას. ენიჭება იგი არა რომელიმე ორგანიზაციის ან სახელმწიფოს მიერ, არამედ ავტომატურად.

კაცობრიობის ისტორიამ XVI-XVII სს. შეიმუშავა ისეთი მორ-

„აღური ცნებები, როგორცაა პიროვნების ხელშეუხებლობა, სიტყვის, ბუნებრივი სიტყვის თავისუფლება და ა.შ., რომლებიც მხოლოდ XVIII ს. დამლევებიდან (ე.ი. ბურჟუაზიული რევოლუციის გამარჯვებისას) იქცნენ სამართლის ნორმებად. დღეს მტკიცებას აღარ საჭიროებს, რომ პიროვნების პოლიტიკური და სხვა უფლება-თავისუფლებანი „ბუნებრივი უფლებებია“, რომელთა გარეშე შეუძლებელია გონიერი ინდივიდუუმის არსებობა, მოღვაწეობა. იგივე ითქმის სახელმწიფოს ძირითად უფლებებზე.

ბურჟუაზიამ გარდაქმნა ფეოდალური საერთაშორისო სამართალი რევოლუციურად განწყობილი კლასის ყაიდაზე და დაუდო მას საფუძვლად ახალი პრინციპები – სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობა, საშინაო საქმეებში ჩაურევლობა, ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობა. ეს პრინციპები ცხადდებოდა ბუნებრივი სამართლით ნაკარნახევ საწყისებად, „ცივილიზებული ქვეყნების მართლშეგნების ნაყოფად“, რის გარეშე შეუძლებელი იყო „ქრისტიანული საზოგადოების“ არსებობა.

აქვე აღსანიშნავია იმ დროისათვის პროგრესული თეორიის ყიწრო კლასობრივი ხასიათი, რაც, პირველ რიგში, კოლონიური ქვეყნების ჩაგვრის ფორმების ლეგალიზაციას ახდენდა, „ცივილიზებული ქვეყნების“ სამყაროს გარეთ აქცევადა. სახელმწიფოთა ძირითადი უფლებები ითვლებოდა განუსხვისებლად და ყველა სამოქალაქო უფლები სახელმწიფოს აუცილებელ თვისებად ცხადდებოდა.

საბჭოთა სახელმწიფოს საერთაშორისო ასპარეზზე გამოსვლამ რადიკალური ცვლილებები შეიტანა არსებულ საერთაშორისო სამართალში, რომელიც პროგრესულ პრინციპებთან ერთად ბევრ რეაქციულ საწყისებს შეიცავდა (ომის უფლება, დაპყრობის უფლება, კოლონიალიზმის ლეგალიზაცია და ა.შ.).

დღესთვის შეიქმნა მძლავრი მორალურ-პოლიტიკური ფაქტორი – სახელმწიფოს (ხალხთა) ძირითადი უფლებები. ეს უფლებები ადამიანის უფლებათა მსგავსად დამოკიდებულია საწარმო ძალების განვითარების დონეზე. პირველ რიგში, ისინი სოციალურ მოთხოვნას წარმოადგენენ თავისუფლებისათვის მებრძოლი ხალხებისათვის – ისევე, როგორც დღეს წარმოუდგენელია ადამიანმა ნებაყოფლობით მონობის სტატუსი აღიაროს, ასევე წარმოუდგენელია ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოს დამონება არა მარტო ძალით, არამედ „ნებაყოფლობით“, აქედან გამომდინარე, დღეს სახელმწიფოს ძირითადი უფლებების შინაარსი, პირველ რიგში,

მორალურ-პოლიტიკური უფლებანია, რომელიც თანამედროვე პროგრესიული კაცობრიობის მართლგეგნებას შეესაბამება:

1. ყოველი ერი ან ხალხი, რომელიც ებრძვის კოლონიურ ჩაგვრას და იბრძვის დამოუკიდებლობისათვის, უფლებამოსილია მოიპოვოს ეს დამოუკიდებლობა, ძალის გამოყენებითაც კი და მოსთხოვოს სხვა სახელმწიფოებს არ ჩაერიონ ამ ბრძოლაში მეტროპოლიის დასახმარებლად.

2. დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე ყოველი ერი ან ხალხი იძენს უფლებებს: მოითხოვოს სხვა სახელმწიფოებისაგან თავისი პოლიტიკური დამოუკიდებლობისა და სხვა სუვერენული უფლებების პატივისცემა, თავისი ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობა და საშინაო საქმეებში ჩაურევლობა, არ გამოიყენონ მის მიმართ ძალა ან ძალით დამუქრება ქვეყნის საშინაო საქმეებში ჩარევისა და დამონების მიზნით; მოითხოვოს ყველა სახელმწიფოსაგან მასთან წამოჭრილი დავების მშვიდობიანი საშუალებებით გადაჭრა.

ეს ის უფლებებია, რომელიც ეკუთვნის ყველა ერს ან სახელმწიფოს არსებობის ფაქტიდან გამომდინარე და არავის არ აქვს უფლება ძალით წაართვას მათ ეს უფლებები.

ამავე დროს აღნიშნული უფლებები აკისრებს სახელმწიფოებს (ხალხებს) მთელ რიგ შესაბამის მოვალეობებს სხვა ანალოგიური უფლებების მქონე სახელმწიფოების მიმართ: სხვა ხალხების თვითგამორკვევის უფლების აღიარებას, სხვა სახელმწიფოების პოლიტიკური დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის პატივისცემას, მათი ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობას, ძალის გამოყენებაზე და ძალით დამუქრებაზე უარის თქმას, დავების მხოლოდ მშვიდობიანი საშუალებებით მოწესრიგებას.

ყველა ეს უფლება-მოვალეობა, რომელიც კაცობრიობის განვითარების ნაყოფია, დღეს იურიდიულად განმტკიცებულია და ქცეულია საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებად.

ეს უფლებანი და მოვალეობანი ეხება სახელმწიფოს, ასე ვთქვათ, სტატიკურ მდგომარეობაში, როდესაც იგი არ მოქმედებს აქტიურად საერთაშორისო ასპარეზზე და თვითონ არ ამყარებს კონტაქტებს სხვა სახელმწიფოებთან. მაგრამ ამ სიტუაციაშიც იგი მოვალეა დაიცვას ქვეყნის შიგნით თანამედროვე სტანდარტები პუმანურობისა და ადამიანის უფლებათა დაცვისა, რაც დღეს პროგრესული კაცობრიობის მართლშეგნების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს და გაეროს-ს წესდებითაა გათვალისწინებული.

საერთაშორისო ასპარეზზე აქტიური გამოსვლა, სხვა სახელმწიფოებთან კონტაქტის დამყარება, ერთის მხრივ, ანიჭებს სახელმწიფოს სუვერენულ თანასწორობის უფლებას, ხოლო მეორე მხრივ ავადებს მას დაემორჩილოს თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და სიძველეს, რომლებიც თანამედროვე ცივილიზაციის ძირითად სტანდარტებს წარმოადგენენ.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდება შეიცავს თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის შვიდ ძირითად პრინციპს, რომელიც ფორმულირებულ იქნა გაერო-ს 1970 წლის „დეკლარაციაში საერთაშორისო სამართლის პრინციპებისა სახელმწიფოთა შორის მეგობრულ ურთიერთობების და თანამშრომლობის შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების შესაბამისად“. ძალის გამოყენებისა ან ძალით დამუქებაზე უარის თქმა, საერთაშორისო დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის აუცილებლობა, სხვა სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩაურევლობა, სახელმწიფოთა თანასწორობა და თვითგამორკვევა, სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობა; გაერო-ს წესდების შესაბამისად მიღებული ვადლებულებათა პირნათლად შესრულება.

თუკლარაცია აცხადებს, „რომ წესდების პრინციპები, რომლებსაც ეს დეკლარაცია შეიცავს, საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპებია, და ამიტომ ყველა სახელმწიფოს მოუწოდებს, რათა თავიანთ საერთაშორისო საქმიანობაში ამ პრინციპებით იხელმძღვანელონ და თავიანთი ურთიერთობანი მათი მკაცრად დაცვის საუწყებელზე განაუთარონ“.¹⁶

ყოველი ეს პრინციპი მოიცავს მთელ რიგ სხვა მნიშვნელოვან პრინციპებსა და ნორმებს, ამიტომ ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის პელსინკის თათბირზე (1975 წლის ივლის-აგვისტო) გამოყოფილ იქნა სამი დამატებითი პრინციპი - ტერიტორიული მთლიანობა, საზღვრების დაურღვეველობა, ადამიანის უფლებათა დაცვა. ამგვარად, ძირითად პრინციპთა რაოდენობამ ათს მიაღწია.

რეკორია ამ პრინციპების იურიდიული შინაარსი?

1. ეს პრინციპები საერთაშორისო სამართლის სისტემის უმნიშვნელოვანესი საწიხისებია, მისი შინაგანი საფუძველია, რომელიც კონსტიტუირებს ამ სისტემის არსს და შინაარსს.

2. ეს პრინციპები ყოველთვის ნორმატიული ხასიათისაა რაც მათის გამოვლინებას პოულობს საერთაშორისო ხელშეკრულე-

ბებში, შეთანხმებებსა და საერთაშორისო სამართლის სხვა წყაროებში.

3. ეს ყველაზე მნიშვნელოვანი, ყველაზე ზოგადი, საყოველთაოდ აღიარებული, უნივერსალური ნორმებია, რომელთა ადრესატი პრაქტიკულად განუსაზღვრელია.

4. ეს ის ნორმებია, რომლებსაც უნდა შეესაბამებოდეს ყველა დანარჩენი საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმა.

5. ეს პრინციპები საერთაშორისო კანონიერების კრიტერიუმებია.

6. ამ პრინციპებს აქვთ საპროგრამო ხასიათი – ისინი მიუთითებენ იმ ძირითად გზებს, რომლითაც უნდა ვითარდებოდეს საერთაშორისო-სამართლებრივი რეგულირების სისტემა.

ყველა ძირითადი პრინციპი ამკრძალავი ნორმის ხასიათს ატარებს და ამდენად კრძალავს ერთი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ყველა იმ ქმედობას ან ქმედობისაგან თავის შეკავებას, რომელიც სხვა სახელმწიფოების მიმართ გამოიყენება ამ უკანასკნელების სუვერენული უფლებების გათელვა-შევიწროების მიზნით. სწორედ ამაშია თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპების დიდი მარეგულირებელი ძალა.

პელსინკის თათბირის დასკვნით აქტში შეტანილია „დეკლარაცია პრინციპებისა, რომლითაც მონაწილე სახელმწიფოები იხელმძღვანელებენ ერთმანეთთან ურთიერთობაში“, დეკლარაცია ხაზგასმით აღნიშნავს მონაწილე სახელმწიფოების ვალდებულებას ითანაშრომლონ მათი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემის, აგრეთვე მათი სიდიდის, გეოგრაფიული მდებარეობისა და ეკონომიკური განვითარების დონის განურჩევლად, რამაც კიდევ ერთხელ დაადასტურა ის ფაქტი, რომ სახელმწიფოების შვიდობიანი თანაარსებობა და მჭიდრო თანაშრომლობა მიუხედავად მათი სოციალური სისტემებისა დღეს საყოველთაოდ აღიარებულ, ქვაკუთხედ პრინციპად იქცა როგორც არსებითად, ასევე ფორმის მიხედვით.

2. სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის პრინციპი

ეს პრინციპი გაერო-ს წესდების ქვაკუთხედი (იხ. მე-2 მუხლის I პარაგრაფი). ყოველი სახელმწიფო მიუხედავად მისი ტერიტორიის სიდიდისა და მოსახლეობის რაოდენობისა, მისი მმართველობის ფორმისა და პოლიტიკური რეჟიმისა, მისი სამ-

სეკონდ-ეკონომიკური სიძლიერისა ან სისუსტისა, ყველა დანარჩენ ქვეყნებთან ერთად თანაბრად სარგებლობს იმ საერთაშორისო სამართლებრივი უფლებაუნარიანობით, რომლის შინაარსი განისაზღვრება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპებითა და ნორმებით.

არც ერთ ძლიერ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება მოახვიოს სუსტს თავისი ბატონობა ან პრივილეგიურ მდგომარეობაში დააყენოს თავისი თავი. ყველა საერთაშორისო კონფერენციაზე ყოველ სახელმწიფოს თითო ხმა მიეკუთვნება, მიუხედავად მისი ეკონომიკურ-სოციალური და სამხედრო სიძლიერისა. მცირე გამონაკლისის გარდა, არც ერთ სახელმწიფოს არ შეიძლება თავს მოეხვიოს ის სორმები, რომელთა შექმნაში მას არ მიუღია მონაწილეობა ან რომელთა საგაღდებულო ხასიათი მან თვითონ არ აღიარა შემდგომ ყოველი სუვერენული სახელმწიფო უფლებამოსილია მიიღოს მონაწილეობა საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ნორმების შემუშავებაში, დაესწროს იმ საერთაშორისო კონფერენციებს, სადაც წყობა იხეთი საკითხები, რომელიც უშუალოდ ეხება მის ინტერესებს. ყოველი სახელმწიფოს დიპლომატიური და საკონსულო წარმომადგენლები, აგრეთვე სახელმწიფო ქონება საზღვარგარეთ სარგებლობს იმუნიტეტით, რომლის მოცულობა საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით განისაზღვრება.

ამგვარად, ყველა სუვერენული სახელმწიფო იურიდიულად თანასწორია, ე.ი. თანაბარია საერთაშორისო სამართლის წინაშე; თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი არეგულირებს ურთიერთობას თანასწორთა შორის, სახელმწიფოთა სამხედრო-პოლიტიკური ძველამოსილების მიუხედავად. მხოლოდ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოში ხუთი დიდი სახელმწიფო (რუსი, ინგლისი, საფრანგეთი, ჩინეთი, რუსეთი, რომელმაც დაიკავა ყოველი საბჭოთა კავშირის ადგილი) სარგებლობს გარკვეული პრივილეგიებით: ყოველ მათგანს მუდმივი წევრის ადგილი უკავია, ხოლო მშვიდობის დაცვისათან დაკავშირებულ ღონისძიებათა მიღების კრის ხუთივე დიდი სახელმწიფოს თანხმობაა საჭირო. ცნობილია, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდება მთავარ პასუხისმგებლობას მშვიდობის დაცვის საქმეში სწორედ დიდ სახელმწიფოებს აკისრებს. წესდება სწორად უფარდებს დიდი სახელმწიფოების პასუხისმგებლობას მშვიდობის დაცვის საქმეში და მათ განსაკუთრებულ უფლებებს უშიშროების საბჭოში. ხალხთა უშიშროებისა და მშვიდობის დაცვის საქმეში გაერთიანებული ერების

ორგანიზაციის წევრთა ნიველირება, მათი სამხედრო-ეკონომიკური პოტენციალის გაუთვალისწინებლად, პრაქტიკულად გამოაცლიდა ნიადაგს ორგანიზაციის მიზანდასახულებას – განმტკიცდეს ანტი-პიტლერული კოალიციის მიერ მოპოვებული გამარჯვება და დამყარდეს დედამიწაზე მტკიცე შშვიდობა.

ქელსინკის თათბირის დასკვნითი აქტი შემდეგნაირად ხსნის სუვერენული თანასწორობის პრინციპის შინაარსს.

სახელმწიფოები პატივს სცემენ ერთმანეთის სუვერენულ თანასწორობას და თავისებურებას, აგრეთვე ყველა უფლებას, რომლებიც დამახასიათებელია მათი სუვერენიტეტისათვის და რომლებსაც მოიცავს იგი, მათ შორის, თითოეული სახელმწიფოს იურიდიული თანასწორობის, ტერიტორიული მთლიანობის, თავისუფლებისა და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის უფლებას. ისინი აგრეთვე პატივს სცემენ ერთმანეთის უფლებას თავისუფლად აირჩიონ და განაერთარონ თავიანთი პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული სისტემები, ისევე, როგორც იმ უფლებას, რომ დააწესონ თავიანთი კანონები და აღმინისტრაციული წესები.

საერთაშორისო სამართლის ფარგლებში ყველა სახელმწიფოს თანაბარი უფლებები და მოვალეობები აქვს, ისინი პატივს სცემენ ერთმანეთის უფლებას თავისი შეხედულებებისამებრ განსაზღვრონ განახორციელონ ურთიერთობა სხვა სახელმწიფოსთან საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად, მათი საზღვრები შეიძლება შეიცვალოს საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად მშვიდობიანი გზით და შეთანხმებით, მათ აგრეთვე უფლება აქვთ ეკუთვნოდნენ ან არ ეკუთვნოდნენ საერთაშორისო ორგანიზაციებს, იყვნენ ან არ იყვნენ ორმხრივი თუ მრავალმხრივი ხელშეკრულების მონაწილენი, კერძოდ უფლება აქვთ იყვნენ ან არ იყვნენ საკავშირო ხელშეკრულებათა მონაწილენი; მათ აგრეთვე აქვთ ნეიტრალიტეტის უფლება, ასეთია ამ პრინციპის ზოგადი არსი, გამონაკლისებს შეეხებით ქვევით.

3. კალის გამოცხადებაზე ან კალით დამხრებაზე შპრის თქმა

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი აგრესიულ ომს, როგორც ეროვნული პოლიტიკის საშუალებას, კანონგარეშე აცხადებს.

აკრძალულია არა მარტო ომის დაწყება, არამედ ნებისმიერი

სახის სამხედრო, ეკონომიკური, ფინანსური, სავაჭრო და სხვა ზომე-
ბის გამოყენება სხვა სახელმწიფოს დაპყრობის ან მისი პოლი-
ტიკის დაქვემდებარების მიზნით.

გერმანიის ომის დაგეგმვა, მომზადება და გაჩაღება, ნიურნბერ-
გის სა ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალების წესდუ-
ბის და გენერალური ასამბლეის 1946 წლის 11 დეკემბრის რე-
ზოლუციით, საერთაშორისო დანაშაულადაა აღიარებული და
დასჯადი სასტიკი პასუხისმგებლობა ემუქრება.

მეორე საუკუნის დასაწყისამდე საერთაშორისო სამართალი ომის
ინსტიტუტის დავის გადაჭრის ერთ-ერთ საშუალებად ცნობდა და
სამხმის ცენტრი ომის მოტივების „სამართლიანობაზე“ გადააქონ-
და. „სამართლიანობის“ ნიშნები კი ეფემერული და დაუდგენელი
იყო. მხოლოდ პირველ და მეორე მსოფლიო ომებს შორის პერიოდ-
ში, 1928 წლის 27 აგვისტოს, პარიზში დასაველეთის ქვეყნებმა
მ. კ. ვ. ბრიან-ელლოვის პაქტი, რომლითაც უარს ამბობდნენ ომზე,
როგორც ეროვნული პოლიტიკის საშუალებაზე. საბჭოთა კავშირი
ქვეყნობდა ამ აქტს და შესთავაზა დასაველეთ საზღვარზე გან-
მარტვულ სახელმწიფოებს შეეყვანათ პაქტი ძალაში, ამ აქტის
ქვეყნა მონაწილესათვის ძალაში შესვლამდე. 1929 წლის 9 თებერფ-
ვის ასეთი დოკუმენტი ხელმოწერილ იქნა სსრ კავშირის, პოლო-
სეთის, რუმინეთისა და სხვა სახელმწიფოების მიერ. მეორე მსოფ-
ლიო ომამდე ამ აქტის მონაწილე 63 სახელმწიფო იყო, ე. ი. იმ
პერიოდისთვის არსებული სახელმწიფოების უმრავლესობა.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრები ვალდებულე-
ბას კისრულობენ მიიღონ ყველა ზომა, რომ „ააცილონ მომავალ
ო. კ. ბ. ომის უბედურება“ (იხ. პრეამბულა) და დედამიწაზე მტ-
კაცე მშვიდობა და ხალხთა უშიშროება განამტკიცონ (მუხ. 1, პარა-
გრაფი 1). გაერო-ს წევრი სახელმწიფოები უარს ამბობენ ძალით და-
ტყვერებასა და ძალის გამოყენებაზე, რომელიც ვინააღმდეგება წეს-
სებას (მუხ. 2, პარაგრაფი 4).

1970 წლის დეკლარაცია შეიცავს შემდეგ ძირითად დებულე-
ბებს, რომლებიც ანვითარებს გაერო-ს წესდების პრინციპს:

ყოველი სახელმწიფო მოვალეა თავის საერთაშორისო
კრთიერთობებში თავს იკავებდეს ძალისმიერი მუქარის ან ძალის
გამოყენებისგან როგორც ამა თუ იმ სახელმწიფოს ტერიტორიუ-
ლი ხელშეუხებლობის ან პოლიტიკური დამოუკიდებლობის წინააღმ-
დეგ, ასევე სხვა რაიმე სახით, რაც შეუთავსებელია გაერთიანებუ-
ლი ერების ორგანიზაციის მიზნებთან. ასეთი მუქარა ან ძალის

გამოყენება საერთაშორისო სამართლისა და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების დარღვევაა. მათ არასოდეს არ უნდა მიმართონ, როგორც საერთაშორისო საკითხების მოწესრიგების საშუალებას.

აგრესიული ომი არის მშვიდობის საწინააღმდეგო დანაშაული, რომელიც იწვევს პასუხისმგებლობას საერთაშორისო სამართლით.¹⁸

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად სახელმწიფოები მოვალენი არიან თავს იკავებდნენ აგრესიული ომების პროპაგანდისაგან.

ყოველი სახელმწიფო მოვალეა თავს იკავებდეს ძალისმიერი მუქარის ან ძალის გამოყენებისაგან მეორე სახელმწიფოს არსებული საერთაშორისო საზღვრების დარღვევის მიზნით ან საერთაშორისო დავების, მათ შორის ტერიტორიული დავებისა და სახელმწიფო საზღვრებთან დაკავშირებული საკითხების გადასაწყვეტად.

ასევე, ყოველი სახელმწიფო თავს უნდა იკავებდეს ძალით დამუქრებისა ან ძალის გამოყენებისაგან ისეთი საერთაშორისო დემარკაციული ხაზების დარღვევის მიზნით, როგორცაა დაზავების ხაზები, რომლებიც განსაზღვრულია შესაბამისი შეთანხმებით, რომლის მხარეა ეს სახელმწიფო ან რომელსაც ეს სახელმწიფო უნდა იცავდეს სხვა რაიმე საფუძვლის გამო. ზემოთქმულში არაფერი არ უნდა განიმარტოს, როგორც საზიანო დაინტერესებულ მხარეთა პოზიციებისათვის ასეთი ხაზების სტატუსისა და მათი დადგენის შედეგების მიმართ თანახმად მათი საგანგებო რეჟიმებისა, ანდა როგორც მათი დროებითი ხასიათის დამრღვევი.

სახელმწიფოები მოვალენი არიან თავს იკავებდნენ ძალის გამოყენებასთან დაკავშირებული რეპრესალიების აქტებისაგან.

ყოველი სახელმწიფო მოვალეა თავს იკავებდეს ყოველნაირი ძალმომრეობითი მოქმედებისაგან, რომელიც თვითგამორკვევის, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის უფლებას ართმევს თანაწორობისა და თვითგამორკვევის პრინციპის კონკრეტიზაციაში მოხსენიებულ ხალხებს.

ყოველი სახელმწიფო მოვალეა თავს იკავებდეს არარეგულარული ძალების ან შეიარაღებული ბანდების, მათ შორის დაქირავებულითა რაზმების შექმნისაგან ან შექმნის წაქეზებისაგან სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შესატყველად.

ყველა სახელმწიფო მოვალეა თავს იკავებდეს სხვა სახელმწიფოში სამოქალაქო ომის აქტების ან ტერორისტული აქტების მოწ-

უობის, წამქეზებლობის, მათთვის დახმარების აღმოჩენის ან მათში მისაწილეობისაგან, ანდა საკუთარი ტერიტორიის ფარგლებში ისეთი ორგანიზაციული საქმიანობის ხელის შეწყობისაგან, რომელიც მსმართულია ასეთი აქტების ჩასადენად, იმ შემთხვევაში, როცა ამ ანსაცში მოხსენიებული აქტები დაკავშირებულია ძალისმიერ მუქარასთან ან ძალის გამოყენებასთან.

სახელმწიფოს ტერიტორია არ უნდა იყოს ისეთი სამხედრო ოკუპაციის ობიექტი, რომელიც შედეგად მოჰყვა ძალის გამოყენებას წესდების დებულებათა დარღვევით. სახელმწიფოს ტერიტორია არ უნდა იყოს სხვა სახელმწიფოს მიერ შექმნის ობიექტი ძალისმიერი მუქარის ან ძალის გამოყენების შედეგად. არავითარი ტერიტორიული შექმნა, რომელიც ძალისმიერი მუქარის ან ძალის გამოყენების შედეგია, არ უნდა იქნეს ცნობილი კანონიერად. ზემოთქმულში არავითარი არ უნდა განიხილავს, როგორც დამრღვევი:

ა) წესდების დებულებისა ან რომელიმე საერთაშორისო შეთანხმებისა, რომელიც წესდების მიღებამდე დადებული და რომელსაც იურიდიული ძალა აქვს საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად; ან

ბ) უშიშროების საბჭოს უფლებამოსილებისა წესდების შესაბამისად.

1974 წელს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო რეზოლუცია აგრესიის განსაზღვრების შესახებ. ამ აქტში ზუსტად განისაზღვრა, თუ რა ჩაითვლება ძალის გამოყენების ყველაზე საშიშ ქმედობად – აგრესიად, რომელიც მშვიდობის წინააღმდეგ დანაშაულადაა კვალი მოტანილი.

აგრესიად ჩაითვლება სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების გამოყენება სხვა სახელმწიფოს სუვერენიტეტის, ტერიტორიული სელშეუხებლობის, ან პოლიტიკური დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ, ან გაეროს წესდებით დაშუქებული სხვა რომელიმე სახით.

ყოველი სახელმწიფო, რომელიც პირველი გამოიყენებს შეიარაღებულ ძალას, ჩაითვლება აგრესორად, თუკი უშიშროების საბჭო სხვაგვარად არ შეაფასებს ამ ნაბიჯს.

აგრესიულ აქტად ჩაითვლება:

ა) ერთი სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების შეჭრა ან თავდასხმა სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე; ნებისმიერი სამხედრო ოპერაცია, თუნდაც დროებითი, რომელიც ასეთი თავდასხმის შედეგია; სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიის ან მისი ნაწილის ანექსია ძალის გამოყენებით.

ბ) ერთი სახელმწიფოს მიერ სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიის დაბრმბვა ან ამ მიზნით იარაღის გამოყენება.

გ) ერთი სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების მიერ სხვა სახელმწიფოს ნავსადგურების ან ნაპირების ბლოკადა,

დ) სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების თავდასხმა სხვა სახელმწიფოების სახმელეთო, საზღვაო ან საჰაერო ძალებზე.

ე) ერთი სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების, რომლებიც იმყოფებიან სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ამ სახელმწიფოს-თან შეთანხმების ძალით, უკანასკნელის უშიშროების წინააღმდეგ გამოყენება ან შეთანხმების ვადის შეწყვეტის შემდეგაც ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე დატოვება.

ვ) ერთი სახელმწიფოს ქმედება, რომელიც აძლევს სხვა სახელმწიფოს საშუალებას გამოიყენოს მისი ტერიტორია მესამე სახელმწიფოს წინააღმდეგ აგრესიის ჩადენისათვის.

ზ) ერთი სახელმწიფოს მიერ ან მისი სახელით სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შეიარაღებული ბანდების, ჯგუფების, რეგულარული ან დაქირავებული ძალების შეგზავნა, რასაც იმდენად სერიოზული სახე აქვს, რომ ისინი აგრესიის სხვა სახეობად შეიძლება ჩაითვალოს.

რასაკვირველია, ეს სია არ არის ამომწურავი. დეკლარაცია ხაზს უსვამს ამ გარემოებას და ანდობს უშიშროების საბჭოს თვითონ დაადგინოს ქმედობა, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს აგრესიად.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი კრძალავს რა აგრესიულ ომს, როგორც საგარეო პოლიტიკის საშუალებას, ამავე დროს ყოველ სახელმწიფოს უფლებას ანიჭებს მის პოლიტიკურ დამოუკიდებლობაზე ან ტერიტორიულ მთლიანობაზე შეიარაღებული თავდასხმის შემთხვევაში გამოიყენოს „ინდივიდუალური ან კოლექტიური თავდაცვის“ უფლება, ე.ი. შეიარაღებულ თავდასხმას დაუპირისპიროს ან საკუთარი შეიარაღებული ძალები ან მოკავშირე ქვეყნების ჯარები. მას შეუძლია სხვა საჭირო დახმარებაც მოიშველიოს. გაერთიანებული ერების წესდების 51-ე მუხლის თანახმად, თუ ორგანიზაციის წევრი შეიარაღებული თავდასხმის მსხვერპლი გახდება, წესდება ოდნავადაც არ უარყოფს ინდივიდუალური ან კოლექტიური თავდაცვის უფლების რეალიზაციის შესაძლებლობას უშიშროების საბჭოს მიერ სათანადო ღონისძიებათა გამოყენებამდე აღსანიშნავია კოლექტიური თავდაცვის ისეთი სახე, როგორცაა რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციები და ურთიერთდახმარების ხელშეკრულებანი, რომელთაც აქტიურად იყენებენ

კოლონიალიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი ქვეყნები.

როდესაც ჩაგრული კოლონიური ერი ან ხალხი, კოსთაყისუფლებისათვის მშვიდობიანი საშუალებების ამოწურვის შემდეგ, იძულებულია მიმართოს იარაღს, ეს ბრძოლა არ შეიძლება კოლონიაცირებულ იქნეს როგორც აგრესიული ომი, იგი სასოფლიოანი შეიარაღებული ბრძოლაა, თავდაცვითი ომია. ამ შემთხვევაში კოლონიზატორთა ცდა, ჩაახშონ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ამა თუ იმ ქვეყანაში, აგრესიას წარმოადგენს.

ამ გამონაკლისის გარდა, არც ერთ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება თავს დაესხას მეორე სახელმწიფოს, რაგინდ ჭეშმარიტად სამართლიანი არ უნდა იყოს ის მოტივები, რომლებიც კარნახობენ ასეთი პრევენციული ზომების აუცილებლობას. ის, ვინც პირველი აწყვეს მახვილს - აგრესორია. მხოლოდ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას აქვს უფლება მიიღოს სათანადო ზომები, შეიარაღებული ძალის გამოყენების ჩათვლით, როდესაც ამას უშიშროებას საბჭო დაადგენს. ამისათვის გაერთიანებული ერების წესდება სპეციალურ პროცედურას ითვალისწინებს (იხ. წესდების VII თავი „სიქმედება მშვიდობის დარღვევის საფრთხის, მშვიდობის დარღვევისა და აგრესიის აქტების შემთხვევაში“).

ქვე აღსანიშნავია, რომ ბოლო წლებში ჩამოყალიბდა კიდევ ერთი, ახალი სახე აგრესიისა, რომელიც არა გარედან, არამედ შიგნიდან ემუქრება სახელმწიფოს, მის ტერიტორიულ მთლიანობას.

4 სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობის პრინციპი

ყოველი სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს თავის იურისდიქციას, რომელიც ტერიტორიის საზღვრებითაა შემოფარგლული. ეს ხელისუფლება ვრცელდება ყველა ამ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ხრსა და ორგანიზაციებზე. ყოველი უცხოელი, მიუხედავად მისი სიქცაქცობისა, ამ ტერიტორიაზე შესვლისთანავე ექცევა მოცემული სახელმწიფოს იურისდიქციის ქვეშ, რომლის შეზღუდვა შესაძლებელია მხოლოდ საერთაშორისო ხელშეკრულებების ან ჩვეულებების საფუძველზე (მაგ. დიპლომატიური და საკონსულო წარმოსადგენლობის წევრების მიმართ). ყოველი სუვერენული სახელმწიფოს ტერიტორია შეუვალია სხვა სახელმწიფოს ხელისუფლებისათვის არც ერთ სხვა სახელმწიფოს არ აქვს უფლება დაარღვიოს ეს უხეხავლობა და შეეცადოს შეუფარდოს თავისი იურისდიქცია სხვა

სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მცხოვრებ თავისთავად მოქალაქეებს, თუ გამონაკლისის სახით, თვით ეს სახელმწიფო არ მისცემს ამის თანხმობას. რასაკვირველია, უცხოელი ინარჩუნებს კავშირს მშობლიურ სახელმწიფოსთან, რომელთანაც მუდმივ სამართლებრივ კავშირში იმყოფება და რომელიც იცავს მის ინტერესებს უცხოეთში.

ტერიტორიული უზენაესობა განუყოფელი ცნებაა, იგი მოიცავს როგორც სახელმწიფოს სუვერენულ უფლებებს ტერიტორიაზე მცხოვრებ ადამიანებზე, ასევე თვით ტერიტორიის მიმართ უზენაესი განკარგვის უფლებას. ხმელეთი, მიხი წიაღი, შიდა ტერიტორიული წყლები, ტერიტორიის თავზე მდებარე სააერო სივრცე მოცემული სახელმწიფოს სუვერენიტეტის ქვეშ იმყოფება.

ყოველი აქტი, რომელიც ცალმხრივად, კაბალური შეთანხმების ძალით ზღუდავს ადგილობრივი სახელმწიფოს იურისდიქციას მისი ტერიტორიის რომელიმე ნაწილში ძლიერი სახელმწიფოს სასარგებლოდ, ეწინააღმდეგება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებს. სახელმწიფოს ტერიტორიული უზენაესობის მოქმედების სფეროს შეზღუდვა დაიშვება მხოლოდ მხარეთა თანასწორუფლებიანი, ჭეშმარიტად ნებაყოფლობითი ხასიათის შეთანხმების საფუძველზე, რომელიც მიმართულია სახელმწიფოთა შორის შეგობრული, კეთილშეზობლური ურთიერთობის განმტკიცებისაკენ.

ასევე ხელშეუხებელია სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობა. ყოველი აქტი, რომელიც ლახავს სახელმწიფოს საზღვრების მყუდროებას, მიუხედავად იმისა, რა მოტივით ხდება ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევა, მართლსაწინააღმდეგო აქტია და უფლებას ანიჭებს დაზარალებულ სახელმწიფოს გამოიყენოს საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული საშუალებანი. სახელმწიფოს საზღვრების შეცვლა შესაძლებელია მხოლოდ დაინტერესებული ქვეყნების ინტერესების გათვალისწინების საფუძველზე. ე.ი. თანასწორუფლებიანი შეთანხმების შედეგად.

როგორც ვხედავთ, ტერიტორიული უზენაესობის და ტერიტორიული მთლიანობის ცნებანი განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, როგორც მთელი და მისი ნაწილი. ტერიტორიული უზენაესობა უფრო ფართო, ყოველისმომცველი კატეგორიაა, ტერიტორიული მთლიანობა კი - მისი შემადგენელი ნაწილი. ამიტომ შეიძლება ირღვეოდეს ტერიტორიული უზენაესობა, ხოლო ტერიტორიული მთლიანობა ხელშეუხებელი რჩებოდეს.

ქელსინკის თათბირის დასკვნითი აქტით სახელმწიფოებმა კიდევ ერთხელ გაუსვეს ხაზი ვალდებულებას, პატივისცემით მოეკიდონ მათთვის სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობას. ამის შესაძამისად ისინი თავს შეიკავებენ ყოველგვარი მოქმედებისაგან, რომელიც შეუთავსებელია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების მიზნებსა და პრინციპებთან და მიმართულია ყოველი მისთვის სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის, პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ან ერთიანობის წინააღმდეგ, კერძოდ, ყოველგვარი ისეთი მოქმედებისაგან, რომელიც წარმოადგენს ძალის გამოყენებას ან ძალის გამოყენებით დამუქრებას. სახელმწიფოები ასევე თავს შეიკავებენ იმისაგან, რომ ერთმანეთის ტერიტორია გადააქციონ სამხედრო ოკუპაციის ან ძალის გამოყენების სხვა პირდაპირი თუ არაპირდაპირი ღონისძიების ობიექტად საერთაშორისო სამართლის საწინააღმდეგოდ, ან ასეთი ღონისძიების ან მათი განხორციელების დამუქრების საშუალებით შექმნის ობიექტად. არავითარი ოკუპაცია ან ამგვარი შექმნა კანონიერად არ ჩაითვლება.

5. საზღვრების ურღვევობის პრინციპი

ეს პრინციპი ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობისა და ძალის გამოყენების პრინციპებთან მჭიდრო კავშირში უნდა განსხილებოდეს. იგი ევროპაში მეორე მსოფლიო ომის შედეგად მიღწეული პოლიტიკური და ტერიტორიული საკითხების მოგვარების შედეგების გარანტიის საშუალებაა.

ცნობილია, რომ დღესაც დასავლეთ ევროპაში, განსაკუთრებით ევროპის ფედერაციულ რესპუბლიკაში, არსებობს ძალები, რომლებიც მოითხოვენ პოლონეთის, ჩეხეთის და სლოვაკეთის საზღვრების გადასინჯვას.

ქელსინკის თათბირზე საზღვრების ურღვევობის პრინციპი ცალკე პრინციპად გამოიყო:

სახელმწიფოებს ურღვევად მიაჩნია ერთმანეთის მთელი საზღვრები და ამიტომ ისინი ახლაც და მომავალშიც თავს შეიკავებენ ამ საზღვრების ყოველგვარი ხელყოფისაგან;

ისინი შესაბამისად თავს შეიკავებენ აგრეთვე ყოველგვარი მოთხოვნებისა და მოქმედებისაგან, რომელთა მიზანი იქნება ნებისმიერი მონაწილე სახელმწიფოს ნაწილის თუ მთელი ტერიტორიის დაპყრობა, უზურპაცია.

6. სხვა სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპი²⁰

არც ერთ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება ჩაერიოს სხვა სახელმწიფოს „საშინაო საქმეებში“. ეს ცნება მოიცავს ყველა იმ საკითხს, რომელთაც მოცემული სახელმწიფოს კომპეტენტური ორგანოები აქცევენ თავის შინაგანი იურისდიქციის კომპეტენციის სფეროში. ძირითადად ესაა სოციალურ-პოლიტიკური წყობის არსი და ფორმა, პოლიტიკური რეჟიმი, ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების ძირითადი მიმართულება და სხვა. ამგვარად, სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში შედის ის საკითხები, რომლებიც ყოველი ერის ან ხალხის სოციალურ-პოლიტიკური ფორმის არჩევასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული და განპირობებულია ამ უფლებით.

ყოველი სახელმწიფოს „საშინაო საქმეების“ გარკვეული საკითხები შეიძლება იქცეს საერთაშორისო ხელშეკრულების ობიექტად მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამაზე თვით ეს სახელმწიფოა თანახმა. ეს საკითხები არ ეხება ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური წყობის საფუძვლებს და საერთაშორისო ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობის განმტკიცებისა და შემდგომი განვითარების საქმეს ემსახურება.

ამგვარად, ყოველი სახელმწიფოს საშინაო ცხოვრება მისი „საშინაო საქმეა“, სანამ თვითონ არ აქცევს მას საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმის ობიექტად.

მაგრამ არსებობს შემთხვევები, როდესაც სახელმწიფოს „საშინაო საქმე“ საერთაშორისო სამართლის ნორმას არღვევს და საერთაშორისო კონფლიქტს იწვევს. ეს ხდება მაშინ, როდესაც „საშინაო საქმე“ საფრთხეს უქმნის მშვიდობასა და ხალხის უშიშროებას, არღვევს საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმებს ადამიანის, ეროვნული უმცირესობისა და ერების (ხალხების) უფლებათა შესახებ. ამ თვალსაზრისით ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითი იყო სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა მიშინვარე აპარტეიდის რეჟიმის წინააღმდეგ.

ბრძოლა გაეროს მიერ 1960-1989 წლებში, სხვა სახელმწიფოთა საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპი უხეშად ირღვეოდა და ირღვევა დიდი სახელმწიფოების მიერ. ჩაურევლობის პრინციპის დარღვევას ინტერვენცია ეწოდება.

ინტერვენციის გამოვლინება მრავალგვარია. ინტერვენციის ყველაზე ტიპიურ მაგალითს სამხედრო ჩარევა წარმოადგენს.²¹

ქართული სამხედრო ინტერვენცია - ერთი სახელმწიფოთების ინტერვენცია „პატარა“ სახელმწიფოების ხელით, დივერსიული ჯგუფების დაფინანსება, ქვეყნის შიგნით სამაოქალაქო ომის გაჩაღება, ჯაშუშთა, ტერორისტთა შეგზავნა.²²

ინტერვენცია, რომელიც არ არის დაკავშირებული სამხედრო სექსუალბასთან: ა) ეკონომიკური ბლოკადა; ბ) ფინანსურ-სამეურნეო ინტერვენცია; გ) დიპლომატიური ჩარევა.

გაერო-ს 1970 წლის დეკლარაცია შემდგომ აზუსტებს ამ პინციპის შინაარსს: არც ერთ სახელმწიფოს ან სახელმწიფოთა ჯგუფს არა აქვს უფლება ჩაერიოს პირდაპირ თუ არაპირდაპირ, რა მიზეზითაც უნდა იყოს, სხვა სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო საქმეებში ამის შედეგად შეიარაღებული ჩარევა და ჩარევის ყველა ფორმა. ეს ყოველგვარი მუქარა, რომელიც მიმართულია სახელმწიფოს სამართალ-სუბიექტების ან მისი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული საფუძვლების წინააღმდეგ, საერთაშორისო სამართლის დარღვევაა.

არც ერთ სახელმწიფოს არ შეუძლია ეკონომიკური, პოლიტიკური, ან რაიმე სხვა ხასიათის ზომების არც გამოყენება, არც გამოყენების წაქეზება იმ მიზნით, რათა მიაღწიოს სხვა სახელმწიფოს დამორჩილებას მის მიერ თავისი სუვერენული უფლებების ნაწილობრივად და მისგან რაიმე უპირატესობის მიღებას. არც ერთი სახელმწიფო აგრეთვე არ უნდა აწყობდეს, ეხმარებოდეს, აღუყვებდეს, აფინანსებდეს, აქეზებდეს ან უშვებდეს შეიარაღებულ, ძირგამომთხრელ ან ტერიტორიულ საქმიანობას, მიმართულს მეორე სახელმწიფოს წესწყობილების შესაცვლელად ძალადობის გზით, აგრეთვე არ უნდა ერეოდეს სხვა სახელმწიფოს შინაბრძოლაში.

ძალის გამოყენება იმისათვის, რომ ხალხებს წაერთვას მათი ეროვნული არსებობის ფორმები, არის მათი განუყოფელი უფლებებისა და ჩაურევლობის პრინციპის დარღვევა.

ყოველ სახელმწიფოს აქვს უფლება აირჩიოს თავისი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული სისტემა ყოველი სხვა სახელმწიფოს მხრივ ამა თუ იმ ფორმით ჩარევის გარეშე.

7. ხალხთა თანასწორუფლებიანობისა და თვითგამორკვევის პრინციპი²³

რუსეთში 1917 წლის ნოემბერს მიღებული დეკრეტი ზავის შესახებ მჭიდროდ აკავშირებდა ერთმანეთთან აგრესიული ომის

უკანონობასა და ეროვნული ჩაგვრის დაშშეებლობას. დეკრეტი განსაზღვრავდა აგრესიულ ომს, როგორც კაცობრიობის წინააღმდეგ უდიდეს დანაშაულს და კანონგარეშე აცხადებდა ყოველი ერის ძალით გაჩერებას სახელმწიფოს შემადგენლობაში, ასეთი აქტი ცხადდებოდა „ანექსიად“.

„რუსეთის ხალხთა უფლებების დეკლარაცია“ (1917 წ. 2-15 ნოემბერი) აღიარებდა ყველა ხალხის თანასწორობასა და სუვერენობას, ცნობდა რუსეთის ხალხთა თვითგამორკვევის უფლებას, გამოყოფის და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნის ჩათვლით.

საბჭოთა სახელმწიფომ ბათილად გამოაცხადა ყველა კაბალური და არათანასწორუფლებიანი ხელშეკრულება თურქეთსა და სპარსეთთან, ხოლო მოგვიანებით დადო მათთან და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებთან ჭეშმარიტად თანასწორუფლებიანი ხელშეკრულებები.

ერის თვითგამორკვევის უფლების აღიარების საფუძველზე საბჭოთა რუსეთმა ცნო რუსეთის იმპერიის ყოფილი „ოკრაინების“ – ფინეთის, უკრაინის, ბელორუსიის, საქართველოს, ესტონეთის, ლატვიის, ლიტვის, აზერბაიჯანის, სომხეთის, ხორეზმის, ბუხარის გამოყოფის უფლება.

მაგრამ ყველაფერი ეს მხოლოდ ლამაზი ფრაზა იყო, რადგანაც სინამდვილეში რუსეთის მთავრობა პრაქტიკულად უზღულვებულყოფდა მის მიერვე გამოცხადებულ პრინციპებს, რაც მკაფიოდ გამოიხატა 1918-1921 წწ. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიმართ ვერაგულ პოლიტიკაში, რომელიც წითელი არმიის შეიარაღებული ინტერვენციით და საქართველოს ფაქტობრივი ანექსიით დამთავრდა. ასეთივე ბედი ეწია ბევრ სხვა თავისუფლებამოპოვებულ სახელმწიფოებს – სომხეთს, აზერბაიჯანს, ლატვიას, ესტონეთს.²⁴

ორ ათწლეულზე მეტი დასჭირდა იმას, რომ ერის თვითგამორკვევის უფლება ლოკალური პრინციპებიდან საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპად ქცეულიყო. პირველი ასეთი საერთაშორისო აქტი იყო გაერო-ს წესდება, რომელსაც სხვა აქტებიც მოყვა.

გაერო-ს წესდების პრეამბულა მოითხოვს ყველა სახელმწიფოსაგან განაგებარონ მეგობრული ურთიერთობანი სახელმწიფოთა შორის ხალხთა თანასწორობისა და თვითგამორკვევის პატივისცემის პრინციპზე დაყრდნობით.

ამგვარად, უარყოფილ იქნა მსოფლიო კოლონიალიზმის ისეთი

უფროსები, როგორცაა ვასალიტეტი, პროტექტორატი,²⁵ ერთა ლიგის მიერ შექმნილი სამანდატო სისტემა.²⁶ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი საწინააღმდეგო აქტად თვლის ყოველ კაბალოურ ხელშეკრულებას, რომელიც ზღუდავს ერის, ხალხის პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას, მისი თვითგამორკვევის უფლებას.

გაეროს მომდევნო აქტებში ხორცი შეასხეს ამ პრინციპს, მაკინსკრეტეს მისი შინაარსი.

ყოველი ერის (ხალხის) თვითგამორკვევის უფლების შინაარსი მსოფლიოებულა 1960 წლის 14 დეკემბრის დეკლარაციაში კოლონიური ხალხებისა და ქვეყნებისათვის დამოუკიდებლობის მინიჭების შესახებ და გენერალური ასამბლეის 1962 წლის 14 დეკემბრის რეზოლუციაში:

ა) ხალხის დამონება და ექსპლოატაცია უცხო სახელმწიფოს მიერ უარყოფს ადამიანის ძირითად უფლებებს და ეწინააღმდეგება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებას.

ბ) ყოველ ხალხს გააჩნია თვითგამორკვევის უფლება, ამიტომ ის უნდა შეეძლოს თავისუფლად შექმნან თავისი პოლიტიკური სტატუსი და განახორციელონ თავისი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული განვითარება.

გ) დამოუკიდებლობის მინიჭება არ შეიძლება იყოს დამოკიდებული იმაზე, „მომზადებულია“ თუ „არაა სათანადოდ მომზადებული“ დამოუკიდებლობისათვის ეს თუ ის ხალხი - პოლიტიკური, ეკონომიკური ან სხვა თვალსაზრისით.

დ) ყოველი სამხედრო ან რეპრესიული ზომები, რომლებიც მიზნად ისახავენ დამოუკიდებელი ხალხის მონობაში დატოვებას - მართლსაწინააღმდეგო აქტია და უნდა შეწყდეს, რათა მისცეს ხალხს საშუალება თავისუფლად, მშვიდობის პირობებში განახორციელოს თავისი სრული დამოუკიდებლობის მოპოვების უფლება.

ე) პატივი უნდა სცენ ყოველი ხალხის ეროვნულ და ტერიტორიულ მთლიანობას.

ვ) ყოველი ერი (ხალხი), რომელიც გარკვეულ ტერიტორიაზე ცხოვრობს, ამ ტერიტორიაზე არსებულ ბუნებრივ სიმდიდრეთა და რესურსების ერთადერთი პატრონია. თავისუფლების მოპოვების ეს უფლება სახელმწიფოს სუვერენიტეტის ერთ-ერთ მთავარ მხარედ იქცევა. ყოველი ერის (ხალხის) სუვერენიტეტი ბუნებრივ სიმდიდრეთა და რესურსების მიმართ განუყოფელია ერის (ხალხის) თვითგამორკვევის უფლებისაგან. მხოლოდ თვით ერს (ხალხს) აქვს უფლება განსაზღვროს რა პირობით და რა წესით შეიძლება ბუნე-

ბრივი რესურსების ექსპლოატაცია.

ამგვარად, ყოველი ერის (ხალხის) თვითგამორკვევის უფლება თა რეალიზაცია სამ ძირითად კომპონენტს უნდა შეიცავდეს: ეროვნული და ტერიტორიული მთლიანობა პლუს ბუნებრივი რესურსების უზენაესი მესაკუთრეობა.

გაერო-ს 1970 წლის დეკლარაცია საერთაშორისო სამართლის პრინციპების შესახებ, აგრეთვე ჰელსინკის თათბირის დასკვნითი აქტი განსაზღვრავენ ხალხთა და ერთა თანასწორუფლებიანობისა და თვითგამორკვევის უფლებას, როგორც ყველა ხალხის უფლებას თავისუფლად, გარედან ჩაურევლად განსაზღვროს თავისი პოლიტიკური სტატუსი და ახორციელებდეს თავის ეკონომიკურ სოციალურ და კულტურულ განვითარებას და თითოეული სახელმწიფო მოვალეა პატივს სცემდეს ამ უფლებას წესდების დებულებათა შესაბამისად.

ყოველი სახელმწიფო ვალდებულია ხელს უწყობდეს ერთობლივი და დამოუკიდებელი მოქმედების დახმარებით ხალხთა თანასწორუფლებიანობისა და თვითგამორკვევის პრინციპის განხორციელებას წესდების დებულებათა შესაბამისად და დახმარებას უწყევდეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას იმ მოვალეობათა შესრულებაში, რომლებიც მას წესდებით აქვს დაკისრებული ამ პრინციპის განხორციელების თაობაზე, რათა:

ა) ხელი შეუწყოს მეგობრულ ურთიერთობებსა და თანამშრომლობას სახელმწიფოთა შორის და

ბ) დაუყოვნებლივ მოუღოს ბოლო კოლონიალიზმს, გამოიჩენს რა ჯეროვან პატივისცემას დაინტერესებული ხალხების თავისუფლად გამოთქმული ნების მიმართ, აგრეთვე მხედველობაში ექნება რა, რომ ხალხთა დამორჩილება უცხო უღლის, ბატონობისა და ექსპლოატაციისადმი არის ამ პრინციპის დარღვევა, ისევე როგორც აღამიანის ძირითად უფლებათა უარყოფა და ეწინააღმდეგება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებას.

ყოველი სახელმწიფო მოვალეა ხელი შეუწყოს ერთობლივ და დამოუკიდებელ მოქმედებათა გზით აღამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების საყოველთაო პატივისცემას და დაცვას წესდების შესაბამისად.

სუვერენული და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა, დამოუკიდებელ სახელმწიფოსთან თავისუფალი შეერთება ან მასთან გაერთიანება, ანდა დადგენა სხვა რომელიმე პოლიტიკური სტატუსისა, რომელსაც ხალხი თავისუფლად განსაზღვრავს, წარ-

მსოფლიოს ამ ხალხის მიერ თვითგამორკვევის უფლების განხორციელების ხერხებს.

ყოველი სახელმწიფო მოვალეა თავს იკავებდეს ყოველგვარი დიქტატორული მოქმედებისაგან, რომელიც ზემოთ, ამ პრინციპის კონკრეტულ ხაზისა, მოხსენიებულ ხალხებს ართმევს თვითგამორკვევის, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის უფლებას. ამ ხალხებს, როცა ისინი ცდილობენ განახორციელონ თავიანთი თვითგამორკვევის უფლება, შეუძლიათ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად გასითხოვონ და მიიღონ მხარდაჭერა ამგვარი ძალმომრეობითი ზომების საწინააღმდეგო მოქმედებასა და მათდამი წინააღმდეგობის გაწევაში.

კოლონიის ტერიტორიას ან სხვა არათვითმმართველ ტერიტორიას გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების შესაბამისად აქვს ცალკე და მისი მმართველი სახელმწიფოს ტერიტორიის სტატუსისაგან განსხვავებული სტატუსი; ასეთი ცალკე და წესდების შესაბამისად განსხვავებული სტატუსი მანამდე იარსებებს, სანამ ამ კოლონიას ან არათვითმმართველი ტერიტორიის ხალხი განახორციელებდეს თავის თვითგამორკვევის უფლებას წესდების და განსაკუთრებით მისი მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად.

ზემოთ მოყვანილ აბზაცში არაფერი არ უნდა განიმარტოს, როგორც სანქციამიმცემი ან წამახალისებელი რაიმე მოქმედებისა, რომელიც გამოიწვევდა იმ სუვერენულ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობისა და პოლიტიკური ერთიანობის დანაწილებას ან ნაწილობრივ თუ მთლიანად დარღვევას, რომლებიც მოქმედებენ ხალხთა თანასწორუფლებიანობისა და თვითგამორკვევის პრინციპის დაცვით, როგორც ეს პრინციპი ზემოთაა გადმოცემული, და რომელსაც, ამის შედეგად, ჰყავს ამ ტერიტორიისადმი კუთვნილი მთელი ხალხის – რასის, სარწმუნოებისა და კანის ფერის განურჩევლად – წარმომადგენელი მთავრობაში.

ყოველი სახელმწიფო თავს უნდა იკავებდეს ყოველგვარი მოქმედებისაგან, რომელიც მიმართულია სხვა რომელიმე სახელმწიფოს ეროვნული ერთიანობისა და ტერიტორიული მთლიანობის საწილობრივი თუ მთლიანი დარღვევისაკენ.

აღამიანის უფლებათა ორივე პაქტში პირველ მუხლად შეტანილია ერის თვითგამორკვევის უფლების აღიარება და მისი ძირითადი არსის განმარტება.

„ყოველა ხალხს აქვს თვითგამორკვევის უფლება – ამ უფლების

ძალით ისინი თავისუფლად აწესებენ თავიანთ პოლიტიკურ სტატუსს და თავისუფლად უზრუნველყოფენ თავიანთ ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებას.

ყველა ხალხს თავისი მიზნების მისაღწევად შეუძლია თავისუფლად მოიხმაროს ბუნებრივი სიმდიდრეები და რესურსები ისე, რომ ზიანი არ მიაყენოს ურთიერთსარგებლიანობის პრინციპზე დაფუძნებულ საერთაშორისო სამართლიდან გამომდინარე რაიმე ვალდებულებას. არც ერთ ხალხს, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება წაერთვას სახსრები, რომლებიც მას ეკუთვნის.

ამ პაქტის მონაწილე ყველა სახელმწიფო, მათ შორის ის სახელმწიფოები, რომლებსაც ეკისრებათ პასუხისმგებლობა არათვითმმართველი და სამეურნეო ტერიტორიებს მართვისათვის, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების შესაბამისად, ხელს უნდა უწყობდეს თვითგამორკვევის განხორციელებას და პატივს სცემდეს ამ უფლებას“.

ასეთია ერის (ხალხის) თვითგამორკვევის უფლების შინაარსი. როგორც ვხედავთ, იგი დასაწყისში კოლონიურ ჩაგვრაში მყოფი ხალხების უფლებად გვევლინება, ე.ი. ანტიკოლონიურ ხასიათს ატარებს.

დროის განმავლობაში თვითგამორკვევის უფლების მეორე ასპექტი სულ უფრო და უფრო იჩენს თავს, ხოლო კოლონიალიზმის ნგრევის შემდეგ, როდესაც სახელმწიფოთა საერთაშორისო თანამეგობრობას შეემატა 120 ახალი სახელმწიფო, თვითგამორკვევის პრინციპი ძირითადად დამოუკიდებლობის მოპოვებული ყველა ერის (ხალხის), სუვერენული სახელმწიფოს ფარგლებში მცხოვრები ხალხის თავის ბედის თავისუფლად გადაწყვეტის უფლებად, ანუ ეროვნული თუ სახალხო სუვერენობის დაუბრკოლებელი რეალიზაციის იურიდიულ გარანტიად იქცა.

ამავე დროს თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, როგორც დავინახეთ, კრძალავს თვითგამორკვევის უფლების გამოყენებას ეროვნული უმრავლესობების მიერ, თუნდაც პატარა ერების მიერ, თუკი მათ გააჩნიათ სრული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვა თანასწორუფლებიანობა სუვერენული სახელმწიფოს ფარგლებში მცხოვრებ დანარჩენ მოსახლეობასთან და აქვთ საშუალება თავისუფლად გამოხატონ თავისი პოლიტიკური თუ სხვა ნებასურვილი.

ამდენად, თვითგამორკვევა და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა, არ არის დღეს დასაშვები, თუ იგი არ იცავს სუვერენული სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობას, არღვევს ისტო-

თავდასაცემად შექმნილ საზღვრებს, აზიანებს სახელმწიფოს უშიშროებას და სხვ.

ამიტომ ვწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართალს აგრესიული სეპარატიზმი, რომლის მიზანია ცალმხრივად, ძალის გამოყენებით ხელყოს სუვერენული დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობა, ერის (ხალხის) თვითგამორკვევის უფლებების რეალიზაციის მოტივით. ამის ნათელი მაგალითია კონფლიქტი, რომელიც მოახვიეს საქართველოს აფხაზმა სეპარატისტებმა.

■ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემა

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი იჭრება ისეთ სფეროში, რომელიც ერთი შეხედვით სახელმწიფოს მხოლოდ შინაგან კომპეტენციაში შეიძლება შედიოდეს, მაგრამ სინამდვილეში ამ საკითხის მოწესრიგება შესაძლებელია სახელმწიფოთა მჭიდრო თანამშრომლობის ნიადაგზე. სწორედ ასეთ პრობლემას წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი დონის ძიებანი, უფრო სწორად, ლაპარაკი გვაქვს ადამიანის ძირითად უფლებებზე, რომლებიც კაცობრიობის განკურნების დღევანდელ ეტაპზე განუსხვისებელია ყოველი გონიერი არსებისაგან, მიუხედავად მისი სქესისა, კანის ფერისა, რჯულისა, რასისა და ეროვნებისა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა ადამიანის ძირითადი უფლებების საერთაშორისო-სამართლებრივი აღიარებისა და დაცვის თვალსაზრისით.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია: „კვლავ განამტკიცოს ადამიანის ძირითად უფლებათა, ადამიანის პიროვნების ღირსებისა და ღირებულების, მამაკაცთა და ქაღთა თანასწორუფლებიანობის რწმენა“ (პრეამბულა). ორგანიზაცია მოწოდებულია „განახორციელოს საერთაშორისო თანამშრომლობა ეკონომიკური, კულტურული და პუმანიტარული ხასიათის საერთაშორისო პრობლემების გადაწყვეტაში და დანერგოს ყველას მიმართ, მიუხედავად რასისა, სქესისა, ეროვნებისა და რელიგიისა, ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებისადმი პატივისცემა“ (პირველი მუხლის მესამე პუნქტი).

ამ პრობლემის გადაწყვეტისათვის გენერალური ასამბლეა და ეკონომიკური და სოციალური საბჭო აღჭურვილნი არიან სათანადო უფლებებით. ამჟამად, საბჭოს მიერ შექმნილი სპეციალური

კომისიების მუშაობის შედეგად, შეიქმნა მთელი რიგი საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტები, რომელთა შორის აღსანიშნავია გაერო-ს 1948 წ. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, საერთაშორისო პაქტები ადამიანის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ (1966 წ.), კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ (1969 წ.) და სხვ.

პელსონკის თათბირის დასკვნითმა აქტმა შეაჯამა საერთაშორისო თანამშრომლობა ადამიანის უფლებათა პატივისცემის უზრუნველყოფის სფეროში და ცალკე ძირითად პრინციპად გამოყო. მონაწილე სახელმწიფოებმა შემდეგნაირად განსაზღვრეს ამ პრინციპის შინაარსი:

სახელმწიფოები პატივისცემით მოეკიდებიან ადამიანის უფლებებსა და ძირითად თავისუფლებას ყველასათვის, განუსაზღვრელად რასისა, სქესისა და რელიგიისა.

ისინი ხელს შეუწყობენ და განავითარებენ მოქალაქეობრივი, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სხვა ამ უფლებებისა და თავისუფლების უფექტიან განხორციელებას, რომლებიც გამოძინარეობენ ადამიანის პიროვნების დამახასიათებელი ღირსებიდან და არსებითი მნიშვნელობა აქვს პიროვნების თავისუფალი და სრული განვითარებისათვის.

ამ ფარგლებში სახელმწიფოები ცნობენ და პატივს სცემენ პიროვნების თავისუფლებას იწამოს მარტო ან სხვებთან ერთად, რელიგია და სარწმუნოება, იმოქმედოს საკუთარი სინდისის კარნახის თანახმად.

სახელმწიფოები, რომელთა ტერიტორიაზე არიან ეროვნული უმცირესობანი, პატივისცემით მოეკიდებიან კანონის წინაშე ასეთ უმცირესობათა წარმომადგენელი პირების თანასწორობის უფლებას, მიანიჭებს მათ სრულ შესაძლებლობას ნამდვილად ისარგებლონ ადამიანის უფლებებით და ძირითადი თავისუფლებებით და ამრიგად დაიცავენ მათ კანონიერ ინტერესებს ამ დარგში.

სახელმწიფოები აღიარებენ ადამიანის უფლებებს და ძირითადი თავისუფლების საყოველთაო მნიშვნელობას, რომელთა პატივისცემა არსებითი ფაქტორია მშვიდობის, სამართლიანობის და კეთილდღეობისა, რაც აუცილებელია მათ შორის, ისე როგორც ყველა სახელმწიფოს შორის მეგობრული ურთიერთობისა და თანამშრომლობის განვითარების უზრუნველყოფისათვის.

ისინი მუდამ პატივისცემით მოეკიდებიან ამ უფლებებსა და თავისუფლებას თავიანთ ურთიერთობაში და იხმარენ ღონისძიე-

ტებს, ერთობლივად და დამოუკიდებლად, კერძოდ, გაერთიანებული ეოქსის ორგანიზაციასთან თანამშრომლობით, ხელი შეუწყონ მათ საყოველთაო და ეფექტიან პატივისცემას.

ისინი ადასტურებენ პირთა უფლებებს იცოდნენ თავიანთი უფლებების მოქალაქეობანი ამ დარგში და მოიცავდნენ მათ შესაბამისად.

სახელმწიფოები ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების დარგში იმოქმედებენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებისა და ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად. ისინი შეასრულებენ აგრეთვე თავიანთ ვალდებულებებს ისე, როგორც თავსებადია ამ დარგის საერთაშორისო დეკლარაციებსა და შეთანხმებებში, მათ შორის საერთაშორისო პაქტებში ადამიანის უფლებათა შესახებ, თუ ისინი ამ პაქტების მონაწილენი არიან.

ადამიანის უფლებათა პატივისცემის პრინციპის ქვაკუთხედს წარმოადგენს დებულება, რომელიც კრძალავს იძულებითი ზომების გამოყენებას უცხო სახელმწიფოში ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გაეროს კომპეტენტური ორგანოები ჩათვლიან, რომ კონკრეტულ სახელმწიფოში აღგილი აქვს ადამიანის უფლებათა მასობრივ და სისტემატურ დარღვევას, რაც საერთაშორისო-სამართლებრივ დანაშაულად ითვლება, მათ შეუძლიათ მიმართონ წესდებით გათვალისწინებულ საშუალებებს შეიარაღებული ძალის გამოყენების ჩათვლით. მსგავს წესებს ითვალისწინებს რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციები. დაუშვებელია, ადამიანის უფლებათა დაცვის ღოზუნგის გამოყენება სახელმწიფოთა მიერ სხვა სახელმწიფოს საშინაო პოლიტიკის კრიტიკისათვის, მასზე დიპლომატიური დაწოლისათვის, რაც საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპის უხეშ დარღვევად ითვლება. ამით არ გამოირიცხება იდეოლოგიური ბრძოლა ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებების და მომდევნო განვითარების გამო. მაგრამ ეს ბრძოლა სახელმწიფოთშორისი სამართლის დაშვებულ ფორმებში უნდა მიმდინარეობდეს. სხვა საკითხია პრესის, ტელევიზიის და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებების მონაწილეობა იდეოლოგიურ ბრძოლაში, თუ სპეციფიკურ ხასიათს ატარებს და ვერ შეედრება ოფიციალურ სახელმწიფოთშორის (სამთავრობოთშორის) დონეს, რომელიც სუერენული თანასწორობის პრინციპზეა აგებული.

ბოლო წლებში განსაკუთრებით გააქტიურდა ჰელსინკის თათბირის მიერ შექმნილი მექანიზმი, ხელმოწერილ იქნა უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო აქტები, რომლებშიც ადამიანის უფლებათა

დაცვას ერთ-ერთი მთავარი ადგილი უკავია (მადრიდის, ვენის, პარიზის, ჰელსინკი-2-ის თათბირების დოკუმენტები).

ამ აქტებით სახელმწიფოები მნიშვნელოვნად აფართოებენ საერთაშორისო სამართლის ნორმების მოქმედებას თავის საშინაო საქმეებში, ზღუდავენ თავის სუვერენიტეტს ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის მოთხოვნების გათვალისწინებით.

9. საერთაშორისო დავების მშვიდობიანი მოწესრიგების პრინციპი ²⁸

თუ საერთაშორისო დავის წარმოშობის შემთხვევაში ყოველი სახელმწიფო მოვალეა თავი შეიკავოს ძალის გამოყენებისაგან, მხარეებს ერთადერთი გზა რჩებათ – მიმართონ მხოლოდ დავის გადაწყვეტის მშვიდობიან საშუალებას.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდება მკაფიოდ განსაზღვრავს: „ყოველი წევრი წევრებს თავის საერთაშორისო დავებს მშვიდობიანი საშუალებებით ისე, რომ არ შეიქმნას საფრთხე საერთაშორისო მშვიდობისა, უშიშროებისა და სამართლიანობისათვის“ (მუხ. 2, პარ. 3). თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი შეიცავს დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის სპეციალურ ინსტიტუტს, რომელიც მრავალ საშუალებას ითვალისწინებს – მოლაპარაკება, გამოძიება, შუამავლობა, შერიგება, არბიტრაჟი, სასამართლო პროცესი და სხვა.

არ შეიძლება წარმოიშვას ისეთი საერთაშორისო დავა, რომლის გადაწყვეტა არ შეიძლებოდეს მშვიდობიანი გზით, საჭიროა მხოლოდ სურვილი და მშვიდობისაკენ ჭეშმარიტი სწრაფვა დავის ყველა მონაწილისა. რამდენი დავა, კონფლიქტი, რომელიც თითქოს გადაუწყვეტელი იყო, მშვიდობიანად დასრულდა. განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება თათბირებს უმაღლეს დონეზე.

ყოველი სახელმწიფო თავის საერთაშორისო დავებს სხვა სახელმწიფოებთან წევრებს მშვიდობიანი საშუალებებით ისე, რომ საფრთხე არ შეუქმნას მშვიდობას, უშიშროებას და სამართლიანობას.

ამიტომ სახელმწიფოები უნდა ესწრაფოდნენ, რაც შეიძლება მაღე და სამართლიანად გადაწყვიტონ თავიანთი საერთაშორისო დავები მოლაპარაკებით, გამოკვლევით, შუამავლობით, შერიგებით, არბიტრაჟით, სასამართლოს არჩევით, რეგიონალური ორგანოების ან შეთანხმებისათვის მიმართვით, ანდა სხვა მშვიდობიანი საშუალებებით არჩევანისამებრ. ამგვარი მოწესრიგების ძიებისას მხარეები

ქვემო შეთანხმდნენ ისეთ მშვიდობიან საშუალებებზე, რომლებიც მკუხარამებიან დავის გარემოებებსა და ხასიათს.

მოღვაწე მხარეები მოვალე არიან, იმ შემთხვევაში, თუ ვერ მიაღწიეს დავის გადაწყვეტას ერთ-ერთი ზემოხსენებული მშვიდობიანი საშუალებით, განაგრძონ მისწრაფება დავის მოსაწესრიგებლად ერთიერთშორის შეთანხმებული სხვა მშვიდობიანი საშუალებებით.

სახელმწიფოები, რომლებიც მხარეები არიან საერთაშორისო საფაშოში და აგრეთვე სხვა სახელმწიფოები, თავს უნდა იკავებდნენ მოქმედებით, რომელსაც შეუძლია იმდენად გააუარესოს მდგომარეობა, რომ საფრთხე შეუქმნას საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების დაცვას, უნდა იმოქმედონ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად.

საერთაშორისო დავების გადაწყვეტა ხდება სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის საფუძველზე და დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის საშუალებათა არჩევის პრინციპების შესაბამისად. თავის მოწესრიგების პროცედურის გამოყენება ან დათანხმება ისეთ პროცედურაზე, რომელზედაც სახელმწიფოთა შორის თავისუფლად ყოფილი მიღწეული შეთანხმება არსებული ან მომავალი დავების თაობაზე, რომლებშიც ისინი მხარეები არიან, არ უნდა განიხილებოდეს, როგორც შეუთავსებელი სუვერენული თანასწორობის პრინციპის (იხ. თავი XIV).

10. სახელმწიფოთა მოვალეობაა ითანაშრომლონ ერთმანეთთან წესდების შესაბამისად

სახელმწიფოები მოვალენი არიან ითანაშრომლონ ერთმანეთთან, მსუხედავად მათი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემების განსხვავებისა, საერთაშორისო ურთიერთობათა სხვადასხვა დარგებში იმ მიზნით, რომ დაიცვან საერთაშორისო მშვიდობა და უშიშროება და ხელი შეუწყონ საერთაშორისო ეკონომიკურ სტაბილობას და პროგრესს, ხალხთა საერთო კეთილდღეობასა და საერთაშორისო თანაშრომლობას, რომელიც თავისუფალია ასეთ განსხვავებაზე აღმოცენებული დისკრიმინაციისაგან.

ამ მიზნით:

ა) სახელმწიფოები თანაშრომლობენ სხვა სახელმწიფოებთან საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების დაცვაში;

ბ) სახელმწიფოები თანაშრომლობენ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა საყოველთაო პატივისცემათა და დაცვის დადგენაში ყველასათვის და რასობრივი დისკრიმინაციის

ყველა ფორმისა და რელიგიური შეუწყნარებლობის ყველა ფორმის ლიკვიდაციაში;

გ) სახელმწიფოები ახორციელებენ თავიანთ საერთაშორისო ურთიერთობებს ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ, ტექნიკურ და სავაჭრო დარგებში სუვერენული თანასწორობისა და ჩაურევლობის პრინციპების შესაბამისად;

დ) გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრი სახელმწიფოები მოვალენი არიან, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასთან თანამშრომლობით მიიღონ ერთობლივი და ინდივიდუალური ზომები, რომლებსაც წესდების შესაბამისი დებულებანი ითვალისწინებენ.

სახელმწიფოები თანამშრომლობენ ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ დარგებში, აგრეთვე მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში და ხელს უწყობენ მსოფლიოში პროგრესს კულტურისა და განათლების დარგში. სახელმწიფოები უნდა თანამშრომლობდნენ მთელ მსოფლიოში, განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში ეკონომიკური ზრდისათვის ხელის შეწყობის საქმეში.

II. საერთაშორისო სამართლით განსაზღვრულ ვალდებულებათა კეთილსინდისიერი შესრულება

სახელმწიფოები კეთილსინდისიერად უნდა ასრულებდნენ საერთაშორისო სამართლით განსაზღვრულ თავიანთ ვალდებულებებს, ისევე როგორც იმ ვალდებულებებს, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებიდან და ნორმებიდან გამომდინარეობენ, აგრეთვე იმ ვალდებულებებს, რომლებიც გამომდინარეობენ საერთაშორისო სამართლის შესაბამისი ხელშეკრულებებიდან თუ სხვა შეთანხმებებიდან, რომელთა მონაწილენიც ისინი არიან.

თავიანთ სუვერენულ უფლებებს, მათ შორის იმ უფლებებს, რომელთა განხორციელებისათვის საჭიროა შემოიღონ თავიანთი კანონები და ადმინისტრაციული წესები, ისინი უფარდებენ თავიანთ იურიდიულ ვალდებულებებს საერთაშორისო სამართლის ფარგლებში.

თუ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრთა ვალდებულებანი, რომლებიც გათვალისწინებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებით, ეწინააღმდეგება სხვა რომელიმე ხელშეკრულებით, თუ სხვა საერთაშორისო შეთანხმებით ნაკისრ ვალდებულებებს, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების 103-ე მუხლის შესაბამისად, უპირატესი ძალა ეძლევა წესდებით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის
სუბიექტები

I საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის
ჩინობა და სახეები

როგორც აღვნიშნეთ, საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურება ისაა, რომ იგი „სახელმწიფოთაშორისი სამართალი“ ე.ი. მისი ძირითადი სუბიექტები სახელმწიფოებია. საერთაშორისო სამართლის სპეციფიკურობა განაპირობებს სუბიექტის ცნების თავისებურებასაც – საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, სამართლის სხვა დარგების სუბიექტისაგან განსხვავებით, წარმოადგენს სამართლებრივი ურთიერთობის ისეთ მონაწილეს, რომელიც არა მარტო ფლობს საერთაშორისო-სამართლებრივი ხორმებით გათვალისწინებულ უფლებებსა და მოვალეობებს, არამედ ურთიერთობის სხვა მონაწილეებთან ერთად თვითონ ქმნის ამ ხორმებს და უზრუნველყოფს მათ შესრულებას.

მხოლოდ სახელმწიფოებს გააჩნიათ სრული უფლებაუნარიანობა. იგი ეყრდნობა თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის სპეციფიკულად აღიარებულ ძირითად პრინციპებსა და ნორმებს და პრაქტიკულად უსაზღვროა, თუკი სახელმწიფოს საქმიანობა არ ეწინააღმდეგება ზემოაღნიშნულ ძირითად საწყისებს.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი გარკვეული მოცულობით სუბიექტად ცნობს აგრეთვე თავისუფლებისათვის მებრძოლ ერს, ან ხალხს. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების I-ის მუხლის მე-2 პარაგრაფი და 55-ე მუხლი აღიარებს ერის (ხალხის) თვითგამორკვევის უფლებას. იგივე დებულებას შეიცავს გენერალური ასამბლეის 1960 წლის 14 დეკემბრის „დეკლარაცია კოლონიური ქვეყნებისა და ხალხებისათვის დამოუკიდებლობის მინიჭების შესახებ“. „1970 წლის დეკლარაცია“ და სხვ. (იხ. თავი III).

ამგვარად, ერი ან ხალხი, რომელიც ითხოვს დამოუკიდებლობას, მაგრამ მეტროპოლის წინააღმდეგობის გამო იძულებულია მიმართოს იარაღს. თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის თვალსაზრისით აწარმოებს „შეიარაღებულ თავდაცვას“ კოლონიზატორთა აგრესიის წინააღმდეგ. ასეთ ერს ან ხალხს მიენიჭება მთელი რიგი უფლებანი და ეკისრება ვალდებულებანი. ამ უფლებათა და

მოვალეობათა მოცულობა დამოკიდებულია თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერის ან ხალხის ბრძოლის ორგანიზებულობაზე.

თუ მივიღებთ მხედველობაში იმ გარემოებას, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი აგრესიულ ომს კანონგარეშედ აცხადებს. თავისთავად ნათელი გახდება სხვა სახელმწიფოების მოვალეობა აღნიშნულ სიტუაციაში. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია მოვალეა, რაც შეიძლება სწრაფად მოუღოს ბოლო წარმომოხილ კონფლიქტებს და აიძულოს კოლონიზატორი, შეასრულოს საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი მოთხოვნა - ცნოს თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერის დამოუკიდებლობა. მაგრამ თუ ორგანიზაცია ვერ ახერხებს კონფლიქტის ჩახშობას და ბრძოლა სულ უფრო და უფრო მწვავედება, იგი კანონიერ ფორმებში უნდა მიმდინარეობდეს.

ბრძოლის პირველივე ნაბიჯებიდან მეტროპოლია მოვალეა მოეკიდოს აჯანყებულებს როგორც მეომარ სახელმწიფოს, ე.ი. ბრძოლა უნდა წარმოებდეს თანამედროვე საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული ომის კანონებისა და ჩვეულებების შესაბამისად.

ასევე უნდა ეკიდებოდნენ მებრძოლ ერს (ხალხს) სხვა სახელმწიფოები - მათი დახმარება მებრძოლი ქვეყნებისადმი განიხილება როგორც კანონიერი აქტი და ვერ ჩაითვლება სხვა სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩარევად, თუ ბრძოლის შედეგად ერი (ხალხი) ახერხებს გარკვეული ტერიტორიის განთავისუფლებასა და ამ ტერიტორიაზე სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების შექმნას, მას ენიჭება ფართო საერთაშორისო-სამართლებრივი უფლებაუნარიანობა, რომელიც საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ პრინციპებს ეყრდნობა.

როდესაც ერი (ხალხი) მიმართავს გამათავისუფლებელ ომს ან შეიარაღებულ აჯანყებას, მისი ნების გამომხატველი ორგანოა ეროვნული არმია ან სხვა სახის შეიარაღებული ძალები, მათი ხელმძღვანელობა, დროებითი მთავრობა ან წინააღმდეგობის გამწვევი მოძრაობის სხვა პოლიტიკური ორგანიზაციაა.²⁹

თუ ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობა მშვიდობიან ფორმებში მიმდინარეობს, ერის (ხალხის) ინტერესებს გამოხატავენ ის არსებული წარმომადგენლობითი დაწესებულებანი და მათი აღმასრულებელი ორგანოები, რომლებიც სრული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ბრძოლის გარდამავალ ეტაპზე ყალიბდებიან როგორც შინაგანი თვითმმართველობის ორგანოები.

სამსოუკიდებლობის მოპოვებამდე აღნიშნული ორგანიზაციები
10. ორგანოები უფლებამოსილნი არიან: დაამყარონ საერთაშო-
რისო-სამართლებრივი ურთიერთობა სხვა სახელმწიფოებთან. მონაწი-
ლეობა მიიღონ საერთაშორისო ორგანიზაციების მუშაობაში;³⁰
11. არსონ სხვა სახელმწიფოებში თავისი მუდმივი წარმომადგენ-
ლობა დიპლომატიური სტატუსით;³¹ ხელი მოაწერონ საერთაშორ-
ისო ხელშეკრულებებს, თუკი უკანასკნელის დებულებანი ამას
ითვალისწინებს.

ერის (ხალხის) სუბიექტობა კოლონიური სისტემის დაშლის
პროცესის თანამგზავრია და გაქრება ამ მართლსაწინააღმდეგო
მსჯელების ლიკვიდაციასთან ერთად.

ჯერჯერობით ერის (ხალხის) საერთაშორისო-სამართლებრივი
სუბიექტუნარიანობა ხელს უწყობს კოლონიალიზმის საბოლოო
12. მოქმდის და თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის დიდ მო-
საზრდეს წარმოადგენს.

საერთაშორისო სამართლის არაძირითად, განსაკუთრებულ
სუბიექტს წარმოადგენს საერთაშორისო გაერთიანებანი, რომლებიც
სახელმწიფოთაშორის ხასიათს ატარებენ – გაერთიანებული ერე-
ბის ორგანიზაცია, მისი სპეციალიზებული დაწესებულებანი (შრო-
მის საერთაშორისო ორგანიზაცია, მსოფლიო საფოსტო საბჭო და
„მ.), მეცნიერთა უმრავლესობა ასეთ ორგანიზაციებს მიაკუთვნებს
საერთაშორისო სამართლის სუბიექტთა რიცხვს იმის გამო რომ
მისი წარმოადგენენ არა სახელმწიფოთაშორის ორგანიზაციებს,
მოქმედებენ საერთაშორისო ასპარეზზე მათი წესდებით გათ-
ვალისწინებული უფლებუნარიანობის ფარგლებში. ეს წესდებანი
13. მოქმედებენ ორგანიზაციათა ხელმძღვანელ ორგანოებს საერთაშორ-
ისო ხელშეკრულებათა დადების და შესრულების უფლებას.

რასაკვირველია, არაერთარ შემთხვევაში არ შეიძლება გავაოციოთ
სახელმწიფოს და საერთაშორისო ორგანიზაციის უფლებ-
უნარიანობის ხასიათი, მისი მოცულობა. სახელმწიფო არის პირვე-
ლადი, ძირითადი სუბიექტი, საერთაშორისო ორგანიზაცია კი მეო-
რადი, არაძირითადი, წარმოებული სუბიექტია, რომლის უფლება-
უნარიანობა ზუსტადაა განსაზღვრული, უპირველეს ყოვლისა, წეს-
დებით და არა საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპე-
ბით.

ზოგიერთი მეცნიერი აზვიადებს საერთაშორისო ორგანიზა-
ციების უფლებრივ მდგომარეობას და აწერს მათ „სახელმწიფო-
ებრივ“, „მსოფლიო მთავრობის“ თვისებას (შ. რუსო, გ. ლუტერ-

პახტი), უპირისპირებს მათ წევრ-სახელმწიფოებს. მაგრამ ეს შეხედულება ვერ პოულობს დიდ გამოხმაურებას თეორიასა და პრაქტიკაში.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის სუბიექტთა შორის გვევლინებიან ისეთებიც, რომლებიც ძირფესვიანად განსხვავდებიან სახელმწიფოების, ერების და საერთაშორისო ორგანიზაციების სუბიექტების საწყისებისაგან. ეს სუბიექტები ხელოვნურად შექმნილი ერთეულებია, რომლებიც სპეციფიური ნიშნით ხასიათდებიან და რომელთა უფლებაუნარიანობა პრაქტიკულად ვიწრო, დანიშნულებით ხასიათს ატარებს.

საერთაშორისო სამართლის სპეციფიკურ სუბიექტს წარმოადგენს ვატიკანი,³² რომელიც იტალიასთან 1929 წელს დადებული შეთანხმების ძალით აღიარებულია დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ.

იტალიის მთავრობა იძლევა გარანტიას, რომ არ ჩაერევა ვატიკანის საშინაო და საგარეო საქმეებში, იტალიის ტერიტორიაზე ტრანზიტისა და კომუნიკაციების გამოყენების ჩათვლით. ვატიკანში ან საზღვარგარეთ მიმავალი უცხო ქვეყნების ელჩები სარგებლობენ იტალიის ტერიტორიაზე სრული დიპლომატიური იმუნიტეტით, თუნდაც ამ სახელმწიფოს არ პქონდეს დიპლომატიური ურთიერთობა იტალიასთან. ვატიკანს აქვს აქტიური და პასიური დიპლომატიური წარმომადგენლობის უფლება. ვატიკანი აქტიურად თანამშრომლობს იმ სახელმწიფოებთან, სადაც ძლიერია კათოლიკური რელიგია, იწენს ინტერესს შვეიცარიისა და ხალხთა უშიშროების დაცვის პრობლემისადმი, ადამიანის უფლებების და სხვა საკითხისადმი. ამ მიზნით პაპის ნუნციები (ელჩები) და ინტერნუნციები (დესპანები) მრავალ ქვეყანაში და საერთაშორისო ორგანიზაციაშია მივლინებული, მათ ან დიპლომატიური წარმომადგენლობის სტატუსი გააჩნიათ (კათოლიკურ ქვეყნებში) ან მეთვალყურის (საერთაშორისო ორგანიზაციების შტაბ-ბინაში) მათი ორგანოების სესიების დროს. მეტიც, ვატიკანი ზოგიერთი სამთავრობათშორისო ორგანიზაციის წევრიც კი არის და რიგი საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილე.

დაბოლოს, მეცნიერთა ვიწრო ჯგუფი ცდილობს დაასაბუთოს თეზისი, თითქოს საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი შეიძლება იყოს ფიზიკური პირიც (გ. სელი, მ. სორენსენი, ა. ალვარეცი). ეს თეორია მიმართულია სახელმწიფოთა სუვერენიტეტის, დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ და ცდილობს გაამართლოს „ადამიანის უფლებათა დაცვის“ მოტივით ჩარევა სხვა ქვეყნის საშინაო საქმე

ამის თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში ფიზიკური პირი სარგებლობს გარკვეული უფლებებით მხოლოდ სახელმწიფო-მოსრისა შეთანხმების საფუძველზე, ფიზიკური პირები მოკლედ არიან საერთაშორისო სამართლის ნორმათა შექმნისა და მოქმედების უფლებას. ფიზიკური პირები მოქმედებენ როგორც გარკვეულ სახელმწიფოს მოქალაქენი და მხოლოდ ამიტომ სარგებლობენ ამ უფლებებით; ამ უფლებათა დაცვას აწარმოებს არა თვით ფიზიკური პირი, არამედ მისი სახელმწიფო. ფიზიკურ პირს არა აქვს კაცობა მიმართოს რომელიმე საერთაშორისო ორგანიზაციას მოქმედებით თავის ან უცხო სახელმწიფოს მიმართ. ის მხოლოდ იყენებს სახელმწიფოთა შეთანხმების შედეგად წარმოშობილ უფლებებს ან მოვალეა შეასრულოს გარკვეული ვალდებულებანი, რომელიც პასუხს აგებს შესაბამისი შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმების საფუძველზე. მხოლოდ მაშინ, როდესაც ფიზიკური პირი აგრესიული სახელმწიფოს ხელმძღვანელია და მისი ბოროტ-მოქმედება მშვიდობისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ თავისი მოქმედებით საერთაშორისო ხასიათს ატარებს, მისი გასამართლება ხდება საერთაშორისო სასამართლოში (ტრიბუნალში) და საერთაშორისო სამართლის ნორმათა საფუძველზე. მაგრამ ეს უკვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის სფეროა, სადაც ფიზიკური პირი დანაშაულის სუბიექტის ერთ-ერთი სახეა.

ამგვარად, თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითად და ტიპურ სუბიექტს მხოლოდ სახელმწიფო წარმოადგენს. განუხილოთ მისი სამართლებრივი მდგომარეობა თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის მიხედვით.

2. სუბიექტული სახელმწიფო, როგორც საერთაშორისო სამართლის სრულუფლებიანი სუბიექტი

თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის სრულუფლებიან სუბიექტად გვევლინება მხოლოდ ისეთი სახელმწიფო, რომელიც მოქმედებს საერთაშორისო ასპარეზზე დამოუკიდებლად. თვითონ განსაზღვრავს და წყვეტს საშინაო და საგარეო პოლიტიკურ ამოცანებს. ნიშან-თვისებას, რომელიც გვიჩვენებს სახელმწიფოს ხელისუფლების უზენაესობას ქვეყნის საშინაო საქმეებში და დამოუკიდებლობას რომელიმე უცხო სახელმწიფოსაგან საერთაშორისო ასპარეზზე, სახელმწიფო სუვერენიტეტი ეწოდება. ხოლო ამ ნიშან-თვისების მქონე სახელმწიფოს – სუვერენული სახელმწიფო.³³

სახელმწიფო სუვერენიტეტისაგან განასხვავებენ ეროვნულ სუვერენიტეტს - ერის ან ხალხის თვითგამორკვევის უფლებას. თუ ერი (ხალხი) მოიპოვებს პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას, ადგილი ექნება ეროვნული და სახელმწიფო სუვერენიტეტის შერწყმას. თუ ერი (ხალხი) განმათავისუფლებელ ბრძოლას ეწევა, ეს კოლონიის ეროვნული სუვერენიტეტის და მეტროპოლიის სახელმწიფო სუვერენიტეტის ურთიერთშეუთავსებლობას მოწმობს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სახელმწიფო სუვერენიტეტისაგან განასხვავებენ სახალხო სუვერენიტეტსაც - ხალხის უფლებას აირჩიოს, განამტკიცოს და განავითაროს ის სოციალურ-პოლიტიკური სისტემა და სახელმწიფო ფორმა, რომელიც მას სურს.

ამგვარად, სახელმწიფო სუვერენიტეტი არის ერის (ხალხის) პოლიტიკური ორგანიზაციის უმაღლესი ფორმის ნიშან-თვისება, მისი პოლიტიკური დამოუკიდებლობის სამართლებრივი გამოხატულება. სახელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპზე დაყრდნობით მშვიდობისმოყვარული სახელმწიფოები იბრძვიან ქვეყნის ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული პროგრესისათვის.

სახელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპი თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითადი ინსტიტუტია, მისი ხერხემალია რომლის გარეშე შეუძლებელია უკანასკნელის არსებობა.

სახელმწიფო სუვერენიტეტის პატივისცემაზე ლაპარაკობს თითქმის ყველა არსებული საერთაშორისო ორგანიზაციების წესდებანი, შეანხმებანი, დეკლარაციები და კომუნიკე.³⁴ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ერთ-ერთი მიზანია წევრ-სახელმწიფოების „სუვერენიტეტის“ (ხაზგასმა ჩვენია, ლ.ა.), ტერიტორიული მთლიანობისა და დამოუკიდებლობის დაცვა“ (მუხ. I). საერთოდ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია მთლიანად აგებულია სუვერენიტეტის პრინციპზე, რომელიც ამ ორგანიზაციის საქმიანობის ქვაკუთხედადაა აღიარებული.

3. რთული სახელმწიფოები, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები

როგორც საერთაშორისო სამართლის კურსიდანაა ცნობილი, სახელმწიფოებრივი წყობილების ფორმის მიუხედავად გვხვდება მარტივი (ანუ უნიტარული) და რთული (ანუ ფედერაციული ან კონფედერაციული) სახელმწიფოები.

მსოფლიოში არსებულ სახელმწიფოთა უმრავლესობა უნი-

ქმედება. მხოლოდ ათიოდე სახელმწიფოა ფედერაციული (აშშ, შვეიცარია, ავსტრალია, ბრაზილია, ინდოეთი, ბირმა და სხვა). ბურჟუაზიული სამართლისათვის დამახასიათებელია ის, რომ ამ ფორმის საკავშირო სახელმწიფო არ ცნობს³⁵ კავშირში შემავალი სახელმწიფოების საერთაშორისო სამართლებრივ უფლებებსა და ქმედობასთან. ასეთ სახელმწიფოს, ისევე როგორც ეს უნიტარული სახელმწიფოს შემთხვევაშია, საერთაშორისო ასპარეზზე მხოლოდ ხელისუფლების ცენტრალური (ფედერალური) ორგანოები წარმოადგენენ.

კონფედერაციული სახელმწიფოს წევრები ინარჩუნებენ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის სტატუსს, ე.ი. ინარჩუნებენ საერთაშორისო უფლება-ქმედუნარიანობას ან უსაზღვროდ ან კონფედერაციული ორგანოების კომპეტენციასთან შესაბამისად. ეს უარსა ბურჟუაზიული რევოლუციისა და გამათავისუფლებელი ბრძოლის ეტაპზე შეიქმნა, ხოლო შემდეგში, ბურჟუაზიული წყობის კაპიტონებასა და გაძლიერებასთან ერთად, რაც ცენტრალიზებული ტენდენციით ხასიათდება, იგი ქრება საერთაშორისო ასპარეზიდან. მაგრამ დღეს, როდესაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შედეგად საერთაშორისო ასპარეზზე 120-ზე მეტი სახელმწიფო გამოვიდა, მოსალოდნელია კონფედერაციული სახელმწიფოების შექმნა.

ყოფილი საბჭოთა კავშირი, რომელიც ოფიციალური ვერსიის თანახმად შეიქმნა მოკავშირე რესპუბლიკების ხალხთა სრული თავისუფლების პირობებში გამოძვლავებული ნება-სურვილის შედეგად, სინამდვილეში ძალით შეკოწიწებულ „ფედერაციას“ წარმოადგენდა, რომელიც ფაქტობრივად უნიტარულ საწყისებს ეყრდნობოდა და მოკავშირე რესპუბლიკების ხალხთა თვითგამორკვევის უფლებას უგულვებელყოფდა მძლავრი პარტიული და დამსჯელი ორგანოების სისტემის მეშვეობით.

ამის ერთ-ერთ მაგალითს წარმოადგენს მოკავშირე რესპუბლიკების საერთაშორისო სამართლებრივი უფლებაუნარიანობა. 1944 წლის 1 თებერვლიდან ყველა მოკავშირე რესპუბლიკას მიეცა უფლება დაედო საერთაშორისო ხელშეკრულებები, გაეგზავნა და სსკდო დიპლომატიური და საკონსულო წარმომადგენლები. სსრკ 1977 წლის კონსტიტუციით მათ მიეცათ უფლება, მონაწილეობა სსკდოთ საერთაშორისო ორგანიზაციების საქმიანობაში. ეს უფლებები აღნუსხული იყო საქართველოს სსრ 1938 და 1978 წლების კონსტიტუციებშიც.

მაგრამ უკრაინისა და ბელორუსიის გარდა, არც ერთ სხ რესპუბლიკას ამ უფლებათა რეალიზაციის საშუალება არ ჰქონდა. თვით უკრაინის და ბელორუსიის უფლებებიც გაეროს სისტემით შემოიფარგლებოდა.

სსრ კავშირის დაშლის პროცესში ზოგიერთმა რესპუბლიკამათ შორის საქართველომაც, აქტიური ნაბიჯები გადადგამოუკიდებლობის განსამტკიცებლად საერთაშორისო ასპარეზზე.

ქართველმა ხალხმა მკაფიოდ გამოხატა თავისი ნება-სურვილი ჯერ კიდევ 1918 წლის 26 მაისს, როდესაც თვითგამორკვევის უფლები რეალიზაცია მოახდინა და 117 წლის წინათ რუსეთის იმპერიის მიერ გაუქმებული სახელმწიფოებრიობა აღადგინა.

1990 წლის 31 მარტს საქართველოს ხალხმა ერთსულვნის მისცა ხმა დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის აღდგენას უარი თქვა ძალით თავსმოხვეული სსრ კავშირის მოკავშირე რესპუბლიკის სტატუსზე. 9 აპრილს საქართველოს უზენაესმა საბჭომაცნობა მსოფლიოს დამოუკიდებელი საქართველოს რესპუბლიკის საერთაშორისო ასპარეზზე გამოსვლის შესახებ.

სამწუხაროდ შემდგომმა შიდაპოლიტიკურმა ცხოვრებამ დროებით შეაჩერა საქართველოს რესპუბლიკის აღიარების პროცესი 1991-1992 წლების მიჯნაზე. მაგრამ 1992 წლის გაზაფხულიდან საქართველო აქტიურად ჩაება საერთაშორისო ურთიერთობებში როგორც საერთაშორისო სამართლის სრულუფლებიანი სუბიექტი.

დღეისათვის საქართველო აღიარა 100-ზე მეტმა სახელმწიფომრავალმა მათგანმა დაამყარა დიპლომატიური და საკონსულტურთიერთობანი. უკვე ფუნქციონირებს აშშ-ს, გერმანიის, თურქეთის, რუსეთის ფედერაციის, იტალიის, ჩინეთის, დიდი ბრიტანეთის, სფრანგეთის, უკრაინის და სხვა სახელმწიფოების საელჩოები. იღობა საერთაშორისო ხელშეკრულებები, კონვენციები. ამგვარად, რუსეთის ფედერაციასა და საქართველოს შორის ურთიერთობა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ურთიერთობაა, რომელიც მხოლოდ საერთაშორისო სამართლით რეგულირდება.

საქართველო აკმაყოფილებს ყველა მოთხოვნას, რომელიც წამოყენებულია სუვერენულ სახელმწიფოდ აღიარებისათვის სახელმწიფოთა საერთაშორისო თანამეგობრობის მხრიდან.

4 სახელმწიფოს, როგორც სამართაშორისო სამართლის სუბიექტის, წარმოშობა და ბაძრობა

ერთი განმავლობაში საერთაშორისო სამართლის სუბიექტების რიცხვი და შემადგენლობა არ რჩება უცვლელი – იქმნება სიბრტყე“) ახალი სახელმწიფოები, ხოლო სხვა სახელმწიფოები ქრებიან ან განიცდიან მნიშვნელოვან ცვლილებას. ის დრო, როდესაც სახელმწიფო წარმოიშობოდა პირველყოფილი თემური წყობილების კლანებად გათიშვის შედეგად, უკვე დიდი ხანია ჩასარდა ისტორიას. დღევანდელ პირობებში „ახალი“ სახელმწიფო“ ნიშნავს საერთაშორისო სიმათლის ახალ სუბიექტს, ე.ი. ახალ სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნს. საერთაშორისო ურთიერთობის პრაქტიკა გვიჩვენებს ახალი სახელმწიფოების „დაბადებას“ სხვადასხვა საშუალებებს, განვიხილოთ რამდენიმე მათგანი:

1. ერთი სახელმწიფოს რამდენიმე სახელმწიფოდ დაყოფა. 1831 წლის ნიდერლანდების ადგილზე შეიქმნა ორი სახელმწიფო – ბელგია და ჰოლანდია.

1919 წელს ავსტრია-უნგრეთის ადგილზე შეიქმნა სახელმწიფოები: უნგრეთი, ჩეხოსლოვაკია, რუმინეთი, იუგოსლავია, პოლონეთი და ავსტრია. ყოფილი ერთიანი გერმანიის ადგილზე 1948-1949 წწ შეიქმნა ორი სახელმწიფო – გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა და გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა, 1998 წელს დაიშალა ჩეხოსლოვაკია.

2. ერთნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის შედეგად. 1810 წელს ესპანეთსა და პორტუგალიას გამოეყო სამხრეთი და ცენტრალური ამერიკის კოლონიები და შეიქმნა მრავალი დამოუკიდებელი სახელმწიფო: ჩილე, ბრაზილია, არგენტინა, ურუგვაი და სხვა.

1954 წელს ჰოლანდიას გამოეყო ინდონეზია, რომელიც მრავალწლიანი განმავლობაში იბრძოდა დამოუკიდებლობისათვის.

1945-1990 წწ. მეტროპოლიებს ჩამოშორდა 120-ზე მეტი კოლონია, რომლებიც დღეს პოლიტიკურად დამოუკიდებელ სახელმწიფოებს წარმოადგენენ. ოქტომბრის რევოლუციის შედეგად ყოფილი რუსეთის იმპერიის ადგილზე შეიქმნა მრავალი დამოუკიდებელი სახელმწიფო, რომლებიც გამოეყვნენ რუსეთს – ფინეთი, უკრაინა, ბელარუსია, ლიტვა, ლატვია, ესტონეთი, საქართველო, აზერბაიჯანი, სერბეთი, ბუხარა, რომლებმაც მალე დაკარგეს დამოუკიდებლობა სსრკ-ისათვის შემადგენლობაში ყოფნით. მაგრამ 1989-1991 წწ. დაიშა-

ლა სსრ კავშირი და საერთაშორისო ასპარეზზე 15 დამოუკიდებელი სახელმწიფო გამოვიდა.

3. რამდენიმე სახელმწიფოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება. 1867 წელს ავსტრიაში და უნგრეთში შექმნეს ერთი სახელმწიფო – ავსტრია-უნგრეთის; სირიისა და ეგვიპტის გაერთიანება არსებობდა 1958-1960 წლებში. ვესტ-ინდოეთის ფედერაცია შეიქმნა 1958 წელს, 1961 წწ. შეიქმნა კამერუნის ფედერაციული რესპუბლიკა, რომელიც ორ კამერუნს მოიცავდა. 1991 წელს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა შეუერთდა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკას.

რაც შეეხება სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო სუბიექტის გაქრობის („კედომას“), აღსანიშნავია შემდეგი ძირითადი შემთხვევები:

1. რამდენიმე სახელმწიფოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება. 1867 წელს ავსტრია-უნგრეთის შექმნის შედეგად ავსტრიაში და უნგრეთში შეწყვიტეს დამოუკიდებელი არსებობა, დაკარგეს თავი სი საერთაშორისო-სამართლებრივი სუბიექტობა და ერთიან სუბიექტად იქცნენ.

2. ერთი სახელმწიფოს რამდენიმე სახელმწიფოდ დაყოფა. ავსტრია-უნგრეთის დაშლის შედეგად ავსტრიაში და უნგრეთში კვლავ შეიძინეს საერთაშორისო-სამართლებრივი სუბიექტის სტატუსი (1919 წ.), სამაგიეროდ ავსტრია-უნგრეთში, როგორც საერთაშორისო-სამართლებრივმა სუბიექტმა შეწყვიტა არსებობა. იგივე ითქმის ჩეხოსლოვაკიასზე.

ასეთია სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის გაქრობის ის გზები, რომელიც არ ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის ნორმებს. ზოგიერთი მცენიერი მიუთითებს ანექსიას, მაგრამ ასეთი შეხედულება არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ჩაითვალოს გამართლებულად. მართალია ანექსიის შედეგად ანექსირებული სახელმწიფო კარგავს თავის დამოუკიდებლობას, ე.ი. ქრება როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, მაგრამ ეს აქტი ეწინააღმდეგება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის პრინციპებს და არ შეიძლება იყოს აღიარებული სახელმწიფოს, როგორც სუბიექტის გაქრობის ერთ ერთ საშუალებად. ანექსია დღეს კანონგარეშეა და გამოცხადებული.

ცნობის სახეები, როგორც აღნიშნული იყო საერთაშორისო ას-
ტრუქსზე დროთა განმავლობაში ჩნდებიან ახალი სახელმწიფოები,
რომლებიც აქტიურად ებმებიან საერთაშორისო ურთიერთობებში.

მისრია შემთხვევები, როდესაც თვითონ სახელმწიფო, როგორც
სუბიექტი, რჩება უცვლელი, მაგრამ ადგილი აქვს სახელმწიფო გადა-
ტრიალებას (განსაკუთრებით ხშირია ასეთი მოვლენები ლათინურ
ამერიკაში და შუა და ახლო აღმოსავლეთში). ყველა ამ შემთხ-
ვევაში, როდესაც ისინი არ ცნობენ ახალ სახელმწიფოს ან
მისი არსებობას და ყველა ღონეს ხმარობენ მისი ჩამოგდებისათვის. ეს
კარტულებს მოცემული სახელმწიფოს, როგორც საგარეო, ასევე
საშინაო მდგომარეობას და არანორმალურ ვითარებას ქმნის მსოფ-
ლით. ამა თუ იმ რაიონში, პირიქით, თუ დანარჩენი სახელმწიფოები,
თუც არა ყველა, არამედ გარკვეული ნაწილი თანახმაა გარკვე-
ული ურთიერთობა დაამყაროს ახალ სახელმწიფოსა ან
მისი არსებობასთან, უკანასკნელს საშუალება ეძლევა ნორმალურად
შეუერთდეს თავის საქმიანობას როგორც საშინაო, ასევე საგარეო
მართლში.

ამგვარად, იმისთვის, რომ ახლადწარმოშობილმა სახელმწიფომ
ეს მთავრობამ დაიკავოს საერთაშორისო-სამართლებრივ ურ-
თიერთობაში ნორმალური ადგილი, საჭიროა დანარჩენი სახელმ-
წიფოები თანახმა იყვნენ დაამყარონ მასთან საერთაშორისო სა-
მართლით გათვალისწინებული ურთიერთობა ანუ ცნონ იგი.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში ცნობის ქვეშ იგ-
ულისხმება მოცემული სახელმწიფოს ნების გამოქვეყნება, რომელ-
მაც მიმართულია ახლად წარმოშობილ სახელმწიფოსთან ურთ-
იერთობის ნორმალისაზიებისკენ საერთაშორისო სამართლით
გათვალისწინებული წესისამებრ. ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, თუ
რა როლს ასრულებს ცნობის ინსტიტუტი საერთაშორისო-სამარ-
თლებრივი ურთიერთობის ნორმალურად წარმართვის საკითხში.

დასავლეთის საერთაშორისო-სამართლებრივ ლიტერატურაში
ამისკენ მიმართულია ორი თეორია, რომელიც სხვადასხვანაირად ხსნის
ცნობის ინსტიტუტის მნიშვნელობას და როლს.

დეკლარაციული თეორია ჩამოყალიბდა კაპიტალიზმის განვი-
წყების დასაწყის სტადიაზე, როდესაც ფეოდალური სახელმ-
წიფოების ზღვაში აქ-იქ წარმოიშობოდა ახალი, ბურჟუაზიული
ტიპის სახელმწიფოები. ეს სახელმწიფოები წარმოიშობოდა ან

ახალი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებით (მაგ. ამერიკის შეერთებული შტატები - 1776 წ., საბერძნეთი - 1828 წ. და ა.შ.), ანდა უკვე არსებულ სახელმწიფოში ბურჟუაზიული რევოლუციის (საფრანგეთი - 1789 წ.) გზით.

დეკლარაციული თეორიის თანახმად, ცნობა მხოლოდ და მხოლოდ აკანონებს ახლად წარმოქმნილ სახელმწიფოს საერთაშორისო-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილედ გახდომის ფაქტს ამგვარად, დეკლარაციული თეორიის მიხედვით, ახლად შექმნილ სახელმწიფო ხდება საერთაშორისო სამართლის სუბიექტად, არა იმიტომ რომ მას ცნობენ, არამედ იმიტომ, რომ ყოველ ახლად შექმნილ სახელმწიფოს (მთავრობას) უფლება აქვს გამოვიდეს საერთაშორისო ასპარეზზე და დაიცვას თავისი ინტერესები. სხვა სახელმწიფოების მიერ ცნობა მხოლოდ რეგისტრაციას უწევს ამ ფაქტს, საშუალება აძლევს მოცემულ სახელმწიფოს მაქსიმალურად განახორციელოს საერთაშორისო სამართლით მინიჭებული უფლებები.

დეკლარაციული თეორია ხელს უწყობდა ბურჟუაზიას მიბრძოლაში ფეოდალიზმის წინააღმდეგ საერთაშორისო ასპარეზზე რადგანაც ყოველი ბურჟუაზიული სახელმწიფოს შექმნა ფეოდალური სახელმწიფოების (მაგ. საღვთო კაჟიერი) გაერთიანებულ წინააღმდეგობას იწვევდა. საქმე ხშირად ინტერვენციითაც კი თავდებოდა. დროთა განმავლობაში სულ უფრო და უფრო მწვავედებოდა ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლა კოლონიებსა და დამოუკიდებელ ქვეყნებში ეს ბრძოლა ხშირად წარმატებით მთავრდება საერთაშორისო ასპარეზზე სულ უფრო და უფრო მეტი სახელმწიფო ჩნდება, რომელიც იბრძვის თანასწორუფლებიანობისათვის და მოითხოვს არსებული სახელმწიფოებისაგან სათანადო პატივისცემას და ლოიალობას.

კონსტიტუციური თეორია ამტკიცებს, რომ თითქოს ახლად წარმოშობილი (მთავრობა) მხოლოდ მაშინ ხდება საერთაშორისო სამართლის სუბიექტად, როდესაც მას ცნობენ სხვა სახელმწიფოები წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი მოკლებულია უფლებას გახდეს საერთაშორისო ურთიერთობის სრულუფლებიანი წევრი და გამოიყენოს საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული უფლებები და იკისროს ვალდებულებები.

იგი ცდილობს ხელი შეეშალოს ერების თვითგამორკვევის უფლების განხორციელებას და დაექვემდებაროს ყოველი ახალი სახელმწიფოს წარმოშობის „სამართლიანობის და კანონიერების“ შეფასებას დიდი სახელმწიფოებისათვის.

დროთა განმავლობაში კონსტიტუციურ თეორიას შეეცვალა ხასიათი, ახალი დემოკრატიული მართლწესრიგის შექმნასთან ერთად მძაფრად დაისვა ახალი სახელმწიფოების სახელმწიფოთა საერთაშორისო თანამეგობრობაში მიღების საკითხი. ახალ სახელმწიფოში რასისტული რეჟიმის გამო, მას უარი ეთქვა ცნობაზე, რის შედეგად ეს რეჟიმი გაუქმდა (სამხრეთ როდეზია).

სახელმწიფოს ცნობასთან ძალიან ახლოს დგას მთავრობის ცნობის საკითხი. მთავრობის ცნობის საკითხი, როგორც ვთქვით, დაისმის, როდესაც ახალი მთავრობა იღებს ხელში ხელისუფლებას არაკონსტიტუციური ანუ სახელმწიფო გადატრიალების გზით. მაშინ სახელმწიფოები თვით განსაზღვრავენ, თუ რამდენად მიზანშეწონილია ახალი მთავრობის ცნობა. მაგრამ ეს პოზიცია არ შეიძლება ეყრდნობოდეს თვითნებობას.

იურიტები ცდილობენ განსაზღვრონ მთავრობის ცნობის იურიდიული ბუნება, გამოინახოს ის საწყისები, რომლებიც განაპირობებენ ახლად შექმნილი მთავრობის ცნობის აუცილებლობას. ისინი, როგორც წესი, მიმართავენ საერთაშორისო ურთიერთობის პრაქტიკას. ყველაზე გავრცელებულ კრიტერიუმად ითვლება ე.წ. ეფექტურობის პრინციპი. ამ პრინციპის თანახმად, მხოლოდ ისეთი მთავრობა შეიძლება იქნეს ცნობილი, რომელიც ეყრდნობა „მოსახლეობის ნების აშკარა გამოხატულებას“, ე.ი. რომელიც „შექმნილია ხალხის ნების გამოყვანების შედეგად და ამ ნებამ მიიღო სათანადო გამოხატულება“. ზოგჯერ ახალი მთავრობის ცნობა დამოკიდებულია ამ მთავრობის „უნარზე და მზადყოფნაზე“ შეასრულოს თავისი ქვეყნის საერთაშორისო მოვალეობანი.

სახელმწიფოსა და მთავრობის ცნობის გარდა სხვა სახის ცნობასაც შეიძლება აქონდეს ადგილი.

აჯანყებულ მხარედ ცნობა. ზოგჯერ, როდესაც ადგილი აქვს არა უბრალო ამბოხებას, არამედ ფართო მასშტაბის შეიარაღებულ ბრძოლას, აჯანყებას, სხვა სახელმწიფოებმა შეიძლება ცნონ აჯანყებულთა ორგანიზაცია „აჯანყებულ მხარედ“. ამ შემთხვევაში აჯანყებულებს იხილავენ არა როგორც ბანდიტთა და მკობრეთა სროვას, არამედ როგორც მოცემულ ტერიტორიაზე განმტკიცებულ კოლიტიკურ ორგანიზაციას, რომელთანაც წარმოებს გარკვეული სამართლებრივი ურთიერთობანი. მაგალითად, უცხო სახელმწიფო ეტყუება, რომ უზრუნველყოს აჯანყებულთა ტერიტორიაზე მყოფ თავის მოქალაქეთა დაცვა, ხელი შეუწყოს თავისი სავაჭრო ინტერესების შეუფერხებლობას.

იმ შემთხვევაში, თუ „აჯანყებულ მხარედ“ ცნობს თვითონ დაინტერესებული სახელმწიფო (ე.ი. ის სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზე წარმოებს შეიარაღებული ბრძოლა), იგი აერცვლებს აჯანყებულებზე სამხედრო ტყვეობის რეჟიმს და მას არ აქვს უფლება განიხილოს ისინი როგორც სამართლის დამრღვევები. ასე მაგ. 1820 წელს ესპანეთმა ცნო თავისუფლებისათვის მებრძოლი კოლუმბია. „აჯანყებულთა მხარედ“ ამერიკის შეერთებული შტატებიც ის მიერ.

მეომარ მხარედ ცნობა. როდესაც აჯანყება გადადის სამოქალაქო ომში და მებრძოლი ძალები შედარებით თანაბრდება, შეიძლება ადგილი ჰქონდეს „მეომარ მხარედ“ ცნობას. ამ შემთხვევაში ხელისუფლებისათვის მებრძოლთა პოლიტიკურ ორგანიზაციას მიენიჭება ყველა ის უფლება, რომელიც გააჩნია სამარ მდგომარეობაში მყოფ სახელმწიფოს. მეომარ მხარედ ცნობა ხდება ოფიციალური დეკლარაციის საშუალებით, მაგრამ დაიშვება სხვა აქტებიც, რომლებშიც ჩანს უცხო სახელმწიფოს სურვილი ცნოს მოცემული სტატუსი.

როგორც წესი, სახელმწიფო, რომელიც ცნობს აჯანყებულებს „მეომარ მხარედ“, მოვალეა დაიცვას ნეიტრალიტეტი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ადგილი ექნება საერთაშორისო სამართლის ნორმების დარღვევას.

ერის ცნობა. ამ სახის ცნობა წარმოიშვა პირველი ომის დროს როდესაც ჩეხები, სლოვაკები და პოლონელები იბრძოდნენ თავისდამოუკიდებელი სახელმწიფოების ჩამოყალიბებისათვის. ომის პერიოდში ამ ხალხებმა გამოთქვეს დამოუკიდებელი სახელმწიფოების შექმნის სურვილი და აქტიურად ჩაებნენ სისხლისმღვრელ ომში ანტანტის მხარეზე. საფრანგეთის ტერიტორიაზე დაიწყო ჩეხებისა და პოლონელების ჯარის შექმნა, რადგანაც არც ჩეხებს და არც პოლონელებს ჯერჯერობით არ გააჩნდათ სახელმწიფო ტერიტორია (იგი დანაწილებული იყო სამთა კავშირში შემაკვალ სახელმწიფოებს შორის), ანტანტამ ცნო ისინი „მოკავშირე ერებად“ და ხელი შეუწყო მათი სახელმწიფოებრიობის შემდგომ განვითარებას და განმტკიცებას.¹⁶

ფიქრობთ, აჯანყებულ და მეომარ მხარეებად ცნობის არსებობა დღეს არ არის გამართლებული, რადგანაც თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი მოითხოვს ყველა სახელმწიფოსაგან, რომლის ტერიტორიაზეც სამოქალაქო ომს აქვს ადგილი, დაიცვას აჯანყებულთა მიმართ ომის კანონები და ჩვეულებანი ყოველგ-

ცნობის ფორმები. საერთაშორისო-სამართლებრივი ურთიერთობის პრაქტიკის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს ცნობის ფორმები ორ კატეგორიად დაგვყოთ – ფაქტობრივი და ოფიციალური **ფაქტობრივად ცნობა** გულისხმობს იმ შემთხვევას, როდესაც სახელმწიფო ამყარებს ახლად შექმნილ სახელმწიფოსთან (მთავრობასთან) საქმიან კავშირს, მაგრამ ამავე დროს თავს იკავებდნენ ოფიციალური ცნობისაგან, ორ სახელმწიფოს შორის წარმოებს მხოლოდ მოლაპარაკება ამა თუ იმ საკითხზე და სხვა, ე.წ. ადგილი აქვს ე.წ. „საქმიან ცნობას“.

საქმიანი ცნობის მაგალითია ქუენეის 1954 წლის თათბირზე ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ჩინეთის სახალხო რევოლუციური წარმომადგენელთა შეხვედრა და საერთო მუშაობა ოფიციალურ ცნობამდე (1990-1992 წწ.) ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე ახალი სახელმწიფოების (ბოსნია-ჰერცეგოვინა, ხორვატია, სლოვენია) ურთიერთობა სხვა სახელმწიფოთა მხრიდან.

ოფიციალური იურიდიული ცნობა განსხვავდება ფაქტობრივ (საქმიანი) ცნობისაგან იმით, რომ ახლად შექმნილი სახელმწიფო (მთავრობის) ცნობის ფაქტი გამოხატული უნდა იყოს რომელიმე დოკუმენტში (დეკლარაცია, ნოტა, ხელშეკრულება). ამგვარად, სახელმწიფომ, რომელიც ცნობს, ამკარად უნდა აღიაროს ცნობის ფაქტი, რის შედეგადაც დაეა იმის შესახებ, ცნობილია თუ არა მიმერ ახალი სახელმწიფო (მთავრობა), შეუძლებელი ხდება.

ოფიციალური ცნობა შეიძლება იყოს ორი სახის: *de facto* (დე ფაქტო) და *de jure* (დე იურე), რომლებიც განსხვავდება ერთმანეთსაგან სამართლებრივი შედეგების მიხედვით. მთავარი განსხვავება მათ შორის გამოიხატება იმაში, რომ პირველ შემთხვევაში სახელმწიფო (მთავრობა) იცნობა, როგორც სინამდვილეში არსებული, მაგრამ მასთან არ ამყარებენ დიპლომატიურ და ზოგჯერ საკონსულურ ურთიერთობასაც კი. ურთიერთობა სავაჭრო ხელშეკრულების დადებით ამოიწურება. დე ფაქტო ცნობის დროს დამყარებულ ურთიერთობას აქვს დროებითი, არასტაბილური ხასიათი, დღეს პრაქტიკაში იგი იშვიათად გვხვდება. დე ფაქტო ცნობა მოკლე ხანში იცვლება დე იურე ცნობით, რის შემდეგაც ორ სახელმწიფოს შორის სტაბილური ურთიერთობა მყარდება. ყველა აქედან გამომდინარე შედეგებით – დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარება, ორივე მხრიდან ყველა საკანონმდებლო, ადმინისტრაციული და სასამართლო აქტების იურიდიული ძალის აღიარება და ა.შ.

ამგვარად, მხოლოდ დე იურე ცნობა ქმნის ახალ ჭეშმარიტ

არსაღიურ მდგომარეობას. იგი, ვიმეორებთ, არ ქმნის ახალ სუბ-
ექტს, არამედ აწესებს ნორმალურ საერთაშორისო სამართლებრივ
კრიტიკურობას ძველ და ახალ სუბიექტებს შორის.

ქსობის ინსტიტუტი უნდა ემსახურებოდეს მშვიდობიანი თა-
მართობის პრინციპის განმტკიცებას, იგი მოწოდებულია ხელი
სწავლის ხალხთა მეგობრული და კეთილმეზობლური ურთიერთობის
კეთილშობილებას და გაფართოებას.

საერთაშორისო-სამართლებრივი ცნობის საკითხი, მწვავედ დადგა
საქართველოს წინაშე, როგორც 1918-1921 წწ., ასევე 1991-1992 წწ.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნისთანავე
სსსრ მთავრობა ცდილობდა მოეპოვებინა დასავლეთის ქვეყნების
და თქვენი რუსეთის მხრიდან ოფიციალური ცნობა, მაგრამ ამაოდ.

სტანტის ქვეყნები „საქართველოს საკითხს“ რუსეთის საზო-
გადოებას დასაქმედებდნენ და თავს არიდებდნენ საქართველოს ოფი-
ციალურ ცნობას.

მხოლოდ მას შემდეგ, რაც დაიდო საქართველო-რუსეთის 1920
წლის 7 მაისის ხელშეკრულება, რომლითაც საბჭოთა რუსეთი
ქსობა და ეურე საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის
საქართველობასა და დამოუკიდებლობას, დაიძრა საქართველოს ცნო-
ბის პროცესი, ჯერ დე ფაქტო (1920 წლის ბოლომდე), ხოლო დაწ-
კრული 1920 წლის სექტემბრიდან ვიდრე 1921 წლის გაზაფხულამ-
დე საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა ცნობილ იქნა დე
ფაქტო გერმანიის, ბელგიის, საფრანგეთის, ინგლისის, იტალიის, იაპო-
ნიის, ავსტრიის, რუმინეთის და სხვ. მიერ. მიუხედავად ამისა, საბჭო-
თა რუსეთმა მაინც დაარღვია საერთაშორისო სამართლის ქვაკუთხე-
თის სორმები და შეიარაღებული ინტერვენციის ძალით დაიპყრო
საქართველო და შეცვალა დემოკრატიული ხელისუფლება მასზე
დასაყრდენი საბჭოთა რეჟიმით, თუმცა გარეგნულად საქართვე-
ლის სსრ რჩებოდა დე იურე სუვერენულ სახელმწიფოდ. 1922
წლის დეკემბრიდან - საქართველოს სსრ კავშირში გაერთიანების
სქესე, საქართველოს საგარეო პოლიტიკური ქმედუნარიანობა ნელ-
ნელა წყდება, ხოლო სსრ კავშირის 1924 წლის კონსტიტუციის
კანონი შესვლის მომენტიდან საერთოდ წყდება.

მხოლოდ 1944 წ. I თებერვალს საქართველოს ფორმალურად
საბჭოთა ინიც შეზღუდულ ფარგლებში, საერთაშორისო სამართ-
ლის სუბიექტის სტატუსი (იხ. ზემოთ), თუმცა ეს უფლება ქაღალდზე
არც. 1922-90 წლებში საქართველოს საგარეო პოლიტიკური საქმი-
ნისა ხორციელდება საქართველოს სსრ ხელისუფლების წარმო-

მადგენლების საბჭოთა კავშირის ამა თუ იმ დელეგაციაში ჩართვით რასაც ოფიციალური პრესა დიდი სიამაყით აღნიშნავდა, როგორც მოკავშირე რესპუბლიკების საერთაშორისო უფლება-უნარიანობის რეალიზაციის გამოხატულებას.

1991 წლის დამლევს, როდესაც აშკარა გახდა, რომ სსრ კავშირის ადგილზე შეიქმნა 15 დამოუკიდებელი სახელმწიფო, დასავლეთის ქვეყნებმა ცნეს ეს სახელმწიფოები, მათ შორის საქართველოც, როგორც დე ფაქტო არსებული.

ქართველი ხალხის ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის შედეგად 1991-1992 წლებში აღდგენილი საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის აღიარების პროცესი 1918-1920 წლების მსგავსად განვითარდა. პირველ ხანებში, მანამ სსრ კავშირი დაშლა რეალურ ფაქტად არ იქცა, დასავლეთის ქვეყნები თავიკავებდნენ საქართველოს რესპუბლიკის ყოველგვარი ცნობისაგან. ამას კიდევ ხელს უწყობდა ის ფაქტორი, რომ „პოსტკომუნისტური რეჟიმი“ საქართველოში ვერ აკმაყოფილებდა საერთაშორისო სტანდარტებს ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში.

1992 წლის გაზაფხულიდან, დაიწყო საქართველოს რესპუბლიკი დე იურე ცნობის პროცესი. 1993 წლის დამლევამდე საქართველოს რესპუბლიკა ცნობილ იქნა 80 სახელმწიფოს მიერ, 60 სახელმწიფოსთან დამყარდა დიპლომატიური ურთიერთობა ელჩების დონეზე. დღეს ორივე რიცხვი ორჯერ დიდია.

აღსანიშნავია, რომ გაერო-ში საქართველოს რესპუბლიკის მიღების ფაქტი არ ნიშნავს ჩვენი ქვეყნის ავტომატურ ცნობას ამ ორგანიზაციის ყველა წევრის მიერ.

არსებული წესის მიხედვით სახელმწიფოს გაერო-ში ან სხვ საერთაშორისო ორგანიზაციაში გაწევრიანება არ ნიშნავს ორგანიზაციის წევრების მიერ ახალი წევრ სახელმწიფოს ოფიციალურ ცნობას. ლაპარაკი შეიძლება საქმიან ცნობაზე, რომელიც არავითარ იურიდიულ ვალდებულებას არ წარმოშობს დე იურე დე ფაქტო ცნობისათვის.

მიუხედავად ამისა, საქართველოს რესპუბლიკის საერთაშორისო სამართლებრივი სტატუსი დღეს ძალზე კარგია, იგი თანამედროვე საერთაშორისო სახელმწიფოთშორისი თანამეგობრობის სრულუფლებიანი წევრია.

■ სახელმწიფოს უფლებამოსიერება

როგორც ზემოთ დავინახეთ, სახელმწიფოები „იბადებიან“ და „კვებიან“; ეს პროცესი წარმოშობს მეტად რთულ და პოლიტიკურად ძალზე მნიშვნელოვან პრობლემას – ახალი სახელმწიფოს უფლებამოსიერების საკითხს. ე.ი. საერთაშორისო-სამართლებრივი უფლებამოვალეობანი გადადის ძველი სახელმწიფოდან ხოლო შექმნილზე უფლებამოსიერების საკითხი შეიძლება წარმოიშვას აგრეთვე ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორესათვის არაკეთილ ტერიტორიის გადაცემის შემთხვევაში.

უფლებამოსიერების საკითხი იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ იყრის საერთაშორისო სამართლის კომისიამ მას ხანგრძლივი ხროდი მოანდომა, რომლის შედეგად შემუშავდა და გაიხსნა ხელშეკრულების ვენის 1978 წ. „კონვენცია სახელმწიფოების უფლებამოსიერების შესახებ ხელშეკრულებათა მიმართ“. შემუშავების პროცესშია კონვენცია სახელმწიფოების უფლებამონაცვლეობის შესახებ არახელშეკრულებით სფეროში.

ამ კონვენციით სახელმწიფოების უფლებამოსიერება მასხელდრულია როგორც ერთი სახელმწიფოს მეორეთი შეცვლა, რისკლიმე ტერიტორიაზე საერთაშორისო ურთიერთობებზე პასუხისცეხლობის აღიარებაში“.

უფლებამოსიერების საკითხი წამოიჭრება როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულებების (ორმხრივი, მრავალმხრივი), ასევე სახელმწიფო საკუთრების, საერთაშორისო ვალის, საერთაშორისო სტრატეგიაში წვერობის და სხვ. სფეროებში.

ქ უფლებამოსიერება საერთაშორისო

საქმისკრულებების მიმართ

უფლებამოსიერება სოციალური რევოლუციის პირობებში. უფლებამოსიერების საკითხი არ წარმოიშება სახელმწიფო წესილების ან მმართველობის ფორმების შეცვლის შედეგად, რადგან ამ შემთხვევაში, სახელმწიფო განაგრძობს არსებობას როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი. მხოლოდ მაშინ, როდესაც ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში ადგილი აქვს სოციალურ რევოლუციას, წარმოიქმნება უფლებამოსიერების საკითხი, რაც უფრო ხრევისეიანია რევოლუცია, მით უფრო რადიკალურია ყოფილი სუბიექტის უფლებათა და მოვალეობათა შემოწმება-გადასინჯვა ხოლო სუბიექტის მხრიდან.

დეკლარაციით გამოწვეული უფლებამემკვიდრეობა. ყოველი სახელმწიფო, რომელიც იძენს დამოუკიდებლობას მეტროპოლისაგან ან სხვა სახით არსებულ კოლონიური რეჟიმისაგან (პროტექტორატი, ვასალიტეტი), თავისუფლდებოდა ყველა სხვა ხელშეკრულებისაგან, რომელიც დადო მმართველმა მთავრობამ ან ტერიტორიის სახელით ან გააერცვლა მასზე. აქ მოქმედებს ე.წ. „ტაბულა რაზა“ (tabula rasa – სუფთა დაფა) პრინციპი, რომელიც ათავისუფლებს მემკვიდრე სახელმწიფოს მეტროპოლიის მიერ თავს მოხვეული ვალდებულებებისაგან. ყოველი ახალი სახელმწიფო უფლებამოსილია თვითონ გადაწყვიტოს რომელ ხელშეკრულებებს ტოვებს ძალაში და რომელს უარყოფს.⁴¹

ეს როდი ნიშნავს, რომ სახელმწიფო მემკვიდრე მოვალეა უარყოფოს ყველა ხელშეკრულება. მსგავსი რამ არც ხდება, პირიქით, ახალი სახელმწიფოები უარყოფდნენ მხოლოდ არათანასწორუფლებიან კაბალურ ხელშეკრულებებს, რომელთა მიხედვით ხდებოდა მათ ტერიტორიის ბუნებრივი რესურსების უმოწყალო განიავება და ხალხის სასტიკი ექსპლოატაცია. როგორც წესი, ინიშნებოდა გარკვეული ვადა (წელიწადი, ორი წელიწადი) ყველა ხელშეკრულებების შემოწმება გადასინჯვისათვის.⁴²

ამ კატეგორიის მემკვიდრე სახელმწიფოები ვერ უარყოფენ ხელშეკრულებებს, რომლებიც შედარებით ლოკალურ ხასიათს ატარებენ, ე.ი. მჭიდროდ დაკავშირებულნი არიან ტერიტორიის რეჟიმის ამა თუ იმ სფეროსთან – სიმღერები და სასაზღვრო რეჟიმ მუზობელ სახელმწიფოსთან ერთად სასაზღვრო ზონაში ელსადგურის ან სხვა ნაგებობების მშენებლობა. ან უკვე აშენებულნი ექსპლოატაცია, წყლის რესურსების გამოყენება სხვა სახელმწიფოს ინტერესებისათვის ზარალის მიუყენებლად და სხვ. რასაკვირველია, ყველა ეს შეთანხმება უნდა იყოს თანასწორუფლებიანი და ურთიერთსასარგებლო, წინააღმდეგ შემთხვევაში დასაშვებია მათ გაუქმება. მაგრამ აქაც დიდი სიფხიზლეა საჭირო, რადგანაც, მასაზღვრების მარეგულირებელი ხელშეკრულების გაუქმება სამხედრო კონფლიქტის საშიშროებას იწვევს, რაც დაუშვებელია თანამედროვე საერთაშორისო სამართლით. ამდენად, ასეთ შემთხვევებში საკითხის მოგვარება დიპლომატიური მოლაპარაკებით უნდა წავლდებოდეს და არა ცალმხრივი განცხადებით.

რაც შეეხება მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს აქაც მემკვიდრე სახელმწიფოს აქვს უფლება, შეუერთდეს ასე ხელშეკრულებას უფლებამემკვიდრეობის ძალით ანდა როგორც

ახალი მონაწილე, თუკი ასეთი რამ გათვალისწინებულია მოცემულ ხელშეკრულებით. პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ახალი ქვეყნები, მათ შორის საქართველოც, ერთსულოვნად უერთდება ყველა იმ მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომელიც საერთაშორისო სამართლის კოდიფიკაციისა და პროგრესული განვითარების ხასიათს ატარებს.⁴³

„ტაბულა რაზას“ პრინციპი არ ვრცელდება თანამედროვე საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ძირითად პინციპებზე და სხვა ამკრძალავ ნორმებზე, იმპერატიული ნორმების ჩათვლით, მართლაც არც ერთ ახალ სახელმწიფოს არ აქვს უფლება უარყოს თანამედროვე საერთაშორისო მართლწესრიგის საყრდენი პინციპები და ნორმები, რომელთა გარეშე შეუძლებელი იქნება მშვიდობისა და ხალხთა უშიშროების უზრუნველყოფა, სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობის განმტკიცება და განვითარება. ვენის 1978 წლის კონვენცია სპეციალურ მუხლს შეიცავს (მუხ. 5) სათაურით: „ვალდებულებანი, რომლებსაც აქვთ ძალა საერთაშორისო სამართლის საფუძველზე, ხელშეკრულებისაგან დამოუკიდებლად“. ამ მუხლის თანახმად, სახელმწიფო არ არის უფლებამოსილი უგულებელყოს მის მიერ უარყოფილი ხელშეკრულებების ისეთი დებულებანი, რომლებსაც აქვთ ძალა საერთაშორისო სამართლის თანახმად, ხელშეკრულებისაგან დამოუკიდებლად“.

საქართველოს რესპუბლიკაც ამ გზით მიდის. მან აღიარა გაეროს წესდების ძირითადი პრინციპები და ორგანიზაციაში შესვლის სურვილი გამოთქვა. ასევე აღიარებული იყო თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ დადგენილი სხვა პრინციპები და ნორმები.

ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს გავრთიანებით ან ერთი სახელმწიფოს რამდენიმე ერთეულად გაყოფით გამოწვეული უფლებამშემკვიდრეობა. როგორც დავინახეთ საერთაშორისო სამართლის ახალი სუბიექტი შეიძლება შეიქმნას რამდენიმე ყოფილი სუბიექტის ადგილზე.⁴⁴ ან, პირიქით, ერთი სახელმწიფოს, ნაცვლად შეიქმნას რამდენიმე ახალი სახელმწიფო.⁴⁵

პირველ შემთხვევაში გაერთიანებულ სახელმწიფოზე გადადის წინამორბედი სახელმწიფოს ყველა ხელშეკრულება და შეთანხმება, თუკი სხვა რამ არ არის დადგენილი სახელმწიფო-მემკვიდრესა და მესამე სახელმწიფოებთან (ე.ი. ხელშეკრულების სხვა მხარეებთან) შეთანხმებით, ან მოცემული ხელშეკრულების ძალით გავრცელება მთელ ახალ ერთეულზე შეუსაბამო იქნებოდა ხელშეკრულების

მიზნებსა და ობიექტებთან და ძირფესვიანად შეუცვლიდა მიმოქმედების პირობებს.

მართლაც ვერ გავრცელდება სახელმწიფო-მემკვიდრე ხელშეკრულება ურთიერთდახმარების შესახებ, ნეიტრალიტეტ შესახებ და სხვ. მსგავსი პოლიტიკური ხელშეკრულებანი, რომეც ნიც კონკრეტულ სახელმწიფოს ეხება. რასაკვირველია, მხარე შეთანხმებით ასეთი ხელშეკრულება შეიძლება გავრცელდეს ახა შენაერთზე, თუკი ამაზე ხელშეკრულების სხვა მონაწილენი თანახმნიებიან.

რაც შეეხება ხელშეკრულებებს, რომლებიც სასაზღვრო სითხებს ეხება, ისინი ავტომატურად გადადიან ახალ შენაერთი ავტომატურად გადადის მონაწილეობა მრავალმხრივ ხელშეკრულებაში, თუკი გაერთიანებამდე ერთ-ერთი სახელმწიფო ერთეულ მანც ამ ხელშეკრულების მონაწილე იყო.

ავტომატურად გადადის ახალ შენაერთზე ის ხელშეკრულებანი, რომლებიც არეგულირებენ გაერთიანებაში შემაგალი ეთულების სასაზღვრო და სხვა ტერიტორიალურ საკითხებს, აგრეთ სავაჭრო და ფინანსური შეთანხმებანი, სამეცნიერო-კულტურულ სახის შეთანხმებანი და სხვ., რომლებიც მოქმედებენ მხოლოდ ტერიტორიის ფარგლებში, რომელსაც ისინი ეხებოდნენ გაერთიანებამდე.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთი სახელმწიფო რამდენი სახელმწიფოდ იყოფა, მიუხედავად იმისა განაგრძობს თუ აწინამორბედი სახელმწიფო არსებობას, ყველა მის მიერ დადებული ხელშეკრულება, რომელიც მთელ ტერიტორიას ეხებოდა, რჩე ძალაში ყოველი გამოყოფილი ნაწილის მიმართ, ხოლო კონკრეტული ტერიტორიის მიმართ მოქმედი ხელშეკრულება გადადის ეოლოდ ამ ტერიტორიის მქონე სახელმწიფოზე (იხ. ვენის კვენციის 34-ე მუხლი).

ბ) უფლებამამკვიდრეობა სახელმწიფო ქონებისა და სახელმწიფო არძივის მიმართ

რა საშუალებითაც არ უნდა ჩამოყალიბდეს ახალი სახელმწიფო (გაერთიანებით, გამოყოფით და ა.შ.), მასზე გადადის სახელმწიფო საკუთრების ყველა სახე (მოძრავი და უძრავი ქონება) შედეგი წესით:

1) სახელმწიფო-მემკვიდრის ტერიტორიაზე მდებარე უძრავ

ქონება მასვე რჩება; 2) უძრავი ქონება, რომელიც ამ ტერიტორიას დაკავშირების, მაგრამ მის გარეთ მდებარეობს და მას თავის დროზე დაკავშირება ვინამორბედი სახელმწიფო, სახელმწიფო-მემკვიდრეს დაკავშირება; 3) თუ მის საზღვრებს გარეთ მდებარე უძრავი ქონება შეიქმნა სახელმწიფო-მემკვიდრის დახმარებით. იგი მიეკუთვნება ამ უკანასკნელს შესაბამისი წილის გამოანგარიშებით; 4) ვინამორბედი ხელისუფლების მოძრავი სახელმწიფო ქონება, რომელიც დაკავშირებულია უფლება-მონაცვლეობის ობიექტად ქცეულ ტერიტორიაზე საქმიანობასთან, გადადის სახელმწიფო-მემკვიდრეზე; 5) მოძრავი ქონება, რომელიც გამოყოფილ ტერიტორიას ეკუთვნოდა, მაგრამ შემდგომ გახდა ვინამორბედი სახელმწიფოს ქონება, უბრუნდება სახელმწიფო-მემკვიდრეს.

სახელმწიფო არქივების საკითხი რთულია და ძირითადად ერთიერთშეთანხმებით წყდება. მაგრამ უდავოდ ითვლება დებულება, რომელიც მოითხოვს ვინამორბედ სახელმწიფოსაგან გადასცეს სახელმწიფო-მემკვიდრეს მის ტერიტორიასთან დაკავშირებული დოკუმენტური და ისტორიული არქივები ან, თუ ისინი ორივე მხარეს ეხება. მისაწვდომი გახადონ სახელმწიფო-მემკვიდრისათვის.⁴⁶

ა) უფლება მემკვიდრეობა ვალების მიმართ

ეს ერთ-ერთი ყველაზე მტკივნეული საკითხი წამოიჭრა ჯერ კიდევ ფრანგული ბურჟუაზიული რევოლუციისა და აშშ-ს შექმნის ხუროთმოძღვრებით. ორივე შემთხვევაში (ე.ი. ფეოდალური წყობილების წინააღმდეგ ამხედრებულმა ბურჟუაზიამ და ბრიტანეთის კოლონიალიზმისაგან თავდაღწეულმა ახალგაზრდა ამერიკულმა ბურჟუაზიამ) უარყოფილ იქნა ყველა ის ვალი, რომელიც დაედო ფრანგულ და ამერიკელ ხალხს ფრანგი და ინგლისელი მეფეების მიერ და დაკავშირებული რევიმის განმტკიცებისათვის იყო ნასესხები.

ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების პირველი დღეებიდანვე საჭიროა მთავრობამ უარყო ყველა ის საერთაშორისო ვალი, რომელიც აღებული იყო რუსეთის მთავრობის მიერ იმპერიის ხალხების შემდგომი ექსპლუატაციისათვის და რევოლუციური მოძრაობის წინააღმდეგ. საბჭოთა მთავრობამ ასევე გააბათილა ყველა ის ვალი, რომელიც აღებული იმპერიის მიერ სხვა ქვეყნების დამონებისათვის.

ასეთივე გზას დაადგინა ახალი განვითარებადი ქვეყნები, მათ კი უნდა განაცხადეს იმ ვალების გადახდაზე, რომელსაც მეტროპოლიტანმა ან პროტექტორი იყენებდა თავის კოლონიური პოლიტიკის

რეალიზაციისათვის. მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, რომ ახალი საელმწიფოები ყოველთვის უარყოფდნენ წინამორბედი სახელმწიფოების მიერ ნაკისრ ვალებს. თუ ამკარა იყო, რომ ასეთი ვად გამოიყენებოდა გათავისუფლებული ტერიტორიის საკეთილდღეოდ (აეროპორტების, ქარხნების და სხვა მსგავსი ნაგებობების მშენებლობა, სამთამადნო მრეწველობის დაარსება, ქალაქების გაშენება-გაუჯობებსებადა ა.შ.), ახალი სახელმწიფო კისრულობს ვალის გადაღის სათანადო წილს.

ვენის კონვენციის პროექტი „სახელმწიფოების უფლებამეკიდრეობის შესახებ სხვა სფეროებში, ვიდრე საერთაშორისო ხელშეკრულებები“, მოუწოდებს ახალ სახელმწიფოს გადაწყვიტოს ეს საკითხი წინამორბედ სახელმწიფოსთან თანასწორუფლებიან შეთანხმების საშუალებით, რომელიც არ უნდა აზარალებდეს ახალი ქვეყნის სუვერენიტეტს მისი სიმდიდრისა და ბუნებრივი რესურსების მიმართ, არ უნდა უთხრიდეს ძირს მის ეკონომიკურ კეთილდღეობას (მუხ. 36).

როდესაც ერთი სახელმწიფო იყოფა რამდენიმე ერთეულად, ვალების საკითხი წყდება სახელმწიფოების ურთიერთშეთანხმებით, როგორც წესი, არსებული ვალი იყოფა გამოყოფილი ერთეულების ეკონომიკური პოტენციალისა და მოსახლეობის რაოდენობით გათვალისწინებით. თუ კონკრეტული თანხა მთლიანად იყო მონარებული გარკვეული ტერიტორიის საკეთილდღეოდ, მისი გადაღა და დაეკისრება ამ ტერიტორიის მქონე სახელმწიფოს.

სახელმწიფოთა გაერთიანებისას ნაკისრი ვალების გადახდრჩება გაერთიანებაში შემავალი ტერიტორიის ხელისუფლებამოვალეობად, მისი გადახდა შეიძლება იკისროს ახალმა წარმონაქმნმაგრამ ეს უკვე ახალი ქვეყნის საშინაო საქმეა.

საქართველოში დემოკრატიული ძალების გამარჯვების შემდეგ აღდგენილ იქნა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1917 წლის კონსტიტუცია, არსებული პოლიტიკური რეალობის გათვალისწინებით. ამიერიდან საქართველო გამოცხადდა საქართველო დემოკრატიული რესპუბლიკის უფლებამეკიდრე სახელმწიფოდ.

ამავე დროს მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო ძალით იყ გაერთიანებული სსრ კავშირში, ამ უკანასკნელის დაშლის შემდეგ საქართველოს მიეცა უფლება დაპატრონებოდა ყოფილი საბჭოთა ქონების გარკვეულ წილს, რადგანაც ქართველი ხალხი მონაწილეობდა სსრ კავშირის ეკონომიკურ და სამხედრო პოტენციალ მშენებლობაში.

ამიტომ უდავოა საქართველოს რესპუბლიკის უფლება ყოფი-
ლი საბჭოთა შეიარაღებული ძალების განკარგულებაში მყოფი
შეიარაღების, ნაგებობების, ბაზების და სხვ. ობიექტების იმ წილზე,
რომელიც საქართველოს ტერიტორიაზე განლაგებული.

ამავე ითქმის ყოფილი სსრ კავშირის საწარმოებსა და
საწესებულებებზე, რომლებიც ჩვენ ტერიტორიაზე იმყოფება.

უნდა დაიხვას საკითხი რუსეთში მყოფი საქართველოს საგან-
ძურისა და არქივების დაბრუნების შესახებ.

ამავე დროს საქართველოს რესპუბლიკამ აიღო ვალდებულება
რუსეთის სსრ კავშირის საზღვარგარეთული ვალის გარკვე-
ული წილი, რომელიც მოხმარდა საქართველოს საჭიროებას.

საქართველოს რესპუბლიკა თელის თავს უფლებამემკვიდრედ
ჩივს საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და კონვენციისა, რომ-
ლებიც საერთაშორისო სამართლის ნორმებს აღნუსხავენ. მიუხე-
დაცა ამისა, საქართველოს რესპუბლიკა დამოუკიდებლად უერთ-
ნება ამ საერთაშორისო აქტებს გათვალისწინებული პროცედურის
ჩახედვით.

საერთაშორისო სახელმწიფოებო სამართალი

I. საერთაშორისო ხელშეკრულების ცნება

როგორც აღნიშნული იყო, საერთაშორისო ხელშეკრულება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითადი წყაროა. სხვადასხვა სოციალური სისტემის მქონე სახელმწიფოთა შიშველობა ან თანაარსებობის პირობებში სწორედ საერთაშორისო ხელშეკრულებამ, ე.ი. მკაფიოდ გამოხატულმა შეთანხმებამ ორ ან რამდენიმე სახელმწიფოს შორის მათი უფლებათა და მოვალეობათა შექმნის შეცვლისა ან შეწყვეტის შესახებ უნდა შეასრულოს მთავარი როლი საერთაშორისო სამართლის ნორმათა შექმნაში.

საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთი ცალკე დარგია, რომელი მნიშვნელობა ძალზე დიდია.

მიუხედავად ამისა, მრავალი საუკუნის მანძილზე ხელშეკრულებების ფორმის, დადების, ხელმოწერის, დამტკიცების და სხვა საკითხები რეგულირდებოდა საერთაშორისო-სამართლებრივ ჩვეულებითი ნორმებით. ხანგრძლივი მუშაობის შემდეგ გაეროს საერთაშორისო სამართლის კომისიამ შეიმუშავა საერთაშორისო ხელშეკრულებათა მარეგულირებელი ნორმების კოდიფიცირებული ტექსტი მთელი რიგი ახალი დებულებებით. ეენის 1968-1969 წწ. დიპლომატიურმა კონფერენციამ დააზუსტა ტექსტი. 1969 წლის 21 მაისს გაიხსნა ხელმოსაწერად „ეენის კონვენცია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა შესახებ“, რომელიც შევიდა ძალაში 1980 წელს იმ სახელმწიფოებისათვის, რომლებმაც მისი რატიფიკაცია მოახდინეს ან შეუერთდნენ.

საერთაშორისო სამართლის კომისია განაგრძობს საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის სხვა ასპექტების კოდიფიკაციას და პროგრესულ განვითარებას. შექმნილი კონვენცია, რომელიც მიზნად ისახავს მოაწესრიგოს სახელმწიფოების და საერთაშორისო ორგანიზაციების ან მხოლოდ საერთაშორისო ორგანიზაციებს შორის ხელშეკრულებების პროცედურული და არსებითი საკითხები.

ამგვარად, საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი როგორც საერთაშორისო სამართლის დარგი, არის იმ ნორმათა

ერთობლიობა, რომლებიც განსაზღვრავენ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა დადებისა და შეწყვეტის წესს, მათი იურიდიული ძალის ნამდვილობის პირობებს. ამ საკითხებთან დაკავშირებული საკვების მოწესრიგების საშუალებებს.

თანამედროვე ეტაპზე, საერთაშორისო ხელშეკრულებების მზარდი მნიშვნელობის გათვალისწინებით, სახელმწიფოები ცდილობენ დააკონკრეტონ საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი სახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით.

2. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა მხარეები და მათში მონაწილეობის უფლება

საერთაშორისო ხელშეკრულებების მხარედ გვევლინება მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები – სახელმწიფოები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, რომლებსაც აქვთ საერთაშორისო-სამართლებრივი უფლებაუნარიანობა (მაგ., „აჯანყებულ მხარედ“ ცნობილნი, ვატიკანი და სხვ.).

ხელშეკრულებების დადების მიმართ საერთაშორისო სამართლის ძირითადი სუბიექტი, სახელმწიფო სარგებლობს განუსაზღვრელი უფლებაუნარიანობით, რომელიც მისი სუვერენიტეტიდან გამომდინარეობს და ამ სფეროში არ სჭირდება რაიმე დამატებითი უფლებაუნარიანობა. ასეთივე უფლებით სარგებლობს თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერი, მაგრამ იმ ფარგლებში, რომელიც მის ბრძოლასთან არის დაკავშირებული. ასეთი ხალხის პოლიტიკურ ორგანოს, სახელმწიფოს მსგავს უფლებაუნარიანობას იშვიათად ასიტყბენ ხელშეკრულების დამდები მხარეები.

რაც შეეხება საერთაშორისო ორგანიზაციებს, მათი სახელმწიფოებო უფლებაუნარიანობა განისაზღვრება ამ სამთავრობათშორისო ერთეულის წესდებით ან ჩამოყალიბებული ჩვეულებით.

საერთაშორისო ხელშეკრულება აკისრებს უფლება-მოვალეობებს მხოლოდ მასში მონაწილე მხარეებს. სხვა სახელმწიფოებზე ე.წ. მესამე სახელმწიფოებზე უფლება-მოვალეობანი არ ვრცელდება. ამ მოქმედებას ჯერ კიდევ რომის სამართლის მიერ ჩამოყალიბებული პრინციპი – „ხელშეკრულება არ ქმნის მესამე მხარისათვის არც უფლებებსა და არც მოვალეობებს“, უდევს საფუძვლად, მაგრამ, თუ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, რომელიც არ არის კონკრეტული ხელშეკრულების მხარე, გამოიყენებს ამ ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ უფლებებს, მას ავტომატურად

ეკისრება ამ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მოვალეობაც.⁴⁷

გამონაკლისს წარმოადგენს ხელშეკრულებანი, მიმართულნი აგრესიის წინააღმდეგ. ცნობილია, რომ სსრ კავშირს, აშშ-სა და ინგლისს შორის დადებული შეთანხმება-ხელშეკრულებანი მიმართული პიტლერული გერმანიისა და მილიტარისტული იაპონიის წინააღმდეგ 1941-1945 წწ. აბსოლუტურად კანონიერი აქტები იყვნენ. გაერო-ს წესდების 107-ე მუხლი აკანონებს ასეთ შეთანხმებებს და აღიარებს მათ ძალას. ვენის კონვენცია ასევე აღიარებს სახელმწიფოთა უფლებას დადონ ხელშეკრულება აგრესორის პასუხისმგებლობისა და სხვა საკითხების ფიქსაციის მიზნით. ამავე დროს ყოველი ხელშეკრულება, რომელიც იღება აგრესორების და მათ მოკავშირეების მიერ სხვა სახელმწიფოს საზიანოდ, იმთავითვე ბათილად ჩაითვლება (იხ. ქვემოთ პარაგრ. 6).

ვენის კონვენციის 34-ე მუხლი აყალიბებს საყოველთაოდ ცნობილ ფორმულას: ხელშეკრულება არ ქმნის მესამე სახელმწიფოსათვის არც უფლებებს, არც მოვალეობებს მისი თანხმობის გარეშე. ამ თანხმობის გამოქვეყნებისათვის კი რამდენიმე საშუალებე არსებობს.⁴⁸ აქვე უნდა ვახსენოთ ხელშეკრულებების დებულებათა აღიარება ჩვეულებითი ნორმის შექმნის პროცესის გამოყენებით.

ხელშეკრულებანი განსხვავდებიან მხარეთა რაოდენობის მიხედვით. **ორმხრივი ხელშეკრულებები** სახელმწიფოთშორისო ურთიერთობების ყველაზე ტიპური და მრავალრიცხოვანი სახეებია. დღეისთვის მათი რაოდენობა რამდენიმე ასეულ ათასს შეადგენს. თანამედროვე ეტაპზე სულ უფრო დიდ და ფართო გამოყენებას პოულობს **მრავალმხრივი ხელშეკრულებები**, რომელთა მეშვეობით იქმნება საერთაშორისო უნივერსალური და რეგიონალური ორგანიზაციები, წესდება საერთაშორისო-სამართლებრივი რეჟიმი არხებზე, სრუტეებზე, მდინარეებზე და ა.შ., ხდება ომის კანონების და ჩვეულებების შემდგომი კუმანიზაცია, ყალიბდება უშიშროების უზრუნველყოფის ნორმები და ა.შ.

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება იმ მრავალმხრივ ხელშეკრულებებს, რომლებიც კოდიფიკაციის სახეს ატარებენ. ასეთ აქტებზე უწოდება „ზოგადი მრავალმხრივი ხელშეკრულება“. ასეთი ხელშეკრულებები, ისევე როგორც მსგავსი ხასიათის საერთაშორისო აქტები, ყველა სახელმწიფოსათვის უდიდეს ინტერესს წარმოადგენს და ღია უნდა იყოს ყველასათვის.

ხელშეკრულებაში მონაწილეობა არ არის დაკავშირებული სხვა რომელიმე მხარის ცნობასთან ან რაიმე სხვა იურიდიულ საკითხებთან.

4. ხელშეკრულებაში მონაწილეობა არ ნიშნავს მხარეებთან დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარებას, ხოლო ხელშეკრულების შეწყვეტი არ ნიშნავს სხვა მხარეებთან ასეთი ურთიერთობის გაწყვეტას.

დაუშვებელია ხელშეკრულების დადება დაინტერესებული სახელმწიფოს მოუწვეველად, მისი ნება-სურვილის უგულვებელყოფით, ეს საერთაშორისო სამართლის უხეში დარღვევაა.

1. საერთაშორისო ხელშეკრულების დადების წინი და სტადიები

საერთაშორისო ხელშეკრულების დადების უფლება სუვერენული სახელმწიფოს ერთ-ერთი ძირითადი უფლებათაგანია. ყოველი სახელმწიფო უფლებამოსილია მიიღოს მონაწილეობა ხელშეკრულების შემმუშავებელ კონფერენციაზე, ან შეუერთდეს უკვე არსებულ ხელშეკრულებას, თუ იგი დაინტერესებულია ასეთი შეთქმულებით.

ყოველი სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს რომელ ორგანოს აქვს უფლება იმოქმედოს საერთაშორისო ასპარეზზე მისი სახელით და დადოს საერთაშორისო ხელშეკრულება, როგორც წესი, ეს უფლება სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურს ეკუთვნის. თუ ხელშეკრულებას ხელს აწერს სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაური, ან საგარეო საქმეთა მინისტრი, მათ არ სჭირდებათ არავითარი სპეციალური უფლებამოსილება. მაგრამ თუ ხელშეკრულებას ხელს აწერს რწმუნებული პირი, ამისთვის მას უნდა გააჩნდეს რწმუნების დამადასტურებელი საბუთი.

უფლებამოსილების საბუთის გარდა რწმუნებულს გააჩნია ინსტრუქცია, რომლითაც ის ხელმძღვანელობს ხელშეკრულების დადების კარს და რომლიდანაც გადახვევა თავისი მთავრობის ნებართვის გარეშე მას არ შეუძლია. არ დაიშვება არავითარი ძალდატანება რწმუნებულის მიმართ, მას უფლება უნდა ჰქონდეს თავისუფლად დაუკავშირდეს თავის მთავრობას დამატებითი ინსტრუქციების მიხედვით. ხელშეკრულებისათვის მოწერა უფლებამოსილების და ინსტრუქციის დარღვევით სახელმწიფოსათვის არავითარ უფლებამოსილებებს არ ქმნის და იურიდიულად ბათილია.

ამიტომ ხელშეკრულების დადების წინ მხარეები ამოწმებენ თავის უფლებამოსილებას. ყოველი ხელშეკრულების პრეამბულაში აღინიშნება, რომ „მხარეებმა შეამოწმეს ერთმანეთის უფლებამოსილება, რომლებიც შეესაბამებიან სათანადო ფორმას და სათანადო წესრიგში არიან“.

საერთაშორისო ხელშეკრულება იდება ან უშუალო დიპლომატიური მოლაპარაკების შედეგად ან საერთაშორისო კონფერენციის მოწვევით. უკანასკნელ წესს იყენებენ, ძირითადად, მრავალმხრივ ხელშეკრულებათა დადებისათვის. თანამედროვე ეტაპზე ასეთ ხელშეკრულებათა ტექსტი წინასწარ მუშავდება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ან სხვა საერთაშორისო რეგიონალური და სპეციალიზებული ორგანიზაციების ორგანოების მიერ და კონფერენციებზე ამ ტექსტების დაზუსტება ან მხოლოდ ოფიციალური ხელმოწერა ხდება.⁴⁹

მაგ., 1982 წლის კონვენცია საზღვაო სამართლის შესახებ შეკრულა გაეროს-ს მიერ სპეციალურად შექმნილ კონფერენციაზე, რომელიც 1976 წლიდან მუშაობდა.

მხარეთა მიერ შეთანხმებული და დაზუსტებული ტექსტი ხელმოწერის ობიექტად იქცევა. შესაძლოა, მხარეებმა ჯერ პარაფირება ირჩიონ, ე.ი. ხელი მოაწერონ მხოლოდ ინიციალების აღნიშვნით, ასეთი ტექსტი შემდგომში არ შეიძლება შეიცვალოს. მთავრობები ტექსტის გაცნობის შემდეგ, სრულად მოაწერენ ხელს.⁵⁰

საერთაშორისო ხელშეკრულების ხელმოწერა სპეციალური წესის დაცვით ხდება, რომლის მიზანია ასახოს სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის პრინციპი. ამ წესს **აღტერნატი ეწოდება**. ორმხრივი ხელშეკრულების ხელმოწერის დროს მხარეები სვამენ თავის ხელმოწერას ერთმანეთის გასწვრივ, მარცხნიდან მარჯვნივ, ან ერთიმეორის ქვევით. პირველ შემთხვევაში მარცხენა ადგილი პირველ ადგილად ითვლება, მეორე შემთხვევაში ასეთ ადგილად ზედა ადგილი ითვლება. ყოველ ეგზეპლარს პირველ ადგილზე აწერს ხელს ის მხარე, რომელთანაც რჩება წინამდებარე ხელშეკრულება.

მრავალმხრივი ხელშეკრულების ხელმოწერისას მხარეები სვამენ თავის ხელმოწერას ქვეყნების სახელწოდების ანბანური წესის მიხედვით, როგორც წესი, გამოიყენება ინგლისური ანბანი. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს შორის ხელშეკრულებათა დადების დროს მიმართავენ რუსულ ანბანს.

ხელშეკრულების დანართს ხელს აწერენ დელეგაციების მეთაურები მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი ხელშეკრულების განუყოფელ ნაწილად ჩაითვლება (დამატებითი მუხლები და ა.შ.). რაც შეეხება დანართებს, რომლებიც საჭონლის ნუსხას, საბუთების ნიმუშებსა და სხვა ამგვარ აქტებს წარმოადგენს, მათ, როგორც წესი, ან სულ არ აწერენ ხელს, ანდა ხელს აწერენ დელეგაციების მდივნები.

ხელშეკრულება შედის ძალაში:

ა) ხელმოწერის დღიდან.

ბ) ხელმოწერიდან გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ.

გ) სარატიფიკაციო სიგელების გაცემის დღიდან ან ამ დღი-
სიდან გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ.

დ) სარატიფიკაციო სიგელების სათანადო რაოდენობის დაგ-
როების დღიდან ან ამ დღიდან გარკვეული ვადის გასვლის შემ-
დეგ.

ე) ხელშეკრულების დამტკიცების (მიღების) დღიდან ან გარ-
კვეული ვადის გასვლის შემდეგ, სათანადო პროცედურის შესრუ-
ლების შემდეგ.

ასეთია ხელშეკრულების როგორც კონკრეტული საერთაშო-
რისო სამართლებრივი უფლება-მოვალეობის აღმსრულებელი აქტის
ქვეშ შესვლის ძირითადი საშუალებანი, მაგრამ ხელშეკრულე-
ბის ძალაში შესვლა როდი ნიშნავს იმას, რომ იგი სავალდებულო
ხდება ქველა მხარისათვის. ასეთი ხელშეკრულება (ცხადია, რომ
საერთაშორისო მრავალმხრივ ხელშეკრულებებზე) სავალდებულო ხდება
მხოლოდ მათთვის, ვინც შეასრულა აქტის ძალაში შეყვანისათვის
კვალიწინებული ყველა პროცედურა, მაგ., მოახდინა მისი რატი-
ფიკაცია, დაამტკიცა (მიიღო), შეუერთდა და ა.შ. მაგრამ სხვები-
სთვის, რომლებსაც ასეთი აქტი არ ჩაუტარებიათ, ეს ხელშეკრულე-
ბა სავალდებულო ძალას არ იძენს, მანამ სანამ ისინი არ გადად-
ქენ სათანადო ნაბიჯს.

რატიფიკაციის ქვეშ იგულისხმება ხელშეკრულების დამტკი-
ცი სახელმწიფოს უზენაესი ხელისუფლების მიერ. რატიფიკა-
ციის უწყვეტითი ძალა აქვს ხელშეკრულების ხელმოწერის დღის
სამართ. სახელმწიფოს უფლება აქვს უარი თქვას რატიფიკაციაზე
და ეს ვერ ჩაითვლება მართლსაწინააღმდეგო აქტად.

ყოველი სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს რატიფიკაციის
ქვეშ და იმ ორგანოს, რომლის კომპეტენციაში შედის რატიფი-
კაციის უფლება. რატიფიკაციის აქტი ფორმდება სარატიფიკაციო
საკულის სახით, რომლითაც მეთაური ატყობინებს მეორე მხარეს
ხელშეკრულების დამტკიცების ფაქტს და არწმუნებს, რომ ხელშე-
კრულება პირნათლად შესრულდება.

სახელმწიფოს მეთაურის ხელმოწერას მოყვება საგარეო საქ-
მეთაურის ხელმოწერა, როგორც საგარეო ურთიერთობი-
სათვის პასუხისმგებელი უწყების ხელმძღვანელისა.

რატიფიკაციისაგან განასხვავებენ ხელშეკრულების დამტკიცე

ბას ანუ მიღებას, რასაც ქვეყნის კონსტიტუცია მიაკუთვნებს ან თუ იმ კომპეტენტურ ორგანოს, თუკი ხელშეკრულება არ მოიხსნის სარატიფიკაციო პროცედურას.

თუ ხელშეკრულება ღია ხასიათისაა, ყოველ სახელმწიფო უფლება აქვს „შეუერთდეს“ უკვე ხელმოწერილ ხელშეკრულებას რისთვისაც ის სპეციალურ განცხადებას აკეთებს და შეერთები აქტს სახელმწიფო-დეპოზიტორს აბარებს იურიდიული თვალსაზრისით, შეერთება და ხელმოწერა ცნობილი უნდა იქნეს თანაბარი ძალის მქონე აქტებად. თუმცა მეცნიერთა უმრავლესობა მკორეს უფრო მაღლა აყენებს. პრაქტიკა ხელშეკრულების ხელი მოწერის და შეერთების აქტებს ერთ დონეზე აყენებს, რაც სრულად მართებულია.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ხელშეკრულება ძალაში შედი „სარატიფიკაციო სიგელების გაცვლისას“ ან „დეპონირებისათვის გადაცემისას“.

ორმხრივი ხელშეკრულებების დადების დროს ერთ ქვეყანაში ხდება ხელშეკრულების ხელმოწერა, ხოლო სარატიფიკაციო სიგელების გაცვლა ხდება მეორე სახელმწიფოს დედაქალაქში.

მრავალმხრივ ხელშეკრულებათა რატიფიკაციის დროს სარატიფიკაციო სიგელის შესანახად (დეპონირებისათვის) **ამოიწვევს სახელმწიფო-დეპოზიტორი**⁵² ან სათანადო საერთაშორისო ორგანიზაციის აღმასრულებელი ორგანო.⁵³

სარატიფიკაციო სიგელის შესანახად გადაცემისას შედგება სპეციალური ოქმი, რომლის ასლი ეგზავნება ხელშეკრულების ყველ მონაწილეს.

ყოველი სახელმწიფო ხელმოწერისას ან რატიფიკაციის დრო უფლებამოსილია გააკეთოს **შენიშვნები ანუ დათქმა**, რომლის მიზანი შეზღუდოს ზოგიერთი მუხლის მოქმედება ან შემოიფარგლოს მათი მოქმედება გარკვეული პირობებით. თუ არც ერთმსხვა მხარემ არ განაცხადა პროტესტი, შენიშვნა იურიდიულ ძალაში იქნება ყველა მონაწილის მიმართ და ამიერიდან შენიშვნა გამკეთებელსა და ხელშეკრულების სხვა მონაწილეებს შორი ხელშეკრულება მოქმედებს დათქმაში აღნიშნული შესწორებებით თუ მის წინააღმდეგ პროტესტს აცხადებს მხოლოდ რამდენიმე სახელმწიფო, დათქმა ვრცელდება დანარჩენ მონაწილეებზე ერთსულოვანი პროტესტის შემთხვევაში დათქმა იურიდიულ ძალას აიძენს და ბათილდება, თუ თავისი ხასიათით დეკლარაციული აიარის.

სოციალურ, იშვიათ შემთხვევაში, თვით ხელშეკრულება ნაწილობრივ ან სრულყოფილი კრძალავს შენიშვნის გაკეთებას, რაც შეთანხმების დემოკრატიული საწყისების ხელშეუხებლობის უზრუნველსაყოფად კეთდება.

დადებული ხელშეკრულება უნდა იყოს სათანადო წესით მოქმედებული ანუ **პრომოულგირებული** ყოველი მხარის მიერ.

თანამედროვე ეტაპზე წესადაა შემოღებული, რომ საერთაშორისო ორგანიზაციების აღმასრულებელ ორგანოებში რეგისტრაციის აქტებზე მათ მიერ დადებულ ყველა ხელშეკრულებას წინააღმდეგ შემთხვევაში მხარეებს უფლება ერთმევათ დაეყრდნონ ამ აქტებს საერთაშორისო ორგანიზაციის ორგანოებში საკითხის განხილვის პროცესში.³⁴

რაც შეეხება თვით ხელშეკრულების იურიდიულ ძალას, რეგისტრაციას მასზე არ მოქმედებს: იგი რეგისტრაციის გარეშეც სავალდებულოა მხარეებისათვის.

ხელმოწერილი და სათანადო წესით დამტკიცებული ხელშეკრულება ყოველი სახელმწიფოსათვის კანონის ძალას იძენს და მას სდევრავს მთელ მის კანონმდებლობას ხელშეკრულების მიერ რეგულირებულ სფეროში. მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება შიდასახელმწიფოებრივ კანონის შედარებით რაღაც ზეხახელმწიფოებრივი ძალის მქონეა. ორივე ქვე (ხელშეკრულება და კანონი) მოცემული სახელმწიფოს ნების მოქმედება და მისი სუვერენული ხასიათის გამოვლინებაა. ყოველი სახელმწიფო, რომელიც თანასწორუფლებიან ურთიერთობას ამყარებს სხვა სახელმწიფოსთან (სახელმწიფოებთან), ე.ი. მასთან ერთად შეთანხმებულ ქცევის წესს ქმნის, მოვალეა კეთილსინდისიერად შეასრულოს საკისრი ვალდებულება და მოიყვანოს მასთან შესატყვისობაში თავისი შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმები.

თუ ხელშეკრულების მოქმედების დროს წამოიჭრება რაიმე დავა ხისტი ტექსტის შინაარსის ან ფორმის შესახებ, მხარეები ან თვითონ იყოველიან სადავო ადგილის ახსნა-განმარტებას ან გადასცემენ დავას რომელიმე საერთაშორისო ორგანოს, მაგალითად, საერთაშორისო სასამართლოს ახსნა-განმარტების წესები აქ იგივეა, რაც შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმების ახსნა-განმარტების დროს, ე.ი. დეკლარირებული და დოქტრინალური, გრამატიკული, ისტორიული, ლოგიკური და სისტემატური განსხვავება მხოლოდ იმამთა, რომ არც ერთ შემთხვევაში არ დაიშვება ახსნა-განმარტება ანალოგიით.

4. საერთაშორისო ხელშეკრულებას სტრუქტურა და შორვა

ფორმის მხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულება წერილობდ სახეს ატარებს, ხოლო სტრუქტურის მხრივ სამ ძირითად ნაწილ იყოფა:

ა) პრეამბულა ანუ შესავალი ნაწილი შეიცავს მხარეთა სახელებს და შეთანხმების მიზანზე მითითებას.

ბ) ძირითადი ნაწილი მუხლობრივად აღწუსხავს მიღწეულ შეთანხმების შინაარსს.

გ) დასკვნითი ნაწილი პროცედურულ საკითხებს შეიცავს ხელშეკრულების ძალაში შესვლის დრო, მისი მოქმედების ვადის გაგრძელების წესი, ხელშეკრულებასთან შეერთების წესი, ხელშეკრულების გაუქმების (დენონსაციის) წესი, რა ენაზეა შედგენილი ხელშეკრულების ტექსტი, ხელშეკრულების დადების თარიღი და ადგილი. სულ ბოლოში დაისმის მხარეთა ხელმოწერა ბეჭდები.

წინათ ხელშეკრულებები ან მხოლოდ ლათინურ (XVII საუკუნემდე) ან ფრანგულ (XVII საუკუნიდან XIX საუკუნემდე), ან გელისურ (XX საუკუნე) ენებზე იწერებოდა. დღეს ხელშეკრულებები ენა გარკვეულ წესს ემორჩილება – მრავალმხრივი ხელშეკრულებები იდება ე.წ. დიპლომატიურ (ინგლისურ, ფრანგულ და რუსულ) ენებში, ორმხრივი – მხარეთა არჩევით.

საქართველოს რესპუბლიკა იყენებს ორმხრივი ხელშეკრულებების შედგენისას ქართულ და მეორე მხარის ენას. ასე, საქართველო-თურქეთის 1992 წლის 30 ივლისის ხელშეკრულება დაიდო ქართულ და თურქულ ენებზე.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში მიღებულია ექვსოფიციალური ენა – რუსული, ინგლისური, ფრანგული, ჩინური, პანური, არაბული.

5. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კლასიფიკაცია

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კლასიფიკაცია შეიძლება სამი ნიშნის მიხედვით მოვახდინოთ:

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ტიპები. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა მრავალათასიანი აქტები თავისი მნიშვნელო

თ. ეს საერთაშორისო მასშტაბურობის თვალსაზრისით ყველა
თ. მხარე როდია. განასხვავებენ საერთაშორისო სამართლის სუ-
ბიექტთა ზოგადი კლასის მარეგულირებელ შეთანხმებებს, რომლე-
რაც თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინ-
ციპებსა და ნორმებს განამტკიცებენ⁵⁵ და ხელშეკრულებებს,
რომელნიც სახელმწიფოთა შორის კონკრეტულ საკითხებს არე-
გულირებენ.

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა სახელწოდებანი. არსე-
ბობს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა უამრავი სახელწოდება:
ხელშეკრულება, ტრაქტატი, პაქტი, კონვენცია, შეთანხმება და ა.შ.
არსიცვაში ყველა ამ სახელწოდების ხელშეკრულება არ განსხ-
ვავდება ერთმანეთისაგან იურიდიული ძალის თვალსაზრისით და
მხარეებისათვის სათანადო უფლება-მოვალეობებს წარმოშობს,
ცულის ან სპობს, მაგრამ არც ის იქნება სწორი, რომ უგულებელყ-
ვით ის ნიუანსები, რომელსაც ყოველი სახელწოდება ატარებს.
ქვეყნიდან ზოგიერთი მათგანი:

ხელშეკრულება ყველაზე ფართოდ მიღებული ტერმინია, რომე-
ლიც ყველა სახის სახელმწიფოთაშორისო შეთანხმებებს ასახავს.

პაქტი, როგორც წესი, ეწოდება ორმხრივ ან მრავალმხრივ სახელმ-
წიფოთაშორისო აქტებს, რომლებიც იღება მთავრობის მიერ ან
მათი რწმუნების საფუძველზე და, როგორც წესი, რატიფიკაციას
არ საჭიროებენ. მაგრამ იღება ისეთი შეთანხმებებიც, რომელთა
რატიფიკაცია სავალდებულოა.

შეთანხმება - ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით ეწოდება იმ
სახელმწიფოთაშორისო აქტებს, რომლებშიც იღება მთავრობის მიერ
ან მათი რწმუნების საფუძველზე და, როგორც წესი, რატიფიკაციას
არ საჭიროებენ, მაგრამ იწყება ისეთი შეთანხმებებიც, რომელთა
რატიფიკაციაც სავალდებულოა.

კონვენცია ძირითადად ისეთი სახის სახელმწიფოთაშორისო
შეთანხმებას ეწოდება, რომელიც რაიმე სპეციალურ დარგს ეხება
თუ სპეციალურ დანიშნულებით ხასიათს ატარებს.

დეკლარაცია ეწოდება ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ისეთ
გაცხადებას, რომელიც მხარეთა საგარეო პოლიტიკის გარკვეულ
აქსის სახავს ან მათ შეხედულებას გამოხატავს პოლიტიკურ,
ეკონომიკურ და სხვა სფეროში; დეკლარაცია, როგორც წესი, შეი-
ცავს საერთაშორისო სამართლის ახალ, ძირითად პრინციპებს ან
მხარეთა დამოკიდებულებას არსებული პრინციპისადმი.

ნოტების გაცვლა ეწოდება შეთანხმების დადების ისეთ წესს,

როდესაც მხარეები ერთმანეთს უგზავნიან იდენტური ტექსტის მქო განცხადებებს.

კომპრომისი ეწოდება ისეთ შეთანხმებას, რომლითაც მხარეები თანხმდებიან გადასცენ საერთაშორისო სასამართლოს მათ შორის წარმოშობილი დავა.

ოქმის საშუალებით ფორმდება სხვადასხვა სახის შეთანხმანი, რომელთა მეშვეობით მხარეები აცხადებენ თავის სურვილ შეუერთდნენ ხელშეკრულებას, განაყადონ მისი მოქმედება; ოქმი მეშვეობით მთავრობები აკეთებენ ამა თუ იმ დათქმას ხელშეკრულების მიმართ და ა.შ.

ზოგჯერ ოქმის სახელწოდებას ატარებს შეთანხმება, რომელიც არაფრით არ განსხვავდება ჩვეულებრივი ხელშეკრულებისაგან.

6. ხელშეკრულების მოქმედების ვადა

ხელშეკრულების მოქმედების ვადა მხარეთა მიერ განისაზღვრულ ვადად იდება მხოლოდ ის ხელშეკრულებანი, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის კოდიფიკაციის აქტებს წარმოადგენენ რომის მდგომარეობას წყვეტენ. (საზავო ხელშეკრულებანი), ამ ხელშეკრულებათა დენონსაცია დაუშვებელია. სხვა სახის საერთაშორისო ხელშეკრულებათა განუსაზღვრელი ვადით დადება იშვიათ მოკლებია, მაგრამ მაინც გეხვდება სახელმწიფოთაშორისო კულტურული და სამართლებრივი თანამშრომლობის სფეროში.

პოლიტიკური სახის ხელშეკრულებანი იდება, როგორც წესი, 10, 20 და მეტი წლით, ეკონომიკური, კულტურული და სამართლებრივი სახისა - 1-5 წლით, ზოგჯერ განუსაზღვრელი ვადით.

ხელშეკრულების ვადა შეიძლება გაგრძელდეს, რასაც **პროლონგაცია** ეწოდება. პროლონგაცია ხორციელდება ან ავტომატურად ან სპეციალური შეთანხმების დადებით.

ხელშეკრულების ვადის პროლონგაცია ავტომატურ ხასიათს მისი ატარებს, როდესაც ამას თვით ხელშეკრულება ითვალისწინებდა თუ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ძირითადი ვადის გასლამდე რამდენიმე თვით, ან წლით ადრე არც ერთი მხარე ა გამოთქვამს მისი გაუქმების სურვილს, იგი ავტომატურად განაგრძობს მოქმედებას გარკვეული ვადის განმავლობაში, რომელიც აგრეთვე, ავტომატური პროლონგაციის წესს შეიძლება ითვად ისწინებდეს.

საერთაშორისო ხელშეკრულების ნამდვილობა გულისხმობს მის კონსტიტუციურ-სამართლებრივ სრულფასოვნებას, მართლზომიერ სიძველეს, რომელიც ქმნის მხარეთა შორის იურიდიულად სავალდებულო უკლებლად მოვალეობებს. მათ პატივს უნდა სცემდნენ აგრეთვე სხვა სახელმწიფოები.

ამგვარად, ყოველი საერთაშორისო ხელშეკრულება იმისათვის, ის წარმოშვას მხარეებისათვის იურიდიულად სავალდებულო იქნება, უნდა პასუხობდეს რაღაც კრიტერიუმებს, რომლებიც მოქმედობს თანამედროვე საერთაშორისო სამართლით, რაც აისახა 1978 წლის 1969 წლის კონვენციაში.

როგორც აღვნიშნეთ, სახელმწიფოებისა და სხვა სუბიექტების წარმომადგენელი საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების შექმნის პროცესში საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპების, კერძოდ, ინტერაქტიული პრინციპებისა და ნორმების შესაბამისად უნდა ჩამოყალიბდეს (იხ. თავი I).

ამის შესულიდან გამომდინარე ყოველი აქტი, რომელსაც ჩადის თუ სახელმწიფო სხვა სახელმწიფოს ნების გამოჟღავნების უსუსულობის შეზღუდვის მიზნით, მართლსაწინააღმდეგო ქმნის ჩაითვლება. პირველ რიგში, ასეთ ქმედებად ჩაითვლება ისიც ასევე ძალით დამუქრების გამოყენება სახელმწიფოს ან მისი რწმინდულადგენლების მიმართ.⁵⁶

სადავოდ ხდის ხელშეკრულების ნამდვილობას მოლაპარაკებაში მონაწილე სახელმწიფოს წარმომადგენელთა მოტყუება⁵⁷ ან სხვა, ხელშეკრულებაში გაპარული შეცდომა, წარმომადგენლის მხარე ინსტრუქციის დარღვევა და ა.შ.

ყველაზე მძიმე დანაშაულად ითვლება ძალის გამოყენება ან მისი რწმინდულობითი საშუალებისათვის მიმართვა. ვენის კონვენციის საგანგებოდ მიუთითებს: ხელშეკრულება ბათილია, თუ მისი დარღვევა ძალის ან ძალით დამუქრების გამოყენების შედეგია, რაც ძალის გამოყენების წესდებაში ასახულ საერთაშორისო სამართლის ინციპებს (მუხ. 52).

ამგვარად არ ჩაითვლება არაკანონიერ შეთანხმებად ისეთი ხელშეკრულება, რომელსაც თავს ახვევენ აგრესორს, მისი დამარცხებისა და ომისშემდგომი პრობლემების გადაწყვეტის მიზნით: მართლაც, აგრესორთან ხელშეკრულების დადების დროს ამ ძალისხმევის ნების გამოჟღავნების თავისუფლება იზღუდება აგრესორის საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული პასუხ-

ისმგებლობის ძირითადი პრინციპების მიხედვით (იხ. თავი VII).

ცალკე საკითხს წარმოადგენს ხელშეკრულების ბათილობა მხარეთა მიერ იმპერატიული ნორმების გადახვევის გამო. ამ შემთხვევაში ორივე სახელმწიფოს ნების გამოყვანების თავისუფლებებს არ იწვევს, მაგრამ ხელშეკრულებით დადგენილი ქცევით წესები „უხვევენ“ არსებულ საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებს რომელთა იმპერატიული ხასიათის უგულებელყოფა აკრძალული მათი უაღრესად მაღალი მორალურ-პოლიტიკური ფასეულობის გამო, რაც თანამედროვე ცივილიზაციის საფუძველს წარმოადგენს (იხ. თავი I). გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ იმპერატიულ ნორმა უკრძალავს მხარეებს ისეთ გადახვევას, რომელიც მათ ურთიერთობას ეხება და ერთმანეთის მიმართ უფლება-მოვალეობებს ადგენს. ამიტომ ხელშეკრულება, რომელიც ორივე სახელმწიფოს აგრესიულ პაქტს წარმოადგენს და მესამე სახელმწიფოს წინააღმდეგ არის მიმართული, ჩაითვლება ბათილად არა იმიტომ, რომ ძალის გამოყენების დაუშვებლობას იმპერატიული ხასიათი აქვს არამედ ვენის კონვენციაში შეტანილი ფორმულის გამო – ეს აქტები არ „უხვევენ“, არამედ „არღვევენ“, „ლახავს“ საერთაშორისო სამართლის ამ ძირითად პრინციპს, სხვა მასთან დაკავშირებულ ძირითად პრინციპებს (ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობა, ჩაურევლობა, სუვერენული თანასწორობა და ა.შ.). მაგრამ თუ ორმა სახელმწიფომ დადო ხელშეკრულება, რომლითაც აღიარებენ მათ შორის დავის მოწესრიგებას შეიარაღებული ძალების გამოყენების საშუალებით, ასეთი ხელშეკრულება იმთავითვე ბათილად გველინება, რადგანაც ძალის გამოყენებლობის პრინციპის შეცვლა ურთიერთშეთანხმებითაც არ შეიძლება, მის სადარაჯოზე მთელ საერთაშორისო საზოგადოება დგას.

ამასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია აგრეთვე არათანასწორუფლებიანი ხელშეკრულების საწინააღმდეგო ხასიათი, ფორმალურად თითქოს ნამდვილობის ყველა პირობა შესრულებული თავისი არსით ასეთი ხელშეკრულებები ერის (ხალხის) თვითგამორკვევისა და თანასწორობის პრინციპს ლახავს. ჭეშმარიტი იურიდიული ნამდვილობა, როგორც აღენიშნეთ, დამოკიდებული მხარეთა ნების გამოყვანების ნებაყოფლობაზე, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი მხოლოდ ისეთ საერთაშორისო ხელშეკრულებას ცნობს, რომელიც მხარეთა თანასწორუფლებიანობას ასახავს და მათი ინტერესების ურთიერთგაგებისა და გათვადისწინების საფუძველზეა აღმოცენებული. კაბალური, არათანას

ერთუკულებიანი ხელშეკრულება ეწინააღმდეგება თანამედროვე კონსტიტუციის საშინაო სამართლის ძირითად პრინციპებს და არ შეიძლება ავტომატურად სუსტ მხარეს დაიცვას პრინციპი *pacta sunt servanda*. ხელშეკრულება უნდა სრულდებოდეს. ეს პრინციპი ზოგიერთ იმ ხელშეკრულებებზე ვრცელდება, რომლებიც მხარეთა კონსტიტუციონალური თანანაწორუფლებიანობას ეყრდნობიან. საუკუნეების მანძილზე იგი სახელშეკრულებო სამართლის ძირითად პრინციპს წარმოადგენს, რომლის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა ინტერსტატუსული საერთაშორისო-სამართლებრივი ურთიერთობანი სახელშეკრულებების შორის.

კოლონიური და ნეოკოლონიური პოლიტიკის გამტარებელი კონსტიტუციები მიმართავენ ამ პრინციპს კოლონიური ჩაგვრის ინსტიტუტებისათვის. მაგრამ ახალგაზრდა სახელმწიფოები მტკიცედ იცავენ თავისუფლებას და ხელშეკრულებებს, რომლებიც არ ექნებათ თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის საყრდენად აღიარებულ პრინციპებს.⁵⁸

შეკარად, თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის თვალსაზრისით არათანანაწორუფლებიანი ხელშეკრულება არ შეიძლება ხაზოვალდოს იურიდიული ძალის მქონე აქტად. მართალია, თუ აქტის სახელმწიფოს მთავრობა ცნობს ასეთი სახის ხელშეკრულებას, უკანასკნელი წარმოშობს მხარეთათვის გარკვეულ უფლებრივ ვალდებულებებს, სანამ დაჩაგრული ქვეყანა თვით არ უარყოფს მის ძალს.⁵⁹

მეორე მხრივ, თუ ხელშეკრულება დადებულია თანამედროვე კონსტიტუციის სამართლის ძირითადი პრინციპების შესაბამისად, ეს მხარეთა მიერ უნდა შესრულდეს პირნათლად. ამ შემთხვევაში პრინციპი *pacta sunt servanda* წმიდათა წმიდაა და მისმა დარღვევამ უნდა იქონიოს მხოლოდ მხოლოდ იურიდიული ძალის დაკარგვის ხასიათი. მხოლოდ ამ შემთხვევაში ეყრდნობა მისი ნაშედეგობა მქარ, კანონიერ ნიადაგს.

ყოველი კაბალური, არათანანაწორუფლებიანი ხელშეკრულება ხოლოდ მხარეების ძალთა თანაფარდობაზეა დამოკიდებული და არათანადაგენს დროებით, ურყევე აქტს, რომელიც მოკლებულია მტკიცე სამართლებრივ ნიადაგს. დაჩაგრულ მხარეს შეუძლია ყოველ დროულად უარყოფს იგი.

8. ხელშეკრულების მოქმედება და მისი შეწყვეტა

ყოველი საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც დაიდო საერთაშორისო სამართლის მიერ წამოყენებული მოთხოვნების მიხედვით, მხარეთა მიერ პირნათლად და კეთილსინდისიერად უნდა სრულდებოდეს, პრინციპი *pacta sunt servanda* (ხელშეკრულებანი უნდა სრულდებოდეს) ერთ-ერთი უძველესთაგანია საერთაშორისო სამართალში; ვენის კონვენციის 24-ე მუხლი აცხადებს „ყოველი მოქმედი ხელშეკრულება სავალდებულოა მხარეებისათვის და უნდა სრულდებოდეს მათ მიერ კეთილსინდისიერად“; ე.ი. ყველა მხარე უნდა ცდილობდეს რაც შეიძლება პირნათლად დაიცვას ხელშეკრულებაში არსებული დებულებანი არა მარტო შეიძენილ უფლებათა შესახებ, არამედ ნაქისრი ვალდებულებანიც. როდესაც ხელშეკრულება დადებულია მხარეთა ნების გამომჟღავნების ჭეშმარიტათაის უფლებების დაცვით, იგი ურთიერთსასარგებლო აქტის სახეს ატარებს და არსებობს ყველა პირობა მისი კეთილსინდისიერად შესრულებისათვის.

როდესაც მხარე ან მხარეები ერთმანეთის მიმართ აქტიურად იყენებენ შეიძენილ უფლებებს, ხოლო ვალდებულებების შესრულებაზე თავს არ იწუხებენ, ხელშეკრულება მერყევი ხდება და შეიძლება მოხდეს მისი მოქმედების ვადის შეწყვეტა ვადის გასვლამდე (იხ. ქვემოთ).

როგორც აღნიშნული იყო, არც ერთ მხარეს არა აქვს უფლება უარი განაცხადოს ხელშეკრულების შესრულებაზე შიდასახელმწიფო სამართალში არსებული საწინააღმდეგო ნორმების არსებობის გამო. საერთაშორისო ხელშეკრულებაში მონაწილე ყველა სახელმწიფო მოვალეა პირნათლად შეასრულოს არა მარტო ის ვალდებულებანი, რომელიც სახელმწიფოს საზღვრებს გარეთ არსებულ ურთიერთობებს ეხება (ხელშეკრულება ურთიერთდახმარების შესახებ), არამედ ისეთი ვალდებულებებიც, რომელიც მის ტერიტორიაზე ვრცელდება; თუ საჭიროა, სათანადო ცვლილებანი უნდა იქნეს შეტანილი არსებულ კანონმდებლობაშიც.

საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტის რამდენიმე საშუალება არსებობს:

როდესაც ხელშეკრულებაში აღნიშნული წესის გათვალისწინებით, ერთი მხარე ატყობინებს მეორე მხარეს ან სახელმწიფო-დეპოზიტორს, რომ მას არ სურს ხელშეკრულების ვადი გაგრძელება, ამას ხელშეკრულების **დენონსაცია** ეწოდება.

ყოველი სახელმწიფო თვით განსაზღვრავს იმ წესებს და ორ

მისი, რომელსაც დენონსაციის უფლება ენიჭება. ჩვეულებრივად, მოსახლაციის უფლება იმავე ორგანოს ენიჭება, რომელსაც რატიფიკაციის უფლება აქვს.

შესაძლებელია ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტა მხარეთა შეთანხმებით მოხდეს. ამ შემთხვევაში ყოველი მხარის თანხმობა სავალდებულო. თუ ამ შეთანხმებას ახალი შესწორებული ხელშეკრულების დადება მოყვება შედეგად, აღგილი აქვს საერთაშორისო ხელშეკრულების ნოვაცია. ნოვაცია, როგორც წესი, ხელშეკრულების რევიზიის (გადასინჯვის) შედეგია. ხელშეკრულების მოქცევა წყდება, აგრეთვე, მის მიერ გათვალისწინებული პირობების შესრულებისას ან აღნიშნული ვადის ამოწურვისას.

ასეთია ხელშეკრულების მოქმედების ვადის შეწყვეტის ჩვეულებრივი, სამართლიანი საშუალებანი, მაგრამ შესაძლებელია ხელშეკრულების ცალმხრივი გაუქმებაც. ასეთი ექსტრაორდინალიური შემთხვევა შეიძლება წარმოიშვას შემდეგ პირობებში:

ა) როდესაც ერთ-ერთი მხარე არ იცავს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ პირობებს და უხეშად არღვევს მათ, მეორე მხარეს ეყოლება აქვს გააუქმოს ასეთი შეთანხმება. უკანასკნელის ამ მოქცევა ხელშეკრულების ანულირება ეწოდება.

ბ) შეიძლება ანულირებულ იქნეს, აგრეთვე ის ხელშეკრულება, რომელნიც თანასწორუფლებიანობის პრინციპს არღვევენ, ე.ი. კლასიკური და სხვა სახის კოლონიური და ნეოკოლონიური ხელშეკრულებანი, რაზედაც ჩვენ უკვე გვქონდა საუბარი.

გ) ავტომატურად უქმდება ის ხელშეკრულება, რომელიც საერთაშორისო ასპარეზიდან გამჭრალ სუბიექტთან იყო დადებული.

დ) საერთაშორისო სამართალში არსებობს პრინციპი **clausula rebus sic standibus** – შენიშვნა (დათქმა) პირობების უცვლელობის შესახებ – ანულირება მხოლოდ მაშინ ითვლება კანონიერად, თუ ეს ხელშეკრულების დადების დროს არსებულ გარემოებათა ცვლილებით არის განპირობებული.

სამართაშორისო კონფერენციები და ორბანიზაციები

1. სამართაშორისო კონფერენციების ცნება და მუშაობის ძირითადი პრინციპები

კაცობრიობის განვითარების მთელ მანძილზე სახელმწიფოებ იკრიბებოდნენ და იკრიბებიან კონფერენციებზე ამა თუ იმ საჭირო ბოროტო საერთაშორისო პრობლემების გადასაწყვეტად.⁶⁰

საერთაშორისო კონფერენცია ეწოდება ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს წარმომადგენლების შეხვედრას ამა თუ იმ პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვა საკითხების განხილვისა და მათ თაობაზე შეთანხმების მიღწევისათვის. საერთაშორისო კონფერენცია შეიძლება ატარებდეს ასევე „კონგრესის“⁶¹ „თათბირის“ ან სხვა სახელწოდებას, მაგრამ ამას იურიდიული მნიშვნელობა არ აქვს; დღევანდელ პირობებში ტერმინი კონგრესი შეეფარდება მხოლოდ ისეთ შეხვედრებს, რომელთაც არა აქვს დიპლომატიური ხასიათი, მაგ. საერთაშორისო ყრილობები, მიძღვნილი სამეცნიერო ტექნიკური, კულტურული და სხვ. ამგვარი საკითხებისადმი (ფიზიოლოგების მსოფლიო კონგრესი, გეოლოგთა მსოფლიო კონგრესი და ა.შ.), ტერმინი კონგრესი გამოიყენება, აგრეთვე, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების წარმომადგენელთა შეხვედრების მიმართ (მაგ. ანტიფაშისტური კონგრესი, მშვიდობის დაცვის მომხრეთა კონგრესი და ა.შ.), ტერმინი „თათბირი“, რომელიც XX საუკუნის შუა წლების პირშშოა, ჯერჯერობით ფართო გამოყენებას ვერ პოულობს, თუმცა თათბირების ისეთი სახე, როგორიცაა უმაღლეს დონეზე შეხვედრები, დიდ სარგებლობას მოუტანდა მშვიდობისა და ხალხთა უშიშროების განმტკიცების საქმეს.

უკანასკნელ წლებში ჩატარდა რამდენიმე მრავალმხრივი თათბირი, რომელთა მიზანი იყო ამა თუ იმ აქტუალური საერთაშორისო პრობლემის გადაწყვეტა.⁶²

ტერმინი „კონფერენცია“ საერთაშორისო შეხვედრების ყველაზე მიღებული და დამკვიდრებული სახელწოდებაა, რომელსაც მრავალფეროვანი, ყოვლისმომცველი ხასიათი აქვს.

საერთაშორისო კონფერენციები შეიძლება პირობითად დავყოთ შემდეგ ძირითად ჯგუფებად:

ა) საზავო კონფერენციები – შეხვედრები, რომელთა მიზანია ომის მდგომარეობის შეწყვეტის იურიდიული გაფორმება საზავო

ქოსიკერულების დადებით.

ბ) კოსიკერულები კონფერენციები იწვევა მიმდინარე საჭიროებების დასაყრდენად პრობლემების განხილვისა და გადაწყვეტილებისთვის.

გ) კოსიკერულები კონფერენციებზე განხილვები სახელმწიფოთა კონფერენციების – ვაჭრობის, სესხის და სხვა საკითხები, რაც ხშირად სათანადო ხელშეკრულების დადებით გვირგვინდება.

დ) დიპლომატიური კონფერენციები ეძღვნება სამართლის კოსიკერულების საკითხებს სპეციალური სახის ხელშეკრულებათა და კონფერენციების შემუშავებისა და დადებისათვის.⁶⁵

საერთაშორისო კონფერენციებს იწვევენ ან თვით სახელმწიფოები, ან საერთაშორისო ორგანიზაციები.⁶⁶

საერთაშორისო კონფერენციების მონაწილეთა წრე განისაზღვრება კონფერენციის მოწვევის ინიციატორთა მიერ, მაგრამ თუ კოსიკერენცია ეხება რომელიმე სახელმწიფოს ინტერესებს, უკანასკნელს უფლება აქვს მოითხოვოს მასზე დასწრება. კონფერენცია, ზოგიერთ უარყოფს ასეთ კანონიერ მოთხოვნას, არ არის უფლებამოსილი მთელი რაიმე გადაწყვეტილება აღნიშნულ საკითხზე, ასევე ეს მოთხოვნა მონაწილეთა რიცხვის შეზღუდვა ისეთ კონფერენციებზე, რომელთა მიზანია საერთაშორისო სამართლის ნორმების კოსიკერულება, თუმცა ამ შემთხვევაში კონფერენციების გადაწყვეტილებანი სავსებით კანონიერია და მათ ყოველს მომცემელი სახელი აქვთ.

როგორც წესი, კონფერენციას ხსნის იმ სახელმწიფოს მთავარი, რომლის ტერიტორიაზე ან რომლის ინიციატივითაც მოწვეულ იქნა კონფერენცია. ამავე პირობებზე ირჩევენ კონფერენციის თავმჯდომარედ. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ კრიზისში დიპლომატიურ პრაქტიკაში შემოდის სხვა წესიც: დღესდღეობის მეთაურები რიგრიგობით თავმჯდომარეობენ საერთაშორისო კონფერენციებს.⁶⁶

კონფერენციის პირველი სხდომა ხელმძღვანელ ორგანოთა, კომისიის და სარედაქციო კომიტეტის არჩევას ეძღვნება; აქვე იწყება პროცედურული საკითხები – დღის წესრიგი, კამათის წესი და სხვა. ზოგიერთ შემთხვევაში საკითხი, ან ზოგიერთი მათგანი შეიძლება იყოს შეთანხმებული წინასწარი დიპლომატიური არხებით. კონფერენციის მუშაობა წარმოებს პლენარულ სხდომებზე და კომისიებში. პლენარული სხდომები, როგორც წესი, საჯაროა, კომისიების სხდომები კი – დახურულად, საიდუმლო ვითარებაში მიმდინარეობს.

კონფერენციების გადაწყვეტილებანი მიიღება ან ერთხმად, ან ხმათა უმრავლესობით. უკანასკნელ შემთხვევაში სახელმწიფო, რომელიც არ ეთანხმება უმრავლესობის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას თავისუფალია მისგან.

უმრავლესობა, რომელიც საჭიროა გადაწყვეტილების მიღებისათვის, შეიძლება იყოს „უმრალო“ (დამსწრე და კენჭისყრაში მონაწილეთა უმრავლესობის თანხმობა), ან „კვალიფიცირებული“ – ა) ხმების სამი მეოთხედი; ბ) ორი მესამედი; გ) კონფერენციაში მონაწილე ყველა წარმომადგენლის 505 პლუს ერთი ხმა ან ორი მესამედი.

უკანასკნელ წლებში შეიქმნა კონფერენციებზე გადაწყვეტილებების მიღების კიდევ ერთი სახე – კონსენსუსი – გადაწყვეტილებების მიღება კენჭისყრის გარეშე, თუ არც ერთი დელეგაცია ოფიციალურად წინააღმდეგი არ არის ამ გადაწყვეტილებისა.

ასეთი პროცედურა საშუალებას აძლევს კონფერენციის მონაწილეებს ამომწურავად განიხილოს ყველა საკითხი, სერიოზულად აწონ-დაწონონ ურთიერთპრეტენზიები, ეძიონ კომპრომისები და ტეშმარიტი ურთიერთშეთანხმება, იძლევა იმის გარანტიას, რომ სახელმწიფოთა ვერც ერთი ჯგუფი, როგორც მრავალრიცხოვანიც აღუზნდა იყოს იგი, ვერ შეძლებს სხვა ქვეყნების პოზიციის უგულებელყოფას და ცალმხრივი გადაწყვეტილების მიღებას. სწორედ ამ წესით მუშაობდა ჰელსინკის 1975 წლის თათბირი ევროპის უმრავლესობისა და თანამშრომლობის თაობაზე, გაერო-ს III კონფერენცია საზღვაო სამართლის თაობაზე (1976-1982), ბელგრადის (1977-1978 წწ.) მადრიდის (1980-1983 წწ.), ვენის 1989 წწ., პარიზის 1990 წ., მოსკოვის 1881 წ. თათბირები და ა.შ.

„ჰელსინკი-2“-ის თათბირზე მოქმედებდა ახალი წესი „კონსენსუსი მიწის ერთი“, ე.ი. ერთ წევრს ეძლეოდა უფლება არ მიეღო მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღებაში, თუ კი არ ეთანხმებოდა მას, მაგრამ ისევ ოფიციალურად წინააღმდეგი პოზიციის დაფიქსირების გარეშე.

კონფერენციაზე ჩატარებული დისკუსიის ყველა მომენტი უნდა იყოს ფიქსირებული ოქმში. იგივე ითქმის მიღებულ გადაწყვეტილებათა შესახებ. საბოლოო გადაწყვეტილებათა შესახებ კონფერენციის საბოლოო გადაწყვეტილებანი შეიტანება კონფერენციის „დასკვნით ოქმში“ ანუ „დასკვნით აქტში“ და გადაეცემა ხელმოწერად ყველა ქვეყნის დელეგაციას. კონფერენცია, როგორც წესი თავდება საერთაშორისო ხელშეკრულების ტექსტის დადგენით; მის

კომუნისტური შეიძლება მოხდეს იქვე ან მომდევნო კონფერენციაზე, რასაც მხოლოდ ამისთვის მოიწვევს.⁶⁷

თუ კონფერენცია არავითარ შედეგს არ იძლევა მონაწილეთა მსჯელობის შეურთებლობის გამო, დგება დასკვნითი კომუნიკე, რასაც მტკიცდება კონფერენციის ყველა მონაწილის მიერ და მოიცავს პრესას გამოსაქვეყნებლად.

საერთაშორისო ორგანიზაციები

კონფერენციებისაგან განსხვავებით, რომლებიც დროებით საკომუნისტოთაშორისი თათბირების სახეს ატარებენ, საერთაშორისო რეკონსტრუქციები მუდმივი სახელმწიფოთაშორისი დაწესებულებანია, რასაც ხანგრძლივი ვადით ან უვადოდ იქმნება პოლიტიკური, მხისსტრაციული, ეკონომიკური, კულტურული და სხვა მიზნების სახარციელებლად.

ყოველდღიურად იზრდება და ფართოვდება პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური, სავაჭრო, სოციალური, კულტურული და სხვა ურთიერთკავშირები მსოფლიოს ქვეყნებს შორის. ეს უწყისი კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეტაპის გარდაუვალი მოვლენაა.

საერთაშორისო ორგანიზაციების შექმნის ცდები შორეულ არსულშიაღ გეხვდება: ძირითადად ეს მშვიდობის დაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციის პროექტებია, რომელთა განხორციელებაც შეუძლებელი იყო განუწყვეტელი ომიანობის პირობებში.

ამავე დროს სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობანი ყოველგვარ წარმომოდნენ სხვადასხვა სახის ინსტიტუტებს, რომელთა მანი იყო ორ ან რამდენიმე სახელმწიფოს შორის კავშირების ხსტიკება, შედარებით სტაბილურ საწყისებზე გადაყვანა. ძირითად ეს იყო საერთაშორისო კონფერენციები და სამხედრო ემირები. რომელნიც ქმნიდნენ მუდმივ ორგანოებს ყოველდღიური ორგანიზაციული საქმიანობისათვის.

ამგალითად, ძველ საბერძნეთში შეიქმნა სახელმწიფოთაშორისი სამშრომლობის ისეთი ფორმა, როგორიც იყო „ამფიქტიონია“ – კონფიერ-პოლიტიკური გაერთიანება და „სიმახია“ – სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი. ძველ რომში იქმნებოდა შერეული შემრიგეული კომისიები რომსა და მეზობელ ქვეყნებს შორის არსებული კის გადასატრელად. მოგვიანებით, ფეოდალიზმის ხანაში, ყხვადებით იქმნებოდა უფრო დახვეწილ და სტაბილურ გაერთიანებებს, რაც გან-

პირობებული იყო საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებით (მაგ. შანხის კავშირი).

ძირითადად კი სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობანი ისეთ ნაცად ფორმას ეყრდნობოდნენ, როგორცაა საერთაშორისო კონფერენციები და კონგრესები. იგივე ითქმის არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციებზე.

არასახელმწიფოებრივი სახის საერთაშორისო თანამშრომლობის განვითარების ტენდენციები ჯერ კიდევ კაცობრიობის განვითარების გარიჟრაჟზე იღვამს ფეხს. მართალია, ეს „საერთაშორისო თანამშრომლობა“ იმ დროს მეტად არასტაბილურ და ვიწრო ხასიათს ატარებდა – საერთაშორისო სავაჭრო ბაზრობის ადგილების დადგენა, მეცნიერთა შეხვედრები და ა.შ. არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციების შექმნის წინაისტორიად მიიჩნევენ სხვადასხვა სახის საერთაშორისო შეხვედრებს – კონგრესებს, კონფერენციებს და სხვ. პირველი კონგრესი, რომლის შესახებაც ჩვენ გვაქვს სურწმუნო ცნობები, იყო მედიკოსთა საერთაშორისო შეხვედრა რომში. იგი გრძელდებოდა 1681 წლის 10 მარტიდან 8 ივლისამდე – ყოველთვიურად ტარდებოდა მხოლოდ სამი-ოთხი სხდომა.

XIX საუკუნის დამლევისათვის ასეთი შეხვედრების რაოდენობა 1400-მდე აღწევს. ამავე პერიოდში იქმნება არასამთავრობო კონტაქტების უფრო მყარი საორგანიზაციო ფორმები – მუდმივი მოქმედი ორგანოები, რომლებიც საერთო მიზნით გაერთიანებულ ერთეულთა საქმიანობის კოორდინაციას ახორციელებდა და წარმართავდა. მრავალი მათგანი საერთაშორისო კონფერენციებისა და კონგრესების ჩატარების პრაქტიკით იყო განპირობებული.

მხოლოდ XIX საუკუნის დამლევს, საერთაშორისო ეკონომიკური და ტექნიკური ურთიერთობების გაძლიერების შედეგად, ისახება სტაბილური საერთაშორისო სამთავრობათაშორისი ორგანიზაციები (მსოფლიო საფოსტო კავშირი – 1874 წ., საყოველთაო სატელეგრაფო კავშირი – 1865 წ.) და ორგანოები (რაინის საერთაშორისო კომისია – 1895 წ.; დუნაის კომისია – 1856 წ. და სხვ.).

უფრო სწრაფად იზრდება არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციების რიცხვი. XX საუკუნის დასაწყისში ითვლიდნენ 20 სამთავრობათაშორის და 192 არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციას.

დღეს კი მსოფლიოში 59000 საერთაშორისო ორგანიზაცია მოქმედებს, აქედან 6432 სამთავრობათაშორისია.

ქსანიშნავია, რომ მხოლოდ უკანასკნელი 25 წლის მანძილზე, სკრთაშორისო ორგანიზაციების რაოდენობა ორჯერ გაიზარდა, რაც თვალნათლივ მიუთითებს საერთაშორისო ორგანიზაციების მნიშვნელობაზე თანამედროვე პირობებში.

ამრიგად, საერთაშორისო ორგანიზაციები ორ დიდ ჯგუფად იყოფა: სამთავრობათაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაცი-
ქტა.

სამთავრობათაშორისი საერთაშორისო ორგანიზაცია იქმნება სკრთაშორისო სამართლის ძირითადი სუბიექტის – სუვერენული სახელმწიფოების მიერ, რომელნიც განსაზღვრავენ ამ ორგანიზაციის კომპეტენციასა და სტრუქტურას, მის საერთაშორისო-სამართლებრივ სუბიექტუნარიანობას. ასეთი ორგანიზაციის ყოველი წევრი მოქმედებს მოცემული ქვეყნის სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა მეშვეობით, მთელი ქვეყნის სახელით, როგორც ერთიანი სუვერენული ერთეული ფედერაციული სახელმწიფოს გვერდით შეიძლება მოქმედებდეს ასევე ფედერაციაში შემავალი ერთეულები. მაგალითად, 1992 წლამდე გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასა და მის ზოგიერთ სპეციალიზებულ დაწესებულებაში სსრ კავშირის გარდა მონაწილეობდნენ უკრაინისა და ბელორუსიის მოკავშირე რესპუბლიკები. თუმცა სსრ კავშირის 1977 წლის კონსტიტუციისა და ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის კონსტიტუციების ძალით, მოკავშირე რესპუბლიკა ფორმალურად უფლებამოსილი იყო მიეღო მონაწილეობა საერთაშორისო ორგანიზაციების საქმიანობაში.

დასავლეთის ქვეყნებში არსებული ფედერაცია, როგორც წესი, სკუდავს მოკავშირე ერთეულთა საგარეო პოლიტიკურ უფლებასუნიანობას. გამონაკლისს წარმოადგენს ბრიტანეთის ერთიანი სამეგობრობა, რომლის ზოგიერთი წევრი თუმცა დღემდე ინკლისის მონარქიის უზენაეს ხელისუფლებას აღიარებს (კანადა, ავსტრალია, ახალი ზელანდია), მაგრამ საერთაშორისო ასპარეზზე მოქმედებს როგორც დამოუკიდებელი სუვერენული ერთეული.

არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაცია იქმნება რამდენიმე სახელმწიფოს საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ან პირების მიერ. მას არ გააჩნია საერთაშორისო-სამართლებრივი სუბიექტუნარიანობა. მართალია, ზოგიერთი მათგანი სარგებლობს ე.წ. საკონსულტაციო სტატუსით გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სისტემის ფარგლებში, მაგრამ ეს ვერ მიეკუთვნება საერთაშორისო სამართლებრივ სუბიექტობას. გაეროს წესდების 71-ე მუხლის მიხედ-

ვით ეკონომიკური და სოციალური საბჭო უფლებამოსილია გაატაროს სათანადო ღონისძიებანი მის კომპეტენციაში შემავალ საკითხებით დაინტერესებულ არასამთავრობო ორგანიზაციებთან კონსულტაციის მიზნით. დაწესებულია კიდევ საკონსულტაციო სტატუსის კატეგორიები - „A“, „B“, „სია“, რაც საბჭოს სხდომებზე დასწრებისა და მონაწილეობის ღონეზეა დამოკიდებული, საბჭოს ეს საქმიანობა არ ატარებს საერთაშორისო-სამართლებრივ ხასიათს და არ აკუთვნებს არასამთავრობო ორგანიზაციებს საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის სტატუსს.

როგორც ვხედავთ, სამთავრობათაშორისი საერთაშორისო ორგანიზაციები ყველაზე მნიშვნელოვან და ქმედით ინსტიტუტს წარმოადგენენ. მათ საქმიანობაზე პირველ რიგში დამოკიდებული მშვიდობისა და ხალხთა უშიშროების საკითხები, სახელმწიფოებს შორის ეკონომიკური, კულტურული, სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობის განვითარების ეფექტურობა. ამავე დროს, შეცდომა იქნებოდა არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციების როლის უგულვებელყოფა თანამედროვე სამყაროში. მშვიდობის დაცვის საქმეში ამ ორგანიზაციებს უაღრესად დიდი როლი ეკუთვნის.

განასხვავებენ უნივერსალურ და რეგიონალურ საერთაშორისო ორგანიზაციებს. პირველ კატეგორიას მიეკუთვნება ისეთი ორგანიზაციები, რომელთა მიზანია საერთაშორისო თანამშრომლობის სხვადასხვა სახის საკითხების მოწესრიგება მსოფლიოს ყველა ან თითქმის ყველა სახელმწიფოს მონაწილეობით.

რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციები მოიცავენ გარკვეული გეოგრაფიული რეგიონის სახელმწიფოებს და ამ რაიონის უშიშროების, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სხვა პრობლემების გადაწყვეტის მიზნებს ემსახურებიან.

ამას გარდა, საერთაშორისო ორგანიზაციები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან კომპეტენციის მიხედვით - ზოგად საერთაშორისო ორგანიზაციას მიეკუთვნებიან ის ორგანიზაციები, რომელთა მიზანია საკითხთა ფართო სპექტრის რეგლამენტაცია, ხოლო სპეციალური კომპეტენციის მქონე, ანუ სპეციალიზებული ორგანიზაციები ვიწრო, სპეციალური დანიშნულების საკითხების მოწესრიგებას ემსახურებიან.

უნივერსალურ ზოგად საერთაშორისო ორგანიზაციას მიეკუთვნება მშვიდობის დაცვისა და ხალხთა თანამშრომლობის განვითარების ისეთი უნიკალური დაწესებულება, როგორიცაა გაერთიანებ-

კათა ერების ორგანიზაცია (გაერო), რომელიც დღეს 180 სახელმწიფოს აერთიანებს. უნივერსალურ სპეციალიზებულ საერთაშორისო ორგანიზაციებს მიეკუთვნება პირველ რიგში გაერო-ს სპეციალიზებული ორგანიზაციები, ანუ სპეციალიზებული დაწესებულებები გაერო-ს წესდების 57-ე მუხლის თანახმად ორგანიზაციას დასაბუთებულად სხვადასხვა სპეციალიზებული დაწესებულებები, შექმნილი სამთავრობათაშორისო შეთანხმებებით და აღჭურვილი საერთაშორისო პასუხისმგებლობით ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ, საგანმანათლებლო, ჯანმრთელობის და სხვა მსგავს დარგებში. დღეისათვის ასეთი შეთანხმება დადებულია 19 ორგანიზაციასთან – გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაცია (იუნესკო), მსოფლიო საფოსტო კავშირი, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია, ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაცია და სხვ. (იხ. ქვემოთ).

სპეციალიზებული დაწესებულებები დამოუკიდებელი საერთაშორისო ორგანიზაციებია. გაერო მხოლოდ კოორდინაციას უწყის საქმიანობას, აძლევს მათ რეკომენდაციებს საბიუჯეტო და ადმინისტრაციულ საკითხებზე, სპეციალიზებულ დაწესებულებათა პოლიტიკისა და საქმიანობის ურთიერთშეთანხმების თაობაზე და სხვ.

რაც შეეხება რეგიონალურ საერთაშორისო ორგანიზაციებს, გაერო-ს წესდების VIII თავის 52 და 54 მუხლებში მითითებულია, რომ გაერო-ს არსებობა არ გამორიცხავს ასეთი რეგიონალური ორგანიზაციებისა და ორგანიზაციების შექმნას საერთაშორისო შვიდობისა და უშიშროების დაცვისათვის, იმ პირობით, რომ ასეთი ორგანიზაციების საქმიანობა საცხებით შეესაბამება გაერო-ს მიზნებსა და პრინციპებს.

სწორედ ამ მიზნებს ემსახურება ისეთი რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციები, როგორცაა ევროპაში ჰელსინკის კონვენციისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია (ეუთო, OSCE, ANA), დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა დსთ, (NIA), რატულ სახელმწიფოთა ლიგა და აფრიკის ერთობის ორგანიზაცია. რომელთა მიზანია რეგიონში შემაჯალ ქვეყნებს შორის პოლიტიკური, სამხედრო და სხვა თანამშრომლობის განმტკიცება. რეგიონალური ორგანიზაციათა რიცხვს ეკუთვნის აგრეთვე ამერიკის სხელმწიფოთა ორგანიზაცია, ევროპის კავშირი, ევროპის საბჭო.

საქართველო გამოდის ინიციატივით შეიქმნას შავი ზღვის აუზის სხელმწიფოთა არა მარტო ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაცია, არამედ კოლექტიური უშიშროების ორგანიზაციაც.

საერთაშორისო ორგანიზაციების უმრავლესობა ეფექტურ და ნაყოფიერ საქმიანობას ეწევა. ეს ორგანიზაციები დიდ როლს ასრულებენ მშვიდობისა და ხალხთა თანამშრომლობის შემდგომი განმტკიცების საქმეში.

3. უნივერსალური საქართველოს ორგანიზაციები

გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია (ბაერო, OOH, UN)

მეორე მსოფლიო ომმა დაარწმუნა მსოფლიოს ხალხები, რომ საჭირო იყო მოქმედი და ეფექტური საერთაშორისო ორგანიზაციის შექმნა, რომელიც მტკიცედ დაიცავდა მშვიდობას და გადაარჩენდა მსოფლიოს ახალი სისხლისმღერელი ომისაგან.

საბჭოთა კავშირის, აშშ-ს და ინგლისის მთავრობის კონსულტაციებისა და თათბირების⁶⁸ შედეგად 1945 წელს სან-ფრანცისკოში მოწვეულ იქნა 50 ქვეყნის კონფერენცია, რომელმაც საბოლოოდ შეიმუშავა ახალი საერთაშორისო ორგანიზაციის წესდება.⁶⁹ ხელშეკრულებას ხელი მოაწერეს 25 იენისს და იგი ძალაში შევიდა 1945 წლის 24 ოქტომბერს.⁷⁰ ეს წესდება კოლექტიური საერთაშორისო ხელშეკრულებაა, რომელიც დღეს 180 სახელმწიფოს მოიცავს და ჭეშმარიტად საყოველთაო უნივერსალურ საერთაშორისო ხასიათს ატარებს. საქართველო შევიდა გაერო-ში 1992 წლის 31 ივლისს.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზანია:

ა) დაიცვას საერთაშორისო მშვიდობა და უშიშროება.

ბ) განავითაროს მეგობრული მშვიდობიანი ურთიერთობა სახელმწიფოებს შორის.

გ) განახორციელოს საერთაშორისო თანამშრომლობა ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული, პუმანიტარული პრობლემების გადაწყვეტაში და ადამიანის უფლებათა და ყველასათვის ძირითად თავისუფლებათა – რასის, ენისა და სარწმუნოების მიუხედავად – პატივისცემის წახალისებასა და განვითარებაში (მუხლი 1).

თავის საქმიანობაში ორგანიზაცია ეყრდნობა შემდეგ პრინციპებს:

ა) იგი დაფუძნებულია ყველა წევრის სუვერენული თანასწორობის პრინციპზე.

ბ) ორგანიზაციის ყველა წევრი კეთილსინდისიერად უნდა ასრულებდეს წესდებით ნაკისრ ვალდებულებებს.

გ) წევრ-სახელმწიფოები უნდა წყვეტდნენ თავიანთ საერთაშორისო დავეებს მშვიდობიანი საშუალებებით და ისე, რომ საფრთხე არ შეუქმნან საერთაშორისო მშვიდობას, უშიშროებასა და სამართლიანობას.

დ) ისინი თავს უნდა იკავებდნენ საერთაშორისო ურთიერთობებში ძალით მუქარასა ან მისი გამოყენებისაგან სხვა სახელმწიფოთა მიმართ.

ე) ისინი ხელს უნდა უწყობდნენ ორგანიზაციის მიერ მისი წესდების თანახმად ჩატარებულ ყველა ღონისძიებას და თავი უნდა შეიკავონ იმ სახელმწიფოს დახმარებისაგან, რომლის წინააღმდეგ მოქმედებს ორგანიზაცია.

ორგანიზაციას არა აქვს უფლება ჩაერიოს წევრ-სახელმწიფოს სპინალ საქმეებში („შინაგან კომპეტენციაში“), თუ ამას არ მოითხოვს იბულებითი ზომების გამორყენების აუცილებლობა.

ორგანიზაციის წევრებად მიიღებიან მშვიდობისმოყვარე სახელმწიფოები, რომლებიც კისრულობენ წესდებით გათვალისწინებულ მოვალეობათა შესრულებას. ორგანიზაციის წევრად გახდომისათვის საჭიროა უშიშროების საბჭოს რეკომენდაცია (არანაკლებ 9 ხმისა ყველა მუდმივი წევრის ხმათა ჩათვლით) და გენერალური ასამბლეის წევრთა ორი მესამედის გადაწყვეტილება.

წესდების დებულებათა სისტემატური დარღვევისათვის სახელმწიფო გაირიცხება ორგანიზაციის შემადგენლობიდან. გარიცხვა ისევე წესით ხდება, რა წესითაც მიიღება.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია შედგება ექვსი მთავარი ორგანოს, მრავალი დამხმარე და სპეციალიზებული ორგანოსა და ორგანიზაციისაგან. მთავარი ორგანოებია: გენერალური ასამბლეა, უშიშროების საბჭო, ეკონომიკური და სოციალური საბჭო, მეურვეობის საბჭო, საერთაშორისო სასამართლო, სამდივნო.

გენერალური ასამბლეა შედგება ყველა წევრ-სახელმწიფოთა წარმომადგენლებისაგან. ყოველ სახელმწიფოს უფლება აქვს თავის წარმომადგენლებსა და სხვა წარმომადგენელი, მაგრამ დელეგაციას მხოლოდ ერთი ხმა აქვს.

გენერალური ასამბლეის ფუნქციები ორგანიზაციის საქმიანობის თითქმის ყველა დარგს მოიცავს; მათგან ძირითადი განიხილება საერთაშორისო თანამშრომლობის პრინციპებს მშვიდობისა და უშიშროების დაცვის საქმეში (მათ შორის განიარაღებასთან და-

კავშირებულ პრობლემებს) და იძლევა რეკომენდაციებს; განიხილავს ყველა საკითხს, რომელიც მშვიდობის დაცვას ეხება, თუ ეს საკითხი უკვე არ განხილულა უშიშროების საბჭოში; განიხილავს ყველა დანარჩენ, წესდებით გათვალისწინებულ საკითხს და იძლევა რეკომენდაციებს; იხილავს უშიშროების საბჭოს და სხვა ორგანოების ანგარიშებს.

იძლევა რეკომენდაციებს ყველა იმ დავის მშვიდობიანად გადაწყვეტის შესახებ, რომლებიც ვნებენ მეგობრულ თანამშრომლობას სახელმწიფოებს შორის. ირჩევს უშიშროების საბჭოს არამუდმივ წევრებს და სხვა ორგანოების წევრებს, უშიშროების საბჭოს რეკომენდაციით ნიშნავს გენერალურ მდივანს, უშიშროების საბჭოსთან ერთად ირჩევს საერთაშორისო სასამართლოს წევრებს განიხილავს და ამტკიცებს ორგანიზაციის ბიუჯეტს.

გენერალური ასამბლეა იკრიბება სესიაზე ყოველი წლის სექტემბრის მესამე საშაბათს. რიგგარეშე სპეციალური სესიები იწვევს ორგანიზაციის წევრთა უმრავლესობის მოთხოვნით ან თანხმობით. საგანგებო სპეციალური სესია იწვევა 24 საათში. სესია ირჩევს თავმჯდომარესა და მის 21 მოადგილეს გეოგრაფიული რაიონების სამართლიანი წარმოდგენის პრინციპის დაცვით.

მუშაობა წარმოებს პლენარულ და კომიტეტების სხდომებზე იქმნება 7 კომიტეტი, რომლებიც იხილავენ შემდეგ საკითხებს:

1) პირველი კომიტეტი - პოლიტიკური საკითხები და განიარაღება;

2) სპეციალური პოლიტიკური კომიტეტი - იგივე საკითხები;

3) მეორე კომიტეტი - ეკონომიკური და ფინანსური საკითხები;

4) მესამე კომიტეტი - სოციალური და კულტურული საკითხები;

5) მეოთხე კომიტეტი - დეკლარაციის საკითხები;

6) მეხუთე კომიტეტი - ადმინისტრაციული და საბიუჯეტო საკითხები;

7) მეექვსე კომიტეტი - სამართლებრივი საკითხები.

მოქმედებს აგრეთვე, ორი პროცედურული კომიტეტი: ა) გენერალური კომიტეტი (თავმჯდომარე, 21 მოადგილე, შვიდი კომიტეტის თავმჯდომარე), რომელიც დღის წესრიგს, მუშაობის წესს და სხვა ამგვარ საკითხებს განაგებს; ბ) რწმუნებათა შემოწმების კომიტეტი.

გენერალურმა ასამბლეამ შექმნა აგრეთვე ოთხი მუდმივი ორგანო: სარევიზიო კომისია, ინვესტიციების კომიტეტი, ორგანიზაციის პერსონალისათვის საპენსიო ფონდის კომიტეტი, საერთაშორ-

რისო სამართლის კომისია. უკანასკნელი შედეგება 25 წევრისაგან, რომლებიც მსოფლიოში ცნობილი საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტები უნდა იყვნენ. ასამბლეა ირჩევს მათ 5 წლის ვადით. კომისია მოწოდებულია ხელი შეუწყოს საერთაშორისო სამართლის პროგრესულ განვითარებას სათანადო კონვენციების რეკლამების მომზადებით იმ დარგებისათვის, რომელიც ჯერ კიდევ არ არის საერთაშორისო-სამართლებრივი რეგულირების ობიექტი. ამის გარდა, კომისია ახდენს უკვე არსებული ნორმების ზუსტ ყოვლმწოდებასა და სისტემატიზაციას, ე.ი. ახდენს კოდიფიკაციას. ამ მიზანობის შედეგები ჩვენ უკვე ვნახეთ წინა თავებში.

უშიშროების საბჭოს ეკისრება ძირითადი პასუხისმგებლობა მშვიდობის დაცვისა და ხალხთა უშიშროების უზრუნველყოფის საქმეში. იგი შედგება 15 წევრისაგან,⁷¹ რომელთა შორის 5 მუდმივია, ხოლო 10 არამუდმივი. ეს ხუთი ადგილი ხუთ დიდ სახელმწიფოს ეკუთვნის -- აშშ, ინგლისს, საფრანგეთს, რუსეთის ფედერაციას და ჩინეთს, რომელთაც ძირითადი პასუხისმგებლობა ეკისრებათ მსოფლიოში მშვიდობის შენარჩუნებისა და განმტკიცებისათვის. მასარჩენ ათ წევრს ირჩევს გენერალური ასამბლეა ორი წლით, ეკოგრაფიული რაიონებისა და კანდიდატი სახელმწიფოების მიერ მშვიდობის დაცვაში შეტანილი წვლილის გათვალისწინებით. ყველა წევრი ერთდროულად არ გადაირჩევა, ყოველწლიურად ირჩევა მხოლოდ 5 ახალი წევრი.

უშიშროების საბჭოს ფუნქციები:

- ა) იცავს საერთაშორისო მშვიდობასა და უშიშროებას;
- ბ) იძიებს ყველა დავას და სიტუაციას, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს საერთაშორისო დაძაბულობა;
- გ) იძლევა რეკომენდაციას ასეთი დავების გადაწყვეტის მეთოდების შესახებ;
- დ) იმუშავებს შეიარაღების რეგულირების სისტემის შექმნისაკენ;
- ე) განსაზღვრავს მშვიდობის დარღვევის საფრთხისა და აგრესიის აქტის ფაქტს და იძლევა რეკომენდაციებს საჭირო ზომების მისაღებისათვის. მოუწოდებს წევრ-სახელმწიფოებს გამოიყენონ აგრესიის წინააღმდეგ ეკონომიკური ან სხვა ისეთი საშუალებები, რომლებიც შეიარაღებული ძალის გამოყენებასთან არაა დაკავშირებული;
- ვ) მიმართავს სამხედრო მოქმედებას აგრესორების ასალაგმობის მიზნით;

ს) იძლევა რეკომენდაციებს ახალი წევრების მიღების და გერალური მდივნის დანიშვნის თაობაზე;

თ) გენერალურ ასამბლეასთან ერთად ირჩევს საერთაშორის სასამართლოს წევრებს და ა.შ.

უშიშროების საბჭო ორგანიზაციის ყველა წევრის სახელით მოქმედებს, უკანასკნელი კი მოვალენი არიან ყველა ღონე იხმარონ, რომ დაეხმარონ საბჭოს ამ რთული მისიის შესრულებაში. კერძოდ საჭიროებისამებრ გადასცენ მას სათანადო სამხედრო კონტინგენტები, დახმარება და რესურსები მშვიდობის დაცვისათვის.

უშიშროების საბჭოს გადაწყვეტილებანი პროცედურულ საკითხებზე მიიღება ცხრა ხმით მაინც, მიუხედავად იმისა, თანახმა ამაზე ხუთივე დიდი სახელმწიფო თუ არა. მაგრამ, როდესაც განიხილება არაპროცედურული საკითხი, ამ შემთხვევაში აღნიშნულ ცხრა ხმა უნდა შეიცავდეს ყველა მუდმივი წევრის დადებით ხმას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც დიდი სახელმწიფო მხარე დაჯავსი და ამ დავის გადაწყვეტა არ მოითხოვს საბჭოს მხრიდან შეიარაღებული ძალის გამოყენებას, კენჭისყრის დროს ეს მუდმივი წევრი მოვალეა თავი შეიკავოს. ასეთ ვითარებაში მაინც საჭირო იხვე ცხრა ხმა.

აღნიშნული წესი დიდ სახელმწიფოთა ერთმხრივობის პრინციპადაა ცნობილი და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის საქმიანობის ქვაკუთხედს წარმოადგენს - მხოლოდ იმ შემთხვევაში როდესაც ყველა დიდი სახელმწიფო შეთანხმებულად იმოქმედებს მშვიდობა მართლაც ყოველგვარი საფრთხის გარეშე იქნება.

უშიშროების საბჭოს მუშაობა აგებულია ისე, რომ მას შეეძლოს ფუნქციონირება უწყვეტლივ და საჭიროების შემთხვევაში ოპერატიული მოქმედებაც. ამისათვის საბჭოს ყველა წევრს ნიუ-იორკში (ორგანიზაციის ცენტრალური ორგანოების რეზიდენციაში) ჰყავს მუდმივი წარმომადგენელი, რომელთა შეკრება შეიძლება სულ მოკლე ვადაში.

უშიშროების საბჭოსთან შექმნილია სამხედრო-საშტაბო კომიტეტი, რომელიც საბჭოს მუდმივ წევრთა სამხედრო შტაბთა მეთაურებისაგან შედგება და მოწოდებულია დახმარება გაუწიოს საბჭოს სამხედრო ღონისძიებების რეალიზაციის საქმეში. წესდებით უშიშროების საბჭოს განკარგულებაში მეტად ეფექტიანი საშუალებებია აგრესიის აღსაკვეთად; უშიშროების საბჭო უფლებამოსილია ყურადღება მიაქციოს ყოველგვარ დავას ან სიტუაციას, რომელიც საფრთხეს უქმნის მშვიდობასა და ხალხთა უშიშროებას და მოითხოვ

იკის მხარეებისაგან გადაწყვეტიონ ეს დავა მშვიდობიანი საშუალებების გამოყენებით. როდესაც ადგილი აქვს აგრესიის მომზადებას სხვათა მიმართ, ან შეიარაღებულ კონფლიქტს, უშიშროების საბჭო უფლებამოსილია მიმართოს იძულებით ზომებს, რომელნიც არაა დაკავშირებული შეიარაღებული ძალების გამოყენებასთან კონკრეტულ და ეკონომიკურ ურთიერთობათა გაწყვეტა, სარეზერვო, საგზაო, საჰაერო, საფოსტო, სატელეგრაფო, რადიო, მიმოსვლისა და ურთიერთკავშირების სხვა საშუალებათა სრული ან ნაწილობრივი აღკვეთა. თუ ეს ზომები არასაკმარისი აღმოჩნდება, კონსტიტუციის საბჭომ უნდა გამოიყენოს შეიარაღებული ძალები. წესდების თანახმად, ეს შეიარაღებული ძალები უნდა შემდგარიყო წყნ-სახელმწიფოების ეროვნული კონტინგენტებისაგან. ამ კონტინგენტების თაობაზე წინასწარ უნდა დადებულიყო სპეციალური კონვენციები უშიშროების საბჭოსა და კონკრეტულ სახელმწიფოს შორის. ასეთი შეთანხმების საფუძველზე უნდა შექმნილიყო რეალური სამხედრო ბაზა, რომელიც ყოველ წუთს მზად იქნება უშიშროების საბჭოს მოთხოვნის შესასრულებლად. მაგრამ სამხედრო საშუალებების გამოყენება უნდა დადებულიყო სპეციალური კონვენციების საფუძველზე და ამოქმედდებოდა. ბოლო წლებში, კერძო-სა-ავტორიტეტის მკვეთრ ზრდასთან ერთად, მაინც გამოინახება გზები აგრესიის აღსაკვეთად. (იხ. XV თავი).

ეკონომიკური და სოციალური საბჭო შედგება 54 წევრისაგან, რომელთაც ირჩევს გენერალური ასამბლეა სამი წლით. ყოველწლიურად ასამბლეა განაახლებს საბჭოს ერთი მესამედით. საბჭოში ირჩევენ გეოგრაფიული, ანუ რეგიონალური ჯგუფების მიხედვით: აფრიკიდან – 14, აზიიდან – 11, ლათინური ამერიკა და არაბები – 10, დასავლეთ ევროპა – 13, აღმოსავლეთ ევროპა – 6. საქართველო ირჩეულ იქნა საბჭოს წევრად 2000 წლის შემოდგომაზე. საბჭო

ა) უზრუნველყოფს ორგანიზაციის ეკონომიკურ და სოციალურ საქმიანობას.

ბ) იკვლევს, ადგენს მოხსენებებს და რეკომენდაციებს იძლევა საერთაშორისო საკითხებზე ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ, კანონების, ჯანმრთელობის დაცვის და სხვა მსგავს დარგებში.

გ) რეკომენდაციას იძლევა ადამიანის უფლებისა და ყველა-სათვის ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემის დაცვა-წახალისების სხნით.

დ) იწვევს საერთაშორისო კონფერენციებს და იმუშავებს სა-ინიციატივო კონფერენციებს პროექტების გენერალურ ასამბლეაში წარ-სადგენად.

ე) აწარმოებს მოლაპარაკებას სპეციალიზებულ ორგანიზაციებთან გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასთან მათი ურთიერთობის შესახებ და ა.შ.

სოციალურმა და ეკონომიკურმა საბჭომ შექმნა მთელი რიგი კომიტეტები და კომისიები, რომელთაგანაც აღსანიშნავია: სტატისტიკური კომისია, მოსახლეობის კომისია, სოციალური კომისია, ადამიანის უფლებათა კომისია, ქალთა უფლებების კომისია (2005 წლიდან გარდაიქმნა ადამიანის უფლებათა საბჭოდ), ნარკოტიკული საშუალებების კომისიად ნედლეული საქონლის საერთაშორისო ვაჭრობის კომისია.

შექმნილია 5 რეგიონალური ეკონომიკური კომისია: ევროპის სათვის, აზიისა და შორეული აღმოსავლეთისათვის, ლათინური ამერიკისათვის, დასავლეთ აზიისათვის.

დიდ როლს ასრულებს ე.წ. ბავშვთა ფონდი, რომლის მიზანიც ბავშვთა ჯანმრთელობის დაცვის უზრუნველყოფაა.

საბჭოს შეუძლია მიმართოს კონსულტაციისათვის არასამთავრობათაშორის ორგანიზაციებს (მაგ. პროფკავშირთა მსოფლიო ფედერაცია, საერთაშორისო საეაჭრო პალატა, საპარლამენტათაშორისო კავშირი და ა.შ.). საბჭო ხელმძღვანელობს აგრეთვე სხვა დასხვა ორგანოს, რომელთა მიზანია განვითარებადი ქვეყნებისათვის ტექნიკური დახმარების გაწევა.

ეკონომიკური და სოციალური საბჭო დაკავშირებულია 19 ადმინისტრაციულ საერთაშორისო ორგანიზაციასთან, რომელთაც საბჭოსთან სპეციალური შეთანხმების ძალით აქვთ „სპეციალიზებული დაწესებულებათა“ სტატუსი და რომელთა საქმიანობა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის (აღნიშნული საბჭოს სახით) ხელმძღვანელობით უნდა წარმოებდეს.

გაერთიანებული ერების მთავარი თანამდებობის პირია **გენერალური მდივანი**, რომელსაც ადმინისტრაციული უფლებები გააჩნია – იგი წარმოადგენს ორგანიზაციას საერთაშორისო ასპარეზზე.⁷² უფლებამოსილია უშიშროების საბჭოს ყურადღება მიაქცევინოს ყველა ისეთ საკითხზე, რომელიც, მისი აზრით, ემუქრება მშვიდობასა და ხალხთა უშიშროებას.

გენერალური მდივანი ინიშნება ხუთი წლის ვადით გენერალური ასამბლეის მიერ უშიშროების საბჭოს რეკომენდაციის საფუძველზე (ამ შემთხვევაში დიდ სახელმწიფოთა ერთმხრივობის პრინციპი მოქმედებს).⁷³

გენერალური მდივანი დგას უზარმაზარი აპარატის სათავეში, რომელიც ათი ათას მუშაკს ითვლის და რომელშიაც ადგილების

გადასაწილებად უნდა ხდებოდეს გეოგრაფიული რაიონების წარმომადგენლობითი ინტერესების დაცვით. ამ მრავალფეროვან სკისასობაში გენერალური მდივნის დასახმარებლად 1997 წლის შემოდგომაზე გაეროს ვიცე-გენერალური მდივნის თანამდებობა.

1997 წელს შეიქმნა გაეროს ვიცე-გენერალური მდივნის თანამდებობა, რომელიც ეხმარება გენერალურ მდივანს.

საერთაშორისო სასამართლო შედგება 15 მოსამართლისაგან, რომელთაც ცხრა წლის ვადით, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად არჩევენ გენერალური ასამბლეა და უშიშროების საბჭო. მოსამართლეებს ირჩევენ კვალიფიკაციის მიხედვით და არა მოქალაქეობის გათვალისწინებით, ე.ი. პირველ რიგში მხედველობაში მიიღება სექციურული და პრაქტიკული კვალიფიკაცია, ავტორიტეტი. ერთსა და იმავე სახელმწიფოს არ შეიძლება სასამართლოში ორი მოსამართლე შეყვდეს. მიიღება მხედველობაში ისიც, რომ სასამართლოში წარმოდგენილი უნდა იყოს მსოფლიოში არსებული მთავარი სამართლებრივი სისტემები.

საერთაშორისო სასამართლო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მთავარი სასამართლო ორგანოა. მისი წესდება (სტატუსი) ხელმოწერილ იქნა ორგანიზაციის წესდებასთან ერთად და მის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს.

სასამართლო იხილავს მხოლოდ ისეთ საქმეებს, სადაც მხარეებს წევრ-სახელმწიფოები გამოდიან.⁷⁴

სასამართლო იძლევა კონსულტაციურ დასკვნებს, თუ ამისთვის მხართავს გენერალური ასამბლეა ან უშიშროების საბჭო, ან პირველის სებართვით რომელიმე სხვა ორგანო.

სამართლის წყაროები, რომლებსაც იყენებს სასამართლო საქმის განხილვისას, შემდეგია:

ა) საერთაშორისო კონვენციები, რომლებიც მოდავე სახელმწიფოების მიერ აღიარებულ წესებს ადგენენ.

ბ) საერთაშორისო ჩვეულება, როგორც საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმად აღიარებული საყოველთაო პრაქტიკის დადასტურება;

გ) სამართლის ზოგადი პრინციპები, რომლებიც აღიარებულია ცოცხალიზებული სახელმწიფოების მიერ;

დ) სასამართლო გადაწყვეტილებანი და საჯარო სამართლის ქველაზე კვალიფიციური სპეციალისტების დოქტრინა (შეხედულება, სწავლება), როგორც დამხმარე საშუალება სამართლებრივი სირძის დადგენისათვის.

სასამართლო წარმოებაში მხოლოდ მაშინ დებულობს საქმეს, თუ ორივე მოდავე თანახმაა იურისდიქციაზე. თუ ერთ-ერთი მხარე უარს ამბობს საქმის სასამართლოში გადაცემაზე, სასამართლოს იურისდიქციაზე, იგი მოვალეა შეასრულოს სასამართლოს გადაწყვეტილება, წინააღმდეგ შემთხვევაში მეორე მხარეს უფლება აქვს მიმართოს უშიშროების საბჭოს სასამართლოს გადაწყვეტილების ცხოვრებაში გატარების უზრუნველსაყოფად. საქართველომ ცნო სასამართლოს სავალდებულო იურისდიქცია 1991 წელს.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდება ითვალისწინებს კიდევ ერთი მთავარი ორგანოს – **მეურვეობის საბჭოს** არსებობას, მეურვეობის საბჭო მოწოდებული იყო ხელი შეეწყო კოლონიებში მცხოვრები ხალხებისათვის მივლწიათ თვითმმართველობისათვის ან დამოუკიდებლობისათვის.

მეურვეობის სისტემას გადაეცემოდა: ა) ყოფილი სამანდატო ტერიტორიები, ბ) ჰიტლერულ კოალიციაში შემავალი სახელმწიფოებისაგან ჩამორთმეული ტერიტორიები, გ) ტერიტორიები, რომელთაც ნებაყოფლობით გადასცემდნენ ქვეყნები.

მაგრამ იმის გამო, რომ მეურვეობის საბჭოს შემადგენლობაში ჭარბობდა კოლონიზატორთა წარმომადგენლები, მისი მუშაობა სასურველ ნაყოფს არ იძლეოდა და იგი მალე ჩიხში აღმოჩნდა.

1960 წელს მიღებულმა დეკლარაციამ კოლონიური და დამოუკიდებელი ქვეყნებისათვის დამოუკიდებლობის მინიჭების შესახებ და ამ დეკლარაციის ცხოვრებაში გატარებამ დაშალა მსოფლიო კოლონიური სისტემა, ამიტომ ამ პირობებში მეურვეობის საბჭოს არსებობას აზრი აღარ აქვს. დღეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეს ორგანო აღარ შეეფერება თანამედროვეობის ამოცანებს და მისი არსებობა გაუმართლებელია.

ასეთია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ზოგადი დახასიათება.

როგორც ვხედავთ, შექმნილია საკმაოდ უნივერსალური, მოქნილი ორგანიზაცია, რომელიც მოწოდებულია, პირველ რიგში, დაიცვას მშვიდობა და ხალხთა უშიშროება ყველა მის განკარგულებაში მყოფი საშუალებების გამოყენებით. ორგანიზაციის საქმიანობაში დიდი ადგილი უჭირავს საერთაშორისო თანამშრომლობის სხვა საკითხებსაც. როგორ შეასრულებს თავის მოწოდებას ეს ორგანიზაცია და რამდენად შეძლებს იგი მშვიდობის უზრუნველყოფას, – ეს ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად კეთილსინდისიერად შეასრულებენ წესდების დებულებებს წევრ-სახელმწი-

ყოფის, რამდენად თანმიმდევრულად გაატარებენ ისინი ცხოვრებას მსოფლიოში თანაარსებობის პრინციპს.

სოციალურ პირობებში გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია სკოლაში უფრო ფართოდ გამოდის საერთაშორისო ასპარეზზე, როგორც მსოფლიოსა და ხალხთა უშიშროების ეფექტური გარანტი, რომელსაც ძალუბს შეასრულოს წესდებით გათვალისწინებული საპატიო მოვლა - დაიცვას მშვიდობა და ხალხთა უშიშროება, განამტკიცოს მჭიდრო საერთაშორისო თანამშრომლობა მშვიდობიანი თანარსებობის პრინციპებზე დაყრდნობით, ამავე დროს რიგი საერთაშორისო კონფლიქტების მოწესრიგებისას გაერო-ს უზარმაზარ როლზე ემოქმედა დღის წესრიგში დააყენა მისი რეფორმის ინიციატივა, რაზედაც მუშაობს სპეციალური კომიტეტი.

საერთაშორისო საპატიო მოვლა

როგორც აღვნიშნეთ, თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს სპეციალიზირებული ორგანიზაციები, ე.ი. სამთავრობათაშორისო შეთანხმებათა საფუძველზე შექმნილი დაწესებულებანი, რომლებიც აღჭურვილნი არიან სპეციალური განსაზღვრული ფართო კომპეტენციით ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ, საგანმანათლებლო, ჯანდაცვისა და სხვა სფეროებში (იხ. გაერო-ს წესდების 57-ე მუხლი). ყოველი ასეთი ორგანიზაცია, რომელსაც გაერო-ს სისტემაში ეწოდება „სპეციალიზირებული დაწესებულება“, დაკავშირებულია ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოსთან შეთანხმებით, რომელიც განსაზღვრავს მხარეთა უფლება-მოვალეობებს; გაერო უფლებამოსილია: წარუდგინოს დაწესებულებებს რეკომენდაცია მათი პოლიტიკის ურთიერთშეთანხმების მიზნით, განიხილოს მათი ბიუჯეტები და მისცეს რეკომენდაცია დაინტერესებულ დაწესებულებას (გენერალური ასამბლეა), აწარმოოს დაწესებულებათა და გაერო-ს საქმიანობის კოორდინაცია კონსულტაციების და რეკომენდაციების საშუალებით როგორც ამ დაწესებულების მიმართ, ასევე გენერალური ასამბლეის და წევრ-სახელმწიფოების მიმართ), განიხილოს დეწესებულებების რეგულარული მოხსენებები და სხვ. (იხ. გაერო-ს წესდება, მუხ. 58, 17, 63, 64, 70).

თანამედროვე ეტაპზე სპეციალიზებული ორგანიზაციები აქტიურად წყვეტენ მათ კომპეტენციაში შემავალ საკითხებს, გეგმავენ სოციალური პოლიტიკის მოცემულ სფეროში, მსოფლიოს ხალხების ეკონომიკური პროგრესის და განვითარების მიზნით.

გაერო-ს განათლების მიზნობრივებსა და კულტურის ორგანიზაცია (ЮНЕСКО, UNESCO)

ოფიციალურად არსებობს 1916 წლის 4 ნოემბრიდან, როდესაც
ძალაში შევიდა მისი წესდება.

2006 წლისათვის იუნესკო-ს წევრი იყო თითქმის 190 სახელმწიფო. გარდა ამისა, ჰყავს ორი ასოცირებული წევრი: ნამიბია და
ბრიტანეთის სახელმწიფოებში მყოფი კუნძულები განლაგებულ
კარიბის ზღვის აუზის აღმ. ნაწილში.

წესდების თანახმად, სახელმწიფოებში შექმნილია ეროვნულ
კომისიები იუნესკო-ს საკითხებზე. საკონსულტაციო სტატუსი აქვს
250-ზე მეტ არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციას, ხოლო
საქმიანი კონტაქტი – 400 ასეთსავე ორგანიზაციას. ორგანიზაციის
წლიური ბიუჯეტი დეგება მასში შემავალი სახელმწიფოების სა
ვერო გადასახადებისაგან.

„ორგანიზაცია მიზნად ისახავს, – ნათქვამია წესდებაში, – ხელ
შეუწყოს მშვიდობისა და უშიშროების განმტკიცებას, რისთვისაც
განვითარებს ხალხთა თანამშრომლობას განათლების, მეცნიერე
ბისა და კულტურის დარგში, ყველა ხალხისათვის გაერო-ს წეს
დებით გამოცხადებული სამართლიანობის, კანონიერების, ადამი
ანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა საყოველთაო პ
ტივისცემის უზრუნველყოფის ინტერესებისათვის, განურჩევლა
რასისა, სქესისა, ენისა, რელიგიისა.“

იუნესკო-ს საქმიანობის დიაპაზონი მოიცავს საკითხთა ფართ
წრეს: უწიგნურობასთან ბრძოლა, განათლების დაფინანსება, დაგეგმ
განვითარებად ქვეყნებში საინჟინრო-ტექნიკური კადრების მოსამზ
დებელი ცენტრების შექმნა, მეცნიერების დარგში საერთაშორის
თანამშრომლობის განვითარებისაკენ მიმართული ღონისძიებებ
ადამიანის უფლებათა და მშვიდობის განმტკიცების პრობლემი
კვლევა, განათლების მიზნით კოსმოსური კავშირგაბმულობის გამო
ენება. ორგანიზაცია ყოველწლიურად აწყობს 150-ზე მეტ საერ
თაშორისო ღონისძიებას (კონფერენციებს, სხდომებს, სიმპოზიუმებს

ორგანიზაციის უმაღლესი ორგანოა – გენერალური კონფერენ
ცია, რომელიც შედგება მასში შემავალი სახელმწიფოთა წარმ
მადგენლებისაგან. იგი იკრიბება სესიებზე ორ წელიწადში ერთ
ჯელ. აღმასრულებელი საბჭო, რომელსაც ირჩევს გენერალური კონ
ფერენცია, შედგება 51 წევრისაგან, იკრიბება წელიწადში 2-3-ჯერ
სამდივნოს მეთაურობს გენერალური დირექტორი. სამდივნოს მუშა
ბის დაკომპლექტება ხდება ძირითადად გეოგრაფიული წარმომად
გენლობის პრინციპით.

ოუნესკო გამოსცემს 200-ზე მეტ პერიოდულ და 100 სერიულ გამოცემას რამდენიმე ენაზე, ყოველწლიურად გამოიცემა ასობით წიგნი: ცნობარები, ტერმინოლოგიური ლექსიკონები, ყოველწლიური სათუბილეო გამოცემები, საერთაშორისო მიმოხილვები, პედაგოგიური და ტექნიკური დამხმარე სახელმძღვანელოები, კატალოგები, აგრეთვე მონოგრაფიები განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და ინფორმაციის პრობლემებზე.

ოუნესკო-ს შტაბ-ბინა პარიზშია. ოფიციალური ენებია: რუსული, ინგლისური, ფრანგული და ესპანური. საქართველო გახდა ოუნესკო-ს წევრი 1992 წელს.

ჩამოთხ-ს სასურსათო და სასოფლო-სამეურნეო ორგანიზაცია (FAO, FAO)

შექმნა 1945 წელს კვებეის კონფერენციაზე. დღეისათვის ორგანიზაციაში შედის 170-ზე მეტი სახელმწიფო.

ფაო-ს ამოცანაა ხელი შეუწყოს ხალხთა კვების გაუმჯობესებასა და ცხოვრების დონის ამაღლებას, სოფლის მეურნეობის, მეცხოველეობის და მეტყველების პროდუქტიულობის ამაღლებას, სურსათისა და სოფლის მეურნეობის პროდუქციის განაწილების სისტემის სრულყოფას. 1950 წლიდან მისი საქმიანობის ძირითადი მიმართულებაა განთავისუფლებული ქვეყნებისათვის ტექნიკური დახმარების გაწევა. იგი აგროვებს, სწავლობს და აგრძელებს ინფორმაციას კვების, სურსათისა და სოფლის მეურნეობის (მეტყველების და მეცხოველეობის ჩათვლით) საკითხებზე: ხელს უწყობს სოფლის მეურნეობისა და კვების დარგებში სამეცნიერო-ტექნიკური და სხვა სახის სამუშაოების ჩატარებას. ორგანიზაციასთან არსებობს აღმოსავლეთის, ლათინური და ჩრდილო ამერიკის რეგიონალური კონფერენციები.

ფაო-ს უმაღლესი ორგანოა გენერალური კონფერენცია, რომელიც წელიწადში ერთხელ იკრიბება. სესიებს შორის პერიოდში ორგანიზაციის მუშაობას ხელმძღვანელობს საბჭო, რომელიც ადგენს მსოფლიოში სოფლის მეურნეობის მდგომარეობის მიმოხილვებს, კოორდინაციას უწევს სამთავრობათაშორისო ორგანიზაციების მუშაობას, სურსათისა და სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების მოხმარებასა და განაწილების საკითხებში.

ორგანიზაციას სათავეში უდგას გენერალური დირექტორი, რომელსაც კონფერენცია ირჩევს. ფაო-ს შტაბ-ბინა რომშია.

ელემენტროკავშირგაბმულობის საერთაშორისო კავშირი (MC3, ITU)

შეიქმნა 1865 წელს, საერთაშორისო სატელეგრაფო კავშირის სახით, აერთიანებს თითქმის 190 ქვეყანას.

კავშირის ამოცანაა საერთაშორისო წესდების დადგენა სატელეფონო, სატელეგრაფო და რადიოკავშირგაბმულობისათვის, კავშირგაბმულობის ამ დარგების შემდგომი განვითარებისა და მათი ფართოდ გამოყენების მიზნით მაქსიმალურად შესაძლებელი დაბალი ტარიფით.

კავშირის უმაღლესი ორგანოა უფლებამოსილი კონფერენცია რომელიც იკრიბება ხუთ წელიწადში ერთხელ. იგი განსაზღვრავს ორგანიზაციის საერთო პოლიტიკას, საჭიროების შემთხვევაში გადასინჯავს კონვენციას, ამტკიცებს ბიუჯეტს, ირჩევს ადმინისტრაციულ საბჭოს, გენერალურ მდივანსა და მის მოადგილეს. ადმინისტრაციული საბჭო მეთვალყურეობს საქმიანობას და კოორდინაციას უწევს ელექტროკავშირგაბმულობის საერთაშორისო ორგანიზაციის ოთხ მუდმივ ორგანოს – გენერალურ სამდივნოს, სიხშირეთა რეგისტრაციის საერთაშორისო კომიტეტის, ტელეგრაფისა და ტელეფონის საერთაშორისო საკონსულტაციო კომიტეტის და რადიოს საერთაშორისო საკონსულტაციო კომიტეტის მუშაობას, გენერალური სამდივნო ეწევა ადმინისტრაციულ მუშაობას. მას ხელმძღვანელობს გენერალური მდივანი, რომელსაც ირჩევს უფლებამოსილი კონფერენცია ხუთწლიანი ვადით.

შტაბ-ბინა ვენეციაშია.

ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაცია (ВОИС, WIPO)

სამთავრობათაშორისი ორგანიზაცია, 1974 წლიდან გაეროს სპეციალიზებული დაწესებულებაა.

მის ფუნქციებში შედის: ე.წ. სამრეწველო საკუთრების დაცვა (უმთავრესად გამოგონებები, სასაქონლო ნიშნულები, სამრეწველო ნიშნულები), მეცნიერულ აღმოჩენებზე, ლიტერატურულ, სამუსიკო, მხატვრულ და სხვ. ნაწარმოებებზე საავტორო უფლებების დაცვისათვის ზომების მიღება, აგრეთვე ამ საკითხებთან დაკავშირებით ეროვნულ ორგანიზაციებს შორის თანამშრომლობის განვითარება.

მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის პროგრესის პირობებში ამ ორგანიზაციის საქმიანობის მნიშვნელობა თანდათანობით იზრდება.

ბ. განვითარებადი ქვეყნები, რომლებიც სულ უფრო დაუჩინებით მსოფლიო თანამედროვე ტექნოლოგიას, მზარდ ინტერესს იჩენენ ამ ორგანიზაციის მიმართ, რათა მათთვის ხელმისაწვდომი გახდეს სექტორის საპატენტო ინფორმაცია.

ორგანიზაციის წევრია 180-მდე სახელმწიფო.

ორგანიზაციის შტაბ-ბინა ქენედაშია.

მსოფლიო მეტეოროლოგიური ორგანიზაცია (WMO, WMO)

შექმნა ადრე არსებული (1873 წ.) საერთაშორისო მეტეოროლოგიური ორგანიზაციის ბაზაზე. საქმიანობას შეუდგა 1950 წლიდან. ამჟამად ამ ორგანიზაციის წევრია 180-მდე სახელმწიფო.

ორგანიზაციის მიზანია – უზრუნველყოს საერთაშორისო თანამშრომლობა მეტეოროლოგიური სადგურების ქსელის შექმნასა და მეტეოროლოგიური დაკვირვებების ერთიანი ნორმების შემუშავებაში, ინფორმაციის სწრაფი გაცემის სისტემების ჩამოყალიბებაში, ხელი შეუწყოს მეტეოროლოგიის მიღწევების გამოყენებას აფიციანში, საზღვაო ნავიგაციაში, სოფლის მეურნეობის და სხვ. დარგებში, მეტეოროლოგიის სფეროში გამოკვლევების წახალისება, მეტეოროლოგების მომზადება და სხვ.

უმაღლესი ხელმძღვანელი ორგანოა მსოფლიო მეტეოროლოგიური კონგრესი, რომელიც 4 წელიწადში ერთხელ იკრიბება. კონგრესი ამტკიცებს ორგანიზაციის ამინდის სამსახურის პროგრამასა და ბიუჯეტს. ადგენს მეტეოროლოგიურ საქმიანობასთან დაკავშირებულ ტექნიკურ წესებს. კონგრესი ირჩევს აღმასრულებელ კომიტეტს, რომელიც ახორციელებს გადაწყვეტილებებსა და ტექნიკური წესების შესრულების კონტროლს. აღმასკომი იკრიბება თავის სესიაზე წელიწადში ერთხელ. აღმასკომის შემადგენლობაში პრეზიდენტისა და ვიცე-პრეზიდენტების გარდა შედიან 6 რეგიონალური მეტეოროლოგიური ორგანიზაციის (აფრიკა, აზია, სამხრეთ ამერიკა, ცენტრალური და ჩრდილოეთ ამერიკა, ევროპა და წყნარი ოკეანის სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი) პრეზიდენტი და მეტეოროლოგიური სამსახურის 24 დირექტორი. ორგანიზაციის სამდივნოს სათავეში უდგას კონგრესის მიერ დანიშნული გენერალური მდივანი.

მსოფლიო მეტეოროლოგიური ორგანიზაციის შტაბ-ბინა ქენედაშია.

მსოფლიო საფოსტო კავშირი (BIC, UPU)

საერთაშორისო სამთავრობათშორისი ორგანიზაციაა, რომელიც 1878 წლამდე იწოდებოდა საყოველთაო საფოსტო კავშირად. 1947 წლიდან იგი გაერო-ს სპეციალიზებული ორგანიზაციაა. შეიქმნა 1874 წელს ბერნში პირველ საერთაშორისო საფოსტო კონგრესზე, რომელმაც მიიღო მსოფლიო საფოსტო კონვენცია.

წესდების მიხედვით კავშირის მიზნებია: უზრუნველყოს საფოსტო სამსახურის ორგანიზაცია და სრულყოფა, წაახალისოს ამ სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის განვითარება, ტექნიკური დახმარება გაუწიოს განვითარებად ქვეყნებს საფოსტო სამსახურის ორგანიზაციასა და სრულყოფაში.

დღეისათვის კავშირი აერთიანებს 190 სახელმწიფოს. კავშირის წევრ-სახელმწიფოებს შეუძლიათ შექმნან რეგიონალური საფოსტო კავშირები. ამჟამად არსებობს 5 ასეთი კავშირი.

კავშირის უმაღლესი ორგანოა მსოფლიო საფოსტო კონგრესი, რომელსაც იწვევენ 5 წელიწადში ერთხელ.

კონგრესებს შორის მოქმედებს კონგრესის მიერ არჩეული, 40 წევრისაგან შემდგარი აღმასრულებელი საბჭო, რომელსაც იწვევენ წელიწადში ერთხელ. საბჭოს ორგანოა აგრეთვე საფოსტო გამოკვლევების საკონსულტაციო საბჭო, რომელსაც აგრეთვე ირჩევს კონგრესი და იწვევენ ყოველწლიურად. საკონსულტაციო საბჭო აწარმოებს გამოკვლევებს და იძლევა რეკომენდაციებს საფოსტო მომსახურების ტექნიკურ, საექსპლუატაციო და ეკონომიკურ საკითხებზე.

კავშირის მუდმივი სამდივნოა მისი საერთაშორისო ბიურო. ორგანიზაცია გამოსცემს ჟურნალს „საფოსტო კავშირი“. კავშირის მუდმივი ორგანოების ადგილსამყოფელია ბერნი (შვეიცარია).

ოფიციალური ენაა – ფრანგული. სამუშაო ენებია: რუსული, ინგლისური, ესპანური.

გამონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი (MBPP, IBRD)

შეიქმნა 1945 წელს ბრეტონ-ვუდსში (აშშ) გაერთიანებული ერების სავალუტო – ფინანსური კონფერენციის გადაწყვეტილებით. ბანკი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სპეციალიზებული დაწესებულებაა, მაგრამ მისი წევრები შეიძლება იყვნენ მხოლოდ

საერთაშორისო საგაღმწესო ფონდის მონაწილეები. 2000 წლის დასაწყისში ბანკის წევრი იყო 181 სახელმწიფო. საქართველოს რესპუბლიკა მიღებულ იქნა ამ ბანკში 1992 წელს.

წესდების თანახმად ბანკმა ფინანსური დახმარება უნდა გაუწიოს მონაწილე ქვეყნებს - ეკონომიკის აღდგენის, რეკონსტრუქციისა და განვითარების საქმეში, წაახალისოს კერძო უცხოური კაპიტალდაბანდები, გასცეს გარანტიები გრძელვადიან სესხებზე, მისცეს სესხები ან მონაწილეობა მიიღოს მათში.

ბანკის საკრედიტო რესურსები შედგება ძირითადი კაპიტალისა და ობლიგაციური სესხებისაგან, რომლებიც გავრცელებულია კაპიტალის საერთაშორისო ბაზრებზე. საწესდებო კაპიტალი წარმოადგენს ბანკის აქციებზე სახელმწიფოების მიერ ხელმოწერილი თანხის ჯამს. აქციები ძირითადად ნაწილდება ქვეყნის წილის პროპორციულად, რაც განისაზღვრება მათი მთლიანი ეროვნული შესესავლით. ხელმოწერილი თანხის 25 სახელმწიფო იხდის ოქროთი ან აშშ დოლარებით, 185 - ეროვნული ვალუტით.

ხელმოწერის 805 არის საგარანტიო ფონდი და მონაწილე სახელმწიფოები იხდიან მას მხოლოდ ბანკის მოთხოვნის შემთხვევაში. ბანკის სესხები ეძლევათ მთავრობებს.

მხოლოდ განსაზღვრული და ბანკის მიერ მოწოდებული მიხედვისათვის სესხის გაცემის მიზანშეწონილობის დასადგენად ბანკი ვაზაუნის ამა თუ იმ ქვეყანაში თავის მისიას. სესხის გაცემის საკითხის გადაწყვეტა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია სესხის მიღებით დაინტერესებული ქვეყნის პოლიტიკურ ვითარებაზე.

ბანკი თავის გადაწყვეტილებას დებულობს ხმების უბრალო უმრავლესობით. თითოეული ქვეყნის ხმების რაოდენობა განისაზღვრება მის მფლობელობაში არსებული ბანკის აქციების რაოდენობით. ამის შედეგად განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნების, რომლებიც „ათთა ჯგუფში“ შედიან, ფლობენ ხმების უმრავლესობას.

ბანკის უმაღლესი ორგანოა მმართველი საბჭო, რომელიც შედგება ყველა წევრ-სახელმწიფოს წარმომადგენლებისაგან და წევრი წევრები ერთხელ საერთაშორისო საგაღმწესო ფონდთან ერთად აკრებიან ერთობლივ სესიაზე. ოპერატიულ საქმიანობას ახორციელებს დირექტორატი 20 წევრის შემადგენლობით ბანკის პრეზიდენტის მეთაურობით.

ბანკის აღმინისტრაცია ვაშინგტონშია.

საერთაშორისო საგაღმტობო ფონდი (MBΦ, IMF)

შეიქმნა 1944 წელს ბრეტონ-ვუდსში გაერთიანებული ერების საგაღმტობო-ფინანსური კონფერენციის გადაწყვეტილებით. ფონდი გაერო-ს სპეციალიზებული დაწესებულებაა, რომელიც სრული ავტონომიით სარგებლობს. 2000 წლის დამდეგისათვის ფონდის წევრი იყო 181 სახელმწიფო. საქართველოს რესპუბლიკა მიღებულ იქნა ფონდში 1992 წელს.

წესდებით ფონდმა ხელი უნდა შეუწყოს საერთაშორისო საგაღმტობო თანამშრომლობასა და საერთაშორისო ვაჭრობის გაფორმებას, თვალყური ადევნოს საგაღმტობო შეთანხმებების დაცვას, ხელი შეუწყოს ფონდში შემავალი ქვეყნების ვალუტის სტაბილურობას და მისცეს მათ მოკლევადიანი კრედიტები საგადასახადო ბალანსების გაწონასწორებისათვის.

ფონდის ძირითადი კაპიტალი წარმოადგენს წევრი-სახელმწიფოების კვოტების შენატანების ჯამს. მათი სიდიდე განისაზღვრება თითოეული ქვეყნის ფინანსურ-ეკონომიკური შესაძლებლობების გათვალისწინებით და პერიოდულად ხდება მისი გადასინჯვა საწევროების 255 შეადგენს ოქრო და აშშ-ს დოლარები, ხოლო 75% - ეროვნული ვალუტა. კრედიტების რაოდენობა, რომელიც შეიძლება ავტომატურად მიიღოს თითოეულმა ქვეყანამ, შეეფარდება მის „ოქროს წილს“. ფონდში ამ რაოდენობაზე მეტი თანხის მიღება შეზღუდულია. კრედიტები ეძლევა წევრ-ქვეყნებს მისთვის საჭირო უცხოური ვალუტის მიყიდვის გზით, რაშიც ვალდებულია გადაიხადოს ეროვნული ვალუტა.

უმეტესი კვოტა და შესაბამისად ფონდის გადაწყვეტილებებზე გავლენაც გააჩნია აშშ-ს. 1980-იანი წლების დასაწყისში მისი წილი ფონდის კაპიტალში ყველა შენატანის 1/5-ს შეადგენდა, მაშინ, როცა ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების წევრ-ქვეყნების წილად მოდიოდა მხოლოდ 30 პროცენტზე ოდნავ მეტი. ფონდის კრედიტების გაცემა, განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნებისათვის, გაპირობებულია ფინანსურ-ეკონომიკური ან სოციალურ-პოლიტიკური ხასიათის ვალდებულებებით.

1970 წლიდან ფონდი უშეგებს ახალ საერთაშორისო საკრედიტო საშუალებებს - ე.წ. ვალუტის „სასესხო სპეციალურ უფლებებს“, ისინიც ნაწილდება ფონდის წევრებს შორის მათი კვოტების პროპორციულად.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდში გადაწვევებზე როლს ასრულებს განვითარებული ქვეყნების ე.წ. „ათთა ჯგუფი“ – აშშ, ინგლისი, კურ, საფრანგეთი, იაპონია, იტალია, კანადა, ბელგია, პოლანდია, შვეიცარია, რომლებსაც გააჩნიათ ხმების უმრავლესობა და შესაძლებლად საერთაშორისო სავალუტო ფონდის პოლიტიკას.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის გადაწვევებილივები მიიღება ხსენებულ საერთო რაოდენობიდან გამომდინარე უბრალო უმრავლესობით უმნიშვნელოვანესი საკითხების გადაწვევებისას საჭიროა ხსენებულ 85 პროცენტი მაინც.

ფონდის უმაღლესი ორგანოა მმართველი საბჭო, რომელიც წევრ-ქვეყნების ერთგულ იკრიბება. საბჭოს შემადგენლობაში შედიან ყოველი წევლის წევრ-ქვეყნის წარმომადგენლები. პრაქტიკული საკითხების გადაწვევა ევალება დირექტორატს, რომელიც 20 დირექტორისაგან შედგება. დირექტორატის თავმჯდომარედ და ფონდის ხელისუფლების უფროსად ითვლება დირექტორ-განმკარგულებელი.

ფონდის აღმინისტრაცია ვაშინგტონშია.

საერთაშორისო შინაგანი კორპორაცია (IMFC, IFC)

შექმნა 1956 წელს, როგორც რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკის ფილიალი. კორპორაციაში შედის 100-ზე მეტი ქვეყანა. კორპორაციის ამოცანაა იმ კერძო კაპიტალის დახმარება დაფინანსება, უპირატესად განვითარებად ქვეყნებში, რომლებიც სამთავრობო გარანტიებს არ მოითხოვენ. კორპორაცია ხელს იძლევა 7-დან 25 წლის ვადით.

კორპორაციის კაპიტალი და მართვის სისტემა იგივეა, რაც IFC-ის, რომლის პრეზიდენტი ერთდროულად ხელმძღვანელობს კორპორაციის დირექტორატს.

კორპორაციის შტაბ-ბინა ვაშინგტონშია.

საერთაშორისო საზღვაო-საჰაერო ტრანსპორტის ორგანიზაცია (IIMKO, IMCO)

ორგანიზაციის შექმნის შესახებ კონვენცია შემუშავებული იქნა 1948 წელს ჟენევაში გაერთიანებული ორგანიზაციის საზღვაო კონვენციის და ძალაში შევიდა 1958 წელს, მას შემდეგ რაც იგი რატიფიცირებული იქნა 21 სახელმწიფოს მიერ.

ორგანიზაციის მიზანია ხელი შეუწყოს ნაოსნობის დარგში

სახელმწიფოთა თანამშრომლობის გაფართოებას და განმტკიცებას და აგრეთვე ზღვაოსნობის მაქსიმალურად შესაძლო უსაფრთხოების უზრუნველყოფას. კონვენციის თანახმად მან ხელი უნდა შეუწყოს ზღვაოსნობის პრაქტიკაში ყოველგვარი დისკრიმინაციის აღკვეთას, მსოფლიო საჭიროებისათვის არსებული ტონაჟის თავისუფალ გამოყენებას, კონტროლი უნდა გაუწიოს საერთაშორისო საზღვაო კონვენციების შესრულებას და ა.შ. ორგანიზაცია საკონსულტაციო და სათათბირო ხასიათისაა.

ორგანიზაციას ჰყავს 156 სრულუფლებიანი წევრი.

უმაღლესი ორგანოა ასამბლეა, რომელიც იკრიბება ორ წელიწადში ერთხელ და შედგება ორგანიზაციის ყველა წევრ-სახელმწიფოს წარმომადგენლებისაგან. სესიებს შორის პერიოდში მუშაობას ხელმძღვანელობს საბჭო, რომელიც შედგება 24 სახელმწიფოს წარმომადგენლისაგან (ირჩევენ 2 წლით). ზღვაზე უსაფრთხოების კომიტეტს ირჩევენ 4 წლით და შედგება 16 სახელმწიფოს წარმომადგენლებისაგან. კომიტეტი იძლევა რეკომენდაციებს ზღვაოსნობის უსაფრთხოების წესების შესახებ. ორგანიზაციის შიგნით აღმინისტრაციულ-ტექნიკურ სამუშაოს ასრულებს სამდივნო. სამდივნოს სათავეში უდგას გენერალური მდივანი, რომელსაც ნიშნავს საბჭო ასამბლეის თანხმობით.

ოფიციალური ენებია: რუსული, ინგლისური და ესპანური. სამუშაო ენები - ინგლისური და ფრანგული.

შტაბბინა ლონდონშია.

სამოქალაქო ავიაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია (ИКАО, ICAO)

სამთავრობათაშორისი დაწესებულებაა, რომელიც შეისწავლის სამოქალაქო ავიაციის სფეროში სახელმწიფოთა თანამშრომლობის საკითხებს. შეიქმნა 1944 წელს ჩიკაგოში 52 ქვეყნის საერთაშორისო კონფერენციაზე, რომელმაც მიიღო კონვენცია საერთაშორისო სამოქალაქო ავიაციის შესახებ. თავისი საქმიანობა დაიწყო 1947 წლიდან 26 ქვეყნის მიერ ამ კონვენციის რატიფიკაციის შემდეგ. ამ ორგანიზაციაში შედის 185 სახელმწიფო.

იკაო სწავლობს საერთაშორისო საჰაერო მიმოსვლის პრობლემებს, ამუშავებს ფრენის, თვითმფრინავების ექსპლოატაციის, ავიასადისპეტჩერო სამსახურის, სააეროდრომო მომსახურების წესებისათვის რეკომენდაციებსა და სტანდარტებს, სწავლობს აგრეთვე ეკონომიკური და იურიდიული ხასიათის საკითხებს.

იკაო-ს ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანია საერთაშორისო ავიახა-სკანზე ფრენის უსაფრთხოების ხელშეწყობა. იგი უწყევს ტექნიკურ მოძინარებას განვითარებად ქვეყნებს სამოქალაქო ავიაციის შექმ-ნის მის მიერ შემუშავებულია რიგი საერთაშორისო კონვენცია ხა.ერო მიმოსვლის შესახებ.

იკაო-ს უმაღლესი ორგანოა ასამბლეა, რომელიც შედგება ყვე-ს ქვეყნის დელეგატებისაგან. იკრიბება სამ წელიწადში ერთხელ. ასამბლეა ირჩევს აღმასრულებელ ორგანოს – საბჭოს, რომელ-იც შედგება იმ 30 ქვეყნის წარმომადგენლისაგან, სადაც კარგად არის განვითარებული სამოქალაქო ავიაცია.

სამუშაო ორგანოებია: აეროსანაოსნო კომისია, ავიასატრანს-პორტო და იურიდიული კომიტეტები, უკანონო ჩარევის საწინააღმ-ავესო კომიტეტი; ედუარდ უორნერის (პირველი პრეზიდენტის) პრე-ზიდენის მიმნიჭებული კომიტეტი და სხვ.

საბჭოს ხელმძღვანელობს პრეზიდენტი. საბჭო ნიშნავს გენერ-ალურ მდივანს, რომელიც ხელმძღვანელობს სამდივნოს (ორგა-ნიზაციის მთავარი ადმინისტრაციული ორგანო) მუშაობას. ორგა-ნიზაციის ფარგლებში მოქმედებს რეგიონალური ბიურო.

საქართველო შეუერთდა ამ ორგანიზაციას 1993 წელს.

შტაბ-ბინა მონრეალშია (კანადა).

შრომის სამართაშორისო ორგანიზაცია (MOT, ILO)

შექმნა 1919 წელს პარიზის საზავო კონფერენციასზე, როგორც ერთ-ლიგასთან არსებული ორგანიზაცია. 1946 წლიდან მოქმედებს როგორც გაერო-ს სპეციალიზებული დაწესებულება. ამ ორგა-ნიზაციის წევრია მსოფლიოს 175 სახელმწიფო. მთავრობის წარმო-მადგენლებთან ერთად მასში მონაწილეობს წევრი ქვეყნების პროფკავშირებისა და მეწარმეთა დელეგატები.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის წესდებით მისი მიზა-ნია ცხოვრებისა და შრომის პირობების შესწავლა და გაუმჯობესება; კანონიერი და სოციალური სტაბილურობისათვის ხელის შეწყ-ობა, სოციალური და ქალთა შრომის დაცვა; ხელფასის დამაკმაყ-ოფილებელი დონისა და თანაბარი შრომისათვის თანაბარი ანაზღაუ-რების გარანტია; სიღატაკის წინააღმდეგ ბრძოლა და ა.შ. ორგა-ნიზაცია ამზადებს და ამუშავებს საერთაშორისო კონვენციებს და რეკომენდაციების პროექტებს ზემოთ ჩამოთვლილ საკითხებზე.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის უმაღლესი ორგანოა

გენერალური კონფერენცია, რომელსაც წელიწადში ერთხელ მაინც იწვევენ. აღმასრულებელი ორგანოა ადმინისტრაციული საბჭო, რომელიც წელიწადში სამ-ოთხჯერ ატარებს თავის სხდომებს ვენევაში. საბჭო 56 წევრისაგან შედგება, რომელთა შორის 28 მთავრობის, 14 მეწარმეთა და 14 პროფკავშირების წარმომადგენელია. მათგან 10 მუდმივი ადგილი დათმობილი აქვთ „პირველხარისხოვანი სამრეწველო მნიშვნელობის ქვეყნებს“, ხოლო დანარჩენი 14 აირჩევა გენერალური კონფერენციის მიერ სამი წლის ვადით.

ადმინისტრაციული საბჭო ხელმძღვანელობს მუდმივ სამდივნოს – შრომის საერთაშორისო ბიუროს და სხვადასხვა კომისიებისა და კომიტეტების მუშაობას, განსაზღვრავს ორგანიზაციის ბიუჯეტს და ირჩევს მის გენერალურ დირექტორს უდიდესი ქვეყნების დედაქალაქებში.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის შტაბ-ბინა ვენევაშია.

ჯანმრთელობის დაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია (BO3, WHO)

შექმნა 1946 წელს გაერო-ს ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს ინიციატივით. ორგანიზაცია მოწოდებულია კოორდინაცია გაუწიოს საერთაშორისო თანამშრომლობას ჯანმრთელობის დაცვის საქმეში და დაეხმაროს სახელმწიფოებს სამედიცინო მომსახურების გაუმჯობესებაში, „ყველა ხალხის მიერ ჯანმრთელობის მაქსიმალურად მაღალი დონის მიღწევის“ მიზნით.

დღეისათვის ორგანიზაციაში 191 სახელმწიფოა.

ორგანიზაცია აგროვებს და განაზოგადებს სტატისტიკურ მონაცემებს შობადობის, ავადმყოფობების, ეპიდემიის შესახებ, დახმარებას უწევს წევრ-სახელმწიფოებს განსაკუთრებით საშიში ავადმყოფობების წინააღმდეგ ბრძოლაში, ხელმძღვანელობს სამედიცინო კადრების მომზადების და კვალიფიკაციის ამაღლების საქმეს, ჯანმრთელობის დაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის სისტემაში შედის 6 რეგიონალური ორგანიზაცია – ევროპის, ამერიკის, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის, აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთის, წყნარი ოკეანის დასავლეთ ნაწილის და აფრიკის.

უმაღლესი ხელმძღვანელი ორგანოა ჯანმრთელობის დაცვის მსოფლიო ასამბლეა, რომელიც ყოველწლიურად იკრიბება წლიური პროგრამისა და ბიუჯეტის განსახილველად და დასამტკიცებლად. იგი ირჩევს აღმასრულებელ კომიტეტს 31 წევრის შემადგენ-

ყოფით (3 წლის ვადით). მთავარი ადმინისტრაციული პირია გენერალური დირექტორი.

შტაბ-ბინა ვენევაშია.

სოფლის მეურნეობის ბანკითარების სამეთაუროსო ზონადი (MOPCX, IFAD)

ვევლაზე ახალგაზრდა სპეციალიზებული ორგანიზაცია, შეიქმნა 1977 წელს.

გაერო-ს სისტემაში დიდ როლს ასრულებენ სხვა სპეციალური კომპლექსციის მქონე საერთაშორისო ორგანიზაციები, რომლებსაც არა აქვთ სპეციალიზებული დაწესებულებების სტატუსი. ერთ-ერთი მათგანი ძალზე მნიშვნელოვანია და უახლოვდება სპეციალიზებული ორგანიზაციის სტატუსს.

ატომური ენერჯიის სამეთაუროსო სააგენტო (MAIATƏ, IAEA)

საერთაშორისო ორგანიზაცია, ატომური ენერჯიის მშვიდობიანი მიზნით გამოყენების ხელშეწყობისათვის. შეიქმნა გაერო-ს კონვენციური ასამბლეის 1954 წლის 4 დეკემბრის გადაწყვეტილებით. მაგატე წესდება მიღებულ იქნა 1956 წლის ოქტომბერში 81 ქვეყნის საერთაშორისო კონფერენციაზე ნიუ-იორკში. ორგანიზაცია არაქტივულ საქმიანობას 1957 წ. ოქტომბრიდან შეუდგა, როცა ვენაში ჩატარდა მისი პირველი გენერალური კონფერენცია.

მაგატე თავის მოღვაწეობას ახორციელებს შემდეგი ძირითადი მიმართულებით: სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის გაცვლა, განვითარებადი ქვეყნებისათვის ეროვნული კადრების მომზადება, მათთვის ტექნიკური დახმარების გაწევა, სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის ჩატარება, უსაფრთხოების ნორმებისა და წესების შესრულება, განვითარებადი ქვეყნებისათვის ბირთვული მასალების მიწოდება. უკანასკნელ წლებში მაგატეს საქმიანობის მნიშვნელოვანი უპრობრივად გაიზარდა. ეს გამოწვეულია ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საწესდებო ფუნქციით – ატომური ენერჯია არ იქნება გამოყენებული სამხედრო მიზნებისათვის, რათა არ მოხდეს იარაღის შემდგომი გავრცელება.

ატომური იარაღის გავრცელებლობის ხელშეკრულების შესახებ მისივე მაგატე ხელშეკრულების მონაწილე უატომო სახელმწიფოებთან დებს შეთანხმებას მათ მიერ აღებული ვალდებულებებ-

ის შესრულების კონტროლის თაობაზე. ამ შეთანხმებით აღნიშნული ქვეყნის საშვიდობო ატომური საქმიანობა ექვემდებარება მაგატე-ს მეთვალყურეობას. 1991 წლისათვის ასეთი სახის შეთანხმებები დადებული იყო 41 სახელმწიფოსთან, მათ შორის ევრატიომის უატომო წევრ-ქვეყნებთან. ამჟამად მაგატე-ს წევრია 113 სახელმწიფო.

უმაღლესი ორგანოა გენერალური კონფერენცია, რომელიც აერთიანებს მაგატე-ს წევრ-ქვეყნების წარმომადგენლებს და ყოველწლიურად იკრიბება თავის მორიგ ან რიგგარეშე სპეციალურ სესიაზე. სესიებს შორის პერიოდში პრაქტიკულ მოღვაწეობას ახორციელებს მმართველი საბჭო 34 წევრის შემადგენლობით და სამდივნო. სამდივნოს ხელმძღვანელობს გენერალური დირექტორი, რომელსაც 4 წლის ვადით ნიშნავს მმართველთა საბჭო და ამტკიცებს გენერალური კონფერენცია. მმართველთა საბჭოსთან არსებობს სამეცნიერო-საკონსულტაციო კომიტეტი.

მაგატე-ს ძირითადი გამოცემებია: „ატომური ენერჯის საერთაშორისო სააგენტოს ბიულეტენი“, ჟურნალი „ბირთვული სინთეზი“, „მიმოხილვები ატომური ენერჯის დარგში“. ოფიციალური ენებია: რუსული, ინგლისური, ფრანგული, ესპანური, ჩინური. სამუშაო ენები – რუსული, ინგლისური, ფრანგული და ესპანური.

ხელმძღვანელი ორგანოების ადგილსამყოფელია ვენა.

4. რეგიონალური სამართაშორისო ორგანიზაციები

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების თანახმად დასაშვებია „რეგიონალურ შეთანხმებათა ან ორგანოების შექმნა გარკვეულ გეოგრაფიულ რაიონში მშვიდობისა და უშიშროების დაცვის მიზნით“. ეს ორგანიზაციები უნდა მოქმედებდნენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად. ასეთი ორგანიზაციების წევრები უნდა ცდილობდნენ თავისი დაეები რეგიონალური ორგანიზაციების მეშვეობით გადაწყვიტონ და მხოლოდ ყველა სხვა საშუალებათა ამოწურვის შემდეგ ეს დავა უნდა გადასცენ უშიშროების საბჭოს, თუ მანამდე თვითონ საბჭომ არ ჩათვალა საჭიროდ კონფლიქტში ჩარევა (მუხ. 52).

რეგიონალურ ორგანიზაციას არა აქვს უფლება გამოიყენოს შეიარაღებული ძალა, თუ ამას არ მოითხოვს უშიშროების საბჭო (მუხ. 53), მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ ორგანიზაციის წევრები სხვა

სახელმწიფოს შეიარაღებული აგრესიის ობიექტი გახდებიან, მათ უწყობა აქვთ გამოიყენონ ორგანიზაციის მთელი ძალა აგრესორის ქაქუხაგებად, რის შესახებაც ატყობინებენ უშიშროების საბჭოს (მუხ. 41, 51, 54).

მსიქედობისა და ხალხთა უშიშროების ორგანიზაციების გარდა არსებობს ეკონომიკური ხასიათის საერთაშორისო რეგიონალური ორგანიზაციებიც.

მათგულდ შვევხოთ თანამედროვე ძირითად რეგიონალურ ორგანიზაციებს.

აშორბის ბაშბორი (AC, AU)

ძოლიტიკურ-ეკონომიკური ორგანიზაცია, რომელსაც 2004 წლამდე კწოიქობოდა აფრიკის ერთობის ორგანიზაცია, ხოლო შემდგომ ის რ. ფაიქცა „აფრიკის კავშირად“, იგი აერთიანებს აფრიკის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებს, დაარსდა 1963 წლის 25 მაისს აფრიკის დამოუკიდებელი სახელმწიფოების მესამე კონფერენციის გადაწყვეტილებით. კონფერენცია გაიმართა ეთიოპიის დედაქალაქ ადისა-ბებაში. ორგანიზაციის წევრია 49 სახელმწიფო.

ორგანიზაციის მიზანია: ზრუნვა აფრიკის სახელმწიფოების ერთიანობისა და სოლიდარობის განმტკიცებისათვის, მათ შორის მასაშრომლობის კოორდინაცია და განვითარება, ღონისძიებათა ჩართიანება აფრიკის ხალხთა არსებობის პირობების გაუმჯობესებისათვის, ტერიტორიული მთლიანობის, სუვერენიტეტის, დამოუკიდებლობის დაცვა, კოლონიალიზმისა და ნეოკოლონიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა, საერთაშორისო თანამშრომლობის განვითარება გაერო-ს წესდებისა და ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის საფუძველზე.

ორგანიზაციის უმაღლესი ორგანოა სახელმწიფოთა და მთავრობათა მეთაურების ასამბლეა, რომელსაც წელიწადში ერთხელ იწვევენ. ასამბლეის გადაწყვეტილებებისა და რეზოლუციების შესრულების საქმეს განაგებს მინისტრთა საბჭო. იგი შედგება საგარეო საქმეთა და სხვა მინისტრებისაგან, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან შესაბამის სახელმწიფოთა მთავრობების მიერ ორგანიზაციის საქმიანობაში მონაწილეობის მისაღებად. ყველა ორგანოს წინასახურების ორგანიზაციულ-აღმასრულებელი სამუშაოს შესრულება აკისრია მუდმივმოქმედ გენერალურ სამდივნოს. ორგანიზაციის ფარგლებში მუშაობს შუამავლობისა და არბიტრაჟის კომისია.

გარდა ამისა, არსებობს მრავალი სპეციალიზებული ორგანოები - ეკონომიკური და სოციალური საკითხების კომისია, განათლებისა და კულტურის საკითხების კომისია, თავდაცვის საკითხების კომისია და სხვ. ზემოჩამოთვლილი ორგანოების მიერ შექმნილია მთელი რიგი დამხმარე ორგანოები, რომელთა მიზანია რასიზმისა და კოლონიალიზმის წინააღმდეგ წევრ-სახელმწიფოთა ბრძოლის კოორდინაცია, მიღებულ გადაწყვეტილებათა რეალიზაციის გაკონტროლება და ა.შ.

აფრიკის ერთობის ორგანიზაციის სტრუქტურა მრავალსართულიანია, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს აფრიკის ქვეყნების დარაზმებასა და ყველა რესურსების მობილიზაციას კოლონიალიზმთან საბრძოლველად, ახალი მშვიდობისმოყვარული და დემოკრატიული აფრიკის შექმნას.

ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაცია (OAI, OAS)

დაარსდა 1948 წელს. მასში შედის 27 სახელმწიფო (აშშ, არგენტინა, ბარბადოსი, ბაჰამის კუნძულები, ბოლივია, ვენესუელა, გვატემალა, გრენადა, დომინიკელთა რესპუბლიკა, ეკვადორი, იამაიკა, კოლუმბია, კოსტა-რიკა, მექსიკა, ნიკარაგუა, პანამა, პარაგვაი, სალვადორი, ტრინიდადი და ტობაგო, ურუგვაი, ჩილე, ჰაიტი, პონდურასი).

1971 წ. შეიქმნა მეთვალყურეთა ინსტიტუტი. ორგანიზაციასთან აკრედიტებულია მუდმივი მეთვალყურეები ბელგიიდან, გაიანიდან, ისრაელიდან, ესპანეთიდან, იტალიიდან, კანადიდან, ნიდერლანდებიდან, გერ-დან, საფრანგეთიდან, შვეციიდან.

ორგანიზაციის ოფიციალური მიზნებია: კონტინენტზე მშვიდობისა და უშიშროების განმტკიცება, სადავო საკითხების მშვიდობიანი მოგვარება და უთანხმოების თავიდან აცილება; აგრესიის შემთხვევაში - ერთობლივი მოქმედება, ამერიკის ქვეყნების პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სამართლებრივი პრობლემების გადაწყვეტისათვის ხელშეწყობა, ძალების გაერთიანება ეკონომიკური, სოციალური, სამეცნიერო-ტექნიკური და კულტურული პროგრესისათვის. ამსახო-ს წევრები დაკავშირებულნი არიან ერთმანეთთან სამხედრო თავდასხმის შემთხვევაში ურთიერთდახმარების ხელშეკრულებით, რომელიც 1947 წელს რიო-დე-ჟანეიროშია ხელმოწერილი, აგრეთვე სხვა სამხედრო შეთანხმებებით.

ამსახო-ში შესვლა შეუძლია დასავლეთ ნახევარსფეროს ყველა სახელმწიფოს, რომელიც აღიარებს მის წესდებას.

ორგანიზაციის უმაღლესი ორგანოა გენერალური ასამბლეა,

რეკონსტრუქციის ექსპერტული ურთიერთდახმავებით. იგი განსაზღვრავს მის პოლიტიკის და საქმიანობას, მისი ორგანოების სტრუქტურას და ფუნქციებს. ყველა ქვეყნისათვის საინტერესო, სასწრაფო ხასიათის პრობლემების განსახილველად იწვევენ საგარეო საქმეთა მინისტრების საკონსულტაციო თათბირს, სამხედრო თანამშრომლობის საკონსულტაციო თათბირს და სახმარებლად დაარსებული თავდაცვის საკონსულტაციო კომიტეტი.

კომისიის შემადგენელი და ადმინისტრაციული ორგანოს წარმომადგენელი წევრები. იგი შედგება მონაწილე ქვეყნების წარმომადგენლებისგან. მუდმივ საბჭოსთან შექმნილია მრავალი დამხმარე კომიტეტი და საბჭო.

გენერალურ სამდივნოს ეწოდება პანამერიკული კავშირი. მას მეთაურობს გენერალური მდივანი, რომელსაც ირჩევს გენერალური კომისია 5 წლის ვადით. პანამერიკული კავშირის რეზიდენცია მსოფლიოს ვაშინგტონში.

არაბულ სახელმწიფოთა ლიბა (JAF, LAS)

შექმნილია 1945 წლის 22 მარტს კაიროში, არაბულ სახელმწიფოთა წარმომადგენლების კონფერენციაზე.

ლიბაში გაერთიანებულია შემდეგი სახელმწიფოები: ალჟირი, ლიბია, გაერთიანებული არაბთა ემირატები, ეგვიპტი, ერაყი, იემენის არაბთა რესპუბლიკა, იემენის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა, იორდანია, კუვეიტი, ლიბანი, ლიბია, მავრიტანია, მაროკო, მისრი, საუდის არაბეთი, სომალი, სუდანი, ტუნისი, ჯიბუტი, პალესტინის განთავისუფლების ორგანიზაცია.

პაქტი ანუ ლიბის წესდება ფორმით საერთაშორისო ხელშეკრულებაა. იგი განსაზღვრავს შემდეგ მიზნებს: წევრ-სახელმწიფოების შორის მჭიდრო ურთიერთობის დამყარება, საერთაშორისო სამართალზე მოქმედების ერთიანი პოლიტიკური ხაზის შემუშავება, სამოქალაქო უსიყვარულოებისა და სუვერენიტეტის დაცვა, არაბული ქვეყნების ინტერესებთან დაკავშირებული პრობლემების განხილვა, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება აგრეთვე თანამშრომლობას კოსმოსის, ფინანსების, ტრანსპორტის, კულტურის, მოქალაქეობის და უსიყვარულოების დარგში.

ლიბის უმაღლესი ორგანოა საბჭო, რომელშიც შედიან ყველა წევრ-ქვეყნის წარმომადგენლები. საბჭოს სესიები ტარდება წელიწადში ორჯერ. სესიებს შორის მიმდინარე სამუშაოს ასრულებს გენერალური სამდივნო, რომელთანაც არსებობს პოლიტიკური,

ეკონომიკური, ინფორმაციის, პალესტინის საქმეების, ნავთობის საქითხების და სხვა დეპარტამენტები. ამ ორგანოს სათავეში უდგას გენერალური მდივანი.

1973 წლის იანვარში კაიროში საბჭოს სესიაზე საგარეო საქმეთა და თავდაცვის მინისტრმა გადაწყვიტეს შეექმნათ სამხედრო ღონისძიებათა დაფინანსების არაბთაშორისი ფონდი. ლიგის ფარგლებში მოქმედებს აგრეთვე აფრიკის ქვეყნებისათვის დახმარების არაბული ფონდი. არის აგრეთვე ერთობლივი თავდაცვის საბჭო, რომლის შემადგენლობაში შედიან თავდაცვისა და საგარეო საქმეთა მინისტრები ან მათი წარმომადგენლები და გენერალური შტაბის წარმომადგენელთა მუდმივი სამხედრო კომიტეტი, რომელიც თავდაცვის გეგმაზე მუშაობს.

ევროპის კავშირი (გამართიანება) (ევროკავშირი, EU)

ეს გაერთიანება შედგება 3 ორგანიზაციისაგან – ევროპის ქვანახშირისა და ფოლადის გაერთიანება (EOYC), ევროპის ეკონომიკური გაერთიანება (ECC) და ევროპის ატომური ენერჯის კომისია (ევრაომი), რომლებიც შესაბამისად შეიქმნა პარიზსა (1951) და როშში (1957).

1957 წელს რომის ხელშეკრულებით შეიქმნა „ევროპის გაერთიანება“, რომელშიც სამივე ორგანიზაცია ავტონომიურობით სარგებლობს, თუმცა 1967 წლიდან („ხელშეკრულება შერწყმის შესახებ“) შეიქმნა ევროპის გაერთიანების ერთიანი ხელმძღვანელი ორგანოების სისტემა. მომდევნო წლებში ეს ერთიანობა უფრო გაძლიერდა.

1991 წლის II დეკემბერს ქ. მასტრიხტში დაიდო „ხელშეკრულება პოლიტიკური კავშირების შესახებ“, რომელიც აძლიერებს ფედერალურ საწყისებს საერთაშორისო ურთიერთობათა, თავდაცვისა და უშიშროების სფეროში. მასტრიხტის ხელშეკრულება შევიდა ძალაში 1993 წელს.

1997 წლის ივნისს დაიდო ახალი მასტრიხტის ხელშეკრულება, ანუ ხელი მოეწერა რამდენიმე მნიშვნელოვან შესწორებას, რომელმაც გააძლიერა კავშირის ერთიანობა საგარეო და თავდაცვითი პოლიტიკის სფეროში, ახლებურად განსაზღვრა მისი სამხედრო პოტენციალის განვითარების გზები, სამშვიდობო ოპერაციებში მონაწილეობის ფორმები. (იხ. დასავლეთ ევროპის კავშირი). ამ გადაწყვეტილებებით ევროპული საბჭოს გენერალური მდივანი იქცა საერთო საგარეო და თავდაცვითი პოლიტიკის უზენაეს წარმომადგენლად.

ამჟამად კავშირში 25 წევრია: ავსტრია, ბელგია, კვიპროსი, ჩეხეთის რესპუბლიკა, დანია, ესტონეთი, ფინეთი, საფრანგეთი, გერმანია, საბერძნეთი, უნგრეთი, ირლანდია, იტალია, ლიტვა, ლატვია, ლუქსემბურგი, მალტა, პოლონეთი, პორტუგალია, სლოვაკია, სლოვენია, ესპანეთი, შვედეთი, ნიდერლანდები, დიდი ბრიტანეთი. ამჟამად მისი მთავარი ორგანოები შემდეგია:

კომისია - ამუშავებს გაერთიანების ღონისძიებებს და ატარებს მათ ცხოვრებაში. კომისია არის კანონმდებლობის მთავარი ინიციატორი, თუმცა ამის უფლება გააჩნია პარლამენტს და მინისტრთა საბჭოს, აგრეთვე ცალკეულ წევრ-სახელმწიფოებს.

აღმასრულებელი ფუნქციიდან გამომდინარე კომისია კონტროლს უწევს ქვანახშირისა და ფოლადის ფასებს, ებრძვის მონოპოლიზმს და ისეთ სუბსიდირებას, რომელიც აწინებს კონკურენციას, თვალყურს ადევნებს ბირთვულ (ენერგეტიკულ) დანადგარებს და სხვ.

კომისია დგას კავშირის კანონმდებლობის სადარაჯოზე. ამ მხარით იგი იძიებს საქმეებს, რომლებიც ეხება ერთობლივი კანონების დარღვევას წევრ-სახელმწიფოთა ან ცალკეული კომპანიების მიერ. საჭიროების შემთხვევაში კომისია აჯარიმებს დამრღვევ მხარეს ან გადასცემს საქმეს სასამართლოში.

კომისია შედგება 20 წევრისაგან, რომლებსაც ნიშნავენ 5 წლის ვადით და ისინი ინარჩუნებენ მოქმედების სრულ თავისუფლებას, სოფლო დამოკიდებულება სახელმწიფოსაგან წყდება. კურირებენ კონკრეტულ სფეროს - საგარეო ეკონომიკური კავშირები, ეკონომიკა, უსიანსები, სოფლის მეურნეობა და სხვ. გადაწყვეტილება მიიღება ერთობლივად - კონსენსუსით, ზოგჯერ ხმათა უმრავლესობით.

კომისიისაგან უნდა განვასხვაოთ აღმინისტრაციული სამსახურები, რომლებიც ხელმძღვანელობას უწევენ კომისიის მიერ დასახულ ღონისძიებებს.

ამ სამსახურებში შედის: გენერალური მდივანი, იურიდიული სამსახური, თარგმანის ბიურო, სხვა ცენტრალიზებული სამსახურები, აგრეთვე 23 გენერალური დეპარტამენტი, გენერალური დირექტორების მეთაურობით.

კომისიის წევრები თუ პროფესიონალური პოლიტიკოსებია, კომინისტრაციული სამსახურის მთელი სისტემა სპეციალისტ-პროფესიონალებისაგან შედგება, რომლებიც პოლიტიკაში ჩაურევლად უნდა ახორციელებდნენ თავის საქმიანობას.

ევროპარლამენტი გაერთიანების საკანონმდებლო ორგანოა.

პირველ ხანებში ევროპარლამენტი მხოლოდ საკონსულტაციო

ფუნქციით სარგებლობდა. დღეს მას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საკანონმდებლო საქმიანობაში. კომისიასთან ერთად 626 წევრისაგან პარლამენტს ირჩევენ პირდაპირი არჩევნებით გაერთიანების მთელ ტერიტორიაზე 5 წლის ვადით.

ევროპარლამენტის კომპეტენციას მიეკუთვნება:

ა) ბიუჯეტის მიღება;

ბ) დადგენილებების, დირექტივებისა და გადაწყვეტილებების მიღებაში მონაწილეობა. საქმე ისაა, რომ კომისია წარუდგენს საკანონმდებლო აქტს ერთდროულად როგორც პარლამენტს, ასევე მინისტრთა საბჭოს. თუ ამ ორგანოების აზრი არ ემთხვევა ერთმანეთს, კანონპროექტი ხელშეორედ განიხილება. მინისტრთა საბჭოს აქვს უფლება უარყოს პარლამენტის გადაწყვეტილება მხოლოდ თავისი წევრების ერთსულოვანი გადაწყვეტილებით, რასაც მხარი უნდა დაუჭიროს კომისიამ.

გ) კონტროლი კომისიის საქმიანობის მიმართ. საჭიროების შემთხვევაში პარლამენტს შეუძლია ხმათა 2/3 გამოუცხადოს კომისიას უნდობლობა.

დ) პოლიტიკური ფორუმების მოწვევა.

ე) პარლამენტს მიეცა უფლება მიიღოს პეტიციები კავშირის მოქალაქეებისაგან. დაინიშნა ომბუდსმენი ამ პეტიციების განხილვისათვის.

მინისტრთა საბჭო კავშირის ღონისძიებათა ჩატარების თაობაზე საბოლოო გადაწყვეტილებათა მიღების ორგანოა. მას ეკუთვნის საბოლოო სიტყვა კანონების მიღების სფეროში.

საბჭო შედგება რამდენიმე საბჭოსაგან, რომლებიც აერთიანებენ წევრ-სახელმწიფოთა ამა თუ იმ დარგის მინისტრებს – სოფლის მეურნეობა, ეკონომიკა, ფინანსები და ა.შ., რაც დღის წესრიგის შინაარსზეა დამოკიდებული.

ორ საბჭოს აქვს განსაკუთრებული სტატუსი:

საერთო საკითხების საბჭო, რომელიც საგარეო საქმეთა მინისტრებისაგან შედგება, საკოორდინაციო ფუნქციას ასრულებს.

ევროპის საბჭო წევრ-ქვეყნების სახელმწიფოების მეთაურებს აერთიანებს, იკრიბება წელიწადში ორჯერ და ყველაზე მნიშვნელოვან საერთოპოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხებს განიხილავს.

მინისტრთა საბჭოს გადაწყვეტილებები მზადდება გენერალური სამდივნოს მიერ, რომელშიც მუშაობს 2200 ადამიანი. მრავალი სამუშაო ჯგუფი და კომისია იქცევა საქმიანი სჯაბაასის ასპარეზად, სადაც წევრ-სახელმწიფოთა მოხელეები და ევროპის გაერთიანებ-

ის კომისიის წევრები სათავეში იხილავენ გადაწყვეტილებათა ჩრუქტებს. ამ სისტემის სათავეში დგას მუდმივ წარმომადგენელთა კომიტეტი, რომელიც შედგება წევრ-სახელმწიფოების მიერ წარგზავნილი ელჩებისაგან-მინისტრებისაგან.

ამ ორგანოს ეკისრება მინისტრთა საბჭოს სხდომებისათვის მისამსაღებელი სამუშაოების კოორდინაცია.

გადაწყვეტილებების მიღება საბჭოში ხდება ხმათა უმრავლესობით, ერთმხრივობა საჭიროა მხოლოდ ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებზე, როგორცაა გადასახადები, შრომითი კანონმდებლობა, იმიგრაცია, გარემოს დაცვა, პოლიტიკა, საგარეო თავდაცვა.

ყოველი ქვეყნის ხვედრითი წონა განისაზღვრება მისი ეკონომიკის პოტენციალით, იგი ვარირებს 10-დან (გვრ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, იტალია) 2-მდე (ლუქსემბურგი).

ევროპის გაერთიანებათა სასამართლო შედგება 25 მოსამართლისა და 8 გენერალური ექილისაგან, რომლებსაც ნიშნავენ ჩველს ვადით ყველა წევრ-სახელმწიფოს თანხმობით.

სასამართლოს ევალება გაერთიანების ყველა ქვეყანაში კანონის ერთიანი გამოყენების უზრუნველყოფა შემდეგ საკითხებზე სპეციალურ გადაწყვეტილების მიღებით:

ა) დავები კომისიასა და წევრ-სახელმწიფოს შორის;

ბ) დავები წევრ-სახელმწიფოთა შორის;

გ) აქტები მიმართული კავშირის წინააღმდეგ;

დ) წევრ-სახელმწიფოთა სასამართლოების მიერ გადმოცემული საკითხები ევროპის კანონმდებლობის ინტერპრეტაციის შესახებ.

ევროპის სასამართლოს გადაწყვეტილებებსა და წევრ-სახელმწიფოს სასამართლოს გადაწყვეტილებათა კოლიზიის შემთხვევაში, კონსტიტუცია ეძლევა ევროპის სასამართლოს აქტს (დაწერილებით მიხედვით თავი: „საერთაშორისო დავების გადაწყვეტის საშუალება“).

აუდიტორების კომიტეტი. ეს კომიტეტი ფინანსების მაკონტროლებელი ორგანოა. შეიქმნა 1978 წელს და შედგება 12 წევრისაგან, რომლებსაც ნიშნავს მინისტრთა საბჭო პარლამენტთან ერთად. კომიტეტი მხოლოდ პარლამენტის წინაშე ანგარიშვალდებულია.

ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების კომიტეტი. ეს კომიტეტი შედგება 189 წევრისაგან, რომლებიც წარმოადგენენ მწარმოებლებს, პროფკავშირებს, ფერმერებს, მომხმარებლებს და სხვა

სოციალურ-ეკონომიკურ ჯგუფებს.

ვეროპის საინვესტიციო ბანკი. აღნიშნული საერთაშორისო ორგანიზაცია ხელშეკრულებით არის დაკავშირებული ვეროპის გაერთიანებასთან. თავისი სტრუქტურით და საქმიანობით ეს ბანკი წააგავს მსოფლიო ბანკს.

საინვესტიციო ბანკის ამოცანაა სესხისა და გარანტიების გაცემა კავშირის ჩამორჩენილი რაიონების განვითარების სტიმულირების სათვის; სხვადასხვა პროექტების განხორციელება ვეროპის კავშირის ფარგლებში. იგი აფინანსებს გაერთიანების დახმარებას განვითარებადი ქვეყნებისათვის. ბოლო ხანებში ამ ქვეყნების რიცხვს მიემატა აღმოსავლეთ და ცენტრალური ვეროპის ქვეყნები, ყოფილი სსრ კავშირის „მოკავშირე“ რესპუბლიკები, მათ შორის საქართველოც.

როგორც ვხედავთ, ვეროპის გაერთიანების სახით შეიქმნა ნახევრად ფედერაციული, ნახევრად კონფედერაციული კავშირი.

ვეროპის კავშირის საქმიანობის მთავარი პრინციპებია:

ეროვნული (მოქალაქეობის) ნიშნით ყოველგვარი დისკრიმინაციის დაუშვებლობა, როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირების მიმართ;

კავშირის მექანიზმი ამოქმედდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც წევრ-სახელმწიფოთა ღირებუ მიღებულ ღონისძიებებთან შედარებით მისი აქტია უფრო ეფექტურ შედეგს გამოიღებს. ეს ე.წ. „შევსების პრინციპი“ მოწოდებულია შეავსოს ხარვეზები ეროვნულ კანონმდებლობაში ყველა წევრ-სახელმწიფოს ერთობლივი საქმიანობით.

სამართლის პრინციპზე დაყრდნობა. კავშირი ხელმძღვანელობს ცალკეული გაერთიანებების (პარიზის 1951 და რომის 1957 წლების) ხელშეკრულებებისა და სხვა დამატებითი აქტების დებულებებით. ამ მხრივ დიდი როლი მიეკუთვნება გაერთიანების სასამართლოს, რომელიც ამოწმებს წევრ-სახელმწიფოთა ნორმატიული აქტების შესაბამისობას კავშირის დამფუძნებელ და სხვა საკანონმდებლო აქტებთან. არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია სასამართლოს კონტროლი იმაზე, თუ რამდენად შეესაბამება თვით კავშირის გადაწყვეტილებები და ღონისძიებები დამფუძნებელ ხელშეკრულებას. კავშირის მიერ მიღებული კანონები უშუალოდ გამოიყენება ფიზიკური და იურიდიული პირების მიმართ ეროვნული სასამართლოების მიერ.

ვეროპის კავშირის **სამართალშემოქმედება** რამდენიმე სახის აქტებით ხორციელდება.

სადგენიდელებანი - საერთო გამოყენების საკანონმდებლო აქტე-
ნი, რომლებიც მოქმედებენ წევრ-სახელმწიფოების ტერიტორიაზე.

საინტეგრირები - სავალდებულოა მხოლოდ იმ ქვეყნებისათვის,
რომელიც მონაწილეობს კონკრეტული ამოცანის გადაწყვეტაში.
სხვა აქტები მოითხოვენ ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამის
კორექტირებას.

გადაწყვეტილებანი - ეხება ცალკეულ სადავო საკითხებს და
სხვა დებულოა იმ ქვეყნებისათვის, ფორმებისა და ფიზიკური პირე-
ტისათვის, რომელთა მისამართით ეს აქტები გამოიცემა.

რეკომენდაციები და შეხედულებანი - ფორმალურად იური-
დიკული ძალის არმქონე აქტები, მაგრამ მოითხოვენ დიდ ყურად-
ღობას, რადგანაც ევროპის გაერთიანების აზრს გამოხატავენ.

დღემდე ევროპის გაერთიანება ძირითადად ეკონომიკურ, ფინან-
სურ, სავაჭრო და სოციალურ-ჰუმანიტარულ (ადამიანის უფლებე-
ბი) საკითხების ერთობლივ რეგულირებას ახდენდა.

ევროგაერთიანების პირველადი მიზანი იყო შექმნილიყო ერ-
თიანი ეკონომიკური არე, რომლის ფარგლებში არ იარსებებდა
სხვა საზღვრები, არც რაიმე შეზღუდვა ამ არეში საქონლის, კაპი-
ტალისა და მოქალაქეთა გადაადგილებისა.

1990 წლის ივნისიდან დაიწყო პირველი ეტაპი - სავალუტო-
საფინანსო და ეკონომიკური კავშირის შექმნა. პირველად ამ კავშ-
ირში შევიდა 8 სახელმწიფო - დიდი ბრიტანეთი, დანია, საფრანგეთი,
იტალია, გერმანია, ბელგია, ნიდერლანდები და ლუქსემბურგი, შემდგომ
1992 წელს მას შეუერთდა საბერძნეთი, ირლანდია, პორტუგალია და
ესპანეთი. ამგვარად თავდება ევროპაში ერთიანი ეკონომიკური
კომპლექსის შექმნის პროცესი.

აღსანიშნავია ე.წ. „შენგენის სიერცის“ შექმნა (კონვენცია და-
იწყო 1990 წლის 19 ივნისს ქ. შენგენში - ლუქსემბურგი), რომლის
ძალით გაუქმდა მონაწილე ქვეყნებს შორის სახელმწიფო საზღვ-
რებისა და საბაჟო კონტროლი. სხვა ქვეყნის მოქალაქეს, რომელ-
საც გააჩნია „შენგენის“ ვიზა, ასევე სარგებლობს ამ გადავილებუ-
ლი წესით ევროპის ქვეყნებში შესვლის შემდეგ.

კავშირს გააჩნია საერთაშორისო სამართლებრივი
სუბიექტუარობა. იგი აღიარებულია დამოუკიდებელ სუბიექტად,
რომელსაც აქვს უფლება დადოს ხელშეკრულება როგორც სხვა
ორგანიზაციასთან, ასევე ცალკეულ სახელმწიფოსთან. უკვე დადუ-
ბულია ხელშეკრულებები 100-ზე მეტ სახელმწიფოსთან. ეს არ
კომორიცხავს ევროგაერთიანების წევრ-ქვეყნების უფლებას

დამოუკიდებლად დადონ საერთაშორისო ხელშეკრულებები, მაგრამ თუ ამ სფეროს უკვე არეგულირებს ევროგაერთიანების მიერ დადებული ხელშეკრულება, წევრ-ქვეყანას არა აქვს უფლება დაარღვიოს ამ ხელშეკრულებით დადგენილი პირობები.

ნატო – ჩრდილოეთ ატლანტის ხელშეკრულების ორგანიზაცია (NATO)

შეიქმნა 1949 წლის 4 აპრილს. მოიცავს შემდეგ ქვეყნებს: აშშ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, იტალია, პოლანდია, ლუქსემბურგი, კანადა, ნორვეგია, დანია, ისლანდია, პორტუგალია, საბერძნეთი (1982 წლიდან), თურქეთი (1952 წლიდან), გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა (1955 წლიდან), ესპანეთი (1982 წლიდან), ჩეხია, უნგრეთი და პოლონეთი (1999 წლიდან). 2004 წლიდან ნატოს წევრები გახდნენ: კვიპროსი, ჩეხეთი, ესტონია, უნგრეთი, ლატვია, ლიტვა, მალტა, პოლონეთი, სლოვაკიის რესპუბლიკა და სლოვენია.

ნატოს ძირითადი ამოცანაა დაეხმაროს წევრ-სახელმწიფოებს აგრესიის მოგერიებაში, რაც გათვალისწინებულია გაეროს წესდების 51-ე მუხლით, რომელიც უტოვებს ყველა სახელმწიფოს „ინდივიდუალური ან კოლექტიური თავდაცვის უფლებას“. ამის გარდა, ხელშეკრულება ისახავს მიზნად მხარეთა მჭიდრო თანამშრომლობას დაეუბის მშვიდობიანი გადაწყვეტის, საერთაშორისო მშვიდობის დაცვისა და განმტკიცებისათვის, ეკონომიკური კავშირების გაძლიერებისათვის, თავისუფლების ინსტიტუტების განვითარებისათვის და სხვ.

პირველად ნატო შეიქმნა როგორც წმინდა სამხედრო კავშირი „ცივი ომის“ საწარმოებლად. მაგრამ 1950 წლიდან მას პოლიტიკური ორგანოს ფუნქციაც ეკისრება საგარეო საქმეთა მინისტრების მოადგილეთა საბჭოს სახით. დღეისათვის, განსაკუთრებით „ცივი ომის“ დამთავრების შემდეგ, ნატოს ეს ფუნქცია სულ უფრო და უფრო ყოვლისმომცველ ხასიათს იძენს.

გადაწყვეტილების მიღება ნატოს ორგანოებში კონსენსუსით ხდება. ყოველ წევრს აქვს უფლება ოქმში შეიტანოს თავისი „განსაკუთრებული აზრი“ ამა თუ იმ საკითხის მიმართ.

ნატოს უმაღლეს პოლიტიკურ ორგანოს წარმოადგენს **ჩრდილო-ატლანტიკური საბჭო**, რომელშიც შედის 25 წევრ-სახელმწიფო. ჩვეულებრივად საბჭოს შემადგენლობაში შედიან სახელმწიფოების მუდმივი წარმომადგენლები ნატოსთან (ელჩები), რომლებიც იკრიბებიან კვირაში ერთხელ; სესიები საგარეო საქმეთა ან სხვა მინისტრების დონეზე ტარდება წელიწადში ორჯერ – გაზაფხ-

კოსზე (ერთ-ერთი წევრ-სახელმწიფოს დედაქალაქში) და ზამთარში ქ. ბრიუსელში. განსაკუთრებულ შემთხვევაში იწვევენ საგანგებო სესიას. ზოგჯერ სესიები ტარდება სახელმწიფოს და მთავრობის მეთაურთა დონეზე. სხდომაზე განიხილება კავშირის საქმიანობის საკვანძო პროგრამული საკითხები, მიმოიხილავენ სამხედრო-პოლიტიკურ მდგომარეობას სხვადასხვა რეგიონებში, ისმენენ ნატოს ორგანოების მომხსენებლებს. ფართოდ გამოიყენება კონსულტაციები წევრ-სახელმწიფოებს შორის, რასაც ძალზე დიდი ყურადღება ექცევა. ნატოს გენერალური მდივანი თავმჯდომარეობს საბჭოს სამუშაო სესიებს. სესიის გახსნასა და დახურვას აწარმოებს საბჭოს საპატიო თავმჯდომარე ამ წევრ-ქვეყნის საგარეო საქმეთა მინისტრი, რომლის ჯერიც მოდის აღნიშნულ თარიღზე (საა შედგენილია სახელმწიფოთა დასახელების მიხედვით ინგლისური ანბანის გამოყენებით). საბჭოს სესიებს შორის პერიოდში მსიხინარე საქმიანობას ხელმძღვანელობს ნატოს მუდმივი კომიტეტი, რომელიც შედგება წევრ-ქვეყნების ელჩის რანგის მქონე მუდმივი წარმომადგენლებისაგან, ეს პირები სპეციალურად არიან აკრედიტირებული ნატოს შტაბ-ბინასთან ბრიუსელში. მუდმივი საბჭოს სხდომები ტარდება კვირაში რამდენჯერმე, საჭიროების შემთხვევაში სხდომის მოწვევა ხდება ორი საათის განმავლობაში.

მუდმივი კომიტეტი, რომელსაც ხელმძღვანელობს ნატოს გენერალური მდივანი, აწარმოებს პოლიტიკურ კონსულტაციებს, ახდენს ინფორმაციის გაცვლას, ამზადებს მასალებს ნატოს საბჭოს სესიისათვის, განიხილავს დოკუმენტებს, მომზადებულს ნატოს სხვადასხვა კომიტეტებში, ხელმძღვანელობს კომიტეტებისა და სამუშაო ჯგუფების საქმიანობას. პოლიტიკური კომიტეტი, რომელიც შედგება მუდმივ წარმომადგენელთა მოადგილეებისა და პოლიტიკური მრწველებისაგან, ამზადებს მასალებს და დოკუმენტებს მუდმივი საბჭოს სხდომებისათვის.

ნატოს უმაღლესი ხელმძღვანელი ორგანო სამხედრო, პოლიტიკური და ზოგადი სამხედრო პრობლემების გადაჭრის დარგში არის თავდაცვის დაგეგმვის კომიტეტი მონაწილე ქვეყნების თავდაცვის მინისტრების დონეზე (საფრანგეთის გამოკლებით). ისლანდია, რომელსაც არ გააჩნია თავდაცვის მინისტრი, წარმომადგენელია მთავრობის წევრის ან ელჩის დონის მუდმივი წარმომადგენელით. კომიტეტის სხდომები ტარდება წელიწადში ორჯერ (გაზაფხულზე და ზამთარში). ამ სესიებს შორის პერიოდში კომიტეტში მუშაობენ წევრი სახელმწიფოების მუდმივი წარმომადგენლები.

საბჭოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ორგანოა ბირთვული თავდაცვის კომიტეტი, რომელიც განიხილავს ბირთვული იარაღის პრობლემებს და მისი გამოყენების პრინციპებს. შეიქმნა 1966 წელს და მისი სხდომები ტარდება წელიწადში ორჯერ. ბირთვული თავდაცვის კომიტეტში შედიან წევრ-ქვეყნების თავდაცვის მინისტრები (საფრანგეთის გამოკლებით). სამუშაო ორგანოა ბირთვული დაგეგმვის ჯგუფი. სხდომაზე იკრიბება რეგულარულად, წელიწადში ორჯერ (გაზაფხულზე და ზამთარში) მონაწილე ქვეყნების თავდაცვის მინისტრების დონეზე. დღეს ამ კომიტეტის ადგილი დაიკავა ნატოს ბირთვული პოლიტიკის დაგეგმვის კომიტეტმა, რომელიც წინათ თავდაცვის კომიტეტის სამუშაო ორგანო იყო.

სამხედრო კომიტეტის აღმასრულებელ ორგანოს წარმოადგენს საერთაშორისო გაერთიანებული შტაბი, რომელშიც შედის ყველა ის წევრ-ქვეყანა, რომლის შენაერთი გადაეცა გაერთიანებულ შეიარაღებულ ძალებს. შტაბს მეთაურობს უფროსი, რომელსაც ნიშნავს სამხედრო კომიტეტი.

აღიანისს უმაღლესი ორგანო სამხედრო ხელმძღვანელობის დარგში არის სამხედრო კომიტეტი, რომლის წევრებია წევრ-ქვეყნების შეიარაღებულ ძალებს მთავარსარდლები (გენერალური შტაბის უფროსები), საფრანგეთი და ისლანდია არ მონაწილეობენ. სამხედრო კომიტეტი ხელმძღვანელობს ბლოკის სამხედრო ორგანიზაციას. სხდომებს შორის პერიოდში საქმეებს განაგებს მუდმივი კომიტეტი. სამხედრო კომიტეტის სხდომებს შორის მიღებული გადაწყვეტილებების შესრულების მიმდინარეობას აკონტროლებს მუდმივი სამხედრო კომიტეტი. მასვე ევალება ორგანოთა საქმიანობის კოორდინაცია.

ნ.-ს ჩარჩოებში მოქმედებს „ვეროჯგუფი“, რომელშიც შედიან დასავლეთ ევროპის წევრ-ქვეყნების თავდაცვის მინისტრები, საფრანგეთისა და ისლანდიის გარდა. „ვეროჯგუფის“ მთავარი ამოცანაა ევროპის წევრ-ქვეყნების შეიარაღების გეგმების კოორდინაცია.

შეიარაღებულ ძალებს უშუალო ხელმძღვანელობისათვის ომის შესაძლებელ რაიონში ინიშნება სტრატეგიული ხელმძღვანელობა ევროპისათვის, ლამანშის ზონისათვის, აგრეთვე კანადის რეგიონალური დაგეგმვის ჯგუფი.

ნატოს აღმასრულებელი ორგანოა საერთაშორისო სამდივნო გენერალური მდივნის მეთაურობით. გენერალური მდივნის პოსტზე ირჩევენ ცნობილ პოლიტიკურ მოღვაწეებს. იმავედროულად ეს პიროვნება წარედგინება ევროატლანტიკურ საბჭოს. სამხედრო

საქართველოს კომიტეტს, ბირთვული დაგეგმვის ჯგუფისა და სხვა მსარეზოლვანო კომიტეტების თანამშრომლებს თანამდებობებზე დასაყენებლად საერთაშორისო სამდივნო მომსახურებას უწევს ნატოს მხრიდან ორგანოს და სხვა საშუალებებით. ნატოს სისტემაში პოლიტიკური და სხვა გადაწყვეტილებათა მიღების წესები ეფუძნება ურთიერთსარგებლო კონსულტაციების პროცესს. ყოველი განსხვავებული საკითხი მრავალჯერ განიხილება კონსულტაციების სტადიაზე და მხოლოდ ამის შემდეგ გადაეცემა ამა თუ იმ ორგანოს საბჭოს გადაწყვეტილებისათვის. გადაწყვეტილება მიიღება კონსულტაციებით. წევრ-ქვეყანას ერთი ხმა აქვს და მას შეუძლია ნებისმიერი გადაწყვეტილების ბლოკირება, მაგრამ ამისათვის მან უნდა წარადგინოს მოტივირებული ახსნა-განმარტება.

„კვიციანი“ დამთავრების შემდეგ ნატოს ხელმძღვანელობამ აქტიურად დაიწყო ყოფილი სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებთან თანამშრომლობის ფორმების ძიება. 1991 წლის დეკემბერში შეიქმნა ახალი ორგანო – ჩრდილოატლანტიკური თანამშრომლობის საბჭო. ჩამოყალიბდა პროგრამა „პარტნიორობა შვეიცარიისათვის“. 1997 წელს შეიქმნა ევროატლანტიკური პარტნიორობის საბჭო.

ჩრდილოატლანტიკური თანამშრომლობის საბჭო – ნატოს სისტემაში 1991 წელს შექმნილი სტრუქტურის, მიზანი იყო მოეცვა ევროპული და აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოები, ახალი მსოფლიო დიდებული რესპუბლიკები, რომლებიც შეიქმნა ყოფილი სსრ კავშირის ტერიტორიაზე. საქართველო გახდა ამ ორგანოს წევრი 1992 წელს.

საბჭოს ძირითადი დანიშნულება იყო ჩაერთო ზემოაღნიშნული ქვეყნები პოლიტიკური კონსულტაციების პროცესში. ყველა მონაწილეს მიეცა უფლება საჭირო ასპექტის თაობაზე, მიიღო მონაწილეობა დამაბუღლობის წყაროთა დადგენაში, იმ ზომების განხილვაში, რომელთა მიღება მიზანშეწონილი იქნებოდა სტაბილურობის განმტკიცებისათვის. 1999 წლიდან ეს ფორუმი ჩაენაცვლა **ევროატლანტიკური პარტნიორობის საბჭოთი**. იგივე ფუნქციას ასრულებს პროგრამა „პარტნიორობა შვეიცარიისათვის“, რომელსაც საქართველო შეუერთდა 1994 წელს.

ნატოს და რუსეთს შორის, აგრეთვე ნატოსა და უკრაინას შორის დადებულია ორმხრივი ხელშეკრულებები, რომლებიც აძლევს ამ ქვეყნებს საშუალებას ითანამშრომლონ ამ ორგანიზაციასთან განსაკუთრებულ საწყისებზე. 1997 წლის 27 მაისს პარიზში ნატოს და რუსეთს შორის ხელმოწერილი იქნა „ურთიერთკავშირის,

თანაშრომლობისა და უსაფრთხოების დამფუძნებელი აქტი“, რომელიც ითვალისწინებს ნატო-რუსეთის ერთობლივი საბჭოს შექმნას კონსულტაციების, თანაშრომლობისა და შექცევისდაგვარად კონსენსუსის საფუძველზე ერთობლივი გადაწყვეტილებების მიღებას. მოგვიანებით გადაწყდა, რომ ორივე მხარე დანიშნავდა სამხედრო ლიაზონ (საკონტაქტო, დამაკავშირებელი) მისიებს, მხარეებს მიეცა უფლება მიემაგრებინათ თავისი ლიაზონ ოფიცრები ნატოს და რუსეთის მთავარ სამხედრო ხელმძღვანელობასთან.

კოსოვოში მომხდარ ამბებთან დაკავშირებით (იხ. ჰუმანიტარული ინტერვენცია კოსოვოში) რუსეთმა დროებით შეაჩერა ამ შეთანხმების შესრულება, მაგრამ 2000 წლის დასაწყისში დაუბრუნდა ამ სახის თანაშრომლობას.

1997 წლის ივლისში, მადრიდში უკრაინამ მოაწერა ხელი „სტატუსს ნატოსა და უკრაინას შორის განსაკუთრებული პარტნიორობის შესახებ“, რომელიც აღიარებდა უკრაინის სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას, მისი ბირთვული იარაღის არმქონე სახელმწიფოს სტატუსს იმ პირობით, რომ უკრაინაში მოისპობოდა საბჭოთა კავშირის დროს განლაგებული იარაღი და რაკეტები. შეიქმნა ნატო-უკრაინის კომისია – ნატოს ჩრდილო ატლანტიკის საბჭოთა და უკრაინის წარმომადგენლობათა ორგანო, რომელიც პერიოდულად იკრიბება, ზოგჯერ საგარეო საქმეთა მინისტრების დონეზე. 1998 წლიდან ნატომ მიაღწინა კიევში თავისი ლიაზონ ოფიცრები.

ევროატლანტიკური პარტნიორობის საბჭო (EAPC) – ნატოს სისტემაში 1997 წლის 30 მაისს შექმნილი ორგანიზაციაა. იგი მოწოდებულია ყოფილ სოციალისტურ ბანაკში შემავალ ქვეყნებთან მჭიდრო ურთიერთობის განმტკიცებისათვის, რასაც მანამდე ახორციელებდა მისი წინაპარი – **ჩრდილოატლანტიკური თანაშრომლობის საბჭო**. საფუძვლად უდევს EAPC-ს მოქმედების გეგმა, რომელიც კონსულტანტების მრავალ სფეროს მოიცავს პოლიტიკისა და უშიშროების პრობლემებზე: კრიზისების მოგვარება, რეგიონალური საკითხები, კონტროლი შეიარაღებაზე, საერთაშორისო ტერორიზმი, თავდაცვის საკითხები, მეცნიერული თანაშრომლობა, საკითხები მშვიდობის ხელშეწყობის ოპერაციების შესახებ.

EAPC-ის უმაღლეს ორგანოს წარმოადგენს **პარტნიორთა საგარეო საქმეთა მინისტრების**, აგრეთვე თავდაცვის მინისტრების თათბირები, მათ შორის მოქმედებენ პარტნიორების მუდმივი წარმომადგენლები (ელჩები) EAPC-ის წევრებია ნატოს 19-ივე წევრი,

...ერკოვე აღბანეთი, სომხეთი, ავსტრია, აზერბაიჯანი, ბელორუსია, ბულგარეთი, ესტონეთი, ფინეთი, საქართველო, უნგრეთი, ყაზახეთი, ჩრდილოეთი, ლატვია, ლიტვა, მოლდოვა, პოლონეთი, რუმინეთი, რუსეთი, სლოვაკია, სლოვანია, შვედეთი, შვეიცარია, ტაჯიკეთი, შაქსონია, თურქმენეთი, უკრაინა, უზბეკეთი. 2001 წლისათვის პარტისორთა რაოდენობა 55 შეადგენდა.

პარტნიორობა მშვიდობისათვის (PFP) – ნატოს სტრუქტურაში. 1994 წელს შექმნილი ორგანიზაცია, რომელიც **ევრო-ატლანტიკური პარტნიორობის საბჭოში** შემაჯავალ 27 პარტნიორს მოიცავს, რომელიც არ არის ნატოს წევრი. მისი მიზანია განამტკიცოს პარტნიორობა მშვიდობის უზრუნველყოფის ოპერაციების პოტენციული და შესაძლებლობანი ერთობლივი დაგეგმვის, წვრთნის ოპერატიული თანამშრომლობა მათი შეიარაღებული ძალებისა და ნატოს წევრებისა. ყოველი პარტნიორი ორმხრივი ხელშეკრულებით (ე.წ. ჩარჩო სოკუმენტი) უკავშირდება ნატოს, რითაც განისაზღვრება მხარეთა უკუკლება-მოვალეობანი, პარტნიორის მიერ ჩამოყალიბებული მოთხოვნისა და გათვალისწინებით. საქართველო შეუერთდა ამ ორგანიზაციას 1994 წელს.

ძირითადი ორგანო, რომელიც განაგებს „პ.მ.“-ის საკითხებს არის **პოლიტიკურ-სამხედრო მუდმივი კომიტეტი პარტნიორობა მშვიდობისათვის**, რომელიც იკრიბება ან მხოლოდ ნატოს წევრების შემადგენლობით, ან პარტნიორებთან ერთად. სამხედრო ასპექტები განისაზღვრება ნატოს სამხედრო ორგანოებით – სამხედრო კომიტეტით და მასთან შექმნილი სამხედრო თანამშრომლობის მუშა ჯგუფით საკონსულტაციო ფუნქციებით. დიდ როლს თამაშობს **პარტნიორების თანამშრომლობის უჯრედი**. განლაგებული ქ. მონსში (ბელგია), სადაც უზენაესი შტაბ ბინაა. იგი ექვემდებარება ნატოს ჩრდილო-ატლანტიკურ საბჭოს, მისი ძირითადი დანიშნულებაა კოორდინაცია გაუწიოს ერთობლივ სამხედრო საქმიანობას „პ.მ.“-ის ჩარჩოებში და გაატაროს ორგანიზაციის პროგრამის სამხედრო ასპექტების სამხედრო დაგეგმარება, კერძოდ, ერთობლივი წვრთნები ადგილზე. უჯრედს ხელმძღვანელობს **დირექტორი**, 1998 წლიდან უჯრედის შემადგენლობაში შედიან, ნატოს წევრთა გარდა, პარტნიორების წარმომადგენლებიც.

„პარტნიორები“ აქტიურად უწყობდნენ ხელს ყოფილ იუგოსლავიაში ნატოს ოპერაციებს, როგორც მშვიდობის დამცავ ძალებში თავისი კონტიგენტის გაგზავნით. ასევე თავის ტერიტორიაზე განლაგებული აეროდრომებითა და სავაჭრით. კოსოვოში ოპერაციის

დროს (1998-1999) საქართველოს ოცეული მონაწილეობდა გაერო-ს ეგიდით და ნატოს ჯარების საშუალებით კოსოვოში მიმდინარე მშვიდობის დამცავ ოპერაციაში.

1994-1996 წწ. საქართველოს მონაწილეობა შემოიფარგლებოდა კონსულტაციებით და თათბირებში მონაწილეობით. 1997-1998 წლიდან ეს მონაწილეობა უფრო აქტიური ხდება, ყოველწლიურად საქართველო პარტნიორობის პროგრამის ასამდე ღონისძიებებში ღებულობდა მონაწილეობას, მათ შორის საქართველოს შეიარაღებული ძალები მონაწილეობდნენ მრავალეროვნულ სამხედრო წვრთნებში სხვადასხვა ქვეყანაში.

2000 წ. საქართველომ 100-მდე ღონისძიებაში მიიღო მონაწილეობა, ჩატარდა 13 მრავალეროვნული სამხედრო წვრთნა თავდაცვის სამინისტროს ქვეგანყოფილებისა და შტატების მონაწილეობით.

2001 წელს საქართველოს ტერიტორიაზე გაიმართა „კოოპერატივ პარტნიერ-2001“ მრავალეროვნული ფართომასშტაბიანი სამხედრო საზღვაო-სახმელეთო სამშვიდობო წვრთნა.

„პარტნიორობის დაგეგმვისა და ანალიზის პროცესი (PARP) – ნატოს „პარტნიორობა მშვიდობისათვის“ პროგრამის შემადგენელი ნაწილი, რომელსაც საქართველო შეუერთდა 1999 წ. ნატოსთან დადებული ინდივიდუალური შეთანხმებით, რამაც უნდა უზრუნველყოს ნატოს სტანდარტებზე აგებული ქართული ჯარის ბაზის შექმნა. ნატო-ში გაწევრიანების გზაზე კიდევ ერთი პროგრამა არსებობს „ნატო-სთან ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმა (IPAP)“. საქართველო პირველი ქვეყანა იყო, რომელიც შეუერთდა ამ პროგრამას 2004 წელს. ამჟამად მიმდინარეობს პროცესი საქართველოზე ყველაზე მნიშვნელოვანი პროგრამის გაცეცელება, სახელდობ „გაწევრიანების სამოქმედო გეგმა“, რომელიც 1999 წელს იქნა მიღებული და რომელიც მნიშვნელოვნად დაეხმარა ნატო-ში ახალი წევრების მიღებას. ეს პროგრამა ბოლო საფეხურია ნატო-ში გაერთიანების პროცედურისა. 2006 წლის სექტემბერში გადაიდგა უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯი – დაიწყო საქართველოსა და ნატოს შორის ინტენსიური დიალოგი (ID) ნატოში გაწევრიანების თაობაზე.

დასაბამათი ევროპის კავშირი (WEU)

სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი შეიქმნა 1955 წელს. საფუძვლად დაედო 1954 წლის შეთანხმებები პარიზში. აერთიანებს 10 სახელმწიფოს – დიდ ბრიტანეთს, საფრანგეთს, გერმანიას, იტალიას,

ბეკუციას, ნიდერლანდებს, ლუქსემბურგს, საბერძნეთს, ესპანეთს და ძირაქვებელს.

დეკ-ის ოფიციალური მიზანი იყო დასავლეთ ევროპის სახელმძღვანელების კომპლექსური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა და გერმანიის შეიარაღებაზე კონტროლი. დროთა განმავლობაში კავშირის ფუნქციები რამდენადმე შეიცვალა. გერმანიას მოეხსნა ყველანაირი შეზღუდვა ჩვეულებრივი საბრძოლო იარაღის წარმოებაში, ხოლო თვითონ დეკ-ი გადაიქცა ევროპული ინტელიგენციის ერთ-ერთ ძირითად ორგანიზაციად. დეკ-ის 1984 წლის რომის საიუბილეო ასამბლეის სესიაზე ოფიციალურად გამოცხადდა ევროპის ერთიანობისა და თანდათანობითი ინტეგრაციის იდეისადმი სრული მხარდაჭერა და ევროპის უსაფრთხოებაზე ერთიანი თვალსაზრისის ჩამოყალიბება. გერმანიამ და საფრანგეთმა შექმნეს გაერთიანებული სამხედრო ბრიგადები დეკ-ს ეგიდით.

„ცივი ომის“ დასთავრებამ, კომუნისტური რეჟიმის დამხობამ დასავლეთ ევროპაში, საბჭოთა კავშირის და იუგოსლავიის დაშლამ და გერმანიის გაერთიანებამ ძირეული კორექტივები შეიტანა დეკ-ის ფუნქციებში.

დეკ-ის სტრუქტურა, ამოცანები, როლი ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა სამ დოკუმენტში – „მააგის პლატფორმაში“, „მაასტრიხტის დეკლარაციაში“ და „პეტერსბერგის დეკლარაციაში“. პირველი – „ევროპის უსაფრთხოების ინტერესების პლატფორმა“, მიღებული იყო 1987 წლის ოქტომბერში ახლად შექმნილი დეკ-ის მინისტრების საბჭოს (შედგებოდა კავშირის წევრთა საგარეო და თავდაცვის მინისტრებისაგან) მიერ, პლატფორმა ეყრდნობოდა ნატოს „ევროპული დასაყრდენის“ გაძლიერების აუცილებლობას. მაასტრიხტში (1991 წლის 9-10 დეკემბერი. იხ. მაასტრიხტის ხელშეკრულება) ევროკავშირის საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილებანი ევროკავშირისა და დეკ-ის წევრთა საერთო საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის თაობაზე კავშირის როლზე, მის ურთიერთობაზე ეუთოსა და ნატოსთან და სხვ. „პეტერსბერგის დეკლარაცია“ მიღებული იყო ქ. პეტერსბურგში (გერმანია) 1992 წლის 19 ივნისს და მიზნად ისახავდა მაასტრიხტის გადაწყვეტილებათა რეალიზაციას. წვერი სახელმწიფოები შეთანხმდნენ საჭიროების შემთხვევაში გადასცენ კავშირის ხელმძღვანელობას ყველა სახის ჩვეულებრივი შეიარაღებული ძალები სამხედრო მიზნების მისაღწევად – ჰუმანიტარული და გადარჩენის მისია, მშვიდობის დაცვა, ბრძოლა ძალებთან „კონფლიქტების არეში“. „მშვიდობის დამცავი ოპერაციები“, მჭიდრო

კავშირი ეუთოსა და ნატოსთან.

ეს კავშირი სულ უფრო ძლიერდება, თუმცა „დეკ“ რჩება ნატოსგან დამოუკიდებელი ორგანიზაცია, იხვეწება საერთო თავდაცვით დაგეგმარებისა და შეიარაღებული ძალების ხელმძღვანელობისა და მოქმედების მექანიზმები. უფრო მჭიდრო კავშირი დამყარდა ევროკავშირის სისტემასთან – „დეკ“ ამ ორგანიზაციის ძირითადი სამხედრო დასაყრდენია, რომელიც ემორჩილება ევროკავშირის საბჭოს გადაწყვეტილებებს (ევროკავშირის სამიტზე მიღებული შესწორებები ამსტერდამის ხელშეკრულებაში – 1997 წლის ივნისი, დეკ-ის მინისტრთა მიერ მიღებული „დეკლარაცია დასავლეთ ევროპის კავშირის როლზე და მის ურთიერთობებზე ევროკავშირსა და ნატოსთან – 1997 წლის 22 ივლისი).

დეკ-მა მიიღო მონაწილეობა მთელ რიგ ჰუმანიტარულ და მშვიდობის დამცავ ოპერაციებში ევროპასა (აღბანეთი, ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიებზე) და აფრიკაში.

დეკ მთავარი ორგანოებია: **საბჭო** (საგარეო და თავდაცვის მინისტრები, იკრიბება წელიწადში ორჯერ), **მუდმივი საბჭო**, საბჭოს სამუშაო ჯგუფი, გენერალური შტაბების უფროსები, **დაგეგმარების შტაბი**, სამუშაო ჯგუფები, **ასამბლეა** (შედგება 108 დეპუტატისაგან) წევრი-სახელმწიფოსა და ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეაში.

წევრობა კავშირში მრავალსპექტიანია: სრული წევრობა (კავშირის ათივე წევრი-სახელმწიფო), ასოცირებული წევრები, რომელთა სტატუსი თითქმის გათანაბრებულია წევრობასთან (ნატოს, მაგრამ არა ევროკავშირის, წევრები), ასოცირებული პარტნიორები (არც ნატოს, არც ევროკავშირის წევრები), მეთვალყურენი (ნატოს და ევროკავშირის წევრები). ამჟამად ასოცირებული წევრები არიან ისლანდია, ნორვეგია, თურქეთი, მეთვალყურეთა სტატუსი გააჩნია დანიას, იორდანიას, ავსტრიას, ფინეთს, შვედეთს.

ეუთო (ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია – OSCE)

შექმნა უსაფრთხოების რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომლის 55 წევრი – სახელმწიფო განლაგებულია ვანკუვერიდან ვლადივოსტოკამდე გადაჭიმულ გეოგრაფიულ სივრცეზე, **გაერო-ს წესდების VIII** თავის შესაბამისად ევროპაში კონფლიქტების თავიდან აცილების, კრიზისის მართვისა და კონფლიქტის შემდგომი რეაბილიტაციის მიზნით ისეთ სფეროში, როგორცაა: შეიარ-

ადებაზე კონტროლი, პრევენციული დიპლომატია, ნდობისა და უსაფრთხოების მიღწევის ზომები, ადამიანის უფლებები, არჩევნების მონიტორინგი, ეკონომიკური და გარემოს უსაფრთხოება. პელსინკში თათბირის დასკვნითი აქტი ხელმოწერილ იქნა 1975 წლის 5 აგვისტოს 35 სახელმწიფოს მიერ.

ეს აქტი არ არის საერთაშორისო ხელშეკრულება, იგი უდიდესი მნიშვნელობის პოლიტიკური შეთანხმებაა, რომლის მიზანი იყო შეესუსტებინა „ცივი ომით“ გამოწვეული დაძაბულობა აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის.

1990 წლამდე ეუთო ფუნქციონირებდა როგორც შეხვედრისა და კონფერენციების სისტემა, რომელიც ადგენდა სახელმწიფოთა და მოქალაქეების მოქმედებათა წესებს და პერიოდულად მიმოიხილავდა მათ შესრულებას (ამ დროს მისი სახელწოდება იყო ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის თათბირი - ეუთო). პარიზის 1990 წ. უმაღლესი დონის შეხვედრაზე ეუთო ახალ კურსს დაადგა. „პარიზის ქარტიამი ახალი ევროპისათვის“ ეუთო მოწოდებული იყო ხელი შეეწყო ევროპაში მიმდინარე ისტორიული გარდაქმნის წარმართვასა და „ცივი ომის“ შემდგომი პერიოდის ახალ მოთხოვნებზე რეაგირებისათვის.

აღნიშნული ამოცანების შესრულების გასაადვილებლად შეიქმნა ცალკეული უწყებები და ინსტიტუტები, შეხვედრებმა უფრო რეგულარული ხასიათი მიიღო და ეუთოს მუშაობა უფრო ორგანიზებული გახდა.

1990 წლის ნოემბერში მოლაპარაკება წარმოებდა ეუთოს საქმიანობის ფარგლებში შეიარაღების კონტროლის მნიშვნელოვან შეთანხმებაზე - **ევროპაში ჩვეულებრივი შეიარაღების ხელშეკრულებაზე (CFE)**. ერთობლივი საკონსულტაციო ჯგუფი (პასუხისმგებელია ხელშეკრულების ხელშეწყობაზე) და „ღია ცის“ საკონსულტაციო კომისია (მასში წარმოდგენილია ღია ცის შესახებ 1992 წ. ხელშეკრულების მონაწილე ყველა სახელმწიფო), თუმცა ისინი არ წარმოადგენენ ეუთოს ნაწილს, რეგულარულად იკრიბებიან ეუთოს საკონფერენციო დარბაზში ჰოფბურგების კონგრესცენტრში (ქ. ვენა).

1994 წ. ბუდაპეშტის უმაღლესი დონის შეხვედრაზე აღიარეს, რომ ეუთო აღარ წარმოადგენდა უბრალოდ კონფერენციას და მას ამჟამად ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია (ეუთო) ეწოდა. ამან ორგანიზაციას ახალი პოლიტიკური იმპულსი მისცა და, ამავე დროს, ეს იყო „ცივი ომის“ დასრულების შემდეგ ორგანიზაციის ინსტიტუციონალური განვითარების გამოხატულება.

ლისაბონის 1996 წ. უმაღლესი დონის შეხვედრაზე უფრო ჩამოყალიბებული სახე მიეცა ეუთოს საკვანძო როლს ყველა განზომილებით უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის ხელშეწყობაში. ლისაბონის შეხვედრამ ხელი შეუწყო აგრეთვე ევროპული უსაფრთხოების ეუთოს ქარტიის შემუშავებას (მიღებულ იქნა 1999 წ. ქ. სტამბოლის უმაღლესი დონის შეხვედრაზე), რომელიც მიზნად ისახავს ეუთოს ქმედუნარიანობის გაუმჯობესებას. ეუთოს მონაწილე 30-მა სახელმწიფომ სტამბოლშივე მოაწერა ხელი **ევროპაში ჩვეულებრივი შეიარაღების შესახებ ხელშეკრულების** გადასინჯულ ვარიანტს.

მონაწილეებმა მხარი დაუჭირეს ეუთოს უფრო აქტიურად, ეფექტურად ჩარევის აუცილებლობას **არასაერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების** მოგვარების მიზნით.

ეუთოს სტრუქტურა: პოლიტიკური კონსულტაციებისა და გადაწყვეტილებების მიმღები მთავარი ორგანოა მუდმივი საბჭო. მისი წევრები, ეუთოს მონაწილე სახელმწიფოთა მუდმივი წარმომადგენლები (ელჩები) ვენაში, ყოველკვირეულად იკრიბებიან ეუთოს კომპეტენციას მიკუთვნებული ყველა საკითხის განსახილველად, მათზე გადაწყვეტილებების მისაღებად.

მთავარ საბჭოს, რომელსაც ესწრებიან მონაწილე სახელმწიფოთა პოლიტიკური ხელმძღვანელები ან სხვა მაღალი თანამდებობის პირები, იწვევენ პერიოდული პოლიტიკური თათბირებისათვის. მთავარი საბჭო წელიწადში ერთხელ იკრიბება ქ. პრალაში როგორც ეკონომიკური ფორუმი. ეუთოს წევრი ქვეყნების საგარეო საქმეთა მინისტრები მართავენ **მინისტერიალს** წელიწადგამოშვებით, შუალედში სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურები რამდენიმე წელიწადში ერთხელ იკრიბებიან უმაღლესი დონის შეხვედრაზე, **სამიტებზე** (ბოლო ასეთი შეხვედრა გაიმართა სტამბოლში, 1999 წ. ნოემბერში).

ეუთოს **მოქმედ თავმჯდომარეს** სრული პასუხისმგებლობა ეკისრება აღსრულებითი საქმიანობისათვის. თავმჯდომარეობა ყოველწლიურად იცვლება. ეუთოს მოქმედ თავმჯდომარეს, შესაბამისი ქვეყნის საგარეო საქმეთა მინისტრს, თავის საქმიანობაში დახმარებას უწევენ წინა და მომდევნო თავმჯდომარეები და ამით იქმნება ე.წ. ტროიკა („სამეული“). მოქმედ თავმჯდომარეს აგრეთვე შეუძლია დანიშნოს პირადი წარმომადგენლები, რომლებიც იმუშავენ სპეციფიკურ საკითხებზე ან სიტუაციებზე.

ეუთოს **გენერალური მდივანი** – რომელიც ვენაში იმყოფება,

მოქმედებს როგორც ეუთოს მოქმედი თავმჯდომარის წარმომადგენელი და დახმარებას უწევს მას ეუთოს მიზნების მისაღწევად მსმართულ ყველა საქმეში. მისი საქმიანობა აგრეთვე მოიცავს ეუთოს სტრუქტურებისა და ოპერაციების წარმართვას. **სამდივნოში** (კახლავებულა ვენაში) შედის: გენერალური მდივნის ოფისი, კონფლიქტების თავიდან აცილების ცენტრი, ადმინისტრაციის და ოპერაციების დეპარტამენტი და ეკონომიკურ და გარემოს სფეროში ეუთოს საქმიანობის კოორდინატორი. პრადის ოფისი ახორციელებს ოლკემენტებით უზრუნველყოფასა და საინფორმაციო ფუნქციებს.

ეუთოში შედის აგრეთვე სხვა ინსტიტუტები: **დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებათა უწყება (ODIHR)** აქტიურ როლს ასრულებს არჩევნების მონიტორინგსა და ეროვნული საარჩევნო და ადამიანის უფლებათა დამცავი ინსტიტუტების განვითარებაში, ეროვნული სამართლებრივი ინსტიტუტებისათვის ტექნიკური დახმარების გაწევაში, არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების ხელშეწყობაში, ადამიანის უფლებათა და არჩევნების ეუთოს მონიტორინგის მოწოდებაში, ჟურნალისტების მომზადებაში, იგი ასევე წარმოადგენს ეუთოს საკონტაქტო პუნქტს ბოშების სტატუსთან დაკავშირებულ საკითხებში, მხარდაჭერას უწევს ეუთოს სპეციალიზებულ სემინარებს. დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებათა უწყება განლაგებულია ვარშავაში.

განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონეა წინასწარი გაფრთხილებისა და კონფლიქტების თავიდან აცილების სფეროში **ერთგულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისრის (HCNM)** (მდებარეობს პრაგაში, ნიდერლანდები) საქმიანობა. უმაღლესი კომისარი, აფასებს და ცდილობს მოაგვაროს შეძლებისდაგვარად აღრინდელ საფეხურზე სიტუაციები, რომლებიც შეიცავენ ეროვნულ უმცირესობათა საკითხებს. რჩევისა და რეკომენდაციების გზით, იგი ხელს უწყობს მხარეებს არაკონფრონტაციული პოლიტიკის განხორციელებაში.

ეუთოს მეთვალყურეთა მისიები განთავსებულია: ბოსნია-ჰერცეგოვინაში, ხორვატიაში, ესტონეთში, ლატვიაში, საქართველოში, მოლდოვაში, ტაჯიკეთში, ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა მაკედონიასა და კოსოვოში. ეუთოს დამხმარე ჯგუფი ჰყავს აგრეთვე ჩეჩნეთში (რუსეთის ფედერაცია), იგი წარმოდგენილია ალბანეთში, ჰყავს საკონსულტაციო და სამეთვალყურეო ჯგუფი ბელორუსიაში, პროექტის კოორდინატორი უკრაინაში, გახსნილი აქვს საერთო ოფისი ცენტრალურ აზიაში (უზბეკეთი) და ცენტრები აღმავატაში, აშხა-

ბადსა და ბიშკეკში. ერევნის (სომხეთი) ოფისი 2000 წ. იხსნება. ამასთან, გრძელდება მოლაპარაკება ბაქოს (აზერბაიჯანი) ოფისის გახსნის თაობაზე; სოხუმში შექმნილია ადამიანის უფლებათა გაერო-ეუთოს ერთობლივი ოფისი. არაერთხელ დასწრებიან არჩევნებს საქართველოში ეუთოს მისიები .

ეუთოს კომპეტენციაში შედის აგრეთვე ჩვეულებრივი შეიარაღების კონტროლი და ნდობის მისაღწევად მიმართული ზომების მიღება. ვენის 1994 წ. დოკუმენტი (1999 წ. შესწორებებით) ავალდებულებს სახელმწიფოებს გამოიჩინონ გამჭვირვალობა თავიანთ სამხედრო საქმიანობაში. მონაწილე სახელმწიფოებმა აგრეთვე მიიღეს სამხედრო ქცევის კოდექსი, რომელიც ადგენს დემოკრატიულ საზოგადოებაში შეიარაღებული ძალების როლის განმსაზღვრელ პრინციპებს. ამასთან ერთად, ეუთომ შექმნა დავების გადაწყვეტის რამდენიმე მექანიზმი (იხ. ვალეტას პრინციპები).

ეუთოს **საპარლამენტო ასამბლეა**, რომელიც ეუთოს ყველა წევრი სახელმწიფოს 300-ზე მეტი პარლამენტარისაგან შედგება, ატარებს ყოველწლიურ სესიას ივლისში, ხოლო მთელი წლის განმავლობაში აწყობს, აგრეთვე, სხვადასხვა შეხვედრებსა და სემინარებს. ასამბლეა განიხილავს საკითხებს რეზოლუციებსა და რეკომენდაციებს ეუთოს საქმიანობასთან შესაბამისობაში. იგი აგრეთვე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს არჩევნების მონიტორინგშიც. ასამბლეის სამდივნო კოპენჰაგენშია განლაგებული. 2000 წლის ეუთოს ს.ა-ის ვიცე სპიკერად აირჩიეს საქართველოს პარლამენტის საერთაშორისო ურთიერთობათა კომიტეტის თავმჯდომარე.

ორგანიზაციამ შექმნა **შერიგებისა და არბიტრაჟის სასამართლო ქ. ჟენევაში**. მონაწილე სახელმწიფოებს, რომლებმაც ხელი მოაწერეს შერიგებისა და არბიტრაჟის კონვენციას, შეუძლიათ სასამართლოს გადასცენ სადავო საკითხი, რომელსაც საარბიტრაჟო ტრიბუნალი ან შერიგების კომისია გადაწყვეტს. 1999 წ. მუდმივმა საბჭომ გადაწყვიტა ევროკავშირის ეგიდით მიღებული **სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპისათვის სტაბილურობის პაქტის** მოთავსება ეუთოს დაცვის ქვეშ.

ეუთოს მონაწილე სახელმწიფოებია: ავსტრია, აზერბაიჯანი, ალბანეთი, აშშ, ანდორა, ბელგია, ბელარუსია, ბოსნია-ჰერცეგოვინა, ბულგარეთი, გაერთიანებული სამეფო, გერმანია, დანია, ესპანეთი, ესტონეთი, თურქეთი, თურქმენეთი, ირლანდია, ისლანდია, იტალია, იუგოსლავია, კანადა, კვიპროსი, ლატვია, ლიტვა, ლიხტენშტეინი, ლუქსემბურგი, მაკედონია, მალტა, მოლდოვა, მონაკო, ნიდერლანდი,

სორკეგია, პოლონეთი, პორტუგალია, რუმინეთი, რუსეთი, საბერძნეთი, სახ-მარინო, საფრანგეთი, საქართველო, სლოვაკია, სლოვენია, სომხეთი, ტაჯიკეთი, უზბეკეთი, უკრაინა, უნგრეთი, ფინეთი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, შვეიცარია, შვეცია, ჩეხეთის რესპუბლიკა, ხორვატია და ყატიკანი.

დაბოუბიდებელ სახელმწიფოთა ორგანიზაცია **(დსთ, СНГ)**

შეიქმნა 1991 წლის 8 დეკემბერს რუსეთის ფედერაციის, ბელორუსიის და უკრაინის მიერ ბელორუსიაში, ქ. მინსკში ხელმოწერილი შეთანხმების საფუძველზე. 1991 წლის 21 დეკემბერს აღმაერთაში ხელმოწერილ იქნა ოქმი, რომლითაც სომხეთი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, მოლდოვა, ტაჯიკეთი, თურქმენეთი და უზბეკეთი შეუერთდნენ ბელორუსის შეთანხმებას, მიღებულ იქნა აგრეთვე აღმაერთის დეკლარაცია, რომელშიც ხაზგასმულია, რომ „დსთ არ არის არც სახელმწიფო, არც ზესახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი“, იგი ურდნობა საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებს. დსთ არც საერთაშორისო ორგანიზაციაა, იგი სუვერენულ სახელმწიფოთა კავშირია, რომლის ორგანოებს მაკოორდინირებელი ფუნქციები გააჩნია, ხოლო გადაწყვეტილებანი სავალდებულოა მხოლოდ იმ მონაწილესათვის, რომელიც ეთანხმება მას.

საქართველო თანამეგობრობას შეუერთდა 1993 წლის 9 დეკემბერს.

თანამეგობრობის ჩარჩოებში ურთიერთმოქმედება ხორციელდება მისი მაკოორდინირებელი ინსტიტუტების მეშვეობით, რომელთა შორის ძირითადი იყო შემდეგი:

სახელმწიფოთა მეთაურების საბჭო; მთავრობათა მეთაურების საბჭო; საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭო; თავდაცვის მინისტრების საბჭო; სახელმწიფოთაშორისო ეკონომიკური კომიტეტი; სასახლერო ჯარების სარდლების საბჭო; აღმასრულებელი სამდივნო; ეკონომიკური სასამართლო; საპარლამენტაშორისო ასამბლეა.

ამის გარდა დსთ-ს წესდების და შეთანხმებების საფუძველზე დაფუძნებულია დარგობრივი თანამშრომლობის ორგანოები ეკონომიკის, სოციალურ და სხვა სფეროებში, რომელთა შემადგენლობაშიც შედიან აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოთა ხელმძღვანელები. ამჟამად ასეთი ორგანოების რაოდენობა განსახლდურულია 54 ერთეულით (ამასთან საქართველო 35 ორგანოს წევრია). ისინი ჩამოყალიბდნენ სამინისტროებისა და უწყებების

მიერ კონკრეტული პრაქტიკული მიზნებით. სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროში შექმნილია 38 დარგობრივი საბჭო და კომიტეტი. საწესდებო ორგანოებში და მათ სამუშაო აპარატებში დასაქმებული იყო 858 თანამშრომელი. დარგობრივ ორგანოებში – 512.

სახელმწიფო მეთაურების, მთავრობათა მეთაურების, საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭოების და 6 დარგობრივი ორგანოს მუშა აპარატის ფუნქციებს ასრულებდა აღმასრულებელი სამდივნო, 11 დარგობრივი ორგანოებისას, სახელმწიფოთაშორისი ეკონომიკური კომიტეტი, 7 დარგობრივი ორგანოებისას კი თავმჯდომარე ქვეყნების სხვადასხვა უწყებები. საწესდებო ორგანოების შექმნის დღიდან თითქმის ყველა ორგანოში თავმჯდომარეობდა რუსეთის ფედერაცია, მხოლოდ 1998 წლის ოქტომბერში მოსკოვის სამიტმა თანამეგობრობის მთავრობათა მეთაურების საბჭოს თავმჯდომარის პოსტის დასაკავებლად რეკომენდაცია მისცა უზბეკეთის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეს უთქირ სულთანოვს.

დაარსების დღიდან დსთ-ს სახელმწიფოთა მეთაურების საბჭომ და მთავრობათა მეთაურების საბჭომ განიხილეს და მიიღეს 1000-ზე მეტი დოკუმენტი, ამთგან ყველა ქვეყანამ ხელი მოაწერა და ძალაში შევიდა 6 დოკუმენტი, იმ 158 დოკუმენტიდან, რომელიც მიღებულია სახელმწიფოთა მეთაურებისა და მთავრობათა მეთაურების საბჭოების მიერ და რომლებიც ექვემდებარება რატიფიკაციას. 292 დოკუმენტს ერთჯერადი დავალების ხასიათი ჰქონდა და ძირითადად შესრულებულია, 127 დაკარგა თავისი აქტუალობა სხვადასხვა მიზეზთა გამო.

აქედან გამომდინარე მოქმედად შეიძლება ჩაითვალოს 600 დოკუმენტი, ისინი მოწოდებულია დაარეგულირონ დსთ-ს ურთიერთმოქმედება მთელი კომპლექსის მრავალმხრივი თანამშრომლობის საკითხებში.

საქართველოსათვის 96 დოკუმენტიდან, რომლებიც მოითხოვდნენ შიდასახელმწიფოებრივი პროცედურების შესრულებას, მხოლოდ ერთია ძალაში შესული (რატიფიცირებულია დსთ-ს წესდება).

დსთ-ს საქმიანობაში გარკვეული ადგილი აქვს დათმობილი კონფლიქტების დარეგულირების პრობლემებს (იხ. კონფლიქტი აფხაზეთში).

გარკვეულ ეტაპზე დსთ-ს გადაწყვეტილებათა შეუსრულებლობამ განსაკუთრებით სეპარატიზმთან ბრძოლის სფეროში, საფრთხის წინაშე დააყენა მისი არსებობა. დსთ-ს მონაწილე ქვეყნების სახელმწიფოთა მეთაურებმა 1998 წელს კიშინიოვისა და მოსკოვის

სამიტებზე მიიღეს გადაწყვეტილება თანამეგობრობის ორგანოების ძირეული რეფორმირებისა და მისი ეფექტურობის ხარისხობრივი კონის ამაღლების მიზნით სპეციალური სახელმწიფოთაშორისი ყორუმის გამართვის თაობაზე. ყორუმის წინაშე დასმული იქნა არა გლობალური საკითხი: არსებული სტრუქტურების კარდისალური რეორგანიზაცია და თავისუფალი საგაჭრო ზონის ფორმირება.

სახელმწიფოთა მეთაურებს წარედგინება თანამეგობრობის ახალი მოდელი, რომელიც დსთ-ს მონაწილე ქვეყნების პრეზიდენტების უმრავლესობის მიერ მოწონებული იქნა. დსთ-ს სახელმწიფოთა მეთაურების საბჭომ 1999 წლის 2 აპრილს მიიღო გადაწყვეტილება თანამეგობრობის ორგანოების სტრუქტურათა რეფორმირებისა და სრულყოფის შესახებ. აღნიშნულის თანახმად აღმასრულებელი სამდიენო, სახელმწიფოთაშორისი ეკონომიკური კომიტეტის აპარატი, მუშა აპარატები რიგი სახელმწიფოთა შორის და მთავრობათშორისი დარგობრივი ორგანოებისა, გარდაიქმნა დსთ-ს აღმასრულებელ კომიტეტად, რომელიც გადაიქცა თანამეგობრობის ერთადერთ მუდმივმოქმედ აღმასრულებელ, აღმინისტრაციულ და მაკოორდინირებელ ორგანოდ.

მომუშავეთა რიცხოვნება თანამეგობრობის საწესდებო ორგანოებში განისაზღვრება 710 ერთეულით, რაც პრაქტიკულად ძველი სტრუქტურის მიხედვით რაოდენობის 505-ით შემცირებას ნიშნავს.

თანამეგობრობის უმაღლესი ორგანოები ჩამოყალიბდა შემდეგნაირად: **სახელმწიფოთა მეთაურების საბჭო**, მთავრობათა მეთაურების საბჭო, ეკონომიკური საბჭო (ვიცე-პრეზიდენტების შემადგენლობით), საგარეო საქმეთა მინისტრთა საბჭო, თავდაცვის მინისტრთა საბჭო, სასაზღვრო ჯარების სარდლების საბჭო, ეკონომიკური სასამართლო.

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტიტუტად წინანდებურად დარჩა დსთ-ს საპარლამენტთაშორისო ასამბლეა.

შექმნილია დსთ-ს გაერთიანებული შეიარაღებული ძალები, რომელთა მიზანია დაცვას მონაწილე ქვეყნები აგრესიისაგან. 1999 წელს საქართველო გამოვიდა ამ ძალების შემადგენლობიდან, რადგან მან ვერავითარი სარგებლობა ვერ მოუტანა ქვეყნის ინტერესებს (უკრაინა თავიდანვე არ ყოფილა ამ გაერთიანების მონაწილე).

შექმნილია აგრეთვე დსთ-ს სამშვიდობო ძალები, შეიარაღებული კონფლიქტების გადაწყვეტის ხელის შეწყობისათვის.

საქართველო აქტიურად მოღვაწეობს დსთ-ს ყველა სტრუქტურაში. განსაკუთრებით აღსანიშნავია პოლიტიკური სფერო, კერძოდ, აგრესიულ სეპარატიზმთან ბრძოლის პოლიტიკურ-სამართლებრივი ბაზის შექმნა. 1995 წლის 10 თებერვალს აღმა-ატაში მიღებულ მემორანდუმში დსთ-ს სახელმწიფოს მეთაურთა საბჭომ დაგმო სეპარატიზმი, ნაციონალიზმი და ფაშიზმი; მოითხოვა ყველა წევრს სახელმწიფოსაგან თავი შეიკავონ სეპარატისტულ მოძრაობასა ან სეპარატისტულ რეჟიმთან ყოველგვარი კავშირისა და დახმარებისაგან. ამ დებულებაზე დაყრდნობით საბჭომ გამოაცხადა აფხაზ სეპარატისტთა რეჟიმის სრული პოლიტიკური, ეკონომიკური, აგრეთვე სავაჭრო-ფინანსური და სატრანსპორტო ბლოკადა (1996 წლის 19 იანვარი).

დსთ-ს წევრ-სახელმწიფოთა საპარლამენტაშორისო ასამბლეა ახდენს თანამშრომლობაში გაერთიანებულ სახელმწიფოების კონსოლიდაციას. ასამბლეაში 12 წევრია. სახელმწიფოს ასამბლეა იღებს მხოლოდ სარეკომენდაციო ხასიათის აქტებს. აღნიშნული ორგანოს საქმიანობის მექანიზმი რეგულირდება დსთ-ს კონვენციით, დსთ-ს წევრ-სახელმწიფოთა პარლამენტაშორისო ასამბლეის შესახებ და 1992 წლის 15 სექტემბერს მიღებული დსთ-ს პარლამენტაშორისო ასამბლეის რეგლამენტით. ასამბლეაში წარმოდგენილი არიან საპარლამენტო დელეგაციები, რომელთა შემადგენლობას და უფლებამოსილებას განსაზღვრავს დსთ-ს მონაწილე სახელმწიფოს ეროვნული საკანონმდებლო ხელისუფლება. ყველა ერთნაირი უფლებებით სარგებლობს და გააჩნია ერთი ხმა. აშშ-ის პლენარული სხდომები იმართება ორ წელიწადში ერთხელ.

ასამბლეა განიხილავს პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებს, იხილავს დსთ-ს ფარგლებში თანამშრომლობის საკითხებს, აყალიბებს წინადადებებს ეროვნულ პარლამენტებს შორის თანამშრომლობის სფეროში. ა-ის ერთ-ერთი – ძირითადი ამოცანაა, დსთ-ს ფარგლებში დადებული შეთანხმება და ხელშეკრულებათა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური საფუძვლის უზრუნველყოფა.

ა-ა გადაწყვეტილებებს იღებს განცხადებების, მიმართვების, რეკომენდაციების, მოდალური აქტების, წინადადებებისა და მემორანდუმების სახით. ასამბლეას არ გააჩნია საკანონმდებლო უფლებამოსილება, მას გააჩნია მხოლოდ კოორდინაციული და კონსულტაციური ფუნქცია. სა-ის მუშაობის ადგილია თავრიდის სასახლე სანკტ-პეტერბურგში (რუსეთის ფედერაცია). 1995 წლიდან საქართველო გახდა დსთ-ს და სა-ის წევრი.

პასუხისმგებლობა სამართაშორისო სამართალში

1. სამართაშორისო-სამართლებრივი

პასუხისმგებლობის ცნება

საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც არღვევს საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმას, სუბიექტის საერთაშორისო-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას იწვევს. ეს პასუხისმგებლობა შეიძლება იყოს გამოწვეული სახელმწიფო ორგანოების (თანამდებობის პირების) მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით (ელჩების უცხო სახელმწიფოს მისიაცან საქმეებში ჩარევა, ეროვნულ უმცირესობათა დევნა, ხელოვნური უღებობის პირობების შეუსრულებლობა, აგრესიული ომის დაწყება) ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება, რის შედეგადაც მის ტერიტორიაზე მიეყენება ზიანი უცხო სახელმწიფოს ან მისი მოქალაქის ინტერესებს (უცხო დიპლომატიის მკვლელობა, საელჩოზე თავდასხმა და ა.შ.).

საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი საწყისია, რომელიც ყველა ნორმის აუცილებელ ელემენტს წარმოადგენს და რომლის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა საერთაშორისო სამართლის არსებობა. სახელმწიფოს საერთაშორისო პასუხისმგებლობის პრინციპი არ იყო ყოველთვის ერთი და იმავე შინაარსისა და მოცულობის. იგი ვითარდებოდა საერთაშორისო სამართლის განვითარებასთან ერთად და დღეისათვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტიტუტია, რომლის მიზანია განამტკიცოს წმინდობა და უშიშროება, საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების გამოყენების სტაბილურობა.

2. სამართაშორისო მართლსაწინააღმდეგო

აქტების სახეები

ასეთი აქტები ორ ძირითად ჯგუფად იყოფა: ა) მართლსაწინააღმდეგო აქტები, რომლებიც მშვიდობასა და უშიშროებას ემუქრებიან, ლახავენ ყველა სახელმწიფოს სასიცოცხლო ინტერესებ-

სა და საერთაშორისო სამართლის ძირითად საწყისებს; ბ) მართლსაწინააღმდეგო აქტები, რომლებიც გარკვეულ სახელმწიფოს მეტ-ნაკლებად სერიოზულ ზიანს აყენებენ, მაგრამ არსებითად მშვიდობისა და უშიშროების პრინციპს არ არღვევენ.

პირველი ჯგუფის აქტები საერთაშორისო დანაშაულია და მათ სუბიექტს განსაკუთრებულად მძიმე პასუხისმგებლობა ეკისრება. ამ სახის საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა პირველი მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში ისახება, როდესაც პროგრესული კაცობრიობა აქტიურ ბრძოლას იწყებს კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართული უდიდესი ბოროტმოქმედების - აგრესიული ომის - კანონგარეშე გამოცხადებისათვის. საერთაშორისო-სამართლებრივი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის პრინციპს დახვეწილ და სრულ სახეს მეორე მსოფლიო ომის დროს დებულობს.

დღეისათვის საერთაშორისო დანაშაული ისეთი ქმედობა ან ქმედობისაგან თავის შეკავებაა, რომლის შედეგად ირღვევა საერთაშორისო მშვიდობა ან ხალხთა უშიშროება. ნიურნბერგის და ტოკიოს ტრიბუნალთა წესდებებსა და განაჩენებში მთავარ სამხედრო დამნაშავეთა თაობაზე ჩამოყალიბებულია საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები, რომლებიც აგრესიული სახელმწიფოების და მათი მეთაურების პასუხისმგებლობას ეხება. მართალია, ამ დოკუმენტებში უმთავრესად ლაპარაკია სახელმწიფო მოღვაწეთა ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის შესახებ, მაგრამ მათი ქმედობანი არ შეიძლება განვიხილოთ სახელმწიფოს საქმიანობის გარეშე. ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ ნიურნბერგის და ტოკიოს ტრიბუნალთა წესდებანი და განაჩენი აყალიბებენ უმძიმესი საერთაშორისო დანაშაულის ცნებას.⁷⁴

ეს არის დანაშაული მიმართული ა) მშვიდობის წინააღმდეგ აგრესიული ომის დაგეგმვა, მომზადება, განაღდება და წარმოება; ბ) ადამიანურობის წინააღმდეგ (სამოქალაქო მოსახლეობის მასობრივი განადგურება, დამონება, გადასახლება, სხვა სიმკაცრენი ან დევნა პოლიტიკური, რასობრივი, რელიგიური მოტივებით); გ) ომის კანონების და ჩვეულებების დარღვევა (ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის განადგურება, წამება, დამონება, იგივე ქმედობანი სამხედრო ტყვეთა მიმართ, მძევლების მკვლელობა, სახელმწიფო ან კერძო საკუთრების გაძარცვა, ქაღალქებისა და სოფლების განადგურება და სხვ.).

საერთაშორისო დანაშაულს მიეკუთვნება აგრეთვე ეროვნულ-

ც. მასთავის უფლებები მოძრაობის ჩახშობის ცდა, ინტერვენცია, რასობრივი დისკრიმინაციის ისეთი ფორმები, როგორიცაა გენოციდი, ეთნიკური წმენდა, აპართეიდი, მონობა.

გაეროს საერთაშორისო სამართლის კომისია იძლევა უფრო მსოფლიო ნუსხას (აგრესია, კოლონიური ბატონობა, მონობა, გენოციდი, აპართეიდი, ატმოსფეროს და ზღვების მასიური გაჯუჭყიანება). მაკრამ უკვე ის ფაქტი, რომ მან უარყო საერთაშორისო სამართალში კაბატონებულა იდეა, რომელიც არ იცნობდა საერთაშორისო მასაშაულის ცნებას საერთოდ და ყველაფერს საერთაშორისო კულტიქტს მიაკუთვნებდა,“ ძალიან დიდი მიღწევაა.

საერთაშორისო დელიქტები დანაშაულის მეორე ჯგუფს ეკუთვნის. ისინი რიგითი, შედეგებით ლოკალური სახის საერთაშორისო მართლსაწინააღმდეგო აქტებია: თავშესაფრის მიცემა საელჩოში, კოვიდობრივი ბოროტმოქმედებისათვის, საელჩოს დარბევა, უცხოეთის მიერ სახელმწიფო დროშის დახვევა ან სხვა შეურაცხყოფა, სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მყოფ უცხოელთათვის და მისი ქონებისათვის ზარალის მიყენება და ა.შ.

ამგვარად, საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ინსტიტუტი მოიცავს სახელმწიფოს ქმედობათა ფართო წრეს და მოწოდებულია, პირველ რიგში, უზრუნველყოს თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითადი საწყისების, პრინციპის ხელშეუხებლობა და განმტკიცება. ამით იგი ძირფესვიანად განსხვავდება საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის წინათ არსებული ცნებისაგან (ხოლო გამარჯვებულს დამარცხებულის მძიმართ ფართო უფლებები მიეცემოდა მისი ანექსიის ჩათვლით) და სახელმწიფოების პასუხისმგებლობა ძირითადად სამოქალაქო სამართლის ასპექტში განიხილებოდა, ე.ი. მიყენებული მატერიალური ზარალის ანაზღაურებით ამოიწურებოდა.

საერთაშორისო პასუხისმგებლობა გარკვეულ იურიდიულ შედეგებს წარმოშობს: დაზარალებულ სახელმწიფოს უფლება აქვს საერთაშორისო სამართლით დაშვებული საშუალებებით აღიდგინოს შელახული უფლებანი. დავის ამ მხარეს ხშირად პასუხისმგებლობის პასიურ სუბიექტს უწოდებენ, აქტის ჩამდენს კი – აქტიურ სუბიექტს.

საერთაშორისო პასუხისმგებლობის ძირითად სუბიექტებს სახელმწიფოები წარმოადგენენ. აქტიურ და პასიურ სუბიექტებად შეიძლება გვევლინებოდეს, აგრეთვე, საერთაშორისო ორგანიზაციები და მათის უფლებებისათვის მებრძოლი ერები (ხალხები), ე.ი. საერთაშორ-

ისო სამართლის ყველა სახის სუბიექტები.

პასუხისმგებლობის იურიდიული შედეგების დადგომისათვის საჭიროა ადგილი ჰქონდეს მართლსაწინააღმდეგო აქტის ჩადენის ბრალეულობას, ე.ი. ქმედობასა და მიყენებულ ზიანს შორის მიზეზობრივ კავშირს, როდესაც ნორმის დარღვევა სუბიექტის პირდაპირი განზრახვით ან დაუდევრობითაა გამოწვეული. განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ მხარეს კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულის პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას.

ყოველი საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი მოქმედებს საერთაშორისო ასპარეზზე როგორც ერთიანი, მონოლითური ერთეული; რომელსაც კოლექტიური ნება გააჩნია. ყოველი სახელმწიფოს საქმიანობა არის მისი ნების გამომჟღავნება, რაც ხელისუფლების სათანადო ორგანოების მეშვეობით ხდება. იგივე ითქმის ერზე (ხალხზე). საერთაშორისო ორგანიზაციები სპეციფიკური სუბიექტებია, მაგრამ მათაც გააჩნიათ კოლექტიური ნება, რომელიც ორგანიზაციის საქმიანობაში ვლინდება.

სახელმწიფო პასუხისმგებელია ყველა თავისი ორგანოს საქმიანობისათვის. განსაკუთრებით ეს ეხება საგარეო ურთიერთობების ორგანოებს.⁷⁸ მათი ქმედობა, რომელიც არღვევს არსებულ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებს, აკისრებს პასუხისმგებლობას მთელ სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტს. სახელმწიფოს არა აქვს უფლება გაიმართლოს თავი იმით, რომ ორგანოს ესა თუ ის ქმედობა დაიშვება მისი შინაგანი სამართლის მიერ, რადგანაც ასეთი სამართლის ნორმები არ შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს დელიქტის ჩამდენი სახელმწიფოს მიერ ნაკისრ საერთაშორისო ვალდებულებებს.⁷⁹

სახელმწიფო პასუხისმგებელია ყველა იმ მართლსაწინააღმდეგო აქტის გამო, რომელიც ჩადენილია მის ტერიტორიაზე ადგილობრივი ან უცხოელი მოქალაქის მიერ. უფრო სწორად, ამ შემთხვევაში სახელმწიფოს საერთაშორისო პასუხისმგებლობა გამოწვეულია იმ ორგანოების უმოქმედობით (დაუდევრობით), რომელთაც ეკისრებათ ასეთი ქმედობის საფრთხის თავიდან აცილება ან დაშინაშავე პირთა დასჯა.⁸⁰

თუ სახელმწიფო დროზე დაგმობს ჩადენილ აქტს და დასჯის დაშინაშავეს, მისი ბრალი მსუბუქდება, მაგრამ თუ სახელმწიფო მხარს უჭერს ამა თუ იმ ორგანოს, თანამდებობის პირის ან სხვათა მიერ ჩადენილ მართლსაწინააღმდეგო აქტს, იგი ამძიმებს თავის პასუხისმგებლობას. როდესაც ასეთი ქმედობა თვით მთავრობის

კანკარგულებით ხორციელდება და საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთ წამყვან გეზს წარმოადგენს, მაშინ საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა მთელი სიმძიმით აწეება სახელმწიფოს მმართველ წრეებს.

3. საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სახეები და შორეობა

განასხვავებენ საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის შემდეგ სახეებსა და ფორმებს:

მატერიალური პასუხისმგებლობა – დელიქტის ან საერთაშორისო დანაშაულის ჩამდენი სახელმწიფო მოვალეა ანაზღაუროს მის მიერ მიყენებული მატერიალური ზარალი. მატერიალური პასუხისმგებლობა შეიძლება იყოს ორი ფორმის: **რესტიტუცია** – ისეაღეობა აღიდგინოს პირვანდელი მდგომარეობა გატაცებული სუთვის დაბრუნებით ან დანგრეული შენობის აშენებით¹¹ და **რეპარაცია**, როდესაც დელინქენტს მხოლოდ მატერიალური ზარალის ფულადი ან გარკვეული სახის საქონლით ანაზღაურება მოეთხოვება.¹²

პოლიტიკური პასუხისმგებლობა ყველა იმ სახის პასუხისმგებლობას მოიცავს, რომელსაც არა აქვს მატერიალური ხასიათი. პოლიტიკური პასუხისმგებლობის გამოვლინება მრავალფეროვანია, აღვნიშნავთ მათგან ძირითადს:

სატისფაქცია ანუ მორალური დაკმაყოფილება მოწოდებულია დაიცვას პასიური სუბიექტის მორალურ-პოლიტიკური ღირსება, როგორც საერთაშორისო სამართლის თანასწორუფლებიანი სუბიექტისა. სატისფაქცია შეიძლება სხვადასხვანაირად გამოიხატოს სინანულის გამოცხადება, ბოდიშის მოხდა,¹³ დამნაშავე პირთა სასჯელის დაზარალებული პირებისათვის ან მათი ნათესავებისათვის კომპენსაციის გადახდა და ა.შ.

საერთაშორისო-სამართლებრივი სანქციები ანუ დამნაშავეს მისართ იძულებითი ზომების გამოყენება პოლიტიკური პასუხისმგებლობის უმნიშვნელოვანეს ფორმას წარმოადგენს. სანქციების თანმიმდევრულად მშვიდობისა და უშიშროების, საერთაშორისო სამართლის საწყისების დაცვა და განმტკიცება.

საერთაშორისო სანქციები სხვადასხვა ფორმით ვლინდება, რომელთაგან ძირითადია: ეკონომიკური და დიპლომატიური ერთ-ერთობების გაწყვეტა, ყოველგვარი სახის საქონლის და ტრან-

სპორტის დელინქენტების საზღვრებში მიტანის საშუალების აღკვეთა (ე.წ. შშვიდობიანი ბლოკადა) და, ბოლოს, როგორც უკიდურესი ზომა, შეიარაღებული აგრესიის დროს შეიარაღებული ძალების გამოყენება.

ასეთია მატერიალური და პოლიტიკური პასუხისმგებლობის იურიდიული შედეგები. ამ შედეგების ხასიათი და მოცულობა მჭიდროდაა დაკავშირებული ქმედობის სახესთან. ყველაზე უარით და ყოველისმომცველია პასუხისმგებლობა, რომელიც საერთაშორისო ბოროტმოქმედებითაა გამოწვეული. ამ შემთხვევაში, როგორც წესა, გამოიყენება პასუხისმგებლობის ყველა ძირითადი სახე და ფორმა, რომელთა მიზანია არა მარტო შშვიდობის აღდგენა და აგრესორის დასჯა, არამედ ამ მხრივ მომავალი აგრესიის შესაძლებლობის თავიდან აცილება.⁸⁴

ვინაიდან საერთაშორისო სანქციები ძალზე სერიოზულ საშუალებას წარმოადგენს, ამიტომ მის გამოყენებას დიდი სიფრთხილით უნდა მიუდგეთ (რომ არ გამწვავდეს ისედაც დაძაბული საერთაშორისო მდგომარეობა). თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი სანქციების გამოყენების უფლებას ძირითადად გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას მიაკუთვნებს. წესდების VII თავის თანახმად, უშიშროების საბჭო აგრესიის საშიშროების შემთხვევაში უფლებამოსილია გადაწყვიტოს შეიარაღებული ძალების გამოყენებლობასთან დაკავშირებული რა ღონისძიებანი უნდა იქნეს მიღებული და შეუძლია მოუწოდოს ორგანიზაციის წევრებს მიმართონ ისეთ სანქციებს, როგორიცაა ეკონომიკური ურთიერთობების, სარკინიგზო, საზღვაო, საფოსტო, სატელეგრაფო, რადიო ან ურთიერთკავშირის სხვა საშუალებათა სრული ან ნაწილობრივი აღკვეთა, აგრეთვე დიპლომატიური ურთიერთობის გაწყვეტა (მუხ. 41).⁸⁵

მაგრამ თუ ღონისძიებანი საკმარისი არ აღმოჩნდა, უშიშროების საბჭო უფლებამოსილია მიმართოს ისეთ მოქმედებას საპაერო, საზღვაო ან სახმელეთო ძალებით, რაც საჭიროა შშვიდობისა და უშიშროების დასაცავად ან აღსადგენად; ასეთი მოქმედება შეიძლება შეიცავდეს ორგანიზაციის წევრთა საპაერო, საზღვაო, სახმელეთო ძალების დემონსტრაციებს, ბლოკადას და სხვა ოპერაციებს (მუხ. 42).

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრ-სახელმწიფოს მიმართ, რომელიც არღვევს საერთაშორისო სამართალს, შეიძლება გამოყენებულ იქნას სხვა სანქციებიც; წესდებით გათვალისწინებ-

უკონსტიტუციურობის უფლებამოსილების და პრივილეგიების წართმევა, ან მათი მოქმედების შეჩერება (მუხ. 5), ორგანიზაციიდან გარიცხვა (მუხ. 5), კონსტიტუციური ასამბლეაში ხმის უფლების ჩამორთმევა (მუხლი 19).

ყველა ეს საშუალება გამოყენებულ იქნა ერაყის წინააღმდეგ 1992 წლის ქუვეითის ანექსიასთან დაკავშირებით.

4. შიზიკური პირების სამართაშორისო

სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ადგენს, რომ პირები, რომლებმაც ჩაიდინეს დანაშაული მშვიდობის, ადამიანის წინააღმდეგ, ან სამხედრო დანაშაული პასუხს აგებენ ინდივიდუალურად და დაისჯებიან სისხლის სამართლის წესით.⁶⁶

ეს ნორმები შემუშავდა მეორე მსოფლიო ომის დროს,⁶⁷ რომელსაც ჰიტლერული გერმანიის მიერ ჩადენილმა ბოროტმოქმედებმა მთელი პროგრესული კაცობრიობის ერთსულოვანი აღშფოთება და რისხვა გამოიწვია. ის პირები, რომლებიც სახელმწიფოს სათავეში დგანან და, ამგვარად, პასუხისმგებელნი არიან მისი პოლიტიკისათვის საერთაშორისო ასპარეზზე, გასამართლებულნი უნდა იქნან საერთაშორისო ტრიბუნალის მიერ,⁶⁸ ხოლო ის პირები, რომელთა მოქმედება გარკვეული გეოგრაფიული არითაა შემოზღუდული, პასუხს აგებენ იმ სახელმწიფოს წინაშე, რომლის ტერიტორიაზეც მათ ჩაიდინეს დანაშაული. ყველა ამ სახის დამსაშავეს არ შეიძლება მიეცეს თავშესაფრის უფლება და სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზეც ისინი იმალებიან, მოვალეა გადასცეს ისინი სათანადო სახელმწიფოს გასამართლებისათვის, არ შეიძლება არსებობდეს რაიმე ხანდაზმულობა ამ სახის ბოროტმოქმედთა დასჯის მიმართ. ამიტომ გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის ბუნდესტაგის მიერ მიღებული კანონი – გერმანელი სამხედრო დამნაშავეების დენის მიმართ ოცწლიანი სახანდაზმულო ვადის დაწესების შესახებ უკანონო აქტი იყო. საერთაშორისო საზოგადოების აღშფოთების გამო გფრ-ის მთავრობა იძულებული გახდა გაეუქმებინა ეს კანონი 1973 წ. 3 ივლისს.

ჯერ კიდევ 1954 წელს გაერო-ს საერთაშორისო სამართლის კომისიამ მოამზადა „მშვიდობისა და კაცობრიობის წინააღმდეგ დანაშაულის კოდექსის“ პროექტი. 1978 წელს გენერალურმა ასამბლეამ განაახლა ამ პროექტის განხილვა მისი საბოლოო ვარიანტის დამტკიცების მიზნით. ეს გვიჩვენებს რაოდენ სერიოზულად ეკიდება საერთაშორისო საზოგადოებრიობა ყველაზე სამიში

საერთაშორისო დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის საკითხს.⁴⁹

ინდივიდის საერთაშორისო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება გამოიხატებოდეს შემდეგ ორ პროცედურაში:

ა) შეპყრობილი დამნაშავის გასამართლება ხდება მშობლიურ სახელმწიფოში თუ მოხდა ძველი, რეაქციული მთავრობის ჩამოგდება და დაპატიმრება;⁵⁰ იმ სახელმწიფოში, რომლის ტერიტორიაზე აგრესორმა ჩაიდინა დანაშაული; იმ სახელმწიფოში, რომელსაც ხელშეკრულების ძალით აქვს უფლება დასაჯოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის დამნაშავე.⁵¹

ბ) სახელმწიფოთა შეთანხმებით შეიძლება შეიქმნას სპეციალური საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლო.⁵²

საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ინსტიტუტი მზარდი სამართლებრივი დარგია, რომელიც მეტად მგრძნობიარეა საერთაშორისო ასპარეზზე არსებული ყველა მოვლენისადმი, რომელიც არღვევს თანამედროვე საერთაშორისო მართლწესრიგის საწყისებს, ემუქრება მშვიდობასა და ხალხთა უშიშროებას.

ადამიანურობის წინააღმდეგ ყველაზე მძიმე დანაშაულად – გენოციდად გვევლინება აფხაზეთში ეთნიკური წმენდა, რომელსაც ათასობით ადამიანი ემსხვერპლა, ხოლო ასიათასობით გაძევებულ იქნა სეპარატისტთა მიერ ხელთ ჩაგდებული ტერიტორიიდან.

1992 წელს გაერო-ს უშიშროების საბჭომ შექმნა ჰააგის სპეციალური საერთაშორისო ტრიბუნალი ბოსნია-ჰერცეგოვინაში ჩადენილი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დამრღვევთა სასამართლო დევნის მიზნით. ასეთივე ტრიბუნალი შეიქმნა რუანდაში, ასეთივე გენოციდის ჩამტარებელთა გასამართლების მიზნით (1993 წ.). ჰააგაში მდებარე ტრიბუნალმა 1995-2000 წლებში დამნაშავედ ცნო ბოსნიელი სერბების რამდენიმე პოლიტიკური და სამხედრო ლიდერი, ზოგი გასამართლდა და სასჯელს იხდის, ზოგზე ძებნაა გამოცხადებული. ძებნაა გამოცხადებული იუგოსლავიის ყოფილ პრეზიდენტ მილოშევიჩის მიმართ, რომელსაც ბრალი ედება კოსოვოში აღბანელთა წინააღმდეგ ეთნიკური წმენდის ჩატარებაში.

1999 წელს რომში ხელმოწერილ იქნა საერთაშორისო სისხლის სამართლის სტატუსი (იხ. ქვემოთ).

დიპლომატიური და საკონსულო სამართალი

I. დიპლომატიური და საკონსულო სამართლის ცნება

არც ერთ სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა სუბიექტს, არ შეუძლია არსებობა სხვა სახელმწიფოსთან სათანადო კონტაქტების დამყარებისა და ნორმალური ურთიერთობების წარმოების გარეშე. ეს მოთხოვნილება ჯერ კიდევ პირველი სახელმწიფოების გაჩენისას იქნენ თავს⁵³ საზოგადოების განვითარებასთან ერთად ვითარდებოდა, ფართოვდებოდა და იხვეწებოდა სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის და სხვა მშვიდობიანი ურთიერთობის ხერხები და ფორმები. დღეს საერთაშორისო ურთიერთობაში ჩაბმულია არა მარტო სახელმწიფოები და თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერები, არამედ სხვადასხვა სახის საერთაშორისო ორგანიზაციები, რომლებიც საერთაშორისო ურთიერთობათა სფეროში სპეციფიკურ როლს ასრულებენ. ამგვარად, ყოველი სახელმწიფო – საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი – თავისი საგარეო ფუნქციის განხორციელებისას მიმართავს გარკვეულ ხერხებსა და ფორმებს, რომელთა მიზანია საგარეო პოლიტიკის ამოცანების მშვიდობიანი გზით გადაწყვეტა. სახელმწიფოს ამ სახის საქმიანობას **დიპლომატია** ეწოდება.

სახელმწიფოთა დიპლომატიური საქმიანობა მრავალფეროვანია და საბოლოო ჯამში განისაზღვრება ყოველი სახელმწიფოს სოციალური არსით, მისი სოციალურ-ეკონომიური წყობით. როგორც აღვნიშნეთ, სახელმწიფოთა ამ სახის საქმიანობა უნდა ემორჩილებოდეს გარკვეულ ნორმებს. **იმ ნორმათა** ერთობლიობას, რომლებიც განსაზღვრავენ და არეგულირებენ სახელმწიფოთა საზღვარგარეთული წარმომადგენლობის **წევრთა სამართლებრივ მდგომარეობას, დიპლომატიური მოლაპარაკების ფორმებს, დიპლომატიური აქტების მომზადებისა და შექმნის წესებს, საგარეო ურთიერთობის ორგანიზათა სტრუქტურასა და კომპეტენციას და ა.შ., დიპლომატიური და საკონსულო სამართლის შინაარსს** შეადგენს.

საერთაშორისო სამართლის ამ დარგის წყაროები უკანასკნელ საუკუნემდე ძირითადად საერთაშორისო ჩვეულების⁵⁴ და შიდასახელმწიფოებრივი კანონების⁵⁵ სახით გვევლინებოდა, თუმცა XIX-XX საუკუნეებში დაიღო რამდენიმე მრავალმხრივი ხელშეკრულება

დიპლომატიური და საკონსულო სამართლის გარკვეული საკითხების თაობაზე, მაგრამ ეს ძირითადად ლათინური ამერიკის ქვეყნების დიპლომატიურ და საკონსულო პრაქტიკის მარეგულირებელი ნორმები იყო.⁶⁶ ის აქტები, რომლებიც დიპლომანტთა რანგებს (კლასებს) არეგულირებდნენ, საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო სამართლის ნორმად იქცა.⁶⁷ 1961 და 1963 წლებში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასთან არსებული საერთაშორისო სამართლის კომისიის ნაყოფიერი მუშაობის შედეგად დაიდო ორი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო კონვენცია - ვენის⁶⁸ 1961 წლის კონვენცია დიპლომატიურ ურთიერთობათა შესახებ და ვენის 1963 წლის კონვენცია საკონსულო ურთიერთობათა შესახებ, რომლებიც არა მარტო აჯამებდნენ სახელმწიფოთა მრავალსაუკუნოვან საერთაშორისო-სამართლებრივ პრაქტიკას, არამედ მთელ რიგ ახალ, თანამედროვე საერთაშორისო სამართლისათვის შესაბამის ნორმებს აწესებდნენ. ამ კონვენციების საფუძველზე სახელმწიფოებმა მიიღეს ახალი ნორმატიული აქტები, რათა შესატყვისობაში მოეყვანათ არსებული საერთაშორისო კონვენციები და შედასახელმწიფოებრივი სამართალი.

საერთაშორისო სამართლის კომისიამ შეიმუშავა აგრეთვე მთელი რიგი კონვენციები, რომლებიც მიზნად ისახევენ დიპლომატიური სამართლის კონკრეტული სფეროების რეგლამენტაციას: კონვენცია სპეციალური მისიების შესახებ (1969), კონვენცია საერთაშორისო დაცვით მოსარგებლე პირთა, მათ შორის დიპლომატიური აგენტების, წინააღმდეგ დანაშაულის აცილების და დასჯის შესახებ (1973), ვენის 1974 წლის კონვენცია სახელმწიფოების წარმომადგენლობის შესახებ მათ ურთიერთობაში უნივერსალური ხასიათის საერთაშორისო ორგანიზაციებთან.

საკონსულო ურთიერთობების დარგში დიდ როლს ასრულებს ორმხრივი საკონსულო კონვენციები, რომლებიც საკონსულო წარმომადგენელთა სტატუსის დეტალურ რეგლამენტირებას იხდენენ. ასეთსავე როლს ასრულებს ხელშეკრულებანი სამართლებრივი დახმარების შესახებ.

ამგვარად, თანამედროვე ეტაპზე დიპლომატიური და საკონსულო სამართალი მყარ ნორმატიულ აქტებს ეყრდნობა და მოწოდებულია ხელი შეუწყოს სახელმწიფოთა მეგობრულ ურთიერთობასა და თანამშრომლობას.

2 საგარეო ურთიერთობათა

წიდასახელმწიფოებრივი ორგანოები

ყოველი სახელმწიფო თავის საგარეო ურთიერთობას სპეციალური ორგანოების მეშვეობით აწარმოებს, ეს ორგანოები სახელმწიფოს სახელით მოქმედებს და ყოველ მათ ნაბიჯზე პასუხისმგებელია მათი სახელმწიფო, ამიტომ სახელმწიფოები ძალზე ფრთხილად უდგებიან საგარეო ურთიერთობების ორგანოების კომპეტენციას, დაკომპლექტებისა და საქმიანობის რეგლამენტაციას.

განასხვავებენ საგარეო ურთიერთობის საზღვარგარეთულ და შიდასახელმწიფოებრივ ორგანოებს. უკანასკნელთა კომპეტენცია განისაზღვრა სახელმწიფოს კონსტიტუციით და კანონქვემდებარეობით. შიდასახელმწიფოებრივ ორგანოთა შორის განსაკუთრებულ როლს ასრულებს ცენტრალური ორგანოები, რომლებიც განსაზღვრავენ დიპლომატიის ძირითად გეზს, თავისი საქმიანობით უშუალოდ ატარებენ ცხოვრებაში საგარეო პოლიტიკის ამოცანებს, ორგანიზაციას უწევენ და წარმართავენ დანარჩენი საზღვარგარეთული ორგანოების საქმიანობას.

საგარეო ურთიერთობის ცენტრალურ ორგანოებად ხელისუფლებისა და მმართველობის უმაღლესი სახელმწიფო ორგანოები ითვლებიან.

სახელმწიფოთა უმრავლესობა საგარეო ურთიერთობის დარგში ხოცად ხელმძღვანელობას ხელისუფლების უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოს – პარლამენტს მიაკუთვნებს.

ყველა ქვეყნის პარლამენტების კომპეტენციაში მთავრობის და სახელმწიფოს მეთაურთა ანგარიშის მოსმენა, ხელშეკრულების რატიფიკაცია და დენონსაცია, მაღალი რანგის ელჩების დანიშვნის დამტკიცება და გათავისუფლება, სხვა სახელმწიფოების პარლამენტთან კავშირის დამყარება, მოლაპარაკებაში მონაწილეობა და ა.შ.

სწორედ ასეთი ფუნქციები აკისრია საქართველოს პარლამენტს, რომელიც საგარეო ურთიერთობათა დარგში კანონშემოქმედებით საქმიანობას ათავსებს ყოველდღიურ საგარეო პოლიტიკურ საქმიანობასთან, რომელშიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტი. პარლამენტის წევრები აქტიურად მონაწილეობენ უცხოეთის ქვეყნებში გაგზავნილი დელეგაციების შექმნაში, ჩამოსული უცხოეთის ქვეყნების დელეგაციებთან მოლაპარაკებაში.

საქართველოს პარლამენტი იხილავს საკითხებს, რომლებიც ეხება სხვა სახელმწიფოებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ურთიერთობებს, ახდენს საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების რატიფიკაციასა და დენონსაციას, აძლევს პრეზიდენტს თანხმობას ელჩების დანიშვნასა და განთავისუფლებაზე.

საგარეო ურთიერთობის ზოგადი პოლიტიკური ხელმძღვანელობა და საერთაშორისო ურთიერთობებში სახელმწიფოს უზენაესი წარმომადგენლობა სახელმწიფოს მეთაურს ეკისრება (მეფე, პრეზიდენტი). ყველა სახელმწიფოს მეთაური, მიუხედავად იმისა, კოლეგიურია იგი თუ ერთპიროვნული, მონარქიულია (ინგლისი, პოლანდია, ბელგია, იაპონია) თუ რესპუბლიკური (აშშ, იტალია, საფრანგეთი), შემდეგ ძირითად ფუნქციებს განაგებს:

ა) წარმომადგენს სახელმწიფოს საერთაშორისო ურთიერთობაში;

ბ) დებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს;

გ) ღებულობს და წარგზავნის დიპლომატიურ წარმომადგენლებს;

დ) ახდენს საერთაშორისო ხელშეკრულებების რატიფიკაციას და დენონსაციას;

საერთაშორისო ხელშეკრულებების დადებისას სახელმწიფოს მეთაურს არ სთხოვენ არავითარ სპეციალურ რწმუნებას, რადგანაც იჯულისხმება, რომ მას გააჩნია ასეთი *ex officio* (თანამდებობის დაკავების ძალით). საზღვარგარეთ ყოფნისას სახელმწიფოს მეთაურს მიენიჭება მთელი რიგი უფლებები, რომელთა ერთობლიობა ქმნის ეგრეთ წოდებულ სუვერენის იმუნიტეტს.⁹⁹ ასეთი უპირატესობებია:

ა) პატივისცემის უფლება, ე.ი. უფლება საზეიმო მიღებისა და განსაკუთრებული პატივისა, რომლითაც ხედებიან სახელმწიფოს მეთაურის აღამს;

ბ) თავის და სხვა ქვეყნებთან დაკავშირების თავისუფლება (შიფრი, შიკრიკები);

გ) სისხლის და სამოქალაქო სამართლებრივი განუსჯადლობა;

დ) გადასახადებისა და ბეგარისაგან განთავისუფლება;

ე) პიროვნების, პირადი ნივთებისა და ბინის (სახლი, ვაგონი, ხომალდი) ხელშეუხებლობა.

განუსჯადობის, გადასახად-ბეგარისაგან განთავისუფლებისა და ხელშეუხებლობის უფლება ვრცელდება სახელმწიფო მეთაურის თანხმებულ ოჯახის წევრებზე (მეუღლე, შვილები) და ამაღლის ზო-

კაცური წევრზე საერთაშორისო თავაზიანობის წესით.

საქართველოს პრეზიდენტი დებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს. აწარმოებს მოლაპარაკებას უცხოეთის სახელმწიფოებთან, პარლამენტის თანხმობით ნიშნავს და ათავისუფლებს საქართველოს ელჩებს და სხვა დიპლომატიურ წარმომადგენლებს, იღებს უცხოეთის სახელმწიფოთა და საერთაშორისო ორგანიზაციათა ელჩების და სხვა დიპლომატიური წარმომადგენლების აკრედიტაციას (კონსტიტუცია, მუხ. 73).

მთავრობა სახელმწიფო მმართველობის კოლეგიალური უმაღლესი ორგანოა, რომელიც როგორც წესი, ქვეყნის საგარეო პოლიტიკასაც ხელმძღვანელობს. მთავრობის დეკლარაციები და დონსიძიებები ვალდებულებას აკისრებს სახელმწიფოს. მთავრობის რწმუნებებსა და აგებულებას განსაზღვრავს ქვეყნის კონსტიტუცია და კანონები.

თანამედროვე საერთაშორისო ჩვეულება, თუ ეს ქვეყნის საშინაო კანონმდებლობით აკრძალული არ არის, ცნობს მთავრობის უფლებას თავისი სახელით დადოს მთავრობებთან ხელშეკრულებანი, რაშიღებიც დიდმნიშვნელოვან შემთხვევებში რატიფიცირებული უნდა იქნეს სათანადო უმაღლესი ორგანოების მიერ. მთავრობის მეთაურს ან თავმჯდომარეს უფლება აქვს მიიღოს და მიიწვიოს უცხოეთის დელეგატები და სპეციალური უფლებამოსილების გარეშე აწარმოოს მოლაპარაკება, ჩვეულებრივ საგარეო საქმეთა მინისტრის მონაწილეობით და ზოგჯერ ქვეყნის სპეციალურად მსწვეულ პოლიტიკური მოღვაწეების – დეპუტატების, სენატორების, პარტიათა ლიდერების მონაწილეობით. ამერიკის შეერთებულ შტატებში და სამხრეთ ამერიკის ზოგიერთ სახელმწიფოში რესპუბლიკის პრეზიდენტი აერთებს სახელმწიფოს მეთაურისა და მთავრობის მეთაურის ფუნქციებს. საქართველოს კონსტიტუციით პრეზიდენტი იმედროულად არის სახელმწიფოს და აღმასრულებელი ხელისუფლების მეთაური და მთავრობის გარეშე ახორციელებს საგარეო პოლიტიკას. საზღვარგარეთ ოფიციალური გამგზავრების დროს მთავრობის მეთაური დიპლომატიური პასპორტითა და იმუნიტეტით სარგებლობს.

საგარეო საქმეთა უწყება¹⁰⁰ ძირითად მუშაობას ეწევა მოცემული სახელმწიფოს საგარეო-პოლიტიკური ურთიერთობისა და საზღვარგარეთ მის მოქალაქეთა (ან ქვეშევრდომთა) უფლებრივი თავისი დარგში. ეს უწყება წარმოადგენს ცენტრალიზებულ აპარატს, რომლის ყველა განყოფილება ქვეყნებისა და ოპერატიული

ამოცანების მიხედვითაა დიფერენცირებული (ტერიტორიული და ფუნქციონალური ნაწილები), იგი მუშაობს უწყების მეთაურის ან მისი ოფიციალური მოადგილეების დირექტივებით. უწყების მეთაური (საგარეო საქმეთა მინისტრი, სახელმწიფო მდივანი) ქვეყნის მთავრობაში შედის და საერთაშორისო ურთიერთობაში ითვლება თავისი მთავრობის წარმომადგენლად სპეციალურ რწმუნებათა გარეშე. უწყების განყოფილებათა მეთაურები, დეპარტამენტთა დირექტორები და სხვა თანამშრომლები განსაკუთრებული უფლებამოსილების გარეშე არ წარმომადგენენ მთავრობას, მაგრამ უცხოეთის დიპლომატებთან სამსახურერივი ურთიერთობის დროს უწყების მეთაურის დაუაღებოთ მოლაპარაკებლად ითვლებიან. საერთაშორისო ჩვეულება ცნობს საგარეო საქმეთა უწყების მეთაურის უფლებას - პირადი ურთიერთობა იქსანიოს და მოლაპარაკება აწარმოოს უცხოეთის წარმომადგენლებთან და საგარეო საქმეთა მინისტრებთან, დადოს ხელშეკრულებანი, კერძოდ, ნოტების გაცვლისა და ჯენტლმენურ შეთანხმებათა სახით (იხ. თავი ხელშეკრულებათა შესახებ) და საერთოდ იმ უფლებას, რომ მიმდინარე ხელმძღვანელობა გაუწიოს საგარეო პოლიტიკას და მოახდინოს ამ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული დემარშები (გამოსვლები).

ხელშეკრულებათა დადებისა და დემარშების დროს ითვლება, რომ საგარეო საქმეთა უწყების მეთაური მოქმედებს „მთავრობის მაგიერ“ ან „მთავრობის უფლებამოსილებით“, ამასთან შეიძლება პქონდეს სპეციალური მანდატიც (ჩვეულებრივ კონფერენციებზე), მაგრამ არსებითად ასეთი მანდატი სავალდებულო არ არის, რამდენადაც მეორე მხარისათვის ცნობილი და ნათელია, რომ მოქმედი თანამდებობის პირი გამოდის სწორედ როგორც საგარეო საქმეთა უწყების მეთაური.

საზღვარგარეთ ოფიციალური გამგზავრების დროს უწყების მეთაური, ისევე როგორც მთავრობის მეთაური, დიპლომატიურს პასპორტითა და იმუნიტეტით სარგებლობს.

აქტიურად არის ჩართული საქართველოს რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკური ამოცანების გადაწყვეტაში ქვეყნის საგარეო საქმეთა მინისტრი, რომელიც დღეს სრულფასოვან, ავტორიტეტულ ორგანოდ არის ქცეული. სამინისტრო მუშაობს საქართველოს პარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტთან მჭიდრო კავშირში.

საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს სტრუქტურა შედგება შემდეგი ძირითადი რგოლებისაგან:

მხისტრის მოადგილეები

საგანგებო დავალებათა ელჩები

პოლიტიკური დეპარტამენტი

უსაფრთხოების პოლიტიკისა და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის დეპარტამენტი

ევროინტეგრაციის დეპარტამენტი

ევროპულ საქმეთა დეპარტამენტი

ამერიკის დეპარტამენტი

რუსეთის დეპარტამენტი

აღმოსავლეთ საქმეთა დეპარტამენტი

საერთაშორისო ეკონომიკურ და ჰუმანიტარულ ურთიერთობათა დეპარტამენტი

საერთაშორისო სამართლებრივი დეპარტამენტი

პრესისა და ინფორმაციის დეპარტამენტი

დიპლომატიური პროტოკოლის დეპარტამენტი

საკონსულო დეპარტამენტი

ადამიანური რესურსების მართვის დეპარტამენტი

ადმინისტრაციული დეპარტამენტი

გენერალური ინსპექცია

საფინანსო სამსახური

მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის სამსახური

ტერიტორიული ორგანო - ქალაქ ბათუმში საგარეო საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენლობა.

აღსანიშნავია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს უწყება, რათა განიხილოს საერთაშორისო და შეთანხმებათა კონსტიტუციურობის საკითხი (საქართველოს კონსტიტუცია. მუხ. 89).

სახელმწიფოს საგარეო ურთიერთობათა შიდასახელმწიფო-პრივ ორგანოებს მიეკუთვნება აგრეთვე ყველა ის ორგანო, უწყება და დაწესებულება, რომლებიც საგარეო ურთიერთობათა სპეციალურ საკითხებს განაგებენ.

განსაკუთრებით გაიზარდა უწყებების საერთაშორისო აქტივობა უკანასკნელ ხანებში, სახელმწიფოთშორისი სამართლებრივი (ოკრიდიული), კულტურული, ტექნიკური, სპორტული, ტურისტული თანამშრომლობის გაძლიერებისა და გაფართოებასთან დაკავშირებით. ყოველი სახელმწიფო თვით განსაზღვრავს ამ ორგანოთა ორგანიზაციასა და კომპეტენციას.

სახელმწიფოს საგარეო ურთიერთობათა შიდასახელმწიფო-

ბრივ ორგანოებს მიეკუთვნება აგრეთვე ყველა ის ორგანო, უწყება და დაწესებულება, რომლებიც საგარეო ურთიერთობათა სპეციალურ საკითხებს განაგებენ.

მნიშვნელოვნად გაიზარდა უწყებების როლი უკანასკნელ ხანებში, სახელმწიფოთაშორისი სამართლებრივი (იურიდიული), კულტურული, ტექნიკური, სპორტული, ტურისტული თანამშრომლობის გაძლიერებასა და გაფართოებასთან დაკავშირებით. ყოველი სახელმწიფო თვით განსაზღვრავს ამ ორგანოთა ორგანიზაციას და კომპეტენციას.

3. საბატეო ურთიერთობების საზღვარგარეთული ორგანოები

საგარეო ურთიერთობის შიდასახელმწიფოებრივ ორგანოთა გარდა არსებობს დიდი ჯგუფი ე.წ. საზღვარგარეთული ორგანოებისა – დიპლომატიური, საკონსულო, სავაჭრო და ა.შ., რომლებიც იცავენ და ახორციელებენ თავისი სახელმწიფოს ინტერესებს ადგილზე, მის საზღვრებს გარეთ.

საგარეო ურთიერთობის საზღვარგარეთულ ორგანოთა შორის ცენტრალური ადგილი უჭირავს სახელმწიფოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობას უცხო სახელმწიფოში ან საერთაშორისო ორგანიზაციასთან.

ა) სახელმწიფოს მუდმივი დიპლომატიური წარმომადგენლობა

ორ სახელმწიფოს შორის ნორმალურ პოლიტიკურ ურთიერთობათა დამყარება, როგორც წესი, იწვევს დიპლომატიური წარმომადგენლობების ურთიერთგაცვლას. დიპლომატიური წარმომადგენლობა ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოში გაგზავნილი მუდმივი საზღვარგარეთული ორგანოა, რომლის ამოცანაა განამტკიცოს ამ სახელმწიფოებს შორის პოლიტიკური ურთიერთობა და დაიცვას თავისი სახელმწიფოს და მისი მოქალაქეების ინტერესები.¹¹

თანამედროვე ეტაპზე დიპლომატიური წარმომადგენლობის ფუნქციები შემდეგში მდგომარეობს:

ა) ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში თავისი სახელმწიფოს წარმოდგენა;

ბ) ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში თავისი სახელმწიფოს და მოქალაქეების ინტერესების დაცვა;

გ) ადგილსამყოფელ სახელმწიფოსთან მოლაპარაკების წარმოება;

დ) ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული ცხოვრების შესახებ ცნობათა კანონიერი საშუალებებით შეგროვება და თავისი სახელმწიფოსათვის მიწოდება;

ე) თავის და ადგილსამყოფელ სახელმწიფოებს შორის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, კულტურულ და სამეცნიერო ურთიერთობათა განვითარებისათვის ხელის შეწყობა.

დიპლომატიური წარმომადგენლობა უფლებამოსილია შეასრულოს საკონსულო ფუნქციებიც.

ყოველი დიპლომატიური წარმომადგენლის (დიპლომატიური წარმომადგენლობის მეთაურის) უფლებრივი მდგომარეობა სამსაწყისის ეყრდნობა:

აკრედიტება (აკრედიტაცია) – ყოველი დიპლომატიური წარმომადგენელი აღიჭურვება უფლებამოსილებით, რომელიც რწმუნების სიგელისა ან რწმუნების წერილის სახით ფორმდება და გადაეცემა წარმომადგენლის მიერ ადგილსამყოფელი ქვეყნის სათანადო ორგანოს. ამიერიდან დიპლომატიური წარმომადგენელი აკრედიტებულად ითვლება ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში.

წარმომადგენლობა – აკრედიტებული დიპლომატიური წარმომადგენელი მოქმედებს ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში თავისი სახელმწიფოს სახელით ყოველგვარი დამატებითი უფლებამოსილების გარეშე და ყოველ მის ქმედებაზე პასუხისმგებელია მაკრედიტებელი სახელმწიფო. თუ დიპლომატიური წარმომადგენლობის ქმედობა ან განცხადება ეწინააღმდეგება მისი სახელმწიფოს ინტერესებს, უკანასკნელი უფლებამოსილია დაგმოს თავისი წარმომადგენლის ასეთი ქმედობა, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში, გამოიწვიოს კიდევაც იგი.

იმუნიტეტი – თავისი ფუნქციების ნორმალური შესრულებისათვის ყოველ დიპლომატიურ წარმომადგენელს და მის რეზიდენციას მიეცემა განსაკუთრებული უფლებები, რომლებიც ათავისუფლებენ მას ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ყველა სახის იურისდიქციისაგან (იხ. ქვევით).

ეს სამი საწყისი წითელი ზოლივით გასდევს მთელ დიპლომატიურ სამართალს, რომელიც მრავალი დეტალისაგან შედგება. შევეხოთ მხოლოდ საკვანძო საკითხებს.

დიპლომატიური წარმომადგენლობის პირადი შემადგენლობა სამ ჯგუფად იყოფა; ისინი განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან შესაძლებელი სამუშაოს ხასიათის მიხედვით:

ა) **დიპლომატიურ პერსონალს**, წარმომადგენლობაში, მისი მეთაურის გარდა, მიეკუთვნება ყველა მუშაკი, რომელსაც დიპლომატიური რანგი გააჩნია. აღსანიშნავია, რომ ჩვეულებრივი დიპლომატიური ატაშეს გარდა, რომელიც ყველაზე დაბალ რანგს წარმოადგენს, არსებობს ე.წ. სპეციალიზებული ატაშეების ინსტიტუტი. როგორც წესი, ეს მაკრედიტებული სახელმწიფოს სპეციალური უწყებების (სამხედრო, სამხედრო-საჰაერო, სამხედრო-საზღვაო, კულტურის და სხვ. სამინისტროების) მიერ მიმავრებული პირებია. სამოქალაქო ატაშეები დიპლომატიური რანგის მქონე პირებია და ხშირად მეურნეობის რომელიმე დარგის სპეციალისტებია, სამხედრო ატაშეები – გენერლები, აღმირალები და მოქმედი სამსახურის სხვა ოფიცრები მაღალი დიპლომატიური რანგის პირს უთანაბრდებიან და პირველ მდივანზე ერთი საფეხურით მაღლა დგანან წარმომადგენლობაში.¹⁰²

ბ) **ტექნიკურ პერსონალს** მიეკუთვნებიან კანცელარიის მუშაკები, ბუღალტრები, თარჯიმნები, მეშიფრეები, მემანქანეები და ა.შ.

გ) **მომსახურე პერსონალს** მიეკუთვნებიან მძღოლები, შიკრიკები, ლიფტიორები, შვეიცარები და ამ სახის სამუშაოს სხვა შემსრულებლები.

ორი უკანასკნელი ჯგუფის პერსონალი საელჩოს (მისიის) არაოფიციალურ შემადგენლობაში შედის და დამხმარე როლს ასრულებს.

რაც შეეხება დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა სტრუქტურას, იგი დამოკიდებულია მაკრედიტებელ სახელმწიფოში მიღებული ტრადიციებზე. მაგრამ ძირითადად ყველა ქვეყნის საელჩოს (მისიას) სტრუქტურას შორის არსებობს მსგავსება.

კანცელარია;

პოლიტიკური განყოფილება;

საკონსულო განყოფილება;

ეკონომიკური განყოფილება;

ბეჭდვითი სიტყვის განყოფილება;

კულტურული ურთიერთობის განყოფილება;

ადმინისტრაციულ-სამეურნეო განყოფილება;

ატაშეები.

ზოგიერთი განყოფილება ქვეგანყოფილებებად და სექციებად იყოფა.

სახელმწიფოთაშორის პრაქტიკამ დღეისათვის შეიმუშავა

დიპლომატიურ აგენტთა წოდებების ანუ რანგების გარკვეული ტაბულა. ამ პრაქტიკას მისდევს საქართველოში შემოღებული შემდეგი რანგები.

საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი
საგანგებო და სრულუფლებიანი დესპანი
უფროსი მრჩეველი
მრჩეველი
უმცროსი მრჩეველი
პირველი მდივანი
მეორე მდივანი
მესამე მდივანი
ატაშე

პირველ ორ რანგს ანიჭებს საქართველოს პრეზიდენტი – საგარეო საქმეთა მინისტრის წარდგინებით. რანგებს ძირითადად საუწყებო ხასიათი აქვს და ენიჭება როგორც საელჩოების და სხვა წარმომადგენლობათა დიპლომატიურ პერსონალს, ასევე საგარეო საქმეთა სამინისტროს მუშაკებს. ამავე დროს ვენის 1961 წლის კონვენციის 14 მუხლი ჩამოთვლის დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა მეთაურის სამ კლასს:

- ა) ელჩების და ნუნციუსების კლასი
- ბ) დესპანებისა და ინტერნუნციუსების კლასი
- გ) საქმეთა რწმუნებულების კლასი

პირველი ორი კლასის წარმომადგენლები იგზავნება სახელმწიფოს მეთაურის მიერ უცხო სახელმწიფოების მეთაურთან, ხოლო საქმეთა რწმუნებულნი – საგარეო საქმეთა მინისტრის მიერ შესაბამის მინისტრთან.

უფლებრივი მდგომარეობის თვალსაზრისით სამივე კლასის დიპლომატები თანასწორუფლებიანი არიან და რაიმე დისკრიმინაცია რომელიმე კლასის მიმართ დაუშვებელია. მხოლოდ უფროსობისა და დიპლომატიური ეტიკეტის სფეროში კლასები, მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციის შესაბამისად, ასრულებენ მარეგულირებელ როლს, რაც სრულებით არ ღაზავს სახელმწიფოთა სუვერენულ უფლებებს.¹⁰³

საკითხი იმის შესახებ, თუ რა კლასის დიპლომატი უნდა ჩადგეს დიპლომატიური წარმომადგენლობის სათავეში, წყდება მთავრად იტირებელი და ადგილსამყოფელი სახელმწიფოების შეთანხმებით. როგორც წესი, დიპლომატის რანგი შეესაბამება იმ კლასს, რომელიც მას მიენიჭება საზღვარგარეთ გაგზავნისას, მაგრამ დასაშვებია

გამონაკლისებიც.

ამგვარად, ყოველი სახელმწიფოს დედაქალაქში, როგორც წესი, უცხო დიპლომატთა საკმაოდ დიდი რაოდენობა გროვდება.

მოცემულ სახელმწიფოში აკრედიტებული ყველა უცხო დიპლომატიურ წარმომადგენელთა (ე.ი. საელჩოების ან მისიების მეთაურთა) ერთობლიობას **დიპლომატიური კორპუსი**¹⁰⁴ ეწოდება. დიპლომატიური კორპუსის ამ ვიწრო გაგების გარდა აღნიშნულ ტერმინს ხმარობენ მოცემულ სახელმწიფოში ყველა საელჩოს მისიის დიპლომატიური პერსონალის ერთობლიობის აღსანიშნავად. ამავე ცნებოში შედიან დიპლომატთა ცოლები, არასრულწლოვანი შვილები, სრულწლოვანი, მაგრამ გაუთხოვარი ქალიშვილები და, იშვიათად, მოხუცებული დედ-მამა.

დიპლომატიური კორპუსის ინსტიტუტს მრავალსაუკუნოვანი ისტორია და თითქმის ორსაუკუნოვანი ტრადიციები აქვს.

დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა მეთაურების უფროსობა დიპლომატიურ კორპუსებში მათი კლასით განისაზღვრება. ყოველი კლასის ფარგლებში უფროსობა განისაზღვრება წარმომადგენლის მიერ ნაქისრი მოვალეობის შესრულების დაწყების თარიღითა და საათით.

დიპლომატიური კორპუსის მეთაურად (უხუცესად, დუაენად, დეკანად) ინიშნება უმაღლესი დიპლომატიური კლასის მქონე ის პირი, რომელიც ამ სახით ყველაზე დიდხანს მუშაობს მოცემულ ქვეყანაში.¹⁰⁵

დიპლომატიური კორპუსის კოლექტიური ღონისძიებანი ძირითადად ცერემონიალურ ხასიათს ატარებს.

დიპლომატიური კორპუსი:

ა) ესწრება ყველა ღირშესანიშნავ მოვლენას: სახელმწიფოს მეთაურის პოსტის პროცედურა, საზეიმო კრებები, აღლუმები, პარლამენტის სესიის გახსნა, ეროვნული დღესასწაულები და ა.შ.

ბ) ულოცავს სახელმწიფოს მეთაურს თანამდებობის დაკავებას, ახალ წელს, დაბადების დღეს, ეროვნულ დღესასწაულს და ა.შ.

გ) უსამძიმრებს სახელმწიფოს მთავრობის ან საგარეო საქმეთა უწყების მეთაურის, გამორჩენილი პოლიტიკური მოღვაწის სიკვდილის ან რაიმე სტიქიური უბედურების გამო.

დ) აწყობს წარმომადგენლობათა მეთაურების კრებებს, სადაც განიხილება დიპლომატიური კოლექტიურ ღონისძიებათა საკითხები; ამ კრებაზე ისმინენ დუაენის ინფორმაციას ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან კონტაქტების

შესახებ დიპკორპუსისათვის საინტერესო საკითხების ირგვლივ. დიპლომატიურ კორპუსს უფლება არა აქვს ჩაერიოს ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს საშინაო საქმეში და შეეცადოს 'სეგაელენა მოახდინოს ადგილობრივ მთავრობაზე. საერთოდ პოლიტიკური სახის გამოსვლები დიპკორპუსისათვის დაუშვებელია.

დიპკორპუსის დუაენი:

ა) მეთაურობს დიპკორპუსს მისი კოლექტიური ღონისძიებების დროს;

ბ) იცავს დიპკორპუსის წევრთა უფლებებს, თუ ისინი დარღვეულია ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ორგანოების მიერ;

გ) იხილავს და წვეტს ყოველგვარ ცერემონიალური და ყოფითი ხასიათის დაეებს, რომლებიც დიპლომატიური კორპუსის წევრებს შორის წამოიჭრება.

დ) აწვობს და უხსნის ახლად ჩამოსულ დიპლომატებს ადგილობრივ კანონებს, ჩვეულებებს და ტრადიციებს, დიპკორპუსის (კხოვრების წესებს და ა.შ.

ე) წარმოადგენს შუამავალ რგოლს დიპკორპუსსა და ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს შორის; აწარმოებს და ინახავს ყველა დოკუმენტს, რომელიც დიპკორპუსს, როგორც მთლიან ერთეულს ეხება.

დიპლომატიური წარმომადგენლის დანიშვნა და გამოწვევა
საეციალური წესის დაცვით უნდა ხდებოდეს. დიპლომატიური წარმომადგენლობის მეთაურის კანდიდატურა შეთანხმებულ უნდა იქნეს ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს სათანადო ორგანოებთან. მხოლოდ მისი თანხმობის ანუ აგრემანის მიღებისას მიაკრედიტებული სახელმწიფოს ორგანოები საბოლოოდ აფორმებენ დიპლომატის გაგზავნის საკითხებს.¹⁰⁶

უცხო სახელმწიფო უფლებამოსილია პირდაპირ თქვას უარი აგრემანის მიცემაზე ან ხელოვნურად იმდენად დააყოვნოს (თვე და მეტი) პასუხი, რომ მეორე სახელმწიფოსათვის ნათელი გახდება მისი უარყოფითი პოზიცია. არც ერთი სახელმწიფო მოვალე არ არის დაასაბუთოს აგრემანის მიუცემლობის მიზეზები, ეს მისი სუვერენული უფლებაა.¹⁰⁷

აგრემანის მიღებისთანავე სათანადო ხელისუფლების ორგანო გამოსცემს შესაბამის აქტს წარმომადგენლის დანიშვნის შესახებ. ელჩებს და დესპანებს მიეცემათ მეთაურის მიერ ხელმოწერილი რწმუნების სიგელები,¹⁰⁸ რომლებიც მოწმდება საგარეო საქმეთა მინისტრის მიერ. საქმეთა რწმუნებულს მიეცემა საგარეო საქმეთა

მინისტრის მიერ ხელმოწერილი რწმუნების წერილი. რწმუნების სიგელები იგზავნება უცხო სახელმწიფოს მეთაურის სახელზე, რწმუნების წერილი – საგარეო საქმეთა მინისტრის სახელზე.

არის შემთხვევები, როდესაც ელჩი ან დესპანი წარმოადგენს თავის სახელმწიფოს არა ერთ, არამედ რამდენიმე სახელმწიფოში და პირიქით – რამდენიმე სახელმწიფო გზავნის ერთსა და იმავე პირს თავის დიპლომატიურ წარმომადგენლად. პირველ შემთხვევაში მაკრედიტებულ სახელმწიფოს შეუძლია ყველა იმ ქვეყანაში, სადაც მისი დიპლომატი მუდმივად არ იმყოფება, დააარსოს წარმომადგენლობა დროებით საქმეთა რწმუნებულის მეთაურობით.

საქართველოს ელჩი აშშ-ში იმადროულად არის ელჩი კანადასა და მექსიკაში; ხოლო საქართველოს ელჩი ლიტვაში იმადროულად ელჩია ლიტვასა და ესტონეთში საქართველოს ელჩი რუმინეთში იმადროულად ელჩია მოლდოვაში; ელჩი ბელგიაში იმადროულად ელჩია ჰოლანდიასა და ლუქსემბურგში.

წარმომადგენლობის დიპლომატიური პერსონალის წევრები არ შეიძლება დაინიშნონ ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს მოქალაქეთა რიცხვიდან. იშვიათად ადგილი აქვს გამონაკლის შემთხვევებს, მაგრამ ასეთი დანიშვნა უნდა ხდებოდეს დაინტერესებული სახელმწიფოს თანხმობით, რომელიც ყოველ მომენტში შეიძლება გაუქმებულ იქნას.

ადგილსამყოფელ სახელმწიფოებში ჩასვლისთანავე დიპლომატიური წარმომადგენლობის მეთაურმა უნდა წარადგინოს თავისი რწმუნებულის დოკუმენტი იმ წესის დაცვით, რომელიც მიღებულია ამ სახელმწიფოში.¹⁰⁹

დიპლომატიური წარმომადგენლობის რიგით წევრებს ნიშნავს მაკრედიტებელი სახელმწიფო, აგრემანის მოუთხოვნელად. ადგილსამყოფელი სახელმწიფო უფლებამოსილია დაიწუნოს დანიშნული პირი.

დიპლომატის მისიის შეწყვეტა შეიძლება გამოწვეული იყოს სხვადასხვა მიზეზით, რომელთაგან მთავარია:

ა) დიპლომატის გამოწვევა მაკრედიტებელი სახელმწიფოს მიერ მისი ავადმყოფობის ან პენსიაზე გასვლის, პირადი თხოვნის, დაკისრებული ამოცანის შესრულების, სხვა სამუშაოზე გადაყვანის გამო და ა.შ. ამ შემთხვევაში, ახალ ელჩს თავის რწმუნების სიგელთან ერთად მიაქვს ყოფილი ელჩის გამოწვევის სიგელი,¹¹⁰ რომელსაც ყოფილი წარმომადგენელი (ან თვით ახალი ელჩი) აბარებს ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს სათანადო ორგანოს.

ადგილსამყოფელი სახელმწიფო თვით ირჩევს რა წესი გამოიყენება უცხოელ დიპლომატთა მიმართ, მაგრამ მიღებული წესი უნდა გამოიყენებოდეს თანაბრად ყველა სახელმწიფოს მიმართ.

ბ) ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს უფლება აქვს მოითხოვოს სააკრედიტებელი მთავრობისაგან ამა თუ იმ დიპლომატიური აგენტების გამოწვევა ან წარმომადგენლობის შემადგენლობის რომელიმე თანაშრომლის თანამდებობიდან გადაყენება და საშრობლოში გამოთხოვა.

პირველ შემთხვევაში დიპლომატიური აგენტი „პერსონა ნონ გრატა“-დ ანუ „არასასურველ პიროვნებად“ ცხადდება. მეორე შემთხვევაში წარმომადგენლობის თანაშრომელი „მიუღებელ პიროვნებად“ იწოდება, რადგანაც მას დიპლომატიური რანგი არ გააჩნია. ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ასეთი აქტი შეიძლება არც იყოს მოტივირებული, სამაგიეროდ მთავრადიტივებელმა სახელმწიფომ მაშინვე უნდა გამოითხოვოს თავისი წარმომადგენლობის თანაშრომელი. თუ ეს არ მოხდება, ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს მთავრობას შეუძლია უარი განაცხადოს მისთვის არასასურველი ან მიუღებელი პიროვნების წარმომადგენლობის თანაშროლად ცნობაზე და ძალით გააძევოს კიდეც ის ქვეყნიდან.

დიპლომატიური აგენტის „persona non grata“-დ გამოცხადების ძირითადი მიზეზებია: ჯაშუშობა, ქვეყნის საშინაო საქმეებში ჩარევა მუამროხეთა მხარდაჭერით ან სხვა რაიმე სახით, სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურის მიმართ უპირატესობის გამოძღაფნება, ადგილსამყოფელი მთავრობის პოლიტიკის უხეში კრიტიკა და ა.შ.

გ) იშვიათ შემთხვევაში დიპლომატიური წარმომადგენლის მისი მთავრდება დიპლომატიურ ურთიერთობათა გაწყვეტის გამო, რაც ან იმის გამოცხადებით, ან სახელმწიფოებს შორის პოლიტიკური ურთიერთობების მკვეთრი გაუარესებით გამოიწვევა. ამ შემთხვევაში სახელში ბრუნდება დიპლომატიური წარმომადგენლობის მთელი შემადგენლობა.

დ) მთავრადიტივებელი სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის არსებობის შეწყვეტის შემთხვევაში¹¹ უქმდება მისი დიპლომატიური წარმომადგენლების უფლებამოსილებაც.¹²

ე) მთავრადიტივებელ სახელმწიფოში რადიკალური სოციალური ცვლილებების დროს, რასაც პოლიტიკური რეჟიმის ან სახელმწიფო წყობის მთლიანად შეცვლა მოჰყვება, ახალ მთავრობას შეუძლია გადასინჯოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა შემადგენლობა და გამოიწვიოს არასასურველი პირები, ან პირიქით, გა-

ნახლოს მისი უფლებამოსილება. ასევე ექცევა მთავრადიტივებელი სახელმწიფო უცხო სახელმწიფოში თავის დიპლომატიურ წარმომადგენლობას, თუ ამ სახელმწიფოში ზემოთ აღნიშნულ მოვლენებს ჰქონდა ადგილი.

ვ) ძალზე იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება დიპლომატიური აგენტების მიერ მთავრადიტივებელ სახელმწიფოსთან კავშირის გაწყვეტისა და მისი ადგილსამყოფელი ან სხვა უცხო სახელმწიფოში თავშესაფრების ფაქტები.

ამგვარად, უმრავლეს შემთხვევაში დიპლომატიური აგენტის ფუნქციების შეწყვეტა ხდება „გამოწვევის სიგელის“ (ან „გამოწვევის წერილის“) ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს მეთაურისათვის (ან საგარეო საქმეთა მინისტრისათვის) ჩაბარებით.

ამ აქტით იურიდიულად ფორმდება დიპლომატიური წარმომადგენლის მიერ თავისი ფუნქციების შესრულების შეწყვეტა.

დიპლომატიურ წარმომადგენლობას მის ადგილსამყოფელში მიეკუთვნება განსაკუთრებული პრივილეგიები და იმუნიტეტები, რომელთა მიზანია უზრუნველყოს საელჩოს (მისიის) საქმიანობის შეუფერხებლობა.

იმუნიტეტი ანუ შეუვალობა გულისხმობს დიპლომატიის ამოღებას ადგილობრივი იურისდიქციის კომპეტენციიდან, პრივილეგიები კი ანიჭებენ მას გარკვეულ უპირატესობას, მეტ უფლებებს, ვიდრე ადგილობრივ მოქალაქეებს ან სხვა უცხოელებს გააჩნიათ. იურიდიული თვალსაზრისით ორივე კატეგორიის უფლებანი თანაბარი ძალისაა, რაც აღიარებულია თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებითი და კონვენციური ნორმებით.

ვენის 1961 წლის კონვენცია მკაფიოდ განსაზღვრავს დიპლომატიური წარმომადგენლობის უფლებრივ მდგომარეობას პრივილეგიებისა და იმუნიტეტის სფეროში.

ა) წარმომადგენლობის შენობები ხელშეუხებელია. ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს თანამდებობის პირებს შეუძლიათ იქ შესვლა მხოლოდ წარმომადგენლობის მეთაურის ნებართვით. დაუმეგობრებულია ამ შენობის, აგრეთვე ავეჯის და სხვა ნივთების, ავტომანქანების და მიმოსვლის სხვა საშუალებების გაჩხრეკა, მათზე ყადაღის დადება, სააღმასრულებლო მოქმედების მიქცევა.

ადგილსამყოფელმა სახელმწიფომ ყველა ზომა უნდა მიიღოს წარმომადგენლობის ხელშეუხებლობის დასაცავად.

ბ) მთავრადიტივებელი სახელმწიფოს საელჩოს (მისიის) მეთაურები თავისუფლდებიან წარმომადგენლობის შენობაზე ყველა სახის

გადასახადისა და გამოსაღებისაგან, კონკრეტული სახის მომსახურებისათვის გადახდევინების გარდა.

გ) წარმომადგენლობის არქივი და დოკუმენტები ხელშეუხებელია, მიუხედავად მათი ადგილმდებარეობისა.

დ) წარმომადგენლობა უფლებამოსილია თავისუფლად დაუკავშირდეს თავის სახელმწიფოს და მის საზღვარგარეთულ ორგანოებს მათი ადგილმდებარეობის მიუხედავად და გამოიყენოს ამ მიზნებისათვის ყველა სათანადო საშუალება, დიპლომატიური შიკრიკებისა და კოდირებული ან დაშიფრული დეპეშების ჩათვლით. წარმომადგენლობას შეუძლია გამოიყენოს რადიომიმღებიც, მაგრამ მხოლოდ ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს თანხმობით.

დიპლომატიური ფოსტა ხელშეუხებელია და მისი დაკავება ან გასინჯვა დაუშვებელია, ამიტომ დიპლომატიური ფოსტის მქონე ყველა ყუთს ან ტომარას უნდა ჰქონდეს კარგად გასარჩევი ნიშანი. ასევე ხელშეუხებელია დიპლომატიური შიკრიკი (კურიერი).

ე) თუ დიპლომატიური წარმომადგენლობა თავისი ოფიციალური ფუნქციების შესრულებისას ღებულობს რაიმე ფულად ანაზღაურებას, ეს თანხა თავისუფლდება ყოველგვარი გადასახადისა და ბაჟისაგან.

ვ) დიპლომატიური წარმომადგენლობის შენობაზე შეიძლება გამოკიდებული იყოს მაკრედიტებული სახელმწიფოს დროშა და ღერბი (ემბლემა), დროშა და ღერბი (ემბლემა) შეიძლება გამოიკიდოს წარმომადგენლობის მეთაურის მიმოსვლის საშუალებებზეც.

ზ) ყოველი წარმომადგენლობა უფლებამოსილია შემოიტანოს ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში ოფიციალური სარგებლობისათვის საჭირო ნივთები, რომლებიც თავისუფლებიან ყოველგვარი გადასახადისაგან.

ასეთია დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა იმუნიტეტები და პრივილეგიები, რომლებიც მათი ფუნქციების ეფექტური რეალიზაციის მტკიცე გარანტიაა.

ამავე დროს, დაუშვებელია დიპლომატიური წარმომადგენლობის იმუნიტეტის და პრივილეგიების გამოყენება. კერძოდ, ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში დევნილი პირისათვის საელჩოში თავშესაფრის მიცემა.¹¹³ ამ უფლებას მხოლოდ ლათინური ამერიკის ქვეყნები ცნობენ, ისიც შეზღუდულად.¹¹⁴

როგორც დიპლომატიურ წარმომადგენლობას მთლიანად ასევე მის დიპლომატიურ აგენტებს მიენიჭება შემდეგი დიპლომატიური პრივილეგიები და იმუნიტეტები:

პირადი ხელშეუხებლობა - არ შეიძლება დიპლომატიური აგენტის არც დაკავება, არც დაპატიმრება; ადგილსამყოფელმა სახელმწიფომ ყველა ზომა უნდა მიიღოს დიპლომატიის პიროვნების თავისუფლების და ღირსების ხელშეუხებლობის უზრუნველყოფისათვის.

როგორც წესი, სახელმწიფოების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა განსაკუთრებულად იცავს დიპლომატიური აგენტის ხელშეუხებლობას. რაიმე ინციდენტის შემთხვევაში ადგილსამყოფელი სახელმწიფო მოვალეა მოძებნოს და დასაჯოს დამნაშავე, რაც არ ხსნის მის დანაშაულს დაზარალებული სახელმწიფოს წინაშე.

ბინის, ქონების, მიწერ-მოწერის ხელშეუხებლობა - დიპლომატიური აგენტის ეს უფლებანი ისეთივე მოცულობისაა, რაც თვით წარმომადგენლობისა მთლიანად. მაშინაც კი, როდესაც დიპლომატი იკავებს ოთახს სასტუმროში, იგი ხელშეუხებელი ხდება ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ორგანოებისა და მოქალაქეებისათვის.

სასამართლო იმუნიტეტი - რა სახის მართლსაწინააღმდეგო ქმედობაც არ უნდა ჩაიდინოს დიპლომატიურმა აგენტმა, იგი არ ექვემდებარება ადგილობრივ კანონებს და მას არ შეიძლება მოეთხოვოს პასუხი ადგილსამყოფელი სახელმწიფო იურისდიქციის ფარგლებში. მაგრამ სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ იურისდიქციის სფეროში დიპლომატიური წარმომადგენელი ან სხვა აგენტი ექვემდებარება ადგილობრივ კანონებს შემდეგ შემთხვევებში:

ა) თუ აღძრულია სარჩელი ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში მყოფი დიპლომატიური აგენტის კერძო საკუთრებაში მყოფი უძრავი ქონების თაობაზე.

ბ) თუ აღძრულია სარჩელი დიპლომატიური აგენტის მიერ წარმოებულ პროფესიულ ან კომერციულ საქმიანობასთან დაკავშირებით, რომელსაც იგი ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში ეწევა თავისი ოფიციალური ფუნქციების ფარგლებს გარეშე.

გ) თუ აღძრულია სარჩელი დიპლომატიური აგენტის მიერ მემკვიდრეობის მიცემისა ან სხვა სამემკვიდრეო საკითხებთან დაკავშირებით.¹¹⁵

დიპლომატიური აგენტი ვალდებული არ არის მისცეს მოწმის ჩვენებანი, ხოლო თუ დათანხმდება ამაზე, არ არის მოვალე გამოცხადდეს ამისათვის სასამართლოში, საგამომძიებლო ორგანოებში.

ფისკალური იმუნიტეტი, პირადი ბეგარისაგან განთავისუფლება - დიპლომატიური აგენტი თავისუფლდება ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში არსებული ყველა სახის გადასახადისა და გამო-

საღლებსაგან, აგრეთვე ყველა სახის შრომითი, სახელმწიფო და სამხედრო ბეგარისაგან.

გამონაკლისს ამ შემთხვევაში წარმოადგენს:

1) არაპირდაპირი გადასახადები და გამოსაღებნი დაკავშირებული კონკრეტული სახის მომსახურებასთან (მაგ. საფოსტო, სატრანსპორტო და სხვა გამოსაღებნი);

2) არაპირდაპირი გადასახადები, რომლებიც შეაქვთ საქონლისა ან მომსახურების ფასებში;

3) გამოსაღებნი და გადასახადები, შეწერილი დიპლომატიური აგენტის კერძო საკუთრებაში მყოფ უძრავ ქონებაზე, რომელიც ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მდებარეობს;

4) გადასახადები შეწერილი სამკვიდროზე და ბაჟი, რომელსაც სახელმწიფო კრეფს მემკვიდრეებისაგან (მცირე გამონაკლისით);

5) გამოსაღებნი და გადასახადები, შეწერილი კერძო გადასახადზე, რომლის წყარო ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში იმყოფება; აგრეთვე გადასახადი, შეწერილი ამ სახელმწიფოში არსებულ კომერციულ საწარმოებში დაბანდებულ საწარმოებზე;

6) სარეგისტრაციო, სასამართლო და სარეესტრო ბაჟი, საიპოტეკო და საგერბო გამოსაღები იმ უძრავი ქონების მიმართ, რომელსაც დიპლომატიური აგენტი ფლობს არაწარმომადგენლობის სახელით, არამედ პირადად.

საბაჟო პრივილეგიები – ყოველ დიპლომატიურ აგენტს უფლება ენიჭება ყოველგვარი გადასახადებისა, გამოსაღებებისა და ბაჟის გარეშე შემოიტანოს და გაიტანოს წარმომადგენლობისათვის საჭირო ნივთები, აგრეთვე, პირადი სარგებლობის პირველადი მოხმარების ნივთები.¹¹⁶ გამონაკლისს შეადგენს სასაწყობო, საგადაზიდვო და სხვა მსგავსი მომსახურებისათვის დაწესებული გადასახადები და გამოსაღებნი.

დიპლომატიური აგენტის ბარგი ხელშეუხებელია და მისი გასინჯვა არ დაიშვება. მაგრამ თუ არსებობს სერიოზული ეჭვი, რომ ბარგის მფლობელს გააქვს ან შემოაქვს რაიმე საგანი, რომელიც არ ექვემდებარება პრივილეგიების წესებს, საბაჟოს ჩინოვნიკებს უფლება აქვთ შეამოწმონ საეჭვო ბარგი, მაგრამ მხოლოდ დიპლომატიური აგენტის ან მისი წარმომადგენლის თანდასწრებით.

დიპლომატიურ აგენტს მიეკუთვნება სხვა სახის პრივილეგიებიც:

ა) წარმომადგენლის მეთაურის რეზიდენციაზე, მიმოსვლის საშუალებაზე გამოიკიდება ეროვნული დროშა;

ბ) დიპლომატიურ აგენტებს უფლება აქვთ გამოიწვიონ და მიიღონ საზღვარგარეთიდან ყოველგვარი ბეჭდვითი ლიტერატურა და კინოფილმები პირადი სარგებლობისათვის ცენზურის გარეშე;

გ) დიპლომატიურ აგენტებს უფლება ეძლევათ იქონიონ საელჩოს ტერიტორიაზე სკოლები, კლუბები და თავისი რელიგიის შესაბამისი სალოცავი დაწესებულებანი;

დ) დიპლომატიურ წარმომადგენელს უფლება აქვს მოიწვიოს ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში მცხოვრები თავის თანამემამულეთა კრებები, მაგრამ ამ კრებაზე არ დაიშვება ადგილობრივი მთაწობის პოლიტიკის კრიტიკა ან სხვა რაიმე გამოსვლები, როლებიც ავნებენ ორ სახელმწიფოს შორის მეგობრულ ურთიერთობას;

ე) დიპლომატიურ აგენტს ენიჭება სხვადასხვა სახის ცერემონიალური პრივილეგიები – მოწვევა საზეიმო შეკრებულობაზე, ამ შეკრებულობაზე განსაკუთრებული პატივისცემა და ა.შ.

ჩამოთვლილი იმუნიტეტები და პრივილეგიები, დიპლომატიურ აგენტთა გარდა, სრული სახით ვრცელდება მათთან მცხოვრებ ოჯახის წევრებზე. ვინ შედის ამ წრეში, სხვადასხვა სახელმწიფოში სხვადასხვანაირად წყდება. როგორც წესი, ამ კატეგორიის მიეკუთვნებიან დიპლომატის მეუღლე, არასრულწლოვანი შვილები, მის კმაყოფაზე მყოფი შშობლები.¹⁷

როდესაც დიპლომატიური აგენტი ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს მოქალაქეა, რაც ძალზე იშვიათად ხდება, იგი სარგებლობს დიპლომატიური იმუნიტეტით მხოლოდ სამსახურებრივი მოვალეობის დროს, ისიც პირადი და ქონებრივი ხელშეუხებლობის სფეროში, სხვა იმუნიტეტების და პრივილეგიების მინიჭება ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ნებასურვილზეა დამოკიდებული.

თუ დიპლომატიური აგენტი მესამე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ტრანზიტით გაივლის, მისი დიპლომატიური იმუნიტეტი მოქმედებს იმ მოცულობით, რაც საჭიროა აგენტის პირადი ხელშეუხებლობისა და გზის შშვიდობით გაგრძელებისათვის. იგივე უფლებები მიენიჭება მის ოჯახს, მიუხედავად იმისა, მოგზაურობს ეს უკანასკნელი აგენტთან ერთად თუ ცალკე მიემგზავრება, ან ბრუნდება თავის ქვეყანაში.

ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალი და მათი ოჯახები სარგებლობენ დიპლომატიური იმუნიტეტით და პრივილეგიებით მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არ არიან ადგილობრივი მო-

ქალაქნი, ე.ი. არ ცხოვრობენ ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში. მათზე ვრცელდება დიპლომატიური იმუნიტეტი იმ გამონაკლისით, რამ:

ა) იმუნიტეტი სამოქალაქო და ადმინისტრაციული იურისდიქციისაგან ვრცელდება ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალის წევრებზე მხოლოდ იმ მოქმედებათა მიმართ, რომელიც ჩადენილია სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს.

ბ) საბაუო პრივილეგიებიდან მათზე ვრცელდება მხოლოდ პრივილეგიები დაწესებული პირველადი მოთხოვნების საგნების მიმართ.

მაგრამ სახელმწიფოებს შეუძლიათ შეთანხმდნენ და ნაცვალ-გების საფუძველზე გაათანაბრონ ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალის უფლებანი დიპლომატიური აგენტის იმუნიტეტებსა და პრივილეგიებთან.¹¹⁸

როდესაც ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალის წევრი ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს მოქალაქეა, მას ისეთივე უფლებები მიენიჭება რაც ამავე სახის დიპლომატიურ აგენტებს გააჩნიათ.

მოსამსახურე პერსონალი სარგებლობს მხოლოდ სასამართლო იმუნიტეტით, ისიც სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს ჩადენილ მოქმედებათა მიმართ; ისინი თავისუფლდებიან ყველა პირადი ბეგარისაგან და, აგრეთვე, გადასახადებისა და განისიადებისაგან მათი ხელფასის მიმართ.¹¹⁹

როდესაც მოსამსახურე პერსონალის მუშაკი ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს მოქალაქეა, ის არავითარი იმუნიტეტით არ სარგებლობს იმის გარდა, რომ ადგილსამყოფელი სახელმწიფო თავს უკავებს დამნაშავე პირის წარმომადგენლობის შენობაში დაპატიმრებისა ან სხვა რაიმე იძულებითი ზომების გამოყენებისაგან. ოჯახის წევრები სარგებლობენ მხოლოდ იმ უფლებით, რომელთაც მათ ადგილობრივი სახელმწიფო მიანიჭებს.

დიპლომატიური იმუნიტეტი და პრივილეგიები მიენიჭება პირს ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ტერიტორიის საზღვრებში შესვლისთანავე ხოლო მისი მოქმედება წყდება პირის მიერ ამ ტერიტორიის დატოვების მომენტიდან.

როგორც ვხედავთ, დიპლომატიური იმუნიტეტების და პრივილეგიების ინსტიტუტის დანიშნულებაა ყოველმხრივ შეუწყოს ხელი დიპლომატიურ წარმომადგენლობას და მის წევრებს ეფექტურად და დაუბრკოლებლად შეასრულონ ნაკისრი ვალდებულება.

ამავე დროს, ყოველად დაუშვებელია ამ უფლებების ბოროტად გამოყენება. დიპლომატიური წარმომადგენლობის წევრები მოვალენი არიან დაიცვან ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში არსებული კანონები და წესები და თავი შეიკავონ მართლსაწინააღმდეგო აქტების ჩადენისაგან. ასევე უნდა იქნას დაცული ის წესი, რომელიც არეგულირებს დიპლომატიური წარმომადგენლების ადგილობრივი სახელმწიფოს თანამდებობის პირებთან და დაწესებულებებთან კონტრაქტის დამყარების საშუალებებს.

ასეთია დიპლომატიური იმუნიტეტებისა და პრივილეგიების ინსტიტუტის, აგრეთვე, დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა და მათი წევრების უფლებრივი მდგომარეობის ძირითადი შინაარსი, რაც საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულებით და საერთაშორისო ხელშეკრულებით რეგულირდება. ბევრ სახელმწიფოში მიიღება სათანადო კანონები, რომლებიც არა მარტო ასახავენ არსებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმებს, არამედ მათ დეტალიზაციასაც ახდენენ.

2000 წლის დამლევისათვის საქართველოსთან დიპლომატიური ურთიერთობა 150-ზე მეტმა სახელმწიფომ დაამყარა. თბილისში ამოქმედდა აშშ-ს, დიდი ბრიტანეთის, გერმანიის, რუსეთის, საფრანგეთის, ჩინეთის, თურქეთის, ირანის, საბურძნეთის, უკრაინის, აზერბაიჯანის, სომხეთის, ისრაელის, ვატიკანის, ჩეხიის, იტალიის და სხვა ქვეყნების საელჩოები.

საქართველომ გახსნა საელჩოები: ვაშინგტონში, ლონდონში, ბონში (მოგვიანებით გადაინაცვლა ბერლინში), რომში, ბრიუსელში (ემსახურება ბელგიას, ჰოლანდიას და ლუქსემბურგს), პარიზში, კიევში, ბაქოში, ერევანში, თეირანში, სტამბოლში, ჟენევაში, ათენში და აღმა-ათაში.

ბ) სახელმწიფოთა წარმომადგენლობანი საერთაშორისო ორგანიზაციებთან

თუ დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა ინსტიტუტს მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან სახელმწიფოების წარმომადგენელთა ინსტიტუტი მხოლოდ XX საუკუნეში, ერთა ლიგის შექმნისას ჩამოყალიბდა, ხოლო მისი დეტალიზაცია და დახვეწა თანამედროვე ეტაპზე მიმდინარეობს.

ცნობილია, რომ საერთაშორისო ასპარეზზე სულ უფრო და უფრო აქტიურ როლს ასრულებს სხვადასხვა სახის სახელმწიფოთშორისი საერთაშორისო ორგანიზაციები - გაერთიანებული

ერების ორგანიზაცია, არაბეთის ქვეყნების ლიგა, აფრიკის ერთობის ორგანიზაცია, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სპეციალიზებული დაწესებულებანი („იუნესკო“, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია და ა.შ.) და სხვა.

ამ ორგანიზაციების აღმასრულებელ ორგანოებთან მჭიდრო და ოპერატიული კონტაქტებისათვის მათი წევრ-სახელმწიფოები აგზავნიან ამ ორგანიზაციების რეზიდენციაში თავის მუდმივ წარმომადგენლებს, რომლებიც დიპლომატთა სტატუსით სარგებლობენ. რასაკვირველია, მოცულობა ამ იმუნიტეტებისა და პრივილეგიებისა, რომლებიც მიეკუთვნება ამა თუ იმ წარმომადგენლობას, დეტალებში განსხვავდება ერთმანეთისაგან საერთაშორისო ორგანიზაციის ხასიათისა და მნიშვნელობის შესაბამისად, მაგრამ, ძირითადად, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან სახელმწიფოების წარმომადგენლობანი აღიჭურვება ყველა იმ დიპლომატიური იმუნიტეტით, რომელიც უზრუნველყოფს მათ მიერ თავისი ფუნქციების პირნათლად და შეუფერხებლად შესრულებას.

როგორც წესი, პრივილეგიების და იმუნიტეტების შინაარსი განისაზღვრება თვით საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ, სოფჯერ ორგანიზაციას (მის აღმასრულებელ ორგანოს) და დაინტერესებულ სახელმწიფოს შორის იდება სპეციალური შეთანხმება, რომელიც განამტკიცებს საერთაშორისო ორგანიზაციებთან არსებული სახელმწიფოების წარმომადგენლობათა სტატუსს.¹²⁰

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრ-სახელმწიფოები აგზავნიან ამ ორგანიზაციის რეზიდენციაში (ნიუ-იორკი) და გაერო-ს ევროპულ განყოფილებასთან (ვენევა, ვენა) თავის წარმომადგენლობებს. ეს წარმომადგენლობანი სტრუქტურის თვალსაზრისით შედგება შემდეგი პირებისაგან: მეთაური, მისი მოადგილეები, მრჩეველები, ტექნიკური ექსპერტები და მდივნები.

ნიუ-იორკში წარმომადგენლობის მეთაურს უფლება ენიჭება წარმოადგინოს თავისი სახელმწიფო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში მთლიანად, კერძოდ უშიშროების საბჭოში. მისი მოადგილე და მრჩეველები განაგებენ წარმომადგენლობაში ორგანიზაციის საქმიანობის გარკვეულ დარგებს უშიშროების საბჭო, ეკონომიკური და სოციალური საბჭო, მეურვეობის საბჭო და ა.შ.

როგორც წესი, წარმომადგენლობის წევრები დიპლომატიური რანგის მქონე პირებია, ხოლო მის სათავეში მდგომ პირს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩის რანგი გააჩნია.

რაც შეეხება ტექნიკურ და მოსამსახურე პერსონალს ისინი

სარგებლობენ იმუნიტეტით სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს.

1975 წელს ქენევაში მიღებულ იქნა კონვენცია სახელმწიფოთა წარმომადგენლობის შესახებ უნივერსალურ საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ურთიერთობაში, რომელიც ჯერ არ შესულა ძალაში, მაგრამ დიდ როლს ასრულებს ამ დარგის მოწესრიგებაში. კონვენციამ განამტკიცა სრული დიპლომატიური პრივილეგიები და იმუნიტეტები დიპლომატიური რანგის მქონე თანამშრომლებისათვის და თვით წარმომადგენლებისათვის. ადმინისტრაციულ-ტექნიკურ პერსონალს უნდა ენიჭებოდეს სრული დიპლომატიური იმუნიტეტი, იმ გამონაკლისით, რომ სამოქალაქო და ადმინისტრაციული იურისდიქციისაგან იმუნიტეტი არ შეეხება არასამსახურებრივ საქმიანობას, მომსახურე პერსონალი სარგებლობს იმუნიტეტით მხოლოდ სამსახურებრივი საქმიანობის პერიოდში.

კონვენცია ავრცელებს პრივილეგიებსა და იმუნიტეტებს მეთვალყურეთა მისიებზე, რომლებსაც ნიშნავენ სახელმწიფოები საერთაშორისო ორგანიზაციებთან და განსაზღვრავს სახელმწიფოების დელეგაციების სამართლებრივ სტატუსს საერთაშორისო ორგანიზაციების მუშაობაში და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ ან მათი ხელმძღვანელობით მოწვეულ კონფერენციებზე: ძირითადად მათ მიენიჭება საცხოვრებელი ბინის და პირადი ხელშეუხებლობა, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს დელეგაციაზე დაკისრებულ ფუნქციის ეფექტურ შესრულებას.

მუდმივი წარმომადგენლობანი გაერო-ს სპეციალიზებულ დაწესებულებასთან და მათი თანამშრომლები,¹²¹ როგორც წესი, სარგებლობენ არა სრული, არმედ შედარებით შეზღუდული პრივილეგიებით და იმუნიტეტებით. წარმომადგენლობებს მიენიჭება შენობის, მიწ-ერ-მოწერის, არქივებისა და დოკუმენტების ხელშეუხებლობა, შიფრით და შეკრიკებით სარგებლობის უფლება, ყოველგვარი გადასახადებისაგან გათავისუფლება და ა.შ.

რაც შეეხება თანამშრომელთა პირად პრივილეგიებსა და იმუნიტეტებს, თუმცა 1947 წლის კონვენცია ანიჭებს მათ შეუვალობას მხოლოდ სამსახურებრივი საქმიანობის დროს, დაინტერესებული სპეციალიზებული ორგანიზაციის და მათი შტაბ-ბინის მდებარე სახელმწიფოს ურთიერთშეთანხმებით, მუდმივი წარმომადგენლები სარგებლობენ სრული დიპლომატიური იმუნიტეტით.

საქართველოს მუდმივი წარმომადგენლობანი მდებარეობს ნიუ-იორკში (გაერო), ვენასა და ქენევაში (გაეროსა და სხვა საერ-

თაშორისო ორგანიზაციები, ბრიუსელში (ევროკავშირთან), სტრასბურგში (ევროპის საბჭოსთან).

თბილისში მდებარეობს რამდენიმე საერთაშორისო ორგანიზაციის წარმომადგენლობანი – გაერო, ევროკავშირის, წითელი ჯვრის, ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის, მსოფლიო ბანკის და სხვ.

4. საერთაშორისო ორგანიზაციების პრივილეგიები და იმუნიტეტები

სამთავრობათაშორისო საერთაშორისო ორგანიზაციები აწარმოებენ თავის საქმიანობას მთავარი ორგანოების მეშვეობით, რომლებიც ამა თუ იმ სახელმწიფოში მდებარე შტაბ-ბინაში თავსდება. შესაძლებელია, რომ შტაბ-ბინის გარდა ორგანიზაციის ორგანოების საწილი მდებარეობდეს სხვა სახელმწიფოშიაც. ასე, მაგ., გაერო-ს შტაბ-ბინა ნიუ-იორკშია, სამდივნოს ნაწილი კი განლაგებულია ჟენევასა და ვენაში.

ჩამოყალიბდა საკმაოდ მტკიცე სამართლებრივი რეჟიმი, რომელიც შეეფარდება საერთაშორისო ორგანიზაციების პრივილეგიებსა და იმუნიტეტებს.

გაერო-ს ენიჭება ისეთივე იმუნიტეტები და პრივილეგიები, რაც დიპლომატიურ წარმომადგენლობებს, ამ სტატუსს სპეციფიკური ფუნქციონალური ხასიათი აქვს, ე.ი. იგი ემსახურება გაერო-ზე დაკისრებული ამოცანების ეფექტური შესრულების საქმეს.

აშშ-ს და გაერო-ს 1947 წლის შეთანხმებით, 1946 წლის კონვენციისა და ამერიკული კანონების ძალით, აშშ-ს ორგანობმა თავი უნდა შეიკავონ გაერო-ს სამდივნოს ტერიტორიაზე შესვლისაგან, თუ ამ ტერიტორიაზე მოხდა დანაშაული. აშშ-ს არ აქვს უფლება ჩაატაროს რაიმე პროცესუალური მოქმედება გენერალური მდივნის ნებართვის გარეშე, თუმცა გაერო-ს ტერიტორიაზე მომხდარი დანაშაული ექვემდებარება აშშ-ს იურისდიქციას. წევრ-სახელმწიფოს ყოველი წარმომადგენელი, გაერო-ს თანამშრომელი და სხვა ოფიციალური პირები შტაბ-ბინაში შესვლისა და გასვლისათვის სრული თავისუფლებით უნდა სარგებლობდნენ, მათ აგრეთვე უნდა ეძლეოდეს აშშ-ში შემოსვლის და აშშ-დან გასვლის ვიზები.

რაც შეეხება პირად დიპლომატიურ პრივილეგიებსა და იმუნიტეტებს, ნიუ-იორკში მომუშავე გაერო-ს თანამშრომლები ორ ძირითად ჯგუფად იყოფა – გენერალური მდივანი და მისი მოადგილეები

სრული დიპლომატიური იმუნიტეტით სარგებლობენ, იგივე სტატუსს მიანიჭებენ გაერო-ს სხვა მაღალი რანგის თანაშრომლებს, რომლებიც გათანაბრებული არიან გენერალური მდივნის მოადგილეების სტატუსთან (მაგ., გაერო-ს ეკონომიკური კომისიების აღმასრულებელი მდივნები, გაერო-ს წარმომადგენელი ინდოეთსა და პაკისტანში და სხვა), სხვა სახის თანაშრომლები სარგებლობენ შეზღუდული შეუვალობით სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს ჩადენილი ქმედობისათვის: პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება, ხელფასის გადასახადისაგან გათავისუფლება, საბავო და სხვა პრივილეგიები. მაგრამ სხვა სფეროებში, ე.ი. სამსახურებრივი საქმიანობის გარეშე, ისინი მთლიანად ექვემდებარებიან აშშ-ს ფედერალურ და შტატების იურისდიქციას. დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, სამოქალაქო გარიგებების და სხვა აქტების დადებისას: ისინი იხდიან საქონელზე და სურსათზე დაწესებულ ყველა ფედერალურ და საშტატო გადასახადს და ა.შ.

ანალოგიურ მდგომარეობაში იმყოფებიან ქენეაში მდებარე გაერო-ს ევროპული განყოფილების თანაშრომლები, თუმცა სრული დიპლომატიური პრივილეგიების და იმუნიტეტის მქონე პირთა წრე აქ გაცილებით ფართოა – გენერალური დირექტორი, მისი მოადგილეები, დირექტორების და უფროსი თანაშრომლის (P-5) წოდების მფლობელები.¹²²

გაერო-ს სპეციალიზებული ორგანიზაციების სტატუსი იგივეა, რაც თვით გაერო-ს ცენტრალური დაწესებულებებისა. რაც შეეხება მათ პერსონალს, დიპლომატიური პრივილეგიების და იმუნიტეტების მქონე პირთა წრეს, 1947 წლის კონვენცია შეზღუდულია მხოლოდ უმაღლესი თანამდებობის პირებით – გენერალური დირექტორი, მისი მოადგილეები და თანაშემწენი. ზოგჯერ დეპარტამენტის უფროსები და სხვა მაღალი რანგის თანაშრომლები და სხვა მაღალი რანგის თანაშრომლები სარგებლობენ ამ უფლებებით მხოლოდ სპეციალური შეთანხმებების არსებობის შემთხვევაში (მაგ., იუნესკოს და საფრანგეთის 1954 წლის შეთანხმება და სხვა).

დანარჩენი პერსონალი სარგებლობს ფუნქციონალური პრივილეგიებით და იმუნიტეტით, ე.ი. შეუვალობით იმ აქტების მიმართ, რომელიც სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს იქნა ჩადენილი.

აღსანიშნავია, რომ დიპლომატიური პრივილეგიები და იმუნიტეტები ენიჭება არა მარტო იმ პირებს, რომლებიც ორგანიზაციის სათანადო რანგის თანაშრომლები არიან, არამედ მათ მეუღლეებსა

და არასრულწლოვან შვილებსაც.

ასეთია საერთაშორისო ორგანიზაციების, მათი პერსონალის და ორგანიზაციებთან მიმაგრებული მუდმივი წარმომადგენლობების პრივილეგიების და იმუნიტეტების მოკლე დახასიათება, რაც გააძლევს მეტ-ნაკლებად მკაფიო წარმოდგენას იმაზე თუ რა პირობებში უნდა მიმდინარეობდეს ამ ორგანიზაციების მუშაობა მიმართული მეტად საპასუხისმგებლო, კაცობრიობისათვის სასიცოცხლო ინტერესების დაცვისათვის საერთაშორისო თანამშრომლობის ორგანიზებისა და წარმართვისაკენ.

5. სახელმწიფოთა ღრობითი წარმომადგენლები საზღვარგარეთ

საერთაშორისო ურთიერთობაში ხშირია სხვადასხვა სახის საერთაშორისო თათბირები, კონფერენციები, საერთაშორისო ორგანიზაციების ორგანოების სესიები, სახელმწიფოთა ეროვნული დღესასწაულები და სხვ. როგორც წესი, ამ შემთხვევაში იგზავნიებიან სპეციალური წარმომადგენლები, რომლებიც აღჭურვილნი არიან სპეციალური ხასიათის დროებითი რწმუნებებით. პირველ რიგში აღსანიშნავია დელეგაციები, რომლებიც იგზავნიებიან საერთაშორისო კონფერენციებზე. ეს დელეგაციები შედგება, როგორც წესი, მეთაურის, წევრების, მრჩეველებისა და ექსპერტებისაგან. დელეგაციების მეთაურისა და წევრების რწმუნებანი ხელმოწერება მთავრობის მეთაურის მიერ და მოწმდება საგარეო საქმეთა მინისტრის მიერ. დელეგაციის ყველა წევრზე ვრცელდება დიპლომატიური იმუნიტეტები და პრივილეგიები, ე.ი. მათ დიპლომატთა სტატუსი მიეკუთვნებათ.

დელეგაციები, რომლებიც იგზავნიებიან უცხო ქვეყნების ეროვნულ დღესასწაულებზე (დამოუკიდებლობის დღე და ა.შ.), სახელმწიფოს ახალი მეთაურის მიერ თანამდებობის დაკავებასთან, სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით და ა.შ. ატარებენ ცერემონიალურ ხასიათს.

ამ დელეგაციებისაგან უნდა განეასხვავოთ სპეციალური მისიები, ე.ი. ორმხრივ ურთიერთობებში მონაწილე დელეგაცია, რომელსაც აგზავნიან ერთი სახელმწიფო მეორეში, უკანასკნელის თანხმობით. ამ დელეგაციების მიზანია გარკვეული საკითხების მოგვარება, მოლაპარაკება. ამ მისიებს მიეკუთვნება აგრეთვე დროებითი დიპლომატიური წარმომადგენლობა.

დროებით დიპლომატიურ წარმომადგენლობებს მიეკუთვნება ყველა ის დელეგაცია, რომელიც მიდის საზღვარგარეთ გენერალური ასამბლეის ან გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სხვა ორგანოებისა და კომისიების სესიებზე, სპეციალიზებული საერთაშორისო ორგანიზაციების სხდომებზე.

დაბოლოს, აღსანიშნავია სავაჭრო დელეგაციები, რომლებიც იგზავნებიან შეთანხმებათა დასადგებად. ასეთი დელეგაციების სათავეში დგანან სამთავრობო ჩინოვნიკები ან მთავრობის მიერ სპეციალური რწმუნებით აღჭურვილი პირები.

არსებობს დროებითი დიპლომატიური წარმომადგენლობის სხვა სახეებიც – სახელმწიფოს მეთაურის სპეციალური დიპლომატიური დავალების შემსრულებლები, სპეციალური საერთაშორისო კომისიების წევრები (მაგ. შემთანხმებლები და საგამომძიებლო კომისიები) და ა.შ. ამ პირებზე ვრცელდება დიპლომატიური იმუნიტეტები და პრივილეგიები. ყოველი სახელმწიფო თვით განსაზღვრავს ამ უფლებების მოცულობას, მაგრამ ყველა მთავრობა ირჩევს საერთაშორისო სამართალში ჩამოყალიბებული წესების დაცვას, ავრცელებს ზემოხსენებულ პირებზე დიპლომატიურ იმუნიტეტებსა და პრივილეგიებს მათი სრული მოცულობით. გამონაკლისს შეადგენს პირები, რომლებიც ტრანზიტით გაივლიან. მათ მიენიჭებათ მხოლოდ ის უფლებები, რომლებიც უზრუნველყოფს სატრანზიტო გზის შევიდობიანად გაეყვას.

6. სახელმწიფოს საკონსულო წარმომადგენლობანი

კონსული¹²³ არის პირი, დანიშნული ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოს ზუსტად განსაზღვრულ პუნქტში (ნავსადგური, სავაჭრო ცენტრი და ა.შ.) ამ არეში თავისი სახელმწიფოს, მისი იურიდიული და ფიზიკური პირების ეკონომიკური, იურიდიული და სხვა ინტერესების დაცვისათვის, როგორც ვხედავთ, საკონსულო წარმომადგენელი, დიპლომატიური წარმომადგენლისაგან განსხვავებით, მოქმედებს არა მთელი ქვეყნის მასშტაბით, არამედ ადგილსამყოფელი ქვეყნის რომელიმე ერთ პუნქტში ამავე დროს, მისი ფუნქციები ძირითადად არაპოლიტიკური ხასიათისაა. კონსულის ინსტიტუტის არსი უფრო ნათელი ხდება, როდესაც ვეცნობით ვენის 1963 წლის კონვენციაში ჩამოყალიბებულ კონსულის ფუნქციებს. მოვიყვანთ მათგან ძირითადს:

ა) ორ სახელმწიფოს შორის სავაჭრო, ეკონომიკური, კულტურული, მეცნიერული კავშირების და მეგობრული ურთიერთობებისათვის

ხელის შეწყობა;

ბ) ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს სავაჭრო, ეკონომიკური, კულტურული და მეცნიერული ცხოვრების პირობებისა და მოვლენების ყველა კანონიერი საშუალებებით გამორკვევა და მათ შესახებ ცნობათა მიწოდება თავისი სახელმწიფოს მთავრობისათვის, ან სათანადო ცნობის მიცემა დაინტერესებული პირისათვის.

გ) თავისი სახელმწიფოს მოქალაქეებზე პასპორტებისა და სამგზავრო დოკუმენტების გაცემა; ვიზების, სათანადო საბუთების გაცემა წარმომგზავნ სახელმწიფოში გამგზავრების მსურველი პირები-სათვის;

დ) თავისი სახელმწიფოს ფიზიკური და იურიდიული პირები-სათვის სათანადო დახმარების გაწევა;

ე) ნოტარიუსის, სამოქალაქო მდგომარეობის აქტების რეგისტრაციის და სხვა მსგავსი მოვალეობის, აგრეთვე ზოგიერთი ადმინისტრაციული ფუნქციების შესრულება;

ვ) თავისი მოქალაქეების სამემკვიდრეო, სამეურნეო და სხვა მსგავსი ინტერესების დაცვა;

ზ) ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს წესების გათვალისწინებით თავისი სახელმწიფოს მოქალაქეების ინტერესების დაცვა სასამართლო ან სხვა რომელიმე დაწესებულებებში;

თ) სასამართლო და არასასამართლო საბუთების გატარება, სასამართლო დაეალებათა შესრულება ან თავისი სახელმწიფოს სასამართლოებისათვის რომელიმე პირისაგან მოწმის ჩვენების ჩამორთმევა;

ი) თავისი გემებისა და თვითმფრინავების, მათი ეკიპაჟების მიმართ თავისი სახელმწიფოს კანონებითა და წესებით გათვალისწინებული ზედამხედველობისა და ინსპექციის უფლების განხორციელება;

კ) ზემოხსენებული გემებისა და თვითმფრინავებისათვის, მათი ეკიპაჟისათვის დახმარების გაწევა; გემის საბუთების შემოწმება და გაფორმება; ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ინტერესების შეუღლახავად თავისი სახელმწიფოს გემებზე გზაში მომხდარი ყოველგვარი შემთხვევების გამოძიება, კაპიტანსა და მეზღვაურთა შორის წამოჭრილი დავების გადაწყვეტა, თუ ამას ითვალისწინებს წარმომგზავნი სახელმწიფოს კანონები და წესები.

ასეთია კონსულების ძირითადი, საყოველთაოდ აღიარებული ფუნქციები. კონსულებმა შეიძლება შეასრულონ სხვა ფუნქციებიც, თუ ეს ფუნქციები არ ეწინააღმდეგება ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს კანონებსა და წესებს, ან ადგილობრივი ხელისუფლება არ ეწინააღმდეგება ასეთ მოვლენას, ან ამას ითვალისწინებს ორ სახ-

ელმწიფოს შორის დადებული შეთანხმებანი.

აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში საბოლოოდ ჩამოყალიბდა ნორმა, რომლის თანახმად იმ სახელმწიფოში, სადაც საკონსულოს გამგზავნი მთავრობას არ გააჩნია დიპლომატიური წარმომადგენლობა, უკანასკნელს უფლება აქვს მიანდოს თავის კონსულს დიპლომატიური აქტების შესრულება, თუ ადგილსამყოფელი სახელმწიფო არ იქნება ამის წინააღმდეგ.

კონსულს ასევე შეიძლება დაევალოს წარმომადგენლობა მთავრობათშორის ორგანიზაციასთან.¹²⁴

ამავე დროს დიპლომატიური წარმომადგენლობა უფლებამოსილია განახორციელოს საკონსულო ფუნქციები.

საერთაშორისო პრაქტიკაში დაინერგა ე.წ. „განყოფილების კონსულები“ ინსტიტუტი. მხედველობაში გვაქვს ის საკონსულო განყოფილებანი, რომელნიც დიპლომატიურ წარმომადგენლობაში იქმნება ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს დედაქალაქში ან სხვა რაიონში (სადაც საკონსულოები არ არსებობს) საკონსულო ფუნქციების განახორციელებლად. ამ განყოფილებათა თანამშრომლები დიპლომატთა სტატუსის მქონე პირებია.

საკონსულო წარმომადგენლობათა მეთაურები რამდენიმე კლასად იყოფა, ესენია: ა) გენერალური კონსული; ბ) კონსული; გ) ვიცე-კონსული; დ) საკონსულო აგენტი (ან ატაშე).

გენერალური კონსული დგას საკონსულოს სათავეში. ზოგიერთ შემთხვევაში, თავისი სახელმწიფოს სპეციალური რწმუნებით გენერალური კონსული ხელმძღვანელობს ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში მყოფ თავისი ქვეყნის ყველა კონსულს.

ვიცე-კონსული, როგორც წესი, მაღალი რანგის კონსულის თანამემწე ინიშნება.

საკონსულო აგენტი (ატაშე) საკონსულოში დამხმარე ფუნქციებს ასრულებს, ხოლო საკონსულოს სააგენტოს გახსნისას უახლოეს კონსულს ან დიპლომატიურ წარმომადგენლობას ექვემდებარება.

არსებობენ სამტატო და შტატგარეშე კონსულები.

სამტატო კონსული სახელმწიფო სამსახურში მყოფი ანუ თანამდებობის პირია, რომელიც გამგზავნი სახელმწიფოს მოქალაქე უნდა იყოს. როგორც ყოველი თანამდებობის პირი, სამტატო კონსული ხელფასს ღებულობს თავისი სახელმწიფოს ხაზინიდან.

შტატგარეშე საპატიო კონსული, როგორც წესი, საკონსულოს ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მცხოვრები კომერსანტი ან სხვა სავაჭრო და საფინანსო წრეების წარმომადგენელია. სამსახურისათვის უცხო (დამნიშვნელი) სახელმწიფო მას

ხელფასს არ უხდის, მაგრამ უფლებას აძლევს დაიტოვოს საკონსულო გამოსადგების გარკვეული პროცენტი. ეს პირი შეიძლება იყოს იგივე დამნიშნელი სახელმწიფოს მოქალაქეც, რომელიც მიუძღვება (ან ხანგრძლივად) ცხოვრობს საკონსულოს ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში. ზოგჯერ შტატგარეშე კონსულად ინიშნება მესამე სახელმწიფოს მოქალაქეც.

იმის გამო, რომ ამ სახის კონსულები არ იღებენ ხელფასს, მათ ხშირად საპატიო კონსულებს უწოდებენ.

საკონსულო წარმომადგენლობათა შემადგენლობა სამ ძირითად ჯგუფად იყოფა:

ა) საკონსულო თანამდებობის პირები, ე.ი. ის პირები, რომელთაც საკონსულო ფუნქციების აღსრულება აკისრიათ (საკონსულოს მეთაური, მისი მოადგილეები, საკონსულოს მდივანი, კანცელარიის ხელმძღვანელი, მდივნები, თარჯიმნები);

ბ) საკონსულოს მოსამსახურეები, ე.ი. ადმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალის წევრები (მემანქანეები, არქივარიუსები, მემოიფრეები და ა.შ.);

გ) მომსახურე პერსონალის მუშაკები (მძღოლები, დამლაგებლები, შვეიცრები და ა.შ.).

საკონსულო დაწესებულების გახსნა ხდება მხოლოდ ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს თანხმობით. საკონსულოს მოქმედების არეს ანუ საკონსულო ოლქის ფარგლების დადგენა ასევე სახელმწიფოთა ურთიერთშეთანხმებით ხდება.

ყოველი სახელმწიფო თვით განსაზღვრავს რომელი მისი ორგანო ნიშნავს და ღებულობს კონსულებს. როგორც წესი, ეს უფლება სახელმწიფოს მეთაურს (ნორვეგია, აშშ, საფრანგეთი, შვეიცია) ან საგარეო საქმეთა მინისტრს ეკუთვნის.

ისევე როგორც დიპლომატიური წარმომადგენლის დანიშნის დროს, კონსულის კანდიდატურის შერჩევისას ითხოვენ ადგილსამყოფელი სახელმწიფოსაგან აგრემანს, რის შემდეგ ამა თუ იმ პირს საბოლოოდ აფორმებენ თანამდებობაზე და აღჭურავენ სათანადო დოკუმენტებით. **საბუთს, რომელიც ადასტურებს პირის კონსულის თანამდებობაზე დანიშვნას, განსაზღვრავს საკონსულო ოლქის ფარგლებსა და საკონსულოს ადგილსამყოფელს საკონსულო პატენტი ეწოდება.**

ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში ჩასვლისთანავე კონსული წარადგენს თავის პატენტს სათანადო ორგანოში, რომელიც თავის მხრივ აძლევს მას ნებართვას – ეკზეკვატურას – შეუდგეს კონსულის მოვალეობის შესრულებას. საკონსულოს დანარჩენ წევრებს ეკზეკვატურა არ სჭირდებათ. დიპლომატიური წარმომადგენლო-

ბის შემადგენლობაში შემავალი საკონსულო განყოფილებების გამგე-
ვს არ ესაჭიროება ეკზეკატურა, რადგანაც იგი წარმომადგენლობის
მუშაკად ითვლება. ეკზეკატურის მიცემის დღე და საათი გან-
საზღვრავს კონსულის უფროსობას **საკონსულო კორპუსში**. დიპლო-
მატიური კორპუსისაგან განსხვავებით, საკონსულო კორპუსი მოიცავს
მოცემულ საკონსულო ოლქში არსებულ ყველა ქვეყნის კონსულებს.
ამგვარად, ერთ სახელმწიფოში შეიძლება არსებობდეს რამდენიმე
საკონსულო კორპუსი. ეს კორპუსები ნაკლებად ღებულობენ მონაწი-
ლეობას ადგილსამყოფელი ქვეყნის ოფიციალურ ცერემონიებში,
ხოლო თუ მონაწილეობენ ამ ცერემონიაზე (ერთენული დღესასწაუ-
ლი), მათ იწვევს ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენელი.
დანარჩენი დიპლომატიური და საკონსულო კორპუსების ორგა-
ნიზაცია იდენტურია; კორპუსის მეთაურად (დეუენად) ინიშნება
ყველაზე მაღალი რანგის და ამ ოლქის ყველაზე ადრე დანიშნუ-
ლი კონსული, თუ ამ ოლქში გენერალური კონსული არ არის,
მაშინ ინიშნება შესაბამისი კონსული ან ვიცე-კონსული. ცერე-
მონიების დროს, რომელსაც საკონსულო კორპუსი ესწრება, კონ-
სულები იკავებენ ადგილს უფროსობის მიხედვით, ე.ი. კლასისა და
ეკზეკატურის მიღების თარიღის მიხედვით: გენერალური კონ-
სულები, კონსულები, ვიცე-კონსულები; შტატგარეშე კონსულები
იკავებენ ადგილს იმავე კლასის საშტატო საკონსულოს მეთაურის
შემდეგ.

დიპლომატიური წარმომადგენლობის ანალოგიურად საკონსუ-
ლო დაწესებულებებს და მათ ოფიციალურ პირად შემადგენლობას
მიენიჭება გარკვეული იმუნიტეტები და პრივილეგიები, თუმცა, უფრო
შეზღუდული სახით, რაც საკონსულოს ფუნქციების ხასიათითაა
განპირობებული. მაშინაც კი, როდესაც კონსული დიპლომატიურ
ფუნქციებს ასრულებს, მასზე არ ვრცელდება დიპლომატიური იმ-
უნიტეტები და პრივილეგიები მათი მთელი მოცულობით.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში საბოლოოდ ჩამო-
ყალიბდა ნორმა, რომელიც საკონსულო წარმომადგენლობის სტა-
ტუსსაც დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა იმუნიტეტებს და
პრივილეგიებს უთანაბრებს, რაც საკონსულოს წარმომადგენლო-
ბითი ხასიათის აღიარებას მოასწავებს. ამგვარად, ყოველი საკონ-
სულოს შენობები და მიმოსვლის საშუალებები, მისი არქივი, დოკ-
უმენტები სარგებლობს სრული ხელშეუხებლობით; საკონსულოს
უფლება აქვს თავისუფლად დაუკავშირდეს თავის მთავრობას,
დიპლომატიურ წარმომადგენლობას, სხვა საკონსულოებს სპეციალ-
ური შიკრიკების, დაშიფრული დეპეშების და რადიომიმღებების
(ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ნებართვით) საშუალებით. იგი

თავისუფალია ყოველგვარი საბაჟო გამოსადგებებისა და გადასახადებისაგან, არაპირდაპირი გადასახადებისა და კონკრეტული მომსახურების სფეროს გამოკლებით.

რაც შეეხება კონსულის იმუნიტეტებსა და პრივილეგიებს, იგი განსხვავდება დიპლომატიური იმუნიტეტებისა და პრივილეგიებისაგან ძირითადად შემდეგით:

ა) კონსულის საქმიანობა, რომელიც საკონსულო ფუნქციების შესრულებასთან არაა დაკავშირებული, ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს იურისდიქციას ექვემდებარება, მაგრამ მისი დაკავება ან დაპატიმრება დაიშვება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას დევნიან მისივე დანაშაულის ჩადენისათვის ან როცა უნდა აღსრულდეს კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო განაჩენი.

ბ) მაშინაც, როდესაც კონსული ასრულებს თავის ოფიციალურ ფუნქციებს და სარგებლობს იმუნიტეტით ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ყველა სახის (სისხლის, სამოქალაქო, ადმინისტრაციული სამართლის) იურისდიქციისაგან, იგი პასუხისმგებელია იმ ხარადის ანაზღაურების სარჩელზე, რაც საეზო-სატრანსპორტო შემთხვევითაა გამოწვეული.

გ) კონსულს არა აქვს უფლება უარი თქვას მოწმის ჩვენების მიცემაზე, თუ საკითხი დაკავშირებული არ არის მისი სამსახურებრივი მოვალეობის აღსრულებასთან. მაგრამ თუ კონსული უარს აცხადებს მოწმის ჩვენების მიცემაზე, მის მიმართ არ შეიძლება იძულებითი ზომების გამოყენება.

დ) ჩხრეკისაგან თავისუფლდება მხოლოდ კონსულის სამსახურებრივი ფართობი, შენობა; ხელშეუხებლობით სარგებლობს მხოლოდ კონსულის სამსახურებრივი მიწერ-მოწერა, არქივი, რომელიც კერძო კორესპონდენციებისაგან და სხვა დოკუმენტებისაგან განცალკევებით უნდა ინახებოდეს.

ასეთივე უფლებები მიენიჭება საკონსულოს ყველა თანამდებობის პირს და მათი ოჯახის წევრებს.

რაც შეეხება ადმინისტრაციულ-ტექნიკურ პერსონალს, მისი წევრები სარგებლობენ იმუნიტეტით მხოლოდ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს. მათზე ვრცელდება აგრეთვე პრივილეგიები გადასახადების, მოსაკრებლებისა და საბაჟო სფეროში.

მომსახურე პერსონალის წევრები თავისუფლდებიან მოწმის ჩვენების მიცემის მოვალეობისაგან მხოლოდ ისეთ საკითხებზე, რომლებიც მათ სამსახურებრივ საქმიანობას ეხება. თავისუფლებენ მათ აგრეთვე პირადი ბეგარისაგან და გადასახადებისა და გამოსადგებებისაგან საკონსულოში მიღებული ხელფასის მიმართ.

მათზე ვრცელდება საბაჟო პრივილეგიებიც. შესაბამისი უფლებები მიენიჭება ყოველი კატეგორიის ოჯახის წევრებს.

შტატგარეშე კონსულის პრივილეგიები და იმუნიტეტები შედარებით შეზღუდულია. კერძოდ, მას მიენიჭება იმუნიტეტი ადგილობრივი იურისდიქციისაგან საკონსულო ფუნქციების შესრულების დროს, ანაზღაურება, რომელსაც იგი ღებულობს საკონსულოსაგან, თავისუფლდება ყოველგვარი გადასახადისა და გამოსაღებისაგან. თავისუფლდება იგი პირადი ბეგარისგანაც. დანარჩენ შემთხვევაში შტატგარეშე კონსული სავსებით ექვემდებარება ადგილობრივი სახელმწიფოს იურისდიქციას იმ შეღავათით, რომ თუ იგი დაკავშირებული იქნება, მის წინააღმდეგ აღძრული სისხლის სამართლის საქმე უნდა დამთავრდეს შეძლებისდაგვარად უმოკლეს ვადაში.

თუ საკონსულოს თანამდებობის პირი ან მომსახურე ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს მოქალაქეა, ან მუდმივად ცხოვრობს მის ტერიტორიაზე, იმუნიტეტი ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს იურისდიქციისაგან მასზე ვრცელდება მხოლოდ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს. დანარჩენი უფლებების მიენიჭება დამოკიდებულია მხოლოდ ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ნებასურვილზე.

რა მომენტიდან იძენს საკონსულოს წევრი თავის იმუნიტეტებს და პრივილეგიებს? როგორც წესი, ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს საზღვრებში შესვლის მომენტიდან, ხოლო თუ პირი უკვე ცხოვრობს ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში – სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების მომენტიდან. თუ პირი თავს ანებებს საკონსულოში სამსახურს და რჩება ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში, თავის უფლებებს კარგავს სამსახურის დატოვების მომენტიდან. მაგრამ, თუ პირი აპირებს სამშობლოში დაბრუნებას, იგი სარგებლობს იმუნიტეტებით და პრივილეგიებით ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ფარგლების დატოვებამდე, ხოლო თუ ის აყოვნებს წასვლას, მას ენახება მისი უფლებები „გონიერული ვადის განმავლობაში“.

არც ერთ პირს, რომელიც სარგებლობს იმუნიტეტებით და პრივილეგიებით, არა აქვს უფლება უარი თქვას ამ უფლებებზე თავისი სახელმწიფოს ნებართვის გარეშე.

როგორც ვხედავთ, საკონსულო წარმომადგენლობანი და მათი მეთაურთა უფლებრივი მდგომარეობა იმუნიტეტებისა და პრივილეგიების თვალსაზრისით ახლოს დგას დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა და მის მეთაურთა სტატუსთან. ეს ტენდენცია უკანასკნელი წლების მანძილზე ჩამოყალიბდა და განმტკიცებულ იქნა ვენის 1963 წლის კონვენციასა და ქვეყნების უმრავლესობის შინა-სახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში.

ისევე როგორც დიპლომატიური წარმომადგენლობები, საკონსულულო დაწესებულებანი და მათი პირადი შემადგენლობების უფლებები არ უნდა გამოიყენებოდეს საკონსულულო წარმომადგენლობის ფუნქციებთან შეუთავსებელი მიზნებისათვის. საკონსულულოს მთელი პირადი შემადგენლობა უნდა იცავდეს ადგილობრივ კანონებსა და სხვა ნორმატიულ აქტებსა და წესებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს უფლება აქვს გამოაცხადოს პირის „პერსონა ნონ გრატა“-დ (საკონსულულო თანამდებობის პირი) ან „მიუღებელ პიროვნებად“ (საკონსულულოს პირადი შემადგენლობის დანარჩენი წევრები). კონსულის ან სხვა პირების „პერსონა ნონ გრატა“-დ გამოცხადება არ საჭიროებს რაიმე მოტივებს ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს მხრიდან.

საკონსულულო წარმომადგენლობის საქმიანობა წყდება შემდეგი პირობის დადგომისას:

- ა) კონსულის გადადგომა;
- ბ) კონსულის გამოწვევა მისი სახელმწიფოს მიერ პირადი თხოვნის, პენსიაზე გასვლისა და სხვა მიზეზების გამო;
- გ) ადგილსამყოფელი სახელმწიფო აცხადებს კონსულს „persona non grata“-დ;
- დ) ტერიტორია, რომელზედაც მდებარეობს საკონსულულო ოლქი, გადადის მეზობელ სახელმწიფოსთან;
- ე) საკონსულულო ოლქში ყველა საკონსულულოს დახურვა სახელმწიფოთა ურთიერთშეთანხმების ძალით;
- ვ) სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობის გაუარესების ან ომის დაწყებასთან დაკავშირები.

აღსანიშნავია, რომ დიპლომატიური ურთიერთობის გაწყვეტა არ იწვევს ავტომატურად საკონსულულო ურთიერთობის გაწყვეტასაც. პირიქით, როგორც წესი, ამ შემთხვევაში, საკონსულულოს ეკისრებათ დიპლომატიური ფუნქციების შესრულებაც. საერთოდ კი, საკონსულულო წარმომადგენლის მისიის შეწყვეტის მიზეზები თითქმის იგივეა, რაც დიპლომატიური წარმომადგენლისათვის. (იხ. ქვემოთ).

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო საზღვრები

I ადამიანის უფლებათა ცნება

ტერმინი „ადამიანის უფლებები“ ბურჟუაზიული რევოლუციის იდეოლოგია მიერ იყო შემოღებული, რომლებიც ანვითარებდნენ ანტიკური ხანის საბურჟუაზიო და რომის ფილოსოფოსთა იდეებს ბუნებითი სამართლის შესახებ ახალი მოთხოვნების ქსელში - ფეოდალური სისტემის მსხვერველა და ახალი, ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული საზოგადოების მშენებლობა. ადამიანის უფლებათა კონცეფცია იმ ეტაპზე ნიშნავდა უფლებებს, რომლებიც განუსხვისებულა ადამიანისაგან, როგორც გონიერი არსებისაგან, ეს უფლებები ადამიანის თანდაყოლილ თვისებად ცხადდებოდა.

ბუნებითი სამართლის სკოლის წარმომადგენელთა მტკიცებით ეს უფლებები ან ღმერთის მიერაა ნაბოძები ან ადამიანის ბუნებიდან გამომდინარეობს. მიუხედავად იმისა, რომელ ეპოქასა თუ საზოგადოებაში ცხოვრობს იგი, ეს უფლებები არ იცვლება საუკუნეების მანძილზე და სახელმწიფო მოვალეა აღმოაჩინოს და დაიცვას ისინი. ამდენად ადამიანის უფლებები პოზიტიური სამართლის მიმართ, ანუ იმ ნორმათა ერთობლიობით, რომელიც დადგენილია სახელმწიფოს მიერ, პირველ წყაროდ ცხადდება, ხოლო ხელისუფლების მიერ ამ უფლებების უგულვებელყოფა მართლსაწინააღმდეგო, უზურპაციის აქტად ითვლება (ჟან-ჟაკ რუსო, ლოკი და სხვ.)

პოზიტივისტები, რომლებიც მხოლოდ სახელმწიფოს ნებასა და მის კანონმდებლობას ანიჭებდნენ უპირატესობას და სამართლებრივ მნიშვნელობას უარყოფდნენ, ადამიანის ბუნებითი უფლებების უპირატესობას მოქმედ კანონმდებლობას და ამ უფლებების ნუსხას სახელმწიფოს ნებას უქვემდებარებდნენ.

კაცობრიობის განვითარების განმავლობაში სულ უფრო და უფრო იმარჯვებდა ბუნებითი სამართლის შეხედულება, თუმცა გარკვეული ცვლილებებით - ყალიბდება კონცეფცია ე.წ. ცვალებადი შინაარსის ბუნებითი სამართლის შესახებ, ანუ ადამიანის უფლებები არ შეიძლება იმავე პირისა და მოვალეობის ყოფილიყო მონათმფლობელური თუ ფეოდალიზმის ხანაში, კაპიტალიზმის პირობებში, ეს კატეგორიები იცვლება და ახალ შინაარსს იძენს კაცობრიობის განვითარებასთან ერთად, ეკონომიკური და პოლიტი-

კური ინსტიტუტების ჩასახვასა და განვითარებასთან მჭიდრო კავშირში. ადამიანის უფლებები რჩება სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების პირველ წყაროდ, მაგრამ მათი მოცულობა ლაიერებს ეპოქისათუ კონკრეტული საზოგადოების განვითარების დონეზე. აღსანიშნავია, რომ საბჭოთა საერთაშორისო სამართლებრივ დოქტრინაშიც არსებობდა კონცეფცია ადამიანის ბუნებით უფლებათა შესახებ, რაც უკავშირდებოდა მსოფლიოსა და ცალკეული საზოგადოებების საწარმო ურთიერთობათა განვითარების დონეს და ობიექტურად ადამიანის არსებისაგან განუსხვისებელ კატეგორიად ცხადდებოდა, რომლის იგნორირება არ უნდა ძალუძდეს სახელმწიფოს. (მაგ. ამ ნაშრომის ავტორი).

ადამიანის უფლებათა პირველადი ხასიათი თეორიიდან პირველად აირეკლა პრაქტიკაში ამერიკის განთავისუფლების დეკლარაციაში (1776 წ. 4 ივლისი) და საფრანგეთის პირველი რესპუბლიკის ეროვნული ასამბლეის მიერ მიღებული „ადამიანისა და მოქალაქის უფლებების დეკლარაციაში“ (1789 წ.), რომელმაც გამოაცხადა ადამიანის უფლებები „ბუნებითი, განუსხვისებელი და წმიდათაწმინდა“ კატეგორიად. ამავე პრინციპს, ფაქტობრივად, ეყრდნობა გაეროს წესდება (პრეამბულა), რომელიც პირველად ხმარობს საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტში ცნებებს „ადამიანის უფლებები“, „ადამიანის პიროვნების ღირსება და ღირებულებები“.

მანამ ადამიანის, უფლებათა საერთაშორისო სამართლებრივ დაცვას შეეცხებით, განვიხილოთ მოსახლეობის ზოგადი საკითხები, რომლებიც საფუძვლად უდევს ნებისმიერ სახელმწიფოს.

2. მოსახლეობის საერთაშორისო სამართლებრივი ასპექტები

მოსახლეობის ცნება

საერთაშორისო სამართალში მოსახლეობის ქვეშ იგულისხმება გარკვეული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მცხოვრები და მის იურისდიქციას დაქვემდებარებული ყველა ადამიანის (ფიზიკური პირის) კრებადობა. ეს კრებადობა არ არის ერთიანი. იგი რამდენიმე კატეგორიისაგან შედგება, რომლებიც განსხვავდება ერთმანეთისაგან უფლებრივი მდგომარეობის მოცულობით და შინაარსით. ეს კატეგორიები შემდეგია:

ა) კონკრეტული სახელმწიფოს მოქალაქეები (მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი);

ბ) ორი მოქალაქეობის მქონე პირები (ბიპატრიდები);

გ) უცხოელი მოქალაქეები;

დ) მოქალაქეობის არმქონე პირები (აპატრიდები).

მოსახლეობის უფლებრივი მდგომარეობის განსაზღვრა ყოველი სახელმწიფოს სუვერენული უფლებაა, რადგანაც ეს საკითხი შიდასახელმწიფოებრივ კომპეტენციაში ერთ-ერთი ძირითადთაგანია. რასაკვირველია, მოსახლეობის ყველა კატეგორიის უფლებამოვალეობათა შინაარსი და მოცულობა მჭიდროდაა დაკავშირებული ქვეყნების სოციალურ-პოლიტიკური განვითარების დონესთან და ა.შ.

მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ მოსახლეობის უფლებრივი მდგომარეობის მოწესრიგების პრობლემა შიდასახელმწიფოებრივ სამართლის კომპეტენციაში შედის, სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობის პრაქტიკამ შეიმუშავა მთელი რიგი საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც მოსახლეობის სხვადასხვა კატეგორიებს ეხებიან. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან საერთაშორისო ასპარეზზე მოქმედ სახელმწიფოთა ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული და სხვა ურთიერთობანი ისე მჭიდროდაა დაკავშირებული მოსახლეობასთან, რომ დღეს შეუძლებელია ზოგიერთი საკითხის ცალმხრივად გადაწყვეტა. მხედველობაში გვაქვს უცხოელთა უფლებრივი რეჟიმის მოწესრიგება, აპატრიდებისა და ბიპატრიდების მდგომარეობის რეგლამენტაცია, იურიდიული დახმარების აღმოჩენა, საერთაშორისო ბოროტმოქმედებასთან ერთობლივი ბრძოლა. ამავე დროს, კაცობრიობის განვითარების დღევანდელმა დონემ ისეთ საფეხურს მიაღწია, როდესაც შეუძლებელია ცალმხრივად, პროგრესული კაცობრიობის მართლშეგნების გაუთვალისწინებლად, მოწესრიგდეს მოქალაქეების უფლებრივი რეჟიმი. მხედველობაში გვაქვს მოქალაქეების უფლება-მოვალეობათა შინაარსისა და მოცულობის რეგლამენტაცია.

აი, რატომ არის თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი მდიდარი ნორმებით, რომლებიც განსაზღვრავენ როგორც მოსახლეობის უფლებრივი მდგომარეობის ზოგად პრინციპებს, ასევე მისი კონკრეტული ჯგუფების რეჟიმსაც. ამ ნორმების მთავარი მიზანდასახულობაა სახელმწიფოებს შორის ეკონომიკური და სოციალური თანამშრომლობის განმტკიცება-გაფართოება. ეს ნორმები შეიქმნა სუვერენული სახელმწიფოების ნებათა ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე, საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებზე დაყრდნობით.

მოქალაქეობის ცნება და მისი შიშის, შიშისა და დაპატივისწილების წესები

მოქალაქეობა სახელმწიფოებრივი მოვლენაა. იგი გულისხმობს სახელმწიფოსთან ფიზიკური პირის სამართლებრივ კავშირს, რომელიც:

- ა) წესდება მოცემული სახელმწიფოს მიერ;
- ბ) ხასიათდება მხარეთა ურთიერთობის სიმტკიცით და
- გ) შეიცავს სახელმწიფოსა და პირის უფლებებსა და მოვალეობებს.

ამ ურთიერთობის სიმტკიცე გამოიხატება იმაში, რომ მოქალაქე ინარჩუნებს კავშირს თავის სახელმწიფოსთან სიკვდილამდე, მიუხედავად იმისა, ცხოვრობს ის საშობლოში თუ საზღვარგარეთ.

მოქალაქეობის შექმნის, შეცვლის და დაკარგვის წესი განსაზღვრება თვით სახელმწიფოს მიერ – კონსტიტუციით, სპეციალური კანონებით და სხვ.

მოქალაქეობის შექმნის რამდენიმე წესი არსებობს:

I. საერთო წესი: 1) დაბადება; 2) ნატურალიზაცია.

II. გამონაკლისი შემთხვევები: 1) ტერიტორიული ცვლილებები; 2) რეპატრიაცია; 3) ოპტაცია.

მოქალაქეობის შექმნის ჩვეულებრივ წესად „დაბადების პრინციპი“ გვევლინება. სახელმწიფოთა უმრავლესობა „სისხლის უფლებას“ იყენებს. ე.ი. ახალშობილს, რომელი სახელმწიფოს ტერიტორიაზედაც არ უნდა იყოს შობილი ის, მოქალაქეობა ენიჭება მისი მშობლების მოქალაქეობის გათვალისწინებით.¹²⁵ გამოიყენება „ნიადაგის უფლებაც“ – ახალშობილს მოქალაქეობა მიენიჭება შობის ადგილის მიხედვით, მიუხედავად მშობლების მოქალაქეობისა.¹²⁶ მაგ. ბრაზილიის ტერიტორიაზე შობილი ბავშვი იძენს ბრაზილიის მოქალაქეობას, მიუხედავად მისი მშობლების მოქალაქეობისა. ამავე დროს საზღვარგარეთ მყოფი ბრაზილიელების მიერ შობილი ბავშვი ბრაზილიისათვის უცხოელია.

ქვეყნების უმრავლესობა ორივე პრინციპს ხმარობს (აშშ, ინგლისი, ინდოეთი). ეს მთელ რიგ შემთხვევაში სირთულეს ქმნის, რაც სათანადო საერთაშორისო-სამართლებრივ რეგლამენტაციას მოითხოვს. ამის შესახებ ცოტა ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი.

მოქალაქეობის შექმნის მეორე საშუალებას ნატურალიზაცია წარმოადგენს. ე.ი. ფიზიკური პირისათვის მოქალაქეობის მინიჭება მოცემული სახელმწიფოს კომპეტენტური ორგანოების მიერ ამ პირის პირადი თხოვნის ან თანხმობის საფუძველზე.

ამგეარად, ნატურალიზაცია მჭიდროდაა დაკავშირებული ფიზიკური პირის ნების გამოყენებასთან და მოქალაქეობის შეცვლის ძირითადი საშუალებაა.

ნატურალიზაციისათვის საჭირო ცნებები განისაზღვრება თვით სახელმწიფოს მიერ. ძირითადი მოთხოვნები შემდეგია:

- 1) მოცემულ სახელმწიფოში ცხოვრების გარკვეული ვადა;¹²⁷
- 2) სახელმწიფოს ორგანოებში ან მის შეიარაღებულ ძალებში სამსახური;
- 3) ენის ცოდნა;
- 4) ადგილობრივ მოქალაქესთან ქორწინება;
- 5) სახელმწიფოსათვის სამსახურის გაწევა;
- 6) „ქარგი ყოფაქცევა ან ზნეობა“ და ა.შ.¹²⁸

როგორც წესი, დასაველეთის სახელმწიფოების კანონმდებლობა ნატურალიზაციისათვის ერთდროულად რამდენიმე მოთხოვნას აყენებს. ასე მაგ., აშშ-ში შემოღებულია შემდეგი წესები:

1) წინასწარი განცხადება, რისთვისაც განმცხადებელს უნდა შეუსრულებდეს 18 წელი;

2) ორწლიანი საგამოცდო ვადა;

3) საბოლოო განცხადება, რისთვისაც განმცხადებელი: ა) უნდა ცხოვრობდეს აშშ-ში არანაკლებ ხუთი წელი; ბ) იცოდეს ინგლისური ენა; გ) მიეკუთვნებოდეს ევროპულ (კაკასიურ), აფრიკულ ან დასაველეთ ნახევარსფეროს ერთ-ერთ რასას;

4) განმცხადებელმა უნდა აღნიშნოს, რომ იგი აპირებს აშშ-ში საბოლოოდ დაბინავებას და არ არის „არსებული წესის მტერი“ ან ათეისტი.

5) გამონაკლის შემთხვევაში დაიშვება ნატურალიზაცია პირისა, რომელიც არ ცხოვრობს აშშ-ში, მაგრამ ამისათვის სახეზე უნდა იყოს აშშ-სთან სამსახურებრივი ან საქმიანი კავშირი და განმცხადებლის სურვილი აშშ-ში დაბინავებისა.

საფრანგეთის კანონმდებლობა ბინადრობის ხუთწლიანი ცენზის გარდა მოითხოვს „ქარგ ყოფაქცევასა და საარსებო სახსრების არსებობას“.

ნატურალიზაციის საბოლოო გაფორმება ეკისრება სახელმწიფო ხელისუფლების (ინგლისი) ან სასამართლო (აშშ) ორგანოებს. ნატურალიზაციისაგან განასხვავებენ ოპტაციასა და ტრანფერტს, რომლებიც მჭიდროდაა დაკავშირებული ტერიტორიულ ცვლილებებთან. ოპტაციის დროს ერთი სახელმწიფოს მფლობელობიდან მეორე სახელმწიფოს მფლობელობაში გარდამავალ

ტერიტორიაზე მცხოვრებ პირს ენიჭება უფლება თვითონ აირჩიოს ორი მოქალაქეობიდან ერთ-ერთი იმ პირობით, რომ ახალი მოქალაქეობის არჩევის შემთხვევაში იგი უნდა დასახლდეს იმ ქვეყანაში, რომლის მოქალაქეობაც მან აირჩია.

ტრანსფერტი ნიშნავს მოქალაქეობის ავტომატურ შეცვლას პირის ნებასურვილის გაუთვალისწინებლად.¹²⁹ ამ შემთხვევაში პირის ბედი განუყოფელია გადასაცემი ტერიტორიისაგან.

ოპტაციის ან ტრანსფერტის გაფორმება ნატურალიზაციისაგან განსხვავებით ხდება უფრო იოლად, ხელშეკრულების ან სპეციალური კანონის საფუძველზე.

შედარებით იშვიათად გვხვდება ე.წ. რეინტეგრაცია და მოქალაქეობის ბოძება. რეინტეგრაციის დროს საზღვარგარეთ მცხოვრები პირები ბრუნდებიან თავის ქვეყანაში, რომლის მოქალაქეები ისინი ოდესღაც იყვნენ.¹³⁰ როგორც წესი, ამ შემთხვევაში მოქალაქეობის შექმნის გაადვილებული წესი მოქმედებს.

უცხოელთათვის მოქალაქეობის ბოძების შემთხვევები იშვიათი მოვლენაა. ამ წესებმა ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის დამდეგს მოიკიდა ფეხი.¹³¹ იგი დღესაც გვხვდება გამოჩენილი ადამიანისათვის საპატიო მოქალაქეობის მინიჭების სახით. საქართველოს კანონის შესაბამისად საქართველოს პრეზიდენტმა საპატიო მოქალაქეობა უბოძა მთელ რიგ გამოჩენილ უცხოელ პოლიტიკოსს, მეცნიერს, საზოგადო მოღვაწეს, ქართველ ემიგრანტს.

მოქალაქეობის დაკარგვის შემთხვევები ორ ძირითად ჯგუფად შეიძლება დავყოთ. პირველს მიეკუთვნება ყველა ის შემთხვევა, რომელიც ნატურალიზაციასთან, ოპტაციასა და ქორწინებასთან არის დაკავშირებული. მეორე ჯგუფს კი მიეკუთვნება შემთხვევები, როდესაც მოქალაქეობა ჩამოერთმევა კომპეტენტური ორგანოების მიერ. ასეთ ორგანოებად სასამართლო ან სათანადო ხელისუფლების ორგანო გვევლინება. ეს აქტი დასჯის ერთ-ერთ სახეობას წარმოადგენს.

ორმოსაქალაქეობა (ბიპატრიზმი)

სხვადასხვა სახელმწიფოში მოქალაქეობის შექმნისა და დაკარგვის განსხვავებული წესების არსებობის შედეგად გვხვდებიან პირები, რომელთაც ერთის ნაცვლად ორი მოქალაქეობა გააჩნიათ.

ჩვენ უკვე ვიცით, რა მიზეზები¹³² განაპირობებენ ასეთ მოვლენას. ამჯერად შევეხებით ამ მოვლენის იურიდიულ შედეგებს. რად-

განაც ბიპატრიზმის დროს ორივე სახელმწიფო კონკრეტულ პირს თავის მოქალაქედ თვლის, ყოველი მათგანი უფლებამოსილია მოსთხოვოს პირს გარკვეული მოვალეობის შესრულება (მაგ., სამხედრო სამსახური).

არ არსებობს ბიპატრიზმის მომწესრიგებელი რაიმე ერთიანი სამართლებრივი ნორმა, მაგრამ სახელმწიფოთა პრაქტიკამ მაინც შექმნა გარკვეული წესი – ყოველი ბიპატრიდი, უპირველეს ყოვლისა, პასუხისმგებელია იმ სახელმწიფოს წინაშე, სადაც ის იმყოფება, ცხოვრობს. მესამე სახელმწიფოში ყოფნის დროს მოქალაქეობის საკითხი დამოკიდებულია ამ მესამე სახელმწიფოს არჩევაზე. ის პრინციპი, რომ ბიპატრიდი ითვლება იმ სახელმწიფოს მოქალაქედ შეტანილია დებულებაში საერთაშორისო სამართლის კომისიის შესახებ (მუხ. 2). ეს ე.წ. „ეფექტური მოქალაქეობის“ კრიტერიუმში შეიძლება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაო ნორმად ჩაითვალოს.

მაგრამ სახელმწიფოები მაინც ცდილობენ უფრო კონკრეტულად გადაწყვიტონ ბიპატრიზმის პრობლემა, რისთვისაც სულ უფრო ხშირად მიმართავენ ორმხრივ შეთანხმებებს. საქართველოს კანონმდებლობა კრძალავს ორმოქალაქეობას.

მოქალაქეობის არმქონე პირი

მოქალაქეობის უქონლობა (აპატრიზმი) წარმოიშობა იმ შემთხვევაში, როდესაც პირი კარგავს ძველ მოქალაქეობას, ხოლო ახალს არ იძენს¹³³ აპატრიდები შეზღუდულნი არიან თავიანთ უფლებებში და უფლება არა აქვთ მიმართონ რომელიმე სახელმწიფოს დიპლომატიური დაცვისათვის. კაპიტალისტურ ქვეყნებში აპატრიდებზე არ ვრცელდება შრომითი და სოციალური უზრუნველყოფის კანონმდებლობა, ისინი დებულებენ უფრო დაბალ ხელფასს, ვიდრე ადგილობრივი მოქალაქენი და უცხოელები. სახელმწიფოს უფლება აქვს ყოველ მომენტში გაასახლოს ისინი ქვეყნიდან და ა.შ. სწორედ ამაში უნდა ვეძიოთ მიზეზი იმისა, რომ დღემდე ვერ მოხერხდა აპატრიდების მდგომარეობის გაუმჯობესება.

განსაკუთრებით გაიზარდა აპატრიდების რიცხვი მეორე მსოფლიო ომის დროს მომხდარი ევროპის ქვეყნების მოსახლეობათა დიდი მასების გადაადგილების შედეგად. მხედველობაში გვაქვს ლტოლვილები და ადგილნაცვალი პირები.

ლტოლვილები ეწოდება პირებს, რომელნიც გაურბიან საომარ მოქმედებას და იძულებულნი არიან დატოვონ თავიანთი მუდმივი ადგილსამყოფელი.

ადგილნაცვალი პირები ის პირებია, რომლებიც მეორე მსოფლიო ომის დროს ძალით გაიყვანეს თავიანთი ქვეყნებიდან გერმანიაში მონური სამუშაოსათვის. ძირითადად ესენი იყვნენ საბჭოთა მოქალაქეები, პოლონელები, ჩეხები, ფრანგები. ომის დამთავრების შემდეგ ეს პირები უნდა დაბრუნებულიყვნენ საშობლოში, რისთვისაც აშშ-ს, ინგლისის, საფრანგეთის და საბჭოთა კავშირის მთავრობებმა სპეციალური ღონისძიებები შეიმუშავეს.

საქართველოში, ზოგიერთ რეგიონში (აფხაზეთი, სამაჩაბლო) შეიარაღებული კონფლიქტის შედეგად მრავალი ათასი ადამიანი იქცა ადგილნაცვალ პირად (ვინც იძულებული გახდა საქართველოს სხვა რაიონებში გახიზნულიყო) ან ლტოლვილად (ვინც საქართველოს ფარგლებს გარეთ შეაფარა თავი).

მოქალაქეობის საკითხები საქართველოს კანონმდებლობაში

საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ კანონი, რომელიც პარლამენტის მიერ 1993 წლის 25 მარტს იყო მიღებული, ხასიათდება უპირველესი დემოკრატიულობით, რაც აღიარებული იქნა საერთაშორისო ექსპერტთა და ორგანიზაციების მიერ.

მოგუყვას ამ კანონის დებულებანი:

მოქალაქეობა ნიშნავს პირის პოლიტიკურ-სამართლებრივ კავშირს საქართველოს სახელმწიფოსთან, რაც გამოიხატება ურთიერთსანაცვლო უფლებამოვალეობათა ერთიანობით, ემყარება ადამიანის პატივისცემას, მისი უფლებებისა და თავისუფლებების აღიარებას.

ეს კანონი საერთაშორისო სამართლისა და საქართველოს რესპუბლიკის კანონმდებლობის შესაბამისად უზრუნველყოფს საქართველოს მოქალაქის უფლებათა დაცვას როგორც ქვეყანაში, ისე მის ფარგლებს გარეთ.

მუხლი 1. საქართველოში დადგენილია ერთიანი მოქალაქეობა. საქართველოს მოქალაქე იმავდროულად არ შეიძლება იყოს სხვა სახელმწიფოს მოქალაქე.

მუხლი 2. საქართველოში ამ კანონით დადგენილი წესით ყოველ ადამიანს აქვს საქართველოს მოქალაქეობის უფლება. არავის არ შეიძლება შეეზღუდოს მოქალაქეობის შეცვლის უფლება, გარდა ამ კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.

არავის არ შეიძლება ჩამოერთვას საქართველოს მოქალაქეობა.

მუხლი 3. საქართველოს მოქალაქედ ჩაითვლება:

ა) პირი, რომელიც მუდმივად ცხოვრობდა საქართველოში არანაკლებ ხუთი წლისა ცხოვრობს ამ კანონის სამოქმედოდ შემოღების დღისათვის, თუ სამი თვის ვადაში წერილობით არ განაცხადებს უარს საქართველოს მოქალაქეობაზე და 4 თვის ვადაში მიიღებს საქართველოს მოქალაქეობის დამადასტურებელ დოკუმენტს;

ბ) პირი, რომელიც საქართველოს მოქალაქეობას შეიძენს ამ კანონის შესაბამისად.

მუხლი 4. საქართველოს მოქალაქენი კანონის წინაშე თანასწორნი არიან წარმოშობის, სოციალური და ქონებრივი მდგომარეობის, რასობრივი და ეროვნული კუთვნილების, სქესის, განათლების, ენის, რელიგიისა და პოლიტიკური მრწამსის, საქმიანობის, საცხოვრებელი ადგილისა და სხვა. (დაწერილებით იხ. დანართი)

უცხოელ მოქალაქეთა სამართლებრივი

(უფლებრივი) მდგომარეობა

უცხოელად ითვლება კონკრეტული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მცხოვრები ყველა პირი, რომელსაც არ გააჩნია ამ სახელმწიფოს მოქალაქეობა. ამგვარად ამ კატეგორიას პირველ რიგში მიეკუთვნება უცხოელი მოქალაქე, ე.ი. პირი, რომელსაც გააჩნია სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეობა, და მოქალაქეობის არმქონე პირები.

უცხოელების უფლებრივ მდგომარეობას ხანგრძლივი ისტორია აქვს.¹³⁴ მხოლოდ XIX-XX საუკუნეებში უცხოელის მდგომარეობა მიუახლოვდა ადგილობრივი მცხოვრების მდგომარეობას და იგი აღარ ითვლება „მტრად“. მის მიმართ ყოველგვარი დისკრიმინაციული ზომების მიღება აკრძალულია.

უცხოელი რეჟიმის¹³⁵ განსაზღვრა ყოველი სუვერენული სახელმწიფოს საშინაო საქმეა, ამიტომ იგი ძირითადად შინაგანი კანონმდებლობით დგინდება. ის ფაქტი, რომ ყოველი უცხოელის ზურგს უკან დგას მისი სახელმწიფო, განაპირობებს იმას, რომ სახელმწიფოები ცდილობენ ურთიერთშეთანხმებით გადაწყვიტონ ეს პრობლემა. ამიტომ უცხოელთა რეჟიმის დეტალურ რეგლამენტაციაში დიდ როლს ასრულებს სხვადასხვა სახის ხელშეკრულებანი და შეთანხმებანი სახელმწიფოთა საერთაშორისო-სამართლებრივი თანამშრომლობის შედეგად ჩამოყალიბდა უცხოელთა რეჟიმის ორსა სახე:

1. **ეროვნული რეჟიმი**. – უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობის ადგილობრივ მოქალაქეებთან გათანაბრება.

2. **უმეტესი ხელშეწყობის რეჟიმი** – უცხოელისთვის (ერთი სახელმწიფოს მოქალაქეებისათვის) ისეთი უფლების მინიჭება, რომლითაც სარგებლობენ ამ რეჟიმის მომცემ სახელმწიფოში სხვა სახელმწიფოს ყველაზე მეტი უფლების მქონე მოქალაქენი. ამგვარად, თუ ინგლისის მოქალაქენი სარგებლობენ საფრანგეთში ყველაზე პრივილეგიური უფლებებით, ხოლო იტალია დებს საფრანგეთთან ხელშეკრულებას უმეტესი ხელშეწყობის პრინციპზე დაყრდნობით, ამიერიდან საფრანგეთში მცხოვრებ იტალიელზე ვრცელდება ყველა ის უფლება, რომელიც ინგლისის მოქალაქეებს გააჩნიათ. თუ რამდენიმე ხნის შემდეგ, ინგლისელთა უფლებები უფრო გაფართოვდება, ავტომატურად გაფართოვდება იტალიელთა უფლებებიც.

3. **სპეციალური რეჟიმი** – ხელშეკრულების ძალით უცხოელებისათვის განსაკუთრებული უფლებების მინიჭება. მაგ., უცხო შეიარაღებული ძალების ბაზების და მათი პირადი შემადგენლობის რეჟიმი.

4. **პრივილეგირებული რეჟიმი** – უცხოელს მიენიჭება უფრო მეტი უფლება, ვიდრე ადგილობრივ მცხოვრებლებს გააჩნიათ. ეს რეჟიმი დღეს იშვიათი მოვლენაა, წინათ კი „კაპიტულაციების რეჟიმი“ სახით ახლო და შუა აღმოსავლეთში მყოფი ევროპისა და ამერიკის ქვეყნების მოქალაქეთათვის ძირითადი რეჟიმი იყო.

როგორც ვხედავთ, უცხოელთა რეჟიმის ძირითად სახეებს პირველი ორი სახე წარმოადგენს, ეს უფრო შეესაბამება კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე დონეს. აღსანიშნავია, რომ ორივე რეჟიმი უნდა ეყრდნობოდეს „ნაცვალგების პრინციპს“. არსებობს მატერიალური და ფორმალური ნაცვალგება. პირველ შემთხვევაში უცხოელებს ენიჭებათ ზუსტად ისეთივე უფლებები, რაც ადგილობრივი სახელმწიფოს მოქალაქეებს უცხოეთის სახელმწიფოში. უფრო ფართოდ გამოიყენება ფორმალური ნაცვალგება – უცხოელებს მიენიჭებათ ეროვნული ან უმეტესი მფარველობის რეჟიმი ამ რეჟიმის მოცულობის დაზუსტების გარეშე, იმ პირობით, რომ ასევე მოიქცევა მათი მშობლიური ქვეყანა.

ნაცვალგების პირობა განისაზღვრება როგორც შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით, ასევე საერთაშორისო ხელშეკრულებებით. თუ როგორ იყენებს უცხო სახელმწიფო ნაცვალგების პრინციპს, ამას სასამართლო ან სხვა ორგანო არკვევს, რომელიც იყენებს სათანადო ნორმას. თუ აღმოჩნდება, რომ უცხო სახელმწი-

ფო არ იცავს ნაცვალგების პრინციპს, დაზარალებული სახელმწიფო უფლებამოსილია გამოიყენოს დამნაშავეის მიმართ რეტორსია - „სამაგიეროს მიძღვნა“ - და შეზღუდოს დამნაშავე სახელმწიფოს მოქალაქეთა უფლებანი იმ ფარგლებში, რა ფარგლებშიაც არის შეზღუდული მისი მოქალაქეების უფლებები ამ ქვეყანაში.

როგორც ვთქვით, უცხოელის რეჟიმი მოიცავს უფლებათა და მოვალეობათა ერთობლიობას. აქ პირველ რიგში მხედველობაში გვაქვს სამოქალაქო-სამართლებრივი უფლებანი და მოვალეობანი, რომელთა მოცულობა შედარებით მერყევიანია. სამაგიეროდ უცხოელზე ვრცელდება ყველა სისხლის სამართლებრივი ნორმა. ამ მხრივ უცხოელი და ადგილობრივი მოქალაქე სავსებით გათანაბრებულია.

უცხოელები მოკლებულნი არიან ისეთ პოლიტიკურ უფლებებს, როგორიცაა აქტიური და პასიური ხმის უფლება, პოლიტიკურ პარტიის შექმნის, ან რომელიმე პარტიაში მონაწილეობის მიღების უფლება. უცხოელი თავისუფალია სამხედრო სამსახურისაგან და მასთან დაკავშირებულ საბეგარო-საგადასახადო ვალდებულებებისაგან.¹³⁶ რაც შეეხება სხვა გადასახადებს, მათ ყველა უცხოელი უნდა იხდიდეს, თუ საერთაშორისო ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.¹³⁷ ამავე დროს უცხოელი არ წყვეტს კავშირს თავის სახელმწიფოსთან, რომელიც მოვალეა დაიცვას თავისი მოქალაქის უფლებები საზღვარგარეთ.

ასეთია უცხოელთა რეჟიმის ზოგადი დახასიათება. რასაკვირველია, ეს რეჟიმი ყველა ქვეყანაში ხასიათდება გარკვეული ელფერით, დეტალებით, რაც ამ ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური წყობის ბუნებასა და სხვა საზოგადოებრივ მოვლენებთანაა დაკავშირებული.

განსაკუთრებით მძიმე პირობებში არიან დღეს ე.წ. მიგრანტი მუშები: განვითარებად და ზოგიერთ განვითარებული ქვეყნიდანაც კი (იტალია, იუგოსლავია) დასავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და აშშ-ში ჩამოსული პირები მონოპოლიების სასტიკი ექსპლოატაციის ობიექტები ხდებიან და ფაქტიურად მოკლებულნი არიან ელემენტალურ უფლებებს - მუშაობენ 10-12 საათს დღეში, ღებულობენ „გროშებს“, განიცდიან პოლიციელთა განსაკუთრებულ მეთვალყურეობას, არა აქვთ უფლება პროფკავშირებში გაერთიანებისა და ა.შ.¹³⁸

მიგრანტ-მუშათა უფლებრივი მდგომარეობა იმდენად მძიმე გახდა, რომ ეს საკითხი მრავალი სამთავრობათშორისო და არასამთავრობო

ერობათშორისო საერთაშორისო ორგანიზაციის ყურადღების ცენტრში მოექცა (გაერო, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია და სხვ).

1990 წლის 18 დეკემბერს გაერო-ს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო და ხელმოწერისათვის გახსნილად გამოაცხადა „საერთაშორისო კონვენცია ყველა მიგრანტ-მუშისა და მათი ოჯახების წევრთა დაცვის შესახებ“. კონვენცია დაწერილებით განსაზღვრავს მიგრანტ-მუშების უფლება-მოვალეობებს, განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მიმღები სახელმწიფოს და მიგრანტ-მუშების ქვეყნის მთავრობების მოვალეობებს (კონვენცია შედგება 93 მუხლისაგან). კონვენციის მთავარი ამოცანაა უზრუნველყოს მიგრანტ-მუშებისა და მათი ოჯახების უსაფრთხოება, ნორმალური შრომისა და სოციალური დაცვის პირობები.

საქართველოს უცხოელთა სამართლებრივი რეჟიმი რეგულირდება. ახალი 2005 წლის 27 დეკემბრის კანონით – „უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ“.

მოგეყავს ამ კანონის ძირითადი დებულებანი, 2006 წლის ჩათვლით შეტანილი შესწორებით:

თავი 1. ზოგადი დებულება

მუხლი 1. კანონის ამოცანები, მიზნები და რეგულირების სფერო

1. საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებებისა და თავისუფლებების, აგრეთვე საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების შესაბამისად, ამ კანონის მიზანია:

- ა) აღამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლებებისა და სახელმწიფო ინტერესების შესაბამისად შექმნას საქართველოს ტერიტორიაზე მყოფ უცხოელთა სამართლებრივი გარანტიები;
- ბ) დაიცავს უცხოელთა საყოველთაოდ აღიარებული უფლებები განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა;
- გ) ხელი შეუწყოს საქართველოსა და უცხო სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობის განვითარებას ეკონომიკის, კულტურის, განათლებისა და მეცნიერების სფეროებში;
- დ) განამტკიცოს საქართველოს კონსტიტუციით გათვალისწინებული საცხოვრებელი ადგილის არჩევისა და გადაადგილების თავისუფლების, საქმიანობისა და პროფესიის თავისუფალი არჩევის უფლებები;
- ე) განამტკიცოს საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა საერთაშო-

რისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებთან და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან უცხოელთა მიმართ საქართველოს სახელმწიფო პოლიტიკის სფეროში;

ვ) ხელი შეუწყოს საერთაშორისო თანამშრომლობას უკანონო და ფარულად მიგრაციის თავიდან აცილების სფეროში, აგრეთვე თავიდან აიცილოს სტიქიური და მოუწესრიგებელი მიგრაცია, უზრუნველყოს მბანმიმართული მიგრაციული პოლიტიკის განხორციელება და ამ პროცესებში სახელმწიფო ორგანოების მონაწილეობა.

2. ეს კანონი არეგულირებს უცხოელთა საქართველოში შემოსვლის, ყოფნის, სატრანზიტო გავლისა და საქართველოდან გასვლის სამართლებრივ საფუძვლებსა და მექანიზმებს, აგრეთვე განსაზღვრავს უცხოელთა უფლებებსა და მოვალეობებს, საქართველოში მყოფ უცხოელთა ქვეყნიდან გაძევების სამართლებრივ საფუძვლებს, ასევე გაძევების ფორმებსა და პროცედურას, გაძევების პროცესში მონაწილე სახელმწიფო დაწესებულებათა კომპეტენციის ფარგლებსა და პასუხისმგებლობას.

3. ამ კანონის, გარდა V თავისა, მოქმედება არ ვრცელდება თავმესაფრის მაძიებელ და თავშესაფრის, მათ შორის, ლტოლვილის სტატუსის, მქონე პირებზე.

მუხლი 2. ტერმინთა განმარტება

ამ კანონში გამოყენებულ ტერმინებს აქვთ შემდეგი მნიშვნელობა:

ა) უცხოელი – პირი, რომელიც არ არის საქართველოს მოქალაქე და არ არის საქართველოში მუდმივად მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირი, აგრეთვე ამ კანონის მესამე კარით გათვალისწინებულ შემთხვევებში პირი, რომელსაც დოკუმენტურად არ უდასტურდება ან/და არ უდგინდება რომელიმე ქვეყნის მოქალაქეობისადმი კუთვნილება და მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი;

ბ) ვიზა – დადგენილი ფორმის აღნიშვნა სამგზავრო დოკუმენტში, რომელიც ადასტურებს უცხოელის უფლებას შემოვიდეს და იმყოფებოდეს საქართველოში ან ტრანზიტით გადაკვეთოს მისი ტერიტორია;

გ) ვიზის მოქმედების ვადა – პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც უცხოელს აქვს საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის უფლება;

დ) ვიზის ყოფნის ვადა – საქართველოს ვიზაში აღნიშნული ვადა, რომლის განმავლობაშიც უცხოელს უფლება აქვს იმყოფებოდეს საქართველოს ტერიტორიაზე. ყოფნის ვადა, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს ვიზის მოქმედების ვადას, აითვლება უცხოელის მიერ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის პირველად გადმოკვეთის დღიდან;

ე) მოწვევა – საქართველოს მოქალაქის, საქართველოში ბინადრობის სებართვის მქონე პირის, საქართველოში რეგისტრირებული იურიდიული პირის წერილობითი მუამდგომლობა უცხოელის საქართველოში ჩამოსვლასა და მგზავრობის მიზანზე;

ვ) სამგზავრო დოკუმენტი – პასპორტი, მისი შემცველი სხვა სამგზავრო დოკუმენტი, აგრეთვე საქართველოს კანონმდებლობით ან საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე აღიარებული პირადობის დამადასტურებელი დოკუმენტი, რომელიც ვარგისია მგზავრობისათვის;

ზ) ინსპექტირება სასამღერო გამტარ პუნქტში – უცხოელის შემოსვლისას და გასვლისას სასამღერო-მიგრაციული კონტროლი;

თ) უცხოელის ნათესავი – უცხოელის მეუღლე, შვილი, მშობელი, შვილობილი, მშვილებელი, აგრეთვე უცხოელის მზრუნველობის (მეურვეობის) ქვეშ მყოფი ან/და სრულ კმაყოფაზე მყოფი არასრულწლოვანი, ქმედუნარი ან შრომისუნარი პირი;

ი) სასამღერო გამტარი პუნქტი – საერთაშორისო მიმოსვლისათვის ნებადართული გამტაკეილი ან გზის მონაკვეთი, რკინიგზის სადგურის, პორტის, ნავსადგურის, აეროპორტის (აეროდრომის) ტერიტორიის ნაწილი, სადაც ხორციელდება საზღვრის გადაკვეთასთან დაკავშირებული სასამღერო და საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი სხვა სახის კონტროლი;

კ) სასამღერო ზონა – სახელმწიფო საზღვრის ხაზიდან ან სანაპირო ზოლიდან საქართველოს ტერიტორიის სიღრმეში შემავალი არა უმეტეს 5 კილომეტრის სიგანის სახმელეთო ზოლი, აგრეთვე საერთაშორისო აეროპორტის (აეროდრომის), რკინიგზის სადგურის, საერთაშორისო საზღინარო და საზღვაო პორტის ტერიტორიის ნაწილი, სადაც ხორციელდება საზღვრის გადაკვეთასთან დაკავშირებული სასამღერო კონტროლი;

ლ) თავისუფალი პროფესიის ადამიანი – გარკვეული პროფესიის პირი, რომელიც პირთა ან სამოგადოებრივი ინტერესების სასარგებლოდ დამოუკიდებლად, საკუთარი პასუხისმგებლობით ახორციელებს პრაქტიკულ ან ინტელექტუალურ მომსახურებას;

მ) ტრანზიტი – საქართველოს ტერიტორიის გადაკვეთა მესამე სახელმწიფოში შესვლის მიზნით;

ნ) გადაწყვენი კომპანიები – ტრანსპორტის სფეროში მომუშავე იურიდიული პირები, რომლებიც დაკავებული არიან საქართველოში მგზავრობა ჩამოყვანითა და საქართველოდან მათი გაყვანით.

პარი II

**უსსრ-ის საქართველოში შემოსვლა, ყოფნა, სატრანზიტო
გავლა და საქართველოდან გასვლა**

თავი II

**უსსრ-ის საქართველოში შემოსვლის, ყოფნის, სატრანზიტო
გაშვებისა და საქართველოდან გასვლის ზოგადი მოთხოვნები**

მუხლი 3. პრინციპები

საქართველოში უცხოელთა შემოსვლა, ყოფნა, სატრანზიტო გავლა და საქართველოდან გასვლა რეგულირდება შემდეგი ძირითადი პრინციპების საფუძველზე:

ა) უცხოელის მიერ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთას არეგულირებს და აკონტროლებს საქართველო;

ბ) საქართველო უფლებამოსილია სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთით უცხოელის მიმართ, მის მიერ საზღვრის გადაკვეთის მიზეზისა და მიზნის გათვალისწინებით, გამოიყენოს შესაბამისი კანონები და წესები;

გ) საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთით უცხოელის მიმართ საქართველოს კანონებისა და წესების გამოყენებისას საქართველო მოქმედებს არადისკრიმინაციის პრინციპის შესაბამისად;

დ) საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთით უცხოელის მიმართ შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევათა გამოყენება, რომლებიც დადგინილია საქართველოს კანონმდებლობით;

ე) უცხოელი, რომელსაც უარი ეთქვა საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთაზე, უფლებამოსილია გაასაჩივროს ეს გადაწყვეტილება;

ვ) უცხოელის შემოსვლა საქართველოს ტერიტორიაზე შესაძლებელია საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და მიღებული საერთაშორისო ხელშეკრულებების დაცვით;

ზ) უცხოელთა შესახებ საქართველოს კანონმდებლობა პატივს სცემს და იცავს ოჯახის ერთიანობის პრინციპს;

თ) სახელმწიფომ საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლამდე შეიძლება უარი უთხრას ნებისმიერ უცხოელს, რომელიც ეჭვმიტანილია ისეთ საერთაშორისო დანაშაულებში, როგორებიცაა ტერორიზმი, ნარკოტიკების კონტრაბანდა, და ინფექციური დაავადებით დაავადებულ პირს;

ი) უცხოელს, რომელიც კანონიერად იმყოფება საქართველოში, შეუძლია თავისუფლად გავიდეს საქართველოდან. ამ უფლების შეზღუდვა შეიძლება

მხოლოდ კანონის შესაბამისად, დემოკრატიული საზოგადოების არსებობისათვის აუცილებელი სახელმწიფო უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, ჯანმრთელობის დაცვის, დანაშაულის თავიდან აცილების ან მართლმსაჯულების განხორციელების მიზნით;

კ) საქართველოს ტერიტორიიდან უცხოელის გაძევება შესაძლებელია მხოლოდ საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად და საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპების დაცვით;

ლ) უცხო სახელმწიფოში მუდმივად მცხოვრებ მოქალაქეობის არმქონე პირებზე ვრცელდება ის სამართლებრივი რეჟიმი, რომელიც დადგენილია ამ სახელმწიფოს მოქალაქეების მიმართ.

მხზლი 4. საქართველოში შემოსვლის საფუძელები

1. ამ კანონით განსაზღვრული მოთხოვნების დაკმაყოფილების შემთხვევაში უცხოელს ენიჭება უფლება, შემოვიდეს საქართველოს ტერიტორიაზე.

2. საქართველოს ტერიტორიაზე უცხოელები შემოდიან საერთაშორისო მიმოსვლისათვის გახსნილი სასაზღვრო გამტარი პუნქტებიდან, თუ გააჩნიათ მოქმედი სამგზავრო დოკუმენტი და საქართველოში ყოფნის ნებართვა, თუ საქართველოს კანონმდებლობით სხვა რამ არ არის დადგენილი.

3. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულებას – საქართველოს სასაზღვრო პოლიციას შინაგან საქმეთა სამინისტროს მიერ დადგენილ განსაკუთრებულ შემთხვევებში შეუძლია ნება დართოს უცხოელს სახელმწიფო საზღვრის სამგზავრო დოკუმენტის გარეშე გადაკვეთასა და საქართველოში ყოფნაზე 3 თვემდე ვადით.

3¹. ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციის წევრი და „პარტნიორობა მშვიდობისათვის“ პროგრამაში მონაწილე ქვეყნების შეიარაღებული ძალების წარმომადგენლებმა სამსახურებრივი მოვალეობის შესასრულებლად ამ მუხლის მე-9 და მე-10 პუნქტებით დადგენილი წესით საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის, გასვლის და ტრანზიტის დროს იმ შემთხვევაში, თუ არ გააჩნიათ მოქმედი სამგზავრო დოკუმენტი, თან უნდა იქონიონ მხოლოდ ქვემოთ ჩამოთვლილი სამგზავრო დოკუმენტები:

ა) გამგზავნი ქვეყნის მიერ გაცემული პირადობის მოწმობა, რომელშიც აღნიშნულია სახელი, გვარი, დაბადების თარიღი, წოდება, ნომერი (თუ აქვს), შეიარაღებული ძალების სახეობა და არის ფოტოსურათი;

ბ) ინდივიდუალური ან კოლექტიური გადაადგილების ბრძანება.

4. საქართველოში ყოფნის ნებართვის სახეობა:

ა) საქართველოს ვიზა;

ბ) ბინადრობის ნებართვა.

5. საქართველოში შემოსასვლელად და 90 დღეზე ყოფინსათვის ვიზა არ ესაჭიროებათ შემდეგი ქვეყნის მოქალაქეებს:

- ა) ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების;
- ბ) ამერიკის შეერთებული შტატების;
- გ) კანადის;
- დ) იაპონიის;
- ე) შვეიცარიის კონფედერაციის;
- ვ) ლიხტენშტეინის;
- ზ) ნორვეგიის;
- თ) ისრაელის სახელმწიფოს;
- ი) წმინდა საყდრის.

6. საქართველოში აკრედიტებული დიპლომატიური წარმომადგენლობებისა და საკონსულო დაწესებულებების, აგრეთვე მათთან გათანაბრებული წარმომადგენლობების უცხოელი თანამშრომლები, მათ შორის, ამ მუხლის მე-5 პუნქტში აღნიშნული სახელმწიფოების მოქალაქეები, საქართველოში სამუშაოდ პირველადი შემოსვლისათვის საჭიროებენ ვიზას. აკრედიტაციის პერიოდში ისინი ქვეყანაში იმყოფებიან და საზღვარს კვეთენ საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ დადგენილი წესის შესაბამისად გაყვმილი სააკრედიტაციო ბარათის საფუძველზე.

7. საქართველოში სატრანზიტო გადაადგილებისათვის ვიზა არ ესაჭიროებათ:

- ა) იმ საპაერო ტრანსპორტის მგზავრებს, რომლებიც საქართველოს ტერიტორიას გადაკვეთენ საქართველოს აეროპორტებში შუალედური დაჯდომის გარეშე, თუ არსებობს საქართველოს საპაერო სივრცის გადაკვეთის წინასწარი ნებართვა;
- ბ) საერთაშორისო ავიახაზების, სარკინიგზო ან საზღვაო ტრანსპორტის ეკიპაჟის წევრებსა და მგზავრებს შუალედური გადაჯდომით, თუ მგზავრებს აქვთ დანიშნულების ქვეყანაში შესვლის უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტი და საქართველოს ტერიტორიაზე მათი ყოფნის ვადა არ აღემატება 72 საათს. ამასთანავე, მგზავრებს უფლება არა აქვთ დატოვონ აეროპორტში, სადგურსა და ნავსადგურში მათთვის სპეციალურად გამოყოფილი სატრანზიტო ტერიტორიის ფარგლები.

8. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით შესაძლებელია გათვალისწინებულ იქნეს საქართველოში შემოსვლისა და ყოფნის გამართიებული რეჟიმი ან ამ კანონით დადგენილი რეჟიმისაგან განსხვავებული რეჟიმი.

9. ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციის წევრი და „პარტნიორობა მშვიდობისათვის“ პროგრამაში მონაწილე ქვეყნების

შეიარაღებული ძალების წარმომადგენლებს სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას, რომელიც დაკავშირებულია ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციისა და „პარტნიორობა მშვიდობისათვის“ პროგრამის ფარგლებში წვრთნებისა და ოპერაციების ჩატარებასთან, საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის, გასვლის და ტრანზიტის დროს საქართველოში შემოსასვლელად ვიზა არ ესაჭიროებათ. (30.06.2006 N3432)

10. ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციის წევრი და „პარტნიორობა მშვიდობისათვის“ პროგრამაში მონაწილე ქვეყნების შეიარაღებული ძალების წარმომადგენლები სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას, რომელიც არაა დაკავშირებული ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციისა და „პარტნიორობა მშვიდობისათვის“ პროგრამის ფარგლებში წვრთნებისა და ოპერაციების ჩატარებასთან, საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის, გასვლის და ტრანზიტის დროს უვიზო მიმოსვლით ისარგებლებენ საქართველოს თავდაცვისა და საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროების წინასწარი წერილობითი თანხმობის შემთხვევაში. ამ პუნქტითა და ამ მუხლის მე-9 პუნქტით გათვალისწინებულ შემთხვევებში ისინი ისარგებლებენ ასევე ამ კანონის მე-4, მე-13 და 26-ე მუხლებით დადგენილი შეღავათებით.

თავი III

სამართველო ვიზის განება

მუხლი 5. ვიზის გამცემი ორგანო

1. საქართველოს ვიზა გაიცემა საზღვარგარეთ საქართველოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობებსა და საკონსულო დაწესებულებებში.

2. საქართველოს პრეზიდენტის მიერ განსაზღვრულ შემთხვევებში ვიზა/სამთვინი შემოსვლის ნებართვა საქართველოს სახელმწიფო სამღვარზე არსებულ სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში შეიძლება გასცეს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულებამ - საქართველოს სასაზღვრო პოლიციამ.

3. საქართველოს ვიზის გაცემის, გაგრძელებისა და მოქმედების შეწყვეტის წესს ადგენს საქართველოს პრეზიდენტი.

მუხლი 6. საქართველოს ვიზის კატეგორიები

1. საქართველოს ვიზები იყოფა შემდეგ კატეგორიებად:

- ა) დიპლომატიური;
- ბ) სამსახურებრივი;
- გ) ორდინალური;
- დ) საცხოვრებელი.

2. დიპლომატიური, სამსახურებრივი და ორდინალური ვიზები შეიძლება გაიცეს საქართველოში ერთჯერადი, ორჯერადი ან მრავალჯერადი შემოსვლის უფლებით.

3. საცხოვრებელი ვიზა შეიძლება გაიცეს საქართველოში ერთჯერადი შემოსვლის უფლებით.

მუხლი 7. დიპლომატიური ვიზა

1. დიპლომატიური ვიზა გაიცემა, როგორც წესი, დიპლომატიურ პასპორტში:

- ა) უცხო სახელმწიფოს, უცხო სახელმწიფოს საკანონმდებლო ორგანოს და უცხო სახელმწიფოს მთავრობის მეთაურებზე, ოფიციალური დელეგაციის წევრებზე, აღნიშნული პირების თანმხლებ ოჯახის წევრებზე, აგრეთვე მათ თანმხლებ სხვა პირებზე;
- ბ) საქართველოში აკრედიტებული დიპლომატიური და მასთან გათანაბრებული წარმომადგენლობების დიპლომატიურ აგენტებსა და საკონსულო დაწესებულებათა საკონსულო თანამდებობის პირებზე, აგრეთვე მათი ოჯახის წევრებზე;
- გ) საქართველოს ტერიტორიაზე განლაგებული იმ საერთაშორისო ორგანიზაციების წარმომადგენლობების თანამშრომლებზე, რომლებსაც საქართველოში მინიჭებული დიპლომატიური სტატუსი, და მათი ოჯახის წევრებზე;
- დ) უცხოელ დიპლომატიურ კურიერებზე;
- ე) უცხოელებზე, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან სპეციალური დიპლომატიური მისიით;
- ვ) უცხოელ დიპლომატებსა და მათი ოჯახის წევრებზე, აგრეთვე დიპლომატიურ კურიერებზე, რომლებიც მიემგზავრებიან მესამე ქვეყანაში და ტრანზიტით კვეთენ საქართველოს ტერიტორიას;
- ზ) საქართველოს საპატიო კონსულებზე;
- თ) ვიზის გამკეში ორგანოს გადაწყვეტილებით უცხო სახელმწიფოს სხვა მოქალაქეებზე, საქართველოს სახელმწიფო ინტერესებიდან გამომდინარე.

2. თუ საქართველო არ ცნობს დიპლომატიური პასპორტის მფლობელი პირის დიპლომატიურ სტატუსს ან იგი მგზავრობს არასამსახურებრივი მიზნით, ვიზის გამკეში ორგანოს გადაწყვეტილებით შეიძლება გაიცეს ორდინალური ან სამსახურებრივი ვიზა.

3. დიპლომატიური ვიზა გაიცემა 90 დღის ყოფნის ვადით. ამასთანავე, ვიზის მოქმედების ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 180 დღეს.

4. გამონაკლის შემთხვევებში შესაძლებელია დიპლომატიური ვიზა გაიცეს 1 წლამდე ყოფნის ვადით.

მუხლი 8. სამსახურებრივი ვიზა

1. სამსახურებრივი ვიზა გაიცემა, როგორც წესი, სამსახურებრივი პასპორტში:

- ა) უცხო სახელმწიფოს დელეგაციათა წევრებზე, მათ თანმხლებ მათი ოჯახის წევრებსა და მათ თანმხლებ სხვა პირებზე;
- ბ) უცხო სახელმწიფოს დიპლომატიური წარმომადგენლობის ადმინისტრაციულ-ტექნიკური და მომსახურე პერსონალის წევრებზე, საკონსულო დაწესებულებების საკონსულო მოსამსახურეებსა და მოსამსახურე პერსონალის მუშაკებზე, აგრეთვე ამ პირების ოჯახის წევრებზე;
- გ) საქართველოში განლაგებული საერთაშორისო ორგანიზაციების თანამშრომლებსა და მათთან მცხოვრებ ოჯახის წევრებზე;
- დ) უცხოელებზე, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან ოფიციალური ვიზიტით;
- ე) უცხო სახელმწიფოს მოქალაქეებზე, რომლებიც მიემგზავრებიან მესამე ქვეყანაში განლაგებულ დიპლომატიურ წარმომადგენლობაში ან საკონსულო დაწესებულებაში მუშაობის მიზნით და ტრანზიტით კვეთენ საქართველოს ტერიტორიას;
- ვ) საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე საქართველოს ტერიტორიაზე დისლოცირებული სამშვიდობო ძალებისა და სხვა სამხედრო კონტინგენტის წევრებზე;
- ზ) ვიზის გამცემი ორგანოს გადაწყვეტილებით უცხო სახელმწიფოს სხვა მოქალაქეებზე, საქართველოს სახელმწიფო ინტერესებიდან გამომდინარე.

2. თუ საქართველო არ ცნობს სამსახურებრივი პასპორტის მფლობელი უცხოელის ოფიციალურ სტატუსს ან იგი მგზავრობს არასამსახურებრივი მიზნით, ვიზის გამცემი ორგანოს გადაწყვეტილებით შესაძლებელია გაიცეს ორდინალური ვიზა.

3. სამსახურებრივი ვიზა გაიცემა 90 დღის ყოფნის ვადით. ამასთანავე, ვიზის მოქმედების ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 180 დღეს.

4. გამონაკლის შემთხვევაში შესაძლებელია სამსახურებრივი ვიზა გაიცეს 1 წლამდე ყოფნის ვადით.

მუხლი 9. ორდინალური ვიზა

1. ორდინალური ვიზა გაიცემა საქართველოში 90 დღემდე მგზავრობისათვის:

- ა) უცხოელებზე, რომლებიც შემოდინან საქართველოში საინვესტიციო და სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელების მიზნით, კომპანიების, ფირმების წარმომადგენლებზე, კონსულტანტებზე, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან თავიანთი სამსახურებრივი მოვალეობის შესასრულებლად;

- ბ) უცხოელებზე, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან საგანგებო სიტუაციათა ლიკვიდაციის მიზნით;
- გ) უცხოელებზე, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან სამეცნიერო სემინარებში, კონფერენციებსა და სხვა სახის სამეცნიერო-კვლევით და პედაგოგიურ ღონისძიებებში მონაწილეობის მისაღებად;
- დ) მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა მუშაკებზე, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან თავიანთი სამსახურებრივი მოვალეობის შესასრულებლად;
- ე) უცხოელებზე, რომლებიც მოემგზავრებიან საქართველოში რელიგიური მისიით ან სამუშაოდ საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ რელიგიურ ორგანიზაციებში;
- ვ) უცხოელებზე, რომლებიც საქართველოში მგზავრობენ ჰუმანიტარული დახმარების აღმოჩენის მიზნით ან საქველმოქმედო საქმიანობის განხორციელებისათვის;
- ზ) შემოქმედებითი კოლექტივებისა და სპორტული გუნდების ან ორგანიზაციების უცხოელ წევრებზე, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან კულტურულ ან სპორტულ ღონისძიებებში მონაწილეობის მისაღებად;
- თ) საქართველოში ტურისტული მიზნით მომავალ უცხოელებზე;
- ი) უცხოელებზე, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან კერძო საქმეებზე, მკურნალობის მიზნით, ახლობლებისა და ნათესავების საფლავების მოსანახულებლად, აგრეთვე საქართველოში დაბადებულ ან გაზრდილ უცხოელებზე, რომლებიც მოემგზავრებიან საქართველოს მოსანახულებლად;
- კ) უცხოელებზე, რომლებიც ახორციელებენ გადაზიდვებს საქართველოში;
- ლ) თავისუფალი პროფესიის ადამიანებზე;
- მ) პირებზე, რომლებიც ტრანზიტით კვეთენ საქართველოს;
- ნ) სხვა პირებზე, რომელთა საქართველოში ყოფნის ვადა არ აღემატება 90 დღეს.

2. ორდინალური ვიზა გაიცემა მოქმედების განსაზღვრული ვადით, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს 1 წელს.

3. ორდინალური ვიზით დადგენილი საქართველოში ყოფნის ვადა მისი 6 თვით გაცემის შემთხვევაში არის 90 დღე, ხოლო 1 წლის ვადით გაცემის შემთხვევაში – 180 დღე. ამასთანავე, თითოეული შემოსვლისას უწყვეტი ყოფნის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 90 დღეს.

4. ტრანზიტული მიზნით მომავალ პირთათვის საქართველოში ყოფნის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს თითოეულ შემოსვლაზე 72 საათს.

მუხლი 10. საცხოვრებელი ვიზა

1. საცხოვრებელი ვიზა გაიცემა საქართველოში შემოსვლისათვის უც-

ხოვლზე, რომელსაც აქვს ან შესაძლოა ჰქონდეს საქართველოში ბინადრობის ნებართვა და ნებართვის მოპოვებისას იმყოფება სამღვარვართ.

2. საცხოვრებელი ვიზის გაცემის საკითხის შეთანხმება ხდება საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსთან.

3. საცხოვრებელი ვიზა გაიცემა 1 წლის მოქმედების ვადით.

4. საცხოვრებელი ვიზით გათვალისწინებული ყოფნის ვადა არის 180 დღე.

მუხლი 11. საქართველოს ვიზის მიღებისათვის საჭირო პროცედურები

1. საქართველოს ვიზის მისაღებად უცხოელი ავსებს საქართველოს ვიზის გაცემის, გაგრძელების და მოქმედების შეწყვეტის წესით დადგენილი ფორმის განცხადება-ანკეტას.

2. განცხადება-ანკეტას უნდა ერთოდეს საქართველოს ვიზის გაცემის წესით გათვალისწინებული დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებს შემდეგ გარემოებებს ან ეს გარემოებები ცნობილი უნდა იყოს ვიზის გამცემი ორგანოსათვის:

- ა) მგზავრობის მიზანი და სავარაუდო პირობები;
- ბ) მგზავრობისათვის საქმარისი სახსრების არსებობა გზავრობისათვის სასურველი ვადის განმავლობაში;
- გ) პირის ჯანმრთელობისა და უბედური შემთხვევის დამფვევა;
- დ) საქართველოს ტერიტორიის ტრანზიტით გადაკვეთის შემთხვევაში დანიშნულების ქვეყანაში შესვლის გარანტიები;
- ე) საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევაში ნებართვა საქართველოში შრომით საქმიანობაზე;
- ვ) საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევაში საქართველოში ბინადრობის ან მუდმივი ბინადრობის ნებართვა.

3. აუცილებლობის შემთხვევაში ვიზის გამცემმა ორგანომ შესაძლოა მოითხოვოს დამატებითი დოკუმენტები ან ვიზის მსურველი პირი მოიწვიოს გასაუბრებისათვის, რათა შემოწმდეს:

- ა) განმცხადებლის ეინაობა;
- ბ) განცხადება-ანკეტასა და წარმოდგენილ დოკუმენტებში აღნიშნული მონაცემების ნამდვილობა;
- გ) ფინანსური სახსრების ლეგალურობა;
- დ) მგზავრობის მიზანი, მარშრუტი და ხანგრძლივობა;
- ე) უკან დაბრუნების გარანტიები.

4. ამ კანონით ან/და საქართველოს ვიზის გაცემის, გაგრძელების და მოქმედების შეწყვეტის წესით გათვალისწინებულ შემთხვევებში უცხოელს შეიძლება მოეთხოვოს საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად გაფორმებული ფიზიკური ან იურიდიული პირის მოწვევის წარდგენა.

არასრულწლოენის მგზავრობის შემთხვევაში აგრეთვე მისი კანონიერი წარმომადგენლის (წარმომადგენლების) დამოწმებული თანხმობა.

5. დიპლომატიური და სამსახურებრივი ვიზების გაცემისათვის, როგორც წესი, აუცილებელია შესაბამისი ქვეყნის საგარეო უწყების, დიპლომატიური წარმომადგენლობის ან საკონსულო დაწესებულების წერილობითი მომართვა.

6. საქართველოს ვიზის გაცემისას სამგზავრო დოკუმენტის ვადა სულ ცოტა 3 თვით უნდა აღემატებოდეს ვიზის მოქმედების ვადას.

7. ორდინალური ვიზის გაცემაზე გადაწყვეტილება, როგორც წესი, მიღებული უნდა იქნეს განცხადების წარდგენიდან 7 დღის ვადაში.

8. სტუდენტური ვიზის გაცემაზე გადაწყვეტილება, როგორც წესი, მიღებული უნდა იქნეს განცხადების წარდგენიდან ერთი თვის ვადაში.

9. დიპლომატიური და სამსახურებრივი ვიზები გაცემული უნდა იქნეს, როგორც წესი, 7 დღის ვადაში.

10. საქართველოში აკრედიტებული დიპლომატიური წარმომადგენლობებისა და საკონსულო დაწესებულებების, აგრეთვე მათთან გათანაბრებულ წარმომადგენლობებში მომუშავე უცხოელი თანამშრომლებისათვის დიპლომატიური და სამსახურებრივი ვიზები, როგორც წესი, გაცემული უნდა იქნეს ერთი თვის ვადაში.

11. საქართველოს ვიზის გაცემის, გაგრძელების და მოქმედების შეწყვეტის წესით გათვალისწინებულ შემთხვევებში ვიზის გაცემის ვადა შესაძლებელია გაგრძელებულ იქნეს ვიზის გამცემი ორგანოს წარდგინების საფუძველზე არა უმეტეს ერთი თვისა.

მუხლი 12. ვიზის გაცემაზე უარის თქმის საფუძველები

1. უცხოელს ვიზის გაცემაზე შეიძლება უარი ეთქვას:

- ა) თუ საქართველოში მისი წინა ყოფნისას გამოვლენილ იქნა მის მიერ ჩადენილი საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის დარღვევის ფაქტი ან განცხადების წარდგენამდე ბოლო 1 წლის განმავლობაში გაბეჭდულ იქნა ან არ გადაუსვია ჯარიმა, რომელიც წესდება საქართველოს ტერიტორიაზე უკანონოდ ყოფნისათვის;
- ბ) თუ მან ვიზის მისაღებად ან მის გასაგრძელებლად წარადგინა არასრული, ყალბი მონაცემები ან დოკუმენტები;
- გ) თუ მას არ გააჩნია ჯანმრთელობისა და უბედური შემთხვევის დაზღვევა ან საქართველოში ცხოვრებისათვის და უკან დასაბრუნებლად საკმარისი ფინანსური სახსრები;
- დ) თუ საქართველოში მისი ყოფნა საფრთხეს შეუქმნის საქართველოს სამოგალოებრივ წესრიგს და უშიშროებას, საქართველოს მოქალაქეებისა და საქართველოში მცხოვრებ პირთა ჯანმრთელობის, უფლებე-

ბისა და კანონიერი ინტერესების დაცვას;

- ვ) თუ საქართველოში მისი ყოფნა საქართველოსა და უცხო სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობების დაძაბვას გამოიწვევს;
- გ) თუ არსებობს საფუძვლიანი ეჭვი, რომ იგი ვიზის ვადის გასვლის შემდეგ უკანონოდ დარჩება საქართველოს ტერიტორიაზე;
- დ) საქართველოს საკანონმდებლო აქტით გათვალისწინებულ სხვა შემთხვევებში.

2. განმეორებითი განცხადება საქართველოს ვიზის მიღებაზე შესაძლებელია შეტანილ იქნეს საქართველოს ვიზაზე უარის თქმიდან ერთი თვის შემდეგ.

მსხლი 13. საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის ნებართვა

1. საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსასვლელად უცხოელი გადის ინსპექტირებას სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში.

2. სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში უცხოელის ინსპექტირებას ახორციელებს და ნებართვას საქართველოში შემოსასვლელად იძლევა საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულება – საქართველოს სასაზღვრო პოლიცია საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

3. სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში უცხოელის ინსპექტირების შედეგად საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულება – საქართველოს სასაზღვრო პოლიცია:

- ა) უცხოელს აძლევს საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის ნებართვას, თუ იგი აკმაყოფილებს ამ კანონით დადგენილ მოთხოვნებს;
- ბ) უცხოელს უარს ეუბნება საქართველოში შემოსვლაზე და უკან აბრუნებს ამ კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში.

4. საქართველოში შემოსასვლელად სასაზღვრო გამტარ პუნქტში ინსპექტირებისაგან თავისუფლდებიან ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციის წევრი და „პარტნიორობა მშვიდობისათვის“ პროგრამაში მონაწილე ქვეყნების შეიარაღებული ძალების წარმომადგენლები სამსახურებრივი მოვალეობის შესასრულებლად ამ კანონის მე-4 მუხლის მე-9 და მე-10 პუნქტებით დადგენილი წესით საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის, გასვლის და ტრანზიტის დროს.

მსხლი 14. საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის ნებართვაზე უარის თქმის საფუძვლები

1. უცხოელს საქართველოში შემოსვლაზე შეიძლება უარი ეთქვას, თუ:
- ა) მას არ გააჩნია საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსასვლელად საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული აუცილებელი დოკუმენ-

ტები;

- ბ) საქართველოში მისი წინა ყოფნისას გამოვლენილ იქნა მის მიერ ჩადენილი საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის დარღვევის ფაქტი ან განცხადების წარდგენამდე ბოლო I წლის განმავლობაში გაძევებულ იქნა ან არ გადაუხდია ჯარიმა, რომელიც წესდება საქართველოს ტერიტორიაზე უკანონოდ ყოფნისათვის;
- გ) ვიზის მისაღებად ან საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსასვლელად მან წარადგინა ყალბი მონაცემები ან დოკუმენტები;
- დ) მას არ გააზნია საქართველოში ყოფნისათვის, ცხოვრებისათვის ან უკან დაბრუნებისათვის საკმარისი მატერიალური სახსრები;
- ე) საქართველოში მისი ყოფნა საფრთხეს შეუქმნის საქართველოს საზოგადოებრივ წესრიგს და უშიშროებას, საქართველოს მოქალაქეებისა და საქართველოში მცხოვრებ პირთა ჯანმრთელობის, უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვას;
- ვ) საქართველოში მისი ყოფნა მიანს მოაყენებს საქართველოსა და რომელიმე უცხო სახელმწიფოს შორის ურთიერთობებს;
- ზ) იგი არ იძლევა ინფორმაციას ან იძლევა ყალბ ინფორმაციას თავისი პიროვნებისა და მგზავრობის მიზნის შესახებ;
- თ) საქართველოს საკანონმდებლო აქტით გათვალისწინებულია უარის თქმის სხვა საფუძველი.

2. შემოსვლაზე უცხოელს უარი ეთქმება წერილობითი ფორმით ამ მუხლის პირველ პუნქტში აღნიშნული უარის თქმის საფუძვლის მითითებით.

3. უცხოელი, რომელსაც სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში ინსპექტირებისას უარი ეთქვა საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის ნებართვის გაყვამზე, ექვემდებარება უკან დაბრუნებას.

4. უცხოელი, რომელსაც სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში ინსპექტირებისას უარი ეთქვა საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის ნებართვის გაყვამზე და რომელსაც არ შეუძლია დაუყოვნებლივ დატოვოს სასაზღვრო კონტროლის ზონა სამართლებრივი თუ ფაქტობრივი მიზეზების გამო, დროებით განთავსებული უნდა იქნეს სასაზღვრო კონტროლის ზონაში, მეთვალყურეობის ქვეშ სპეციალურად ამისათვის გამოყოფილ ადგილზე.

მუხლი 15. გადამყვანი კომპანიების ვალდებულება

1. გადამყვანი კომპანიები ვალდებული არიან:

ა) შეამოწმონ უცხოელის დოკუმენტები, რათა დადგენილ იქნეს, აქვს თუ არა მას ამ კანონით საქართველოში შემოსვლისათვის გათვალისწინებული მოქმედი ვიზა და სამგზავრო დოკუმენტები;

ბ) ჩამოსვლისთანავე წარადგინონ უცხოელები ინსპექტირებისათვის სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში;

გ) უკან დააბრუნონ ის უცხოელები, რომლებმაც ვერ მიიღეს საქართველოში შემოსვლის ნებართვა.

2. უცხოელ მგზავრთა გადამყვანი კომპანიები ვალდებული არიან გაიღონ იმ უცხოელის უკან დაბრუნებისას ტრანსპორტირების და უკან დაბრუნებამდე წარმოქმნილი გარეუბის ხარჯები, რომელსაც სასამართლო გამტარ პუნქტებში ინსპექტირებისას უარი ეთქვა საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის ნებართვის გაცემაზე იმ საფუძველით, რომ მას არ გააჩნდა ამ კანონით საქართველოში შემოსვლისათვის გათვალისწინებული მოქმედი ვიზა და სამგზავრო დოკუმენტები.

თავი IV

უცხოელთა ყოფნა საქართველოში

მუხლი 16. საქართველოში ყოფნის საფუძველები

1. საქართველოში უცხოელის კანონიერად ყოფნის საფუძველია ვიზა ან ბინადრობის ნებართვა, თუ ამ კანონითა და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

2. საქართველოში ბინადრობის ნებართვა ორი სახისაა: დროებითი და მუდმივი.

მუხლი 17. საქართველოს ვიზის მოქმედების ვადის გაგრძელება

1. საქართველოს ტერიტორიაზე შესაძლებელია დიპლომატიური და სამსახურებრივი ვიზების გაგრძელება.

2. გადაწყვეტილებას დიპლომატიური და სამსახურებრივი ვიზების გაგრძელების შესახებ იღებს საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო.

3. დიპლომატიური და სამსახურებრივი ვიზების მოქმედების ვადის გაგრძელება დასაშვებია, თუ საქართველოში უცხოელის მგზავრობის მიზნის განხორციელებისათვის მის მიერ მიღებული ვიზის მოქმედების ვადა არ არის საკმარისი.

4. გადაწყვეტილება ვიზის მოქმედების ვადის გაგრძელებაზე, როგორც წესი, მიიღება 7 დღის განმავლობაში.

5. ვიზის გამგრძელებელი ორგანოს გადაწყვეტილებით ეს ვადა შეიძლება გაგრძელდეს ერთ თვემდე.

6. ვიზის მოქმედების ვადის გასაგრძელებლად დოკუმენტების წარდგენისა და საკითხის არსებითად განხილვისათვის გამოიყენება ამ კანონის მეორე კარის მეორე და მესამე თავების დებულებები.

მუხლი 18. საქართველოში ბინადრობის ნებართვის გამცემი ორგანო

1. საქართველოში ბინადრობის ნებართვას გასცემს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს შესაბამისი სამსახური.

2. საქართველოში ბინადრობის ნებართვის საკითხები განიხილება და გადაწყვეტილება მიიღება საქართველოს პრეზიდენტის მიერ დადგენილი წესის შესაბამისად.

მუხლი 19. დროებითი ბინადრობის ნებართვა

1. საქართველოში დროებითი ბინადრობის ნებართვა გაიცემა არა უმეტეს 6 წლით საქართველოში 90 დღეზე მეტი ვადით დარჩენის მსურველ იმ უცხოელზე, რომელიც:

ა) საქართველოში ახორციელებს შრომით საქმიანობას საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესის შესაბამისად, მათ შორის, თავისუფალი პროფესიის ადამიანზე;

ბ) საქართველოში ჩამოსულია სამკურნალოდ ან სასწავლებლად;

გ) მოწვეულია შესაბამისი დარგობრივი სამთავრობო დაწესებულების მიერ, როგორც მაღალკვალიფიციური სპეციალისტი ან ხელოვნების მოღვაწე, და მისი მოწვევა უკავშირდება სახელმწიფო ინტერესებს;

დ) არის საქართველოს მოქალაქის მეურვე ან მზრუნველი;

ე) იმყოფება საქართველოს მოქალაქის მეურვეობის ან მზრუნველობის ქვეშ;

ვ) არის საქართველოს მოქალაქის ან ბინადრობის ნებართვის მქონე უცხოელის მეუღლე, მშობელი, შვილი, მშვილებელი, შვილობილი, და, ძმა, პაპა ან ბებიის.

2. საქართველოში დროებითი ბინადრობის ნებართვის გაგრძელება ხდება იმავე პირობების შესაბამისად, როგორცაა მისი გაცემა.

მუხლი 20. მუდმივი ბინადრობის ნებართვა

საქართველოში მუდმივი ბინადრობის ნებართვა შეიძლება მიეცეს:

ა) უცხოელს, რომელმაც საქართველოში კანონიერ საფუძველზე იცხოვრა ბოლო 6 წლის განმავლობაში. ამ ვადაში არ ითვლება საქართველოში სწავლის ან მკურნალობის მიზნით იცხოვრებისა და დიპლომატიურ და მასთან გათანაბრებულ წარმომადგენლობებში მუშაობის პერიოდი;

ბ) საქართველოს მოქალაქის მეუღლეს, მშობელს, შვილს, მშვილებელს, შვილობილს, დას, ძმას, პაპას ან ბებიას;

გ) მეცნიერების დარგის მაღალკვალიფიციურ სპეციალისტ-ტექნიკოსებს, სპორტსმენებს და ხელოვნების მოღვაწეებს, რომელთა ჩამოსვლა შეესაბამება საქართველოს ინტერესებს.

მხსლი 21. საქციალური დებულებები მუდმივი ბინადრობის ნებართვის მისაღებად

1. საქართველოში მუდმივი ბინადრობის ნებართვის მისაღებად საქციალური ნებართვა არ ესაჭიროება შემდეგი კატეგორიის უცხოელებს:

ა) პირებს, რომლებიც 1993 წლის 27 მარტისათვის მუდმივად ცხოვრობდნენ საქართველოს ტერიტორიაზე და საქართველოს მოქალაქეებად არ ჩაითვალნენ, თუ 1993 წლის 27 მარტის შემდეგ არ მოხსნილან საქართველოში მუდმივი რეგისტრაციიდან;

ბ) პირებს, რომელთაც შეუწყდათ (მოქალაქეებიდან გასვლის ან მოქალაქეობის დაკარგვის ფორმით) საქართველოს მოქალაქეობა, თუ ისინი მუდმივად საცხოვრებლად რჩებიან საქართველოში.

2. ამ მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული საქციალური დებულებების საფუძველზე მუდმივი ბინადრობის ნებართვის დამადასტურებელი მოწმობის მიღების შემდეგ მისი გაუქმების შემთხვევაში შესაბამისი უცხოელის მიმართ ამავე მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული დებულებები განმეორებით აღარ გამოიყენება.

მხსლი 22. ბინადრობის ნებართვის გაყემის საკითხის განხილვა და გადაწყვეტა (17.03.2006. N2791)

1. საქართველოში ბინადრობის ნებართვის მისაღებად უცხოელი განცხადებით მიმართავს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს შესაბამის სამსახურს პირადად ან უფლებამოსილი წარმომადგენლის მეშვეობით, ხოლო თუ იგი იმყოფება საქართველოს ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ – საქართველოს დიპლომატიური წარმომადგენლობის ან საკონსულო დაწესებულების მეშვეობით.

2. ამ მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებულ შემთხვევაში განცხადების წარდგენის უფლება აქვს 18 წელს მიღწეულ ქმედუნარიან პირს.

3. დროებითი ბინადრობის ნებართვის მიღებასა და გაგრძელებაზე განცხადების განხილვის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროში საჭირო დოკუმენტაციის სრულად წარდგენიდან 30 დღეს.

4. მუდმივი ბინადრობის ნებართვის მიღებასა და გაგრძელებაზე განცხადების განხილვის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროში საჭირო დოკუმენტაციის სრულად წარდგენიდან 3 თვეს.

5. ამ მუხლში აღნიშნული განცხადებების განხილვის შემდეგ საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო ვალდებულია აცნობოს უცხოელს განხილვის შედეგები.

6. გადაწყვეტილება ბინადრობის ნებართვის გაყემაზე ან გაგრძელე-

ბაზე შესაძლებელია გასაჩივრებულ იქნეს საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

მხზი 23. ბინადრობის ნებართვის გაცემაზე უარის თქმის საფუძვლები

უცხოელს საქართველოში ბინადრობის ნებართვის გაცემაზე შეიძლება უარი ეთქვას:

- ა) თუ იგი საფრთხეს წარმოადგენს საქართველოს მოქალაქეებისა და საქართველოში მცხოვრებ უცხოელთა უშიშროებისათვის, მათი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვისათვის;
- ბ) თუ იგი არ იცავს საქართველოში ყოფნის ნებართვით მიღებულ პირობებს;
- გ) თუ იგი ახორციელებს საქმიანობას, რომელიც საფრთხეს უქმნის საქართველოს სახელმწიფო უშიშროებას;
- დ) თუ მას ჩადენილი აქვს დანაშაული მშვიდობისა და კაცობრიობის წინააღმდეგ;
- ე) თუ იგი იტყბება სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენისათვის ან მსჯავრდებულია შესაბამისი განცხადების წარდგენამდე ბოლო 5 წლის განმავლობაში ჩადენილი სისხლის სამართლის მძიმე დანაშაულისათვის (თუ ნასამართლობა არ არის მოხსნილი ან გაქარწყლებული) ან მის მიმართ აღძრულია სისხლის სამართლის საქმე – სისხლის სამართლის საქმის წარმოების დასრულებამდე;
- ვ) თუ იგი დაავადებულია ისეთი ინფექციური ან სხვა სახის დაავადებით, რომლის ხასიათმა, სიმძიმემ და ხანგრძლივობამ შეიძლება საფრთხე შეუქმნას საქართველოს მოსახლეობას. ასეთ დაავადებათა ჩამონათვალს ადგენს საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო;
- ზ) თუ მას არა აქვს საქართველოში ცხოვრებისათვის და ცხოვრების მიზნის განსახორციელებლად საჭირო შემოსავლის ლეგალური წყარო ან არ იმყოფება სხვის სრულ კმაყოფაზე;
- თ) თუ იგი საქართველოში ბინადრობის ნებართვის ან ვიზის მოსაპოვებლად წარადგენს ყალბ ან ძალის არმქონე დოკუმენტებს;
- ი) თუ იგი შესაბამისი განცხადების წარდგენამდე ბოლო 3 წლის განმავლობაში გაბეჭეულ იქნა ან არ გადაუხდია ჯარიმა, რომელიც წესდება საქართველოს ტერიტორიაზე უკანონოდ ყოფნისათვის;
- კ) კანონით განსაზღვრულ სხვა შემთხვევებში.

მხზი 24. საქართველოში ბინადრობის ნებართვის შესახებ განცხადების განმეორებით შეტანა

1. უცხოელს, რომელსაც უარი ეთქვა საქართველოში დროებითი

ბინადრობის ნებართვამე, უფლება აქვს იმავე საფუძველზე განმეორებით შეიტანოს განცხადება პირველ განცხადებაზე უარის თქმის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებიდან არანაკლებ 1 თვის შემდეგ.

2. უცხოელს, რომელსაც უარი ეთქვა საქართველოში მუდმივი ბინადრობის ნებართვამე, უფლება აქვს იმავე საფუძველზე განმეორებით შეიტანოს განცხადება პირველ განცხადებაზე უარის თქმის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებიდან არანაკლებ 6 თვის შემდეგ.

მუხლი 25. საქართველოში ყოფნის ვადის შეწყვეტა

1. უცხოელს საქართველოში ყოფნის ვადა შეიძლება შეუწყდეს:

- ა) თუ გამოვლინდა საქართველოში ბინადრობის ნებართვის ან საქართველოს ვიზის მოსაპოვებლად ყალბი ან ძალის არმქონე დოკუმენტების წარდგენის ფაქტი;
- ბ) თუ იგი ახორციელებს საქმიანობას, რომელიც საფრთხეს უქმნის საქართველოს სახელმწიფო უშიშროებას;
- გ) თუ მან საქართველოში ყოფნის ვადის გასვლამდე შეწყვიტა ან დაასრულა სწავლა ან გარიცხულ იქნა საქართველოს სასწავლო დაწესებულებიდან, თუ საქართველოში დროებითი ბინადრობის ნებართვა ამ საფუძველზე ჰქონდა მოპოვებული;
- დ) თუ მან შეწყვიტა ის შრომითი საქმიანობა და ურთიერთობები, რომელთა საფუძველზედაც მოპოვებული ჰქონდა საქართველოში ბინადრობის ნებართვა;
- ე) თუ იგი აღარ არის საქართველოს მოქალაქის მეურვე ან მზრუნველი ან აღარ იმყოფება საქართველოს მოქალაქის მეურვეობის ან მზრუნველობის ქვეშ, თუ საქართველოში ბინადრობის ნებართვა ამ საფუძველზე ჰქონდა მოპოვებული;
- ვ) თუ იგი ბინადრობის ნებართვის მოპოვების მიზნით შევა ფიქციურ ქორწინებაში;
- ზ) საქართველოდან გაძევების შემთხვევაში;
- თ) ვიზის ვადის გასვლის შემთხვევაში.

2. საქართველოს დიპლომატიური და სამსახურებრივი ვიზების მოქმედების ვადის შეწყვეტის თაობაზე გადაწყვეტილებას იღებს საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო, ხოლო ორდინალური და საცხოვრებელი ვიზების მოქმედების ვადის შეწყვეტაზე – საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო საქართველოს ვიზის გაცემის, გაგრძელებისა და მოქმედების ვადის შეწყვეტის წესის შესაბამისად.

3. უცხოელის საქართველოში ბინადრობის ნებართვის მოქმედების შეწყვეტის თაობაზე გადაწყვეტილებას იღებს საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

4. საქართველოს ვიზა და ბინადრობის ნებართვა ძალას კარგავს, თუ:
- უცხოელზე, რომელზედაც გაიცა მოცემული ვიზა ან ნებართვა, გაიცემა საქართველოს ახალი ვიზა ან ნებართვა, რომლის მოქმედების ვადა მოიცავს ადრე გაცემული საქართველოს ვიზის ან ნებართვის მოქმედების ვადას;
  - უცხოელმა, რომელზედაც გაიცა ვიზა ან ნებართვა, მიიღო საქართველოს მოქალაქეობა.

მუხლი 26. უცხოელთა რეგისტრაცია

1. უცხოელი, რომელსაც აქვს საქართველოში ბინადრობის ნებართვა, ვალდებულია საქართველოში შემოსულიდან, ხოლო თუ იგი იმყოფება საქართველოს ტერიტორიაზე, შესაბამისი ნებართვის მიღებიდან 1 თვეში გაიაროს რეგისტრაცია საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს შესაბამის სამსახურში საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით.

2. უცხოელზე, რომელმაც მოიპოვა ბინადრობის ნებართვა, საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო გასცემს შესაბამის მოწმობას.

3. საქართველოში უცხოელთა რეგისტრაციის აუცილებელი მოვალეობისაგან თავისუფლდებიან:

ა) საქართველოში აკრედიტებული დიპლომატიური და მათთან გათანაბრებული წარმომადგენლობების, საკონსულო დაწესებულებების პერსონალის მუშაკები, მათი ოჯახის წევრები, აგრეთვე სხვა პირები, რომლებიც საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების შესაბამისად სარგებლობენ სათანადო პრივილეგიებითა და იმუნიტეტებით;

ბ) დიპლომატიური და სამსახურებრივი პასპორტების მქონე უცხოელები;

ბ¹) ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციის წევრი და „პარტნიორობა მშვიდობისათვის“ პროგრამაში მონაწილე ქვეყნების შეიარაღებული ძალების წარმომადგენლები სამსახურებრივი მოვალეობის შესასრულებლად ამ კანონის მე-4 მუხლის მე-9 და მე-10 პუნქტებით დადგენილი წესით საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსვლის, გასვლის და ტრანზიტის დროს;

გ) საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა უცხოელები.

4. უცხოელები, რომლებიც დაკავებული არიან ან სასჯელს იხდიან თავისუფლების აღკვეთის სახით, თავისუფლდებიან საქართველოში უცხოელთა რეგისტრაციისა და ნებართვის მიღების ვალდებულებისაგან თავისუფლების აღკვეთის პერიოდში.

5. ამ მუხლით გათვალისწინებული ბინადრობის ნებართვის დამადასტურებელი აღნიშვნისა და ბინადრობის მოწმობის ფორმა დგინდება საქართველოს კანონმდებლობით.

საქართველოში უცხოელთა უფლებები და მოვალეობები

მუხლი 27. უცხოელთა თანასწორობა უფლებებსა და მოვალეობებში, მათი უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის გარანტიები

1. საქართველოში უცხოელებს აქვთ ისეთივე უფლებები და თავისუფლებები და აქისრიათ ისეთივე მოვალეობები, როგორებიც საქართველოს მოქალაქეებს, თუ საქართველოს კანონმდებლობით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

2. საქართველოში უცხოელები თანასწორი არიან კანონის წინაშე წარმომობის, სოციალური და ქონებრივი მდგომარეობის, რასის, ეროვნული კუთვნილების, სქესის, განათლების, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, საქმიანობის სფეროსა და სხვა გარემოებათა მიუხედავად.

3. საქართველო იცავს თავის ტერიტორიაზე მყოფ უცხოელთა სიცოცხლეს, პირად ხელშეუხებლობას, უფლებებსა და თავისუფლებებს.

4. საქართველოში უცხოელთა უფლება-მოვალეობების განხორციელება არ უნდა დაზარალებდეს საქართველოს ინტერესებს, არ უნდა ზღუდავდეს საქართველოს მოქალაქეთა და საქართველოში მცხოვრებ სხვა პირთა უფლებებს და არ უნდა უკუღებულყოფდეს მათ კანონიერ ინტერესებს.

მუხლი 28. საქართველოს კანონმდებლობის დაცვის აუცილებლობა

საქართველოში უცხოელები ვალდებული არიან დაიცვან საქართველოს კონსტიტუცია და საქართველოს კანონმდებლობა, პატივი სცენ ადგილობრივ კულტურას, ტრადიციებსა და წეს-ჩვეულებებს, საქართველოს მოქალაქეთა უფლებებსა და თავისუფლებებს.

მუხლი 29. საქართველოს მოქალაქეობის მოპოვება

უცხოელებს საქართველოს კონსტიტუციისა და „საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის შესაბამისად უფლება აქვთ მოიპოვონ საქართველოს მოქალაქეობა.

მუხლი 30. საინვესტიციო და სამეწარმეო საქმიანობის უფლება

საქართველოში უცხოელებს შეუძლიათ განახორციელონ საინვესტიციო და სამეწარმეო საქმიანობა საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად. ამ შემთხვევაში მათ აქვთ ისეთივე უფლებები და მოვალეობები, როგორებიც საქართველოს მოქალაქეებს, თუ საქართველოს კანონმდებლობითა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

მუხლი 31. შრომითი საქმიანობის უფლება

უცხოელებს შეუძლიათ განახორციელონ შრომითი საქმიანობა საქარ-

თველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესის შესაბამისად.

მუხლი 32. დასვენების უფლება

საქართველოში უცხოელებს აქვთ დასვენებისა და თავისუფალი დროის გამოყენების ისეთივე უფლება, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს.

მუხლი 33. ჯანმრთელობის დაცვის უფლება

საქართველოში უცხოელებს აქვთ ჯანმრთელობის დაცვის უფლება საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

მუხლი 34. სოციალური უზრუნველყოფის უფლება

1. საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ უცხოელებს აქვთ დახმარების, პენსიის და სხვაგვარი სოციალური უზრუნველყოფის ისეთივე უფლება, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს.

2. საქართველოში დროებით მყოფი უცხოელი მოქალაქეებისა და მოქალაქეობის არმქონე პირების სოციალური უზრუნველყოფის საკითხი წყდება საქართველოს კანონმდებლობისა და საერთაშორისო ხელშეკრულების შესაბამისად.

მუხლი 35. ქონებრივი და პირადი არაქონებრივი უფლებები

1. საქართველოში უცხოელებს საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად შეუძლიათ საკუთრებაში ჰქონდეთ, მემკვიდრეობით მიიღონ ან ანდერძით დატოვონ ნებისმიერი ქონება, აგრეთვე ჰქონდეთ პირადი არაქონებრივი უფლებები.

2. ამ მუხლის პირველ პუნქტში აღნიშნულ უფლებათა შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ საქართველოს საკანონმდებლო აქტით.

მუხლი 36. განათლების მიღების უფლება

საქართველოში მცხოვრებ უცხოელებს საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესის შესაბამისად აქვთ განათლების მიღების ისეთივე უფლება, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს.

მუხლი 37. კულტურული ღირებულებებით სარგებლობის უფლება

1. საქართველოში უცხოელებს აქვთ კულტურული ღირებულებებით სარგებლობის ისეთივე უფლება, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს.

2. საქართველოში უცხოელებს გარანტირებული აქვთ მშობლიური ენით სარგებლობის, ეროვნული კულტურისა და ტრადიციების დაცვის უფლება, თუ ეს მიანს არ აყენებს საქართველოს სახელმწიფო უშიშროებას ან საზოგადოებრივ უსაფრთხოებას.

3. უცხოელები ვალდებული არიან გაუფრთხილდნენ საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლებს და სხვა კულტურულ ღირებულებებს.

მუხლი 38. პოლიტიკურ და სამოგადოებრივ გაერთიანებებში მონაწილეობის უფლება

1. საქართველოში უცხოელებს არა აქვთ უფლება გაწევრიანდნენ საქართველოს ტერიტორიაზე მოქმედ პოლიტიკურ გაერთიანებებში, მიიღონ მათ საქმიანობაში მონაწილეობა ან დააფუძნონ ისინი.

2. საქართველოში უცხოელებს აქვთ ისეთივე უფლება დააფუძნონ სამოგადოებრივი გაერთიანებები, გახდნენ პროფესიული კავშირების, სამეცნიერო, კულტურული, სპორტული სამოგადოებების და სხვა სამოგადოებრივი ორგანიზაციების წევრები, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს, თუ ეს არ ეწინააღმდეგება ამ ორგანიზაციების წესდებებსა და საქართველოს კანონმდებლობას.

მუხლი 39. საქორწინო და საოჯახო ურთიერთობები

1. საქართველოში უცხოელებს შეუძლიათ დაქორწინდნენ და განქორწინდნენ საქართველოს მოქალაქეებთან და სხვა პირებთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

2. საქართველოში მყოფი უცხოელები საქორწინო და საოჯახო ურთიერთობებში სარგებლობენ ისეთივე უფლებებით და აკისრიათ ისეთივე მოვალეობანი, როგორც საქართველოს მოქალაქეებს.

მუხლი 40. სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება

საქართველოში უცხოელებს, ისევე როგორც საქართველოს მოქალაქეებს, აქვთ სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება. დაუშვებელია უცხოელის დევნა სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის გამო, აგრეთვე მისი იძულება გამოითქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ.

მუხლი 41. გადაადგილებისა და საცხოვრებელი ადგილის არჩევის თავისუფლება

1. უცხოელებს, რომლებიც კანონიერად იმყოფებიან საქართველოში, აქვთ თავისუფალი გადაადგილებისა და საცხოვრებლის თავისუფლად არჩევის უფლება.

2. ამ უფლების შეზღუდვა შეიძლება მხოლოდ კანონის შესაბამისად, დემოკრატიული სამოგადოების არსებობისათვის აუცილებელი სახელშეწყობი უშიშროების ან სამოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, ჯანმრთელობის დაცვის, დანაშაულის თავიდან აცილების, მართლმსაჯულების განხორციელების ან საქართველოში მცხოვრებ პირთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვის მიზნით.

მუხლი 42. უცხოელთა დაბეგვრა

საქართველოში მცხოვრები უცხოელები იბეგრებიან ისევე, როგორც საქართველოს მოქალაქეები და საქართველოში მუდმივი ბინადრობის უფლების მქონე მოქალაქეობის არმქონე პირები, თუ საქართველოს კანონმდებლობით ან საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

მუხლი 43. უცხოელთა პირადი უფლებების გარანტია

საქართველოში უცხოელებს საქართველოს კანონმდებლობით გარანტირებული აქვთ პიროვნებისა და საცხოვრებელი ადგილის ხელშეუხებლობა, პირად და ოჯახურ ცხოვრებაში ჩაურევლობა, ღირსებისა და რეპუტაციის პატივისცემა, კორესპონდენციის საიდუმლოების უფლება, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ სფეროებში პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება.

მუხლი 44. უცხოელთა უფლებების დაცვა

1. უცხოელებს უფლება აქვთ თავიანთი პირადი, ქონებრივი და სხვა უფლებების დასაცავად მიმართონ სასამართლოებსა და სხვა სახელმწიფო ორგანოებს.

2. სამართალწარმოების დროს უცხოელები სარგებლობენ ისეთივე საპროცესო უფლებებით, როგორც თაყ საქართველოს მოქალაქეები.

3. უცხოელს უფლება აქვს ნებისმიერ დროს მიმართოს იმ სახელმწიფოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობას ან საკონსულო დაწესებულებას, რომლის მოქალაქეობაც მას აქვს ან რომელშიც ის მუდმივად ცხოვრობს ან რომელიც უფლებამოსილია დაიცვას მისი უფლებები და კანონიერი ინტერესები.

4. საქართველოს სამართალდამცავი ორგანოები ვალდებული არიან უცხოელის დაკავებიდან ან დაპატიმრებიდან არა უგვიანეს 48 საათისა ამის შესახებ შეატყობინონ შესაბამის დიპლომატიურ წარმომადგენლობას ან საკონსულო დაწესებულებას ან საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს.

მუხლი 45. დამოკიდებულება არჩევნებთან და რეფერენდუმთან

უცხოელები არ მონაწილეობენ არჩევნებში და არ შეიძლება არჩეულ იქნენ თვითმმართველობისა და სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებში, აგრეთვე მონაწილეობა მიიღონ რეფერენდუმებში.

მუხლი 46. სამხედრო სამსახურთან დამოკიდებულება

უცხოელი მოქალაქეები ვალდებული არ არიან იმსახურონ საქართველოს სამხედრო ძალებში.

მუხლი 47. მოწვევის უფლება

უცხოელს, რომელსაც აქვს საქართველოში ბინადრობის ნებართვა, შეუძლია საქართველოში მოიწვიოს თავისი ოჯახის წევრები და ნათესავები.

მუხლი 48. თავშესაფრის მიცემა

საქართველოს კონსტიტუციის, საერთაშორისო ხელშეკრულებისა და საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად საქართველოში უცხოელებს შეიძლება მიეცეთ თავშესაფარი.

მუხლი 49. პრივილეგიები და იმუნიტეტი

1. ამ კანონის დებულებები არ ეხება საქართველოში აკრედიტებულ დიპლომატიურ და მათთან გათანაბრებულ წარმომადგენლობათა და საკონსულო დაწესებულებათა უცხოელი თანამშრომლებისათვის, აგრეთვე მათი ოჯახის წევრებისა და სხვა პირებისათვის საქართველოს კანონმდებლობით და საერთაშორისო ხელშეკრულებებით დადგენილ პრივილეგიებსა და იმუნიტეტებს.

2. გადაწყვეტილებას პირის „პერსონა ნონ გრატა“ გამოცხადების თაობაზე იღებს საქართველოს პრეზიდენტი.

თავი VI

შენიშვნის სასაზღვროდან გასვლა

მუხლი 50. საქართველოდან უცხოელთა გასვლის ზოგადი მოთხოვნები

1. საქართველოს ტერიტორიიდან უცხოელები გადაიან საერთაშორისო მიმოსვლისათვის გახსნილი სასაზღვრო გამტარი პუნქტებიდან, თუ აქვთ მოქმედი სამგზავრო დოკუმენტი და საქართველოში ყოფნის ნებართვა, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებითა და კანონმდებლობით სხვა რამ არ არის დადგენილი.

2. საქართველოდან გასვლისას უცხოელი სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში გადის ინსპექტირებას, რომელსაც ახორციელებს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულება - საქართველოს სასაზღვრო პოლიცია.

3. უცხოელი ვალდებულია დატოვოს საქართველოს ტერიტორია საქართველოში კანონიერად ყოფნის ვადის ამოწურვამდე.

4. თუ უცხოელი საქართველოს ტერიტორიას დატოვებს მისი კანონიერად ყოფნის ვადის ამოწურვიდან 10 დღის განმავლობაში, მას არ დაეკისრება ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა ჯარიმის სახით.

5. უცხოელს, რომელიც კანონიერად ყოფნის ვადის ამოწურვიდან 3

თვემდე ვადის განმავლობაში იმყოფება საქართველოში და საკუთარი ნებით სურს ქვეყნიდან გასვლა, უფლება აქვს დაუბრკოლებლად დატოვოს საქართველოს ტერიტორია. ამასთანავე, იგი ვალდებულია გადაიხადოს განსაზღვრული ოდენობის ჯარიმა ქვეყნიდან გასვლამდე ან გასვლის შემდეგ. თანხის გადაუხდელობის შემთხვევაში მასზე არ გაიყემა საქართველოს ვიზა და საქართველოში შემოსვლის ნებართვა მანამ, სანამ არ აანაზღაურებს აღნიშნულ დავალიანებას.

6. უცხოელს, რომელიც კანონიერად ყოფნის ვადის ამოწურვიდან 3 თვეზე მეტ ხანს უკანონოდ იმყოფება საქართველოში და საკუთარი ნებით სურს ქვეყნიდან გასვლა, უფლება აქვს დაუბრკოლებლად დატოვოს საქართველოს ტერიტორია. ამასთანავე, იგი ვალდებულია გადაიხადოს განსაზღვრული ოდენობის ჯარიმა ქვეყნიდან გასვლამდე ან გასვლის შემდეგ. 1 წლის განმავლობაში მასზე აღარ გაიყემა საქართველოს ვიზა და საქართველოში შემოსვლის ნებართვა.

7. ამ მუხლის მე-5 და მე-6 პუნქტებით განსაზღვრულ შემთხვევებში უცხოელი ვალდებულია საქართველოში უკანონოდ ყოფნის ფაქტის გამოვლენიდან 10 დღის განმავლობაში დატოვოს ქვეყნის ტერიტორია.

8. უცხოელს შესაძლებელია გადაუვადდეს საქართველოდან გასვლის ვალდებულება:

- ა) თუ მას შეტანილი აქვს შუამდგომლობა საქართველოს იუსტიციის სამინისტროში საქართველოში ბინადრობის ნებართვის მოსაპოვებლად ან საქართველოს მოქალაქეობის მისაღებად – შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებამდე, მაგრამ არა უმეტეს 3 თვისა;
- ბ) ავადმყოფობის, მშობიარობის შემთხვევაში, როდესაც ექიმის დასკვნით პირის შემდგომი მგზავრობა საფრთხეს შეუქმნის მის ჯანმრთელობას. ამ შემთხვევაში მასთან შეიძლება დარჩნენ მისი ოჯახის წევრები და თანმხლები პირები;
- გ) თუ გადაულახავი წინააღმდეგობის, გაუთვალისწინებელი გარემოების გამო ან სხვა საპატრიო მიზეზით მას არ შეუძლია საქართველო დატოვოს საქართველოს ტერიტორიაზე კანონიერად ყოფნის ნებართვით განსაზღვრულ პერიოდში;
- დ) თუ საქართველოს ტერიტორიის ტრანზიტით გადაკვეთისას იგი იძულებული ხდება გაჩერდეს საქართველოს ტერიტორიაზე 72 საათზე მეტი ხნის განმავლობაში. ამ შემთხვევაში იძულებით გაჩერებად ჩაითვლება:
  - და) ბუნებრივი მოვლენა, რომელიც აფერხებს მატარებლის, ავტოტრანსპორტის, გემის ან თვითმფრინავის მოძრაობას;
  - დბ) ავადმყოფობა, როდესაც ექიმის დასკვნით ავადმყოფის შემდგომი მგზავრობა საფრთხეს შეუქმნის მის ჯანმრთელობას. ამ შემთხვევაში

ავადმყოფთან შეიძლება დარჩნენ მისი ოჯახის წევრები და თანმხლები პირები;

დ.გ) სატრანსპორტო საშუალების აუცილებელი რემონტი ან საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევა;

დ.დ) ერთი სატრანსპორტო საშუალებიდან მეორეში გადაჯდომის შეფერხება;

დ.ე) სხვა შემთხვევა, როდესაც შეუძლებელია ერთი ადგილიდან მეორე ადგილზე შეუფერხებლად გადაადგილება;

ე) თუ მიღებულია გადაწყვეტილება უცხოელის გაძევების შესახებ – გადაწყვეტილების აღსრულებამდე.

9. გადაწყვეტილებას უცხოელის საქართველოდან გასვლის გადაეადების შესახებ იღებს საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო.

მუხლი 51. სამღერის გადაკვეთაზე უარის თქმა და გასვლის გადაეადება

1. უცხოელს საქართველოდან გასვლაზე შეიძლება უარი ეთქვას:

ა) თუ სასამართლოს მიერ მიღებულია შესაბამისი გადაწყვეტილება;

ბ) თუ იგი მსჯავრდებულია ჩადენილი დანაშაულისათვის – სასჯელის მოხდამდე ან სასჯელისაგან განთავისუფლებამდე;

გ) თუ თავს არიდებს საქართველოს კომპეტენტური ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ დაკისრებულ მოვალეობათა შესრულებას – მოვალეობის შესრულებამდე;

დ) საქართველოს საკანონმდებლო აქტებით გათვალისწინებულ სხვა შემთხვევებში.

2. ამ მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულებას – საქართველოს სასამღერო პოლიციას უფლება აქვს, დააკავოს უცხოელი და გადასცეს საქართველოს სამართალდამცავ ორგანოებს.)

პარი III

უხსოვლთა პასუხისმგებლობა და ბაჰევიზი

თავი VII

ზოგადი დებულებები საქართველოდან უხსოვლთა ბაჰევიზის შესახებ

მუხლი 52. საქართველოდან უცხოელთა გაძევების სამართლებრივი საფუძველი

საქართველოდან უცხოელთა გაძევების სამართლებრივი საფუძველია საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალ-დარღვევათა კოდექსი, ეს კანონი და სხვა შესაბამისი ნორმატიული აქტები.

სამართლებრივან უცხოელის გააქვების საკითხის განხილვისა და გადაწყვეტილების მიღების წესი

მუხლი 53. უცხოელთა საქართველოდან გაძევება

უცხოელი შეიძლება გაძევებულ იქნეს საქართველოდან, თუ:

ა) იგი უკანონოდ შემოვიდა საქართველოში;

ბ) აღარ არსებობს საქართველოში მისი შემდგომი ყოფნის სამართლებრივი საფუძველი;

გ) მისი ყოფნა ეწინააღმდეგება საქართველოს სახელმწიფო უშიშროების ინტერესებს და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვას;

დ) მისი გაძევება აუცილებელია საქართველოს მოქალაქეთა და საქართველოში კანონიერად მყოფ სხვა პირთა ჯანმრთელობის, უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვისათვის;

ე) იგი სისტემატურად არღვევს საქართველოს კანონმდებლობას;

ვ) მან საქართველოში შემოსვლის ან ყოფნის სამართლებრივი საფუძველი მოიპოვა ყალბი ან ძალის არმქონე საბუთების წარდგენით;

ზ) მას ერთი ან რამდენიმე განზრახ ჩადენილი დანაშაულისათვის მისჯილი აქვს ერთ წელზე მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთა – სასჯელის მოხდის შემდეგ.

მუხლი 54. საქართველოდან უცხოელთა გაძევების საკითხის განხილვის დაწყება

1. გადაწყვეტილებას საქართველოდან უცხოელთა გაძევების თაობაზე ამ კანონის 53-ე მუხლის „ა“ და „ბ“ ქვეპუნქტების შესაბამისად იღებს საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო, ხოლო იმავე მუხლის „გ“-„ზ“ ქვეპუნქტების შესაბამისად – სასამართლო. საკითხის განხილვის დაწყების საფუძველია დასკვნა საქართველოდან უცხოელის გაძევების მიზანშეწონილობის შესახებ, რომელსაც საქართველოდან უცხოელის გაძევების გადაწყვეტილების მიმღებ კომპეტენტურ ორგანოში წარადგენს:

ა) საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო;

ბ) საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო.

2. სხვა სახელმწიფო დაწესებულება, რომელსაც საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში შეიძლება ჰქონდეს მონაცემები საქართველოდან უცხოელის გაძევების მიზანშეწონილობისა და საფუძვლიანობის შესახებ, ვალდებულია შესაბამისი მტკიცებულებები შემდგომი განხილვისა და რეაგირებისათვის წერილობით წარუდგინოს საქართველოდან უცხოელის გაძევების საკითხის განმხილველ ორგანოს.

3. ამ მუხლის პირველი პუნქტის საფუძველზე წარდგენილ დასკვნას უნდა ერთვოდეს საქართველოდან უცხოელის გაძევების მიზანშეწონილობისა და საფუძვლიანობის დამადასტურებელი შესაბამისი მტკიცებულებები.

4. საქართველოდან უცხოელის გაძევების საკითხზე გადაწყვეტილების მიმღები კომპეტენტური სახელმწიფო ორგანო უფლებამოსილია საქართველოდან უცხოელის გაძევების საკითხის განხილვა დაიწყოს აგრეთვე საკუთარი ინიციატივით, თუ ცნობილი გახდა საქართველოდან უცხოელის გაძევების ამ კანონის 53-ე მუხლით გათვალისწინებული საფუძვლის არსებობა და აღნიშნულ კომპეტენტურ ორგანოს აქვს ამ ფაქტის დამადასტურებელი მტკიცებულებები.

მუხლი 55. უცხოელის საქართველოდან გაძევების საკითხზე გადაწყვეტილების მიღება

1. კომპეტენტური ორგანო 7 დღის ვადაში განიხილავს დასკვნას უცხოელის საქართველოდან გაძევების მიზანშეწონილობის შესახებ და უფლებამოსილია მიიღოს ერთ-ერთი შემდეგი გადაწყვეტილება:

- ა) უცხოელის საქართველოდან გაძევების შესახებ;
- ბ) უცხოელის საქართველოდან გაძევებაზე უარის თქმის შესახებ.

2. იუსტიციის სამინისტროს მიერ გაძევების გადაწყვეტილებაში მიეთითება უცხოელის მიერ საქართველოს ტერიტორიის ნებაყოფლობით დატოვების ვადა.

3. გადაწყვეტილების მიმღები ორგანო უცხოელს, რომელიც გაძევებული უნდა იქნეს საქართველოდან, განუმარტავს მის უფლებებსა და მოვალეობებს.

4. თუ უცხოელი ამ მუხლის მე-2 პუნქტით განსაზღვრულ ვადაში არ დატოვებს საქართველოს ტერიტორიას, მისი საქართველოდან გაძევება იძულებით უნდა აღსრულდეს.

მუხლი 56. საქართველოდან უცხოელის გაძევების შესახებ გადაწყვეტილების გასაჩივრება

გადაწყვეტილება საქართველოდან უცხოელის გაძევების შესახებ შეიძლება გასაჩივრდეს საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესის შესაბამისად.

თავი IX

უცხოელის საქართველოდან გაძევების შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულება

მუხლი 57. უცხოელის საქართველოდან გაძევების შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულებაზე უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო

1. უცხოელის საქართველოდან გაძევების შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებას აღასრულებს საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო.

2. ნებისმიერი სახელმწიფო დაწესებულება ვალდებულია საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში ხელი შეუწყოს საქართველოდან უცხოელის გაძევების შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულებას.

3. უცხოელის საქართველოდან გაძევების შესახებ მიღებული გადაწყვეტილება 24 საათის განმავლობაში ეგზავნება საქართველოს იუსტიციის, საგარეო საქმეთა და შინაგან საქმეთა სამინისტროებს.

მუხლი 58. ქვეყნები, რომლებშიც შეიძლება გაძევებულ იქნეს უცხოელი, და განსაკუთრებული გარემოებები

1. უცხოელი შეიძლება გაძევებულ იქნეს:

- ა) მისი მოქალაქეობის ან მუდმივი საცხოვრებელი ადგილის სახელმწიფოში;
- ბ) იმ სახელმწიფოში, საიდანაც იგი შემოვიდა საქართველოში;
- გ) ნებისმიერ სახელმწიფოში, რომელიც თანახმაა მიიღოს იგი.

2. უცხოელის გაძევება დაუშვებელია იმ სახელმწიფოში, რომელშიც:

- ა) მას დევნიან პოლიტიკური მრწამსისათვის ან იმ ქმედობისათვის, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით დანაშაულად არ ითვლება;
- ბ) მას დევნიან ადამიანის უფლებათა და მშვიდობის დაცვისათვის, პროგრესული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, მეცნიერული და სხვა შემოქმედებითი საქმიანობისათვის;
- გ) მის სიციცხლეს ან ჯანმრთელობას საფრთხე ემუქრება.

3. საქართველოდან არ შეიძლება გაძევებულ იქნეს:

- ა) უცხოელი, რომელსაც აქვს საქართველოში ბინადრობის ნებართვა და ბოლო 3 წლის განმავლობაში ცხოვრობს საქართველოში სამართალდარღვევის ფაქტის ჩადენის გარეშე;
- ბ) უცხოელი, რომელიც საქართველოშია დაბადებული და რომელსაც აქვს საქართველოში ბინადრობის ნებართვა, თუ ბოლო 1 წლის განმავლობაში ცხოვრობს საქართველოში სამართალდარღვევის ფაქტის ჩადენის გარეშე;
- გ) უცხოელი, რომელიც არასრულწლოვანია და რომელსაც აქვს საქართველოში ბინადრობის ნებართვა, თუ ბოლო 1 წლის განმავლობაში ცხოვრობს საქართველოში სამართალდარღვევის ფაქტის ჩადენის გარეშე;
- დ) საქართველოში მყოფი უცხოელი, რომელიც იმყოფება საქართველოს მოქალაქის მეურვეობის ან მზრუნველობის ქვეშ;
- ე) საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა პირი.

4. ამ მუხლის მე-3 პუნქტში აღნიშნული პირები შეიძლება გაძევებულ იქნენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ საქართველოს სახელმწიფო უშიშროებას და საზოგადოებრივ წესრიგს განსაკუთრებული ზიანი ადგება.

5. გაძევების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას შეიძლება მხედველობაში იქნეს მიღებული:

- ა) საქართველოში კანონიერად ცხოვრების ხანგრძლივობა, საქართველოსთან პირის პირადი, სოციალური, ეკონომიკური და სხვა სახის კავშირები;
- ბ) უცხოელის გაძევების შემთხვევაში მისი ოჯახისათვის ან მასთან მუდმივად მცხოვრებ პირთათვის საგარაუდოდ დამღგარი შედეგები.

მუხლი 59. გაძევების აღსრულების ფინანსური უზრუნველყოფა

1. გაძევებასთან დაკავშირებული ყველა ხარჯი უნდა გაიღოს გაძევებას დაქვემდებარებულმა უცხოელმა, მისმა მომწვევმა ფიზიკურმა ან იურიდიულმა პირმა.

2. ეს ხარჯები ნაწილობრივ ან მთლიანად უნდა გაიღოს საქართველოს სახელმწიფომ, თუ ანამზადურება შეუძლებელია ამ მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად.

მუხლი 60. უცხოელის საქართველოდან გაძევების აღსრულების კონტროლი

1. უცხოელის საქართველოდან გაძევების აღსრულების თაობაზე არა უგვიანეს 3 დღისა უნდა ეცნობოს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს.

2. უცხოელთა საქართველოდან გაძევების აღრიცხვასა და გაძევების შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებათა აღსრულებაზე კონტროლს ახორციელებს საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო.

მუხლი 61. საქართველოდან გაძევებულ უცხოელთა საქართველოში შემოსვლის შეზღუდვა

საქართველოდან გაძევებულ უცხოელს I წლის განმავლობაში არ მიეცემა საქართველოს ვიზა, საქართველოში შემოსვლის ნებართვა და ბინადრობის ნებართვა.

თავი X

უცხოელის ადმინისტრაციული დაკავება

მუხლი 62. უცხოელის ადმინისტრაციული დაკავება

1. ამ კანონის შესაბამისად ადმინისტრაციული წესით შეიძლება დაკავებულ იქნეს იძულებით გაძევებას დაქვემდებარებული უცხოელი.

2. ადმინისტრაციული წესით დაკავებული უცხოელი დაკავებიდან არა უგვიანეს 48 საათისა უნდა წარედგინოს სასამართლოს ადმინისტრაციული დაკავების მიზანშეწონილობის შესახებ გადაწყვეტილების მისაღებად. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაკავების თაობაზე, უცხოელი დაუყოვნებლივ უნდა

განთავისუფლდეს.

3. უცხოელის ადმინისტრაციული დაკავება შესაბამისად გრძელდება:

ა) უცხოელის პიროვნებისა და ვინაობის, მოქალაქეობის, მუდმივი საცხოვრებელი ადგილის ქვეყნის ან საქართველოში შემოსულის ქვეყნის დადგენამდე;

ბ) უცხოელის საქართველოდან გაძევების აღსრულების დასრულებამდე.

4. უცხოელის ადმინისტრაციული დაკავების ინიციატორი სახელმწიფო დაწესებულება პასუხისმგებელია ამ მუხლის მე-3 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული გარემოებების შესაძლო გონივრულ ვადაში გამორკვევამე.

თავი XI

უცხოელთა პასუხისმგებლობა

მუხლი 63. პასუხისმგებლობა საქართველოს კანონმდებლობის დარღვევისათვის

საქართველოს ტერიტორიაზე საქართველოს კანონმდებლობის დარღვევისათვის უცხოელებს დადგენილი წესით ეკისრებათ სისხლის სამართლის, სამოქალაქო ან ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა.

მუხლი 64. პასუხისმგებლობა ამ კანონის დარღვევისათვის

ამ კანონის მოთხოვნათა დარღვევა იწვევს პასუხისმგებლობას საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

პირი IV

ბარდამაგალი და დასკვნითი დებულება

თავი XII

ბარდამაგალი და დასკვნითი დებულება

მუხლი 65. მოსაკრებელი

1. საქართველოს ვიზების გაცემისათვის უცხოელები იხდიან საკონსულო მოსაკრებელს „საკონსულო მოსაკრებლის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად, ხოლო სასამღერო-გამტარ პუნქტში – სახელმწიფო ბაგის „სახელმწიფო ბაგის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად.

2. საქართველოში ბინადრობის ნებართვის მოპოვების საკითხის განხილვისა და გადაწყვეტისათვის უცხოელები იხდიან სახელმწიფო ბაგის „სახელმწიფო ბაგის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად.

მუხლი 66. მიგრაციულ მონაცემთა ერთიანი საინფორმაციო ბანკი

საქართველოში ყოფნის ნებართვის გაცემისა და მოქმედების ვადის გაგრძელების, შეწყვეტის, გაუქმების, უცხოელთა რეგისტრაციისა და გაძევების, აგრეთვე საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა შესაბამისი მონაცემების თაობაზე ინფორმაციის ოპერატიული ურთიერთგაცვლისა და ერთობლივი სარგებლობის მიზნით იქმნება მიგრაციულ მონაცემთა ერთიანი საინფორმაციო ბანკი.

მუხლი 67. ძალადაკარგულად ცნობილი ნორმატიული აქტები

ამ კანონის ამოქმედებისთანავე ძალადაკარგულად იქნეს ცნობილი შემდეგი ნორმატიული აქტები:

ა) „საქართველოში უცხოელთა დროებითი შემოსვლის, ყოფნისა და გასვლის შესახებ“ საქართველოს 1993 წლის 27 ივლისის კანონი (საქართველოს პარლამენტის უწყებები, N9, ივლისი, 1993, მუხ. 185);

ბ) „მიგრაციის შესახებ“ საქართველოს 1993 წლის 27 ივლისის კანონი (საქართველოს პარლამენტის უწყებები, N9, ივლისი, 1993, მუხ. 183);

გ) „მიგრანტთა ინსპექტირების შესახებ“ საქართველოს 1998 წლის 26 ივნისის კანონი (პარლამენტის უწყებანი, N25-26, 15.07.1998, გვ.24);

დ) „მიგრანტთა ინსპექტირების მოსაკრებლის შესახებ“ საქართველოს 1998 წლის 26 ივნისის კანონი (პარლამენტის უწყებანი, N25-26, 15.07.1998, გვ. 26);

ე) „უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ“ საქართველოს 1993 წლის 3 ივნისის კანონი (საქართველოს პარლამენტის უწყებები, N8, ივნისი, 1993 წელი, მუხ. 127);

ვ) საქართველოს პრეზიდენტის 2000 წლის 28 მარტის N111 ბრძანებულება „უცხოელთა საქართველოდან გაძევების დროებითი წესის შესახებ დებულების დამტკიცების თაობაზე“.

მუხლი 68. ამ კანონის ამოქმედებასთან დაკავშირებით გასატარებელი ღონისძიებები

1. ეთხოვოს საქართველოს პრეზიდენტს ამ კანონის ამოქმედებიდან რთვის ვადაში უზრუნველყოს:

ა) ვიზის გაცემის, გაგრძელებისა და მოქმედების ვადის შეწყვეტის წესის დამტკიცება;

ბ) საქართველოში ბინადრობის ნებართვის მინიჭების საკითხის განხილვისა და გადაწყვეტის წესის დამტკიცება; (17.03.2006. N2791)

გ) უცხოელთა საქართველოში რეგისტრაციის წესის დამტკიცება;

დ) „აერონა ნონ გრატად“ გამოცხადების წესის დამტკიცება;

ე) კანონქვემდებარე აქტების ამ კანონთან შესაბამისობაში მოყვანა;

ვ) უცხოელთა საქართველოდან გაძევების წესის დამტკიცება.

2. ეთხოვოს საქართველოს მთავრობას ამ კანონის მიღებიდან 6 თვის ვადაში უზრუნველყოს:

- ა) კანონქვემდებარე აქტების ამ კანონთან შესაბამისობაში მოყვანა;
- ბ) უცხოელთა ადმინისტრაციული დაკავების ცენტრის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ფორმირება;
- გ) საქართველოდან უცხოელთა გაძევების აღსრულებისათვის სათანადო საბიუჯეტო დაფინანსების გამოყოფის საკითხების გადაწყვეტა.

3. ეთხოვოს საქართველოს მთავრობას ამ კანონის მიღებიდან 6 თვის ვადაში უზრუნველყოს შემდეგი ნორმატიული აქტების მომზადება და პარლამენტისათვის წარდგენა:

- ა) საქართველოს კანონის პროექტი „სახელმწიფო ბაჟის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის თაობაზე;
- ბ) საქართველოს კანონის პროექტი „საკონსულო მოსაკრებლის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის თაობაზე;
- გ) საქართველოს კანონის პროექტი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ;
- დ) საქართველოს კანონის პროექტი „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის თაობაზე.

4. საქართველოს მთავრობამ ამ კანონის ძალაში შესვლიდან ერთი წლის განმავლობაში უზრუნველყოს მიგრაციულ მონაცემთა ერთიანი საინფორმაციო ბანკის ფორმირებისათვის აუცილებელი ღონისძიებების განხორციელება.

3. სამართაშორისო თანამშრომლობა ადამიანის უფლებათა განმტკიცების და დაცვის სფეროში

ადამიანის უფლებათა სამართაშორისო დაცვის პრინციპები.

ადამიანის უფლებების საერთაშორისო-სამართლებრივი დაცვის პრობლემა ერთ-ერთი რთული და აქტუალური საკითხია.

“კაპიტალისტურ და სოციალისტურ“ სახელმწიფოებს შორის გამართული იდეოლოგიური ბრძოლის დროს, ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხი ამ ბრძოლის ერთ-ერთ ძირითად იარაღად იქცა, რაც ხშირად ძლიერ კონფრონტაციას იწვევდა და უფრო ძაბავდა „ცივ ომში“ ჩაბმულ „დასავლეთსა და აღმოსავლეთს“.

ამავე დროს, სწორედ ამ წინააღმდეგობისა და ბრძოლის შედეგად ნელ-ნელა გამოიკვეთა და ჩამოყალიბდა ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში თანამშრომლობის უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები და საერთაშორისო ორ-

განოები. აქ ორივე „მსოფლიო სისტემაში“ შეიტანა თავისი წვლილი, თუმცა შიდასახელმწიფოებრივ საქმეებში არც ერთი მათგანი ისე თანმიმდევრულად არ იცავდა ნორმებს, რომლებსაც ნერგავდა საერთაშორისო ასპარეზზე, ეს განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირს ეხებოდა.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი მდიდარია ნორმებით, რომლებიც განსაზღვრავენ როგორც მოსახლეობის სამართლებრივი მდგომარეობის ზოგად პრინციპებს, ასევე მისი კონკრეტული ჯგუფების რეჟიმსაც, ამ ნორმების მთავარი მიზანდასახულობაა სახელმწიფოებს შორის ეკონომიკური და სოციალური თანამშრომლობის განმტკიცება-გაფართოება. ეს ნორმები შეიქმნა სუვერენული სახელმწიფოების ნებათა ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე, საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებზე დაყრდნობით.

ამგვარად თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი იჭრება ისეთ სფეროში, რომელიც ერთი შეხედვით ქვეყნის მხოლოდ შინაგან კომპეტენციაში შეიძლება შედიოდეს; მაგრამ სინამდვილეში ამ საკითხის ჯეროვანი მოწესრიგება შესაძლებელია სახელმწიფოთა მტიდრო თანამშრომლობის ნიადაგზე. სწორედ ასეთ პრობლემას წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი ღონისძიებანი; უფრო სწორად, მხედველობაში გვაქვს ადამიანის ძირითადი უფლებები, რომლებიც კაცობრიობის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე განუსხვისებელია ყოველი გონიერი არსებისაგან, მიუხედავად მისი სქესის, კანის ფერის, რჯულის, რასისა და ეროვნებისა.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის (გაეროს) ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია: „ეკლავ განამტკიცოს ადამიანის ძირითად უფლებათა, ადამიანის პიროვნების ღირსების და ღირებულების, მამაკაცთა და ქალთა თანასწორუფლებიანობის რწმენა“ (პრეამბულა), ორგანიზაცია მოწოდებულია:

„განახორციელოს საერთაშორისო თანამშრომლობა ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ჰუმანიტარული ხასიათის საერთაშორისო პრობლემების გადაწყვეტაში და დანერგოს ყველას მიმართ, მიუხედავად რასისა, სქესისა, ეროვნებისა და რელიგიისა, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებისადმი პატივისცემა“ (1-ლი მუხლის მე-3 პუნქტი).

წესდების 55-ე და 56-ე მუხლების საფუძველზე გაეროს წევრები კისრულობენ მოვალეობას, აქტიურად ითანამშრომლონ ადამიანის

ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა საყოველთაო პატივისცემისა და შესრულებისათვის ხელის შეწყობის მიზნით.

ადამიანის ძირითადი უფლებების შინაარსი თანამედროვე სამართაშორისო საზოგადოების მიხედვით

გაეროს ორგანოების მუშაობის შედეგად დღეისათვის ჩამოყალიბდა რიგი საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტები, რომლებიც აკონკრეტებენ ადამიანთა ძირითადი უფლებების შინაარსს.

მათგან მთავარია ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, მიღებული გენერალური ასამბლეის მესამე სესიის მიერ 1948 წლის 10 დეკემბერს. პირველად კაცობრიობის ისტორიაში შედგენილ იქნა ნუსხა ადამიანის პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური უფლებებისა და აღიარებულ იქნა, რომ ისინი ადამიანისაგან განსხვავისებელია.

დეკლარაცია აღიარებს ყველა ადამიანის თანასწორუფლებიანობას. მიუხედავად რასისა, სქესისა, კანის ფერისა, რჯულისა, ეროვნებისა და ზუსტად განსაზღვრავს მის ძირითად უფლებებს, რომელთა შელახვა არც ერთ სახელმწიფოს არ შეუძლია.

მაგრამ დეკლარაცია არ განსაზღვრავდა იმ გარანტიებს, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ აღნიშნულ უფლებათა ხელშეუხებლობას სახელმწიფოების მხრივ. ეს მისი დიდი ნაკლია: ამავე დროს ის ფაქტი, რომ დეკლარაციაში არ შიინახა ადგილი ისეთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპებისათვის, როგორცაა ერთა თვითგამორკვევის უფლება, ერთა და ხალხთა თანასწორუფლებიანობა, ეროვნულ უმცირესობათა უფლება - გამოიყენონ თავიანთი ენა, იქონიონ სკოლა, ბიბლიოთეკა, მუზეუმები და სხვა კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებანი, - უარყოფით დაღს ასვამს ამ სასარგებლო და მნიშვნელოვან საერთაშორისო აქტს.

1966 წლის დეკემბერში გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო ორი პაქტი ადამიანთა უფლებების შესახებ, რაც ადამიანთა უფლებების დარგში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოვლენა იყო.

როგორც აღვნიშნეთ, ორივე საერთაშორისო პაქტის პირველი მუხლი აცხადებს ყველა ხალხის თვითგამორკვევის უფლებას. ამ უფლების ძალით ისინი თავისუფლად აწესებენ თავიანთ პოლიტიკურ სტატუსს და თავისუფლად უზრუნველყოფენ თავიანთ ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებას. ყველა ხალხს თავისი მიზნების მისაღწევად შეუძლია თავისუფლად მოიხმაროს თავისი ბუნებრივი სიმდიდრეები ისე, რომ ზიანი არ მოიყ-

ენოს ურთიერთსარგებლიანობის პრინციპებზე დაფუძნებულ საერთაშორისო სამართლიდან გამომდინარე რაიმე ვალდებულება; არც ერთ ხალხს არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება წაერთვას საარსებო სახსრები, რომლებიც მას ეკუთვნის. ამ პაქტის მონაწილე ყველა სახელმწიფო, მათ შორის ის სახელმწიფოები, რომლებსაც ეკისრებათ პასუხისმგებლობა არათვითმმართველი და სამეურნეო ტერიტორიების მართვისათვის, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების შესაბამისად, ხელს უნდა უწყობდეს თვითგამორკვევის განხორციელებას და პატივს სცემდეს ამ უფლებას. ორივე პაქტის ძალით სახელმწიფოები კისრულობენ ვალდებულებას უზრუნველყონ გამოცხადებული უფლებების განხორციელება რაიმე დისკრიმინაციის გარეშე, როგორცაა დისკრიმინაცია რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა მრწამსის, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა გარემოებათა გამო (მუხ. 2), აღიარებული აგრეთვე ვალდებულება, უზრუნველყოფილ იქნეს მამაკაცებისა და ქალების თანასწორი უფლება – ისარგებლონ ამ პაქტებით გათვალისწინებული ყველა უფლებით (მუხ. 3).

საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ ითვალისწინებს ყოველი სახელმწიფოს მხრიდან ყველა საშუალების გამოყენებას, რათა არ დაუშვას ადამიანის ისეთი უფლებების დარღვევა, როგორცაა სიცოცხლის უფლება, ადამიანის წამებისა და სასტიკი, არაადამიანური ან მისი ღირსების დამამცირებელი მოქცევის დაუშვებლობა, მონობის აკრძალვა, პიროვნების თავისუფლებისა და პირადი ხელშეუხებლობის უფლება, თავისუფლება აღკვეთილ პირთა უფლებები, თავისუფლად გადაადგილებისა და საცხოვრებელი ადგილის არჩევის უფლება, სასამართლოებისა და ტრიბუნალის წინაშე თანასწორუფლებიანობა, აზროვნების, სინდისის და რელიგიის თავისუფლების უფლება, სიტყვის უფლება, ომისა ან ეროვნული, რასობრივი და რელიგიური პროპაგანდის აკრძალვა, კრებების მოწვევისა და პროფკავშირების შექმნის უფლებანი, ოჯახის და ბავშვის სტატუსი, თითოეული მოქალაქის ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში თავისუფალი მონაწილეობის უფლება, ყველა პირის ყოველგვარი დისკრიმინაციის დაუშვებლობა.

საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ ითვალისწინებს შემდეგი უფლებების აღიარებასა და გარანტიას; შრომის უფლება, რაც შეიცავს თი-

თოეული ადამიანის უფლებას – საარსებო სახსრები მოიპოვოს საკუთარი შრომით, რომელსაც თავისუფლად აირჩევს ან თავისუფლად დათანხმდება; შრომის სამართლიანი და ხელშემწყობი პირობები თანასწორი შრომისათვის თანასწორი ანაზღაურების ჩათვლით; განათლების უფლება; ქვეყნის კულტურულ ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლება; უფლება – ჰქონდეს ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის უმაღლესი დონე; მე-11 მუხლის ძალით სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეულის უფლებას – ჰქონდეს სათანადო კვება, ტანსაცმელი, ბინა, აგრეთვე უფლებას – განუწყვეტლივ იუმჯობესებდეს ცხოვრების პირობებს. პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები, რომლებიც აღიარებენ, რომ ამ მხრივ დიდი მნიშვნელობა აქვს თავისუფალ თანხმობაზე დაფუძნებულ საერთაშორისო თანამშრომლობას, მიიღებენ სათანადო ზომებს ამ უფლებების განხორციელების უზრუნველყოფისათვის. აღიარებენ რა თითოეული ადამიანის ძირითად უფლებას – იყოს თავისუფალი შიმშილისაგან, ინდივიდუალურად და საერთაშორისო თანამშრომლობის წესით სახელმწიფოები უნდა ახორციელებდნენ საჭირო ღონისძიებებს, მათ შორის ასრულებდნენ კონკრეტულ პროგრამებს.

პაქტი ითვალისწინებს მთელ რიგ ღონისძიებებს ოჯახისა და დედობის დაცვის მიზნით. განსაკუთრებული ზომები გათვალისწინებულია ბავშვთა და მოზარდთა დაცვის და მათთვის დანხარების გაწევისათვის. რაც შეეხება განათლების უფლებას, სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის ამ უფლებას; ისინი თანახმა არიან, რომ განათლება მიზნად უნდა ისახავდეს ადამიანის პიროვნებისა და მისი ღირსების შეგნების სრულ განვითარებას და განამტკიცებდეს ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების პატივისცემას; ისინი თანახმა არიან, რომ განათლებამ ყველას უნდა მისცეს შესაძლებლობა, იყოს თავისუფალი საზოგადოების მონაწილე, ხელს უწყობდეს ყველა ერისა და რასობრივი, ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების ურთიერთგაგებას, შემწყნარებლობას და მეგობრობას და ეხმარებოდეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მუშაობას მშვიდობის შენარჩუნებისათვის.

ომის შემდგომ პერიოდში შემუშავებულ იქნა და შევიდა ძალაში მთელი რიგი საერთაშორისო კონვენციები, რომელთა მიზანია დარაზმოს საერთაშორისო საზოგადოებრიობა ადამიანთა კონკრეტული სახის უფლებების განმტკიცებისა და დაცვისათვის.

პირველ რიგში აღსანიშნავია გენერალური ასამბლეის მიერ 1948 წლის 8 დეკემბერს მიღებული კონვენცია გენოციდის წინააღმ-

დეგ ბრძოლის შესახებ, იგი განსაზღვრავს გენოციდს როგორც „მოქმედებას, რომლის მიზანია მთლიანად ან ნაწილობრივ გაანადგუროს ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფი“, აცხადებს მას საერთაშორისო-სამართლებრივ დანაშაულად და ითვალისწინებს დამნაშავეთა დასჯას (მუხ. 7). ყოველი სახელმწიფო მოვალეა მკაცრად იბრძოდეს გენოციდის პოლიტიკის პროპაგანდისა და გამტარებელთა წინააღმდეგ თავისი საზღვრების ფარგლებში. თუ ამ პოლიტიკას თვით სახელმწიფო ახორციელებს, მაშინ იგი საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმის დამრღვევად გვევლინება და მისი ხელმძღვანელები საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლოს წინაშე წარდგებიან (მუხლი 6).

ბოლო წლებში გენოციდის ახალი ფორმა წარმოიშვა – ეთნიკური წმენდა, რომელიც აგრესიული სეპარატიზმის მთავარი იარაღია მის მიერ ხელთ ჩაგდებული ტერიტორიიდან არასასურველი მოსახლეობის ფიზიკური განადგურებით ან ძალისხმიური დეპორტაციის საშუალებით ლიკვიდაციისა.

დღეს ეთნიკური წმენდა გამოიხატება შემდეგში: მკვლელობა, წამება, თვითნებური დაპატიმრება და დაკავება, გაუსამართლებელი დასჯა, გაუპატიურება და სექსუალური ხელყოფა, სამოქალაქო მოსახლეობის ძალადური განდევნა, გადაადგილება და დეპორტაცია, სამოქალაქო მოსახლეობასა და რაიონებზე მიზანმიმართული სამხედრო თავდასხმები თუ თავდასხმების მუქარა, საკუთრების უაზრო განადგურება.

ეთნიკური წმენდა ესაა ერთი ეთნიკური ან რელიგიური ჯგუფის მიერ შემუშავებული მიზანმიმართული პოლიტიკა გარკვეული გეოგრაფიული რაიონებიდან სხვა ეთნიკური თუ რელიგიური ჯგუფის სამოქალაქო მოსახლეობის ძალადური და ტერორის მეტოდებით განდევნისა. მნიშვნელოვანწილად იგი ხორციელდება ფსევდონაციონალიზმის, ისტორიული წყენისა და შურისძიების გრძნობის მუშევრებით ტერიტორიის ოკუპაციისა და ამ ტერიტორიიდან ამა თუ იმ ჯგუფისა თუ ჯგუფების განდევნის მიზნით, რომელთა მიმართ გამოყენებულია ეს წმენდა.

ამ ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულის ახალი ფორმა მკაფიოდ გამოიხატება აფხაზ სეპარატისტთა მოქმედებაში მათ მიერ დაკავებულ ტერიტორიებზე, რაც არაერთხელ დამგობილ იქნა ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის მიერ (1994 წლის 6 დეკემბერი, ბუდაპეშტი). ლისაბონის სამიტზე (1996 წლის 5 დეკემბერი), განისაზღვრა ეთნიკური წმენდის შინაარსი

აფხაზეთში ძირითადად ქართული მოსახლეობის მასობრივი განადგურება და ძალადური გაქცევა მიუთითებს ამ გადაწყვეტილებას თავის რეზოლუციებში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის აგრეთვე დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების სამიტები.

თანამედროვე რასიზმის მიერ წარმოშობილ სერიოზულ საფრთხესთან დაკავშირებით გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ მიიღო სპეციალური დეკლარაცია და კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ლიკვიდაციის შესახებ. 1963 წლის 20 ნოემბერს მიღებული დეკლარაცია მოუწოდებდა ყველა ქვეყანას, უარი ეთქვათ რასობრივი დისკრიმინაციის ყოველგვარ გამოვლინებაზე, 1969 წელს ძალაში შევიდა ანალოგიური კონვენცია. ამიერიდან რასობრივი დისკრიმინაცია ანუ ყოველი განსხვავება, გამონაკლისობა, შეზღუდვა ან გამორჩევა, რომელიც ეყრდნობა რასობრივ, კანის ფერის, ეროვნულ, ეთნიკურ ნიშნებს და მიზნად ან შედეგად ისახავს პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და საზოგადოებრივი ცხოვრების რომელიმე სხვა დარგში ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა აღიარებას, გამოყენებას ან თანაბარ საწყისებზე განხორციელების გაუქმებას თუ შეზღუდვას, კანონგარეშეა გამოცხადებული (მუხ. 1).

კონვენცია გმობს არა მარტო რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმას, და განსაკუთრებით სეგრეგაციასა და აპარტიდს, არამედ კანონით დასასჯელ დანაშაულად აცხადებს რასობრივ უპირატესობასა და სიძულვილზე აგებული იდეების ყოველგვარ გავრცელებას, რასობრივი დისკრიმინაციისაკენ წაქეზებას, ძალმომრეობის იმ აქტებს ან წაქეზებას მათ ჩასადენად, რომლებიც მიმართულია რასობრივი ჯგუფების ან კანის ფერის თუ ეთნიკური წარმოშობის ნიშნით განსხვავებული ჯგუფების წინააღმდეგ. ეს კონვენცია კრძალავს ისეთი ორგანიზაციების საქმიანობას, რომლებიც ეწევიან რასობრივი დისკრიმინაციის პროპაგანდას ან აქეზებს მის ჩასადენად.

კონვენცია გმობს და კანონგარეშე აცხადებს ყველა ისეთ ორგანიზაციას, რომელიც ზემოაღნიშნულ იდეებს და თეორიებს ეყრდნობა და ცდილობს მათ ცხოვრებაში გატარებას. კონვენციის შონაწილე სახელმწიფოები კისრულობენ ვალდებულებას, გამოიყენონ მთელი რიგი კონკრეტული ზომები, რომლებიც ჩამოთვლილია კონვენციაში. ამგვარად კაცობრიობის ისტორიაში მიღებულ იქნა საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტი – მრავალმხრივი

საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც არა მარტო გამოხატავს რასიზმს და მის ყოველგვარ გამოვლინებას, არამედ ზუსტად განსაზღვრავდა ამ სამარცხვინო ინსტიტუტის შინაარსს და, რაც მთავარია, აკისრებდა კონვენციის მონაწილეებს კონკრეტულ ვალდებულებებს რასიზმის აღმოფხვრისათვის.

მთელი პროგრესული კაცობრიობა აღმოფხვრებით აღევნებდა თვალყურს ფაშისტური და აშკარად რასისტული რეჟიმის თარეშს სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკისა და ნამიბიის მკვიდრი მოსახლეობის მიმართ, სადაც ერთი მუჭა თეთრკანიანები ცეცხლითა და მახვილით ცდილობდნენ აეძულებინათ აფრიკელი ხალხი უსიტყვოდ აეტანათ ბარბაროსული ექსპლოატაცია და არაადამიანური პირობები.

აპარტეიდის სახელით ცნობილმა რასისტულმა პოლიტიკამ, რომელსაც კოლონიზატორები ატარებენ, ისე დაძაბა მდგომარეობა, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია იძულებული გახდა ჩარეულიყო სიტუაციაში და ეკონომიკური, დიპლომატიური და სხვა სანქციები გამოეყენებინა. დიდი როლი ითამაშა კონვენციამ აპარტეიდის აკრძალვის შესახებ, რომელიც 1976 წელს შევიდა ძალაში.

დღეს ნამიბია თავისუფალი სუვერენული სახელმწიფოა, ხოლო სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში ბოლო მოეღო აპარტეიდის რეჟიმს.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო-სამართლებრივი პრინციპის შემდგომი განმტკიცებისა და განვითარების თვალსაზრისით უადრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მშვიდობისათვის, უშიშროებისა და თანამშრომლობისათვის **ქელსინგეში მოწვეული სრულიად ევროპის თათბირის დასკვნით აქტს**, რომელიც ხელმოწერილ იქნა ევროპის 33 და აშშ-ის და კანადის სახელმწიფოებისა და მთავრობათა მეთაურების მიერ 1975 წლის 1 აგვისტოს. „დეკლარაცია პრინციპებისა, რომლებითაც მონაწილე სახელმწიფოები იხელმძღვანელებენ ერთმანეთთან ურთიერთობაში“ სხვათა შორის ჩამოთვლის ადამიანის უფლებებსა და ძირითად თავისუფლებებს, მათ შორის აზრის, სინდისის, რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების პატივისცემის პრინციპსაც. (იხ. თავი VI, პარ. 4).

აქვე აღნიშნულია, რომ მონაწილე სახელმწიფოები ადამიანის უფლებებსა და ძირითადი თავისუფლებების დარღვევაში იმოქმედებენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებისა და ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად. ისინი შეასრულებენ აგრეთვე თავიანთ ვალდებუ-

ბუღლებებს, როგორცაა დაწესებული ამ დარგის საერთაშორისო დეკლარაციასა და შეთანხმებებში, მათ შორის საერთაშორისო პაქტებში ადამიანის უფლებათა შესახებ, თუ ისინი დაკავშირებული არიან ასეთი პაქტებით. დეკლარაცია აღნიშნავს, რომ ათივე პრინციპი ურთიერთკავშირში უნდა განიხილებოდეს, რაც კიდევ ერთხელ აკავშირებს ადამიანის უფლებათა დაცვის პრობლემას სახელმწიფოს შინაგან საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპთან.

ჰელსინკის თათბირის დასკვნითი აქტი არ არის საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტი, იგი უაღრესად მნიშვნელოვანი პოლიტიკური დეკლარაციაა, რომელიც შეიცავს საერთაშორისო სამართლის საყოფლთაოდ აღიარებულ პრინციპზე მითითებასა და მათ ინტერპრეტაციას ევროპის სინამდვილესთან შეფარდებით.

ჰელსინკის აქტები სრულყოფილ და განვითარებულ იქნა შემდგომ თათბირებზე – ბელგრადში (1978), მადრიდში (1980-1983), ვენაში (1989), კოპენჰაგენში (1990), პარიზში (1991), მოსკოვში (1991).

უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა „ჰელსინკი-2“-ის თათბირს (1992 წლის 9-10 ივლისი), რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ევროთათბირის მონაწილე ქვეყნების სახელმწიფოს და მთავრობის მეთაურებმა. ეს იყო პირველი ფორუმი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო საქართველოს სამთავრობო დელეგაციამ. აქ მოხდა საქართველოს მიერ ჰელსინკის 1975 წლის ფინალური აქტის ხელმოწერა, რის შემდეგაც დასრულდა საქართველოს ამ ორგანიზაციაში გაწევრიანების ყველა ფორმალობა.

აღნიშნული საერთაშორისო აქტების გარდა, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი შეიცავს მთელ რიგ ნორმებს, რომლებიც ადამიანის უფლებათა დაცვის კონკრეტულ სფეროებს ეხებიან – ეროვნული უმცირესობანი, მონობა, ქალის უფლებანი და სხვ.

ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის საკითხი. ეროვნულ უმცირესობათა წინაპრად გვევლინება „რელიგიური უმცირესობა“. ფეოდალურ სამყაროში, რომელიც არ იცნობდა ერის ცნებას, სახელმწიფოები ცდილობდნენ სხვა ქვეყანაში მცხოვრებ ერთმორწმუნეთა დაცვას ამ ქვეყანაში გაბატონებული უცხო რელიგიისაგან, რისთვისაც ამ ქვეყნებთან დებდნენ სათანადო შეთანხმებას. XVII საუკუნიდან ხშირდება ასეთი სახის ხელშეკრულებანი ევროპული სახელმწიფოების პრაქტიკაში, როგორც ერთმანეთს შორის (ვესფალიისა და ინსბრუკის 1648 წლის ხელშეკრულებანი, ვენის 1815 წლის კონგრესის აქტები), ასევე აღმოსავლეთის ქვეყნებთან (რუსეთ-თურქეთის 1774 წლის ხელშეკრულება და ა.შ.).¹³⁹

XX საუკუნიდან რელიგიურ უმცირესობათა დაცვა „ეროვნულ“ უმცირესობათა ინტერესების „უზრუნველყოფით“ იცვლება, დიდმა სახელმწიფოებმა დაქსაქსეს პატარა ერები ევროპის გულში საზღვრების ხელოვნურად გატარების მეშვეობით: ცნობილია, რომ ვერსალის სისტემამ (1919 წელს) აესტრია-უნგრეთის ადგილას შექმნა რამდენიმე სახელმწიფო, სადაც დიდი პროცენტი „ეროვნული უმცირესობანი“ იყო.

პოლონეთთან, ჩეხოსლოვაკიასთან, იუგოსლავიასთან, უნგრეთთან, ბულგარეთთან, რუმინეთთან, საბერძნეთთან და თურქეთთან დადებულ ხელშეკრულებებში ინგლისმა და საფრანგეთმა შეიტანეს სპეციალური პუნქტები „ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ“. მაგრამ შემდგომ ამ უმცირესობათა ჩივილებს და მოთხოვნებს არავინ ყურადღებას არ აქცევდა; ყრუ იყო მათი მოთხოვნებისადმი ერთა ლიგაც, რომელსაც უშუალოდ ეკისრებოდა უმცირესობათა ინტერესების დაცვა.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია უარყოფს ეროვნულ უმცირესობათა უფლებას – უშუალოდ მიმართონ მას პეტიციით, მაგრამ, ამავე დროს, აძლიერებს მოთხოვნას თვით სახელმწიფოების მიმართ ადამიანის და ერების ღირსებისა და თავისუფლების ხელშეუხებლობის დარღვი. წინააღმდეგ შემთხვევაში დამნაშავე სახელმწიფოს მიმართ შეიძლება გამოყენებულ იქნას იძულება. საკითხის დასმის უფლება გააჩნია ყველა წევრ-სახელმწიფოს და ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს. ამგვარად, გაერთიანებული ერების წესდება არ ხმარობს ტერმინს – „ეროვნული უმცირესობა“, მაგრამ ქმნის მათი დაცვის რეალურ გარანტიებს.

შემდგომ გაერო-ს ორგანოებში დაიწყო ეროვნული უმცირესობის ცნების და შინაარსის შემუშავება. ძალზე ძნელი გახდა „ეროვნული უმცირესობის“ ცნების დადგენა. ამან განაპირობა, რომ პაქტი ადამიანის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ იხსენიებს „ეთნიკურ, რელიგიურ და ენობრივ ჯგუფებს“, რომლებსაც მიეცემათ უფლება ისარგებლოს თავისი კულტურით, რელიგიით, შრობლიური ენით. ამგვარად ამ ჯგუფებს მიეცემა ფართო ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის უფლება და არა უფლება შექმნან ტერიტორიულ-პოლიტიკური წარმონაქმნი, მით უმეტეს, სუვერენული სახელმწიფო, რადგანაც ეს ჯგუფები ცხოვრობენ ტერიტორიაზე, რომელიც ისტორიულად მიეკუთვნება ამ სუვერენული სახელმწიფოს ხალხს (ერს) და მოქცეულია მისი სახელმწიფო საზღვრების ფარგლებში.

ეს დებულება შემდგომ კიდევ უფრო გაღრმავდა - ის ერიც, რომელიც ამა თუ იმ სახელმწიფოში ცხოვრობს და, თუნდაც ძირძველი მოსახლეობაა, მაგრამ უმცირესობას წარმოადგენს, მასაც თვითგამორკვევის უფლება არ გააჩნია, თუ ის დემოკრატიულ სახელმწიფოში ცხოვრობს და მისი ინტერესები ადეკვატურად არის დაცული და სხვ. სტრუქტურებში.

ურდევვე პრინციპად არის აღიარებული, რომ ეროვნული უმცირესობის პრეტენზია არ შეიძლება ეხებოდეს სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობასა და სუვერენიტეტს.

ეს კიდევ ერთხელ დამტკიცებული იქნა „პარიზის ქარტიის ახალი ვერსიისათვის“ და „ჰელსინკი-2“-ის გადაწყვეტილებებში.

დღეს „ეროვნული უმცირესობის“ ცნების ქვეშ იგულისხმება ჯგუფი, რომელიც რიცხობრივად მცირეა ძირითად მოსახლეობაზე და განსხვავდება მისგან თავისი ენით, რელიგიით, ეთნიკური კუთვნილებით.

ქ. შენევაში 1991 წლის ივლისში მოწვეულ ექსპერტთა თათბირზე მიღებულ იქნა ნუსხა იმ უფლება-მოვალეობებისა, რომელიც მიეცემა და ეკისრება ეროვნულ უმცირესობებს, მათ ცალკეულ წარმომადგენლებს. მთავარი ამოსავალი დებულება მდგომარეობს შემდეგში - ყოველ ეროვნულ უმცირესობას მიეცემა სრული თანასწორუფლებიანობა საზოგადოების პოლიტიკურ, სამოქალაქო, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ სფეროში. ამის გარდა სახელმწიფოს ევალემა შეუქმნას მათ ყველა პირობა თავისი ენობრივი, რელიგიური, თუ ეთნიკური თვითმყოფადობის განმტკიცებისა და განვითარებისათვის. აღსანიშნავია, რომ ამ დოკუმენტში ხაზგასმულია ეროვნული უმცირესობის მოვალეობა იმ ტერიტორიაზე, სადაც ისინი კომპაქტურად ცხოვრობენ. არ დაუშვან დისკრიმინაცია ამ რეგიონში მცხოვრები იმ პირების მიმართ, რომელნიც მიეკუთვნებიან სახელმწიფოში მცხოვრები ხალხის უმრავლესობას ან სხვა ეროვნულ უმცირესობას.

რაც შეეხება ეროვნული უმცირესობისათვის პოლიტიკური ავტონომიისა და თვითმმართველობის უფლების მინიჭებას, სახელმწიფოების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეს საკითხი სუვერენული სახელმწიფოს ხელისუფლებისა და ეროვნულ უმცირესობას შორის მიღწეული შეთანხმებით წყდება. მაგრამ საბოლოო გადაწყვეტილებას სახელმწიფოს ხელისუფლების უზენაესი ორგანო დებულობს ქვეყნის უშიშროებისა და ეროვნული ინტერესების გათვალისწინებით.

„ქელსინკი 2“-ის თათბირზე შეიქმნა სპეციალური ორგანო – „ეროვნული უმცირესობის საქმეთა უზენაესი კომისარი“, რომელსაც ევალება სახელმწიფოში ეთნიკური და სხვა სახის დაძაბულობის არსებობის დროულად დადგენა და სათანადო ზომების მიღება. ეს ზომები შეიძლება იყოს ან „წინასწარი გაფრთხილება“ ან „სასწრაფო მოქმედება“.

პირველ შემთხვევაში უზენაესი კომისარი, სათანადო ინფორმაციის მიღებისა და დაინტერესებულ მხარეებთან კონსულტაციის შემდეგ, მიმართავს მოქმედი თავმჯდომარის მეშვეობით უფროსი თანამდებობის პირთა კომიტეტს შეტყობინებით, რომ ამა და ამ სახელმწიფოში პოტენციალური კონფლიქტის წარმოშობის საფრთხე შეიქმნა (ე.ი. არსებული დაძაბულობა შეიძლება გადაიზარდოს კონფლიქტში ეროვნულ-ეთნიკურ რეგიონში, რომელიც დაემუქრება შშვიდობას, სტაბილურობას ან მონაწილე სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობას), რაც საბჭოს და კომიტეტის ყურადღებასა და სათანადო მოქმედებას მოითხოვს.

„სასწრაფო მოქმედება“ გულისხმობს უზენაესი კომისარის უფლებას ითხოვოს უმაღლესი თანამდებობის პირთა კომიტეტისაგან უფრო ფართო რწმუნებულება, რათა ყოველისმომცველად შეისწავლოს სიტუაცია, დაამყაროს უფრო მჭიდრო კონტაქტები დაინტერესებულ მხარეებთან. კომიტეტს უფლება აქვს უარყოს ასეთი თხოვნა ან, პირიქით, დააკმაყოფილოს იგი და გასცეს სათანადო მანდატი.

თუ კონფლიქტის თავიდან აცილება ვერ მოხერხდა, საკითხი გადადის ეროვნულ-ეთნიკურ ორგანოებში, რომლებიც აღჭურვილია უფლებით მიიღონ სათანადო ზომები, პირველ რიგში ეს ეხება „კონფლიქტების თავიდან აცილების ცენტრს“.

გაერო-ს ადამიანის უფლებათა კომისიის დისკრიმინაციის დაუშვებლობასა და უმცირესობათა დაცვის ქვეკომისიამ მოამზადა „დეკლარაცია ეროვნულ უმცირესობათა შესახებ“. გენერალურმა ასამბლეამ თავის 48-ე სესიაზე მიიღო ეს აქტი.

დეკლარაცია განსაზღვრავს იმ პირთა უფლებებსა და მოვალეობებს, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ ან ეთნიკურ, რელიგიურ და ენობრივ უმცირესობებს.

მათ მიეცემათ უფლება თავისუფლად ეზიარონ თავის კულტურას, რელიგიას, გამოიყენონ თავისი ენა საჯარო და პირად ცხოვრებაში, აქტიურად მიიღონ მონაწილეობა ქვეყნის კულტურულ, რელიგიურ, საზოგადოებრივ, ეკონომიკურ თუ სახელმწიფოებრივ

ცხოვრებაში. აგრეთვე, სახელმწიფოს ცენტრალური თუ რეგიონალური ორგანოების დონეზე მიიღოს მონაწილეობა იმ გადაწყვეტილებათა მიღებაში, რომლებიც ეხება უმცირესობის ბედს. იმ რეგიონში, სადაც ისინი ცხოვრობენ უმცირესობათა წევრები უფლებამოსილი არიან დაამყარონ კავშირები ამავე ჯგუფის სხვა წევრებთან ან სხვა უმცირესობებთან, საზღვარგარეთ მცხოვრებ ამ უმცირესობის მონათესავე პირებთან (მუხ. 1-3).

სახელმწიფოები საჭიროებისამებრ ღებულობენ ზომებს, რათა კანონის წინაშე სრული თანასწორობის საფუძველზე უზრუნველყონ უმცირესობის მიერ ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების რეალიზაცია; ქმნიან ხელსაყრელ პირობებს, რომლებიც მისცემენ საშუალებას აღნიშნულ პირებს გამოამჟღავნონ თავისებურებანი და განავითარონ თავისი კულტურა, ენა, რელიგია, ტრადიციები, ჩვეულებანი, თუ კონკრეტული საქმიანობა არ ეწინააღმდეგება ეროვნულ კანონმდებლობასა და საერთაშორისო საშარტალს; აღნიშნულ პირებს შეძლებისამებრ მისცენ საშუალება შეისწავლონ თავისი მშობლიური ენა ან მიიღონ განათლება ამ ენაზე; აქტიურად ჩააბან უმცირესობანი ქვეყნის ეკონომიკური პროგრესისა და განვითარების პროცესში.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია დებულება, რომლის თანახმად აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, რომელიც „ეწინააღმდეგება გაეროს მიზნებსა და პრინციპებს, მათ შორის სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის, ტერიტორიული მთლიანობისა და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის პრინციპებს“ (მუხლი 8, პუნქტი 4).

ეროვნულ უმცირესობათა საკითხი მწვავედ დადგა სსრ კავშირიდან გამოსულ სუვერენულ სახელმწიფოებში, და, პირველ რიგში, საქართველოში, აზერბაიჯანსა და მოლდოვაში, სადაც ე.წ. ეთნიკური კონფლიქტები იმართება რეაქციული წრეების მიერ და მათი უშუალო დახმარებით. ყველას კარგად ვსმის, რომ არც ყარაბახის, არც დნეპრისპირეთის, არც სამაჩაბლოსა და აფხაზეთის პრობლემები არ წარმოიშობოდა მოსკოვის პოლიტიკის წაქეზების გარეშე, რომელიც ცდილობდა აფეთქებინა შიგნიდან დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი ყოფილი „მოკავშირე რესპუბლიკები“.

საქართველოში ე.წ. „სამხრეთ ოსეთში“ და აფხაზეთში წარმოშობილი შეიარაღებული კონფლიქტები აშკარა პროვოკაციულ ხასიათს ატარებს და მიზნად ისახავს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის უხეშ ხელყოფას, საქართველოს გამოყოფას „ერის

თვითგამორკვევის უფლების“ რეალიზაციის მოტივით.

ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ეს პრინციპი ვერ შეეფარდება ერთ-ერთ უმცირესობას.

ამდენად, შეიარაღებული კონფლიქტები საქართველოს ტერიტორიაზე სამართალსაწინააღმდეგო ხასიათს ატარებს და მათმა წამომწყებმა უნდა აგოს პასუხი სახელმწიფო დანაშაული ჩადენის გამო, რაც არ გამოირიცხავს ამ კონფლიქტში ჩაბმული მხარეების მიერ ომის წესების დაცვას (იხ. თავი XV).

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში მოქმედებს რამდენიმე სპეციალური დანიშნულების კონვენცია:

1. კონვენციები და შეთანხმებანი მონობისა და მონობით ვაჭრობის აღკვეთის შესახებ.

2. კონვენცია ქალთა პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ. (მიღ. 1952 წ.).

3. კონვენცია მამაკაცთა და ქალთა თანაბარი შრომის თანაბარი ანაზღაურების შესახებ. (მიღ. 1952 წ. შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის კონფერენციის მიერ).

4. კონვენცია ქორწინებაში მყოფი ქალის მოქალაქეობის შესახებ. (მიღ. 1957 წ.).

5. კონვენცია ქალის მიმართ დისკრიმინაციის ყოველგვარი ფორმის ლიკვიდაციის შესახებ, (მიღ. 1977 წ.).

აღამიანის უფლებათა დაცვისათვის იღწვიან გაეროს სპეციალ-იზებული ორგანიზაციებიც.

იუნესკო-ს ჩარჩოებში მოქმედებს 1960 წლის კონვენცია განათლების სფეროში დისკრიმინაციასთან ბრძოლის შესახებ, ხოლო შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციაში კონვენცია (N111) შრომის და დასაქმების სფეროში (1958 წ.).

4. გაეროსა და რეგიონალურ ორგანიზაციებში

აღამიანის უფლებათა დაცვის ორგანიზაცია

საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულებების შესრულება ყველა სახელმწიფოს საშინაო საქმეა. მაგრამ ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე სახელმწიფოები აღიარებენ საერთაშორისო ორგანოების უფლებას – კონტროლი გაუწიონ მათ მყარ ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულების მსვლელობას.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ გაერო-ს ფუნქციები აღამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში გათვალისწინებულია წესდების პრეამბულაში, პირველი მუხლის მე-3 პუნქტით, მე-13, 62, 76, აგრეთვე 55-ე და

56-ე მუხლებში. გაერო-ს ძირითადი ორგანოები, რომლებიც ადვოკატი-ვილნი არიან უფლებით – განიხილონ ადამიანის უფლებათა საკითხები არის გენერალური ასაბლესა და ეკონომიკური და სოციალური საბჭო.

ადამიანის უფლებათა საკითხების უმრავლესობა განიხილება გენერალური ასამბლეის სესიების დროს. პირველად საკითხები იხილება მესამე კომიტეტში (სოციალური, ჰუმანიტარული და კულტურული საკითხების კომიტეტი). ზოგიერთი საკითხი გადაეცემა სხვა კომიტეტებში – პირველ და სპეციალურ პოლიტიკურ კომიტეტში, მეორე (საფინანსო საკითხები) ან მეოთხე კომიტეტში (არათვითმშართველი და მეურვეობაში მყოფი ტერიტორიები) და სხვ. ყოველი კომიტეტი საკითხს განიხილავს დღის წესრიგის მიხედვით და განიხილვის დამთავრებისას უგზავნის გენერალური ასამბლეის პლენარულ სხდომას სპეციალურ მოხსენებას კენჭისყრის შედეგების ჩათვლით.

გენერალურ ასამბლესა უფლება აქვს შექმნას დამხმარე ორგანოები, რასაც ის ხშირად აკეთებს. ასე მაგალითად, შეიქმნა სპეციალური კომიტეტი აპარტიდის თაობაზე, სპეციალური ჯგუფი ოკუპირებულ არაბულ ტერიტორიებზე ისრაელის მიერ ადამიანის უფლებათა დარღვევის შესამოწმებლად.

გენერალური ასამბლეის სესიებს შორის პერიოდში ადამიანის უფლების დარღვევების აღმოჩენის ხელშეწყობას ეწევა ეკონომიკური და სოციალური საბჭო (ეკოსოსი). იგი შედგება 54 წევრისაგან, რომელთაც ირჩევენ სამი წლის ვადით გენერალური ასამბლეის პლენარულ სხდომაზე შემდეგი გეოგრაფიული წარმომადგენლობის წესის დაცვით: აფრიკის ქვეყნებიდან – 14, აზიის ქვეყნებიდან – 10, ლათინური ამერიკიდან – 10, დასავლეთ ევროპისა და სხვა ქვეყნებიდან – 13, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან – 6.

ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს მუშაობის საერთო გეზი სწორი მიმართულებით ვითარდება, იგი მიმართულია ძირითადად ადამიანის უფლებების უხეში და მასობრივი დარღვევების წინააღმდეგ, როგორცაა რასობრივი დისკრიმინაცია, აპარტიდი.

მთავარ დამხმარე ორგანოს ადამიანის უფლებათა დაცვის დარგში წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა საბჭო, რომელიც შეიქმნა 2005 წელს ადამიანის უფლებათა კომისიის ნაცვლად, რომელიც 1946 წლიდან მოღვაწეობდა. საბჭო შედგება 47 წევრისაგან.

1947 წელს ადამიანის უფლებათა კომისიამ შექმნა დისკრიმინაციის დაუშვებლობისა და უმცირესობათა დაცვის ქვეკომისია,

რომელსაც ამჟამად ეწოდება გაეროს ადამიანის უფლებათა ხელშეწყობისა და დაცვის ქვეკომისია.

ქვეკომისიის დღის წესრიგში მუდმივად დგას საკითხი ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების დარღვევის შესახებ ყველა ქვეყანაში, განსაკუთრებით კოლონიებში, დამოკიდებულ ქვეყნებსა და ტერიტორიებზე რასისტული დისკრიმინაციისა და სეგრეგაციის, აგრეთვე აპარტეიდის პოლიტიკის ჩათვლით. ამ საკითხის განხილვისას ქვეკომისია ატარებს დია სხდომებს, რომელთა მსვლელობაში ქვეკომისიის ყველა წევრს, გაეროს ყველა დანარჩენ წევრ-სახელმწიფოს მეთვალყურეს და 1 და 2 კატეგორიის არამთავრობათშორის ორგანიზაციებს უფლება აქვთ მონაწილეობა მიიღონ კამათში.

ევროპის საბჭო

როგორც აღინიშნა, მთელ რიგ რეგიონალურ საერთაშორისო ორგანიზაციაში მიღებულია საერთაშორისო აქტები და შექმნილია ორგანოები ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით (ამერიკის სახელმწიფოების ორგანიზაცია, აფრიკის ერთიანობის ორგანიზაცია და სხვა).

განსაკუთრებული ადგილი უკავია ევროპის საბჭოს, ერთ-ერთ უძველეს რეგიონალურ სახელმწიფოთშორის ორგანიზაციას, რომელსაც იმთავითვე საფუძვლად დაედო ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა სფეროში სავალდებულო საერთაშორისო-სამერთლდებრივი აქტების შემუშავება და მათი შესრულების ცალკეული წევრი სახელმწიფოების მხრიდან მკაცრი მაკონტროლებელი ორგანოთა სისტემის შექმნა.

ევროპის საბჭო შეიქმნა 1949 წლის 5 მაისს ქ. ლონდონში დასავლეთ ევროპის ათი სახელმწიფოს – ბელგიის, დანიის, დიდი ბრიტანეთის, იტალიის, ირლანდიის, ლუქსემბურგის, ნიდერლანდების, ნორვეგიის, საფრანგეთისა და შვედეთის საგარეო საქმეთა მინისტრების მიერ ორგანიზაციის წესდების ხელმოწერის შედეგად.

1949-1970 წლებში ორგანიზაციაში გაწევრიანდა დასავლეთ ევროპის კიდევ რვა სახელმწიფო. 1990 წლამდე ორგანიზაცია რჩებოდა დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოთა გაერთიანებად. 1989 წელს ევროპის საბჭომ შემოიღო ქვეყნებისათვის სპეციალური სტუმრის სტატუსის მინიჭების ინსტიტუტი, რითაც ხელი შეეწყო ორგანიზაციის არაწევრ სახელმწიფოებთან ურთიერთობის დამყარებას. პოსტ-კომუნისტურ სივრცეში განვითარებულმა პროცესებმა ევროპის

საბჭოს წევრობა შემადგენლობაზეც იქონია გავლენა. 1993 წლის 8-9 ოქტომბერს ქ. ვენაში ჩატარდა ევროპის საბჭოს სამიტი, სადაც ოფიციალურად დადასტურდა ევროპის საბჭოს გაფართოების პოლიტიკა. ევროპის საბჭოში გაწევრიანდა ყოფილი სოციალისტური ბანაკის 17 სახელმწიფო. დღეისთვის ევროპის საბჭოში 41 წევრი სახელმწიფოა. ზემოთ ხსენებული 10 სახელმწიფოს გარდა ევროპის საბჭოს შეუერთდნენ თურქეთი, საბერძნეთი (1949), გერმანია და ესპანეთი (1950), ავსტრია (1956), კვიპროსი (1961), შვეიცარია (1963), მალტა (1965), პორტუგალია (1976), ესპანეთი (1977), ლიხტენშტეინი (1978), სან-მარინო (1988), ფინეთი (1989), უნგრეთი (1980), პოლონეთი (1991), ბულგარეთი (1992), ესტონეთი, ლიტვა, რუმინეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, ჩეხეთის რესპუბლიკა (1993), ანდორა (1994), ალბანეთი, ლატვია, მაკედონია, მოლდოვა, უკრაინა (1995), რუსეთი, ხორვატია (1996), საქართველო (1999), აზერბაიჯანი და სომხეთი (2000), ბოსნია-ჰერცეგოვინა (2004), სერბია და მონტენეგრო, მონაკო (2004).

ჯერჯერობით საბჭოს ჰყავს ერთი „სტუმრის სტატუსის“ მქონე სახელმწიფო ბოსნია-ჰერცეგოვინა.

ევროპის ნებისმიერ სახელმწიფოს შეუძლია გახდეს ევროპის საბჭოს წევრი, თუ საბჭო ჩათვლის, რომ ამ სახელმწიფოში დაცულია კანონის უზენაესობა და ადამიანის უფლებები არა სიტყვით, არამედ საქმით.

ევროპის საბჭო მდებარეობს ქ. სტრასბურგში (საფრანგეთი).

ევროპის საბჭო სახელმწიფოთაშორისი ორგანიზაციაა, რომელიც ასრულებს შემდეგ ამოცანებს:

– ადამიანის უფლებების, პლურალისტური დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობის დაცვა; ევროპული კულტურის თვითმყოფადობის აღქმისა და განვითარებისათვის ხელშეწყობა; ევროპის თანამეგობრობის წინაშე მდგარი პრობლემების (ეროვნული უმცირესობის, ქსენოფობიის, შეუწყნარებლობის, გარემოს დაცვის, ადამიანის კლონირების, შიდსის, ორგანიზებული დანაშაულისა და ა.შ.) გადაწყვეტის ერთობლივი გზების ძიება: პოლიტიკური, საკანონმდებლო და სასამართლო რეფორმების მხარდაჭერის გზით ევროპაში დემოკრატიული სტაბილურობის განმტკიცება.

ევროპის საბჭო განიხილავს ევროპის თანამეგობრობის ყველა უმნიშვნელოვანეს საკითხს, გარდა თავდაცვის საკითხებისა. მისი მოქმედების პროგრამა მოიცავს შემდეგ სფეროებს: ადამიანის უფლებები, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები, თანამშრომლობა სამართლებრივ სფეროში, სოციალური და ეკონომიკური საკითხე-

ბი, ჯანმრთელობის დაცვა, განათლება, კულტურა, სპორტი, ახალგაზრდობა, ადგილობრივი დემოკრატია და საზღვრისპირა თანამშრომლობა, გარემოს დაცვა და რეგიონალური დაგეგმარება.

ევროპის საბჭოს ორგანოებია:

მინისტრთა კომიტეტი – ხელმძღვანელი ორგანო, რომელიც შედგება ყველა წევრი სახელმწიფოს საგარეო საქმეთა მინისტრებისაგან (ან მუდმივ წარმომადგენლებისაგან ევროპის საბჭოში). კომიტეტი იხილავს და იღებს ბიუჯეტს, წევრებს ახალი წევრების მიღების საკითხს, განსაზღვრავს ორგანიზაციის პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს. მისი გადაწყვეტილებები რეკომენდაციის სახეს ატარებს, მათ შორის კონვენციების და სხვა შეთანხმებების ტექსტები, რომლებიც სავალდებულოა ყველა წევრი სახელმწიფოსათვის მათი რატიფიკაციის შემდეგ. ზოგიერთი კონვენციის რატიფიცირება აუცილებელია საბჭოში სრულყოფილებიანი წევრობისათვის (მაგ. ევროპის კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ).

საპარლამენტო ასამბლეა – ეროვნული პარლამენტების წევრების ფორუმი, რომელიც იხილავს საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და საერთაშორისო პოლიტიკის საკვანძო საკითხებს. მასში ყოველი წევრი სახელმწიფო წარმოდგენილია ეროვნულ პარლამენტში არსებული ძირითადი პოლიტიკური პარტიების და მოძრაობების წარმომადგენლებისაგან. (ამჟამად დაახლოებით 700-მდე დეპუტატია). იკრიბება პლენარულ სხდომებზე წელიწადში ოთხჯერ. მისი გადაწყვეტილებანი რეკომენდაციის სახით ეგზავნება მინისტრთა კომიტეტს, როგორც საბოლოო ინსტანციაში, მაგრამ ახალი წევრების მიღება კომიტეტს არ შეუძლია პარლამენტის თანხმობის გარეშე.

ევროპის ადგილობრივ და რეგიონალურ ხელისუფლებათა კონგრესი – შედგება წევრი სახელმწიფოების ადგილობრივი ხელისუფლების პალატისა და რეგიონების პალატისაგან. იკრიბება წელიწადში ერთხელ ქ. სტრასბურგში. ძირითადი ამოცანაა განამტკიცოს დემოკრატიული ინსტიტუტების დანერგვა და განვითარება ადგილებზე.

სამდივნო – უწევს ტექნიკურ დახმარებას ყველა მთავარ ორგანოს, მრავალ კომისიას. შედგება 1 300 თანამშრომლისაგან. სამდივნოს სათავეში უდგას გენერალური მდივანი, რომელსაც ირჩევს საპარლამენტო ასამბლეა.

ევროპის საბჭო გამოიჩენს მრავალი ფუძემდებლური ხასია-

თის მქონე საერთაშორისო კონცეფციების შემუშავებით, ერთი მათგანი წინ უსწრებდა გაეროს სისტემაში მიმდინარე პროცესებს. ასე, მაგ. უკვე 1950 წელს მიღებული იქნა ევროპის საბჭოს კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ (მოგვიანებით მასში შეტანილ იქნა მნიშვნელოვანი დამატებები 11 ოქმის სახით). აღსანიშნავია ასევე ევროპის სოციალური ქარტია, რომელიც მიღებული იქნა 1961 წელს, ხოლო 1996 წელს ჩამოყალიბდა მისი გადამუშავებული ტექსტი. სულ, დღეისათვის მიღებულია 150-ზე მეტი დოკუმენტი, რომლებიც ეხება ეროვნულ უმცირესობებს, რეგიონალურ ენებს, არჩევნების დემოკრატიზაციას, წამების აკრძალვას და სხვ. საქართველო მრავალი კონვენციის მონაწილეა, ზოგიერთი კი განხილვის პროცესშია.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია და ევროპის სასამართლო, რომელიც შექმნილია ამ კონვენციის ძალით.

ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა შესახებ – საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც მიღებულია რომში 1950 წლის 4 ნოემბერს და ძალაში შევიდა 1953 წლის 3 სექტემბერს. კონვენცია პირველი იურიდიულად საავტორიტეტო საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტია, რომელმაც მოიცვა ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა კომპლექსი.

კონვენცია ითვალისწინებს რიგ უფლებასა და თავისუფლებას, მათ შორის სიცოცხლის უფლებას, წამების, მონობისა და იძულებითი სამუშაოს აკრძალვას, სიცოცხლისა და უსაფრთხოების უფლებას, სამართლიანი სასამართლოს მიერ დაცვას, პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლებას, მრწამსისა და სიტყვის თავისუფლებას, შეკრებისა და ასოციაციის თავისუფლებას, დარღვეული უფლებების ეფექტური აღდგენის უფლებას, დისკრიმინაციის აკრძალვას და სხვა. რიგი უფლებები გათვალისწინებულია კონვენციის დამატებით ოქმებში. კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან უზრუნველყონ კონვენციითა და მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებები მისი იურისდიქციის ქვეშ მყოფი ნებისმიერი პირისათვის.

კონვენციის ეფექტურობა განპირობებულია ადამიანის უფლებათა დაცვის შექმნილი სისტემით. კონვენციაში განმტკიცებული ვალდებულებების ეფექტურ შესრულებაზე ზედამხედველობის განხორციელებისათვის შექმნილია ადამიანის უფლებათა ევროპული

სასამართლო (მუხლი 19, აგრეთვე ოქმი №11), რომელშიც წარმოდგენილია ყველა წევრი სახელმწიფო.

კონვენციის მონაწილე თითოეულ სახელმწიფოს ენიჭება უფლება მიმართოს სასამართლოს კონვენციის სხვა მონაწილე სახელმწიფოს მიერ კონვენციის დებულებათა დარღვევის შესახებ (მუხლი 33).

სასამართლო ასევე უფლებამოსილია განსახილველად მიიღოს საჩივრები კერძო პირის, არასამთავრობო ორგანიზაციის ან პირთა ჯგუფისაგან, კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოების მიერ მათი უფლებების დარღვევის შესახებ (მუხლი 34). სასამართლო ასევე უფლებამოსილია გამოიტანოს საკონსულტაციო დასკვნა კონვენციის და მისი ოქმების განმტკიცების საკითხზე (მუხლი 48).

სასამართლო განსახილველად იღებს მხოლოდ იმ საჩივრებს, რომლებიც აკმაყოფილებს კონვენციით დადგენილ მოთხოვნებს. სასამართლო მიუღებლად ჩათვლის საჩივარს თუ პირის, არასამთავრობო ორგანიზაციისა ან პირთა ჯგუფის მიერ არ არის ამოწურული თავისი უფლებების დაცვის შიდასახელმწიფოებრივი საშუალებები; ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოების საბოლოო გადაწყვეტილებიდან სასამართლოში საჩივრის წარდგენამდე ექვს თვეზე მეტია გასული; საჩივარი ანონიმურია; იგი უკვე განიხილებოდა სასამართლოს მიერ ან სხვა საერთაშორისო საზედამხედველო ორგანოს მიერ; შეუთავსებელია კონვენციის დებულებებთან; აშკარად დაუსაბუთებელია ან საჩივრის წარდგენის უფლების ბოროტად გამოყენებაა. სასამართლოს უფლება აქვს მიუღებლად გამოაცხადოს საჩივარი, თუ იგი ჩათვლის, რომ საჩივარი არ აკმაყოფილებს დადგენილ მოთხოვნებს.

იმ შემთხვევაში, თუ საჩივარი გამოცხადებულია მისაღებად, სასამართლო იღებს ზომებს საქმის დაინტერესებულ მხარეებს შორის (მომჩივანი და სახელმწიფო) მეგობრული გზით გადაწყვეტისათვის (მუხლი 38). მხარეებს შორის დავის მეგობრული გზით გადაწყვეტის მიღწევის შემთხვევაში შესაბამისი სახელმწიფო ფინანსურ კომპენსაციას უხდის ადამიანის უფლებათა დარღვევის მსხვერპლს, ხოლო რიც შემთხვევაში, სახელმწიფოს ცვლილება ცი შეაქვს თავის კანონმდებლობაში.

იმ შემთხვევაში, თუ მეგობრული გზით მხარეებს შორის შეთანხმება არ იქნა მიღწეული, სასამართლო განიხილავს საჩივარს და გამოაქვს საბოლოო განაჩენი.

საჩივრების განხილვის მიზნით სასამართლოში შექმნილია სამი

მოსამართლისაგან შემდგარი კომიტეტები, შეიდი მოსამართლისაგან შემდგარი პალატები და ჩვიდმეტი მოსამართლისაგან შემდგარი დიდი პალატა (მუხლი 27).

საკითხს, მისაღებია თუ არა საჩივარი, განიხილავს სამი მოსამართლისაგან შემდგარი კომიტეტები. არსებითად საჩივრები განიხილება პალატების მიერ. დიდი პალატა განიხილავს კონვენციის განმარტების განსაკუთრებით სერიოზულ საკითხებს და ასევე იმ საკითხებს, რომლებიც გადაეცემა მას მოდავე მხარეების მოთხოვნის საფუძველზე.

ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლოს განაჩენი იურიდიულად სავალდებულოა სახელმწიფოებისათვის. სასამართლოს განაჩენის შესრულებაზე ზედამხედველობას ახორციელებს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტი (მუხლი 46).

სასამართლო განლაგებულია ქ. სტრასბურგში (საფრანგეთი). საქართველომ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპის კონვენციის რატიფიცირება მოახდინა 1999 წელს, ხოლო 1999 წლის მაისში წვერი არჩეულ იქნა სასამართლოს შემადგენლობაში.

ადამიანის უფლებათა განმტკიცების განვითარებისა და დაცვის სფეროში უნივერსალური საერთაშორისო კონტროლის ორგანოები და პროცედურები

ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის ორგანიზაციისა და განმტკიცების მიზნით თანამედროვე საერთაშორისო-სამართლებრივმა პრაქტიკამ შეიმუშავა საერთაშორისო კონტროლის მექანიზმის სხვადასხვა სახეები. უნდა ითქვას, რომ ამ სახის თანამშრომლობა ახალია საერთაშორისო-სამართლებრივ პრაქტიკაში და პირველ ხანებში სახელმწიფოების უნდობლობას იწვევდა. საჭირო გახდა ხანგრძლივი და მძაფრი დიპლომატიური მოლაპარაკება, მანამ საერთაშორისო კონტროლის პირველი ფორმები ჩამოყალიბდა.

ერთ-ერთ გამოცდილ ფორმად გვევლინება ის პროცედურა, რომელიც გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ჩარჩოებში ჩამოყალიბდა წესდებით და გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული დეკლარაციებისა და რეზოლუციების შესრულების კონტროლის მიზნით.

ექონომიკური და სოციალური საბჭოს 1956 წლის 26 ივლისის 1074 (XXIX) რეზოლუციის ძალით დაწესდა გაერო-ს წევრ-სახელ-

მწიფოთა მიერ გენერალური მდივნისათვის პერიოდული მოხსენებების წარდგენის პროცედურა. მოხსენებების წარდგენა ხდება სამწლიანი ციკლების მიხედვით. გენერალური მდივანი გზავნის ამ მოხსენებებს ადამიანის უფლებათა კომისიაში, რომელიც მათ განსახილველად ქმნის სპეციალურ ჯგუფს. ერთდროულად კომისიას ეგზავნება წარდგენილი მოხსენებების ანალიზური მიმოხილვა, რომელშიც დასისტემებულია წარმოდგენილი ინფორმაცია. განხილვის შედეგებს ჯგუფი, რომელიც კომისიის სესიის დაწყებამდე რამდენიმე დღით ადრე იკრიბება, განსახილველად უგზავნის ადამიანის უფლებათა საბჭოს, ეს უკანასკნელი კი განხილვის შედეგებს ატყობინებს ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს კომისიას მოხსენების სახით, რომელიც შეიცავს შენიშვნებსა და რეკომენდაციებს.

გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ასეთი სისტემა ამართლებს თავის დანიშნულებას და საერთაშორისო თანამშრომლობის ერთ-ერთ საქმიან და ნაყოფიერ ფორმას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ მოხსენებები განიხილება ისეთ მნიშვნელოვან საერთაშორისო ორგანოებში, როგორიცაა ადამიანის უფლებათა კომისია და ეკონომიკური და სოციალური საბჭო, რომელთა სხდომებს ბევრი სხვა წევრ-სახელმწიფო, გაერო-ს სპეციალიზებული ორგანიზაციები და აგრეთვე უამრავი ნებაყოფლობითი საერთაშორისო არასამთავრობათაშორისო ორგანიზაცია ესწრება, აიძულებს მოხსენების წარმომდგენ სახელმწიფოს, სრული პასუხისმგებლობით მოეკიდოს ამ საქმეს. რადგანაც ყოველი მოხსენება უნდა ასახავდეს შესაფერისი უფლებების აღმინისტრაციულ ღონისძიებებს, ყოველი სამწლიანი ციკლის მოახლოებისას სახელმწიფოები ცდილობენ ახალი ღონისძიებების გატარებას და ერიდებიან ადამიანის უფლებათა უხეშ დარღვევებს.

ყველაფერი ეს ობიექტურად დადებითად მოქმედებს ადამიანის უფლებათა გარანტიისა და განმტკიცების პროცესზე მსოფლიოს მასშტაბით. მოხსენებათა წარდგენის სისტემა შემოღებულია აგრეთვე საერთაშორისო პაქტით ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ, რომელიც ავალებს პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს, წარუდგინოს გაერო-ს გენერალურ მდივანს მოხსენებები იმის თაობაზე, თუ რა ღონისძიებებს ახორციელებენ და რა პროგრესს მიაღწიეს ამ პაქტით აღიარებული უფლებების დაცვის საქმეში. გენერალური მდივანი ამ მოხსენებებს უგზავნის ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს ამ პაქტის დებულებათა შესაბამის-

სად. გენერალური მდივანი ამ მოხსენებებს უგზავნის აგრეთვე სპეციალიზებულ დაწესებულებებს, უფრო სწორად, იგზავნება პაქტის მონაწილე იმ სახელმწიფოთა მოხსენება ან მოხსენებათა რომელიმე შესაბამისი ნაწილი, რომლებიც ამ სპეციალიზებულ დაწესებულებათა წევრები არიან, რამდენადაც ასეთი მოხსენება ან მოხსენებათა ნაწილები მათი კონსტიტუციური აქტების შესაბამისად ეხება ზემოაღნიშნულ დაწესებულებათა მოვალეობების ფარგლებში შემავალ რომელიმე საკითხს. როგორც ცნობილია, ძირითადად აქ ნაგულისხმები არიან გაერო-ს ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული ორგანიზაცია და ჯანმრთელობის საერთაშორისო ორგანიზაცია.

პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები თავიანთ მოხსენებებს წარმოადგენენ ეტაპობრივად იმ პროგრესის შესაბამისად, რომელიც ეკონომიკურმა და სოციალურმა საბჭომ ერთი წლის მანძილზე პაქტის ძალაში შესვლის შემდეგ უნდა დაადგინოს მონაწილე სახელმწიფოებსა და დაინტერესებულ სპეციალიზებულ დაწესებულებებთან კონსულტაციით (მუხ. 17). საბჭოს შეუძლია შეუთანხმდეს სპეციალიზებულ დაწესებულებებს იმის თაობაზე, რომ წარუდგინოს მოხსენებანი პაქტის იმ დებულებათა შესრულების გზაზე მიღწეული პროგრესის შესახებ, რომლებიც განეკუთვნება მათი საქმიანობის სფეროს (მუხ. 18). საბჭოს შეუძლია მოხსენებები ადამიანის უფლებათა კომისიას გადასცეს განსახილველად და ზოგადი რეკომენდაციების მისაცემად ან, შესაბამის შემთხვევაში, ცნობად. პაქტის მონაწილე დაინტერესებულ სახელმწიფოებსა და სპეციალიზებულ დაწესებულებებს შეუძლიათ ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს წარუდგინოს შენიშვნები ყველა ზოგადი რეკომენდაციის გამო ან ადამიანის უფლებათა კომისიის რომელიმე მოხსენებასა თუ რომელიმე დოკუმენტებში მითითებული ასეთი ზოგადი რეკომენდაციის გამო (მუხ. 20).

ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს შეუძლია დროდადრო წარუდგინოს გენერალურ ასამბლეას მოხსენებები, რომლებშიც იქნება ზოგადი ხასიათის რეკომენდაციები და ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებისა და სპეციალიზებული დაწესებულებებისაგან მიღებული ამ ცნობების მოკლე შინაარსი, რომლებიც ეხება პაქტით აღიარებული უფლებების საყოველთაო დაცვის უზრუნველყოფისათვის განსახორციელებელ ღონისძიებებსა და მიღწეულ შედეგებს (მუხ. 21).

ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს შეუძლია გაერთიანებული

ერების ორგანიზაციის სხვა ორგანოების, მათი დამხმარე ორგანოებისა და ტექნიკური დახმარების სპეციალიზებულ დაწესებულებათა ყურადღება მიაქციოს პაქტის ამ ნაწილში აღნიშნულ მოხსენებებთან დაკავშირებით წამოჭრილ ყველა საკითხს, რომლებიც შესაძლოა სასარგებლო იყოს ამ ორგანოებისათვის, როცა თითოეულ მათგანს თავისი კომპეტენციის ფარგლებში გამოაქვთ გადაწყვეტილებანი, თუ რამდენად მიზანშეწონილია საერთაშორისო ღონისძიებანი, რომლებსაც შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ამ პაქტის თანდათან და ეფექტიან ხორცშესხმას (მუხ. 22).

პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები შეთანხმდნენ, რომ აღიარებულნი უფლებების განხორციელების ხელშემწყობ საერთაშორისო ღონისძიებებს განეკუთვნება ისეთი საშუალებების გამოყენება, როგორცაა კონვენციების დადება, რეკომენდაციათა მიღება, ტექნიკური დახმარების გაწევა და კონსულტაციების მიზნით რეგიონალური თათბირებისა და ტექნიკური თათბირების მოწვევა, აგრეთვე დაინტერესებულ მთავრობებთან ერთად ორგანიზებული გამოკვლევები (მუხ. 23).

როგორც ვხედავთ, საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ მჭიდროდ აკავშირებს პაქტის მონაწილე სახელმწიფოების მოვალეობებს გაეროს ორგანოთა სისტემასთან.

მოხსენებათა წარდგენის პროცედურა გათვალისწინებულია იმ პაქტითაც, რომელიც სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს ეხება, მაგრამ ეს პროცედურა აგებულია არა მუდმივ საწყისებზე, არამედ დამოკიდებულია ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მოთხოვნაზე (მუხ. 40). კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ლიკვიდაციის შესახებ და კონვენცია აპარტეიდის შესახებ აგრეთვე ითვალისწინებს მოხსენებათა პროცედურას. თუ პაქტი სოციალური და პოლიტიკური უფლებების შესახებ და კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის შესახებ მოხსენებათა განსახილველად სპეციალურ ორგანოებს აწესებს, რაზედაც ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი, კონვენცია აპარტეიდის შესახებ საერთაშორისო კონტროლს გაეროს ორგანოებს აკისრებს.

ადამიანის უფლებათა კომიტეტი ქმნის სპეციალურ ჯგუფს, რომელიც კომიტეტსა და კონვენციაში მონაწილე სახელმწიფოთა სამი წარმომადგენლისაგან შედგება. ჯგუფი განიხილავს წარმოდგენილ მოხსენებებს და შედეგებს აცნობებს კომისიას. თვით ადამიანის უფლებათა კომიტეტი კი საკმაოდ ფართო ფუნქციებით

არის აღჭურვილი. მოხსენებების განხილვის გარდა, კომისიამ უნდა შეადგინოს სია იმ პირებისა, ორგანიზაციებისა, დაწესებულებებისა და სახელმწიფოს წარმომადგენლებისა, რომელთაც ბრალი ედებათ კონვენციის II მუხლში ჩამოთვლილი დანაშაულის ჩადენაში. ამის გარდა უნდა შედგეს სია იმ პირებისა, რომელთა მიმართ კონვენციაში მონაწილე სახელმწიფოები აწარმოებენ სასამართლო პროცესებს.

ადამიანის უფლებათა კომიტეტი და რასობრივი დისკრიმინაციის ლიკვიდაციის კომიტეტი თავისი სტრუქტურითა და კომპეტენციით ერთმანეთის მსგავსია. ეს იმით აიხსნება, რომ კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ლიკვიდაციის შესახებ შემუშავებულ იქნა საერთაშორისო პაქტების დებულებების გათვალისწინებით. მართალია, იგი უფრო ადრე (1969 წლის იანვარში) შევიდა ძალაში, ვიდრე პაქტები, მაგრამ საკონტროლო მექანიზმის სტრუქტურა და კომპეტენცია სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა პაქტის რიგ დებულებებს იმეორებს.

აღნიშნული პაქტის 28-29-ე და კონვენციის მე-8 მუხლების თანახმად, ადამიანის უფლებათა კომიტეტი და რასობრივი დისკრიმინაციის კომიტეტი ირჩევიან ოთხი წლით, 18 წევრის შემადგენლობით (ყოველ ორ წელიწადში 9 წევრის გადარჩევით). ორივე კომიტეტს ირჩევს მონაწილე სახელმწიფოთა სპეციალური კონფერენცია წევრთა სამართლიანი გეოგრაფიული განაწილების გათვალისწინებით. 1969 წელს არჩეულ იქნა რასობრივი დისკრიმინაციის ლიკვიდაციის კომიტეტი, ხოლო 1977 წელს – ადამიანის უფლებათა კომიტეტი, ორივე კომიტეტი ატარებს ყოველწლიურად ორ სესიას. რასობრივი დისკრიმინაციის ლიკვიდაციის კომიტეტი განიხილავს სახელმწიფოების მიერ წარდგენილ მოხსენებებს, რასაც კონვენციის მე-9 მუხლი მოითხოვს. კონვენციის მე-15 მუხლზე დაყრდნობით კომიტეტმა ჩათვალა, რომ მას შეუძლია განიხილოს ყველა ის მოხსენება, პეტიცია ან სხვა ინფორმაცია, რომელსაც განაგებს გაერო-ს სხვა ორგანოები და რომელიც კონვენციით გათვალისწინებულ საკითხებს ეხება (მიუხედავად იმისა, ეხება ეს ინფორმაცია კონვენციაში მონაწილე სახელმწიფოს თუ არა) და საჭიროების შემთხვევაში შეიტანოს თავისი აზრი გენერალური ასამბლეისათვის წარდგენილ მოხსენებაში.

კომიტეტი მეტად მოქნილი და ეფექტური ორგანო გამოდგა. მან უკვე 30-ზე მეტი სხდომა ჩაატარა. ყველა მათგანი სერიოზულ და საქმიან ვითარებაში წარმოებდა და წარმოებს. კომიტეტმა რამდენ

ნიმე სერიოზული დასკვნა გამოიტანა; მაგალითად, მიუთითა რასობრივი დისკრიმინაციის ფაქტზე აშშ-ის ადმინისტრაციის იურისდიქციის ქვეშ მყოფი პანამის არხის ზონაში, მხილებულ იყო აგრეთვე ისრაელის მიერ ოკუპირებულ პოლანის მაღლობების არეში არსებული დისკრიმინაცია. ეს ინფორმაცია მოწოდებული იყო შესაბამისად პანამისა და სირიის მთავრობების მიერ, რომელნიც განიხილავენ ამ არეებს თავისი სუვერენიტეტის ქვეშ მყოფ ტერიტორიებად. გენერალურმა ასამბლეამ მიაქცია ამ გარემოებას ყურადღება და შესაბამისი რეკომენდაციები შეიტანა კომიტეტის მოხსენების თაობაზე მიღებულ რეზოლუციებში.

ამავე პრინციპზეა აგებული ადამიანის უფლებათა კომიტეტი, რომელიც 1977 წლიდან მუშაობს. პაქტის მე-40 მუხლის თანახმად, პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები კისრულობენ ვალდებულებას, წარმოადგინონ მოხსენებები, თუ რა ღონისძიებები დასახეს ამ პაქტით აღიარებულ უფლებათა განხორციელებისათვის და რა პროგრესს მიაღწევს ამ უფლებათა გამოყენებაში.

რასობრივი დისკრიმინაციის ლიკვიდაციის შესახებ კონვენციისაგან განსხვავებით პაქტი შეიცავს დებულებას (მუხ. 41), რომ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოს ყოველთვის შეუძლია ცნოს კომიტეტის კომპეტენცია – მიიღოს და განიხილოს ცნობა, სადაც რომელიმე მონაწილე სახელმწიფო ამტკიცებს, რომ მეორე მონაწილე სახელმწიფო არ ასრულებს ამ პაქტით ნაკისრ ვალდებულებებს. ამ მუხლით გათვალისწინებული ცნობები კომიტეტმა შეიძლება მიიღოს და განიხილოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი წარმოადგინა მონაწილე სახელმწიფომ, რომელმაც გააკეთა განაცხადი, რომ ცნობს ამ კომიტეტის კომპეტენციას. კომიტეტი არ იღებს არავითარ ცნობას, თუ იგი ეხება მონაწილე სახელმწიფოს, რომელსაც არ გაუკეთებია ასეთი განცხადება. ამ მუხლის შესაბამისად მიღებული ცნობების განხილვა ხდება სპეციალური პროცედურის მიხედვით, რომელიც დაინტერესებული სახელმწიფოს სუვერენიტეტის პატივისცემის პრინციპს ეყრდნობა.

აღსანიშნავია, რომ ამ მუხლის დებულებანი ძალაში შედის, როცა პაქტის მონაწილე ათი სახელმწიფო გააკეთებს განცხადებას ამ მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად.

როგორც ვხედავთ, პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ, ითვალისწინებს აღნიშნული საკითხის მეტად სერიოზულ, პოლიტიკურ და იდეოლოგიურად მეტად მძაფრ ხასიათს. ერთი სახელმწიფოს მიერ მორე სახელმწიფოს მიმართ

კომიტეტში საჩიურის შეტანას ვარაუდობს მხოლოდ იმ შემთხვევებში, თუ ორივე სახელმწიფო აღიარებს კომიტეტის ასეთ კომპეტენციას, აღსანიშნავია, რომ 1990 წლისათვის მხოლოდ ოციოდე სახელმწიფომ აღიარა ეს პროცედურა.

ამჯერად ადამიანის უფლებათა კომიტეტი ძირითადად მოხსენებების განხილვით კმაყოფილდება, რაც სათანადო ატმოსფეროში ხდება და კომიტეტის მიერ გენერალური ასამბლეისათვის წარდგენილ მოხსენებებშია ასახული. ამგვარად, როგორც ვხედავთ, საერთაშორისო ასპარეზზე შეიქმნა და ნაყოფიერად მუშაობენ ადამიანის უფლებათა სფეროში სახელმწიფოების მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების საერთაშორისო საკონტროლო ორგანოები, რომლებიც სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობისა და სხვა სახელმწიფოს შინაგან საქმეებში ჩაურევლობის საწყისებს ეყრდნობიან. სწორედ ამიტომაც, რომ ორგანოების საქმიანობა იძლევა დადებით ნაყოფს და თავისი წვლილი შეაქვს საერთაშორისო თანამშრომლობაში ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლების განმტკიცებისა და განვითარების მიზნით.

მხოლოდ სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობისა და შინაგან საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპებზე დაყრდნობით შეიძლება შეიქმნას და ეფექტურად მოქმედებდეს ადამიანის უფლებათა სფეროში ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების კონტროლის ორგანოები. ამას ნათლად მოწმობს არსებული საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები და მათ საფუძველზე შექმნილი საკონტროლო ორგანოები, მხოლოდ ამ გზით შეიძლება ადამიანის უფლებების სფეროში ჭეშმარიტად ეფექტიანი საერთაშორისო თანამშრომლობის ორგანიზაცია.

ამავე დროს გამოიკვეთა ახალი მიდგომა ადამიანის უფლებათა დაცვისადმი.

მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა ამ მხრივ ეუთოს მიერ, რამაც ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხი ჭეშმარიტად საერთო საკაცობრიო ფასეულობად აქცია და ახალ საფეხურზე აიყვანა. „ქელსინკი-2“-ის შემდგომ საბოლოოდ დადგინდა, რომ ადამიანის უფლებათა საკითხი არ შეიძლება ითვლებოდეს სახელმწიფოს წმინდა საშინაო საქმედ, ეს კატეგორია ზესახელმწიფოებრივ სფეროს მიეკუთვნება და ეუთოს წევრი სახელმწიფოები აღიარებენ ამ გაერთიანების უფლებას საჭიროებისამებრ „ჩაეროს“ ამა თუ იმ სახელმწიფოში შექმნილ სიტუაციაში, რომელიც საფრთხეს უქმნის ამ

კონკრეტულ სახელმწიფოში მცხოვრებ ადამიანებს ან ადამიანთა ჯგუფებს, ან სიტუაცია ძაბავს სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობებს.

5. თავშესაფრის უფლება

თავშესაფრის უფლების ქვეშ იგულისხმება თავის ქვეყანაში პოლიტიკური საქმიანობისათვის დევნილი უცხოელის უფლება – შეაფაროს თავი სხვა სახელმწიფოს და არ იქნეს დაბრუნებული. როგორც ვხედავთ, ამ უფლებებით მხოლოდ პოლიტიკური ემიგრანტები სარგებლობენ, რაც მათ მკვეთრად განასხვავებს სისხლის სამართლის დამნაშავესაგან.¹⁴⁰

ყოველი სახელმწიფო თვითონ წყვეტს, ვის და როგორ მიეცემა თავშესაფრის უფლება. ეს საკითხები მისი შინაგანი კომპეტენციის სფეროში შედის. მაგრამ ზოგჯერ სახელმწიფოები მიმართავენ საერთაშორისო შეთანხმებებსაც, რაც აადვილებს თავშესაფრის ინსტიტუტის რეგლამენტაციას.

საერთაშორისო-სამართლებრივ პრაქტიკაში განასხვავებენ თავშესაფრის ორ ფორმას – **ტერიტორიულ და დიპლომატიურ თავშესაფარს**. პირველი ფორმა, რომელიც საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ პრინციპს წარმოადგენს, შეადგენს პირის უფლებას მოითხოვოს უცხოეთის სახელმწიფოში თავშესაფარი. ეს პრინციპი დამტკიცებულია გაერო-ს 1948 წლის საყოველთაო დეკლარაციაში ადამიანის უფლებათა შესახებ, 1967 წლის დეკლარაციაში ტერიტორიული თავშესაფრის შესახებ. ამჟამად მუშავდება კონვენცია ტერიტორიული თავშესაფრის შესახებ, რომელიც აღწესნავს პირისა და თავშესაფრის მიმცემი სახელმწიფოს უფლება-მოვალეობებს.

პირველ რიგში აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი კრძალავს თავშესაფრის მინიჭებას ისეთი პირებისათვის, რომელთა მიმართ არსებობს სერიოზული საფუძველი ჩათვალონ ისინი სამხედრო დანაშაულისა და კაცობრიობის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩამდენ პირებად.

დიპლომატიური თავშესაფრის ქვეშ იგულისხმება თავშესაფრის მიცემა პირისათვის დიპლომატიურ ან საკონსულო წარმომადგენლობის ტერიტორიაზე, სამხედრო საზღვაო ან საჰაერო ხომალდზე, სამხედრო ბაზის ტერიტორიაზე.¹⁴¹

დღეს შეიძლება განვასხვაოთ სახელმწიფოთა ოთხი ჯგუფი:
ა) სახელმწიფოები, რომლებიც არ ცნობენ და არ იყენებენ ამ

ინსტიტუტს (ეს ჯგუფი ყველაზე მრავალრიცხოვანია).

ბ) სახელმწიფოები, რომლებიც კრძალავენ დიპლომატიურ თავშესაფარს თავის ტერიტორიაზე, მაგრამ ანიჭებენ ამ უფლებას თავის დიპლომატიურ ან საკონსულო წარმომადგენლობებს და სხვა ორგანოებს (საფრანგეთი, ინგლისი, აშშ).

გ) სახელმწიფოები, რომლებიც აძლევენ დიპლომატიურ თავშესაფარს თავის დაწესებულებებში და აღიარებენ ამ უფლებას მათ ტერიტორიაზე მდებარე დიპლომატიურ და სხვა დაწესებულებათა მიმართ (ლათინური ამერიკის ქვეყნები).

დ) სახელმწიფოები, რომლებიც თვით არ ანიჭებენ დიპლომატიურ თავშესაფარს, მაგრამ აღიარებენ ასეთ უფლებას მათ ტერიტორიაზე (ლათინური ამერიკის ზოგიერთი ქვეყანა, საბერძნეთი).

**სამართაშორისო-სამართლებრივი თანაფშრომლობა
დანაშაულობასთან ბრძოლში**

1. სამართაშორისო სახის დანაშაულის ცნება

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სუბიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ სახელმწიფო, საერთაშორისო ორგანიზაცია, თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერი (ხალხი) და სპეციალური სუბიექტები. მაგრამ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისას სახელმწიფოს გარდა, პასუხს აგებენ ის ფიზიკური პირები, რომლებიც სახელმწიფოს სათავეში იდგნენ ან მოხელეები, რომლებმაც ჩაიდინეს საერთაშორისო დანაშაული. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს საერთაშორისო სისხლის სამართლის დანაშაულის სუბიექტთან.

აღნიშნული სიტუაციისაგან უნდა განვასხვავოთ საერთაშორისო სახის დანაშაულობანი. ცნობილია, რომ ყოველი სახელმწიფო თავითონ განსაზღვრავს დანაშაულის სახეებსა და მასთან ბრძოლის საშუალებებს, მაგრამ ზოგიერთი დანაშაული თავისი არსით სცილდება ერთი სახელმწიფოს საზღვრებს და საერთაშორისო საზოგადოებრიობის ყურადღებას იპყრობს.

ჩვენთვის უკვე ცნობილია საერთაშორისო დანაშაულის ცნება და სახეები. ამჯერად საქმე გვექნება ისეთ სისხლის სამართლებრივ ქმედობასთან, რომელიც თავისი მნიშვნელობით ვერ წვდება საერთაშორისო დანაშაულის დონეს, მაგრამ ამავე დროს მოითხოვს საერთაშორისო-სამართლებრივ თანამშრომლობას ამ სახის დანაშაულების თავიდან აცილებისა და აღმოფხვრისათვის.

2. დანაშაულობასთან ბრძოლის სამართაშორისო-სამართლებრივი რეპულირება

უკვე კარგა ხანია სახელმწიფოები ცდილობენ, ბოლო მოუღონ ისეთ დანაშაულს, როგორცაა ყალბი ფულის დამზადება, ნარკოტიკებით ვაჭრობა, ტერორიზმი, მონათვაჭრობა და სხვა. დაიდო მთელი რიგი კონვენციები, რომლებიც იურიდიულად აფიქსირებენ სახელმწიფოთა უფლება-მოვალეობას კონკრეტული საერთაშორისო სახის დანაშაულთან ბრძოლაში. აღვნიშნავთ ყველაზე მნიშვნელო-

ვან აქტებს, რომლებიც დღეს განსაზღვრავენ საერთაშორისო-სამართლებრივი თანამშრომლობის სფეროებს და შინაარსს კონკრეტულ დანაშაულთან ბრძოლაში. მიყვებით ამ აქტებს ქრონოლოგიის მიხედვით, მაგრამ მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ის გარემოება, რომ ყველა მათგანი არ არის თანაბარი პოლიტიკური და მორალური მნიშვნელობისა.

ა) კონვენცია ტელეგრაფის წყალქვეშა კაბელის დაცვის შესახებ (1884 წ.) ითვალისწინებს ერთობლივ ბრძოლას იმ პირთა და გემთა წინააღმდეგ, რომლებიც აზიანებენ აღნიშნულ კაბელებს და აფერხებენ კომუნიკაციას, ამ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი არხის ნორმალურ ფუნქციონირებას.

ბ) კონვენციები ქალებით და ბავშვებით ვაჭრობის შესახებ მრავალჯერ დაიდო (1904, 1910, 1921, 1933 წ.წ.), 1959 წელს დაიდო კონვენცია ადამიანებით ვაჭრობასთან და მესამე პირთა მიერ პროსტიტუციის ექსპლუატაციასთან ბრძოლის შესახებ. კონვენცია ითვალისწინებს მხარეთა ერთობლივ საქმიანობას საროსკიპოებში გაყიდვის მიზნით ადამიანების მოტაცებასთან საბრძოლველად და პროსტიტუციის ექსპლუატაციის ბიზნესის აღკვეთისათვის. სახელმწიფოები სისტემატურად აწვდიან ერთმანეთს ცნობებს „ცოცხალი საქონლით“ მოვაჭრეების შესახებ, სახავენ ერთობლივ ოპერაციებს ამ სახის დამნაშავეთა შესაპყრობად და ა.შ. დიდ როლს ასრულებს ამ საქმეში „ინტერპოლი“ (ΕΙΟΑΔΙΤΕ), საერთაშორისო პოლიცია, რომელზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი.

გ) კონვენცია მონობის შესახებ (1926 წ. იმ დამატებებით, რომელიც შეიტანეს 1953 წ.) და დამატებითი კონვენცია მონობის, მონათვაჭრობისა და მონობის მსგავსი ინსტიტუტებისა და წეს-ჩვეულებების გაუქმების შესახებ.¹⁴²

ფრანგული გაზეთის „მატინის“ ცნობით დღეს მსოფლიოში 100 მილიონი მონაა. ეს ცნობები ეყრდნობა ჯერ კიდევ 1839 წელს ინგლისში შექმნილი ერთ-ერთი უძველესი არასამთავრობათშორისო ორგანიზაციის – „მონობასთან ბრძოლის ბრიტანეთის საზოგადოების“ მოხსენებებს. ეს ორგანიზაცია გაეროს ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოსთან კონსულტაციური სტატუსით სარგებლობს და მსოფლიოში საკმაოდ დიდი ავტორიტეტი გააჩნია. აღმოჩნდა, რომ შაიტის ყოფილი დირექტორი დიუვალე ყოველწლიურად უზაენიდა დომინგოს რესპუბლიკის პლანტატორებს 2000 მონას და ღებულობდა „საკომისიო თანხას“ – 100 დოლარს კაცში. განსაკუთრებით მძიმე ხვედრი ხვდა წილად მცირეწლოვან ბავშვებს, რომ-

ღლებიც დიდ ექსპლუატაციას (10-15 საათი დღეში) განიცდიან. დიდი მოგება მოაქვთ აშშ-ის, ინგლისის, იაპონიის კომპანიებს, რომლებიც საქმიანობენ აზიის, აფრიკის და ლათინური ამერიკის ქვეყნებში. მოიპოვება ფაქტები ბავშვების მონური შრომის შესახებ აშშ-ში, ინგლისში, იტალიაში. ხშირია ქალ-ვაჟების ყიდვა საროსკიპოების, მემამულეების და სხვათა მიერ. ცნობილი გახდა, რომ ლონდონში მცხოვრებმა ოჯახმა 3500 ფრანკად იყიდა მწვანე კონცხის კუნძულებზე მცხოვრები ქალიშვილი. საჭირო გახდა დიპლომატიური ჩარევა, რომ ეს სამარცხვინო კონტრაქტი დარღვეულიყო. ფილიპინელი ქალი ნებაყოფლობით დადგა მონად კუვეიტის ერთ-ერთ მდიდარ ოჯახში, მიღებული თანხა მან მისცა მრავალრიცხოვან ოჯახს, რომელიც ამოწვევების საფრთხის წინაშე იდგა, მაგრამ სულ მალე სასტიკი ექსპლუატაციის გამო იძულებული გახდა გაქცეულიყო.

1928 წლის კონვენცია ითვალისწინებს ბრძოლას ტრადიციულ მონობასთან, ე. ი. ადამიანის ისეთ მდგომარეობასთან, როდესაც კუთვნიის სხვა პირს საკუთრების უფლებით. მონათვაჭრობად ითვლება ა) ყველა ქმედობა დაკავშირებული პირის შეპყრობასა და შეძენასთან ან მის განკარგვასთან მონად გადაქცევის მიზნით, ბ) ყველა ქმედობა, რომელიც დაკავშირებულია მონის შეძენასთან მისი გაყიდვის ან გაცვლის მიზნით, გ) საერთოდ ყველა ქმედობა დაკავშირებული მონებით ვაჭრობასა და მათ გადაყვანასთან.

1956 წელს დადებულმა დამატებითმა კონვენციამ გააფართოვა „მონობის“ ცნება და შეუფარდა კონვენცია ისეთ ქმედობას, როგორცაა ყმობა, ქალების და ბავშვების ყიდვა-გაყიდვა, სავალო კაბალა, სხვა სახის იძულებითი მუშაობა. ისჯება არა მარტო პირის მონად გადაქცევა ძალით, არამედ მისი დაყოლიება ნებაყოფლობით ჩადგენ მონურ მდგომარეობაში. სასტიკად ისჯება მონის ან დამოკიდებულ მდგომარეობაში მყოფი პირის დასახიზრება, სხეულზე დამლის ამოწვით ან სხვა რაიმე საშუალებით მონური მდგომარეობის აღნიშვნა ან პირის დასჯა.

როგორც ზემოთ დავინახეთ, კონვენციებით გათვალისწინებული შემთხვევები არ არის გამოგონილი, ისინი რეალური ფაქტების გამოვლინების წინააღმდეგაა მიმართული, ამ მხრივ ბევრს აკეთებს გაერო-ს ადამიანის უფლებათა კომისია და მისი რასობრივი დისკრიმინაციის თავიდან აცილებისა და უმცირესობათა დაცვის ქვეკომისია.

ჯერ კიდევ 1950-იან წლებში გაერო-ს ჩარჩოებში ჩატარებული იყო სპეციალური გამოკვლევა მონობისა და მონობის მსგავსი საკ-

ითხების ირგვლივ, გამოსცეს სპეციალური მოხსენება „მონობის შესახებ“. 1970-იან წლებში შეიქმნა სპეციალური სამუშაო ჯგუფი, რომელიც ყოველწლიურად მოახსენებს რასობრივი დისკრიმინაციის თავიდან აცილებისა და უმცირესობათა ქვეკომისიას როგორ ასრულებენ სახელმწიფოები არსებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტებს, რა ზომებს ღებულობენ, რომ არ დაუშვან ამ სახის დანაშაული თავის ტერიტორიაზე.

დ) 1923 წლის კონვენცია **პორნოგრაფიული გამოცემებისა და მათი ვაჭრობის აღკვეთის შესახებ**. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 255-ე მუხლი შესაბამისად ითვალისწინებს ამ სახის დანაშაულის კლასიფიკაციას და დასჯას: პორნოგრაფიული ნაწარმოებების, ნაბეჭდი გამოცემების, გამოსახულებების ან პორნოგრაფიული ხასიათის სხვაგვარი საგნების დამზადება ან გავრცელება, ან რეკლამირება, აგრეთვე ამ საგნებით ვაჭრობა ან მათი შენახვა გაყიდვისა, ან გავრცელების მიზნით ისჯება თავისუფლების აღკვეთით სამ წლამდე ვადით ან გამასწორებელი სამუშაოებით ერთ წლამდე ვადით და ა.შ.

ე) 1929 წლის კონვენცია **ყალბი ფულადი ნიშნების დამზადების შესახებ** მიზნად ისახავს ყალბი ფულის მკეთებლებთან ბრძოლის საერთაშორისო ორგანიზებას ისე, რომ დაისაჯოს არა მარტო ადგილობრივი ფულის ფალსიფიცირება, არამედ უცხოური ვალუტისაც. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 210-ე მუხლი განსაზღვრავს, რომ ყალბი საბანკო-ბილეთის, ლითონის მონეტის, ფასიანი ქაღალდების ან ვალუტის დამზადება, შექმნა, შენახვა გასაღების მიზნით, ან გასაღება ისჯება თავისუფლების აღკვეთით სხვადასხვა ვადით (3-7 ან 7-15 წ-მდე), ყოველი მხარე უფლებამოსილია თვითონ დასაჯოს თავისი მოქალაქე, მიუხედავად იმისა, სად მოხდა დანაშაული - უცხო ქვეყანაში თუ თავის საშობლოში.

ვ) 1958 წლის კონვენცია **ღია ზღვის შესახებ** და 1982 წლის კონვენცია **საზღვაო სამართლის შესახებ** ითვალისწინებს საერთაშორისო თანამშრომლობას საზღვაო მეკობრეობასთან ბრძოლაში.

ზ) ერთობლივი კონვენცია **ნარკოტიკული საშუალებების შესახებ (1961)**, ოქმი ამ კონვენციაში შესწორებების შეტანის შესახებ (1972 წ.) და კონვენცია **ფსიქოტროპიულ ნივთიერებათა შესახებ (1971 წ.)**. სისხლის სამართლით ისჯება ნარკოტიკული და ფსიქოტროპიული ნივთიერებების კულტივიზაცია და წარმოება, შენახვა, ყიდვა-გაყიდვა, შემოტანა და გატანა (იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 260, 262, 265-267, 269, 271-273-ე მუხ.); დამნაშავე აგებს

პასუხს იმ ქვეყნის სასამართლოს წინაშე, რომლის მოქალაქეც არის მისი ქვეყნად დანაშაულის ჩადენის ადგილისა. ამისათვის ყოველი მხარე მოვალეა გადასცეს მის მიერ დაკავებული დამნაშავე დასასჯელად იმ სახელმწიფოს, რომლის მოქალაქეც არის ეს პირი (პირები).

უკანასკნელ წლებში დაიდო რამდენიმე კონვენცია, რომლებიც მოწოდებულია მობილიზაცია გაუკეთოს საერთაშორისო საზოგადოებრიობას თანამედროვეობის ყველაზე მძიმე საერთაშორისო სახის დანაშაულთან ბრძოლის აქტივიზაციის მიზნით. ასეთებს მიეკუთვნება:

საერთაშორისო ტერორიზმის წინააღმდეგ მიმართული აქტები.

ა) 1973 წლის კონვენცია იმ პირების წინააღმდეგ დანაშაულთა თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ, რომლებიც საერთაშორისო დაცვით სარგებლობენ დიპლომატიური აგენტების ჩათვლით.

ამ კონვენციის დადების აუცილებლობა განპირობებული იყო სახელმწიფოს მეთაურებზე და სხვა წამყვან პოლიტიკურ მოღვაწეებზე, დიპლომატებზე და საერთაშორისო ორგანიზაციების თანამშრომლებზე ხშირი ტერორისტული თავდასხმებით, რომლებსაც მსხვერპლი მოყვებოდა.¹⁴³

კონვენციის ძალით საერთაშორისო დაცვის ქვეშ იმყოფებიან შემდეგი პირები: სახელმწიფოს მეთაური, იმ კოლეგიური ორგანოს ყოველი წევრის ჩათვლით, რომელიც ასრულებს სახელმწიფოს მეთაურის ფუნქციას, საზღვარგარეთ მყოფი მთავრობის მეთაური და საგარეო საქმეთა მინისტრი, აგრეთვე მათთან მყოფი ოჯახის წევრები; სახელმწიფოს ან სამთავრობათშორისო საერთაშორისო ორგანიზაციის ყოველი წარმომადგენელი ან თანამდებობის პირი, რომელსაც გააჩნია სპეციალური დაცვის უფლება (დიპლომატიური ან სხვა სახის პრივილეგიები და იმუნიტეტი, იხ. თავი IX). საერთაშორისო სახის დანაშაულად ითვლება იმ პირების მიმართ განზრახ ჩადენილი მკვლელობა, გატაცება, თავდასხმა ოფიციალურ ან საცხოვრებელ ბინაზე, ამ პირთა სატრანსპორტო საშუალებებზე, ასეთი თავდასხმითი მუქარა ან მისი ჩადენის მცდელობა (მუხ. 2). სახელმწიფოს იურისდიქციას უნდა ექვემდებარებოდეს ყველა დანაშაული ჩადენილი: მის ტერიტორიაზე, ან გემის, თვითმფრინავის ბაქანზე, რომელიც რეგისტრირებულია ამ სახელმწიფოში; თუ დამნაშავე არის ამ სახელმწიფოს მოქალაქე, როდესაც დანაშაული ჩადენილია მისი სახელით მოქმედი პირის წინააღმდეგ, რომელსაც იცავს კონვენცია (მუხ. 3), სახელმწიფოები ივალდებულდებიან მიიღონ ყველა

ზომა, რომ არ დაუშვან თავის ტერიტორიაზე აღნიშნული აქტების მომზადება და ჩადენა, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საზღვარგარეთ, მიაწოდონ ერთმანეთს ინფორმაცია, კოორდინაცია გაუწიონ აღმინისტრაციულ და სხვა შესაბამის დონისძიებებს აღნიშნული დანაშაულის ჩადენის აღკვეთისათვის, შეიპყრონ, დასაჯონ ან გადასცენ მათ ტერიტორიაზე მყოფი დამნაშავე (მუხ. 10). გათვალისწინებულია აგრეთვე, დამნაშავეთა გადაცემა იმ მხარისათვის, რომელიც ნახსენებია მეორე მუხლში, მაგრამ ორი გამონაკლისით: თუ სახელმწიფო არ ცნობს ინსტიტუტს სპეციალური ხელშეკრულების არსებობის გარეშე, წინამდებარე კონვენცია შეიძლება ჩაითვალოს ასეთად, სხვა შემთხვევაში დამნაშავეს გადაცემა აღნიშნული დანაშაულისათვის შეტანილ უნდა იქნეს მხარეთა შორის ყველა დადებულ ახალ ხელშეკრულებაში გადაცემის შესახებ; მაგრამ თუკი არსებობს ასეთი, მასში ავტომატურად ჩაიწერება აღნიშნული დანაშაული, რომლებიც აწარმოებენ გადაცემას სპეციალური ხელშეკრულების არსებობის გარეშე, უნდა დაექვემდებარონ აღნიშნული დანაშაულის გადაცემის საწყისებს (მუხ. 8).

ბ) პააგის 1970 წლის კონვენცია საპაერო ხომალდების უკანონო გატაცებასთან ბრძოლის შესახებ, მონრეალის 1971 წლის კონვენცია უკანონო აქციებთან ბრძოლის შესახებ, მიმართული სამოქალაქო ავიაციის უსაფრთხოების წინააღმდეგ.

ამ კონვენციების მიზანია შექმნან ყველა ის პირობა თვითმფრინავების გამტაცებლებისა და სამოქალაქო ავიაციის ნორმალური ფრენისათვის საფრთხის შემქმნელების დასასჯელად.¹⁴⁴

პააგის კონვენცია, რომელშიაც ასზე მეტი სახელმწიფო მონაწილეობს, მიზნად ისახავს „ფრენის დროს“ ჩადენილი აქტების თავიდან აცილებასა და დასჯას. როგორც დადგინდა, „ფრენა“ გულისხმობს არა მარტო თვითმფრინავის პაერში ყოფნას, არამედ იგი იწყება კარების დახურვისა და დატვირთვის დამთავრების მომენტიდან და თავდება საპაერო ხომალდის ნებისმიერი კარის გახსნით.

ამ პერიოდში თვითმფრინავში მყოფი ყოველი პირი, რომელიც უკანონოდ, ძალადობის ან მისი გამოყენების მუქარით, ან შეშინების სხვა ნებისმიერი ფორმის დახმარებით ხელში იგდება საპაერო ხომალდს ან მოიპოვებს მასზე კონტროლს, ჩაითვლება კონვენციის მიერ გათვალისწინებული დანაშაულის ჩამდენ პირად, იგივე კვალიფიკაცია შეეფარდება პირის მცდელობას, ჩაიდინოს ერთ-ერთი ზემოხსენებული აქტი ან თუ ის თანამონაწილეობს ასეთი აქტების ჩადენაში (მუხ. 1). სახელმწიფოები ივალდებულებენ, მკაცრად დასაჯონ

დამნაშავეები (მუხ. 2), რისთვისაც კონვენცია ითვალისწინებს მთელ რიგ ღონისძიებებს, ძირითადადში ისეთივეს, რასაც ზემოხსენებული, 1973 წლის კონვენცია საერთაშორისო დაცვის ქვეშ მყოფი პირების უსაფრთხოების გაძლიერების შესახებ.

სახელმწიფო უფარდებს თავის იურისდიქციას დანაშაულს, თუ ის მოხდა ამ სახელმწიფოში რეგისტრირებულ საჰაერო ხომალდზე, თუ საჰაერო ხომალდი, რაზედაც მოხდა დანაშაული, ემშობა ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე დანაშაულის ჩამდენ პირთან ერთად, თუ დანაშაული ჩადენილია საჰაერო ხომალდზე, რომელიც გადაეცა იჯარით, ეკიპაჟის გარეშე, ისეთ არენდატორს, რომელსაც საქმიანობის ძირითადი ადგილი, ან თუ ასეთი არ გააჩნია, მუდმივი ადგილსამყოფელი აქვს მოცემულ სახელმწიფოში. ყოველმა სახელმწიფომ უნდა გამოიყენოს ყველა საშუალება, რათა შეიპყროს მის ტერიტორიაზე მყოფი დამნაშავე და გაასამართლოს იგი, თუ იგი არ ექვემდებარება გადაცემას, მიუხედავად იმისა ჩადენილია დანაშაული მის ტერიტორიაზე თუ არა (მუხ. 5-7).

კონვენციის მე-8 მუხლი ითვალისწინებს დამნაშავეთა გადაცემას; მის მიერ გათვალისწინებული დანაშაული ავტომატურად შეიტანება კონვენციაში მონაწილე სახელმწიფოებს შორის არსებულ ხელშეკრულებებში გადაცემის შესახებ ან, ასეთის უქონლობის შემთხვევაში, შეტანილი უნდა იქნეს ნებისმიერ ახლად დადებულ ხელშეკრულებაში გადაცემის შესახებ, როგორც დანაშაული, რომლის ჩამდენი ექვემდებარება გადაცემას; წინამდებარე კონვენცია შეიძლება ჩაითვალოს ასეთ ხელშეკრულებად, თუ გადაცემისათვის სახელმწიფოს აუცილებლად სჭირდება ხელშეკრულების არსებობა; სახელმწიფოებმა, რომლებიც არ განაპირობებენ გადაცემას ხელშეკრულების არსებობით, უნდა ჩათვალონ აღნიშნული დანაშაული, როგორც ისეთი, რომელიც ექვემდებარება გადაცემას, თუკი ამას ერთ-ერთი მხარე თხოულობს.

როგორც ვხედავთ, კონვენცია საკმაოდ მკაცრად განსაზღვრავს დამნაშავეთა დასჯის გარდაუვალობის საკითხს და ავალებს სახელმწიფოებს არ დაუშვან, რომ თვითმფრინავის გამტაცებლები დასჯის გარეშე დარჩნენ.

მონრეალის 1971 წლის კონვენცია ითვალისწინებს სხვა სახის დანაშაულის დასჯას: ძალადობის გამოყენება საჰაერო ხომალდზე მყოფი პირის მიმართ, თუ ასეთი აქტი ემუქრება „ფრენაში“ მყოფი ხომალდის უსაფრთხოებას: ექსპლუატაციაში მყოფი საჰაერო ხომალდის განადგურება ან ისეთი ზიანის მიყენება, რომელსაც გამოყავს

იგი მწყობრიდან ან შეიძლება შეუქმნას ხომალდს საფრთხე ფრენის დროს; საჰაერო ხომალდში მოწყობილობის ან ნივთიერების შეტანა, რომელსაც შეუძლია ნგრევა ან სერიოზული ზიანის მიყენება; აერონავიგაციური მოწყობილობის განადგურება ან დაზიანება, ან მის ექსპლოატაციაში ჩარევა, თუ ასეთი აქტი ემუქრება საჰაერო ხომალდის უსაფრთხოებას ფრენის დროს, ყალბი ცნობების განზრახ მიწოდება, რითაც ექმნება საფრთხე ჰაერში მყოფ საჰაერო ხომალდს (მუხ. 1).

აღსანიშნავია, რომ კონვენცია განმარტავს ტერმინ „ექსპლუატაცია“. საჰაერო ხომალდი ითვლება ექსპლუატაციაში მისი კონკრეტული ფრენისათვის მზადების მომენტიდან (რასაც მიწაზე მყოფი პერსონალი ან ეკიპაჟი აწარმოებს) და მთავრდება ნებისმიერ პუნქტში დაშვებიდან ოკეანოთხი საათის ამოწურვისას (ფრენა შედის „ექსპლუატაციის“ ცნებაში). კონვენცია ითვალისწინებს დამნაშაის შეპყრობის, დასჯის ან გადაცემის იგივე წესებს, რაც ჰაავის კონვენცია; ყოველი სახელმწიფო უფლებამოსილია მოაწყოს თვითმფრინავში ჩასხდომისას მგზავრების, მათი ტვირთის შემოწმება და არ დაუშვას „საეჭვო ნივთიერებათა საჰაერო ხომალდში შეტანა“. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 248 მუხლი სპეციალურად ითვალისწინებს სასჯელს ასეთი სახის დანაშაულისათვის.

გარდა ამისა, ყველა სახელმწიფო მიმართავს უფრო ფართო ზომებს საჰაერო ხომალდების გატაცების შესაძლებლობის თავიდან აცილების მიზნით. ამისათვის აეროპორტში შემოღებულია მგზავრთა და მათი ტვირთის შემოწმების სპეციალური წესები, უახლოესი ტექნიკის გამოყენებით. ამ ზომების მიზანია არ დაუშვან თვითმფრინავში ნებისმიერი იარაღის შეტანა, რაც შემდგომ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მისი გატაცებისათვის. იქ, სადაც ადგილი აქვს გულგრილობასა და სამსახურებრივი მოვალეობის უგულვებლყოფას, ბოროტმოქმედნი ახერხებენ იარაღის გატანას, რომელსაც შემდგომ, როგორც წესი, სისხლიანი აქტები მოყვება, რომელსაც უკვე არაერთი ადამიანი შეეწირა.

საქართველო ამ კონვენციების მონაწილეა 1994 წლიდან. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ამ საკითხებს ეხება 227-ე მუხლი.

საერთაშორისო საზოგადოების ერთობლივმა ბრძოლამ საჰაერო ხომალდების და მგზავრთა უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის საკრძნობლად შეამცირა აღნიშნული სახის დანაშაულუბათა რიცხვი, თითქმის აღმოიფხვრა თვითმფრინავების გატაცება

პოლიტიკური შანტაჟისა და ფულადი თანხების გამოძალვის მიზნით. ეს ფაქტი ნათლად მეტყველებს იმაზე, რომ მხოლოდ სახელმწიფოთა საერთაშორისო საზოგადოების ერთსულოვანი და თანამიმდევრული ბრძოლა ნებისმიერი საერთაშორისო პრობლემების გადაწყვეტისათვის შეიძლება იყოს საერთაშორისო მართლწესრიგის ხელშეუხებლობის გარანტია.

თავისი წვლილი შეიტანეს ამ საქმეში სახელმწიფოთა ორმხრივმა ხელშეკრულებებმა, რომლებიც უფრო დეტალურად განსაზღვრავენ საპაერო ხომალდების გატაცების თავიდან აცილების საშუალებებს, დამნაშავეთა დასჯის გარდუვალობას. ამ ხელშეკრულებებით თვითმფრინავის გამტაცებლები უმაღლეს გადაეცემიან იმ სახელმწიფოს, რომლის მოქალაქეები არიან, მკაცრი სასჯელის დადებისათვის. უბრუნდება დაზარალებულ სახელმწიფოს აგრეთვე საპაერო ხომალდი, ეკიპაჟი და მგზავრები.

ტერორიზმთან ბრძოლის ახალი ეტაპი დაიწყო 2001 წლის 11 სექტემბრის ტრაგედიის შემდეგ, როდესაც მიწასთან გასწორდა ნიუ-იორკის სიმბოლო ორი ცათამბჯენი (ვაჭრობის მსოფლიო ცენტრი) და განადგურდა ვაშინგტონში მდებარე თავდაცვის უწყების პენტაგონის შენობის ნაწილი, აშშ-ის საპაერო სივრცეში თვითმკვლელი საერთაშორისო ტერორისტების ჯგუფების მიერ გატაცებული თვითმფრინავების დაჯახების შედეგად, რასაც 4000-მდე მშვიდობიანი ადამიანის სიცოცხლე შეეწირა. იმთავითვე დადგინდა იქნა, რომ არაბეთის ქვეყნების მოქალაქეებისაგან შემდგარი ეს ჯგუფები ექვემდებარებოდნენ ავღანეთში თავშეფარებულ საუდის არაბეთის მოქალაქეს – ოსამა ბინ ლადენს და მიეკუთვნებოდნენ მის მიერ შექმნილ ტერორისტულ ქსელს – „ალ-ქაიდას“. ბინ ლადენი იძებნებოდა ნაირობსა (კენია) და დარ-ეს სალაშში (ტანზანია) 1998 წლის 7 აგვისტოს აშშ-ის საელჩოების აფეთქების მოწყობის გამო, რასაც რამდენიმე ასეული ადამიანის სიცოცხლე შეეწირა, რის შემდეგაც მას განიხილავენ როგორც ნომერ I ტერორისტს.

11 სექტემბრის შემდეგ საერთაშორისო სამართლის თეორია და პრაქტიკა მკვეთრად იცვლის პოზიციას და ერთხმად აღიარებს საერთაშორისო ტერორიზმის დანაშაულად ადამიანურობის წინააღმდეგ. რაც იმას ნიშნავს, რომ პირები, რომლებიც ევგემიტანილნი იქნებიან ასეთი აქტების მოწყობა-ჩადენაში, წარდგებიან საერთაშორისო იურისდიქციის მქონე სასამართლოს წინაშე. უფრო მეტიც, ის სახელმწიფო, რომელიც თავშესაფარს აძლევს საერთაშორისო ტერორისტებს, მათ ლიდერებს, აძლევს უფლებას, იქონიონ იქ სასწავლო ბაზები

და სხვა ინფრასტრუქტურა, შეიძლება გახდეს სამხედრო ოპერაციების ობიექტი დაზარალებული სახელმწიფოსა და მისი მოკავშირეების მხრიდან, ასე მაგ., 2001 წლის ოქტომბერ-დეკემბერში აშშ-ისა და ანტიტერორისტულ ალიანსში შემავალი მრავალი სხვა სახელმწიფოს ძალისხმევით განადგურებულ იქნა არა მარტო ტერორისტთა ბანაკები, შეიარაღებული ნაწილები, არამედ ავღანეთის უკანონო რეჟიმის – თალიბების შეიარაღებული ძალებიც, რასაც ქვეყანაში დემოკრატიული ხელისუფლების დამყარება მოჰყვა. საერთაშორისო ტერორიზმის აქტი, რომელსაც მოჰყვება უდანაშაულო ადამიანების მასობრივი განადგურება და უშიშროების მატერიალური ზარალი, დღეს განიხილება როგორც ქმედება, რომელიც ხელყოფს საერთაშორისო მშვიდობასა და უშიშროებას (გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუცია №1373 (2001)) და შეადგენს ჩადენილ დანაშაულს ადამიანურობის წინააღმდეგ.

3. ღანაშავეთა გადაცემა

წინა პარაგრაფში არაერთხელ შევხვედრივართ ტერმინს „დამნაშავეთა გადაცემა“. ამ ტერმინით აღინიშნება მთელი სამართლებრივი ინსტიტუტი. დამნაშავეთა გადაცემა სამართლებრივი დახმარების ერთ-ერთი სახეა: სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზე იმყოფება დამნაშავე, გადასცემს მას მეორე სახელმწიფოს, რომელიც ითხოვს ამ პირს სისხლის სამართალში მიცემის ან უკვე გამოტანილი განაჩენის აღსრულების მიზნით.

სახელმწიფოები იყოფა ორ ჯგუფად – ერთნი გადასცემენ დამნაშავეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათ აკავშირებთ მთხოვნელ სახელმწიფოსთან ხელშეკრულება გადაცემის შესახებ, რომელიც ჩამოთვლის რა სახის დანაშაული ექვემდებარება გადაცემის საწყისებს. სახელმწიფოთა მეორე ჯგუფი არ თვლის ხელშეკრულების არსებობას აუცილებელ ფაქტორად და გადასცემს დამნაშავეს თავის კანონმდებლობაში არსებული დებულებების მიხედვით.

საერთაშორისო სამართალში ჩამოყალიბდა ძირითადი წესები, რომლებსაც იცავს ყველა სახელმწიფო:

ა) არ გადაიცემა საკუთარი მოქალაქე.¹⁴⁵

ბ) არ გადაიცემა პოლიტიკური დამნაშავე, რომელიც სარგებლობს თავშესაფრის უფლებით (იხ. თავი IX, პარ. 8).

გ) პირი გადაიცემა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის მიერ ჩადენილი ქმედობა გადაიცემი სახელმწიფოს კანონებით ისჯება.

დ) გადაცემული პირი შეიძლება გამართლებულ იქნეს მხოლოდ იმ დანაშაულისათვის, რომლის გამო მოხდა მისი გადაცემა.

ე) არ გადაიცემა პირი, რომლის მიმართ გამოტანილი განაჩენი ვერ აღსრულდება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო.

ვ) არ გადაიცემა პირი, რომლის მიმართ გამოტანილია განაჩენი ან შეწყვეტილია საქმის წარმოება მის ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში.

ზ) ორივე სახელმწიფოს კანონმდებლობის მიხედვით, ქმედობაზე საქმე აღიძვრება მხოლოდ კერძო ბრალდების წესით, ე.ი. დაზარალებულის განცხადების თანახმად.

თ) გადაცემის თაობაზე მოლაპარაკება დიპლომატიური ან საუწყებო (მაგ., პროკურატურების) არხებით ხორციელდება.

როგორც დავინახეთ, მრავალმხრივი კონვენციები კონკრეტულ საერთაშორისო სახის დანაშაულთან ბრძოლის შესახებ საგანგებოდ მიუთითებენ გადაცემის აუცილებლობაზე, როდესაც ნათელია, რომ მომთხოვნელ სახელმწიფოს აქვს უფლება შეუფარდოს დანაშაულს თავისი იურისდიქცია.

4. ხელშეკრულებები სამართლებრივი

დახმარების შესახებ

დანაშაულობასთან საერთაშორისო ბრძოლაში დიდ როლს ასრულებს ორმხრივი და მრავალმხრივი ხელშეკრულებები, რომლებიც ითვალისწინებენ მთელ რიგ ღონისძიებებს სისხლის სამართლებრივი საქმეების წარმოებისა და სასამართლო პროცესის ჩატარების სრულყოფის უზრუნველყოფისათვის: ერთი სახელმწიფო მეორე სახელმწიფოს თხოვნით ატარებს ჩხრეკას, ნივთიერი დამამტკიცებელი საბუთების ჩაბარებას და ბრალდებულის, მოწმეების, ექსპერტების დაკითხვას, სასამართლო დათვალიერებას, დამნაშავის გადაცემას და სხვ.

ბოლო წლებში საქართველომ დადო მთელი რიგი ასეთი ხელშეკრულებებისა აზერბაიჯანთან, თურქეთთან, რუსეთთან, ბულგარეთთან, სომხეთთან, ხელი მოაწერა აგრეთვე დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის კონვენციას სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ. ყველა ეს დოკუმენტი ითვალისწინებს, რომ გადაცემას ექვემდებარება: ა) დანაშაულის ჩამდენი პირი, რომელიც ისჯება ორივე ქვეყნის კანონებით და რომლის

ჩადენისათვის გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა ერთ წელზე მეტი ხნის ვადით ან უფრო მძიმე სასჯელი; ბ) თუ მოცემულ პიროვნებას მიესაჯა თავისუფლების აღკვეთა 6 თვის ვადით ან უფრო მძიმე სასჯელი. ხელშეკრულება ითვალისწინებს გადაცემაზე უარის თქმის კანონიერ შემთხვევებს, რომელიც ზემოაღნიშნულ საყოველთაოდ მიღებულ პრინციპებს ეყრდნობა.

ხელშეკრულება, აგრეთვე, ითვალისწინებს გადასაცემი პირის დაპატიმრების პროცედურას, გადაცემის გადადების მიზეზებს, სისხლის სამართლებრივი დენის ფარგლებს, ურთიერთკავშირების წესებს.

ამგვარად, ორივე მხარის ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა კარგად უნდა იცოდნენ, რა სახის საერთაშორისო ხელშეკრულება არსებობს სისხლის სამართლის (ისევე როგორც სამოქალაქო და საოჯახო სამართლის) ამა თუ იმ საქმესთან დაკავშირებით და გამოიყენონ ამ ხელშეკრულების დებულებები.

აღსანიშნავია აგრეთვე ხელშეკრულება თავისუფლებადაცემით პირთა იმ სახელმწიფოში სასჯელის მოსახდელად გადაცემის შესახებ, რომლის მოქალაქეებიც ისინი არიან.

ამ ხელშეკრულებით მხარეები ივალდებულებენ პირის გადაცემას სასჯელის მოსახდელად იმ სახელმწიფოსათვის, რომლის მოქალაქეც არის, თუ უკვე მოხდა განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლა. თავის სახელმწიფოში ეს პირი არ შეიძლება გასამართლებულ იქნეს მეორედ ამავე საქმეზე, თუ აღნიშნული განაჩენი, რომელიც გამოიტანეს გადამცემ სახელმწიფოში, არ იქნა გაუქმებული და არ დაინიშნა ახალი გამოძიება ან სასამართლო გარჩევა.

მსჯავრდებულის გადაცემა არ ხდება, თუ:

ა) იმ სახელმწიფოს კანონმდებლობის მიხედვით, რომლის მოქალაქეც არის მსჯავრდებული, ქმედობა, რისთვისაც მას მსჯავრი დაედო, არ არის დანაშაული;

ბ) სახელმწიფოში, რომლის მოქალაქეც არის მსჯავრდებული, ჩადენილი ქმედობისათვის იგი დასჯილ იქნა ან გაამართლეს, ან საქმე შეწყვიტეს, აგრეთვე თუ პირი სასჯელისაგან განთავისუფლებულია ამ სახელმწიფოს კომპეტენტური ორგანოს მიერ;

გ) სასჯელი არ შეიძლება აღსრულდეს სახელმწიფოში, რომლის მოქალაქეც არის მსჯავრდებული, ხანდაზმულობის ვადების გასვლის გამო ან ამ სახელმწიფოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა საფუძვლით;

დ) მსჯავრდებულს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი აქვს იმ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, რომლის სასამართლომაც გამოიტანა განაჩენი;

ე) ვერ მიაღწიეს შეთანხმებას ამ კონვენციით გათვალისწინებული მსჯავრდადებულის გადაცემის პირობების შესახებ.

მსჯავრდადებულის გადაცემის საკითხი შეიძლება აღძვრას სახელმწიფომ, რომლის სასამართლომაც განიხილა საქმე, სახელმწიფომ, რომლის მოქალაქეც არის იგი, ან მსჯავრდადებულის ნათესაებებმა ერთი ან მეორე სახელმწიფოს კომპეტენტური ორგანოებისადმი მიმართვით. ყველა შემთხვევაში, გადაცემის საკითხი ხორციელდება მხარეთა კომპეტენტური ორგანოების შეშვეობით, რომელთა სია ინახება დეპოზიტორ სახელმწიფოებთან. ეს შეიძლება იყოს პროკურატურა, უმაღლესი სასამართლო, იუსტიციის სამინისტრო და ა.შ. კონვენცია ითვალისწინებს გადაცემის აღძვრის წესებს, საჭირო დოკუმენტაციას, გადაცემის პროცედურას, შმობლიურ ქვეყანაში სასჯელის მოხდის წესს და სხვ.

5. საერთაშორისო ორგანიზაციის საქმიანობა

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ ის დიდი როლი, რომელიც მიუძღვის გაერო-ს საერთაშორისო სახის დანაშაულთან ბრძოლაში – თითქმის ყველა საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტი ამ ორგანიზაციის ფარგლებში შემუშავდა.

მაგრამ ბევრი რამ კეთდება საერთოდ დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დაბნაშავეების მიმართ მოპყრობის წესების კოორდინაციისა და დახვეწის მიზნით. ამ მიზანს ემსახურება: გენერალური ასამბლეის და ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს სესიებზე დანაშაულებასთან ბრძოლის საერთაშორისო თანამშრომლობის სხვადასხვა საკითხების განხილვა და რეკომენდაციების მიღება; ყოველ ხუთ წელიწადში იწვევენ გაერო-ს კონგრესს დანაშაულების თავიდან აცილებისა და სამართალდამრღვევების მიმართ მოპყრობის თაობაზე; ყოველ ორ წელიწადში იკრიბება დანაშაულობის თავიდან აცილებისა და მასთან ბრძოლის გაერო-ს კომიტეტი; მუდმივად ფუნქციონირებს გაერო-ს სამდივნოს განყოფილება დამნაშავეობის თავიდან აცილებისა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების საკითხებზე.

შექმნილია მრავალი რეგიონალური და ორმხრივი სამთავრობათშორისი და არასამთავრობათშორისი ორგანიზაცია, რომლებიც აქტიურად თანამშრომლობენ გაერო-სთან და ერთმანეთთან.

ამ თანამშრომლობის ძირითადი მიმართულებანია:

ა) სისხლის სამართლებრივ საქმეებზე დამნაშავეთა გადაცემის და სამართლებრივი დახმარების აღმოჩენის ინსტიტუტის შემდგომი დამუშავება;

ბ) სამეცნიერო ინფორმაცია (ეროვნული სამეცნიერო და პრაქტიკული გამოცდილების ურთიერთგაცვლა, პრობლემის განხილვა და ერთობლივი გამოკვლევების ჩატარება);

გ) სახელმწიფოებისათვის პროფესიულ-ტექნიკური დახმარების აღმოჩენა სისხლის სამართლებრივ დანაშაულობასთან ბრძოლაში.

დ) საერთაშორისო-სამართლებრივი კოორდინაციისათვის ხელის შეწყობა, რომლის მიზანია დანაშაულობასთან ბრძოლის განვითარება და დახვეწა.

გარკვეული წვლილი შეაქვს დანაშაულებასთან ბრძოლაში კრიმინალური პოლიციის საერთაშორისო ორგანიზაციის (Еiнბѳрнѳ, Interpol), რომელიც ჯერ კიდევ 1923 წელს დაარსდა. მისი მიზანია სხვადასხვა ქვეყნის საპოლიციო ხელისუფალთა თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების უზრუნველყოფა სისხლის სამართლის დანაშაულებათა წინააღმდეგ ბრძოლაში. ორგანიზაციის წესდება მკაცრად კრძალავს ქვეყნის საშინაო საქმეებში ყოველგვარ ჩარევას და პოლიტიკური, სამხედრო, რელიგიური ან რასობრივი ხასიათის საქმიანობას. ინტერპოლის წევრია 120 ქვეყნის ოფიციალური საპოლიციო ორგანოები.

უმაღლესი ხელმძღვანელი ორგანოა – გენერალური ასამბლეა, რომელიც შედგება დანიშნული დელეგატებისაგან და იკრიბება ყოველწლიურად, ასამბლეა ირჩევს აღმასკომს – პრეზიდენტის, 3 ვიცე-პრეზიდენტის და ცხრა დელეგატის შემადგენლობით. ამასთან, ყოველი მათგანი სხვადასხვა ქვეყნის წარმომადგენელი უნდა იყოს. არსებობს აგრეთვე მრჩეველთა კოლეგია.

გენერალური სამდივნო კოორდინაციას უწევს ორგანიზაციაში შემავალი ქვეყნების საპოლიციო ხელისუფალთა საქმიანობისა და გადაადგილების შესახებ. სამდივნო კონტროლს უწევს რადიო ქსელს, რომელიც 53 რადიოსადგურისაგან შედგება.

ორგანიზაციის ოფიციალური ენებია: ფრანგული, ინგლისური და ესპანური. შტაბ-ბინა პარიზშია.

საქართველო შეუერთდა ინტერპოლს 1993 წლის სექტემბერში. შეიქმნა საქართველოში ინტერპოლის ცენტრალური ეროვნული ბიურო, რომელიც აქტიურად საქმიანობს საქართველოში და საზღვარგარეთ ჩადენილი დანაშაულის ჩამდენ პირთა ძებნის, დაკავებისა და გადაცემის საქმეში.

**ტერიტორია და საერთაშორისო სამართალი.
ტერიტორიის საერთაშორისო სამართლებრივი
რეგულირების ზოგადი საკითხები**

1. სახელმწიფო ტერიტორიისა და ტერიტორიული უზენაესობის ცნებები

ტერიტორია ანუ დედამიწის ზედაპირი – ხმელეთი, წყალი და მათ ზემოთ მდებარე საჰაერო სივრცე ყოველთვის იყო და იქნება ადამიანისათვის საარსებო წყარო, რომლის გარეშეც შეუძლებელია არა მარტო მოსახლეობის სამეურნეო საქმიანობა, არამედ, საერთოდ, საზოგადოების ფიზიკური არსებობაც კი.

თანამედროვე ეტაპზე დედამიწაზე არ დარჩენილა კუთხე, სადაც ადამიანს არ მოეკიდოს ფეხი. საცხოვრებლად გამოსადეგი ტერიტორიების მთელი ფართობი დანაწილებულია სახელმწიფოებს შორის და მათ კუთვნილ სახელმწიფო ტერიტორიებადაა ქცეული. მხოლოდ ანტარქტიკა, კოსმოსი და ე.წ. ღია ზღვა საერთო სარგებლობაში ითვლება და არც ერთ სახელმწიფოს არ მიეკუთვნება.

სახელმწიფო ტერიტორია არის დედამიწის ზედაპირის ის ნაწილი, რომელიც მოცემული სახელმწიფოს სუვერენიტეტის ქვეშ იმყოფება.

სახელმწიფო ტერიტორიის ფარგლებში ერთი სახელმწიფოს ძალაუფლება უნდა ბატონობდეს, ხოლო მისი იურისდიქცია უნდა იყოს სრული და შეუზღუდველი. ეს თვისება სახელმწიფო სუვერენიტეტის ერთ-ერთ ძირითად მხარეს წარმოადგენს და, როგორც უკვე ვიცით, ტერიტორიული უზენაესობის სახელწოდებას ატარებს.

სახელმწიფო ტერიტორია არა მარტო სახელმწიფოს ტერიტორიული უზენაესობის სივრცით ზღვარს წარმოადგენს, არამედ მისი საქმიანობის მატერიალურ ბაზასაც, რომლის მიმართ სახელმწიფო ხელისუფლება უზენაესი მფლობელის სახით გვევლინება. სახელმწიფო ტერიტორიის ფარგლებში საჯარო ხელისუფლება სხვა სახელმწიფოებისაგან დამოუკიდებლად განაგებს თავის ტერიტორიას, არა მარტო პოლიტიკურ სფეროში (ამყარებს მასზე სათანადო სამართლებრივ რეჟიმს, ყოფს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებად, უზრუნველყოფს ტერიტორიის დაცვას, აწესებს თავისი საზღვრების უფლებრივ რეჟიმს და ა.შ.), არამედ აქტიურად იყენებს

მას ეკონომიკურ სფეროშიც (არეგულირებს ყველა იმ საკითხებს, რომელიც ბუნების სიმდიდრისა და რესურსების ექსპლოატაციასა და გამოყენებასთანაა დაკავშირებული, განკარგავს თავის ტერიტორიას საჭიროებისამებრ და ა.შ.).

ტერიტორიული უზენაესობის იურიდიული ბუნება ყოველთვის როდი იყო ერთგვაროვანი. იგი, ისევე როგორც სუვერენიტეტის ცნება, საერთოდ, კლასობრივი ხასიათისაა და მჭიდროდაა დაკავშირებული სახელმწიფოს ისტორიულ ტიპთან, მის სოციალურ ბუნებასთან, დამოკიდებულია საზოგადოებაში არსებულ წარმოებით ურთიერთობების ხასიათზე.

მონათმფლობელურ საზოგადოებაში სახელმწიფო ტერიტორია საჯარო საკუთრებად ითვლებოდა და ადგილობრივ მცხოვრებლებს მემკვიდრეობით სარგებლობაში გადაეცემოდა.

ფეოდალიზმის ხანაში კერძო საკუთრება მიწაზე ფეოდალის საჯარო ხელისუფლებას განაპირობებდა, მისი ძალაუფლების წყარო იყო; არ არსებობდა საჯარო ხელისუფლება მიწის მფლობელობის (დროებით თუ მემკვიდრეობითი) გარეშე. ყოველი სუვერენი თავის ტერიტორიას, როგორც ნივთს ისე ეპყრობოდა – ყიდდა, ცვლიდა, მზითვად ატანდა და ა.შ. იგივე ითქმის იმ პერიოდზეც, როდესაც ცენტრალიზებული მონარქიები ჩამოყალიბდა. მეფის ძალაუფლების წყაროდ აქაც სამეფოს ტერიტორიაზე უზენაესი კერძო საკუთრება ითვლება. მეფის საკუთრებაში ითვლებოდა ამ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობაც. მეფე თავის სურვილისამებრ ყიდდა, ცვლიდა, მზითვად ატანდა გათხოვილ სეფეწულს ტერიტორიის ამა თუ იმ ნაწილს მასზე დასახლებულ ხალხთან ერთად.¹⁴⁶

ბურჟუაზიული რევოლუციის შედეგად სახელმწიფო ტერიტორია „ერის“, „ხალხის“ საკუთრებად გამოცხადდა, სახელმწიფოს მისი განკარგვა მხოლოდ „ერის“, „ხალხის ინტერესების“ გათვალისწინებით შეეძლო. სულ მალე (XIX საუკუნეში) სახელმწიფო ტერიტორია სახელმწიფოს, როგორც დამოუკიდებელი ორგანიზმის საკუთრებად გამოცხადდა.

XIX საუკუნის შუა წლებში ჩამოყალიბდა ე.წ. „სივრცითი თეორია“, რომელიც სახელმწიფოს მხრიდან მიწისმფლობელთა ინტერესების შეზღუდვის პროცესის შეჩერებას ცდილობდა. ამ თეორიის თანახმად, სახელმწიფო ტერიტორია მხოლოდ საჯარო ხელისუფლების იურისდიქციის მოქმედების სივრცითი ზღვარია და არა ობიექტი. ეს თეორია ბურჟუაზიის კლასიკურ თეორიადაც იქცა.

XX საუკუნეში თავი იჩინეს სხვა თეორიებმაც, რომელთა მიზან-

სია შეზღუდონ სახელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპის მოქმედების სფერო. ასე მაგალითად, „კომპეტენციის თეორიის“ თანახმად, სახელმწიფო ტერიტორიად ითვლება ყოველი არე, სადაც კი მოცემული სახელმწიფოს იურისდიქცია წვდება, ე.ი. ჩვეულებრივ ტერიტორიას („ტერიტორიას ვიწრო გაგებით“) ემატება ყველა ის „ტერიტორია“, რომელზედაც ამ სახელმწიფოს მოქალაქენი ცხოვრობენ საზღვარგარეთ და ვისზეც ვრცელდება ამ სახელმწიფოს იურისდიქცია („ტერიტორია ფართო გაგებით“). როგორც ვხედავთ, „კომპეტენციის თეორია“ ერთმანეთში ურევს ტერიტორიალურ და საპიროვნო უზენაესობას და მათ ნაცვლად „კომპეტენციის“ ეფემერულ ცნებას იშველებს. ტერიტორიული უზენაესობის მარქსისტული გაგება მსოფლივ შემდეგში მდგომარეობს. ყოველი ტერიტორია, რომელიც ერთ ან ხალხით არის დასახლებული – ერის, ხალხის საერთო კუთვნილებაა, მისი „ეროვნული ტერიტორიაა“, რომლის მითვისება არც ერთ სხვა ერს ან ხალხს არ შეუძლია, თუ ამაზე თვით მოსახლეობა არ არის თანახმა. „ეროვნული ტერიტორია“ ერის, ხალხის არსებობის მატერიალური ბაზაა, რომლის გარეშე ამ ხალხის არსებობა შეუძლებელი იქნებოდა. „ეროვნული ტერიტორიაა“, ერის მიერ თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციის მატერიალური ბაზაა და მის გარეშე ერის თვითგამორკვევა ფიქცია იქნებოდა. მას შემდეგ, რაც ერი, ხალხი თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციის შედეგად ქმნის თავის სახელმწიფოს, „ეროვნული ტერიტორიაა“ საჯარო ხელისუფლების მოქმედების სივრცით ზღვარად და სახელმწიფოს საკუთრების ობიექტად იქცევა (ე.ი. სახელმწიფო ტერიტორიის ნიშნებს ღებულობს).

მიუხედავად ტერიტორიული უზენაესობის იურიდიული ბუნების სხვადასხვა კონცეფციების არსებობისა, ყველა ქვეყნის სახელმწიფო ტერიტორია არა მარტო საჯარო ხელისუფლების მოქმედების სივრცითი ზღვარია, არამედ მისი საჯარო საქმიანობის ობიექტიც, რომლის მიმართ სახელმწიფოს სრული განკარგვის უფლება გააჩნია. ეს კი თავის მხრივ სახელმწიფო ტერიტორიას საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთ ძირითად ობიექტად აქცევს, რომლის ხვედრითი წონა საერთაშორისო სამართლის თითქმის ყველა ინსტიტუტში ძალზე დიდია.

როგორც ზევით აღვნიშნეთ, ტერიტორიული უზენაესობის ხელშეუხებლობის პრინციპი თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი საწყისია. ვიცით, ისიც, რომ ტერიტორიული უზენაესობის მოქმედების სფერო შეიძლება შეიზღუდოს მხოლოდ

თანასწორუფლებიანი შეთანხმების ძალით. ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოს სასარგებლოდ თავისი ტერიტორიული უზენაესობის მოქმედების სფეროს შეზღუდვას სახელმწიფო ტერიტორიის ამა თუ იმ არეში საერთაშორისო სერვიტუტი ეწოდება. საერთაშორისო სერვიტუტი სამ ძირითად ჯგუფად იყოფა:

ა) **ეკონომიკური სერვიტუტები**: ტრანზიტი (საფოსტო, სამგზავრო, სავაჭრო, სახელმწიფოს ტერიტორიის გავლით,¹⁴⁷ ტრანზიტი საერთაშორისო არხებისა და სრუტეების გავლით¹⁴⁸) ტერიტორიის იჯარით აღება ეკონომიკური დაწესებულებებისათვის, სახელმწიფო კონცენსიები¹⁴⁹ და ა.შ.

ბ) **სტრატეგიული სერვიტუტები**: ნეიტრალიზებული და დემილიტარიზებული ტერიტორიები, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის შეიარაღებული ძალების ტრანზიტი, მათივე დროებითი სამხედრო ბაზები აგრესორის წინააღმდეგ საბრძოლველად და სხვ.

გ) **პოლიტიკური ანუ წარმომადგენლობითი სერვიტუტები**: ტერიტორიების და შენობის იჯარით აღება დიპლომატიური და საკონსულო წარმომადგენლობისათვის, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან არსებულ სახელმწიფოთა წარმომადგენლობებისა და თვით ამ ორგანიზაციების რეზიდენციისათვის,¹⁵⁰ ტერიტორიების და შენობების იჯარით აღება კულტურული მიზნებისათვის (კლუბების, საზოგადოებების, ბიბლიოთეკების დაარსება) და ა.შ.

საერთაშორისო სერვიტუტის მიერ სახელმწიფოს ტერიტორიული უზენაესობის შელახვა მართლსაწინააღმდეგო აქტია და დაჩაგრულ სახელმწიფოს ყოველთვის აქვს უფლება თავიდან მოიშოროს ასეთი სერვიტუტი.

2. სახელმწიფო ტერიტორიის შეზღუდვა

ყოველი სახელმწიფოს ტერიტორია შემდეგი აუცილებელი ელემენტისაგან შედგება:

ხმელეთი – მოცემული სახელმწიფოს საზღვრებში მდებარე სახმელეთო ზედაპირია, მისი წიაღი, სავალდებულო არ არის, რომ სახელმწიფო ტერიტორია ხმელეთის მთლიან მონაკვეთს წარმოადგენდეს. იგი შეიძლება შედგებოდეს კუნძულებისაგან (დიდი ბრიტანეთი, ინდონეზია) ან რამდენიმე სახმელეთო ნაწილისაგან (კანადა კყოფს შტატ ალიასკას აშშ-ს ძირითადი ნაწილისაგან). სახმელეთო ტერიტორიას მეკუთვნება, აგრეთვე მოცემული სახელმწიფოს საზღვრებში მოქცეული მდინარეების, ტბების და ზღვების ფსკერი, მისი წიაღ-

ისეული სიმდიდრენი.

საწყლო ტერიტორია მოიცავს მოცემული სახელმწიფოს ფარგლებში მდებარე მდინარეების, ტბების, ზღვების, ყურეების, არხების როგორც ზედაპირს. ასევე მათ წიაღსა და წიაღისეულ სიმდიდრეს. ამასვე კატეგორიას მიეკუთვნება ყველა წყლები, რომლებიც სახელმწიფოს საზღვრებს აკრავს და გარკვეული მანძილით სახელმწიფოს სრული სუვერენიტეტის ქვეშ იმყოფება (თუ სხვა რამ არ არის დადგენილი საერთაშორისო ხელშეკრულებებით).

საჰაერო ტერიტორია მოიცავს სახელმწიფოს სახმელეთო და საწყლო ტერიტორიის თავზე მდებარე საჯარო სივრცეს, რომელიც ადგილობრივი სახელმწიფოს სრული და განუსაზღვრელი სუვერენიტეტის ქვეშ იმყოფება.

„მფრინავი“ და **„მცურავი“ ტერიტორიების** ქვეშ იგულისხმება მოცემული სახელმწიფოს მფრინავი აპარატები (თვითმფრინავი, დირიჟაბლები) და გემები, რომელნიც ამ სახელმწიფოს ალამს ან ნიშანს ატარებენ. ამ აპარატებსა და გემებზე მოქმედებს „ალმის კანონი“, ე.ი. იმ სახელმწიფოს კანონი, რომლის ალამს (გემი) ან ნიშანს (თვითმფრინავი) ატარებს. „მცურავი“ ან „მფრინავი“ ტერიტორია, სამხედრო ხომალდები ყველგან, როგორც ღია ზღვაში, ასევე სახელმწიფო საზღვარში და საჰაერო პორტში, განიხილება სახელმწიფო ტერიტორიად. სავაჭრო და სხვა სახის ხომალდები მათი ეკიპაჟი და მგზავრები ემორჩილებიან „ალმის კანონს“ თავის სახელმწიფოს საწყლო და საჰაერო სივრცის გარეთაც, ღია ზღვაშიც.

წყალქვეშა კაბელები ასევე მიეკუთვნება სახელმწიფო ტერიტორიას, თუ ისინი აკავშირებენ ერთი სახელმწიფოს რამდენიმე ნაწილსა და ღია ზღვაშია გაყვანილი.

აღსანიშნავია აგრეთვე ე.წ. **პოლარული სექტორები**, რომლებიც სახელმწიფოთა ვიწრო ჯგუფის ტერიტორიებს მიეკუთვნება. მხედველობაში გვაქვს არქტიკის სივრცეები, რომელიც დაყოფილია რუსეთს, აშშ-ს, კანადას, ნორვეგიასა და დანიას შორის. ყოველი სახელმწიფო განაგებს თავისებურ სამკუთხედს, რომლის მწვერვალი ჩრდილოეთ პოლუსია, ფუძე – სახელმწიფოს ჩრდილოეთი საზღვარი, ხოლო გვერდითი საზღვრების როლს მერიდიანები ასრულებენ. ამ სამკუთხედის არეში არსებული და მომავალში აღმოჩენილი მიწები და კუნძულები სექტორის მქონე სახელმწიფოს მიეკუთვნება. რუსეთის პოლარულ საზღვრები არქტიკაში განსაზღვრულია სსრ კავშირის ცაკის და სახკომსაბჭოს 1926 წლის 15 აპრილის დადგენილებით. გვერდით საზღვრებად მიჩნეულია აღმოსავლეთის გრძედის $32^{\circ}4'30''$

და დასავლეთ გრძედის 168°49'30" (გრინვიჩიდან). გამონაკლისს წარმოადგენს შპიცბერგენის არქიპელაგის კუნძულები, რომლებიც უფრო ადრე იქნა აღიარებული სსრ კავშირის მიერ ნორვეგიის სუვერენიტეტის ქვეშ მყოფ ტერიტორიად.

უკანასკნელ ხანებში წარმოიშვა ტერიტორიის კიდევ ერთი სახეობა – კოსმოსური აპარატები (თანამგზავრები, კოსმოსური ხომალდები და ა.შ.), რომელსაც გარკვეულ ნიშანს ატარებენ და „აღმის კანონს“ ემორჩილებიან.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში ჩამოყალიბდა ტერიტორიების სპეციფიკური რეჟიმი – შერეული. ასეთ ტერიტორიებს მიაკუთვნებენ კონტინენტურ შელფს და ეკონომიკურ ზონას, რომელზედაც ვრცელდება სანაპირო სახელმწიფოს იურისდიქცია, მაგრამ გარკვეული შეზღუდვებით, რაზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი (პარაგრაფი 4 და 5).

არსებობს სივრცეები, რომლებიც არც ერთი სახელმწიფოს სუვერენიტეტის ქვეშ არ იმყოფებიან – ღია ზღვა (პარაგრაფი 3), კოსმოსური სივრცე (თავი XIII), ანტარქტიკა. ანტარქტიკის სტატუსი, რომელიც 1959 წელს I დეკემბერს დადებული ხელშეკრულებით დაწესდა, მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენს.

ამ ხელშეკრულების ძალით, სსრ კავშირი (რუსეთი), აშშ, ინგლისი, არგენტინა, საფრანგეთი, ბელგია, იაპონია, ჩილე, ნორვეგია, ახალი ზელანდია და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა შეთანხმდნენ, რომ ანტარქტიკა, რომელიც არც ერთ სახელმწიფოს არ ეკუთვნის, მხოლოდ სამეცნიერო-კვლევითი და საზღვაო მრეწველობის ობიექტი შეიძლება იყოს. იქ არ დაიშვება არაერთგვაროვანი სამხედრო სახის მოქმედებანი (სამხედრო ბაზების და ნაგებობათა შექმნა, სამხედრო მანევრების ჩატარება, ყველა სახის იარაღის გამოცდა), კონტინენტი გამოიყენება მხოლოდ მშვიდობიანი მიზნებისათვის (მუხ. I), ამჟამად ხელშეკრულებაში მონაწილეობს 19 სახელმწიფო.

3. სახელმწიფო საზღვრები

ხაზს, რომელიც მოცემული სახელმწიფოს ტერიტორიის ფარგლებს საზღვრავს, სახელმწიფო საზღვარი ეწოდება.

საზღვრები შეიძლება იყოს სხვადასხვა სახისა:

ა) ოროგრაფიული საზღვრები გაიყვანება ადგილობრივი რელიეფის გათვალისწინებით (ხევი, მდინარე, ბორცვი, ქედი და ა.შ.).

ბ) გეომეტრიული საზღვრები წარმოადგენს ერთი წერტილიდან მეორე წერტილამდე გაყვანილ სწორ ხაზს.

გ) ასტრონომიული საზღვრები გაიყვანება მერიდიანების ან პარალელების გასწვრივ (რუსეთის პოლარული სექტორი, ჩრდილოეთ და სამხრეთ კორეას შორის საზღვარი – 38 პარალელი და ა.შ.).

ყოველი სახელმწიფოს საზღვრები შედარებით იშვიათი მოვლენაა.

საზღვრები ორი მოსაზღვრე სახელმწიფოს შეთანხმებით გაიყვანება. ხელშეკრულება ზუსტად განსაზღვრავს მომავალი საზღვრების მიმართულებას, დართული რუკა ასახავს ამ შეთანხმებას. ამ სტადიას **დელიმიტაცია** ეწოდება. ადგილზე საზღვრის გაყვანას – **დემარკაცია**ს – ორივე სახელმწიფოს მიერ შექმნილი სპეციალური კომისიები ახორციელებენ. უკვე არსებული საზღვრის შემოწმებას, სასაზღვრო ნიშნების აღდგენას ან დამატებას **რედემარკაცია** ეწოდება.

თუ საზღვარი სანაოსნო მდინარეზე გადის, ფარვატერის (ე.ი. გემისათვის მისაწვდომი გზის) მიხედვით გაიყვანება. იგი ხშირად არ ემთხვევა ხაზს, რომელიც ზუსტად მდინარის შუაში გადის. მდინარის შუაში საზღვარი გაყავთ მხოლოდ ნაოსნობისათვის უფარვის მდინარეზე, სასაზღვრო ტბებზე, საზღვარზე ან ტბის შუაში, ანდა სახმელეთო ტერიტორიის ყველაზე უფრო გამოშვებულ ორ წერტილს შორის გაყავთ.

თუ დროთა განმავლობაში მდინარე ან ტბა იცვლის კალაპოტს, საზღვარი უცვლელი რჩება, თუ სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული სათანადო ხელშეკრულებით ან, შემდგომ, არ იქნება მოწესრიგებული მხარეების მიერ.

ასეთია ის ძირითადი პრინციპები, რომლებიც საერთაშორისო სამართლებრივმა პრაქტიკამ შეიმუშავა და რომელსაც უკლებლივ ყველა სახელმწიფო აღიარებს. ყოველი სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს თავისი საზღვრების უფლებრივ რეჟიმს. მაგრამ კეთილშეზობლური ურთიერთობების პრინციპი მთელი რიგი საკითხების მოსაზღვრე სახელმწიფოებთან შეთანხმებით მოგვარების აუცილებლობას კარნახობს.

აღნიშნული აქტებით წესდება სპეციალური სასაზღვრო რეჟიმი, რომელიც საზღვარზე გადასვლა-გადმოსვლას, სასაზღვრო რაიონებში შესვლას, ცხოვრებას, სამეურნეო საქმიანობას და სხვა ამგვარ საკითხებს არეგულირებს.

4. სახელმწიფო ტერიტორიის შიდა და გარე საერთაშორისო-სამართლებრივი საზღვრები

როგორც აღნიშნული იყო, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი სასტიკად კრძალავს ერთი სახელმწიფოს (ან სახელმწიფოების) მიერ მეორე სახელმწიფოს ტერიტორიული უზენაესობისა და მთლიანობის შელახვას და ყოველი ქვეყნის სახელმწიფო საზღვრებს წმიდათაწმიდად და ხელშეუხებლად აცხადებს.

ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ პირველყოფილი თემური წყობილებიდან მოყოლებული ყოველ ომს ტერიტორიის მიტაცების სურვილი უდო საფუძვლად. ანექსია, ე.ი. ძლიერი სახელმწიფოს მიერ სხვა სახელმწიფოს ან ხალხის ტერიტორიის შემოერთება მისი მოსახლეობის ნების გაუთვალისწინებლად, წითელ ზოლად გასდევს კაცობრიობის მთელ ისტორიას. ძლიერი სახელმწიფოები უტიფრად თელავდნენ სხვა სახელმწიფო ტერიტორიას დაყოფით, მისი მთლიანად ან ნაწილობრივ მითვისებით.

საერთაშორისო ურთიერთობის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის განმავლობაში სახელმწიფო საზღვრების რუკა მხოლოდ საზავო ხელშეკრულებებით რვა ათასჯერ იქნა გადანაწილებული.¹⁵¹

ხშირად საზღვრების გადანაწილება ხდებოდა ყოველგვარი ხელშეკრულებების გარეშე, ტერიტორიის მთლიანად ან ნაწილობრივ დაპყრობის შედეგად.

საერთაშორისო სამართალი იცავდა ძლიერთა ინტერესებს და აკანონებდა ისეთ სამარცხვინო ინსტიტუტებს, როგორიც იყო დებელაცია (დაპყრობა), ოკუპაცია (კოლონიზატორების მიერ აფრიკასა და აზიის კონტინენტებზე და კუნძულებზე შავ, ყვითელ და სხვა რასებით დასახლებული ტერიტორიების „პირველადი აღმოჩენა“), ხანდაზმულობა.

მეორე მსოფლიო ომამდე კი დებელაციის მეთოდს ურიგდებოდა საერთაშორისო-სამართლებრივი საზოგადოებრიობის წვერთა უმრავლესობა.¹⁵²

დღეს საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმები სახელმწიფო ტერიტორიის შექმნისა და შეცვლის მხოლოდ ისეთ საშუალებებს ითვალისწინებს, რომლებიც ერთა თვითგამორკვევის უფლებისა და მოსაზღვრე სახელმწიფოების კეთილმეზობლური თანამშრომლობის პრინციპებიდან გამომდინარეობენ. თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის მიხედვით სახელმწიფო ტერიტორიის შექმნის (ან შეცვლის) პირველწყაროს ერის თვითგამორკვევის უფლება წარმოადგენს. ყოველი ერი, რომელიც სხვა სახელმწიფოს ფარგლებშია მოქცეული და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შედეგად

იქნის დამოუკიდებლობას, ავტომატურად კვეცავს მეტროპოლიის სახელმწიფო საზღვრებს და თავის ეროვნულ ტერიტორიაზე დამოუკიდებელ ორგანიზაციას ქმნის. იგივე ითქმის უკვე არსებულ სახელმწიფოზე, რომელიც სხვა სახელმწიფოს უერთდება ფედერაციის, ავტონომიის ან ინკორპორაციის საწყისებზე.¹⁵³

ყველა აღნიშნულ შემთხვევაში ადგილი უნდა ჰქონდეს მოსახლეობის ნების გამოხელახებას კომპეტენტური ორგანოების გადაწყვეტილების ან პლებისციტის (ანუ საყოველთაო რეფერენდუმის) სახით.

პირველ შემთხვევაში საკითხი ნათელია – თავისუფლებისათვის მებრძოლი ერის ხელმძღვანელი ორგანოები ყოველთვის სარგებლობენ ხალხის ნდობით დამოუკიდებელი პოლიტიკური ორგანიზაციის შექმნის საქმეში. იგივე ითქმის უკვე არსებული სახელმწიფოს ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოებზე, რომლებიც ხალხის ნდობით სარგებლობენ და უფლებამოსილი არიან თვით გადაწყვიტონ ქვეყნის პოლიტიკური მომავლის ბედი.

მაგრამ ყოველ შემთხვევაში, როდესაც მიუხედავად კომპეტენტური ორგანოების არსებობისა, აუცილებელია უშუალოდ ხალხის, ერის აზრის გამორკვევა, მიმართავენ საყოველთაო გამოკითხვის – პლებისციტს. უფრო ხშირად პლებისციტი იმ ერების და ხალხების მიმართ გამოიყენება, რომელთა მიმართ მოსაზღვრე სახელმწიფოს აქვს პრეტენზია, ანდა როდესაც ერის, ხალხის თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაცია, საბოლოო ჯამში, მეტროპოლიასა და თავისუფლებისათვის მებრძოლთა შორის შეთანხმებით ხორციელდება.

უნდა განვასხვაოთ ორი სახის პლებისციტი – საყოველთაო გამოკითხვა ან რეფერენდუმი დამოუკიდებლობის მოპოვების შესახებ¹⁵⁴ და გამოკითხვა, რომლის მიზანია გამოარკვიოს ხალხის სურვილი, რომელი სახელმწიფოს ფარგლებში სურს მას ყოფნა.

როდესაც ერთი სახელმწიფო მეზობელ სახელმწიფოსთან შეთანხმებით ცდილობს მოაწესრიგოს სასაზღვრო ტერიტორიების საკითხი, რის შედეგად ადგილი აქვს ამ ტერიტორიების მცირე ნაწილების გაცემა-გამოცვლას ან ცალმხრივად დათმობას, პლებისციტის საკითხი არ ისმება. ასეთ შემთხვევაში მოსახლეობას მხოლოდ ოპტაციის უფლება ენიჭება. აუცილებელია, რომ ეს აქტი ჰქმნარიტად თანასწორუფლებიან და ნებაყოფლობით შეთანხმებას ეყრდნობოდეს.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი იცნობს ტერიტორიის შექმნის ძალდატანებით შესაძლებლობასაც, მაგრამ ეს ძალდატანება აგრესიის საპასუხო აქტია და დასაშვებია მხოლოდ ორ შემთხვევაში:

ა) „ისტორიული სამართლიანობის პრინციპზე“ დაყრდნობით. ყოველი სახელმწიფო, რომელსაც თავის დროზე წაართვეს ტერიტორია აგრესიული ომის ან კაბალური ხელშეკრულების შედეგად, უფლებამოსილია დაიბრუნოს ეს მიწები აგრესორის დამარცხების შემთხვევაში ან ახალი ხელშეკრულება დადოს;¹⁵⁵

ბ) დამარცხებული აგრესორის მიმართ პოლიტიკური სანქციების გამოყენებით, რომელთა მიზანია აგრესორის დასჯა და მომავალში მისი მხრიდან აგრესიის განახლების თავიდან აცილება.

ტერიტორიის შექმნის ორივე ეს საშუალება გამონაკლისს წარმოადგენს თანამედროვე ეტაპისათვის, რადგანაც საერთაშორისო სამართალი კრძალავს ომს, როგორც ტერიტორიული და სხვა დავების გადაჭრის საშუალებას. ზემოხსენებული წესები მხოლოდ ექსტრაორდინალურ შემთხვევასთან – აგრესორი სახელმწიფოს დამარცხებასთან შეიძლება იყოს დაკავშირებული. სიტყვა „შეიძლება“ ეხმარობთ იმიტომ, რომ სავალდებულო არაა აგრესორი სახელმწიფოს ტერიტორია ან შეიცავდეს სხვა სახელმწიფოს მიწებს, ან მის მიმართ გამოყენებულ იქნეს ისეთი პოლიტიკური სანქცია, როგორცაა ტერიტორიის ნაწილის ჩამორთმევა.

დღეს მეტად მტკივნეულად დგას აფრიკისა და აზიის ახალგაზრდა სახელმწიფოების საზღვრების საკითხი, რაც კოლონიალიზმის სისტემის ერთ-ერთი მავნე შედეგია. ცნობილია, რომ ხშირად ერთი ხალხი, ტომი, ეთნიკური ჯგუფი ორ და მეტ კოლონიას შორის იყო დაქუცმაცებული. დამოუკიდებლობის მიღწევის შემდეგ ეს საზღვრები უცვლელი დარჩა და საერთაშორისო დაძაბულობის ერთ-ერთ მიზეზად იქცა.¹⁵⁶

მაგრამ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების¹⁵⁷ და რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციების სტატუტების ძალით ყველა სახელმწიფო უნდა ეცადოს გადაწყვიტოს ყოველგვარი სახის დავა მშვიდობიანი საშუალებებით და ერიდოს მოდავე ტერიტორიული მთლიანობისა და საზღვრების ხელშეუხებლობის დარღვევას. ეს მოთხოვნა იმპერატიულია და სახელმწიფოები მოვალენი არიან დაემორჩილონ მას. პრაქტიკის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფოები მცირე სამხედრო კონფლიქტების იქით არ მიდიან და ცდილობენ საბოლოო ჯამში მშვიდობიანად გადაწყვიტონ ტერიტორიული დავები, რაც ერთადერთი გონივრული გამოსავალია არსებული მდგომარეობიდან.¹⁵⁸

ამგვარად, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი სახელმწიფო ტერიტორიის შექმნის ორ ძირითად საშუალებას იცნობს:

ა) ერის თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციის შედეგად;

ბ) ტერიტორიის ნაწილების ნებაყოფლობით დათმობა ან გაც-
ვლა (ცესია);

გამონაკლისი სახით დასაშვებია:

ა) ისტორიული სამართლიანობის აღდგენა დამარცხებული აგრე-
სორი სახელმწიფოსაგან წინათ მიტაცებული მიწების ჩამორთმევით.

ბ) აგრესორის მიმართ პოლიტიკური სანქციების გამოყენება
ტერიტორიის ნაწილის ჩამორთმევით.

სახელმწიფო ტერიტორიის შექმნის საშუალებას არ წარმოადგენს
საერთაშორისო სერვიტუტი (მაგ., უცხო სახელმწიფოს ტერიტორიის
ნაწილის იჯარით აღება). თანამედროვე საერთაშორისო სამართ-
ლის თანახმად, იჯარა არ წარმოადგენს იჯარის გამცემი სახელმ-
წიფო სუვერენიტეტის გაუქმებას ამ ტერიტორიის მიმართ. იგი მხ-
ოლოდ ზღუდავს მის იურისდიქციას ამ არეში. იჯარით გამცემი
სახელმწიფო უფლებამოსილია თავისი სურვილისამებრ დასვას
საკითხი ხელშეკრულების გაუქმების შესახებ და, უკიდურეს შემთხ-
ვევაში, ცალმხრივი აქტითაც კი შეწყვიტოს მისი მოქმედება. მაშინ-
აც კი, როცა ტერიტორია გადაცემულია იჯარით უვადოდ, იჯარის
გამცემი სახელმწიფო ინარჩუნებს ამ ნაკვეთის მიმართ უზენაესი
მესაკუთრის უფლებას და ყოველ წამს შეუძლია შესთავაზოს კონ-
ტრაგენტს ხელშეკრულების გაუქმება. იჯარით ამღებ სახელმწი-
ფოს მიეცემა მხოლოდ სარგებლობის და განკარგვის შეზღუდული
(იჯარით აღებული ტერიტორიის შესამე სახელმწიფოსთვის გადა-
ცემა სასტიკად აკრძალულია) უფლებები. შეზღუდულია მისი კანონ-
ების მოქმედების ძალაც, რადგან იჯარით გამცემი სახელმწიფო
იტოვებს მართლმსაჯულების ფუნქციებს და ზოგიერთ სხვა სუვე-
რულ უფლებებს.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალს დასაშვებად მიიჩნია
მხოლოდ ისეთი იჯარა, რომელიც იჯარით ამღები სახელმწიფოს
ეკონომიკური ან თავდაცვის ინტერესებს ემსახურება და არ ღაბ-
ავს ადგილობრივი სახელმწიფოს სუვერენიტეტს.

ასეთია სახელმწიფო ტერიტორიის შექმნისა და შეცვლის სა-
ერთაშორისო სამართლის მიერ დაშვებული ძირითადი საშუალებე-
ბი. თანამედროვე ეტაპზე საზღვრების ხელშეუხებლობას, რაც სახ-
ელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპის ერთ-ერთ მხარეს წარმოად-
გენს, უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო შვიდობის
უზრუნველყოფისათვის. საჭიროა არსებული სამართლებრივი ნორმე-
ბის შემდგომი დეტალიზაცია და კოდიფიკაცია.

5. მდინარეების გამოყენების საქრთაშორისო სამართლებრივი საკითხები

განასხვავებენ სასაზღვრო და მრავალეროვნულ მდინარეებს. პირველი სახის მდინარეები ყოფს ორ ან რამდენიმე სახელმწიფოს ტერიტორიას და მათ შორის ბუნებრივ ზღვარს წარმოადგენს. მრავალეროვნული მდინარეები კვეთს ორ ან მეტ სახელმწიფოს ისე, რომ მისი სათავე ერთი სახელმწიფოს ტერიტორიაზეა, ხოლო ძირითადი კალაპოტი ზღვასთან შერთვამდე სხვა სახელმწიფოების ტერიტორიას კვეთს.

XIX საუკუნის დამლევამდე ნაოსნობისათვის გამოსადეგ სასაზღვრო და მრავალეროვნულ მდინარეებს საერთაშორისო სამართალი ეხებოდა იმდენად, რამდენადაც ეს დაკავშირებული იყო ნაოსნობის თავისუფლებასა ან, შედარებით იშვიათად, თევზის ჭერასთან. რაც შეეხება ნაოსნობისათვის გამოყენებულ მდინარეებს, აქ საერთაშორისო სამართალი მხოლოდ სახელმწიფო საზღვრის გაყვანისა და მიხი დაცვის საკითხებს ეხებოდა.

დღეს სასაზღვრო და მრავალეროვნული მდინარეები მრავალ საერთაშორისო პრობლემას წარმოშობენ, რაც მათზე ნაოსნობით, პიღრომშენებლობით, ირიგაციული სამუშაოებით, ხე-ტყის წყალზიდვით არის განპირობებული. შევეხეთ რამდენიმე ძირითად საკითხს.

ნაოსნობა საერთაშორისო მდინარეებზე. ორი ან რამოდენიმე სახელმწიფოს ტერიტორიის გადამკვეთ ან გამყოფ, ზღვასთან ნაოსნობით შეერთებულ მდინარეებს **საერთაშორისო მდინარეები** ეწოდებათ, თუ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა თანახმად, ისინი ღიაა ქვეყნის საგაჭრო გემების მიმოსვლისათვის.¹⁵⁹

1792 წელს საფრანგეთის რევოლუციურმა მთავრობამ აღიარა ეს პრინციპი და განაცხადა, რომ „არც ერთ ხალხს, უსამართლობის ჩაუდენლად, არ შეუძლია მიითვისოს მდინარით სარგებლობის განსაკუთრებული უფლება და დაბრკოლება შეუქმნას მდინარის ზემო ნაწილში მცხოვრებ ხალხებს იმავე ხელსაყრელი პირობებით სარგებლობაში“.

პარიზის 1814 წლის საზღვაო ხელშეკრულებამ დააწესა რაინზე თავისუფალი ნაოსნობა, რაც „არავის არ შეიძლება აეკრძალოს“.

გენის 1815 წლის კონგრესის დასკვნით აქტივი იგივე წესია დადგენილი ევროპის სხვა მდინარეებისათვისაც, იმ პირობით, რომ მისი პრაქტიკული განხორციელება უნდა მოხდეს თითოეული მდინარის გამოყენების შესახებ სპეციალურ შეთანხმებათა დადებით.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ასეთი შეთანხმებანი დადებული იქნა ვეზერის, მაასის, ნემანის, ოდერის, შვედის, ელბასა და ემსისათვის. მანჰაიმის 1831 წლისა და 1868 წლის კონვენციამ დააოხსტურა და დაადგინა ამ ნაოსნობის წესი. პარიზის 1856 წლის სასაეო ხელშეკრულებამ დააწესა დუნაიზე ნაოსნობის თავისუფალება.

ბერლინის 1884-1885 წლების კონფერენციაზე კონგო და ნიგერი გამოცხადებულ იქნა საერთაშორისო მდინარეებად. ამერიკაში ამასონი და ლა-პლატა ასეთებადაა აღიარებული სანაპირო სახელმწიფოთა ხელშეკრულებით. აგრეთვე, ეკვადორის, (1866 წლების პერიოდში), ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ბოლივიის, ურუგვაის, ბრაზილიის, პერუს შინაგანი კანონებით (გამოცემულია 1853-1866 წლების პერიოდში), ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ბოლივიის 1858 წლის ხელშეკრულებათა და ამერიკის შტატებთან, ინგლისთან და საფრანგეთთან არგენტინის 1853 წლის ხელშეკრულებით.

1921 წელს ზოგიერთმა სახელმწიფომ (მათ შორის ინგლისმა, საფრანგეთმა და იტალიამ) ბარსელონაში ხელი მოაწერეს კონვენციას საერთაშორისო მნიშვნელობის შიდა წყლის გზების შესახებ. ამ კონვენციამ თავისუფალი ნაოსნობა გამოაცხადა ყველა მდინარეზე, არხსა და ტბაზე, რომლებიც ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოსათვის ღია ზღვაში მიმავალ გზას წარმოადგენენ. ასეთი წყლის გზები ღია კონვენციის ყველა მონაწილის გემებისათვის, ამასთან გემები, ტვირთი და მგზავრები სრული თანასწორობით სარგებლობენ. გამოსაღები შეიძლება გადახდევინებულ იქნეს მხოლოდ იმ რაოდენობით, რაც საჭიროა ამ გზების შენახვის ხარჯების დასაფარად და ამ გზებზე სამსახურის გაწევისათვის. კონვენციის რატიფიკაცია მოახდინეს მთელმა რიგმა სახელმწიფოებმა, მათ შორის დიდმა ბრიტანეთმა, საფრანგეთმა, იტალიამ, თურქეთმა, ამერიკის ქვეყნებიდან - კოლუმბიამ, ჩილემ, და პერუმ, მაგრამ მას ფართო პრაქტიკული გამოყენება არ აქონია.

ამგვარად, საერთაშორისო მდინარის ცნება შეიცავს სამ აუცილებელ, ერთმანეთისაგან განუყოფელ ნიშანს: გეოგრაფიულს (ზღვასთან უშუალო კავშირი), პოლიტიკურს (რამდენიმე სახელმწიფოს ტერიტორიის გადაკვეთა, გაყოფა) და იურიდიულს (სათანადო ხელშეკრულების არსებობა). უკანასკნელ ნიშანს გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, რადგანაც მხოლოდ საერთაშორისო შეთანხმების ძალით შეიძლება დაწესდეს მდინარეზე ყველა ქვეყნის სავაჭრო ნაოსნობის უფლება. თუ ასეთი ხელშეკრულება არ არსებობს და მდინარეს

მხოლოდ პირველი ორი ნიშანი აქვს (ე.ი. გეოგრაფიული და პოლიტიკური), იგი მხოლოდ მრავალეროვნულ მდინარედ ითვლება.

საერთაშორისო მდინარეების რეჟიმის ჩამოყალიბებისთანავე იგი დიდი ქვეყნების ინტერესებს დაექვემდებარება მდინარისპირა სახელმწიფოების ინტერესების საზიანოდ. განსაკუთრებით ეს ეხებოდა ვეროპის უდიდეს მდინარეს – დუნაის, რომელიც პარიზის 1856 წლის ხელშეკრულების ძალით თავისუფალი გახდა ყველა ქვეყნის გემების ნაოსნობისათვის, ხოლო ზედამხედველობის როლი სპეციალურ კომისიას დაეკისრა, რომელშიც გადამწვეტ როლს არამდინარისპირა სახელმწიფოები – ინგლისი, საფრანგეთი, იტალია ასრულებენ. ეს მდგომარეობა განამტკიცა ვერსალის 1919 წლის ხელშეკრულებამაც, თუმცა ზოგიერთი ცვლილებებით (შექმნილი იყო ორი კომისია ერთის მაგიერ). 1921 წელს პარიზში შემუშავებულ იქნა სპეციალური კონვენცია დუნაიზე ნაოსნობის შესახებ, რომელიც ძირითადად ვერსალის ხელშეკრულების დებულებებს განამტკიცებდა, ე.ი. პრივილეგირებულ მდგომარეობას ანიჭებდა ინგლისს, საფრანგეთს და იტალიას მდინარეზე ნაოსნობის წესების დადგენისა და რეგულირების საქმეში.

მხოლოდ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გაუქმდა ეს უსამართლო რეჟიმი. 1948 წელს ბელგრადში მოწვეულმა კონფერენციამ მდინარის სტატუსი მთლიანად მდინარისპირა სახელმწიფოების ინტერესებს დაუმორჩილა. ამ კონვენციის თანახმად, „ნავიგაცია დუნაიზე უნდა იყოს თავისუფალი და ყველა სახელმწიფოს მოქალაქეების, სავაჭრო გემებისა და საქონლისათვის ნაცვაღგების პრინციპის დაცვით და სანავიგაციო გამოსაღებებისა და ნაოსნობის პირობების მიმართ“ (მუხ. 2).

მმართველობა და ზედამხედველობა ნაოსნობაზე ევალება დუნაისპირა სახელმწიფოებს, მათ მიერ შექმნილ საერთაშორისო კომისიას (დუნაის კომისია) და სპეციალურ ადმინისტრაციებს.

დუნაის კომისია შედგება დუნაისპირა სახელმწიფოებისაგან, რომლებიც რეჟიმს იცავენ, რაც სრულებით არ ენებს სხვა სახელმწიფოების სავაჭრო ინტერესებს.

სულ სხვა პრინციპზეა აგებული დღეს რაინის სამართლებრივი რეჟიმი. ჯერ კიდევ ვერსალის 1919 წლის საზავო ხელშეკრულების ძალით, რაინზე ნაოსნობის ცენტრალურ კომისიაში შეყვანილ იქნა არამდინარისპირა სახელმწიფოები – ბელგია, იტალია და ინგლისი. 1945 წლიდან იტალიის ადგილი ამ კომისიაში დაიკავა აშშ-ს წარმომადგენელმა. ამ უფლებებს არამდინარისპირა სახელმწიფოები იყენებენ იმისათვის, რომ გაათანაბრონ თავისი მოქალაქეები რაინ-

ისპირა ქვეყნების მოქალაქეებთან არა მარტო ნაოსნობის საკითხე-
ბში, არამედ სავაჭრო საქმიანობის, უძრავი ქონების მფლობელობისა
და სხვა სფეროებშიც. თანამედროვე ეტაპზე რაინის კომისია ამ
ქვეყნების შუღლსა და ბრძოლის არედ იქცა არა მარტო მდინარ-
ისპირა და არამდინარისპირა სახელმწიფოებს შორის, არამედ თვით
მდინარისპირა ქვეყნებს (შვეიცარია და პოლანდია ერთი მხრივ და
გერმანია მეორე მხრივ) შორისაც.

განსხვავებული წესია შემოღებული ამერიკის კონტინენტზე ჩრდი-
ლოეთ ამერიკაში ნაოსნობის თავისუფლება მიენიჭა მხოლოდ მდი-
ნარისპირა სახელმწიფოებს (მდ. კოლორადო და რიო-გრანდე აშშ-
მექსიკის საზღვარზე, მდ. წმ. ლავრენტი კანადა-აშშ საზღვარზე),
რაც შეეხება სამხრეთ ამერიკას (ამაზონი, ლა-პლატა და სხვა), აქ
ეს უფლება არამდინარისპირა სახელმწიფოსაც – აშშ-ს ეკუთვნის.
ეს წესები ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის ძირითად
პრინციპებს საერთაშორისო მდინარეების სტატუსის მიმართ და
ამიტომ უნდა გადაისინჯოს.

რაც შეეხება მრავალეროვნულ მდინარეებს, მისი რეჟიმი მდინარის-
პირა ინტერესებს იცავს; ამის ნათელი მაგალითი მდინარე დუნაის
სტატუსია.

ელექტროენერჯის წარმოება. სახელმწიფოს საზღვრებში შემავა-
ლი მდინარის ნაწილში ელსადგურების და სხვა ჰიდროენერგეტიკულ
საგებობათა მშენებლობა, მათი მუშაობა, მდინარის კალაპოტის შეცვლა,
მდინარის დონის აწევა-დაწევა, წყლის გამოყენება და ა.შ. ისე უნდა
წარმოებდეს, რომ არ ავნოს მოსაზღვრე სახელმწიფოს ინტერესებს.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ქვეყნები ზოგჯერ ვერ თანხმდებიან
ამ საკითხზე, რაც დიპლომატიური ურთიერთობების გაწვევითაც
კი თავდება (მაგ., დავა ბოლივიასა და ჩილეს შორის მდინარე ლაუ-
კას წყლების გამოყენების შესახებ).

ირიგაციული სამუშაოები. ანალოგიური წესები უნდა მოქმე-
დებს იურიდიული სამუშაოების დროსაც.

დღევანდელ პირობებში ირიგაციული სამუშაოები სულ უფრო
იწვევს წინა პლანზე და განსაკუთრებით ახლო აღმოსავლეთის ქვეყ-
ნებში. ირიგაციული სამუშაოები, ისევე როგორც ჰიდრომშენებლობა,
ხშირად იწვევს სახელმწიფოთა დავებს. საკმარისია გავიხსენოთ
მდინარე იორდანის წყლების გამოყენებასთან დაკავშირებული დავა
ისრაელს, ლიბანსა და იორდანის შორის.

საერთაშორისო საზღვაო სამართალი

I. საზღვაო სამართლის ცნება

თანამედროვე საერთაშორისო საზღვაო სამართალი რთულ და მრავალფეროვან დარგს წარმოადგენს. იგი მოიცავს იმ ნორმებს, რომლებიც არეგულირებენ სახელმწიფოების უფლება-მოვალეობებს დედამიწაზე არსებულ აკვატორიაში: ოკეანეებში, ზღვებში, ყურეებში, უბეებში, არხებში, სრუტეებში და სხვა.

თანამედროვე ეტაპზე საერთაშორისო საზღვაო სამართლის წყაროების როლს შემდეგი აქტები ასრულებენ:

1. შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმები, რომლებიც მოსაზღვრე წყლების და ნავსადგურების უფლებრივ რეჟიმს არეგულირებენ;

2. საერთაშორისო საზღვაო ჩვეულებები;

3. ორმხრივი და მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებანი (შეთანხმებანი, კონვენციები და ა.შ.), რომლებიც საერთაშორისო საზღვაო სამართლის ცალკეულ საკითხებს არეგულირებენ.¹⁶⁰

2. შიდა წყლები

შიდა წყლებად ითვლება მოცემული სახელმწიფოს საზღვრებს შიგნით მოქცეული ყველა მდინარე, ტბა, არხი, ზღვა და ყურე, რომელთაც რაიმე სპეციალური საერთაშორისო სტატუსი არ გააჩნიათ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია შიდა ზღვების და ნავსადგურთა და ყურეთა წყლების რეჟიმები.

შიდა ზღვა ისეთი ზღვაა, რომელიც გარემოცულია მხოლოდ ერთი სახელმწიფოს ტერიტორიით. ასეთი ზღვა შეიძლება სხვადასხვაგვარი იყოს: ტბა (არალის ზღვა), ყურე¹⁶¹ (კარის, ლაპტეევების და სხვა ჩრდილო ყინულოვან ოკეანეში რუსეთის ნაპირებთან მდებარე ზღვები), ზღვა ვიწრო სრუტით დაკავშირებული მეორე ზღვასთან (აზოვის ზღვა), ან ოკეანესთან (თეთრი ზღვა).

ყურის წყლები სახელმწიფოს მიეკუთვნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ყურის ყელის სიგანე 24 საზღვაო მილს¹⁶² არ აღემატება.

საერთაშორისო სამართალი სახელმწიფოს მიაკუთვნებს ყუ-

რეს, თუ მისი ყელი 24 მილზე უფრო დიდია. მაგრამ ისტორიულად ოკე გამოიყენებოდა სანაპირო სახელმწიფოს მიერ როგორც შიდა წყლების განუყოფელი ნაწილი, ასეთ ყურეს „ისტორიულ“ წყლებად მიიჩნევენ და ამ სახელმწიფოს სუვერენიტეტს მიაკუთვნებენ.¹⁶³ ტრადიციულად ყინულოვან ოკეანეში მდებარე ზღვები, რომლებიც რუსეთის ტერიტორიას აკრავს, მიეკუთვნება „ისტორიულ ყურეებს“. ოკევე ითქმის პეტრე დიდის ყურეზე და სხვა.

ნავსადგურის წყლების საზღვარი ყველაზე უფრო შეწეული ძივროტექნიკური და სხვა სახის ნაგებობათა ყველაზე შორეულ წერტილებს შორის გაყვანილი სწორი ხაზის გასწვრივ გადის.

შიდა წყლების რეჟიმის მოწესრიგება მოცემული სახელმწიფოს შინაგან კომპეტენციაში შედის. არც ერთ უცხო გემს ან მოქალაქეს არა აქვს უფლება აწარმოოს შიდა წყლებში თევზჭერა ან სხვა რაიმე საწყლო სარეწები. უცხო გემები, რომლებიც შიდა წყლებში იშვიათად თუ დაიშვებიან, ემორჩილებიან ადგილობრივ კანონებს და წესებს. ერთ-ერთ ასეთ მაგალითს ნავსადგურთა წყლები წარმოადგენს, რომელთა გახსნა ან დახურვა უცხო გემების ნაოსნობისათვის სახელმწიფოს სურვილზეა დამოკიდებული.

დახურულ პორტებად ითვლება სამხედრო ნავსადგურები და საკაბოტაჟო (ადგილობრივი) ნაოსნობის პორტები. ამ პორტებში შესვლა უცხო გემებს შეუძლიათ მხოლოდ ავარიის, ბურუსის ან შტორმის შემთხვევაში.

უცხო ქვეყნების ღია პორტებში შესვლა სავაჭრო გემებისათვის თავისუფალია. სამხედრო გემების შესვლა დასაშვებია მხოლოდ წინასწარი შეტყობინებისა და სათანადო ნებართვის მიღების შემდეგ.

თუ გემბანზე უცხო სახელმწიფოს მეთაური ან პორტის ქვეყანაში აკრედიტებული ელჩია, სამხედრო გემს შეუძლია შევიდეს ნავსადგურში შეტყობინებაზე პასუხის დაულოდინებლად.

ნავსადგურში ყოფნის დროს უცხო სამხედრო გემი თავისი სახელმწიფოს ტერიტორიის ნაწილს წარმოადგენს და მისი ეკიპაჟი სრული ექსტერიტორიულობით სარგებლობს. მაგრამ იგი მოვალეა დაემორჩილოს ნავსადგურში შემოღებულ ყველა წესს, რომელიც ქვეყნის უშიშროების ინტერესებს იცავს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ადგილობრივ ხელისუფლებას შეუძლია მოითხოვოს გემის ღია ზღვაში გაყვანა.

უცხო სავაჭრო გემები ნავსადგურში ყოფნის დროს მთლიანად ადგილობრივი იურისდიქციის ქვეშ ექცევიან, თუმცა გემის შინა-

განი განრიგი „აღმის კანონით“ რეგულირდება, თუ იგი ადგილობრივ მართლწესრიგს არ ეწინააღმდეგება. დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში დამნაშავე აგებს პასუხს ნავსადგურში მოქმედი კანონების მიხედვით, მიუხედავად იმისა, სად არის ჩადენილი დანაშაული – გემბანზე თუ ნაპირზე. აღსანიშნავია რომ პრაქტიკაში ორი მიდგომა არსებობს: ფრანგულის თანახმად თუ გემზე ამ მეზღვაურის მიერ ჩადენილი არ ვცრელდება სანაპირო სახელმწიფოზე, ან გაელენას არ ახდენს მასზე, რჩება დროშის სახელმწიფოს იურისდიქციის ქვეშ. ხოლო ანგლო-ამერიკული წესის თანახმად ამ შემთხვევაში შიდა წყლებში ვცრელდება სანაპირო სახელმწიფოს იურისდიქცია.

ამავე დროს, სახელმწიფოები ცდილობენ ითანამშრომლონ სანაპირო სახელმწიფოს იურისდიქციის თაობაზე, ნებაყოფლობით ზღუდავენ ამ იურისდიქციის ფარგლებს. როგორც წესი, სანაპირო სახელმწიფოს იურისდიქციას არ ექვემდებარება კონფლიქტები, რომლებიც ხომალდის შინაგანაწესის დარღვევასთანაა დაკავშირებული. იზღუდება იურისდიქცია მართლსაწინააღმდეგო აქტების მიმართ, რომლებიც არ სცილდება ხომალდის ფარგლებს ან არ ვნებს სანაპირო სახელმწიფოს ინტერესებს.

საჭიროების შემთხვევაში დასაშვებია სავაჭრო გემებისა და ეკიპაჟის განხრეკა, კერძო გემების მიმართ დაიშვება იძულებითი ზომების გამოყენება დროებითი დაკავების ან სასამართლო განაჩენით ყადაღის დადების სახით. სახელმწიფო სავაჭრო გემების მიმართ იძულებითი ზომების გამოყენება აკრძალულია, რადგანაც ისინი სახელმწიფო ქონებას წარმოადგენენ და სახელმწიფო იმუნიტეტით სარგებლობენ. პრეტენზიები გემის მიმართ ამ შემთხვევაში მხოლოდ დიპლომატიური გზით შეიძლება მოგვარდეს.

იმ ნავსადგურთა, უბეთა და რეიდების სია, რომლებიც დიაა უცხო გემებისათვის, მათში შესვლის, ყოფნის, საბარგო და სხვა ოპერაციის წესები და ა.შ. ქვეყნდება საპეციალურ გამოცემებში, რომლებიც ყველა საზღვაო ქვეყანაში იბეჭდება.

საერთაშორისო-სამართლებრივი პრაქტიკა იცნობს ე.წ. „თავისუფალ პორტებსაც“. ასეთ პორტად ითვლება ნავსადგური, რომელიც მოცემული სახელმწიფოს პოლიტიკური კონტროლის ქვეშ რჩება, მაგრამ მას მიეცემა დიდი ეკონომიკური და სამეურნეო დამოუკიდებლობა: უბაჟო ვაჭრობა უცხო გემებით შემოტანილი საქონლით, მუშასა და სამუშაოს მიმცემს შორის სპეციფიკური ურთიერთობების დაწესება. ასეთი სტატუსი წესდება მაშინ, როდესაც სახელმ-

წიფო დაინტერესებულია ქალაქის (ნავსადგურის) მცხოვრებთა კეთილდღეობის სწრაფი ამაღლებით, უცხო ვალუტის შემოსვლის წყაროს გაფართოებით, საერთაშორისო აღებ-მიცემის გაცხოველებით.

3. ტერიტორიული ზღვები

სახელმწიფოს ტერიტორიული წყლები ეწოდება ზღვის ზოლს, რომელიც ამ სახელმწიფოს ნაპირებს (კუნძულების და შიდა წყლების ჩათვლით) აკრავს და მისი სუვერენიტეტის ქვეშ იმყოფება. სხვადასხვა სახელმწიფოს სხვადასხვა სიგანის ტერიტორიული წყლები აკრავს. დღემდე საერთაშორისო სამართალმა ვერ გამომიშვა რაიმე ერთიანი ნორმა ტერიტორიული წყლების სიგანის განსაზღვრისათვის.

ბოლო უნდა მოეღოს იმ ქვეყნების პრაქტიკას, რომლებიც ცდილობენ გაზარდონ ტერიტორიული ზღვების გარე საზღვრები უსამართლოდ შერჩეული მანძილით - 50, 100, 200 საზღვაო მილი.¹⁶⁴ დღეისათვის უმრავლესობა იცავს საერთაშორისო სამართლით აღიარებულ ლიმიტს - 3-12 მილი.¹⁶⁵

ტერიტორიული წყლები, მათი წიაღი და მათ თავზე მდებარე საპაერო სივრცე სახელმწიფოს სრული სუვერენიტეტის ქვეშ იმყოფება და შიდა წყლებივით დახურულია უცხო ქვეყნების გემებისათვის, თუ სხვა რამ არ არის დადგენილი მოსაზღვრე სახელმწიფოების მიერ ან სათანადო ხელშეკრულებებით.

მხოლოდ ერთით განსხვავდება ტერიტორიული წყლები შიდა წყლებისაგან - „მშვიდობიანი გავლის“ პრინციპით: არასამხედრო გემებს უფლება აქვთ გზის შემოკლების ან ღია ზღვაში გასვლის მიზნით გადალახონ სახელმწიფო ტერიტორიული წყლები შიდა წყლებში შესვლით ან შეუსვლელად. ამ შემთხვევაში გემი უნდა მიდიოდეს იმ კურსით და იმ წესების დაცვით, რომელიც სათანადო ორგანოების მიერაა მითითებული. მშვიდობიანი გავლისათვის წინასწარი შეტყობინება საჭირო არ არის. მშვიდობიანი გავლის დროს გემი არ იხდის არავითარ ბაჟს და მასზე „აღმის კანონი“ მოქმედებს. თუ ბაქანზე მომხდარი ინციდენტი, ან გემის საქმიანობა საფრთხეს უქმნის სანაპირო სახელმწიფოში მოქმედ მართლწესრიგს ან ქვეყნის უშიშროებას, გამოიყენება სანაპირო სახელმწიფოს კანონი.

სხვა შემთხვევაში ტერიტორიული და შიდა წყლების რეჟიმი ერთნაირია - არც ერთ უცხო, სამხედრო გემებს მშვიდობიანი გავლის უფლება გააჩნიათ იგივე მოცულობით რაც სხვა გემებს.

თუმცა საქართველოს კანონმდებლობით, ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენამდე, სამხედრო და სპეციალური დანიშნულების გემებს ევალებათ შემოსვლამდე 48 საათით ადრე დიპლომატიური გზით აცნობონ საქართველოს შესაბამის უწყებებს. ყოველი გავლის საჭიროების დროს აუცილებელია სპეციალური შეტყობინება და ნებართვის მიღება, რომელიც ზუსტად განსაზღვრავს გავლის ვადებს, კურსს და სხვა წესებს. მხოლოდ სახელმწიფოთა მცირეოდენი ჯგუფი არ მოითხოვს არავითარ შეტყობინებას სამხედრო გემების მშვიდობიანი გავლის შესახებ.¹⁶⁶

სანაპირო სახელმწიფოს სისხლის სამართლის იურისდიქცია არასამხედრო გემზე ვრცელდება ტერიტორიულ წყლებში მყოფ ჩადენილ დანაშაულზე, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ა) დანაშაულის შედეგები ვრცელდება სანაპირო სახელმწიფოზე, ბ) დანაშაული არღვევს ქვეყნის სიშვიდეს ან ტერიტორიულ წყლებში მოქმედ წესრიგს, გ) თუ ამას თხოულობს ხომალდის კაპიტანი, დიპლომატიური აგენტი ან ხომალდის აღმის სახელმწიფოს საკონსულო თანამდებობის პირი, დ) ნარკოტიკებით და ფსიქოტროპიულ ნივთიერებათა არაკანონიერი ვაჭრობის აღკვეთის მიზნით.

თუ დანაშაული ჩადენილ იქნა ხომალდზე ტერიტორიულ წყლებში შესვლამდე, სანაპირო სახელმწიფო ვერ ჩაერგვა საქმეში, თუ იგი გაივლის ზღვას შიდა წყლებში შეუსვლელად. 1982 წლის კონვენცია ითვალისწინებს ჩარევის შესაძლებლობას საზღვაო გარემოსათვის მიყენებული ზიანის შემთხვევაში.

თუ სამხედრო გემები ტერიტორიულ წყლებში გავლის დროს არღვევენ არსებულ წესრიგს, არ ემორჩილებიან მესაზღვრეთა და სამხედრო-საზღვაო სარდლობის მითითებებს, ისინი შეიძლება გაძევებულ იქნენ ტერიტორიული წყლებიდან; საჭიროების შემთხვევაში მათ წინააღმდეგ შეიძლება იარაღის გამოყენებაც.

წყალქვეშა ნაუბი ტერიტორიულ წყლებს ამოტივტივებულ მდგომარეობაში გაივლიან.

ტერიტორიული წყლების გასწვრივ შეიძლება მდებარეობდეს ე.წ. მიმდებარე წყლები. მათი სიგანე არ შეიძლება იყოს 24 საზღვაო მილზე მეტი, რომლის გამოთვლა, ტერიტორიული წყლების მსგავსად, შიდა წყლების საზღვრიდან იწყება.

სახელმწიფოს უფლება აქვს მიმდებარე წყლებში სპეციალური რეჟიმი დააწესოს, რომლის დანიშნულებაც სანაპირო სახელმწიფოების საბაჟო, ფინანსური, იმიგრაციული, სანიტარული და სხვა ინტერესების დაცვის უზრუნველყოფა. ეს ზომები მთლიანად სანა-

პირო სახელმწიფოს არ მიეკუთვნება, მათ მხოლოდ ვიწრო დანიშ-
სულებითი ხასიათი აქვთ. მათი დაწესება ფორმდება ან სანაპირო
სახელმწიფოს ცალმხრივი დეკლარაციით, ანდა მოსაზღვრე სახ-
ელმწიფოს მიერ დადებული საერთაშორისო შეთანხმებით.

საქართველოს შიდა წყლების რეჟიმი რეგულირდება საქარ-
თველოს კანონით სახელმწიფო საზღვრის შესახებ (1997 წ.) და
კანონით საზღვაო სივრცეების შესახებ (1999 წ.) იხ. დანართი.

4. ღია ზღვა ¹⁶⁷

ღია ზღვის ქვეშ იგულისხმება ყველა ნაწილი, რომელიც არ
შედის არც ერთი სახელმწიფოს არც ტერიტორიულ, არც შიდა
წყლებში და თავისუფალია ყველა ქვეყნის გემების ნაოსნობი-
სათვის. არც ერთ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება მოაქციოს ღია
ზღვა თავისი სუვერენიტეტის ქვეშ. ყოველი სახელმწიფო უფლე-
ბამოსილია თავისუფლად აწარმოოს ღია ზღვაში: ა) ნაოსნობა, ბ)
თევზჭერა და სხვა საზღვაო სარეწები, გ) გაიყვანოს წყალქვეშა
კაბელები და მიწები, დ) გამოიყენოს მის თავზე მდებარე სა-
პაერო სივრცე თავისი თვითმფრინავების ფრენისათვის. ეს უნდა
არა მარტო საზღვაო სახელმწიფოებს, არამედ იმ სახელმწიფოებს-
საც, რომელთა ტერიტორიასაც ღია ზღვა არ აკრავს. ასეთ სახ-
ელმწიფოსაც შეიძლება გააჩნდეს თავისი საზღვაო ფლოტილები,
რომლებიც ამ სახელმწიფოს დროშას ატარებენ. ამ შემთხვევაში
სანაპიროს არმქონე სახელმწიფო უთანხმდება ზღვისპირას მდებ-
არე სახელმწიფოს, რომ უკანასკნელმა გამოუყოს მას თავისი
ნავსადგური გემების ადგილსამყოფელად.¹⁶⁸

შეთანხმების მიღწევის შემთხვევაში საჭირო ხდება პირველ
სახელმწიფოს და ნავსადგურს შორის სატრანზიტო გზის გამო-
ყოფა, რაც ასევე დაინტერესებული სახელმწიფოების შეთანხმებით
რეგულირდება.

ზოგიერთი საზღვაო სახელმწიფო ამჟობინებს აღმართოს თავის
სავაჭრო გემებზე უცხო სახელმწიფოს ალამი, რადგანაც იგი
უფრო მომგებიან რეჟიმს უქმნის მათ უცხო პორტებში.¹⁶⁹

უცხო გემების ალმების აღმართვის წესები „ალმის ქვეყნის“
კანონმდებლობით რეგულირდება.

ღია ზღვაში ყოფნის დროს ყოველი სახელმწიფო „ალმის კან-
ონს“ ემორჩილება და შეიძლება დაკავებულ და გაჩხრეკილ იქნეს
მხოლოდ თავისი ეროვნული სამხედრო გემების მიერ. გამონაკლისს
ამ წესებიდან შეადგენს შემდეგი შემთხვევები:

ა) თუ უცხო არასამხედრო გემმა სახელმწიფოს შიდა ტერიტორიულ ან მომიჯნავე წყლებში, კონტინენტურ შეღწეზე ან ეკონომიკურ ზონაში ჩაიდინა დანაშაული და მას თვალმოუშორებელი მისდევს მოცემული სახელმწიფოს სასაზღვრო ან სათანადო უფლებით აღჭურვილი გემები, ამ უკანასკნელთ უფლება აქვთ განაგრძონ დევნა ღია ზღვაში, სანამ დევნილი გემი თავს არ შეაფარებს თავისი ან სხვა რომელიმე ქვეყნის ტერიტორიულ წყლებში ან ნავსადგურში.

ღია ზღვაში დაკავებული გემი უნდა დაბრუნდეს დანაშაულის ჩადენის ადგილზე. წინააღმდეგობის გაწვევის შემთხვევაში დამნაშავე გემის მიმართ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ყოველგვარი იძულებითი ზომები.

ბ) თუ რომელიმე გემი ღია ზღვაში მეკობრეობას⁷⁰ ეწევა, ყველა ქვეყნის სამხედრო ხომალდები უფლებამოსილი არიან გამოიყენონ მის მიმართ ყოველგვარი იძულება, რათა აღკვეთონ მეკობრის თარეში. თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთრებულ საფრთხეს ქმნის სამხედრო გემების მეკობრული საქმიანობა, რომლის აღკვეთისათვის მიღებული უნდა იქნეს გადამწყვეტი ზომები.⁷¹

გ) თუ ღია ზღვაში შემხვედრი გემი ეჭვმიტანილია მონებით, ნარკოტიკებით და ფსიქოტროპიული ნივთიერებებით ვაჭრობაში, დასაშვებია მისი გაჩერება და გაჩხრეკა, ხოლო წინააღმდეგობის გაწვევის შემთხვევაში ძალის გამოყენება.

დ) თუ ღია ზღვაში შემხვედრი გემის მიმართ არსებობს ეჭვი, რომ იგი მოცემულ სახელმწიფოს არ მიეკუთვნება, უკანასკნელის სამხედრო გემებს უფლება აქვთ გააჩერონ და შეამოწმონ ეჭვმიტანილი გემის ვინაობა.

ე) თუ არსებობს სპეციალური შეთანხმება, რომელიც ანიჭებს მხარეებს ერთმანეთის გემების ღია ზღვაში გაჩერების, შემოწმებისა და დაკავების უფლებას.⁷²

სამხედრო მოქმედების დროს ღია ზღვა თავისუფალი რჩება ყველა სახის ნეიტრალური გემებისათვის, თუ ისინი არ არღვევენ ომის კანონებსა და ჩვეულებებს.

ღია ზღვაში ნაოსნობის უშიშროების უზრუნველსაყოფად საზღვაო სახელმწიფოებს შორის დადებულია მთელი რიგი შეთანხმებანი, რომელნიც ეხებიან ზღვაში ადამიანის სიცოცხლის დაცვასა და გადარჩენას, გემებზე მოთავსებული ტყირთის უშიშროების უზრუნველყოფას, გემების შეჯახების თავიდან აცილების ზომებს (შემხვედრი გემების კურსის, ბგერითი და შექიანი სიგნალის მი-

წოდების, საბაქანო სინათლეების განლაგებისა და სხვა წესები).¹⁷³ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი კრძალავს ღია ზღვის გამოყენებას ბირთვული იარაღის გამოცდისათვის,¹⁷⁴ მისი ყოველგვარი ნივთიერებებით და ნარჩენებით დატუქუყიანებას.¹⁷⁵

1948 წელს ქენევაში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ შეიქმნა მთავრობათაშორისი საზღვაო საკონსულტაციო ორგანიზაცია („იშკო“, რომელიც 1958 წლიდან ფიგურირებს „იშო“-ს (საერთაშორისო საზღვაო ორგანიზაცია) სახელწოდებით),¹⁷⁶ რომლის მიზანია უზრუნველყოს სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობა, საზღვაო-საგაჭრო ნაოსნობაში დემოკრატიული და თანასწორუფლებიანი საწყისების დანერგვა. „იშო“ მუშაობს კონვენციების მიზნის განსახორციელებლად, ამავე მიზანს ემსახურება ჯერ კიდევ 1987 წელს შექმნილი საერთაშორისო საზღვაო კომიტეტი.

ღია ზღვის წიაღის გონივრული გამოყენების მიზნით სახელმწიფოები დებენ სპეციალურ შეთანხმებებს ღია ზღვაში სარეწების რეგულირების შესახებ. ძირითადად ეს ეხება ვეშაპებზე და 'სღვის კატებზე ნადირობისა და თევზჭერის'¹⁷⁷ საკითხებს. სახელმწიფოები განსაზღვრავენ საზღვაო ნადირობის ნორმებს, სანადიროდ დასაშვებ ცხოველთა სახეებს და გეოგრაფიულ რაიონებს; ითვალისწინებენ კონვენციის დამრღვევთა მიმართ ღია ზღვაში თევზჭერისა და ცოცხალი რესურსების დაცვის წესების შესახებ, რომელთა მიზანია განამტკიცონ ღია ზღვაში თევზჭერის უფლება უკლებლივ ყველა ქვეყნისათვის, აგრეთვე, დაიცვან ზღვის წიაღი ისეთი ექსპლუატაციისაგან, რომლის შედეგად იქმნება თევზის ზოგიერთი ჯიშის მოსპობის საფრთხე ღია ზღვის ამა თუ იმ არეში. ასეთი შემთხვევების თავიდან ასაცილებლად თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი უფლებას აძლევს სანაპირო სახელმწიფოს საჭიროებისამებრ აკრძალოს თევზჭერა ტერიტორიულ და მომთხრობაზე ზონებთან ახლოს მდებარე ზღვის რაიონებში. ეს ზომები მყარ საფუძველს უნდა ემყარებოდეს და ჭეშმარიტად აუცილებელი და საჭირო მიზნებით უნდა იყოს ნაკარნახევი. სანაპირო სახელმწიფო უფლებამოსილია აგრეთვე დააწესოს „თევზჭერის ზონები“, რომლებშიც თევზჭერის უფლება მხოლოდ მის მოქალაქეებს ენიჭებათ.

დადებულია მთელი რიგი რეგიონალური შეთანხმებები - 1973 წელს გდანსკში ხელმოწერილ იქნა კონვენცია ბალტიის ზღვასა და სრუტეში თევზჭერისა და ცოცხალი რესურსების შენარჩუნების შესახებ (სსრკ, პოლონეთი, გდრ, გფრ, დანია, ფინეთი, შვეცია);

უფრო ადრე 1958 წელს მოწვესრიგდა შავ ზღვაში თევზჭერის საკოტხები.

უკანასკნელ წლებში ჩამოყალიბდა თევზჭერისა და ცოცხალი რესურსების შენარჩუნების რეგლამენტაციის ახალი რეჟიმი, რომელიც დაკავშირებულია „განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონის კონვენციისა და სამართლებრივი სტატუსის წარმოშობასთან“.

5. რეგიონალური-დახურული და ღია ზღვები

ზღვას, რომელიც რომელიმე სახელმწიფოს ნაპირებითაა გარემოცული, ან სულ არ უკავშირდება მეორე ზღვას (კასპიის ზღვა) ან უკავშირდება მას სრუტით (არხით), მაგრამ თავისი გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით განზე დგას საკვანძო საერთაშორისო მაგისტრალებისაგან, რეგიონალური ზღვა ეწოდება (შავი და ბალტიის ზღვები). ამ ზღვების თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ მათში არ უნდა დაიშვებოდეს სხვა სახელმწიფოების სამხედრო გემები. ხოლო მთელი ზღვის უშიშროების პრობლემა სანაპირო ქვეყნების შეთანხმებით უნდა ხდებოდეს.

ამ შემთხვევაში ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ რეგიონალური ზღვის არსებობა არ გამორიცხავს ღია ზღვის პრინციპის გამოყენებას – რეგიონალურ ზღვაში სანაპირო სახელმწიფოების ტერიტორიული წყლების საზღვრების იქით ღია ზღვა იწყება, მაგრამ „ღია“ იგი ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით მხოლოდ სანაპირო სახელმწიფოებისათვის, დანარჩენი ქვეყნებისათვის იგი ღიაა მხოლოდ არასამხედრო გემებისათვის.

აქვე აღსანიშნავია, რომ „ღია ზღვა“ განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონის წყლებში ასევე შეზღუდულია. (იხ. ქვემოთ).

6. განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონა

ეკონომიკური ზონის ცნება ჩამოყალიბდა ოციოდე წლის წინათ, როდესაც მთელმა რიგმა სახელმწიფოებმა, უმეტესად განვითარებადმა, შემოიღეს 200-მილიანი ზონები, რომლებშიც მისიკუთრეს სრული სუვერენიტეტი თევზჭერისა და ცოცხალი რესურსების შენარჩუნებაზე. ამან ბევრი სახელმწიფოს პროტესტი გამოიწვია, რადგანაც მნიშვნელოვნად ზღუდავდა ღია ზღვის რესურსების გამოყენების საშუალებას სხვა ქვეყნებისათვის.

ზანგრძლივი მოლაპარაკების შედეგად ჩამოყალიბდა დებულება, რომელიც ფიქსირებულია 1982 წლის კონვენციაში (მუხ. 55-75).

განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონა არის რაიონი, რომელიც ექსპლუატაციის ტერიტორიულ ზღვას და რომელშიც სანაპირო სახელმწიფოს მიეკუთვნება შემდეგი უფლება-მოვალეობანი:

ა) სუვერენული უფლებები, აწარმოოს ბუნების ყველა რესურსის (ე.ი. ცოცხალი თუ არაცოცხალი, რომელიც მდებარეობს ფსკერზე ან მის მფარვე წყლებში) დაზვერვა, დამუშავება და შენარჩუნება; აგრეთვე იგი უფლებამოსილია ჩაატაროს სხვა ღონისძიებანი ზონის ეკონომიკური დაზვერვისა და დამუშავების მიზნით, მაგ., ენერჯის წარმოება წყლის დინებისა და ქარის გამოყენებით.

ბ) შექმნას ხელოვნური კუნძულები, დანადგარები, ნაგებობა და კააფართოვოს მათზე თავისი იურისდიქცია.

გ) აწარმოოს მეცნიერული კვლევა-ძიება.

დ) დაიცვას და შეინარჩუნოს ზღვის გარემო და სხვ.

ე) პატივი სცეს სხვა სახელმწიფოთა ინტერესებს, მათ უფლება-მოვალეობებს.

ზონის სიგანე არ შეიძლება აღემატებოდეს 200 მილს, რომელთა გამოთვლა იწყება იგივე ხაზებიდან, რომელიც ტერიტორიული წყლების მიმართ გამოიყენება.

ეკონომიკურ ზონაში შენარჩუნებულია ღია ზღვის პრინციპის ყველა ის უფლება, რომელიც არ ღახავს ზონაში მოქმედ რეჟიმს, ე.ი. ძალაში რჩება თავისუფალი ნაოსნობა, ფრენა, კაბელების გაყვანის უფლება და სხვ.

აღსანიშნავია, რომ თუმცა კონვენციის ძალით სანაპირო სახელმწიფოს ეძლევა განსაკუთრებული უფლება ცოცხალი რესურსების მოძიებისა და ექსპლუატაციის სფეროში, მაგრამ თუ ამ სახელმწიფომ ვერ შეძლო ცოცხალი რესურსების შენარჩუნებისათვის განკუთვნილი რაოდენობის მოპოვება, მან უნდა მიცეს სხვა სახელმწიფოს უფლება მოიპოვონ დარჩენილი რესურსები. ეკონომიკურ ზონაში არსებული ცოცხალი რესურსების შენარჩუნებასა და აღდგენასთან დაკავშირებული საქმიანობა უნდა მიმდინარეობდეს კომპეტენტურ საერთაშორისო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით – ინფორმაციის გაცვლა, მოპოვების მონაცემები, მოპოვების დასაშვები რაოდენობის ფიქსაცია და სხვ.

საქართველოს განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონის რეჟიმი რეგულირდება საქართველოს 1997 წლის 17 ივლისის კანონით „საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრის შესახებ“ და 1998 წლის კანონით „საქართველოს საზღვაო სივრცეების შესახებ“ (იხ. დანართი)

საზღვაო რაიონებში, მათ შორის რუსეთის კუთვნილი კუნძულები
ის ირგვლივ რაიონებში, დგინდება რუსეთის ეკონომიკური ზონა,
რომლის გარე საზღვარი იმყოფება იმავე საწყისი ხაზებიდან გადა-
თვლილი 200 საზღვაო მილის მანძილზე, როგორც ტერიტორიული
წყლები (ტერიტორიული ზღვა).

რუსეთის და იმ სახელმწიფოთა შორის ეკონომიკური ზონის
დელიმიტაცია, რომელთა სანაპიროები რუსეთის ზღვის სანაპიროს
მოპირდაპირე მხარეს მდებარეობენ, ან ემიჯნებიან ზღვის სანაპიროს,
ხორციელდება რუსეთის კანონმდებლობის გათვალისწინებით
საერთაშორისო სამართლის საფუძველზე შეთანხმების გზით, სა-
მართლიანი გადაწყვეტილების მიღწევის მიზნით.

7. ზღვის შესართავის სამართლებრივი რეჟიმი ¹⁷⁸

ზღვის ფსკერის წიაღის ექსპლოატაციასთან უშუალო კავშირშია
ეწ. კონტინენტურ შეღფზე უფლების საკითხი. **კონტინენტური შეღფის**
ქვეშ იგულისხმება ზღვის ფსკერის ზედაპირი და წიაღი, რომელიც
სანაპირო სახელმწიფო ტერიტორიის გაგრძელებას წარმოადგენს და
შეიწვეა ზღვაში წყლის ზედაპირიდან 200 მეტრის, ან მეტ სიღრმემდე,
თუ წყლის სიღრმე, მის ქვეშ მდებარე ფსკერის ზედაპირი და წიაღი
მუნებრივი სიმდიდრეების ექსპლოატაციის საშუალებას იძლევა.

გაერო-ს III კონფერენციაზე განისაზღვრა კონტინენტური შეღ-
ფის გარე საზღვარი“ თუ კონტინენტის წყალქვეშა კიდე წვდება
ოკეანის ღრმა ფსკერს 200 მილის საზღვრის იქით, შეღფის გარე
საზღვრის ხაზი შეიძლება გადაიწიოს არაუმეტეს 350 საზღვაო მილ-
ისა გამოთვლილი ხაზებიდან, რომლებიც გამოიჯნავენ შიდა ტერიტო-
რიულ ზღვებს ან 2500 მეტრიან იზობათიდან - ხაზებიდან, რომ-
ლებიც აერთიანებენ ზღვის 2500 მეტრიან სიღრმეებს, 100 მილით
დამორებულ ხაზამდე.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი კონტინენტურ შეღფს
სანაპირო სახელმწიფოს მიაკუთვნებს და შეღფის მფლობელის ნებარ-
თვის გარეშე უკრძალავს უცხო სახელმწიფოებს მის ექსპლოატა-
ციას. კონტინენტური შეღფის მფლობელს უფლება აქვს ააგოს ღია
ზღვაში (შეღფის თავზე) სათანადო ნაგებობანი, აღჭურვოს ისინი
შეღფის ბუნებრივი სიმდიდრეების დაზღვევისა თუ ექსპლოატაციი-
სათვის საჭირო დანადგარებით და შექმნას მათ გარშემო 500 მეტრი-
ანი უშიშროების ზონები. ღია ზღვაში ეს არე არავითარ შემთხვევაში
არ ექვემდებარება შეღფის მფლობელის სუვერენიტეტს, დანადგარე-
ბი ვიწრო დანიშნულებით ხასიათს ატარებენ და ვერ ჩაითვლებიან

კონტულებად.

კონტინენტური შეღვის გამოყენების რეჟიმი არ უნდა ლახავდეს ფსკერის თავზე მდებარე წყლების ღია ზღვის სტატუსს, ამ არეში ყველა სახელმწიფოს რჩება ნაოსნობის, თევზჭერის, წყალქვეშა კაბელების გაყვანის და სხვა უფლებები.

იქ, სადაც ზღვა ღრმად იჭრება ხმელეთში, ტერიტორიული წყლებისა და კონტინენტური შეღვის საზღვრები ორი დაინტერესებული ქვეყნის შეთანხმებით გაიყვანება. ამ შეთანხმებებში ზუსტად განისაზღვრება ორივე მხარის საზღვაო საზღვრები, ზონის ფარგლები.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში ჩამოყალიბდა კიდევ ერთი ინსტიტუტი, რომელიც ითვალისწინებს კონტინენტური შეღვის გარეთ მდებარე ზღვის ფსკერის გამოყენების რეგლამენტაციას.¹⁷⁹ 1982 წლის კონვენცია შეიცავს სპეციალურ თავს, რომელიც არეგულირებს ე.წ. „რაიონის“ სამართლებრივ სტატუსს: რაიონი, ანუ ზღვის ფსკერი, რომელიც არ იმყოფება რომელიმე სახელმწიფოს იურისდიქციის ქვეშ, გამოცხადებულია „კაცობრიობის საერთო მემკვიდრეობად“. ყველა სახელმწიფო, როგორც ზღვის ნაპირის მქონე, ასევე „შიდაკონტინენტური“, უფლებამოსილია აწარმოოს „რაიონის“ ფსკერის ექსპლოატაცია, მაგრამ დადგენილი წესის მიხედვით: „კაცობრიობის“, ანუ სახელმწიფოთა საერთაშორისო საზოგადოების სახელით მოქმედებს ე.წ. „ორგანო“ (საერთაშორისო ორგანო ზღვის ფსკერის საკითხებზე), რომელიც შედგება ასამბლეისაგან (მის შემადგენლობაში შედის ორგანოს ყველა წევრი), საბჭოს (36 წევრი, არჩეული ასამბლეის მიერ) და სამდიენოსაგან.

ორგანო უფლებამოსილია თვითონ აწარმოოს ფსკერის ექსპლოატაცია ან მისცეს მთხოვნელ სახელმწიფოს უფლება მოიპოვოს მინერალური რესურსები – ზუსტად განსაზღვრულ ადგილას.¹⁸⁰

შემოღებულია მსოფლიო ოკეანის საერთაშორისო რაიონის (ფსკერის) რესურსების და ზღვევის და მოპოვების ე.წ. პარალელური სისტემა: ორგანოს გარდა ფსკერის მინერალური რესურსების მოპოვება შეუძლია სახელმწიფოს ან, მისი ნებართვით, ეროვნულ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს კონვენციის დადგენილი წესის შესაბამისად.

საერთაშორისო რაიონი არ შეიძლება გახდეს რომელიმე სახელმწიფოს საკუთრება, სახელმწიფო ტერიტორიის ნაწილი, რომელზეც ვრცელდება ამ სახელმწიფოს სუვერენიტეტები. რაიონის საერთაშორისო სტატუსი ხელშეუხებელია, იგი გამოყენებული შეიძლება იყოს მხოლოდ მშვიდობიანი საქმიანობისათვის, არ დაიშვება არავითარი ბირთვული იარაღის განლაგება.

ოკეანის წყლები, რომლებიც ფარავს რაიონს, რჩება ღია ზღვის თავისუფლების პრინციპის მოქმედების ქვეშ და უტოვებს ყველა სახელმწიფოს ამ პრინციპში შემავალ ყველა თავისუფლებას ნაოსნობის, ფრენის, თევზჭერისა და სხვა სარეწის სფეროში, სხვა ზემოხსენებულ უფლება-მოვალეობებს.

განვითარებული ქვეყნები სარგებლობდნენ იმით, რომ კონვენციის ძალაში შესვლა გვიანდებოდა, და ცდილობდნენ დაუფლებოდნენ რაიონის ყველაზე „ნოყიერ“ ადგილებს, რათა დაეყენებინათ ორგანო ფაქტის წინაშე. აშშ-ს მთავრობამ კი საერთოდ უარყო კონვენცია და მისცა თავის მონოპოლიებს უფლება თვითნებურად დაუფლებოდნენ „რაიონის“ ხასურველ ადგილებს. მას შემდეგ კონვენცია შევიდა ძალაში აღნიშნული ქვეყნები დაადგნენ სამართლებრივი იმპლემენტაციის გზას, ხოლო აშშ რჩება ამ კონვენციის მოქმედების გარეშე.

8. საერთაშორისო სრუტეებისა და არხების სამართლებრივი რეჟიმი

საერთაშორისო სრუტეა ისეთი სრუტე, რომელიც ან ორ ღია ზღვას, ან ღია და დახურულ ზღვას აკავშირებს. რაც შეეხება პირველი სახის საერთაშორისო სრუტეებს, ისინი საერთაშორისო საწყობო როლს ასრულებენ და ღია არიან ყველა ქვეყნის სავაჭრო და სამხედრო გემებისათვის, თუნდაც სრუტე ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში იყოს მოქცეული. ყველაზე მნიშვნელოვანი საერთაშორისო სრუტის რეჟიმი საერთაშორისო კონვენციით რეგულირდება. საერთაშორისო სრუტეთაგან აღსანიშნავია:

გიბრალტარის სრუტე, რომელიც ატლანტის ოკეანესა და ხემლთაშუა ზღვას აკავშირებს, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო სრუტეა. მისი ნაპირები ინგლისს, საფრანგეთსა და ესპანეთს შორის 1905 და 1907 წწ. დადებულ შეთანხმებათა ძალით სამუდამოდ დემილიტარიზებული უნდა ყოფილიყო. მიუხედავად ამისა, ინგლისი ინარჩუნებს გიბრალტარის ჩრდილოეთით (ესპანეთის) სანაპიროზე მდებარე უდიდეს სამხედრო ბაზას – გიბრალტარს. ამჟამად მაროკოსა და ესპანეთს შორის გადის, ხოლო ინგლისელთა ხელთმყოფი გიბრალტარის ციხე-სიმაგრე აკონტროლებს მთელ რაიონს.

მაგელანის სრუტე აერთებს ატლანტისა და წყნარ ოკეანეებს ლათინური ამერიკის უკიდურეს ნაწილში. მისი რეჟიმი დღეს 1881 წელს ჩილესა და არგენტინას შორის დადებული შეთანხმებით რეგულირდება: სრუტე თავისუფალია ყველა ქვეყნის სავაჭრო გემების

ნაოსნობისათვის.

1881-1941 წწ. სრუტის ნაპირები დემილიტარიზებული იყო, მაგრამ 1941 წლის შეთანხმების ძალით ორივე სახელმწიფომ გაამაგრა თავი-სი მხარე.

რაც შეეხება სრუტეებს, რომლებიც ღია ზღვასა და რეგიონალურ ზღვას აერთებენ, მათი რეჟიმი დღემდე არ აკმაყოფილებს თანამედროვე მოთხოვნებს და სერიოზულ გადასინჯვას საჭიროებს, რის შედეგად ასეთი ზღვების სანაპირო ქვეყნების უშიშროება საბოლოოდ უზრუნველყოფილი იქნებოდა. ჯერჯერობით კი შავი ზღვის და ბალტიის ზღვის სრუტეები რამდენიმე ათეული წლების წინ დადებული კონვენციებით რეგულირდება, რომლებიც სავაჭრო გემების მიმართ თავისუფალი ნაოსნობის პრინციპის განმტკიცებასთან ერთად უსამართლოდ დიდ უფლებებს ანიჭებენ არასანაპირო ქვეყნების სამხედრო გემებსაც.

ზემოხსენებული სრუტეების გარდა დედამიწაზე აირის კიდევ მეტი საზღვაო გზა, რომელიც აკავშირებს ოკეანეებს და ზღვებს: მალაკის სრუტე (მალაზიას და ინდონეზიას – სუმატრის კუნძულს შორის), პადუკალე (ინგლისის და საფრანგეთის ნაპირებს შორის), ლაპერუზის, სანგარის, კორეის სრუტეები (იაპონიის ზღვიდან მიმავალი გზები), ორმუზის სრუტე (სპარსეთის ყურეში) და სხვ.

ვინაიდან თითქმის ყველა სრუტის მახლობლად მდებარე ქვეყანა ცდილობს მოაქციოს ის თავისი სუვერენიტეტის ქვეშ, რისთვისაც ზრდიან ტერიტორიული წყლების ლიმიტს, 1982 წლის კონვენციამ განამტკიცა წესი, რომლის თანახმად თუნდაც სრუტე გადიოდეს სანაპირო ქვეყნის ტერიტორიულ წყლებში, მასზე გავლის უფლება გააჩნია ყველა ქვეყნის სამხედრო და სამოქალაქო გემებს ტრანზიტის შეუწერებლად. იგივე მიეცემა თვითმფრინავებს. გავლისას გემებმა უნდა დაიცვან ზონაში დადგენილი წესები, თავი შეიკავონ გაჭუჭყიანებისაგან და მოქმედებისაგან, რომელიც ავნებს სანაპირო სახელმწიფოს. ზარალის მიყენების შემთხვევაში პასუხისმგებლობა ეკისრება აღმის სახელმწიფოს, თუ საზღვაო ან საჰაერო ხომალდი სამხედრო ხასიათისაა ან სახელმწიფოს საკუთრებას წარმოადგენს და არ გამოიყენება კომერციული მიზნით.

ამ სრუტეებისაგან უნდა განეასხვავოთ საზღვაო გზები, რომლებიც აკავშირებენ რეგიონალურ (ანუ დახურულ) ზღვას ღია ზღვასთან (იხ. პარაგრაფი 5). ამ თვალსაზრისით ფრიად მნიშვნელოვანია ბალტიის და შავი ზღვის სრუტეების რეჟიმი.

ბალტიის ზღვის სრუტეები (ზუნდი, დიდი და პატარა ბელტი)“

ჩრდილოეთ და ბალტიის ზღვებს აკავშირებენ. კოპენჰაგენის 1857 წლის ხელშეკრულებით სრუტეები ღიაა ყველა ქვეყნის საგაჯრო გემების ნაოსნობისათვის. რაც შეეხება სამხედრო გემებს, მათ შესახებ საერთაშორისო ხელშეკრულება დუმს, რამაც დანიას საბაბი მისცა შემოეღო მცირეოდენი შეზღუდვანი ყველა ქვეყნის სამხედრო გემებისათვის ბალტიისპირა სახელმწიფოების ინტერესების გაუთვალისწინებლად. ბალტიის ზღვისპირა სახელმწიფოებისათვის, ბალტიის სრუტეები ერთადერთი გასასვლელ-შემოსასვლელი გზაა და ყოველგვარი შეზღუდვანი აშკარად. დახაგს ამ სახელმწიფოების უშიშროებისა და თავდაცვით ინტერესებს. ამავ დროს, არაბალტიისპირა სახელმწიფოების უფლება - გაიყვანონ სრუტეებში თავისი სამხედრო გემები მცირეოდენი შეზღუდვით - სერიოზულ საფრთხეს უქმნის ამ ქვეყნების უსაფრთხოებას. ბალტიის ზღვა რეგიონალური ტიპის ზღვებს ეკუთვნის და იგი უნდა დაიკეტოს არაბალტიისპირა სამხედრო გემებისათვის.

შავი ზღვის სრუტეები, რომლებიც ხმელთაშუა და შავ ზღვას აერთებენ, XVII საუკუნიდან¹² დაწყებული სახელმწიფოთა ურთიერთშეთანხმების ობიექტად იქცა. დღეს მისი რეჟიმი 1936 წელს მონტრემში (შვეიცარია) დადებული კონვენციით რეგულირდება.¹³ ამ კონვენციით კიდევ ერთხელ აღიარებული და განმტკიცებულ იქნა თურქეთის სრუტეებში ყველა ქვეყნის საგაჯრო გემების ნაოსნობის უფლება. გემები გადაიან სრუტეებში დღისით და ღამით, ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე - სანიტარული შემოწმების გარდა. გადასახადი, რომელსაც გემები იხდიან, მხოლოდ სანიტარული კონტროლის განხორციელების, შუქურების, შუქებისა და მანქანის სამსახურის მოწყობის საჭიროებას ემსახურება. ეს წესი რჩება ძალაში ომის დროსაც. თუ თურქეთი მეომარი მხარე გახდება, სრუტეებში გასვლის უფლება მიეცემა მხოლოდ ნეიტრალურ ან მის მოკავშირე სახელმწიფოს საგაჯრო გემებს.

სამხედრო გემების მიმართ დაწესებულია სხვა ნორმები, შვიდობიან დროს შავი ზღვის ქვეყნებს უფლება აქვთ გაიყვანონ სრუტეებში ყველა სახის სამხედრო გემები, მაგრამ სახაზო ხომალდები გაიყვანება თითო-თითოდ, არაუმეტეს ორი ნაღმოსნის თანხლებით, ხოლო წყალქვეშა ნავები - ამოტივტივებულ მღვომარეობაში, ისიც თითო-თითოდ და დღის საათებში.

რაც შეეხება სხვა ქვეყნებს, მათ უფლება აქვთ გაიყვანონ სრუტეებში მხოლოდ მსუბუქი წყალქვეშა სამხედრო გემები, რომელთა საერთო ტონაჟი ყოველი გაელის დროს არ უნდა აღემატებოდეს

15000 ტ., ხოლო ყველა გემის ტონაჟი, რომელიც შავ ზღვაში იმყოფება, არ უნდა აღემატებოდეს 30000 ტონას (შავისზღვისპირა ქვეყნების სამხედრო-საზღვაო ძალების გადიდების შემთხვევაში ეს კეოტა შეიძლება განისაზღვროს 45000 ტონით). არაშავისზღვისპირა ქვეყნების სამხედრო გემების ყოფნის ვადა შავ ზღვაში არ შეიძლება აღემატებოდეს 21 დღეს; ყველა ქვეყანა, რომელსაც გააყვას სრუტეში თავისი სამხედრო გემები მშვიდობიან დროს, მოვალეა შეატყობინოს თურქეთის მთავრობას 15 (არაშავისზღვისპირა ქვეყნების გემებისათვის) ან 8 (შავიზღვისპირა ქვეყნების გემებისათვის) დღით ადრე, თავის მხრივ თურქეთმა უმაღლეს უნდა აცნობოს კონვენციის მონაწილეებს.

ომის შემთხვევაში თურქეთი უფლებამოსილია თვითონ განსაზღვროს რომელი ქვეყნის გემები დაიშვება სრუტეში.

თუ თურქეთი ომში არ მონაწილეობს, სრუტეები დახურული უნდა იყოს ყველა ქვეყნის სამხედრო გემებისათვის.

თურქეთი უფლებამოსილია გაამაგროს სრუტეების ნაპირები.

ბოლო წლებში, თურქეთმა სრუტეების დაბინძურების თავიდან აცილების მიზნით მიიღო რეგლამენტი (1994 წ.), რომელიც ზღუდავს გემის გასვლას სრუტეებში და მარმარილოს ზღვაში ნაოსნობას. ეს ცალკეული აქტი არღვევს მონტრეს კონვენციას და საერთაშორისო ქვეყნების შემოფოთებას იწვევს.

საერთაშორისო არხი ეწოდება ისეთ არხს, რომელიც ერთი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე გადის, მაგრამ ორ ღია ზღვას ან ღია ზღვასა და დახურულ ზღვას აკავშირებს. ასეთი არხები საერთაშორისო შეთანხმების საფუძველზე იხსნება ყველა ქვეყნის სავაჭრო გემებისათვის, ხოლო სამხედრო გემების მიმართ მათი სტატუსი ისეთივეა, როგორც საერთაშორისო სრუტეების რეჟიმი.

როგორც უნდა იყოს საერთაშორისო არხების რეჟიმის მარეგულირებელი შეთანხმება, იგი არ უნდა ლახავდეს მისი მფლობელი ქვეყნის სუვერენიტეტს და არ უნდა ამოიწურებოდეს საერთაშორისო ნაოსნობისათვის საჭირო წესების შემოღებით.

იმ საერთაშორისო არხებიდან, რომლებიც ორ ღია ზღვას აკავშირებენ, აღსანიშნავია სუეცის და პანამის არხები.

სუეცის არხის³⁴ რეჟიმი რეგულირდება კონსტანტინოპოლის 1883 წლის კონვენციით.

ეგვიპტის პრეზიდენტის 1956 წლის 26 ივლისის დეკრეტით, ეგვიპტის მთავრობის 1957 წლის 24 აპრილის დეკლარაციითა და 1957 წლის 10 ივლისის კანონით სუეცის არხი და მისი კერძო მფლობელი – სუეცის სააქციონერო კომპანია ნაციონალიზებულ იქნა და მთელი

პასუხისმგებლობა არხის მმართველობის უზრუნველსაყოფად ეგვიპტის მთავრობის მიერ შექმნილ სპეციალურ ორგანოს დაეკისრა. ამ ორგანოს დამოუკიდებელი იურიდიული პირის სტატუსი მიენიჭა.

სუეცის არხი შვედობიან პერიოდში და ომის დროს ღიაა ყველა ქვეყნის სავაჭრო და სამხედრო გემისათვის. კონსტანტინოპოლის კონვენციის მონაწილეები ვალდებულიებას კისრულობენ თავი შეიკავონ სუეცის არხის ზონის სამხედრო მიზნებისათვის გამოყენებისაგან და ყოველმხრივ დაიცვან არხში ნაოსნობის თავისუფლების პრინციპი.

პანამის არხი¹⁸⁵ ატლანტისა და წყნარ ოკეანეებს აერთებს. ჯერ კიდევ 1901 წელს ინგლის-აშშ-ს ხელშეკრულების თანახმად, პანამის არხის (მაშინ მომავალი არხის) რეჟიმი უნდა დამსგავსებოდა სუეცის არხისათვის 1888 წლის კონვენციით გათვალისწინებულ წესებს, ე.ი. უნდა ყოფილიყო ღია ყველა ქვეყნის სავაჭრო და სამხედრო გემებისათვის, ხოლო მისი ნაპირები – ნეიტრალიზებული. ეს წესები ძირითადად იხორციელდება პანამის არხის გახსნის დღიდან.

1977 წლის ხელშეკრულება პანამის არხის შესახებ აღიარებდა პანამის სუვერენიტეტს მოელს ტერიტორიაზე, არხის ზონის ჩათვლით, მცირედი შეზღუდვებით.

პანამის არხის მუდმივი ნეიტრალიტეტისა და ექსპლოატაციის შესახებ დაიდო სპეციალური ხელშეკრულება (იმავე დღეს – 1977 წ. 7 სექტემბერს), რომლის ძალით აშშ 2000 წლამდე ინარჩუნებდა არხის ზონაში შეიარაღებულ ბაზებს, მაგრამ თვით არხი გამოცხადებულია მუდმივად ნეიტრალიზებულად, როგორც შვედობიან, ასევე ომის დროს მასზე გაელა თავისუფალია ყველა ქვეყნის სამხედრო და სამოქალაქო გემებისათვის, ხელშეკრულებების ვადის შეწყვეტის შემდეგ არხის ზონაში დარჩა მხოლოდ პანამის შეიარაღებული ძალები და ნაგებობანი.

კილის არხი, რომელიც გერმანიის ტერიტორიაზე გადის 1896 წლიდან, ბალტიის ზღვას ჩრდილოეთის (ღია) ზღვასთან აკავშირებს. 1919 წლამდე არხის რეჟიმი გერმანიის შინაგანი სამართლის ნორმებით რეგულირდებოდა. მხოლოდ ვერსალის ხელშეკრულების (მუხლი 280) ძალით კილის არხი გაიხსნა გერმანიასთან მშვიდობიან ურთიერთობაში მყოფი ყველა ქვეყნის სავაჭრო და სამხედრო გემებისათვის.

1936 წელს გერმანიამ ცალმხრივად აღადგინა ყოველ გასვლაზე ნებართვის მიღების აუცილებელი წესი. მიუხედავად ამისა ბალტიის ზღვისპირა ქვეყნებისათვის კილის არხი ღიაა ყველა ქვეყნის სავაჭრო გემებისათვის, თუ მათ გადაიხადეს ბაჟი და მიიღეს საშვი. სამხედრო გემები დაიშვებიან მხოლოდ წინასწარი შეტყობინების შემდეგ.

საქაერო და კონსოლსური სივრცის
სამართლებრივი რეჟიმი ¹⁸⁶

საქაერო სივრცე, რომელიც მოცემულ სახელმწიფოს საზღვარშია მოცემული, ამ სახელმწიფოს სუვერენიტეტის ქვეშ იმყოფება. საქაერო საზღვარი ისევე ხელშეუხებელია, როგორც სახმელეთო და საზღვაო საზღვარი. ყოველი სახელმწიფო უფლებამოსილია ყველა საშუალებით დაიცვას თავისი საქაერო სივრცე სხვა სახელმწიფოს საქაერო ხომალდების უკანონო შემოჭრისაგან. ყოველი სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს თავისი საქაერო სივრცის სამართლებრივ რეჟიმს.

არც ერთ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება, გაატაროს თავისი საქაერო აპარატები უცხო სახელმწიფოს საქაერო სივრცეში, თუ არ არსებობს რაიმე საერთაშორისო შეთანხმება ამის თაობაზე. „მშვიდობიანი გავლის“ უფლების პრინციპი არ ვრცელდება საქაერო ხომალდებზე, თუ ამას არ ითვალისწინებს რაიმე საერთაშორისო შეთანხმება, ან არ არის დაინტერესებული ქვეყნის სპეციალური ნებართვა.

ღია ზღვის საქაერო სივრცე ღიაა ყველა ქვეყნისათვის. ისევე, როგორც საზღვაო ხომალდები, საქაერო ხომალდებიც ღია ზღვის თავზე „აღმის კანონს“ ექვემდებარება. „აღმის კანონს“ ექვემდებარება ყველა ქვეყნის სამხედრო-საქაერო ხომალდები. რაც შეეხება სამოქალაქო საქაერო ხომალდებს, უცხო ქვეყნის აეროპორტში ან საქაერო სივრცეში ყოფნისას მათზე ვრცელდება იგივე წესები, რაც სავაჭრო და სხვა არასამხედრო გემებზე უცხო ქვეყნის შიდა წლებში ყოფნის დროს. იგივე ითქმის სახელმწიფო საქაერო ხომალდების იმუნიტეტის შესახებაც.

ამგვარად, საქაერო სივრცის სამართლებრივი რეჟიმის საწყისები შედარებით მარტივია და ძირითადად ყოველი ქვეყნის შინაგან კანონს ექვემდებარება.

უკანასკნელ წლებში საქაერო ტრანსპორტის დანიშნულების სწრაფ ზრდასთან დაკავშირებით, სულ უფრო მეტი ყურადღება ექცევა საერთაშორისო ფრენის¹⁸⁷ საკითხის მოწესრიგებას.

ამ მიზნით სახელმწიფოები მიმართავენ მრავალმხრივ და ორმხრივ შეთანხმებებს.

განსაკუთრებით მკაცრი ზომები გამოიყენება უცხო სამხედრო

ხომალდების მიმართ.

მრავალმხრივი საერთაშორისო შეთანხმებებიდან აღსანიშნავია შემდეგი კონვენციები და შეთანხმებანი:

ა) ჩიკაგოს 1944 წლის კონვენცია საერთაშორისო სამოქალაქო ავიაციის შესახებ და ორი შეთანხმება საერთაშორისო სატრანზიტო-საჰაერო მიმოსვლის შესახებ.

კონვენციამ დააწესა „ჰაერის თავისუფლების“ 5 სახეობა:

1) უცხოეთის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შეუჩერებელი სატრანსპორტო ფრენა,

2) არაკომერციული მიზნით სხვის ტერიტორიაზე მდებარე აეროპორტში დაშვება (საწვავის დამატება, ტექნიკური შემოწმება და სხვ.),

3) თავის ტერიტორიიდან მოყვანილი მგზავრების გადმოსხმა და მოტანილი ტვირთის, ფოსტის, ბარგის გადმოღება,

4) უცხოეთის სახელმწიფოს ტერიტორიიდან თავის საჰაერო ხომალდზე მგზავრთა გადაყვანა, ბარგის, ტვირთის და ფოსტის მიღება თავის ტერიტორიაზე გადასახიდად,

5) ნებისმიერ მესამე სახელმწიფოსთან უცხოეთის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მგზავრების გადაყვანა, ბარგის და ტვირთის გადაზიდვა, აგრეთვე მათი მიღება თავის თვითმფრინავებზე ნებისმიერ მესამე ქვეყანაში გადაზიდვისათვის.

კონვენციის ძალით შეიქმნა „სამოქალაქო ავიაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია“ (იკაო, ICAO), რომელიც დიდ საქმიანობას ეწევა საერთაშორისო ფრენის პირობების გაუმჯობესების, სახელმწიფოთშორისო ფრენის წესების გაადვილებისა და ეკიპაჟებისა და მგზავრების უსაფრთხოების მიზნით.

ბ) ვარშავის 1929 წლის კონვენცია საერთაშორისო საჰაერო გადაზიდვების ზოგიერთი წესის უნიფიკაციის შესახებ განსაზღვრავს მგზავრთა და ტვირთის გადაზიდვის საჰაერო წესებს, გადამზიდველის, მგზავრთა ტვირთის გამოგზავნის და ტვირთის მიმღების უფლება-მოვალეობებს. კონვენცია ადგენს იმ სამგზავრო ბილეთების, საბარგო ქვითრების და სხვა დოკუმენტების ერთიან ნუსხასა და ფორმას, რომლებიც გამოიყენება საერთაშორისო გადაზიდვების დროს.

ამ კონვენციას დაემატა რამდენიმე ახალი აქტი (ჰააგის 1955 წლის ოქმი და გვადალახარის 1961 წლის კონვენცია), რომელმაც უფრო დახვეწა ძირითადი აქტის შინაარსი და მოქმედების სფერო.

აღსანიშნავია აგრეთვე ჰააგის 1970 წლის კონვენცია საჰაერო

ხომალდების გატაცების შესახებ და მონრეალის 1971 წლის კონვენცია არაკანონიერ აქტებთან ბრძოლის შესახებ, რომლებიც მიმართულია სამოქალაქო ავიაციის უსაფრთხოების წინააღმდეგ. საქართველო შეუერთდა ამ კონვენციებს 1994 წელს. (იხ. „საქართველოს რესპუბლიკის პარლამენტის უწყებანი, 1994 წ. №“).

ფართო გამოყენებას პოულობს ორმხრივი (ან მრავალმხრივი) შეთანხმებანი საერთაშორისო სამგზავრო და სატვირთო გადაზიდვების შესახებ, რომლებიც ფრენის ტრასებს, გადაზიდვების ხასიათს, მოცულობასა და სხვა საკითხებს არეგულირებენ.

სულ სხვანაირად რეგულირდება კოსმოსური სივრცის სამართლებრივი რეჟიმი, რაც კოსმოსის სპეციფიკურობითაა განპირობებული.¹⁸⁸ კოსმოსის გამოყენება ისეთივე პრინციპზე დაყრდნობით, რა პრინციპებითაც რეგულირდება სააერო სივრცე, შეუძლებელია თუნდაც იმიტომ, რომ ფიზიკურად შეუძლებელია მისი დაყოფა სინებად დედამიწის ბრუნვისა და კოსმოსური ფრენის კანონზომიერებათა გამო, ამავე დროს ტექნიკის თანამედროვე განვითარება საშუალებას იძლევა კოსმოსი გამოყენებულ იქნეს არა მარტო კაცობრიობისათვის საჭირო სამეცნიერო მიზნებისათვის, არამედ სამხედრო საჭიროებისათვისაც, რაც კოსმოსური სივრცის სამართლებრივი რეგულირების აუცილებლობას კარნახობს.

1957 წლის ოქტომბერში კოსმოსში პირველი საბჭოთა თანამგზავრის გაშვების შემდეგ კოსმოსის სამართლებრივი რეგულირების საკითხი საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთ უმთავრეს პრობლემად იქცა.

რაც შეეხება კოსმოსის საერთო სამართლებრივ რეჟიმს,¹⁸⁹ მისი მშვიდობიანი მიზნებისათვის გამოყენებასა და ამ გამოყენების ძირითად პრინციპებს პირველ ხანებში მხოლოდ გენერალური ასაზღვევის სათანადო რეზოლუციები განსაზღვრავენ. ამ რეზოლუციების თანახმად:

- 1) საერთაშორისო სამართალი, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების ჩათვლით, ვრცელდება კოსმოსურ სივრცესა და ციურ სხეულებზე.
- 2) კოსმოსური სივრცე და ციური სხეულები საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების შესაბამისად ღიაა გამოკვლევისა და გამოყენებისათვის და არ შეიძლება მითვისებული იქნას რომელიმე სახელმწიფოს მიერ.
- 3) კოსმოსური სივრცის გამოკვლევა და გამოყენება ხორციელდება მთელი კაცობრიობის ინტერესების შესაბამისად და მის სა-

კეთილდღეობად.

4) კოსმოსური სივრცე ღიაა გამოკვლევისა და გამოყენებისათვის ყველა ქვეყნის თანასწორობის პრინციპის დაცვით.

5) კოსმოსური სივრცის გამოკვლევა და გამოყენება უნდა ხორციელდებოდეს საერთაშორისო შვიდობისა და უშიშროების დაცვის, საერთაშორისო თანამშრომლობისა და ურთიერთგაგების განვითარების ინტერესების შესაბამისად.

6) ყოველი სახელმწიფო პასუხს აგებს კოსმოსში საქმიანობისათვის, მიუხედავად იმისა, ვინ ახორციელებს ამ საქმიანობას – სახელმწიფო თუ არასახელმწიფო ორგანოები.

7) ასეთივე პასუხისმგებლობა ეკისრება საერთაშორისო ორგანიზაციებს, რომლებიც უფლებამოსილი არიან აწარმოონ კოსმოსის გამოკვლევა.

8) კოსმოსის გამოკვლევისა და გამოყენების დროს ყოველი სახელმწიფო უნდა ითვალისწინებდეს სხვა სახელმწიფოების ინტერესებს და საჭიროების შემთხვევაში ატარებდეს დაინტერესებულ სახელმწიფოებთან კონსულტაციებს.

9) თანამგზავრები და სხვა კოსმოსური აპარატები და მათი ეკიპაჟები კოსმოსში ემორჩილებიან „ალმის კანონს“.

10) დაშვების შემდეგ ამ აპარატების ან მათი ნაწილების საზღვარგარეთ აღმოჩენის შემთხვევაში ისინი დაუბრუნდება მათ მფლობელს.

11) ყოველი სახელმწიფო, რომელიც აწარმოებს კოსმოსურ ფრენას, პასუხისმგებელია იმ ზარალისათვის, რომელიც შეიძლება მიაყენონ მათმა აპარატებმა სხვა სახელმწიფოს (მის ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს) მიწაზე, საჰაერო თუ კოსმოსურ სივრცეში.

12) სახელმწიფოები მოვალენი არიან აღმოუჩინონ ყოველგვარი დახმარება, საშობლოში დაბრუნების ჩათვლით, კოსმონავტებს, როგორც კაცობრიობის წარგზავნილებს კოსმოსში.

მაგრამ ეს მხოლოდ ძირითადი პრინციპები იყო, რომელთაც რეკომენდაციების ხასიათი ჰქონდათ. საჭირო იყო უფრო მყარი და დეტალური შეთანხმებების მიღწევა, რაც კოსმოსური სამართლის მტკიცე საფუძველს შექმნიდა. ამ მიზნით სხვადასხვა სახის ეროვნული და სახელმწიფო ორგანიზაციები უკვე დიდი ხანია ამუშავებდნენ პროექტებს, რომლებსაც მომავალში ხელშეკრულებების (კონვენციების) სახე უნდა მიეღოთ.

ამ მიმართულებით 1967 წელს კიდევ ერთი ნაბიჯი გადაიდგა: გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ

თავის XXI სესიაზე მიიღო დეკლარაცია კოსმოსური სივრცის გამოკვლევისა და გამოყენების დარგში სახელმწიფოთა საქმიანობის პრინციპების შესახებ. ამავე გადაწყვეტილებების შესაბამისად 1967 წლის 27 იანვარს მოსკოვში, ვაშინგტონსა და ლონდონში, ე.ი. სახელმწიფო-დემოზიტორების დედაქალაქებში აშშ-მა, ინგლისმა და სსრ კავშირმა ხელი მოაწერეს ხელშეკრულების ტექსტს. ძირითადად ეს ხელშეკრულება იურიდიულად განამტკიცებს იმ პრინციპებს, რომელნიც ჯერ კიდევ დეკლარაციაში იყო აღნუსხული.

ზემოხსენებულ დეკლარაციაში ჩამოთვლილი პრინციპების იურიდიული განმტკიცებისა და შემდგომი განვითარების მიზნით დაიღო კიდევ რამდენიმე კონვენცია და შეთანხმება:

კოსმონავტების დაბრუნებისა და კოსმოსურ სივრცეში გაშვებული ობიექტების დაბრუნების შესახებ. თუ კოსმონავტი საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა კოსმოსში ან დედამიწაზე დაშვებისას, ყველა სახელმწიფომ უნდა აღმოუჩინოს მას დახმარება და დააბრუნოს სამშობლოში, უნდა დაუბრუნდეს ალმის სახელმწიფოს უცხოეთის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე დავარდნილი კოსმოსური ობიექტის ან მისი ნარჩენები.

1972 წლის კონვენცია კოსმოსური ობიექტებისათვის მიყენებული ზიანისათვის საერთაშორისო პასუხისმგებლობის შესახებ. თუ კოსმოსური ობიექტი ან მისი ნარჩენები დაეცა უცხოეთის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე და გამოიწვია ზარალი ან მსხვერპლი, გამშვებმა სახელმწიფომ უნდა გადაუხადოს დაზარალებულს სრული კომპენსაცია.

1975 წლის კონვენცია კოსმოსურ სივრცეში გაშვებული ობიექტების რეგისტრაციის შესახებ.

1979 წელს გაიხსნა ხელმოსაწერად შეთანხმება სახელმწიფოთა საქმიანობის შესახებ მთვარეზე და სხვა ზეციურ სხეულებზე, რომელნიც ავსებენ 1967 წლის ხელშეკრულებას.

1976 წელს შეიქმნა საზღვაო სათანამებო ზავრო კავშირგაბმულობის საერთაშორისო ორგანიზაცია.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი მოითხოვს ყველა ქვეყნისაგან, ითანაშრომლონ კოსმოსის მშვიდობიანი მიზნებისათვის გამოყენების სფეროში. ამ მიმართულებით ბევრი რამ გაკეთდა.

აღსანიშნავია სსრ კავშირის შეთანხმებანი თანაშრომლობის შესახებ საფრანგეთთან (1966), აშშ-თან (1972-1977), მოქმედებენ ორმხრივი პროექტები, რომელშიც ჩაბმულია ავსტრია, ინდოეთი, მექსიკა და სხვ.¹⁹⁰

კოსმოსურ სივრცეში მშვიდობიანი თანამშრომლობისათვის ბევრს აკეთებს გაერო-ს სპეციალიზებული დაწესებულებანი - იუნესკო და სხვ.

საზოგადოებრივი საერთაშორისო (არასამთავრობათშორისი) ორგანიზაციები; მაგ. კოსმოსური სივრცის კვლევის კომიტეტი (КОСНАР), რომელიც აქტიურად თანამშრომლობს გაერო-ს კოსმოსური სივრცის მშვიდობიანი მიზნებისათვის გამოყენების კომიტეტთან.

აღსანიშნავია ისეთი ფორუმი, როგორცაა გაერო-ს კონფერენციები კოსმოსური სივრცის მშვიდობიანი მიზნით კვლევისა და გამოყენების თაობაზე. პირველი კონფერენცია მოიწვიეს 1968 წელს, მეორე 1982 წლის 9-21 აგვისტოს ვენაში. ამ კონფერენციაზე, რომელშიც ასამდე სახელმწიფო მონაწილეობს, განიხილება კოსმოსური სივრცის ათვისების ყველაზე საჭირობო და აქტუალური საკითხები, მუშავდება რეკომენდაციები.

ამჟამად საერთაშორისო საზოგადოებრიობა ცდილობს გადაწყვიტოს რამდენიმე რთული პრობლემა - გეოსტაციონარული ორბიტის გამოყენება (გეოგ. ГСО), უშუალო სატელევიზიო მაუწყებლობა (НТВ), კოსმოსიდან დედამიწის დისტანციური ზონდირება (ДЗЗ), საჰაერო და კოსმოსური სივრცეების მალდივი საზღვრის პრობლემა.

გეოგ-ის პრობლემაში⁹¹ მთავარია დაკმაყოფილდეს განთავისუფლებული ქვეყნების კოსმოსური სამართლის ძირითადი პრინციპების დაურღვეველად: მიუხედავად იმისა, რომ არც ერთ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება გააერცვლოს სუვერენიტეტი კოსმოსური სივრცის ნებისმიერ რაიონზე. გეოსტაციონარულ ორბიტაზე თანამგზავრთა განლაგებისა და მათი მოქმედების საკითხი შეძლებისდაგვარად უნდა ითვალისწინებდეს ეკვატორზე მდებარე სახელმწიფოების ინტერესებს, თუმცა მიღებულია ამ უკანასკნელთა ცდა - აკრძალონ ამ ობიექტის გამოყენება მათ შეუკითხავად.

გეოგ-ის პრობლემა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ატმოსფეროს და კოსმოსური სივრცის საზღვრის საკითხთან. ჩვეულებრივად სამართლებრივი ნორმის მიხედვით, კოსმოსური სივრცის ქვედა საზღვარი გადის ხელოვნური თანამგზავრების ორბიტების მინიმალური პერიოდების სიმაღლეზე, ე.ი. 100-110 კმ-ზე ოკეანის დონიდან. ეს არ გამორიცხავს იმას, რომ თანამგზავრის ან კოსმოსური ხომალდის გაშვებისას ან მისი დაბრუნებისას იგი გადასერავს უცხოეთის სახელმწიფოს საჰაერო ტერიტორიას უფრო დაბლა, ვიდრე

აღნიშნული საზღვარი. ამჟამად მიმდინარეობს მოლაპარაკება ამ ნიველებითი ნორმების სახელმწიკრულებო ნორმად გადაქცევის თაობაზე.

ამგვარად, ბოგოტის დეკლარაციის მონაწილე სახელმწიფოების პრეტენზია – გაავრცელონ თავისი სუვერენიტეტი სიმაღლეზე, რომელიც 360-ჯერ მეტია, ვიდრე კოსმოსური სივრცის ქვედა საზღვარი, უხეშად არღვევს კოსმოსური სამართლის ერთ-ერთ ძირითად პრინციპს.

უშუალო სატელევიზიო მაუწყებლობის (უსამ) პრობლემა წარმოშვა სატელევიზიო ტექნიკის განვითარების ახალმა საფეხურმა დღეს რამდენიმე სახელმწიფოს აქვს ტექნიკური შესაძლებლობა თანამგზავრის მეშვეობით აწარმოოს თავისი ტელეპროგრამების გადაცემა უშუალოდ ტელემიმღებებზე, დედამიწის ნებისმიერ წერტილში. ეს შესაძლებლობას აძლევს განვითარებულ სახელმწიფოებს გამოიყენონ აღნიშნული არხი სხვა სახელმწიფოების საშინაო საქმეებში ჩარევისათვის, მათთვის არასასურველი პოლიტიკური წყობილების მქონე სახელმწიფოს წესწყობილების კრიტიკისათვის და ა.შ.

სახელმწიფოთა უმრავლესობა წინააღმდეგია უსამ-ის უსაზღვრო გამოყენებისა, დაინტერესებული მთავრობის გარეშე.

რაც შეეხება დედამიწის დისტანციურ ზონდირებას, ეს საკითხი უახლოვდება გადაწყვეტას – ყველა ქვეყანას კარგად ესმის რაოდენ დიდი სარგებლობა მოაქვს თანამგზავრებს, რომლებიც კოსმოსურიდან გეოლოგიის, გეოდეზიის, პიდროლოგიის, სატყეო და სოფლის მეურნეობის სასიცოცხლო საკითხებს, ემსახურებიან ხალხს უფრო სწრაფად მოძებნონ მინერალური რესურსები, წიაღისეული სიმდიდრენი, უფრო აქტიურად ებრძოლონ ბუნების სტიქიას, დაიმორჩილონ მდინარეების ნაკადები, დროზე გამოავლინონ ხანძარი ტყის მასივებში და ა.შ.

ამვე დროს ის ფაქტი, რომ თანამგზავრის მზერა სცილდება სახელმწიფოს ტერიტორიის ფარგლებს და წვედება მომიჯნავე სახელმწიფოებსაც, წარმოშობს სხვა ქვეყნების უკმაყოფილებას.

ქვეყნების უმრავლესობა, რომლებსაც ჯერ არ შეუძლია თვითონ დაეუფლონ კოსმოსურ ტექნიკას და გამოიყენონ ის დისტანციური ზონდირებისათვის, ცდილობენ შეზღუდონ კოსმოსური ტექნიკის მკვლობელი სახელმწიფოს აღნიშნული საქმიანობა. ისინი მოითხოვენ უფლებას, გაეცნონ მათი ქვეყნების შესახებ არსებულ ინფორმაციას ეს ინფორმაცია არ უნდა გადაეცემოდეს სხვა, არადაინტერ-

ესებულ სახელმწიფოს, ამავე დროს, თუ ზონდირება ხდება რომელიმე კონკრეტული უცხოეთის სახელმწიფოს ტერიტორიის მიმართ, იგი არ შეიძლება ჩატარდეს ამ უკანასკნელის ნებართვის გარეშე. ამაჟამად გაერო-ს კოსმოსური კომიტეტი აგრძელებს საბოლოო ტექსტის შემუშავებას.

მიუხედავად კოსმოსური სივრცის მშვიდობიანი მიზნებისათვის გამოკვლევის სფეროში არსებული დიდი წარმატებისა, კოსმოსის მილიტარიზაციის დაუშვებლობის საკითხი რჩება თანამედროვეობის ერთ-ერთ უმთავრეს პრობლემად, რომლის გადაწყვეტის გარეშე შეუძლებელია არა მარტო კოსმოსური სივრცის მშვიდობიანი მიზნებისათვის ეფექტიანი გამოკვლევა-გამოყენება, არამედ დედამიწაზე მშვიდობისათვის მტკიცე საფუძვლის უზრუნველყოფა.

დღეისათვის კოსმოსურ სივრცეში აკრძალულია:

ა) ბირთვული იარაღის გამოცდა.¹⁹²

ბ) კოსმოსში ბირთვული იარაღით ან ნებისმიერი სხვა მასობრივი განადგურების იარაღით აღჭურვილი ობიექტების გაყვანა, ასევე იარაღის ციურ სხეულზე დადგმა და კოსმოსურ სივრცეში რაიმე სხვა საშუალებებით განლაგება.¹⁹³

გ) კოსმოსურ სივრცეში რაკეტებისაგან თავდაცვის ისეთი იარაღის გაყვანა, რომელიც მითითებულია სსრკ-აშშ-ს შეთანხმებაში.¹⁹⁴

დ) მთვარეზე და სხვა ციურ სხეულებზე სამხედრო ბაზების, ნაგებობების, სიმაგრეების აშენება, ყველა სახის იარაღის გამოცდა.¹⁹⁵

ე) მთვარის გარშემო ორბიტაზე ბირთვული იარაღით აღჭურვილი ობიექტების გაყვანა, მთვარეზე იარაღის განლაგება და გამოყენება, საერთოდ, ძალის ან ძალით დაშუქრების გამოყენება, სხვა მტრული მოქმედება, მთვარის გამოყენება მსგავსი საქმიანობისათვის დედამიწის, კოსმოსური ობიექტებისა და მათი პერსონალის მიმართ.¹⁹⁶

ვ) დედამიწის გარშემო კოსმოსურ სივრცეზე სამხედრო მიზნებისათვის ზემოქმედების საშუალებათა გამოყენება, რაც გამოიწვევს მავნე შედეგებს გარემოს არსებობისათვის.¹⁹⁷

გენერალურმა ასამბლეამ და გაერო-ს II კონფერენციამ კოსმოსური სივრცის მშვიდობიანი მიზნებისათვის გამოკვლევისა და გამოყენების თაობაზე (1982 წ.) მოუწოდა ყველა სახელმწიფოს მაქსიმალურად ითანამშრომლოს კოსმოსის არამილიტარიზაციის მიღწევისათვის.

ასეთია კოსმოსური სივრცის მოქმედი სამართლებრივი რეჟიმის ძირითადი დებულებანი და ის პრობლემები, რომელთა გადაწყვეტის გარეშე შეუძლებელია კოსმოსში სახელმწიფოთა ეფექტური თანამშრომლობა კაცობრიობის საკეთილდღეოდ.

**საერთაშორისო ღაგევის მშვიდობიანი
გადაწყვეტის საშუალებანი**

როგორც აღვნიშნეთ, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ომს, როგორც დაგების გადაწყვეტის საშუალებას, კანონგარეშე აცხადებს და ყოველგვარი დაგების მშვიდობიანი გზით მოგვარებას მოითხოვს.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 33-ე მუხლი ჩამოთვლის დაგების მშვიდობიანი გადაწყვეტის საშუალებებს. ეს არის მოლაპარაკება, შემოწმება, შუამავლობა, შემთანხმებლობა, არბიტრაჟი, სასამართლო გარჩევა, რეგიონალური ორგანოების ან შეთანხმებათა გამოყენება.

სახელმწიფოები უფლებამოსილია, თვით აირჩიონ ის საშუალებანი, რომელიც ბოლოს მოუღებს მათ შორის წამოჭრილ დაგას, მაგრამ თუ მხარეები ვერ თანხმდებიან ამ საკითხზე, ხოლო დავის გაგრძელება ვნებს ან შეიძლება ავნოს მშვიდობის დაცვის საქმეს, უშიშროების საბჭო უფლებამოსილია მოითხოვოს მხარეებისაგან ამა თუ იმ პროცედურის გამოყენება.

დავის გადაჭრის მშვიდობიანი საშუალებანი იმ სახით, რა სახითაც მათ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი იცნობს, ძირითადად გამოხატავენ სახელმწიფოთა შორის მრავალწლიან პრაქტიკას და საკმაოდ ფართოდ გავრცელებულ წესებს წარმოადგენენ. ზოგიერთი მათგანი ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში ჩამოყალიბდა (მოლაპარაკება, შუამავლობა), ზოგი XV-XVII სს. (არბიტრაჟი), ზოგიერთი კი XX საუკუნის საერთაშორისო სამართლებრივმა პრაქტიკამ წარმოშვა (საერთაშორისო სასამართლო).

1. შუალეო დიპლომატიური მოლაპარაკება

ყველა სახის დაგების გადაჭრაში ყველაზე გავრცელებული და ეფექტიანი საშუალებაა მხარეთა უშუალო მოლაპარაკება. განსაკუთრებით აღსანიშნავია სახელმწიფოთა მეთაურების შეხვედრები, რაც, როგორც წესი, დიდ ნაყოფს იძლევა. ეს გასაგებიცაა – სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაური, სახელმწიფოს სხვა წარმომადგენლებისგან განსხვავებით, არ არიან შებოჭილნი რაიმე ინ-

სტრუქციებით და შეუძლიათ თამამად იმოქმედონ საკითხის განხილვა-გადაწყვეტის დროს. ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ აშშ-ს, ინგლისის და სსრ კავშირის მეთაურების შეხვედრები (თათბირები, კონფერენციები) ყირიმსა და პოტსდამში, სადაც მთელი რიგი სადავო საკითხები დადებითად გადაწყდა (უშიშროების საბჭოში კენჭისყრის პროცედურა, პოლონეთის დასავლეთი საზღვრების საკითხი, გერმანიის რეპარაციების საკითხი და ა.შ.). რაც შეეხება ორმხრივ მოლაპარაკებას უმაღლეს დონეზე, ეს საშუალება ამჟამად გამოიყენება სახელმწიფოების მიერ, როგორც სადავო საკითხების გადაწყვეტის ეფექტური საშუალება, დიდი სარგებლობის მომტანია აგრეთვე საგარეო საქმეთა მინისტრების თათბირები.

უშუალო დიპლომატიური მოლაპარაკება უფრო ხშირად სპეციალური დელეგაციების გაგზავნითა და მიწერ-მოწერით (ნოტებისა და მემორანდუმების ურთიერთგაგზავნა, სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურის მიმართუა მოდავე სახელმწიფოსადმი და ა.შ.) ხორციელდება.

უშუალო დიპლომატიურ მოლაპარაკებას შეიძლება მოყვეს შეთანხმება დავის გადაწყვეტის სხვა მშვიდობიანი საშუალებებისადმი მიმართვის შესახებ.

2. შუამავლობა და „კეთილი სამსახური“

მხარეთა თანხმობის დავაში მესამე სახელმწიფოს ჩარევას, რომელიც ხელს უწყობს მხარეთა კონტაქტების დამყარებას, გადასცემს ერთი მხარის პრეტენზიას და წინადადებებს მეორე მხარეს დავის გადაწყვეტაში არსებითი ჩარევის გარეშე, ეწოდება „კეთილი სამსახური“. როდესაც მესამე სახელმწიფო აღიჭურვება უფლებით თვითონ წარუდგინოს მხარეებს დავის გადაწყვეტის პირობები, განახორციელოს მხარეთა შორის მოლაპარაკების მსვლელობის ხელმძღვანელობა, ადგილი აქვს „შუამავლობას“.¹⁹⁸

ამგვარად „კეთილი სამსახური“ და „შუამავლობა“ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან შუამავლობის როლში მყოფი სახელმწიფოს უფლებების მოცულობით და დავის გადაწყვეტაში მისი მონაწილეობის ხედრითი წილით.

ორივე საშუალების გამოყენებისას შუამავლის წინადადებანი რეკომენდაციების სახეს ატარებენ და სავალდებულო არაა მხარეებისათვის. შუამავლის ყოველი ცდა, ძალით მოახვიოს თავს

მხარეებს თავისი გადაწყვეტილება, ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებს.

3. საგამომძიებლო და შემთანხმებელი კომისიები

ეს ორგანოები მოწოდებულია დაეხმაროს მხარეებს დავასთან დაკავშირებული საკითხების დეტალურ შესწავლაში. საგამომძიებლო კომისია ამოწმებს მხოლოდ ფაქტებს, ე.ი. საქმის ფაქტიურ მხარეს, და მოახსენებს მხარეებს ამ შემოწმების შედეგებს. შემთანხმებელი კომისია უფრო ფართო უფლებებითაა აღჭურვილი: იგი არა მარტო ადგენს ფაქტებს, არამედ შეიმუშავებს ხოლმე დავის გადაწყვეტის ვარიანტსაც. ორივე შემთხვევაში კომისიების გადაწყვეტილება კონსულტაციურ ხასიათს ატარებს და სავალდებულო არ არის მხარეთათვის.

კომისიები იქნება პარიტეტულ საწყისებზე: ორივე მხარე თანაბარი რაოდენობის წარმომადგენლებს ნიშნავს, გადაწყვეტილება მიიღება ხმების უმრავლესობით. არსებობს სხვა წესიც – ყოველი მხარე ნიშნავს თავის ქვეყნის ერთ წარმომადგენელს, სამი წევრი კი ირჩევა მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე სხვა სახელმწიფოთა მოქალაქეების რიცხვიდან. თუ მხარეები ვერ შეთანხმდნენ კომისიის წევრთა არჩევაზე, ეს მისია შეიძლება დაეკისროს გენერალური ასამბლეის თავმჯდომარეს, მესამე სახელმწიფოს, ან გადაწყდეს კენჭისყრის საშუალებით.²⁰¹ მაგრამ ამ შემთხვევაშიაც კომისიის გადაწყვეტილება მიიღება ხმათა უმრავლესობით.

4. სამართაშორისო არბიტრაჟი (სამედიატორი სასამართლო)²⁰²

დავების გადაწყვეტის ეს ორგანო, რომელიც მხარეთა ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე იქმნება, მოწოდებულია არსებითად გადაწყვიტოს მხარეთა შორის არსებული დავა. მისი გადაწყვეტილება სავალდებულოა მხარეებისთვის. საერთაშორისო არბიტრაჟი სასამართლო ინსტანციაა და, ამდენად მისი საქმის წარმოება სასამართლოებისთვის დამახასიათებელ ნიშნებს ატარებს; საქმეები განიხილება სასამართლოს სხდომებზე, რომელზეც იმართება მხარეების (სახელმწიფოების წარმომადგენლების) პაექრობა, გადაწყვეტილება გამოიტანება მოსამართლეთა ხმების უმრავლესობით.

ეს ფაქტი, რომ სამედიატორო სასამართლოს გადაწყვეტილება

საეკლდებულოა მხარეებისათვის, განაპირობებს იმ სიფრთხილეს, რომლითაც უღებებიან სახელმწიფოებს ამ დაწესებულების გამოყენებას. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში ჩამოყალიბდა საკმაოდ მყარი ჩვეულებითი და სახელშეკრულებო ნორმები, რომლებიც განსაზღვრავენ სამედიატორო სასამართლოს ორგანიზაციისა და საქმიანობის პრინციპებს.²⁰¹

მხარეები არბიტრაჟს მიმართავენ ნებაყოფლობით, ამ შემთხვევაში ყოველგვარი დაძალება მართლსაწინააღმდეგო აქტია.

სახელმწიფოების სურვილი – მიმართონ მედიაციას, უნდა იყოს მკაფიოდ გამოხატული სათანადო საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტში. ეს შეიძლება იყოს კონკრეტული შეთანხმება გარკვეული საქმის თაობაზე ან ზოგადი სახის ხელშეკრულება, რომლითაც მხარეები ვალდებულებას კისრულობენ არბიტრაჟს გადასცენ ყველა სადავო საკითხი, რაც ხელშეკრულების ახსნა-განმარტებასა და გამოყენებასთანაა დაკავშირებული. შესაძლებელია, ასეთი მითითება არსებობდეს რაიმე სპეციალური სახის კონვენციაში (მაგ., მსოფლიო საფოსტო კონვენცია).

შეთანხმებას, რომლის საფუძველზე იქმნება სამედიატორო სასამართლო, ეწოდება „კომპრომისი“, „სამედიატორო ჩანაწერი“ („Третейская запись“). ეს აქტი შეიცავს შემდეგ საკითხებს:

- ა) სამედიატორო სასამართლოს ორგანიზაციის წესი;
- ბ) დავის საგანი;

გ) სამართლის იმ წყაროების მითითება, რომლებიც არბიტრაჟმა უნდა გამოიყენოს (ხელშეკრულებანი და სხვ.);

დ) სამედიატორო გარჩევის პროცედურის წესი ჩვეულებრივად სამი სტადიისაგან შედგება: წერილობითი (მხარეები წარუდგენენ სასამართლოს ყველა საჭირო საბუთს), ზეპირი (მხარეთა დავა სასამართლოს სხდომებზე), გადაწყვეტილების მიღება.

ე) მხარეთა ვალდებულება – შეასრულონ სამედიატორო სასამართლოს გადაწყვეტილება. ეს გადაწყვეტილება საბოლოოა და მისი გასაჩივრება არ შეიძლება. გადაწყვეტილების გადასინჯვა შესაძლებელია მხოლოდ საქმის ირგვლივ ახალ გარემოებათა აღმოჩენასთან დაკავშირებით ან სასამართლოს მიერ კომპრომისის დებულებათა დარღვევის შემთხვევაში.

საერთაშორისო არბიტრაჟისადმი მიმართვის გასაადვილებლად 1920-იან წლებში შეიქმნა **სამედიატორო სასამართლოს მუდმივი პალატა**, რომელიც შედგება განმკარგულებელი საბჭოსა (კონვენციის მონაწილეთა შაბაგაში აკრედიტებული დიპლომატიური წარმომად-

გენლობები) და საერთაშორისო ბიუროსაგან (პალატის კანცელარია). ბიურო ადგენს არბიტრთა საერთო სიას, რომელშიც ყოველი სახელმწიფოსაგან შეიყვანება ოთხ-ოთხი წარმომადგენელი, ე.წ. „ეროვნული ჯგუფები“.²⁰⁴

დავის წარმოშობისას მხარეები ირჩევენ ამ სიიდან ერთ, სამ ან ხუთ არბიტრს. ორ უკანასკნელ შემთხვევაში მხარეები ნიშნავენ თითო-თითო ან ორ-ორ არბიტრს (აქედან მხოლოდ შეიძლება ერთი იყოს მოდავე სახელმწიფოს მოქალაქე). ხოლო ესენი კი ირჩევენ სუპერარბიტრს (თავმჯდომარეს).

სამედიატორო სასამართლოს მუდმივი პალატის როლი არასდროს არ ყოფილა ძლიერ მნიშვნელოვანი, ხოლო საერთაშორისო სასამართლოების ინსტიტუტის დანერგვის შემდეგ (პირველი მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდი) მისი საქმიანობა კიდევ უფრო შეიკვეცა და დღეს ეს ორგანო პრაქტიკულად თითქმის აღარ მოქმედებს.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი მტკიცედ დგას იმ პოზიციაზე, რომ საერთაშორისო არბიტრაჟი მხოლოდ მხარეთა ჭეშმარიტ ნებაყოფლობას შეიძლება ეყრდნობოდეს.²⁰⁵ მხოლოდ ამ შემთხვევაში შესძლებს ეს ინსტიტუტი ეფექტურად შეასრულოს სახელმწიფოთაშორისო დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის საშუალების როლი.

5. საერთაშორისო სასამართლო

სამედიატორო სასამართლოსაგან განსხვავებით, საერთაშორისო სასამართლო მუდმივი ორგანოა, იგი იქმნება არა მოდავე მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე, არამედ საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ; იგივე ორგანიზაცია განსაზღვრავს იმ ძირითად წესებს, რომელიც საფუძველად ედება სასამართლოს ორგანიზაციასა და საქმიანობას.

პირველი ასეთი სასამართლო ჩამოყალიბდა 1921 წელს, ერთა ლიგის წესდების მე-14 მუხლის საფუძველზე, მაგრამ ერთა ლიგის ანტიდემოკრატიულმა საქმიანობამ საერთაშორისო მართლმსაჯულების მუდმივ პალატასაც ავნო, რის შედეგადაც მან ვერ შეასრულა მშვიდობის დაცვის ინსტიტუტის როლი.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდება (თავი XIV) ითვალისწინებდა საერთაშორისო სასამართლოს შექმნას; იგი უნდა გამხდარიყო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სასამართ-

ლო ორგანო, ამ ორგანოს საფუძვლად დაედო ზემოაღნიშნული პალატის წესდება, რომელიც სტატუსის სახით წესდების განუყოფელ ნაწილად იქცა.

საერთაშორისო სასამართლოს ორგანიზაციის პრინციპები ჩვენ განვიხილეთ წინა თავში. რაც შეეხება მის საქმიანობას, აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო სასამართლო ძირითადად სწორ გზას ადგას, მისი გადაწყვეტილებანი ემსახურება მშვიდობისა და ხალხთა შორის უშიშროების დაცვას და საერთაშორისო თანამშრომლობის განმტკიცების საქმეს.²⁰⁶ მაგრამ ამავე დროს სასამართლომ მიიღო რამდენიმე გადაწყვეტილება,²⁰⁷ რომელიც ეწინააღმდეგება არსებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ პრინციპებს. ამ გადაწყვეტილებებმა უარყოფითი რეაქცია გამოიწვია საერთაშორისო ასპარეზზე.

6. ღაგვის მშვიდობიანი გადაწყვეტის წესები საერთაშორისო ორგანიზაციების შარბლებში

ა) გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია. ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ საერთაშორისო ასპარეზზე მშვიდობისა და უშიშროების დაცვა გენერალურ ასამბლეასა და უშიშროების საბჭოს ეკისრება. უშიშროების საბჭო, როგორც ორგანო, რომელსაც ამ დარგში ძირითადი პასუხისმგებლობა აკისრია, ფართო უფლებებით სარგებლობს დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის საქმეში.

წესდების მე-9 თავის თანახმად, ყველა წევრი სახელმწიფო მოვალეა გადაწყვიტოს თავისი დავები მშვიდობიანი საშუალებებით, რომელთა სახეები ჩვენ უკვე განვიხილეთ (მუხ. 33). თუ ასეთი დავის გაგრძელებამ შეიძლება ავნოს მშვიდობის დაცვის საქმეს, უშიშროების საბჭო მოითხოვს მხარეებისაგან გადაწყვიტონ დავა აღნიშნული საშუალებების მეშვეობით. ამასთან უშიშროების საბჭო უფლებამოსილია გამოიკვლიოს ყოველი სახის დავა ან სიტუაცია, განსაზღვროს, თუ რამდენად საშიშია ეს სიტუაცია ხალხთა მშვიდობისა და უშიშროებისათვის და ამის საფუძველზე მისცეს მხარეებს რეკომენდაცია – მიმართონ ამა თუ იმ პროცედურას ან მოწესრიგების მეთოდს, იმის გათვალისწინებით, რომ იურიდიული ხასიათის დავები, როგორც წესი, გასარჩევად უნდა გადასცენ საერთაშორისო სასამართლოს.

ასევე იქცევა საბჭო, როდესაც მხარეები თვით გადასცემენ მას სადავო საქმეს სხვა დავის მშვიდობიანი გადაწყვეტის სათანადო არჩევანზე შეუთანხმებლობის გამო. საბჭოს შეუძლია ამ შემთხ-

ყველაში ურჩიოს მხარეებს დავის გადაწყვეტის ისეთი საშუალებანი, რომელთაც იგი მიზანშეწონილად მიიჩნევს (მუხ. 37).

თუ დავა ჩვეულებრივ ხასიათს ატარებს, არ ემუქრება მშვიდობასა და უშიშროებას და ყველა მოდავე მხარე სთხოვს უშიშროების საბჭოს, ჩაერიოს ამ საკითხებში, უკანასკნელი უფლებამოსილია მისცეს მათ სათანადო რეკომენდაციები დავის მშვიდობიანი გადაწყვეტილების მიზნით.

ამგვარად, უშიშროების საბჭო დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის დროს უფლებამოსილია აძლიოს მხარეებს მხოლოდ რეკომენდაციები, რომელთა შესრულება მხარეებისათვის არ არის სავალდებულო, ასეთივე უფლებანი მიენიჭება გენერალურ ასამბლეას, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დავა არ განიხილება უშიშროების საბჭოს მიერ ან ეს უკანასკნელი თვით სთხოვს ასამბლეას ამის შესახებ (მუხ. 12).

უშიშროების საბჭოს და გენერალურ ასამბლეას შეუძლიათ გამოყონ სპეციალური დამხმარე კომისიები და დააკისრონ მათ სამომხრებლო-საგამომძიებლო ან საშუამავლო ფუნქციები.²⁰⁸

მოდავე მხარეთა გარდა გენერალური ასამბლეის ან უშიშროების საბჭოს ყურადღება ამა თუ იმ დავასა და სიტუაციაზე შეუძლია მიაქციოს ორგანიზაციის გენერალურმა მდივანმა, ყოველმა წევრ-სახელმწიფომ (თუ იგი მოდავე მხარეა და წინასწარ კისრულობს წესდებაში ჩამოყალიბებულ ვალდებულებებს დავების მშვიდობიანი საშუალებებით გადაწყვეტის თაობაზე).

თუ დავის მხარეები ან მხარე უგულებელყოფს უშიშროების საბჭოს ან გენერალური ასამბლეის რეკომენდაციებს, გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია უფლებამოსილია გამოიყენოს ურჩი წევრის მიმართ მთელი თავისი ძალა – ზომები, რომლებიც არ არის დაკავშირებული სამხედრო ძალის გამოყენებასთან ან შეიარაღებული ძალები. ამ ღონისძიებათა ჩატარება კი მხოლოდ უშიშროების საბჭოს შეუძლია (იხ. ქვემოთ, თავი XIV).

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების 33-ე და 52-ე მუხლები დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის ერთ-ერთ საშუალებად „რეგიონალურ შეთანხმებებსა და რეგიონალური ორგანოებისადმი მიმართვას“ ასახელებენ. განვიხილოთ დავების გადაწყვეტის რა მშვიდობიანი პროცედურები არსებობს ძირითად რეგიონალურ საერთაშორისო ორგანიზაციებში.

ბ) არაბულ სახელმწიფოთა ლიგის წევრებს შეუძლიათ მიმართონ ლიგის საბჭოს ყველა ისეთი დავის განხილვისათვის, რომელიც

არ ლახავს „სახელმწიფოს დამოუკიდებლობას, სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას“ (მუხ. 5). ამ შემთხვევაში საბჭოს გადაწყვეტილება სავალდებულო და საბოლოოა. ლიგის საბჭო თვითონ სთავაზობს მხარეებს სამსახურს „ყველა ისეთ დავაში, რომელმაც შეიძლება იში გამოიწვიოს“. რასაკვირველია, ლიგის წევრებს უფლება აქვთ მიმართონ სხვა, საერთაშორისო სამართლით აღიარებულ დაეების გადაჭრის საშუალებებს.

გ) აფრიკის ერთობის ორგანიზაციის წევრ-სახელმწიფოები თავის დაეების გადაწყვეტისას იყენებენ სპეციალურად შექმნილ „საშუამავლო, საშემთანხმებლო და საარბიტრაჟო კომისიას“. ეს კომისია 21 წევრისაგან შედგება, რომლებსაც ორგანიზაციის უმაღლესი ორგანო – სახელმწიფოს და მთავრობის მეთაურთა ასამბლეა ირჩევს 5 წლით. კომისია განიხილავს საქმეს, თუ ამაზე თანახმაა დავის ორივე მხარე. თუ ერთი მხარე უარზეა, საქმე განსახილველად გადაეცემა მინისტრთა საბჭოს.

თუ მხარეები აღიარებენ კომისიის მიერ შუამავლობის გაწევის უფლებას, კომისიის თავმჯდომარე ნიშნავს ერთ ან რამდენიმე წევრს, რომელსაც (ან რომელთაც) მიენიჭება შუამავლობისათვის საჭირო სათანადო ფუნქციები.

თუ მხარეები სთხოვენ კომისიას გაუწიოს მათ საშემთანხმებლო სამსახური, მისი წევრებისგან ყალიბდება „შემთანხმებელთა საბჭო“ შემდეგი შემადგენლობით: სამს ნიშნავს თავმჯდომარე, ხოლო თითოს – მხარეები; საბჭოს არც ერთი წევრი არ შეიძლება იყოს რომელიმე მხარის მოქალაქე.

ცოტა სხვა წესით ყალიბდება საარბიტრაჟო ტრიბუნალი – მხარეები ნიშნავენ თითო სამართლებრივი კვალიფიკაციის მქონე არბიტრს კომისიის წევრთა სიიდან, ეს უკანასკნელნი ირჩევენ მესამე არბიტრს – თავმჯდომარეს. თუ არბიტრები ვერ შეთანხმდნენ თავმჯდომარის კანდიდატურაზე, მას კომისიის თავმჯდომარე ნიშნავს.

თავმჯდომარეს აგრეთვე შეუძლია დაუმატოს ტრიბუნალში (მხარეთა თანხმობით) კიდევ ორი წევრი, რომლებიც არ არიან კომისიის შემადგენლობაში, მაგრამ მათ აქვთ სათანადო იურიდიული კვალიფიკაცია.

დანარჩენი საარბიტრაჟო ტრიბუნალის საქმიანობა ისეთივეა, როგორც სხვა საერთაშორისო საარბიტრაჟო ინსტანციებში.

დ) ამერიკის სახელმწიფოების ორგანიზაციის დაეების შშვილობიანი გადაწყვეტის წესი გადატვირთულია ორგანიზაციული მომენტებით. ამავე დროს მისთვის დამახასიათებელია ის გარე

მოება, რომ შუამავლის როლი შეიძლება დაეკისროს არა სახელმწიფოს, არამედ „გამორჩენილ მოქალაქეს“, რაც უპრეცედენტოა თანამედროვე საერთაშორისო სამართლისათვის.

„ამერიკის ქვეყნების ხელშეკრულება დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის შესახებ“, რომელიც ორგანიზაციის წესდებასთან ერთად იქნა ხელმოწერილი, ითვალისწინებს შემდეგი საშუალებების გამოყენებას – დიპლომატიური მოლაპარაკება, „კეთილი სამსახური“ და „შუამავლობა“ (თავი II), საგამომიხებლო-შემთანხმებელი პროცედურა (თავი III), გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის საერთაშორისო სასამართლოსადმი მიმართვა (თავი IV), საარბიტრაჟო პროცედურა (თავი V). ძირითადად ყველა ორგანო აიგება საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებზე და აღჭურვილია ამა თუ იმ ინსტიტუტისათვის დამახასიათებელი ფუნქციებით.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების თანახმად, სადაო საკითხის უშიშროების საბჭოს ხელში გადაცემამდე რეგიონალური ორგანიზაციები ცდილობენ ამ საკითხის მშვიდობიანი გზით გადაჭრას და, ამრიგად, ისინი სადავო საკითხთა მშვიდობიანი გადაწყვეტის ერთ-ერთ საფეხურად გვევლინებიან.

ე) **ვეროგაფშირის სისტემაში** დაეების მშვიდობიანი გადაწყვეტის კომპეტენცია მიეკუთვნება ვეროპის საბჭოს და ვეროპის სასამართლოს. ვეროპის სასამართლოს გადაწყვეტილებანი მონაწილე ქვეყნის ეროვნული კანონმდებლობის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. ამიტომ ნებისმიერი ქვეყნის მოქალაქეს უფლება აქვს მოითხოვოს თავისი ეროვნული სასამართლოსაგან, გამოიყენოს ვეროგაერთიანების სამართლის ნორმები, რაზედაც მას არ შეიძლება უარი ეთქვას. სასამართლო დახმარებას უწევს ეროვნულ სასამართლოებს ვეროთათბირის სამართლის ინტერპრეტაციაში, გამოდის სუპერარბიტრად მონაწილე ქვეყნების, გაერთიანების ორგანოების, ფიზიკურ პირთა შორის, ადასტურებს კანონთა სინამდვილეს, უზრუნველყოფს გაერთიანების კანონმდებლობის ნორმათა გამოყენებას ეროვნული მთავრობის მიერ.

ამგვარად, ვეროპის სასამართლო მოწოდებულია უზრუნველყოს ვეროგაერთიანების მონაწილე ქვეყნების კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის ერთგვაროვნება იმ საკითხებში, რომლებიც რეგულირდება გაერთიანების სამართალშემოქმედებითი საქმიანობით.

ამავე დროს, მას აქვს უფლება, გაუწიოს სასამართლო კონტროლი იმ აქტების კანონიერებას, რომლებიც გამოცემულია გაერ-

თიანების ორგანოების მიერ და შესაძლოა სამართლებრივი ზემოქმედება მოახდინოს მესამე მხარეზე (სახელმწიფოზე). მას შეუძლია ასეთი აქტი იურიდიული ძალის არამქონედ გამოაცხადოს.

რადგანაც ევროგაერთიანების მონაწილე ქვეყნებმა გადასცეს მას თავისი სუვერენული კომპეტენციის გარკვეული ნაწილი და აღიარეს გაერთიანების სამართლის პრიმატი ეროვნულ კანონმდებლობაზე, ევროპის სასამართლოს გადაწყვეტილებების იძულებითი შესრულების მექანიზმიც დაარსდა. ეს მექანიზმი მოქმედებს: ა) თუ მონაწილე ქვეყანაში შემოღებულია ან აგრძელებს მოქმედებას ეროვნული სამართლებრივი ფორმა, რომელიც ეწინააღმდეგება ხელშეკრულებას, ბ) თუ გაერთიანების სამართლის ნორმები არასწორად ინერგება ეროვნულ სამართალში.

ამ მექანიზმში დიდი როლი მიეკუთვნება კომისიას, რომელიც უფლებამოსილია, დაგროვილი მასალის საფუძველზე, მოთხოვოს მონაწილე ქვეყანას დაემორჩილოს გაერთიანების ორგანოთა აქტებს. თუ ეს არ მოხდა მოლაპარაკების მიუხედავად, კომისია გამოსცემს ე.წ. დასაბუთებულ აზრს, რომელიც ულტიმატურ ხასიათს ატარებს და აწესებს ვადას მოთხოვნის შესრულებისას, ამის შემდეგ კომისია უფლებამოსილია აღძრას სარჩელი სასამართლოში, სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოოა და უნდა შესრულდეს მონაწილე ქვეყნის მიერ, თუ სასამართლომ ცნო იგი დამრღვევ მხარედ.

რაც შეეხება წმინდა პოლიტიკურ დავებს, რომელსაც შეუძლია გამოიწვიოს საერთაშორისო დაძაბულობა, მათი მოგვარება ევროპის საბჭოს ევალება, რომელიც იხილავს დავებს თავის სხდომაზე და კონსულტაციების საშუალებით ცდილობს პრობლემის მოგვარებას და კონფლიქტის თავიდან აცილებას.

ვ) **ეუთოს ფარგლებში** წამოჭრილი კონფლიქტების (დავების) თავიდან ასაცილებლად შექმნილია საკმაოდ დახვეწილი სისტემა, რომელიც შემდეგნაირად ისახება:

კონფლიქტების თავიდან აცილების ან უკვე არსებულის დროზე ლიკვიდაციის მექანიზმი ამოქმედდება არა მარტო იმ შემთხვევაში, თუ დაძაბულობა ორ ან რამდენიმე მონაწილე ქვეყანას შორის წარმოიშვა, არამედ იმ შემთხვევაშიც, როდესაც კონფლიქტს ქვეყნის შიგნით აქვს ადგილი და საფრთხეს უქმნის მშვიდობასა და სტაბილურობას.

ჩვენ უკვე ვიცით, რა ფუნქციები ეკისრება ეროვნული უმცირესობის საქმეთა უზენაეს კომისარს.

რაც შეეხება კონფლიქტების თავიდან აცილებასა და მათ რეგუ-

ლირებას, აქ გათვალისწინებულია სხვადასხვა ღონისძიებანი: პირველ რიგში უშუალო დიპლომატიური მოლაპარაკება, კონსულტაციები, თათბირები, ამაზე მთავარი პასუხისმგებლობა ეკისრებოდა უფროსი თანამდებობის პირთა კომიტეტს, რომელიც საბჭოს სახელით მოქმედებს.

„კეთილი სამსახური“, შუამდგომლობისა და შერიგების მექანიზმები, ფაქტების დამდგენი და მომხსენებელთა მისიების გაგზავნა.

მნიშვნელოვანი ადგილი ამ პროცედურაში უჭირავს კონფლიქტების თავიდან აცილების ცენტრის საკონსულტაციო კომიტეტს (მდებარეობს ქ. ვენაში), რომელსაც შეუძლია, აგრეთვე გადაწყვიტოს კონფლიქტის ზონაში ფაქტების დადგენის მისიის, მომხსენებელთა ჯგუფების გაგზავნა. გადაწყვეტილება მიიღება კონსენსუსით.

1991 წლის 15 იანვრიდან 18 თებერვლამდე ქ. ვალეტაში (მალტა) ჩატარდა თათბირი ვეროგაერთიანების მონაწილე სახელმწიფოების წარმომადგენლებისა, რომლებმაც შეიმუშავეს „დავების მოწესრიგების პრინციპები და ვეროგაერთიანების პროცედურის დებულებანი დავების მშვიდობიანი მოწესრიგებისათვის“.

მონაწილე სახელმწიფოები ივალდებულებენ თავი შეიკავონ დავების გამწვავებისაგან, და ყველა ღონე იხმარონ, რათა არ დაუშვან მათი გადაზრდა შეიარაღებულ კონფლიქტში. ამ მიზნით ისინი გამოიყენებენ მოლაპარაკებებს, შემოწმებას, კეთილ სამსახურს, შუამავლობას, შერიგებას, არბიტრაჟს, სასამართლოს და სხვ. მუხ. 6-10 ითვალისწინებს მთელ რიგ ღონისძიებებს, რომელთა მიზანია მაქსიმალურად უზრუნველყონ დავების მშვიდობიანი მოწესრიგება. ასეთია „პრინციპები“.

რაც შეეხება „პროცედურებს“, აქ ძირითადი ტვირთი მთავარ კომიტეტს ეკისრება, რომელსაც შეიძლება მიმართოს ნებისმიერმა მოდავე მხარემ.

გათვალისწინებულია აგრეთვე სპეციალური მექანიზმის შექმნა: იგი შედგება ერთი ან რამდენიმე წევრისაგან, რომლებსაც ირჩევენ მოდავე მხარეები კანდიდატთა სიიდან, რომელსაც ადგენს „ვენის კონფლიქტების თავიდან აცილების ცენტრი“. „მექანიზმის“ მთელი მუშაობა საიდუმლოა. „მექანიზმი“ აწარმოებს ფართო მომრიგებელურ საქმიანობას, სთავაზობს დავის გადაწყვეტის ამა თუ იმ საშუალებას, აძლევს სავალდებულო რჩევას (ორივე მხარის თანხმობით).

მოუხედავად იმისა, რომ ვალეტას პროცედურა აძლევს დავის ნებისმიერ მხარეს უფლებას მიმართოს „მექანიზმს“, იგი ამავე დროს უარყოფს ამ უფლებას, თუ დავა ეხება ტერიტორიულ მთლიანობას, ეროვნულ თავდაცვას, სუვერენულ უფლებას ხმელეთის ტერიტორიაზე ან ერთდროულ პრეტენზიას იურისდიქციაზე სხვა რაიონების მიმართ.

საერთაშორისო კუმანიტარული საზართალი.

შეიარაღებული კონფლიქტების თაზიდან

აცილების, მათი წარმოების საშუალებებისა და
წესების საერთაშორისო საზართლებრივი რეგულირება

1. კონფლიქტების ლოკალიზაცია და
პირითადი კუმანიტარიზაციის წყაროები

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ აგრესიული ომი კანონგარეშეა გამოცხადებული. მაგრამ ეს არ გამორიცხავს ასეთი ომის დაწყების შესაძლებლობას. თავის მხრივ, ასეთი აქტი იწვევს აგრესიის მხვერპლის მხრიდან სამართლიან შეიარაღებულ ბრძოლას, ე.ი. თავდაცვით ომს. ასევე იქცევა ერი (ხალხი), რომელიც იძულებულია მოკიდოს ხელი იარაღს ეროვნული დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად. ხშირია დღეს არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებული კონფლიქტები, რომლებიც ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში მიმდინარეობს. შეიძლება არსებობდეს კონფლიქტები, რომელიც ორ სახელმწიფოს შორის მიმდინარეობს, მაგრამ აგრესიის ხასიათი ვერ დგინდებოდა. სინამდვილედ იქცა გაეროს 8 რების გამოყენება აგრესიის წინააღმდეგ (მაგ. ერაყის მიმართ).

როგორც ვხედავთ, თანამედროვე ეტაპზე ომის საშიშროება არ არის სამუდამოდ ლიკვიდირებული.

მართალია ომის კანონებისა და ჩვეულებების ხვედრითი წონა საერთაშორისო სამართალში ძლიერ შემცირდა (ახლო წარსულში მას ხომ „ომისა და შვიდობის სამართალი“ ეწოდებოდა), მაგრამ დღევანდელი გათვალისწინებით მათ სულ უფრო დიდი ადგილი მიეკუთვნება საერთაშორისო ორგანიზაციების, განსაკუთრებით წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის საქმიანობაში. ჩამოყალიბდა ცალკე დარგი - „საერთაშორისო კუმანიტარული სამართალი“, რომელიც მოიცავს ყველა ხელშეკრულებას, კონვენციას და სხვა აქტებს, რომელიც ეხება ადამიანის ბედს შეიარაღებულ კონფლიქტში. ომის თანამედროვე ჩვეულებები და კანონები მაქსიმალურად ზღუდავენ ომის დაწყების შესაძლებლობას, ხოლო შეიარაღებული კონფლიქტის დაწყების შემთხვევაში ადგენენ სავალდებულო ქცევის წესებს, როგორც სამხედრო ფორმირებისა, ასევე ცალკეული ჯარისკაცებისათვის, კრძალავენ იარაღის

(კლკეული სახეების გამოყენებას, იცავენ მშვიდობიან მოსახლეობას, ტყვეებს და ა.შ., ამსუბუქებენ ადამიანთა ბედს და იცავენ მატერიალურ ფასეულობებს შეიარაღებული კონფლიქტების დროს.

ძირითადი აქტები, რომლებიც არეგულირებენ ომის წარმოების წესებს, შემდეგია:

ა) პარიზის 1856 წლის დეკლარაცია საზღვაო ომის შესახებ;

ბ) ჰააგის 1907 წლის კონვენციები სახმელეთო და საზღვაო ომის წარმოების შესახებ;

გ) ჟენევის 1925 წლის ოქმი მხუთავი, შხამიანი ან სხვა ამგვარი იარაღებისა და ბაქტერიოლოგიური საშუალებების ოქმი გამოყენების აკრძალვის შესახებ;

დ) ჟენევის 1949 წლის კონვენცია მოქმედ არმიაში დაჭრილთა და ავადმყოფთა ხვედრის გაუმჯობესების შესახებ;

ე) ჟენევის 1949 წლის კონვენცია ზღვაში შეიარაღებული ძალების შემადგენლობიდან დაჭრილთა, ავადმყოფთა და გემის დაღუპვის შედეგად წყალში აღმოჩენილ პირთა ბედის გაუმჯობესების შესახებ;

ვ) ჟენევის 1949 წლის კონვენცია ტყვეთა რეჟიმის შესახებ;

ზ) ჟენევის 1949 წლის კონვენცია ომის დროს სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის შესახებ;

თ) ჟენევის 1977 წლის ორი ოქმი საერთაშორისო და არასაერთაშორისო კონფლიქტების მსხვერპლთა დაცვის შესახებ (საქართველო შეუერთდა ორივე კონვენციას და ორივე ოქმს 1994 წლის 14 მარტს);

ი) ლონდონის 1936 წლის ოქმის დანართი ომის დროს სავაჭრო გემების წინააღმდეგ წყალქვეშა ნაგების მოქმედების შესახებ;

კ) ჰააგის 1954 წლის კონვენცია სამხედრო კონფლიქტის შემთხვევაში კულტურულ ფასეულობათა დაცვის შესახებ (საქართველო შეუერთდა 1993 წლის 4 თებერვალს);

ლ) 1972 წლის კონვენცია ბაქტერიოლოგიური (ბიოლოგიური) იარაღის ტოქსინების წარმოების და დაგროვების აკრძალვისა და მათი მოსპობის შესახებ;

მ) 1977 წლის კონვენცია გარემოზე ზემოქმედების საშუალებათა სამხედრო ან ნებისმიერი სხვა მტრული მიზნით გამოყენების აკრძალვის შესახებ;

ნ) 1980 წლის კონვენცია და სამი ოქმი, რომლებიც კრძალავენ ან ზღუდავენ კონკრეტული სახის იმ ჩვეულებრივი სახის იარაღის გამოყენებას, რომლებიც შეიძლება ზომავადასული ზიანის მიმყენებელ ან განურჩეველი მოქმედების მქონე იარაღად ჩაითვალოს.

ამის გარდა არსებობს მთელი რიგი აქტებისა, რომლებიც მიზნად ისახავენ არ დაუშვან ახალი მსოფლიო ომის დაწყება, ქმნიან შეიარაღებული კონფლიქტების თავიდან აცილების გარანტიებს, ზღუდავენ მხარეთა მიერ თანამედროვე ტექნიკის უსაზღვრო გამოყენებას.

ა) განიარაღებისა და შეიარაღების შეზღუდვა

განიარაღების იდეა ფიქსირებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებაში (მუხლები II, 26 და 47). გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებაში აღიარებული განიარაღების პრინციპის იურიდიული შინაარსი იმაში მდგომარეობს, რომ სახელმწიფოები და თვით ეს ორგანიზაცია ვალდებული არიან შეიმუშაონ განიარაღების პრაქტიკული განხორციელების ღონისძიებანი. თანამედროვე პირობებში ძირითადი მოთხოვნაა, რომ სახელმწიფოებმა დადონ სპეციალური შეთანხმება განიარაღების შესახებ.

„ გაერო-ს გენერალური ასამბლეის რეზოლუცია (1959 წლის 20 ნოემბერი) აღიარებს საყოველთაო და სრული განიარაღების აუცილებლობას. შემდგომ მიღებულ იქნა სხვა რეზოლუციები, ორმხრივი და მრავალმხრივი საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტები, რომლებიც ქმნიან განიარაღების სამართლებრივ საფუძველს.

ბ) ბირთვული იარაღის გამოცდის აკრძალვა

1963 წლის 5 აგვისტოს მოსკოვში ხელმოწერილ იქნა ხელშეკრულება ატმოსფეროში, კოსმოსურ სივრცესა და წყალქვეშა ბირთვული იარაღის გამოცდის აკრძალვის შესახებ. ხელშეკრულება, რომელიც ძალაში შევიდა 1968 წლის 10 ოქტომბერს, კრძალავს ამ სამ სფეროში ყოველგვარ ბირთვულ აფეთქებას, იკრძალება აგრეთვე ისეთი ბირთვული აფეთქებები, რომლებიც სამ სფეროს გარეთ ტარდება, მაგრამ იწვევს რადიოაქტიურ დაღეჟვას სახელმწიფოს საზღვრებს იქით. მიწისქვეშ ბირთვული იარაღის გამოცდის აკრძალვისათვის საჭიროა სპეციალური ხელშეკრულებების დადება, რომელიც მოსკოვის ხელშეკრულების დანამატად ჩაითვლება, ან ახალი საყოველთაო ხელშეკრულების დადება, რომლის შემადგენელ ნაწილად მოსკოვის ხელშეკრულება იქცევა.

1974 წელს დაიდო სსრკ-აშშ-ს ხელშეკრულება მიწისქვეშ ბირთვული იარაღის გამოცდის შეზღუდვის შესახებ. 1976 წელს დაიდო მეორე მნიშვნელოვანი აქტი - ხელშეკრულება მშვიდობიანი

მიზნებისათვის მიწისქვეშ ბირთვული აფეთქებების შესახებ (არც ერთი მათგანი ჯერჯერობით რატიფიცირებული არ არის და, ამგვარად, ძალაში არ შესულა).

ბ) ბირთვული იარაღის აკრძალვა.

გაერო-ს გენერალურმა ასამბლეამ რამდენჯერმე მიიღო დეკლარაცია, რომლის მიზანია აკრძალოს ბირთვული იარაღის გამოყენება, ასეთებია 1961 წლის 24 ნოემბრის დეკლარაცია ბირთვული და თერმობირთვული იარაღის გამოყენების შესახებ, 1972 წლის 29 ნოემბრის დეკლარაცია საერთაშორისო ურთიერთობაში ძალის გამოუყენებლობისა და ბირთვული იარაღის გამოყენების სამარადისოდ აკრძალვის შესახებ. მაგრამ, როგორც უკვე წინა თავებიდან ვიცით, გაერო-ს გენერალური ასამბლეის რეზოლუციებს რეკომენდაციის ძალა გააჩნია.

გენერალურმა ასამბლეამ თავის XXXVIII სესიაზე მიიღო რეზოლუცია ბირთვული იარაღის დაგმობის შესახებ. დეკლარაცია გმობს არა მარტო ბირთვულ ომს, როგორც ხალხთა წინააღმდეგ ყველაზე საშინელ დანაშაულს, არამედ უფრო შორს მიდის – გმობს ისეთი პოლიტიკური და სამხედრო დოქტრინებისა და კონცეფციების შემუშავებას, წამოყენებას, გაგრძელებას და პროპაგანდას, რომლებიც ამართლებენ ბირთვული იარაღის პირველად გამოყენების „მართლზომიერებას“, ასეთი ომის გაჩაღებას და სხვ.

გენერალურმა ასამბლეამ, თავის XXXIX და XL (1983-1984) სესიებზე, კიდევ ერთხელ მოუწოდა ბირთვულ სახელმწიფოებს უარი განაცხადონ პირველებმა ბირთვული იარაღის გამოყენებაზე, მიმართა განიარაღების კონფერენციას, განიხილოს საბჭოთა ინიციატივა ამ საკითხზე საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტის შემუშავების მიზნით, მხარი დაუჭირა დელის დეკლარაციას, რომელიც მიიღო არგენტინამ, საბერძნეთმა, ინდოეთმა, მექსიკამ, ტანზანიამ და შეეციამ 1984 წლის 4 მაისს, და მოუწოდა ყველა ბირთვულ ქვეყანას, გაყინონ ბირთვული შეიარაღება გლობალური მასშტაბით.

დ) ბირთვული იარაღის გაუზრცელებლობა.

სხვა ქვეყნების მიერ ბირთვული იარაღის შექმნის შესაძლებლობის თავიდან აცილებისათვის საერთაშორისო საზოგადოებამ მიადწია მტრად მნიშვნელოვან საყოველთაო შეთანხმებას – 1896 წლის 1 ივლისს დაიდო ხელშეკრულება ბირთვული იარაღის გაუზრ-

ცვლებლობის შესახებ (ძალაში შევიდა 1990 წლის 5 მარტს, მონაწილეობს 120-ზე მეტი სახელმწიფო).

ამ ხელშეკრულების ძალით, არც ერთ ბირთვულ ქვეყანას არა აქვს უფლება: ა) ნებისმიერი ფორმით, პირდაპირ თუ არაპირდაპირ, გადასცეს ვინმეს ბირთვული იარაღი ან სხვა ბირთვული მოწყობილობა, მათ შორის ისეთ სახელმწიფოებს, რომლებსაც ასეთი იარაღი არ გააჩნიათ, ბ) ხელი შეუწყოს არაბირთვულ ქვეყანას, შექმნას საკუთარი ბირთვული იარაღი.

ხელშეკრულება უკრძალავს არაბირთვულ სახელმწიფოებს შექმნან ბირთვული იარაღი საკუთარი ძალით ან სხვა სახელმწიფოებთან ერთად. ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოები, რომლებსაც არ გააჩნიათ ასეთი იარაღი, კისრულობენ ვალდებულებას, უარი თქვან სხვა სახელმწიფოსაგან ბირთვული იარაღის მიღებაზე ან შექმნაზე.

ხელშეკრულების ძალით, ატომური ენერჯის საერთაშორისო სააგენტოს დაეკისრა ფართო ფუნქცია მონაწილე-სახელმწიფოთა მიერ აღებული ვალდებულებების პირნათლად შესრულებაზე კონტროლის მიზნით, ამ კონტროლის ამოცანაა არ დაუშვას ორგანიზაციის მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფი ბირთვული დანადგარების გამოყენება სამხედრო მიზნებისათვის.

ყოველ ხუთ წელიწადში ერთხელ, ვალდებულებების შესრულების შემოწმების მიზნით იწვევენ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა კონფერენციას.

ჯერ კიდევ 1968 წელს უშიშროების საბჭომ, ხელშეკრულების დადებამდე ერთი თვით ადრე, მიიღო სპეციალური გადაწყვეტილება, რომლის ძალით, თუ ხელშეკრულების მონაწილე, რომელსაც არ გააჩნია ბირთვული იარაღი, გახდება ძირითადი თავდასხმის ობიექტი, უშიშროების საბჭომ უნდა აღმოუჩინოს სათანადო დახმარება. ასეთივე განცხადება გააკეთა ცალ-ცალკე სამმა ბირთვულმა სახელმწიფომ – აშშ, ინგლისმა, სსრ კავშირმა. 1978 წელს სსრ კავშირმა განაცხადა, რომ იგი არ გამოიყენებს ბირთვულ იარაღს იმ ქვეყნების მიმართ, რომლის ტერიტორიაზე არ არის განლაგებული ასეთი იარაღი. ასეთივე განცხადება გააკეთა აშშ-ს მთავრობამ, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ ბირთვული იარაღი არ იქნება გამოყენებული იმ სახელმწიფოთა მიმართ, რომელმაც იკისრა ვალდებულება არ განაღდოს ბირთვული მოწყობილობა.

2) ბირთვული ომის შემთხვევით დაწყების შინაპლანეტობის თავიდან აცილების ზომები

ბირთვული იარაღის მქონე სახელმწიფოები ცდილობენ მაქსიმალურად გამორიცხონ ბირთვული იარაღის შეცდომით ან უნებლიე გამოყენების შესაძლებლობა, იღებენ ვალდებულებებს არ შექმნან ისეთი სიტუაცია, რომელმაც შეიძლება აიძულოს მეორე მხარე გამოიყენოს ბირთვული იარაღი. ამ მიზანს ემსახურება სსრკ-აშშ-ს 1973 წლის შეთანხმება ბირთვული ომის აცილების შესახებ, რომლის ძალით ორივე სახელმწიფო ივალდებულებს შექმნას ყველა პირობა, რათა გამორიცხონ ბირთვული ომის დაწყების რისკი, აღიარებს ძალის გამოუყენებლობის პრინციპის ურღვევობას, ივალდებულებენ საშიში სიტუაციის შემთხვევაში მიმართონ სასწრაფო კონსულტაციების საშუალებას (მუხ. I-IV).

განსაკუთრებულ ზომებს ითვალისწინებს მეორე სახის შეთანხმებანი, დადებული სსრ კავშირის მიერ აშშ-თან (1971 წლის 30 სექტემბერი), საფრანგეთთან (1976 წლის 16 ივლისი), ინგლისთან (1977 წლის 10 ოქტომბერი). მხარეები პირდებიან უმაღლეს აცნობონ ერთმანეთს ბირთვული ინციდენტის შესახებ, განმარტონ სიტუაცია, რომელიც არასწორად შეიძლება იყოს ინტერპრეტირებული მეორე მხარის მიერ, გამოიყენონ მთავრობათა შორის გაყვანილი პირდაპირი კავშირის ხაზი (ეს ვალდებულებები დღეს რუსეთზეა გადასული).

ზემოხსენებული შეთანხმებების კომპლექსი საკმაოდ მყარი საფუძველია ბირთვული იარაღის უნებლიე ან შეცდომით გამოყენების შემთხვევების თავიდან აცილებისათვის, დღემდე ყველა მხარე იცავს ნაკისრ ვალდებულებებს, რაც უდავოდ მშვიდობისა და ხალხთა უშიშროების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა.

3) უპირთვო ზონები

უდავოა ის მნიშვნელობა, რომელიც მიენიჭება დედამიწის სხვადასხვა კუთხეს უპირთვო ზონად გამოცხადებისას. ასეთი არეები ხელს უწყობენ მშვიდობის განმტკიცების საქმეს.

თუ რომელიმე ტერიტორია, კონტინენტი, ან სახელმწიფო გამოცხადებულია დემილიტარიზებულ ზონად, მისი რეჟიმი ავტომატურად უპირთვო ზონადაც იქცევა (მაგ., ალანდის კუნძულები, შპიცბერგენის არქიპელაგი, ანტარქტიდა და სხვა).

მაგრამ დღეს საჭიროა უფრო ქმედითი ზომების მიღება. მთე-

ლი რიგი აქტები უკვე გამოცხადდა ბირთვული იარაღის შექმნას და განლაგებას: ხელშეკრულება ანტარქტიკის შესახებ (1959 წ.), მოსკოვის 1963 წლის ხელშეკრულება სამ სფეროში ბირთვული იარაღის გამოცდის აკრძალვის შესახებ, 1967 წლის ხელშეკრულება კოსმოსური სივრცის შესახებ, 1968 წლის ხელშეკრულება ბირთვული იარაღის გაუფრთხილებლობის შესახებ, 1971 წლის ხელშეკრულება ოკეანეებისა და ზღვების ფსკერზე და მის წიაღში ბირთვული იარაღის ან მასობრივი მოსპობის სხვა სახის იარაღის განლაგების აკრძალვის შესახებ და სხვ.

წამოყენებულია უბირთვო ზონების მრავალრიცხოვანი პროექტები – აზრიკისათვის, სამხრეთ აზიისათვის, ახლო აღმოსავლეთისათვის, ინდოეთის ოკეანისათვის, ცენტრალური ევროპისათვის, ჩრდილოეთ ევროპისათვის, ხმელთაშუა ზღვისათვის და სხვ.: მრავალი ქვეყნის (ინგლისი, შოლანდია, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა, იაპონია და სხვ.) ცალკეული ქალაქების მუნიციპალიტეტების (აღვილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების) გადაწყვეტილებებით, მათდამი რწმუნებული არე გამოცხადებულია უბირთვო ზონად. 1984 წლის აპრილში ქ. მანჩესტერში (ინგლისი) გაიმართა უბირთვო ზონების საკითხზე პირველი საერთაშორისო კონფერენცია, რომელშიც მონაწილეობდა აღნიშნული მუნიციპალიტეტების ორასზე მეტი წარმომადგენელი. კონფერენციამ მოუწოდა ყველა ქვეყნის მუნიციპალიტეტებს, აქტიურად იბრძოლონ უბირთვო ზონების შექმნისათვის რაც შეიძლება მეტ ქალაქში.

მოძრაობა უბირთვო ზონების შექმნისათვის მიმდინარეობს როგორც სახელმწიფოთშორის დონეზე, ასევე საზოგადოებრივი და მუნიციპალური ორგანოების აქტების კოორდინირების გზით.

მიუხედავად ამისა, აუცილებელია უბირთვო ზონების რეჟიმის შემდგომი შემდგომი განვითარება-დაკონკრეტება. ამ მხრივ, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება 1967 წელს დადებულ ხელშეკრულებას, რომლის ძალით ლათინური ამერიკის 22 სახელმწიფომ იკისრა ვალდებულება, არ დაუშვას თავის ტერიტორიაზე ბირთვული იარაღის შენახვა, გამოყენება, გამოცდა და წარმოება. აგრეთვე მათ აიღეს ვალდებულება, არ მიიღონ ზემოაღნიშნული იარაღი რომელიმე სხვა სახელმწიფოსაგან. სსრ კავშირმა, აშშ-მა, ინგლისმა, საფრანგეთმა და ჩინეთმა ხელი მოაწერეს დამატებით ოქმს, რომლის თანახმად ხუთივე სახელმწიფო ვალდებულებას იღებს პატივი სცეს უბირთვო ზონას. ამავე დროს ოქმი შეიცავს ხელშეკრულების ზოგიერთი დებულების კომენტარს, რადგანაც ხელშეკ-

რულების მოქმედების სფეროდ ძალზე დიდი სიერცე განისაზღვრა. მსგავსი ხელშეკრულება დაიდო 1985 წელს სამხრეთ წინარი ოკეანის ყორუმის II წევრთა შორის (რაროტონგას ხელშეკრულება). თანდართული სამი ოქმი მოუწოდებს აშშ-ს, საფრანგეთსა და ინგლისს დაიცვან ამ რაიონში მდებარე თავის ტერიტორიაზე ხელშეკრულების დებულებანი, შეიცავს სხვა მოწოდებებს ბირთვული სახელმწიფოების მიმართ დაიცვან უბირთვო ზონის სტატუსი.

ზ) საშუალო და ნაკლები სიშორის რაკეტების ლიკვიდაცია

ბირთვული იარაღის ლიკვიდაციის თაობაზე შეთანხმება მიღწეულ იქნა მოლაპარაკების შემდეგ, რომელიც დაგვირგვინდა 1988 წელს ხელშეკრულების ხელმოწერით (PCMD). ხელშეკრულებას თან ერთვის რამდენიმე დოკუმენტი: ოქმი პროცედურების შესახებ, რომლებიც რეგულირებს გაუწევენ რაკეტების ლიკვიდაციის პროცესს; ოქმი ინსპექციის შესახებ; დებულება ინსპექტორთა და მყრინათვა ეკიპაჟების პრივილეგიებისა და იმუნიტეტის შესახებ; მემორანდუმი ამოსავალი მონაცემების შესახებ. ხელშეკრულების თანახმად, მხარეებს უნდა გაენადგურებინათ ყველა საშუალო და ნაკლები სიშორის რაკეტები, გამწვები დანადგარები და დამხმარე ნაგებობანი და მოწყობილობანი. საშუალო სიშორის რაკეტების ლიკვიდაციის ვადა განისაზღვრება „წლით, ნაკლები სიშორის – 18 თვით. დაწესებული იყო მკაცრი ინსპექცია და კონტროლი. ამ ინსპექციას შეუძლია იმოქმედოს ხელშეკრულების ძალაში შესვლის დღიდან 13 წლის განმავლობაში, რათა არ დაუშვას რაკეტების წარმოების განახლება. ხელშეკრულება დაიდო უვადოდ. იგი შევიდა ძალაში 1989 წელს. დღეისათვის ყველა მისი მოთხოვნა შესრულებულია – ორივე მხარემ გაანადგურა აღნიშნული სახის რაკეტები (ეს პროცესი არაერთხელ იყო ნაჩვენები ტელევიზიით), რაც უდავოდ იყო მონაპოვარი ევროპასა და საერთოდ მსოფლიოში მშვიდობის განმტკიცების საქმეში.

თ) სტრატეგიული შეიარაღების შეზღუდვა და შემცირება

სტრატეგიული შეიარაღების შეზღუდვა და შემცირება – 1972 წელს მოსკოვში აშშ-მა და საბჭოთა კავშირმა დადეს ორი შეთანხმება: ა) ხელშეკრულება რაკეტსაწინააღმდეგო თავდაცვის სისტემების შეზღუდვის შესახებ (ABM) და ბ) დროებითი შეთანხმება სტრატეგიული შეტევითი შეიარაღების შეზღუდვის სფეროში ზო-

გიერთი ზომის შესახებ (SALT-1), პირველი შეთანხმება უვადოა, იგი ძალაში შევიდა 1972 წლის 3 ოქტომბერს, ხოლო მისი 1974 წლის ოქმი ძალაშია 1976 წლის 24 მაისიდან. მეორე შეთანხმება ხუთი წლით დაიდო. 1977 წელს ორივე მხარე შეთანხმდა დაიცვან ამ უკანასკნელის დებულებანი ახალი აქტის (SALT-2) ხელმოწერამდე. 1979 წელს, მრავალწლიანი მოლაპარაკების შედეგად დაიდო ხელშეკრულება სტრატეგიული შეტევითი შეიარაღების შეზღუდვის შესახებ (SALT -2), რომელიც რატიფიკაციის შემდეგ, შეცვლიდა დროებით შეთანხმებას და კიდევ უფრო გააფართოვებდა სსრკ-აშშ-ს შეთანხმების სფეროს სტრატეგიული იარაღის შეზღუდვის ეფექტური ზომების შემუშავების საქმეში. მაგრამ წლების მანძილზე აშშ-ს და სსრ კავშირში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესების გამო, რომელიც უნდობლობის სულისკვეთებით ხასიათდებოდა, არც აშშ-ს მიერ ყოფილა რატიფიცირებული.

80-იანი წლების მეორე ნახევარში „პერესტროიკის“ დაწყებისას და საგარეო პოლიტიკაში რადიკალურ ცვლილებებთან ერთად, წინ წასწია აშშ-სსრ კავშირის თანამშრომლობაშიც სტრატეგიული იარაღის შეზღუდვის საქმეში. მიღწეულ იქნა შეთანხმება, მომზადებულიყო ხელშეკრულება სტრატეგიული იარაღის 50% შემცირების შესახებ. 1991 წლის 31 ივლისს აშშ-ს და სსრ კავშირს შორის დაიდო „ხელშეკრულება სტრატეგიული შეტევითი იარაღის შემცირებისა და შეზღუდვის შესახებ“, (START I) რომელიც ითვალისწინებდა ამ იარაღის 50% შემცირებას. სსრ კავშირის დაშლის შემდეგ რატიფიკაციის პროცესი შენედა და სულაც შეწყდა. უკრაინამ, ბელორუსიამ და ყაზახეთმა თითქოს იკისრეს OCB - I და OCB -2-ით გათვალისწინებული ვალდებულებები, მაგრამ რატიფიკაციამდე საქმე არ მისულა. რუსეთისა და აშშ-ს შორის ინტენსიური მოლაპარაკების შედეგად 1993 წლის 3 იანვარს პრეზიდენტებმა ბუშმა და ელცინმა მოსკოვში მოაწერეს ხელი ხელშეკრულებას სტრატეგიული შეტევითი იარაღის 2/3 შემცირების შესახებ (ამჯერად მას რუსულად ეწოდება CHB- 2), მაგრამ ის ჯერ არ შესულა ძალაში.

0) 2080 შორი და ბაქტერიოლოგიური იარაღის აკრძალვა

ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისში - 1925 წელს კაცობრიობამ მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა ომის ჩვეულებებისა და კანონების შემდგომი კუმანიზაციის გზაზე. ენევის ოქმი ითვალისწინებს მხუთავი, შხამიანი ან სხვა ამგვარი აირებისა და ბაქტერიოლოგიური

საშუალებების ომში გამოყენების დაუშვებლობას.

მეცნიერულ-ტექნიკურმა რეკოდუციამ ხელი შეუწყო ახალი, მრავალჯერ უფრო ძლიერი ქიმიური და ბაქტერიოლოგიური იარაღის შექმნას. ზოგიერთი გამოყენებული იქნა კიდევც. ის ფაქტი, რომ დღეისათვის სახელმწიფოს არსენალში დაგროვილია იარაღის დიდი მარაგი, რაც პოტენციურად საფრთხეს უქმნის კაცობრიობას, გადაუდებელ ამოცანად აქცევს არსებული მარაგის ლიკვიდაციას და ამ ტიპის იარაღის წარმოების შეწყვეტას.

1972 წლის 10 აპრილს მოსკოვში, ვაშინგტონსა და ლონდონში გაიხსნა ხელმოწერისათვის კონვენცია ბაქტერიოლოგიური (ბიოლოგიური) და ტოქსინური იარაღის დამუშავების, წარმოების, და დაგროვების აკრძალვის და მათი მოსპობის შესახებ (ძალაში შევიდა 1975 წ. 26 მარტს). ამ კონვენციის ძალით, მხარეები ივალდებულდებიან არასდროს არ შექმნან, არ დააგროვონ, არ შეიძინონ, არ შეინახონ იმ სახის ან რაოდენობის მიკრობიოლოგიური ან სხვა ბიოლოგიური აგენტები ან ტოქსინები, რაც არ შეესაბამება მშვიდობიან მიზნებს. ასეთივე ვალდებულებები ეხება იარაღს, მოწყობილობას ან მოწოდების საშუალებებს, რომელთა დანიშნულებაა აღნიშნული აგენტების და ტოქსინების გამოყენება მტრული მიზნებისათვის ან შეიარაღებულ კონფლიქტებში. მხარეებმა აიღეს ვალდებულება, კონვენციის ძალაში შესვლის დღიდან არაუგვიანეს ცხრა თვის ვადაში მოსპონ ან გადაიყვანონ მშვიდობიან გზაზე მათ განკარგულებაში ან კონტროლის ქვეშ მყოფი ყველა აგენტი, ტოქსინი, იარაღი, მოწყობილობა და მათი მოწოდების საშუალებანი.

აკრძალულია აღნიშნული იარაღის სხვა სახელმწიფოსათვის გადაცემა ან მისი წარმოებისათვის დახმარების აღმოჩენა, ყოველმა მონაწილემ სახელმწიფომ უნდა მიიღოს სათანადო სამართლებრივი და სხვა ზომები ზემოაღნიშნული ვალდებულებების შესრულების მიზნით. გაცილებით უფრო რთულად მიმდინარეობდა მოლაპარაკება ქიმიური იარაღის აკრძალვისა და მოსპობის შესახებ. მაგრამ 1992 წელს მაინც შემუშავდა საბოლოო ტექსტი, ხოლო 1998 წლის 14 იანვარს პარიზში ხელმოწერილ იქნა კონვენცია ქიმიური იარაღის აკრძალვის, განლაგების, წარმოების, შენახვის, გამოყენებისა და მისი სრული განადგურების შესახებ. ამ კონვენციით აკრძალულია ყოველგვარი ქიმიური იარაღის წარმოება, შენახვა, სხვა ქვეყნებისათვის გადაცემა. არსებული ქიმიური იარაღის მარაგი უნდა განადგურდეს, დაწყებული 1995 წლიდან.

საქართველოს რესპუბლიკის დელეგაცია მონაწილეობდა ამ

ისტორიული დოკუმენტის ხელმოწერის პროცესში, რომელშიც 120 სახელმწიფომ მიიღო მონაწილეობა.

კ) მას(ო)ბრივი მოსკოვის იარაღის ახალი სახეების აკრძალვა

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი შესაძლებელს ქმნის შეიქმნას იარაღის ახალი სახეები, რომლებიც უფრო ძლიერი და უფექტური იქნება, ვიდრე ბირთვული იარაღი. დღეს უკვე დამუშავების სტადიაშია ისეთი იარაღი, როგორცაა ნეიტრონის, გენეტიკური, ინფრაბერებანი, სხივური დაზიანების, რადიოლოგიური⁹⁹ და სხვ. „მასობრივი მოსაობის იარაღად“ ჩაითვლება იარაღი, რომელიც შეიძლება შეიქმნას მომავალში უკვე ცნობილი მეცნიერულ-ტექნიკური პრინციპების საფუძველზე, თუ მათი გამოყენება მასობრივი მოსაობის იარაღის შექმნისათვის ჯერ არ მომხდარა, ან ისეთი მეცნიერულ-ტექნიკური პრინციპების საფუძველზე, რომელთა აღმოჩენა შეიძლება მოხდეს მომავალში და რომლებსაც ექნებათ მასობრივი მოსაობის იარაღის ცნობილი სახეების გამანადგურებელი ან დამაზიანებელი მოქმედების მსგავსი ან უფრო ძლიერი თვისებები.

უნივერსალური და საყოველთაო კონვენციის შემუშავების პროცესის გარდა, მიმდინარეობს მოლაპარაკება კონკრეტული სახის იარაღის აკრძალვის შესახებ. 1976 წელს გენერალური ასამბლეის XXXI სესიამ მოიწონა კონვენცია გარემოზე ზემოქმედების საშუალებათა სამხედრო ან რომელიმე მტრული გამოყენების აკრძალვის შესახებ. ასეთ საშუალებებად ითვლება ხელოვნური მიწისძვრა და წყალდიდობა, ფაუნის განადგურება და სხვ. აკრძალება ამ საშუალებების გამოყენება სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიის და საჰაერო სივრცის დაზიანების მიზნით. 1977 წლის 18 მაისს ენევეაში 33 სახელმწიფომ (მათ შორის სსრ კავშირმა და აშშ-მ) ხელი მოაწერა კონვენციას, რომელიც შევიდა ძალაში 1978 წლის 5 ოქტომბერს.

ლ) ჩვეულებრივი შეიარაღებისა და შეიარაღებული ძალების შეზღუდვა (CFE)

ხელშეკრულება ეხება შეზღუდვას და ღიმიტების დაწესებას. ეს პრობლემა ყოველთვის მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ევროპაში უშიშროებისა და შვედობის განმტკიცების პრობლემებთან. ვარშავის ხელშეკრულებისა და ნატოს შორის მოლაპარაკება წლების მანძილზე ფერხდებოდა. ქ. ვენა იქცა ამ მოლაპარაკების

შტაბ-ბინად. პირველ ეტაპზე განიხილებოდა საკითხი - ცენტრალურ ევროპაში ჩვეულებრივი შეიარაღებისა და შეიარაღებული ძალების შემცირების შესახებ, მაგრამ აშშ-სსრ კავშირს შორის ურთიერთობის გაუმჯობესება, სსრ კავშირის საგარეო პოლიტიკის მკვეთრი შეცვლა თავის „სოციალისტური მოკავშირეების“ მიმართ ცენტრალურ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში, გახდა ის საფუძველი, რომელმაც შესაძლებელი გახადა 1987 წ. ხელშეკრულების დადება.

ამას მოჰყვა ახალი მიდგომა ჩვეულებრივი შეიარაღებისა და შეიარაღებული ძალების შემცირების საკითხებისადმი - მისი არეალი გადაიჭრა ატლანტიკიდან ურალამდე. მოლაპარაკება, რომელიც ახალი ინტენსიურობით 1989 წელს დაიწყო, გაგრძელდა ვარშავის ხელშეკრულების ორგანიზაციის დაშლის შემდეგაც, მაგრამ ამჯერად იგი მთლიანად მოექცა ეუთო-ს ეგიდის ქვეშ. სსრ კავშირის ადგილზე 15 დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებამ თავისი კორექტივები შეიტანა ხელშეკრულების საბოლოო პროექტის შემუშავების პროცესში.

1992 წელს მასში აქტიური მონაწილეობა მიიღო საქართველოს დელეგაციამაც. 1992 წლის ივნისში საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო საბჭომ მოახდინა ხელშეკრულების რატიფიკაცია, რომელიც შევიდა ძალაში 1992 წლის დამლევს. ამ ხელშეკრულების ძალით 40 თვის ვადაში მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა შეამკვირონ გარკვეულ რაოდენობამდე (კვოტამდე) ტანკები, საბრძოლო ვერტმფრენები. იმ სახელმწიფოებს, რომლებსაც არ აქვს შეესებულებული ეს კვოტები, (მაგ. საქართველოს) უფლება აქვს შეაუხოს ეს კვოტები, თუ ამის შესაძლებლობა გააჩნიათ. დაწესებულია კონტროლის მკაცრი სისტემა, რომელსაც შეუძლია შეამოწმოს ხელშეკრულების შესრულების მსვლელობა.

საქართველოს რესპუბლიკის ტერიტორიაზე დროებით დისლოცირებული რუსეთის ფედერაციის ჯარები, მათი ბაზები, ისევე როგორც სხვა სახელმწიფოებში, სადაც დგას რუსეთის ჯარი, ექვემდებარება ამ საერთაშორისო ინსპექციას. 1992 წლის ივნისში, „ჩელინკი-2“-ის თათბირის დროს საქართველომ სხვებთან ერთად, ხელი მოაწერა „შემაჯამებელ აქტს ევროპაში ჩვეულებრივი შეიარაღებული ძალების პირადი შემადგენლობის რაოდენობის შესახებ“. ამ შეთანხმებებით მონაწილე სახელმწიფოების შეიარაღებული ძალების პირადი შემადგენლობა არ უნდა აღემატებოდეს გარკვეულ კვოტას. საქართველოსათვის ეს რაოდენობა განსაზღვრულია 50000

კაცით, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი შეიარაღებული ძალების პირადი შემადგენლობის რაოდენობა აღნიშნული კვოტის ფარგლებში უნდა თავსდებოდეს და არ შეიძლება აღემატებოდეს მას, თუნდაც მომავალში ამის შესაძლებლობა შეიქმნას კიდევაც. 1999 ნოემბერში ეუთოს სტამბულის სამიტზე SAU-ს ხელშეკრულებაში შეიტანეს დამატებანი (მოხდა ადაპტაცია დღევანდელობასთან), ასევე მიღწეული იყო შეთანხმება რუსეთის სამხედრო ჯარების საქართველოში გაუქმების შესახებ, მათ შორის ვაზიანის და გუდაურის ბაზების დახურვა 2001 წლის იენისამდე უნდა მოხდეს.

ხელმოწერილი იქნა აგრეთვე ხელშეკრულება „ღია ცის შესახებ“. ამ ხელშეკრულებით ყველა მონაწილე სახელმწიფოს საპაერო სივრცე ღია უნდა იყოს საერთაშორისო ინსპექციის ჩასატარებლად ყოველგვარი წინასწარი შეტყობინების გარეშე. საერთაშორისო ინსპექციის საპაერო აპარატებს უფლება აქვთ იმოძრაონ ჩვეულებრივი შეიარაღებული ძალებისა და შეიარაღების შემცირების თაობაზე დადებულ ხელშეკრულებათა და შეთანხმებათა დებულებების შესრულების მიმდინარეობის შესამოწმებლად, დარღვევათა დროულად დასადგენად.

2. მიუმხრობლობა (ბლოკების მიუმხრობლობა)

ეს მოძრაობა, რომელიც დღეს ასზე მეტ სახელმწიფოს მოიცავს, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში შეიქმნა, როდესაც კოლონიალიზმის კლანჭებიდან განთავისუფლებული აზიის, აფრიკის, ლათინური ამერიკის ქვეყნები დაადგნენ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის გზას, ისინი უარს ამბობენ დიდ სახელმწიფოთა მიერ შექმნილ სამხედრო ბლოკებში მონაწილეობაზე, ამავე დროს იბრძვიან მშვიდობის განმტკიცებისათვის.

სახელმწიფოს აშვარ სტატუსის სხვადასხვა სახელწოდება პქონდა – პოზიტიური ნეიტრალიტეტი, ნეიტრალიზმი, ბლოკების მიუმხრობლობა, ნეიტრალიტეტის პოლიტიკა, საბოლოოდ დამკვიდრდა ტერმინი „მიუმხრობლობა“, რომელიც თანამედროვე აქტებში ფიგურირებს.

დამოუკიდებლობისა და თავისი უმიშროების უზრუნველყოფის მიზნით, მიუმხრობელი სტატუსის მქონე სახელმწიფოებს შეუძლიათ შექმნან საკუთარი კოლექტიური უმიშროების სისტემა, რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაცია, ეს ორგანიზაციები უფრო განამტკიცებენ მიუმხრობელი ქვეყნების მშვიდობისმოყვარე საგარეო

პოლიტიკურ კურსს.

მიუმხრობლობის სტატუსი ხელს უწყობს კოლონიალიზმისა და ფეოდალური გადმონაშთების წინააღმდეგ ბრძოლას, ამ სტატუსის მქონე სახელმწიფოს საშუალებას აძლევს გადაიტანოს სიმძიმის ცენტრი თავის საშინაო საჭირობოროტო პრობლემის გადაწყვეტაზე.

მიუმხრობელი სახელმწიფოები ა) უარს ამბობენ დაუთმონ ტერიტორია უცხო სამხედრო ბაზების შექმნას, ბ) მოითხოვენ უკვე არსებული ბაზების ლიკვიდაციას, გ) უარს ამბობენ დიდი სახელმწიფოების მონაწილეობით არსებულ სამხედრო-პოლიტიკურ კავშირებში მონაწილეობაზე, დ) ქმნიან ერთიან ფრონტს საერთაშორისო ურთიერთობების ყველა პრობლემის შესახებ მოლაპარაკებაში, ე) აწარმოებენ მუდმივ კონსულტაციებს და ატარებენ კონფერენციებს მიუმხრობლობის მოძრაობის შემდგომი განმტკიცებისა და განვითარებისათვის.

ამ უკანასკნელის მიზნის განხორციელებისათვის პერიოდულად იწვევენ მიუმხრობელი სახელმწიფოების კონფერენციებს, რომელშიც მონაწილეობენ სახელმწიფოს და მთავრობის მეთაურები, საგარეო საქმეთა მინისტრები. ასეთი კონფერენციები შედგა ბელგრადში (1961 წ.), კაიროში (1964 წ.), ლუსაკაში (1970 წ.), კოლომბოში (1976 წ.), პაენანაში (1979 წ.), დელიში (1982 წ.), კონფერენციებს შორის მოქმედებს საგარეო საქმეთა მინისტრების თათბირი და საკოორდინაციო ბიურო, რომელიც ამზადებს რიგით კონფერენციას და თათბირს, კოორდინაციას უწყევს საგარეო პოლიტიკურ აქციებს, გაერო-ს ჩარჩოებში საქმიანობის ჩათვლით, კონტროლს უწყევს ეკონომიკური თანამშრომლობის პროგრამების შესრულებას, ხელს უწყობს დაკვების მშვიდობიან მოწესრიგებას და სხვ.

ამავე დროს მიუმხრობელი სახელმწიფოები არ ერიდებიან ისეთ საერთაშორისო ღონისძიებებში მონაწილეობას, რომელიც მშვიდობის განმტკიცებას ისახავს მიზნად. მაგალითად, ზოგიერთი მიუმხრობელი სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალები შედიოდა და შედიან გაერო-ს მშვიდობის დაცვის ძალებში ახლო აღმოსავლეთში, კვიპროსში; ერაყის, სირიისა და იორდანის წარმომადგენლების მონაწილეობით მოწესრიგდა შეიარაღებული კონფლიქტი იემენის სახალხო-დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და იემენის არაბულ რესპუბლიკას შორის (1972 წ.).

3. ნეიტრალიზმი და მუდმივი ნეიტრალიტეტი

მიუმხრობელობისაგან უნდა განვასხვავოთ ე.წ. ტრადიციული ნეიტრალიტეტი. უკანასკნელ შემთხვევაში სახელმწიფო წლების მანძილზე თავს იკავებს რომელიმე სამხედრო კოალიციაში ან ომებში მონაწილეობაზე და მისდევს ამ პოლიტიკას ყოველგვარი იურიდიული გაფორმების გარეშე (მაგ. შვეიცია). თანამედროვე ეტაპზე ახალი შინაარსი შეიძინა ჯერ კიდევ რამდენიმე საუკუნის წინ ჩამოყალიბებულმა მუდმივი ნეიტრალიტეტის ინსტიტუტმა. ნეიტრალური სახელმწიფო მუდმივად კისრულობს ვალდებულებას არა მარტო არ მიიღოს მონაწილეობა რაიმე ომში, არამედ მშვიდობიან დროსაც თავი შეიკავოს ყოველგვარ ისეთ შეთანხმებასა და ხელშეკრულებაში მონაწილეობისაგან, რაც სამხედრო მიზნებთანაა დაკავშირებული. როგორც წესი, მუდმივი ნეიტრალიტეტი უნდა იყოს გაფორმებული სათანადო საერთაშორისო ხელშეკრულებით – შვეიცარია (1815 წლიდან), ავსტრია (1955 წლიდან).

ამგვარად, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ითვალისწინებს მთელ რიგ საშუალებებს, რომლებიც ზღუდავენ აგრესორს თავისი ექსპანსიონისტური ზრახვების განხორციელების დროს. მაგრამ საგულისხმოა ისიც, რომ ომების თავიდან აცილების შესაძლებლობა ჯერჯერობით მხოლოდ „შესაძლებლობაა“ და არა სინამდვილე. არ არსებობს მხოლოდ ომების ფატალური გარდაუვალობა, რაც პროგრესული კაცობრიობის მოქმედების ერთსულოვნებაზე დამოკიდებული. აქედან გამომდინარე, ჯერჯერობით ძალაში რჩება აგრესიული ომის საშიშროება.

4. „საერთაშორისო“ და „არასაერთაშორისო“ შვიარალეულ კონფლიქტები

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი განასხვავებს შეიარაღებულ კონფლიქტებს მათი პოლიტიკური ხასიათის მიხედვით. „საერთაშორისოდ“ ჩაითვლება იგი, თუ ადგილი აქვს შეიარაღებულ კონფლიქტს, რომელშიც მონაწილეობს ორი ან რამდენიმე სახელმწიფო, ან ხალხები, რომლებიც იბრძვიან კოლონიური ჩაგვრის, უცხოელთა ოკუპაციისა და რასისტული რეჟიმის ბატონობის წინააღმდეგ თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციის მიზნით (ვენევის 1977 წლის ოქმი №1).

რაც შეეხება „არასაერთაშორისო“ ხასიათის შეიარაღებულ კონ-

ფლიქტს, ამ კატეგორიას მიეკუთვნება ყველა ის კონფლიქტი, რომელიც არ თავსდება ზემოხსენებულ ფორმულაში, ე.ი. ყველა შეიარაღებული კონფლიქტი, რომელიც მიმდინარეობს სახელმწიფოს შიგნით მის შეიარაღებულ ძალებსა და სხვა ორგანიზებულ ჯგუფებს შორის; ასეთ ჯგუფებს სათავეში უნდა ედგას პასუხისმგებელი სარდლობა, და ისინი უნდა აწარმოებდნენ ეფექტიან კონტროლს მათ მიერ დაკავებული ტერიტორიის მიმართ.

საერთაშორისო კონფლიქტში ჩაბმულ მხარეებზე ვრცელდება ჟენევის ოთხივე კონვენცია და სხვა აქტები, თუ მეომარი მხარეები ცნობენ მათ იურიდიულ ძალას. თუ არა – ისინი მაინც ვერ აუვლიან გვერდს ჟენევის კონვენციებისა და ოქმების ძირითად დებულებებს, რომელნიც ჰუმანურობისა და ცივილიზაციის მონაპოვარს წარმოადგენს. ჟენევის კონვენციები არ გამოიყენება ავტომატურად. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად აღიარებს მთავრობის წინააღმდეგ მებრძოლი მხარე არსებულ ჰუმანიტარულ სამართალს, ომის კანონებსა და ჩვეულებებს. ჟენევის კონვენციების მე-3 მუხლი ითვალისწინებს არასაერთაშორისო კონფლიქტებში ჩაბმულ ჯგუფებზე, პირველ რიგში, ჰუმანიზმით ნაკარნახევი წესების გაგრძელებას. ეს მუხლი არც კი იხსენიებს ტყვეთა ინსტიტუტს. კონფლიქტში ჩაბმული მხარეები მოვალენი არიან მოეპყრან მათ ხელში ჩაეპარდნოდ ნებისმიერ პირს, რომელიც დანებდა იარაღით ხელში ან ავადმყოფობის თუ დაჭრილობის გამო, ჰუმანურად და ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე მიუხედავად რასის, კანის ფერის, რელიგიის, სქესის, წარმოშობის, ქონებრივი მდგომარეობისა თუ სხვა ანალოგიური ნიშნების გამო. ამ მიზნით აიკრძალება მკვლელობა, დასახინრება, წამება და სხვ. მსგავსი ქმედობანი, მძევალთა აყვანა, აღამიანის ღირსების შელახვა, პირის გასამართლება და დასჯის ზომის გამოყენება წინასწარ დაწესებული სასამართლოს განაჩენისა და სასამართლო გარანტიების უზრუნველყოფის გარეშე. ოქმი II ასევე ვრცელდება მხოლოდ იმ პირებზე, რომლებიც ხელთ ჩაუვარდნენ მოწინააღმდეგე მხარეს და გამოეთიშნენ ბრძოლას, ან მათი თავისუფლება იყო შეზღუდული კონფლიქტთან დაკავშირებით. ეს პუნქტი უმატებს „ჰუმანური მოპყრობის“ ჩამონათვალს ისეთ ქმედობებს, როგორცაა კოლექტიური დასჯა, ტერორიზმის აქტები, მონობა და მონებით ვაჭრობის ყოველგვარი გამოვლინება.

როგორც ვხედავთ, დღემდე საერთაშორისო სამართალში არ არის შემუშავებული არასაერთაშორისო კონფლიქტების დროს

მოქმედი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ზუსტი განსაზღვრება და ბევრი რამ განისაზღვრება კონფლიქტში ჩაბმული ძალების დამოკიდებულებით ცივილიზაციის მიერ შემუშავებული ფასეულობების მიმართ.

ამ თვალსაზრისით ნათლად ჩანს აფხაზ სეპარატისტთა ბარბაროსული სახე, რომლებიც არღვევდნენ ომის წარმოების ელემენტარულ წესებს: ბომბავდნენ მშვიდობიანი მოსახლეობით სავსე რაიონებს ქ. სოხუშში, უმოწყალოდ აწამებდნენ და კლავდნენ მოქალაქეებს დროებით დაკავებულ პუნქტებში. მთელ მსოფლიოს მოედო გაგრის და გალის რაიონის ტრაგედია, სადაც ასობით ქართული ოჯახი განადგურდა, დაიღუპა და დასახინდა მრავალი ადამიანი, ხოლო მათი სახლები გადაწვეს და მიწასთან გაასწორეს. ამასთან, 250000 ქართველი გააძევეს აფხაზეთიდან ტერორისა და დახურების მუქარით. ეს ქმედება საერთაშორისო დანაშაულთა კატეგორიას მიეკუთვნება და მისი ჩამდენნი მკაცრად უნდა დაისჯონ საჩვენებელი სასამართლო პროცესის ჩატარებით.

5. შვიტაქაღვთული კონფლიქტების ჩაძრობისა და მშვიდობის აღდგენის პროცედურები სამართაშორისო ორბანიზაციებში

ა) **გაერთიანებული** ერების ორგანიზაციის წესდების თანახმად, გაერო-ს უშიშროების საბჭოს და გენერალურ მდივანს კონფლიქტების თავიდან აცილების და მშვიდობის დაცვის მთელი რიგი საშუალებანი გააჩნია.

გაერო-ს მშვიდობის ხელშეწყობის ოპერაცია (Peacemaking) – მოწონებულია დიპლომატიური საშუალებების გამოყენება, რათა დაიყოლიონ კონფლიქტის მხარეები, შეწყვიტონ მტრული ურთიერთობა და მოლაპარაკება გამართონ მათ შორის არსებული დავის მშვიდობიანი გადაწყვეტისათვის. გაეროს გააჩნია კონფლიქტებისა შეჩერებისა და გადაჭრის, მათი გამომწვევი მიზეზების დადგენის სხვადასხვა საშუალება. გაეროს უშიშროების საბჭოს შეუძლია რეკომენდაცია გასწიოს დავის გადაჭრის გზებზე და ითხოვოს გაეროს გენერალური მდივნის შუამავლობა. გენერალურ მდივანს შეუძლია გამოვიდეს დიპლომატიური ინიციატივებით მოლაპარაკების პროცესის ხელშესაწყობად.

გენერალური მდივანი მთავარ როლს ასრულებს მშვიდობის

ხელშეწყობაში, როგორც პიროვნულად, ისე საგანგებო წარგზავნილების ან მისიების მივლინებით ისეთი სპეციფიკური ამოცანების შესასრულებლად, როგორცაა მოლაპარაკება ან ფაქტების მოძიება. მას შეუძლია უშიშროების საბჭოს ურადლება მიაპყროს ნებისმიერ ფაქტზე, რომელიც შესაძლოა საფრთხეს უქმნიდეს საერთაშორისო მშვიდობასა და უშიშროებას.

დავების გადაწყვეტის ხელშეწყობის მიზნით, გენერალურ მდივანს შეუძლია გამოიყენოს „კეთილი სამსახური“ – შუამავლობა ან აღასრულოს „პრევენტიული დიპლომატია“. მაგ., 1998 წლის თებერვალში გენერალური მდივანი კოფი ანანი, უშიშროების საბჭოს წევრებთან კონსულტაციის შემდეგ, ბაღდადს (ერაყი) ეწვია და შეძლო ერაყთან იარაღის ინსპექციის თაობაზე დავის გადაჭრა, რაც აღნიშნულ სახელმწიფოსთან საომარი მოქმედებების განახლების საფრთხეს ქმნიდა, ასევე გენერალური მდივანის მოქმედებამ ხელი შეუწყო 1980 წლიდან მიმდინარე ირან-ერაყის ომის დასრულებას. ისეთი შემთხვევები, როგორცაა ახლო აღმოსავლეთი, ნამიბია, კამბოჯა, მოზამბიკა, ანგოლა, ცენტრალური ამერიკა და კვიპროსი, ასახავენ იმ მრავალ განსხვავებულ ხერხს (მეთოდს), რომელსაც გენერალური მდივანი იყენებს მშვიდობის ხელშეწყობის პროცესში. 2000 წლის ოქტომბერში კოფი ანანიმ მიიღო აქტიური მონაწილეობა ისრაელ-პალესტინელთა შორის ატეხილი სისხლიანი დაპირისპირების შეწყვეტაში.

გაერო-ს პრევენტიული დიპლომატია – საქმიანობა, რომლის მიზანია დავების წარმოშობის თავიდან აუცილება, მათი გადაწყვეტა კონფლიქტებში გადაზრდამდე ან კონფლიქტების გაერცვლების შეზღუდვა მათი მიმდინარეობის პროცესში. გაეროს ვალია, გულდასმით აკვირდებოდეს მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებს საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების წინააღმდეგ საფრთხის გამოსაველენად, ამით კი უფლებას ანიჭებს გაერო-ს უშიშროების საბჭოს, განახორციელოს ან ხელი შეუწყოს პრევენტიულ აქციას. გაერო-ს გენერალური მდივანის წარგზავნილები და სპეციალური წარმომადგენლები მთელი მსოფლიოს მასშტაბით მონაწილეობენ პრევენტიულ დიპლომატიასა და შუამავლობაში კონფლიქტში მონაწილე მხარეთა შერიგების მიზნით. აღნიშნული საქმიანობა ხშირ შემთხვევაში რეგიონულ საერთაშორისო ორგანიზაციებთან მჭიდრო თანამშრომლობით ხორციელდება.

გაერო-ს მშვიდობის დამცავი ოპერაციები (Peacekeeping) – გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ სანქცირებულია ოპერაციები სახელმ-

წითლათაშორისი თუ სახელმწიფოების შიგნით მიმდინარე შეიარაღებულ კონფლიქტების დაწყების ან უკვე მიღწეული დაზარალების დარღვევის თავიდან აცილების მიზნით საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების მისაღწევად.

მშვიდობის დამცავი ოპერაციები არ არის განსაზღვრული გაეროს წესდებით, ხოლო პირველად ეს ტერმინი (Peacekeeping) ნახმარი იყო გაეროს გენერალური ასამბლეის 1963 წ. 18 თებერვლის რეზოლუციაში. ეს ოპერაცია განსხვავდება „მშვიდობის ძალით შენარჩუნების ან აღდგენისაგან“ (Peaceenforcement). მას დასაბამი მისცა გაერო-მ (1848 წ. ახლო აღმოსავლეთში). გაერო-ს დაზარალების სამეთვალყურეო ორგანიზაციის შექმნით, მდო. სანქციონირება ხდება უშიშროების საბჭოს მიერ მიმღები მთავრობისა და საშინაო კონფლიქტში ჩაბმული მხარეების თანხმობით. ოპერაციებში შეიძლება მონაწილეობდნენ სამხედრო და პოლიციის პერსონალი სამოქალაქო პერსონალთან ერთად. ოპერაციებში შეიძლება ჩაბმულნი იყვნენ სამხედრო დამკვირვებელთა მისიები, მშვიდობის დამცავი ძალები ან ორივეს კომბინაცია. სამხედრო დამკვირვებელთა მისიები შედგება უიარაღო ოფიცრებისაგან, რომლებიც ჩვეულებრივ თვალყურს ადევნებდნენ შეთანხმების შესრულებას ან ცეცხლის შეწყვეტას. მშვიდობის დამცავი ძალების ჯარისკაცებს აქვთ იარაღი, რომლის გამოყენებაც უმეტესად მხოლოდ თავდაცვის მიზნით შეუძლიათ.

სამხედრო პერსონალს გაეროს მშვიდობის დამცავ ოპერაციებში ნებაყოფლობით ქმნიან წევრი სახელმწიფოები და აფინანსებს საერთაშორისო თანამეგობრობა. მონაწილე სახელმწიფოები ანაზღაურებენ იღებენ მშვიდობის დაცვის სპეციალური ბიუჯეტის სტანდარტული ნორმით.

1948 წლიდან მოყოლებული, 750000-ზე მეტმა სამხედრო, პოლიციისა და სამოქალაქო პერსონალმა დაახლოებით 110 სახელმწიფოდან მონაწილეობა მიიღო აღნიშნულ ოპერაციებში; ამასთან, 1500-ზე მეტი მშვიდობის დამცველი დაიღუპა.

მშვიდობის დამცავ ოპერაციებს ნიშნავს უშიშროების საბჭო და წარმართავს გაეროს გენერალური მდივანი, ხშირად საგანგებო წარმომადგენლის დახმარებით ჯარის მეთაური ან მთავარი სამხედრო დამკვირვებელი, რომელიც მისიაზე დამოკიდებული, პასუხისმგებელია სამხედრო საკითხებში.

გაეროს არ გააჩნია საკუთარი სამხედრო ძალა და წევრი-სახელმწიფოები ნებაყოფლობით გამოყოფენ ოპერაციის განსა-

ხორციელდება საჭირო პერსონალს, აღჭურვილობასა და მატერიალურ უზრუნველყოფას. მშვიდობის დამცველები ატარებენ თავიანთი სახელმწიფოს უნიფორმას: მათი, როგორც მშვიდობის დამცველთა, ამოცანობა ხდება მხოლოდ გაეროს ცისფერი ჩაფხუტით ანუ ბერეტითა და ნიშნით. სამხედრო და სამოქალაქო პოლიციის პერსონალი მსახურობს გაეროს ოპერატიული კონტროლის ქვეშ, მაგრამ მათი წევრები რჩებიან საკუთარი ეროვნული ჯარების შემაღველობაში. მათ უნდა იმოქმედონ თავიანთი მისიის საერთაშორისო ხასიათის შესაბამისად.

მშვიდობის დამცავი ოპერაციები სხვადასხვა ფორმით ხორციელდება და მუდმივ ცვლილებას განიცდის ცვალებადი ვითარების პირობებში. წლების განმავლობაში ოპერაციები შემდეგი ამოცანების შესრულებას ემსახურება:

- ცუცხლის შეწყვეტის შენარჩუნება და ძალთა დაშორიშორება. მხარეთა შორის შეზღუდულ შეთანხმებაზე დამყარებულ ოპერაციას, „შესვენების“ უზრუნველყოფით შეუძლიათ ხელი შეუწყონ მოლაპარაკებისათვის ხელსაყრელი ატმოსფეროს შექმნას;

- ოპერაციის პრევენტიული განხორციელება. კონფლიქტის განაღდებადღე დაწყებულ ოპერაციას შეუძლია მშვიდობის ეფექტი და გამჭვირვალობის ის ხარისხი იქონიოს, რომელიც ხელს შეუწყობს პოლიტიკურ პროცესს.

- დავის ყოვლისმომცველი გადაწყვეტა, ყოვლისმომცველი საშვიდობო შეთანხმებების საფუძველზე განხორციელებულ კომოლექსურ, მრავალგანზომილებიან ოპერაციებს შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ისეთი ამოცანების შესრულებას, როგორცაა ადამიანის უფლებათა მონიტორინგი, არჩევნებთან დაკავშირებით დახმარების გაწევა, არჩევნებზე მეთვალყურეობა, ჰუმანიტარული დახმარების აღმოჩენა და ეკონომიკური რეაბილიტაციისათვის ხელშეწყობის კოორდინაცია;

- ჰუმანიტარული ოპერაციების დაცვა კონფლიქტის დროს. ბევრ კონფლიქტში სამოქალაქო, მშვიდობიანი მოსახლეობა აღმოჩნდა პოლიტიკური მიზნების მიღწევის საშუალებად. ასეთ ვითარებაში მშვიდობის დამცველებს ეთხოვათ მოსახლეობის დაცვა და ჰუმანიტარული დახმარების აღმოჩენაში ხელშეწყობა, რამაც მშვიდობის დამცველები არაერთხელ ჩააყენა რთულ პოლიტიკურ პოზიციაში და საფრთხე შეუქმნა მათ უსაფრთხოებას.

გაეროს მშვიდობის იძულებით აღდგენის ოპერაციები (Peace-enforcement) – ხორციელდება გაეროს წესდების VII თავის შესა-

ბამისად, გაერო-ს უშიშროების საბჭოს შეუძლია გამოიცნოს იძულებითი ომები საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების შესანარჩუნებლად ან აღსადგენად. აღნიშნული ზომები მოიცავს როგორც ეკონომიკურ სანქციებს, (იხ. სანქციები) ისე საერთაშორისო სამხედრო მოქმედებას. როდესაც მშვიდობის იძულებით შენარჩუნების ან აღდგენის სხვა საშუალებათა გამოყენების მარცხს განიცდის, გაეროს წესდების მეშვიდე თავის შესაბამისად, შესაძლებელია უფრო მკაცრი მოქმედების გამოყენება, რომელიც წევრმა-სახელმწიფოებმა უნდა განახორციელონ. მაგ. უშიშროების საბჭომ ნება დართო წევრ-სახელმწიფოთა კოალიციებს კონფლიქტთან მიმართებით გამოეყენებინათ „ყველა აუცილებელი საშუალება“, მათ შორის სამხედრო, როგორც ეს მოხდა ქუვეითის სუვერენიტეტის აღდგენის მიზნით, მას შემდეგ, რაც იგი ერაყმა დაიპყრო (1991 წ.); ჰაიტიზე დემოკრატიულად არჩეული მთავრობის აღსადგენად (1994 წ.) და ალბანეთში კუმანიტარული ოპერაციების ხელშესაწყობად (1997 წ.).

ეს აქციები, მართალია, უშიშროების საბჭოს მიერ იყო სანქციონირებული, მაგრამ მთლიანად ექვემდებარებოდა მონაწილე სახელმწიფოთა კონტროლს, რითაც ისინი განსხვავდებიან გაერო-ს მშვიდობის დამცავი ოპერაციებისაგან, რომლებსაც უშიშროების საბჭო ნიშნავს და გენერალური მდივანი უწევს ხელმძღვანელობას.

გაერო აქტიურად იყენებს სანქციებს – სახელმწიფოს ან სახელმწიფოების (საერთაშორისო ორგანიზაციების) მიერ საერთაშორისო სამართლის დამრღვევი სახელმწიფოს თუ ქვეყნის შიგნით მებრძოლი ძალების მიმართ იძულებითი ზომების გამოყენებას, რათა აიძულონ, შეწყვიტონ მართლსაწინააღმდეგო ქმედება. მაგ. გაერო-ს უშიშროების საბჭომ ეკონომიკურ სანქციებსა და ემბარგოს მიმართა, როგორც იძულების მეთოდს, როცა მშვიდობას საფრთხე დაემუქრა, ხოლო დიპლომატიურმა ძალისხმევამ მარცხი განიცადა. სანქციები იქნა შემოღებული სამხრეთ აფრიკის აპარტეიდული რეჟიმის წინააღმდეგ 1977 წ., შედეგად კი 1994 წ. აღნიშნული რეჟიმი დაემხო. ბოლო ხანებში სანქციები დაეკისრა ერაყს, ყოფილ იუგოსლავიას, ლიბიას, ჰაიტის, ლიბერიას, რუანდას, სომალს, ოპოზიციის ძალებს ანგოლაში, სუდანსა და სიერა-ლეონეს. ეკონომიკური სანქციები სხვადასხვა ფორმით ხორციელდება, ეს იქნება ამა თუ იმ პროდუქტიაზე ვაჭრობის აკრძალვა თუ სრული ემბარგო.

ძიულებითი სანქციების გამოყენება იწვევს ზეწოლას სახელმწიფოსა თუ რაიმე წარმოქმნაზე, რათა ამ უკანასკნელმა უშიშროების საბჭოს მიერ დადგენილი პირობები შეასრულოს შეიარაღებულ ძალის გამოყენების გარეშე. გაეროს უნივერსალური ხასიათი მას ხდის განსაკუთრებით შესაფერის ორგანოდ ასეთი ზომების გამოყენებისა და მათზე მეთვალყურეობის გაწვევისათვის. ამ შემთხვევაში ითვალისწინებენ აგრეთვე მოსახლეობის ყველაზე დაუცველ ფენებზე სანქციების შესაძლო არასასურველი შედეგების ჰუმანიტარული და სანქციების თანამდგევი შედეგების ეკონომიკურ ასპექტებს. როდესაც შეიარაღებული ძალის გამოყენებლობას სათანადო შედეგი არ მოჰყვება, მიმართავენ შეიარაღებული ძალის გამოყენებას. მაგ. გაეროს დავალებით ვრაყის მიმართ, ქუვეითის ოკუპაციის გამო (1990 წ.) არა შეიარაღებულ ძალას გაეროს დავალებით აშშ-ს მეთაურობით სახელმწიფოთა კოალიციამ იურში მიიტანა ვრაყის ჯარზე (1991 წ.) და განდევნა ქუვეითიდან. ასევე გაეროს დავალებით ნატოს შეიარაღებულმა ძალებმა გამოიყენეს საჰაერო და საზღვაო ძალები იუგოსლავიის მიმართ ეკონომიკური სანქციების (ემბარგოს) გასატარებლად, სერბი სეპარატისტების მიერ ბოსნიაში საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის უხეში დარღვევისათვის მათი პოზიციების დაბომბვისათვის (1992-1996), გამოიყენება ასევე „ჰუმანიტარული ინტერვენცია“ (იხ. ქვემოთ).

გაეროს ოპერაციები მშვიდობის განმტკიცება-მშენებლობის მიზნით (Peacebuilding) – დღეისათვის მშვიდობა და უსაფრთხოება არ განიხილება მხოლოდ კონფლიქტის არარსებობით. კონფლიქტის შემდგომ პერიოდში გაეროს სისტემა ხშირად მოწოდებულია განახორციელოს მიღწეული მშვიდობის განმტკიცება, რომელიც გულისხმობს იმ სტრუქტურებისათვის მხარდაჭერას, რომლებმაც უნდა გააძლიერონ და განამტკიცონ მშვიდობა, სამხედრო უსაფრთხოება, მართლწესრიგი, ხელი შეუწყოს ადამიანის უფლებების დაცვას, დემოკრატიულ არჩევნებს, ადგილობრივ მმართველობას, ჯანდაცვას, განათლებასა და ა.შ., მაგ. გაეროს საქმიანობაში სიახლე იყო ის, რომ 1988 წ. მან მეთვალყურეობა გაუწია მთელ საარჩევნო პროცესს, რისი შედეგიც იყო ნამიბიის (ყოფილი სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის) მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვება. იმ დროიდან მოყოლებული, მთავრობების თხოვნით, გაერო მეთვალყურეობდა არჩევნებს ნიკარაგუაში (1990), ჰაიტზე (1990), ანგოლაში (1992), კამბოჯაში (1993), სალვადორში (1994), სამხრეთ აფრიკაში (1994), მოზამბიკაში (1995), აღმოსავლეთ სლოვენიაში (ხორვატია 1997), ლიბერიაში

(1997), ბოსნია-ჰერცეგოვინაში (1997 წ.), ისევე როგორც დამოუკიდებლობის რეფერენდუმზე ვრითრეაში (1993).

აღნიშნულ პროცესში გაეროს მონაწილეობის ხარისხი დამოკიდებულია ისეთ ფაქტორებზე, როგორცაა მთავრობებისაგან მიღებული თხოვნები, მეომარ მხარეებს შორის საზავო შეთანხმებები, თუ უშიშროების საბჭოსაგან მიღებული დავალებები. გაეროს როლი გულისხმობს როგორც ტექნიკური დახმარების გაწევას, ისე საარჩევნო პროცესის რეალურ წარმართვას.

გაეროს დამკვირვებლები ჩვეულებრივ თვალყურს ადევნებენ საარჩევნო კამპანიას, ამომრჩეველთა რეგისტრაციასა და ხმის მიცემის ორგანიზებას. არჩევნების დღეს ისინი იზრუნებიან საარჩევნო უბნებში მთელი ქვეყნის მასშტაბით, აკვირდებიან ხმის მიცემისა და ხმების დათვლის პროცესს და საბოლოო განცხადებას აკეთებენ არჩევნების ნამდვილობის შესახებ.

გაეროს მთავარ ინსტრუმენტს მშვიდობის განმტკიცებისათვის შეადგენს დახმარების გაწევა-განვითარების მიზანი. გაეროს ბევრი ორგანიზაცია, მათ შორის, გაეროს განვითარების პროგრამა, გაეროს ბავშვთა ფონდი, მსოფლიო სასურსათო პროგრამა და გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისრის სამსახური საქმიანობას ახორციელებენ აღდგენით სტადიაზე, რასაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს ლტოლვილთა და ადგილნაცვალი პირებისათვის შესაძლებლობების მიცემისა და სახელმწიფო და ადგილობრივი ინსტიტუტებისადმი ნდობის აღდგენისათვის. გაეროს შეუძლია ხელი შეუწყოს ლტოლვილთა დაბრუნებას, ტერიტორიის განადგმვას, ინფრასტრუქტურის აღდგენას, ეკონომიკურ გაჯანსაღებას, საზოგადოებრივი ინსტიტუტების გაძლიერებას, მეთვალყურეობა გაუწიოს არჩევნებს, ადამიანის უფლებათა დაცვის გაუმჯობესებას. ამგვარად, „მშვიდობის განმტკიცება-მშენებლობა“ ომის განმეორების თავიდან აცილების მტკიცე გარანტია შეიძლება გახდეს.

ა) ეუთოს მშვიდობის დაცვის ზომები მხოლოდ არაძიულეობით ხასიათს ატარებენ და კონფლიქტში ჩაბმული მხარეების თანხმობით ხორციელდება. მხარეებად ჩაითვლებიან მოდავე სახელმწიფოები, სახელმწიფოებში არსებული დაპირისპირებული შეიარაღებული ფორმირებები. მშვიდობის დაცვის ოპერაციის ძირითადი მიზანია კონტროლი გაუწიოს დაზავებულ მხარეთა შეთანხმებებს ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ, ან დახმარების გაწევა ამ შეთანხმების შესრულების მიზნით, მეთვალყურეობის გაწევა ჯარების გამოყვანის პროცესისათვის, კანონიერებისა და წესრიგის დაცვა კონ-

ვლიტის ზონაში და ა.შ. ყველა ეს ღონისძიება ხორციელდება გაერო-ს წესდების შესაბამისად და უშიშროების საბჭოსთან მჭიდრო კონტაქტში. თხოვნა მშვიდობის დაცვის ოპერაციის შესახებ გაიგზავნება მოქმედი თავმჯდომარის მეშვეობით უფროსი თანამდებობის პირთა კომიტეტში. საბჭო ან თვით კომიტეტი კონსენსუსით იღებს გადაწყვეტილებას ოპერაციის დაწყების შესახებ. ამგვარად საკითხის გადაწყვეტა შეუძლებელია თუ ერთერთი მოდავე სახელმწიფო წინააღმდეგია და უარს ამბობს თანამშრომლობაზე. მისიების და ჯარების გაგზავნა შეიძლება მოხდეს, თუ მიღწეულია შეთანხმება ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ და არსებობს უსაფრთხოების რეალური გარანტიები. მშვიდობის დაცვის ჯარების პირადი შემადგენლობის საჭიროება, პრაქტიკული საქმიანობის პირობები და სხვ. განისაზღვრება კონფლიქტების თავიდან აცილების ცენტრის მიერ და მტკიცდება უფროსი თანამდებობის პირთა კომიტეტის მიერ. დაისვა საკითხი ნატოს ჯარების გამოყენების შესახებ, რაც დადებითად გადაწყდა. ასეთია ძირითადად დაგების მშვიდობიანი მოწესრიგების, კონფლიქტების თავიდან აცილებისა და მათი რეგულირების პროცედურები ევროთათბირის ფარგლებში.

აფხაზეთში შეიარაღებულ კონფლიქტთან დაკავშირებით (რუსეთიდან შემოჭრილი დაქირავებული ბანდების მონაწილეობით), საქართველოს რესპუბლიკამ მიმართა უფროსი თანამდებობის პირთა კომიტეტს თხოვნით, ჩარეულიყო და გამოეგზავნა სათანადო მისიები ფაქტების დადგენის მიზნით (1992 წლის ოქტომბერი), რასაც სათანადო რეაქცია მოჰყვა – საქართველოში ჩამოვიდა ევროთათბირის მისია, რომელიც პერიოდულად ამოწმებს აფხაზეთში მიმდინარე მოვლენებს და ამხელს სეპარატისტთა ეთნიკური წმენდის პოლიტიკას.

ნატოს გაერთიანებული შეიარაღებული ძალები – წევრი სახელმწიფოების მიერ შექმნილი კოლექტიური თავდაცვის სტრუქტურები (იხ. ნატო). ძირითადად მიმართულია შეიარაღებული ძალები ევროპაში და შეიარაღებული ძალები ატლანტიკაში. ევროპაში ნატოს სტრატეგიულ სარდლობას ხათავეში უღვას უმაღლესი მთავარსარდალი. მას ემორჩილება ჩრდილოეთ ევროპის ცენტრალური და სამხრეთ ევროპის (იტალია, თურქეთი, ხმელთაშუა ზღვის, მარმარილოს ზღვის და შავი ზღვის სამხრეთი ნაწილის აკვატორია) სავარაუდოა სამი მთავარი სოფარი მოქმედების სფეროს უმაღლესი სარდლობა.

ნბმდ ორ კატეგორიად იყოფა: ნატოს უშუალო განკარგულე-

ბაში მყოფი ჯარები და ის ნაწილები, რომლებიც წვერ-სახელ-მწიფოებმა წინასწარ გამოიყვეს საბრძოლო ოპერაციებში მონაწილეობის საჭიროებისათვის, მაგრამ მშვიდობიან პერიოდში ტოვებენ მათ თავის განკარგულებაში.

მშვიდობიან პერიოდში წვერ-ქვეყნების შეიარაღებული ძალები იმყოფებიან ეროვნული ორგანოების ხელმძღვანელობის ქვეშ, ხოლო ნატოს განკარგულებაში მყოფი კონტინგენტები გაერთიანებული არიან საშტაბო სტრუქტურაში; რამდენიმე მრავალეროვნული ნაწილი და შენაერთი (ფარავს ხმელეთის არეს) შეადგენს ე.წ. **სწრაფი რეაგირების კორპუსს**, რომელიც ექვემდებარება ევროპაში ნატოს ძალების უმაღლეს საარდლობას და საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება გადასროლილ იქნეს რეგიონის ნებისმიერ წერტილში. **სამხედრო საზღვაო ფლოტის დაუყოვნებლივი რეაგირების ძალები** შედგებიან მუდმივმოქმედი შენაერთებისაგან, რომლებიც დისლოცირებული არიან ატლანტიკის ოკეანეში, სრულტე ლა-მანშისა და ხმელთაშუა ზღვის არეში. ნატოს ფარგლებში მოქმედებს აგრეთვე ევროპაში გაერთიანებული შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლობის **მობილური ჯგუფი**, მოიცავს სახმელეთო და საჰაერო შეიარაღებულ ძალებს, რომელთა სწრაფი გადასროლა შეიძლება ნებისმიერ არეში და მოიაზრება დაუყოვნებელი რეაგირების სტრუქტურის კომპონენტად.

ნშშ-ის უმაღლესი მთავარსარდლის თანამდებობა ტრადიციულად ამერიკელ გენერალს უჭირავს (1992-1993 წწ. ეს პოსტი ამერიკელ გენერალს ჯ. შალიკაშვილს ეკავა). იგი ინიშნება სამი წლით, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში ეს ვადა შეიძლება გაგრძელდეს. მთავარსარდალს ფართო უფლებები გააჩნია, მას აქვს უფლება უშუალოდ დაუკავშირდეს წვერ-ქვეყნების მთავრობებს და გენერალურ შტაბს. მშვიდობიან პერიოდში უმაღლესი მთავარსარდალი პასუხს აგებს თავის ზონაში თავდაცვის გეგმების შემუშავებაზე, განაგებს მის განკარგულებაში მყოფი ჯარების მომზადების, ორგანიზებისა და მომარაგების საკითხებს.

აღსანიშნავია აგრეთვე ნატოს **საჰაერო წინასწარი შეტყობინების ჯგუფი** ომის პერიოდში იგი პასუხს აგებს ნატოს გაერთიანებული შეიარაღებული ძალების ოპერაციების ორგანიზებასა და განხორციელებაზე, უფლებამოსილია გამოიყენოს წვერ-ქვეყნების ადამიანთა და მატერიალური რესურსები.

უმაღლეს მთავარსარდალს ჰყავს ორი მოადგილე – ინგლისელი და გერმანელი გენერლები, გაერთიანებული შეიარაღებული

ძაღუების შტაბი, ემორჩილება უმაღლეს მთავარსარდალს.

უმაღლესი მთავარსარდალობა ატლანტიკაში მოიცავს ატლანტიკის ოკეანის ჩრდილოეთ ნაწილს და მასთან დაკავშირებულ ზღვებს, აგრეთვე აკვატორიას, რომელიც ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტსა და ევროპისა და აფრიკის სანაპიროებს შორის მდებარეობს. უმაღლესი მთავარსარდალი ამერიკელი გენერალია, მისი შტაბი ქ. ნორდფოლკშია (აშშ) განლაგებული.

ბოსნიის მოდელი შეიარაღებულ კონფლიქტების მოწესრიგებისა – გაერო-ს, ეუთო-ს და ნატო-ს ერთობლივი ღონისძიებები ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე აღმოცენებულ სახელმწიფოებს შორის და მათ შიგნით შეიარაღებული ბრძოლის შეწყვეტისა და კონფლიქტების ფართომასშტაბიანი მოგვარება იძულების გამოყენებით (იხ. ნატო-ს მშვიდობის უზრუნველყოფის ოპერაციები, დეიტონის შეთანხმება). მთავარი პრინციპი ამ მოდელისა მდგომარეობს შემდეგში: როდესაც სეპარატისტები (ამ შემთხვევაში ბოსნიაში მცხოვრები სერბები), სხვა სახელმწიფოს დახმარებით (ამ შემთხვევაში ყოფილი იუგოსლავია), იარაღით ხელში ცდილობენ წინააღმდეგობა გაუწიონ დამოუკიდებლობის გზაზე დამდგარ სახელმწიფოს (ბოსნია-ჰერცეგოვინა, ხორვატიის რესპუბლიკა), ხოლო გაეროს და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მცდელობა, მშვიდობიანი საშუალებით მოაგვარონ კონფლიქტი, აგრესიული სეპარატიზმის და სხვა სახელმწიფოს მხრიდან თავის საშინაო საქმეებში ჩარევას აწყდება, გაეროს ან მისი დავალებით რეგიონალურ საერთაშორისო ორგანიზაციას (ამ შემთხვევაში ნატო-ს) ეძლევა უფლება გამოიყენოს როგორც არაშეიარაღებული, ასევე შეიარაღებული ძალა (სახმელეთო, საჰაერო, საზღვაო) რათა ცხოვრებაში გაატაროს გაერო-ს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები და აიძულოს მხარეები დათანხმდნენ სამშვიდობო ხელშეკრულების დადებაზე (იხ. დეიტონის შეთანხმება). სულ უფრო და უფრო აშკარა ხდება, რომ აგრესიულ სეპარატიზმთან მხოლოდ რეკომენდაციების დონეზე ბრძოლა ხშირად ხელს უწყობს ამ რეჟიმის კონსოლიდაციას. ამ კონტექსტში ბ.მ. კარგი მაგალითია კონფლიქტების მეტნაკლებად ეფექტური მოგვარებისა.

ჰუმანიტარული ინტერვენცია კოსოვოში (იუგოსლავია) – ნატო-ს შეიარაღებული ძალების გამოყენება ყოფილი იუგოსლავიის (სერბიაში) ერთ-ერთ პროვინციაში – კოსოვოში.

ძირითადად აღბანელებით დასახლებული კოსოვო (ისტორიულად ეს სერბების ტერიტორია იყო), რომელშიც ისინი არც ისე

დიდი ხნის წინ შევიდნენ მეზობელი ალბანეთიდან, მრავალი წლის განმავლობაში ავტონომიით სარგებლობდა. 1989 წელს ეს სტატუსი გაუქმდა, რამაც ალბანელების მხრიდან მედგარი წინააღმდეგობა გამოიწვია, რასაც შეიარაღებული აჯანყება მოყვა: ამის საპასუხოდ ცენტრალურმა ხელისუფლებამ უფრო მკაცრი და სისხლისმღვრელი ზომები გამოიყენა, გააძლიერა ეთნიკური წმენდა (რომელიც ავტონომიის გაუქმებით დაიწყო) ამან ლტოლვილთა ასეულ ათასობით ნაკადი გამოიწვია, რამაც მეზობელ სახელმწიფოებში ეკონომიკური სიძნელეები შექმნა. გაერო-ს, ეუთო-ს და ნატო-ს ყველა წევრიანი ნაბიჯი შედეგს არ იძლეოდა. საკითხის სწრაფი მოგვარების მიზნით ნატო-ს ხელმძღვანელობამ გადაწყვიტა დაეწყო კოსოვოში განლაგებული ცენტრალური ხელისუფლების ძალოვანი სტრუქტურების ტექნიკისა და ცოცხალი ძალების დაბომბვა, რათა აქძულენინათ ისინი დაეტოვებინათ რეგიონი.

ამ საშიშროებამ აიძულა იუგოსლავიის პრეზიდენტი მილოშევიჩი 1998 წლის შემოდგომით დათანხმებულიყო კოსოვოში ეუთო-ს მეთვალყურეთა მისიის, სხვა მაკონტროლებელი სტრუქტურების დაბინავებაზე, მაგრამ ვერც ამან შეაჩერა სისხლისმღვრელი წინააღმდეგობა, რომელშიც სამოქალაქო მოსახლეობაც იქცეოდა მსხვერპლად.

შექმნილი საკონტაქტო ჯგუფის (აშშ, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, გერმანია, იტალია, რუსეთი) წადილი, მიღწევა სასურველი შედეგისათვის რამბუიეში (საფრანგეთი, პარიზის შემოგარენი) სამშვიდობო შეთანხმების ხელმოწერით (1999 წლის 6 თებერვალი), ნაყოფი ვერ გამოიღო - იუგოსლავიამ უარი თქვა ხელი მოეწერა შეთანხმებისათვის, რომელიც კოსოვოს ავტონომიის აღდგენას ითვალისწინებდა, ხოლო მომავალში ალბანელებს ეძლეოდათ უფლება რეფერენდუმით გადაეწყვიტათ თავისი სტატუსი, რაც დამოუკიდებლობის მოპოვებით შეიძლება დასრულდებოდა. მოლაპარაკების მსვლელობაში ცენტრალურმა ხელისუფლებამ გააქტიურა ეთნიკური წმენდა, რამაც ლტოლვილთა ახალი ნაკადი გამოიწვია, მიზანი იყო იძულებით შეცვლილიყო კოსოვოს დემოგრაფიული სტრუქტურა, რათა მომავალი რეფერენდუმში ბელგრადისათვის სასარგებლოდ გადაწყვეტილიყო. ეუთოს მისია და სხვანი იძულებული გახდნენ დაეტოვებინათ კოსოვო.

1998 წლის მარტში დაიწყო ჯერ კოსოვოს, ხოლო მოგვიანებით მთელი სერბიის ტერიტორიაზე განლაგებული არა მარტო სამხედრო ობიექტების, არამედ ყველა სასიცოცხლო მნიშვნელობის ობიექ-

ტის (ხიდების, ელექტროსადგურების და სხვ). დაბომბვა. სამი თვის შუამდგომლობა იპერაცია შეწყდა, რადგანაც იუგოსლავია დათანხმდა კოსოვოში გაერო-ს მშვიდობის დამცავი ძალების დისლოცირებაზე და ეუთო-ს მისიის დაბრუნებაზე. დღეს კოსოვო დაყოფილია ტერიტორიებად, რომლებსაც საფრანგეთის, გერმანიის, დიდი ბრიტანეთის და რუსეთის „ცისფერჩაფხუტიანები“ აკონტროლებენ, რეკონის პოლიტიკური სტრუქტურების შექმნამდე ასევე ამ ოპერაციაში მონაწილეობდნენ სხვა ქვეყნები, მათ შორის ოცეული საქართველოდან. პირველ რიგში უნდა განიარაღებულიყო კოსოვოს გამათავისუფლებელი არმია და გახსნილიყო გზა ყველა დროულად დასაბრუნებლად. ნატო-ს ოპერაცია კოსოვოში ჩატარდა გაერო-ს წესდების დარღვევით – არცერთ რეგიონალურ ორგანიზაციას არ აქვს უფლება გამოიყენოს ძალა გაერო-ს უშიშროების საბჭოს ნებართვის გარეშე.

ნატო-ს მესვეურები იმართლებენ თავს „უმანიტარული კატასტროფით“ გამოწვეული აუცილებლობით და გაერო-ს მოუქნელობით ამ სიტუაციაში. კოსოვოში ჰუმანიტარული ინტერვენციის სამართლებრივი და მორალური ასპექტების ურთიერთშეუსაბამობამ (ნატო-ს მშვიდობის უზრუნველყოფის ოპერაციისაგან განსხვავებით) პოლიტიკოსთა და საერთაშორისო სამართლის ექსპერტთა წინაშე მწვავე საკითხი დასვა. რამდენად დასაშვებია ნებისმიერი რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ გაერო-ს ნებართვის გარეშე ადამიანის უფლებათა კატასტროფული დარღვევისათვის სამხედრო ძალის გამოყენება სუვერენული სახელმწიფოს მიმართ.

ქ. ვაშინგტონში ნატო-ს სამიტზე (1999 წლის აპრილში) დაფიქსირდა ნატო-ს უფლება, გამოიყოს თავისი შეიარაღებული ძალები არა მარტო წესდებით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის არეში, არამედ ვეროპის სხვა არეშიც. ექსპერტთა აზრით, თუ ეს აქცია ისევ გაერო-ს უშიშროების საბჭოს დავალების გარეშე ჩატარდება, მანამ გაერო-ს წესდება არ შეიცვლება, იგი საერთაშორისო სამართლის დარღვევად ჩაითვლება, რა მორალური მოტივებითაც არ ვინდა იყოს მოტივირებული ეს ოპერაცია.

6. ომის წარმოების საშუალებები და მეთოდები

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი კრძალავს ომის წარმოების ისეთ საშუალებათა გამოყენებას, რომლებიც ზედმეტ ტანჯვას მოუტანენ მტრის ცოცხალ ძალას. გაუძარბლებელ

ზიანს მიაყენებენ მის მშვიდობიან მოსახლეობასა და მატერი-
ალურ ძალას. ჯერ კიდევ XIX საუკუნის დამლეკს აიკრძალა
ისეთი ტყეების ხმარება, რომლებიც ადამიანის სხეულთან შეხე-
ბისას ფეთქდებიან, წვავენ ან სხვა სახით აყენებენ მას ზედმეტ
ტანჯვას. 1925 წლის ომი კრძალავს ყველა სახის ქიმიური და
ბაქტერიოლოგიური საშუალებების გამოყენებას. 1972 წლის
კონვენცია კრძალავს მიკრობიოლოგიური ან სხვა ბიოლოგიური
აგენტების ან ტოქსინების შექმნას, დაგროვებას, შექმნას, შენახ-
ვას, მათი სამხედრო მიზნებისათვის გამოყენების საშუალებათა
წარმოების დანადგარებისა და იარაღის შექმნაზე და შექმნაზე
უარის თქმას. 1980 წლის კონვენცია კრძალავს ან ზღუდავს
ისეთი ჩვეულებრივი იარაღის გამოყენებას, რომელიც ზომა გა-
დასულ ზიანს აყენებს არ აქვს კონკრეტული მიზნის განად-
გურების ხასიათი. თანდართული სამი ოქმი აკონკრეტებს, თუ
რა სახისაა კონვენციაში ნახსენები იარაღი:

„ისეთი ჭურვი, რომლის ნარჩენების პოვნა ადამიანის სხეულში
შეუძლებელია, რადგანაც რენტგენის სხივები მათ ვერ „ხედავს“
(ხე, შუშა, პლასტმასა);

აიკრძალება ნაღმის, ხაფანგი-ნაღმის და სხვა მსგავსი იარაღის
გამოყენება სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ, მათი შენიღბვა
საბავშვო სათამაშოების, სასურსათო პროდუქტების, სამედიცინო
მოწყობილობის, ხელოვნების ნაწარმოების მსგავს ფორმებში;

კანონგარეშე ცხადდება ცეცხლის გაძენი იარაღის გამოყენე-
ბა სამოქალაქო ობიექტებისა და სამოქალაქო მოსახლეობის
წინააღმდეგ, შეზღუდულია მისი გამოყენება სამხედრო ობიექტების
მიმართაც.

თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური რეკოლუცია აყენებს კი-
დევ ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას – გარემოს სამხედრო მიზნე-
ბისათვის გამოყენების საშუალებას, ამიტომაც, რომ 1977 წელს
დაიდო კონვენცია გარემოს ზემოქმედების საშუალებათა სამხედრო
ან ნებისმიერი სხვა მტრული მიზნით აკრძალვის შესახებ. ამ მიზნით
უნდა აიკრძალოს ისეთი საშუალებების გამოყენება, რომელიც გან-
ზრახ შეცვლის დედამიწის დინამიკას, შემადგენლობას ან სტრუქ-
ტურას, მის ბიოსფეროს, ლითოსფეროს, პიდროსფეროს და ატმოს-
ფეროს, კოსმოსური სივრცის ჩათვლით. ამჟამად პროგრესული კა-
ცობრიობა იბრძვის ბირთვული იარაღის გამოყენების აკრძალვი-
სათვის.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი მოითხოვს მეომარი

მხარეებისაგან, პუმანურად მოეპყრან მოწინააღმდეგის ცოცხალ ძალას მაშინაც, როდესაც ის მის ხელთაა (მაგ. აკრძალულია ტყვეთა და მშვიდობიანი მოსახლეობის განადგურება), კრძალავს დაუცველი ქალაქების, სოფლების, ნაგებობების დაბომბვას და მათზე იერიშის მიტანას და ა.შ.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ერთმანეთისაგან განასხვავებს მსტოვარსა (ჯაშუსს) და სამხედრო მზვერავს. პირველი ფარულად შედის მტრის დაკავებულ ტერიტორიაზე და ასევე ფარულად, გადაცემული აგროვებს სათანადო ცნობებს. დაჭერისას იგი ისჯება მკაცრად, მაგრამ მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე. თუ მშვიდობით დაბრუნებული მსტოვარი შემდგომ მოხედება ტყვედ, იგი არ აგებს პასუხს თავისი ძველი მოქმედებისათვის. მზვერავი, პირიქით, შემოდის სამხედრო მოქმედების არეში სამხედრო ფორმაში. მისი დაჭერის შემთხვევაში, მასზე უნდა გავრცელდეს სამხედრო ტყვეობის რეჟიმი. კატეგორიულად აკრძალულია მტრის მიერ მეორე მხარესთან მოლაპარაკებისათვის გამოყოფილი პირის – პარლამენტორის მოკვლა.²¹⁰

ა) ომის გამოცხადება

კატეგორიულად აკრძალულია ომის დაწყება მისი წინასწარი გამოცხადების გარეშე.²¹¹ რომელსაც სამხედრო მოქმედების დაწყების შესახებ მოტივირებული განცხადების ან ულტიმატუმის სახე უნდა ჰქონდეს. აგრესორის მიერ ომის გამოცხადებლად დაწყება ამბიშებს მის დანაშაულს. სახელმწიფოს მიერ ომის გამოცხადება დაიშვება მხოლოდ როგორც აგრესიის საპასუხო აქტი.

ომის გამოცხადებას (დაწყებას) იურიდიული შედეგი მოყვება – წყდება დიპლომატიური და საკონსულო ურთიერთობა, წყვეტს არსებობას თითქმის ყველა სახის საერთაშორისო ხელშეკრულებანი, ხდება მეომარი მხარის სახელმწიფო ქონების კონფისკაცია. იმ ფიზიკურ პირთა პირადი და ქონებრივი ინტერესების დაცვა, რომელნიც დარჩნენ მეომარი მხარის ტერიტორიაზე, ევალება იმ ნეიტრალურ ქვეყანას, რომელსაც აქვს დიპლომატიური ურთიერთობა ორივე მხარესთან.

ბ) სამხედრო მოქმედების თეატრი

სამხედრო მოქმედებანი მხარეთა შორის შეიძლება წარმოებდეს მხოლოდ მათი სახმელეთო, საჰაერო და საზღვაო ტერიტორი-

ის ფარგლებში. ბუნებრივია, რომ იმ სახელმწიფოების ტერიტორია, რომლებიც იმში არ მონაწილეობენ, საერთაშორისო მდინარეები, არხები და სრუტეები (არასანაპირო სახელმწიფოებისათვის), ნეიტრალური ზონები ხელშეუხებელია მეომარი სახელმწიფოებისათვის. კატეგორიულად აკრძალულია სამხედრო მოქმედებების წარმოება მშვიდობიანი მოსახლეობის წინააღმდეგ.

ბ) მეომარი (კომბატანტი) და არამეომარი (არაკომბატანტი) პირები

მეომარ მხარეთა შეიარაღებული ძალები შედგება რეგულარული და არარეგულარული ნაწილებისაგან. რეგულარული შეიარაღებული ძალები შედგება სამხედრო სამსახურში მყოფი პირებისაგან, არარეგულარულს მიეკუთვნება მოხალისეებისა და მოლაშქრეთა ნაწილები.

შეიარაღებული ძალები იყოფა კომბატანტებად და არაკომბატანტებად. პირველი იმში სამხედრო მოქმედებას აწარმოებენ, ე.ი. უშუალოდ იბრძვიან მტრის გასანადგურებლად. მეორენი – არაკომბატანტები, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი მიყვებიან თავის ჯარს, უშუალოდ საბრძოლო ოპერაციებში მონაწილეობას არ იღებენ (ჟურნალისტები, სამღვდლო პირები, ინტენდანტები, სამხედრო იურიდიული აპარატის მუშაკები). კომბატანტებზე და არაკომბატანტებზე სრული მოცულობით ვრცელდება სამხედრო ტყვეობის რეჟიმი. ამგვარად არაკომბატანტის სტატუსის მქონე პირებიც დაცულნი არიან საერთაშორისო სამართლის მიერ.

კომბატანტებს მიეკუთვნება აგრეთვე იმ ტერიტორიის მოსახლეობა, რომელიც მტრის მოახლოების მოლოდინში, ან უკვე შემოსულ მტერთან საბრძოლველად ნებაყოფლობით მიმართავენ იარაღს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი აღიარებს პარტიზანების კომბატანტის სტატუსს. კომბატანტებს მიეკუთვნებიან აგრეთვე მოხალისეები, რომლებიც შემოდიან სახელმწიფოში სამხედრო ოპერაციებში მონაწილეობის მისაღებად და ამ სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში ირიცხებიან.

ამასთან დაკავშირებით, ისმება საკითხი: რამდენად სამართლიანია მოხალისეთა მონაწილეობა არასაერთაშორისო კონფლიქტებში, განსაკუთრებით მაშინ, რადესაც მუამბოხეთა არაკანონიერ შეიარაღებულ ძალებს უერთდებიან სხვა ქვეყნიებიდან გადმოხვეწილი პირები. მოხალისეთა კანონიერი ხასიათი შეიძლება ეყრდნობოდეს ერთ

საეკუძმოს - როგორც საერთაშორისო კონფლიქტის დროს, ასევე არასაერთაშორისო კონფლიქტში ჩაბმულ მხარეთა დასახმარებლად მოხალისეების ჩასვლა დასაშვებია მხოლოდ ერთი პირობის დაცვით

მოხალისეზე გავრცელდება კომბატანტის რეჟიმი, თუ იგი იცავს იმ მხარის ინტერესებს, რომელიც აღიარებულია საერთაშორისო სამართლის მიერ, როგორც სამართლიანი ბრძოლა - კილონიური, ფაშისტური ან რასისტული რეჟიმის წინააღმდეგ მიმართული მოძრაობა. ბრძოლა დემოკრატიული მთავრობის წინააღმდეგ, დემოკრატიული სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფის მიზნით, არ შეიძლება ჩაითვალოს კანონიერ ქმედობად. ამდენად, მოხალისეთა მონაწილეობა შეიარაღებულ კონფლიქტში აკისრებს მათ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას ისევე, როგორც თვით სეპარატისტულ თუ სხვა მიზეზით ამოხეხული ძალების წარმომადგენლებს.

სხვა საკითხია, რამდენად მკაცრად მოეკიდება მემამბოხეებს მთავრობა, რომლის წინააღმდეგაც იბრძვიან ისინი. აფხაზეთში შეიარაღებული კონფლიქტის დაწყების პირველი დღიდან საქართველოს მთავრობა აერცვლებდა ომის კანონებს ჭეშმარიტ მოხალისეებზე, თუ კი მტკიცდებოდა, რომ მის ხელთ ჩავარდნილი პირი მართლაც უანგაროდ იბრძოდა სეპარატისტთა მხარეზე. ისიც აღსანიშნავია, რომ მოხალისეებისა და დაჭირავებულ პირთა განსხვავება ბრძოლის ველზე შეუძლებელია, რადგანაც ძნელი დასადგენია, ანგარებით თუ უანგაროდ იბრძოდა ტყვედ ჩავარდნილი შეიარაღებული პირი. „მოხალისეებად“ ვერ ჩაითვლებიან სხვა ქვეყანაში მომზადებული შეიარაღებული ფორმირებები, რომლებიც იგზავნიებიან საშინაო კონფლიქტში მონაწილეობის მისაღებად. ამის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს ე.წ. „კავკასიის ხალხთა კონფედერაციის“ ტერორისტული საქმიანობა აფხაზეთში. ამ ორგანიზაციის მოწოდებით და უშუალო ხელმძღვანელობით გადამთივლთა შეიარაღებული ფორმირებები შემოიჭრნენ აფხაზეთში და არა მარტო დაუპირისპირდნენ ქართულ ჯარებს, არამედ აფხაზთა ფორმირებებთან ერთად ცეცხლითა და მახვილით შეესივნენ მშვიდობიან მოსახლეობას. მასობრივ ხოცვა-ჟლეტას გადარჩენილი ქართული მოსახლეობა განდევნილ იქნა აფხაზეთიდან და გადაადგილებულ და ლტოლვილთა მრავალათასიან მასად იქცა. როგორც აღვნიშნეთ ეს ქმედებანი ყველაზე მძიმე საერთაშორისო დანაშაულთა რიცხვს მიეკუთვნება და ნიურნბერგის საერთაშორისო ტრიბუნალის აქტების მიხედვით ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულად ითვლება.

ამ კატეგორიის მეომართა სტატუსის განსაზღვრის ცდები ფეხს იკიდებს მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში, განსაკუთრებით 1950-1960-იან წლებიდან, როდესაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ აფრიკისა და აზიის ქვეყნებში ახალ საფეხურს მიაღწია – დაიწყო დამოუკიდებელი სახელმწიფოების შექმნა. ამას ყოფილმა მეტროპოლიებმა, შიგნით ხელისუფლებისათვის მებრძოლმა ჯგუფებმა დაუპირისპირეს დაქირავებულ პირთა შეიარაღებული ფორმირებები. გაერო-ს გენერალურმა ასამბლეამ არაერთხელ მიმართა ყველა სახელმწიფოს არ დაუშვან თავის ტერიტორიაზე დაქირავებულ პირთა დაბანაკება, მომზადება და ეკიპირება; გამოცხადდა, რომ დაქირავებულ პირთა გამოყენება ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის, დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ წარმოადგენს სისხლის სამართლის დანაშაულს, ხოლო თვით ეს პირები დამნაშავეთა კატეგორიას მიეკუთვნებიან (1968 წ.).

„აღსანიშნავია ისიც, რომ გაერო-ს „დეკლარაცია საერთაშორისო სამართლის პრინციპების შესახებ“ (1970 წ.) სპეციალურად მიუთითებს, რომ ყოველი სახელმწიფო მოვალეა, თავი შეიკავოს არარეგულარული ძალებისა, თუ შეიარაღებული ბანდების, მათ შორის დაქირავებულ პირთა, ორგანიზებისა და წახალისებისაგან სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შეჭრის მიზნით.

1973 წელს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო რეზოლუცია – „კოლონიალიზმისა და უცხოეთის ბატონობის და რასისტული რეჟიმის წინააღმდეგ მებრძოლ კომბატანთა სამართლებრივი რეჟიმის ძირითადი პრინციპები“, რომლის ძალით ამ მებრძოლთა წინააღმდეგ დაქირავებულ პირთა გამოყენება სისხლის სამართლის დანაშაულად არის აღიარებული. გენერალური ასამბლეის რეზოლუცია „აგრესიის განსაზღვრის შესახებ“ (1974 წ.) აგრესიის ერთ-ერთ ნაირსახეობად მიიჩნევს სხვა სახელმწიფოს მიერ ან მისი სახელით შეიარაღებული ბანდების ჯგუფების, არარეგულარული ძალებისა და დაქირავებულ პირთა შეგზავნა სხვა სახელმწიფოში“, რომლის წინააღმდეგ ისინი აწარმოებენ შეიარაღებულ ბრძოლას. მსგავსი დოკუმენტები მიღებულია აფრიკის ორგანიზაციის მიერ 1971 და 1972 წლებში.

1977 წლის 8 იანვარს ვენევაში ხელმოწერილ იქნა „ვენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციის დამატებითი №1 ოქმი“, რომელიც ეხება საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების მსხვერპლთა დაცვას. იგი საგანგებოდ განსაზღვრავს დაქირავებულ პირ-

თა სტატუსს და გამოიყენავს მას კომბატანტის სტატუსისაგან.

47-ე მუხლის ძალით:

1. დაქირავებულ მეომრებს არა აქვთ უფლება, ფლობდნენ კომბატანტის ან სამხედრო ტყვის სტატუსს;

2. დაქირავებული მეომარი არის ნებისმიერი პირი, რომელიც ა) სპეციალურად არის დაშვებული ადგილზე ან საზღვარგარეთ, რათა იბრძოდოს შეიარაღებულ კონფლიქტში; ბ) უშუალოდ მონაწილეობს შეიარაღებულ მოქმედებებში; გ) მონაწილეობს სამხედრო მოქმედებებში და ძირითადად ხელმძღვანელობს ერთადერთი სურვილით – მიიღოს პირადი მოგება. მას კონფლიქტში მყოფი მხარე უშუალოდ ან შესამე პირის მეშვეობით დაპირდა მატერიალურ ანაზღაურებას, რომელიც ბევრად აღემატება ამ ქვეყნის შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში იმავე რანგის და ფუნქციების კომბატანტისათვის განკუთვნილ ანაზღაურებას; დ) არ არის კონფლიქტში მყოფი მხარის არც მოქალაქე, არც პირი, რომელიც მუდმივად ცხოვრობს კონფლიქტში მყოფი მხარის კონტროლის ქვეშ მყოფ ტერიტორიაზე; ე) არ შედის კონფლიქტში მყოფი მხარის შეიარაღებული ძალების პირად შემადგენლობაში; ვ) არ არის გაგზავნილი კონფლიქტში არამონაწილე ქვეყნის მიერ ოფიციალური ვალდებულებების აღსასრულებლად მისი შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში მყოფი სახით.

მეორე ოქმი, რომელიც „არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებული კონფლიქტის მსხვერპლთა დაცვას“ ითვალისწინებს, ავტომატურად ვრცელდება დაქირავებულ პირებზე, თუმცა ამას პირდაპირ არ ეხება, სამაგიეროდ აღნიშნულია, რომ „მოცემული ოქმი არ უნდა იქნეს გაგებული ისე, თითქოს ეხება სახელმწიფოს სუვერენიტეტს ან მთავრობის ვალდებულებას, ყველა კანონიერი საშუალებით დაიცვას ან აღადგინოს წესრიგი სახელმწიფოში, დაიცვას სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობა და ეროვნული ერთიანობა“ (მუხლი 3).

1989 წელს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო კონვენცია დაქირავებულთა შეკრების, გამოყენების, დაფინანსებისა და სწავლების წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ.

როგორც ვხედავთ, საერთაშორისო სამართლის ნორმების ძალით, აფხაზეთში კონფლიქტის დროს აფხაზთა მიერ დაქირავებული რუსეთის თუ სხვა ქვეყნების მოქალაქეები (ჩეჩნები, ადიღელები, კაჩაკები, სირიელები და სხვ.) არ უნდა განიხილებოდნენ როგორც კომბატანტები, არამედ როგორც ბანდიტთა ფორმირებები. იგივე

ითქმის ე.წ. „კავკასიის ხალხთა კონფედერაციის“ მიერ შეგზავნილ „მთხაღისელებზე“, რომელნიც ძირითადად დაქირავებული პირები იყვნენ. მიუხედავად ამისა, საქართველოს რესპუბლიკა ეპყრობოდა ტყვეებს ჰუმანურად, ავრცელებდა მათზე საერთაშორისო სამართლის ნორმებს. რაც შეეხება გაგრის გენოციდის ტრაგედიის ორგანიზატორებსა და შემსრულებლებს, ისინი წარსდგებიან სასამართლოს წინაშე კაცობრიობისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულისათვის.

აქვე დგება რუსეთის მთავრობის პასუხისმგებლობის საკითხი მის ტერიტორიაზე ბანდების, არარეგულარული ჯარებისა და დაქირავებულ პირთა მომზადებისა და საქართველოში (აფხაზეთში) შეგზავნის გამო. რუსეთის ფედერაციული ხელისუფლება ვალდებული იყო არ დაეშვა ასეთი ბანდების შექმნა და, მით უმეტეს, საქართველოში გადასვლა საქართველოს რესპუბლიკის შეიარაღებულ ძალებთან საბრძოლველად, ცეცხლითა და მახვილით მშვიდობიანი მოსახლეობის ასაწიოკებლად.

2) ოკუპირების სამართლებრივი რეჟიმი

სამხედრო მოქმედების დროს მტრის ტერიტორიის დაკავება (ოკუპაცია) დროებით ხასიათს უნდა ატარებდეს, რადგანაც მასზე სუვერენული უფლებების მოპოვება მხოლოდ საზავო ხელშეკრულების ძალით შეიძლება. ამიტომ პატივი უნდა სცეს ადგილობრივი მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრების წესებს; ოჯახების ღირსება, საკუთრება, ზნე-ჩვეულება, სარწმუნოება ხელშეუხებელია. ასევე ხელშეუხებელი უნდა იყოს ის ფისკალური გადასახადები (გადასახადი, ბაჟი, გამოსაღებები), რომელსაც მოსახლეობა იხდიდა ოკუპაციამდე.

ოკუპანტს არა აქვს უფლება, გამოიყენოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობა სამხედრო ინფორმაციის მიღებისათვის, მოსთხოვოს მას ერთგულების ფიცი, გამოიყენოს იგი სამხედრო საჭიროებისათვის (სამხედრო მოქმედებაში მონაწილეობა, სურსათისა და სამხედრო იარაღის გადაზიდვა, სამხედრო ქარხნებსა და სხვა დაწესებულებებში მუშაობა და ა.შ.). თუ ოკუპანტს სჭირდება სურსათი, სანიტარული მასალა და ა.შ. მას შეუძლია ჩაატაროს ამ საგნების რეკვიზიცია, მაგრამ მხოლოდ სამართლიანი ფულადი კომპენსაციით. ოკუპანტმა თავი უნდა შეიკავოს კრძოთ და სახელმწიფო ქონების განადგურებისაგან. განსაკუთრებული დაცვის ქვეშაა მეთმარ სახელმწიფოთა კულტურული ფასეულო-

ბანი - არქიტექტურისა და ხელოვნების ძეგლები, ხელნაწერები, წიგნები, კოლექციები, საარქივო მასალები, მუზეუმები, ბიბლიოთეკები, წიგნთსაცავები და ა.შ. ამგვარად, ოკუპანტმა უნდა შექმნას ისეთი პირობები, რომ არ დააზიანოს მშვიდობიანი მოსახლეობის ყოფაცხოვრება, მისი მატერიალური დოვლათი, სულიერი კულტურის ძეგლები და დაწესებულებანი.²¹²

3) საზღვაო და საჰაერო ომის წარმოების წესებში

საზღვაო ომის თეატრად გამოიყენება მხოლოდ მეომარ მხარეთა საზღვაო ტერიტორია და ღია ზღვა. შეიარაღებულ ძალად ამ შემთხვევაში ითვლება ყველა სახის სამხედრო-საზღვაო გემი და სხვა სპეციალურად შეიარაღებული გემები (მაგ., სავაჭრო, ტანკერები და ა.შ.), მათი ეკიპაჟი. აკრძალულია დაუცველი ნავსადგურების, ქალაქების, სოფლების, ნაგებობების დაბომბვა ზღვიდან, თუ ასეთი ზომა არ არის ნაკარნახევი ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ უარის თქმით სამხედრო გემებისათვის საჭირო სურსათ-სანოვაგის მიყიდვა-რეკვიზიციაზე.

მეომარი მხარე უფლებამოსილია, მოაწყოს მტრის სანაპირო რაიონების საზღვაო ბლოკადა, ე.ი. თავისი სამხედრო-საზღვაო ძალებით გადაღობოს გზა სანაპიროსაკენ და ღია ზღვისაკენ ყველა ქვეყნის გემებისათვის. ბლოკადის მომწყობი სახელმწიფო მოვალეა, წინასწარ შეატყობინოს ყველა დაინტერესებულ ქვეყანას ბლოკადის დაწყების დროისა და მისი საზღვრების შესახებ. კეთდება ეს, პირველ რიგში, ნეიტრალური სახელმწიფოების ინტერესებით, რომ მათ გემებს საშუალება მიეცეს დატოვონ ბლოკადაში მოქცეული არე. საზღვაო ბლოკადა უნდა იყოს ეფექტური, ე.ი. სამხედრო-საზღვაო ხომალდებმა უნდა დაიკავონ პოზიციები და, ამგვარად, ნამდვილად გადაუკეტონ გზა სხვა გემებს. გემი, რომელიც განზრახ არღვევს ბლოკადის წესებს, შეიძლება დაკავებულ იქნას და მოხდეს მისი კონფისკაცია.

წყალქვეშა ნაგები აწარმოებენ სამხედრო მოქმედებას მხოლოდ მტრის შეიარაღებულ ძალთა წინააღმდეგ, მაგრამ საჭიროებისამებრ დაიშვება მტრის სავაჭრო გემების ჩაძირვა, თუ მისი ეკიპაჟი და მგზავრები გადაყვანილ იქნებიან საიმედო ადგილზე.

რაც შეეხება ნეიტრალური სახელმწიფოების სავაჭრო გემებს, ისინი ხელშეუხებელი არიან. გარკვეულ შემთხვევაში ნეიტრალურ სახელმწიფოებს შეუძლიათ იკისრონ თავიანთი სავაჭრო გემების სამხედრო დაცვა.²¹⁴

მეომარ მხარეებს უფლება აქვთ შემოღობონ თავისი სანაპირო რაიონები ნაღმებით, რის შესახებაც უნდა ეცნობოს ნეიტრალურ ქვეყნებს. არ დაიშვება ისეთი ტორპედოების გამოყენება, რომელნიც მიზნის აცდენის შემდეგ ინარჩუნებენ აფეთქების უნარს.

აკრძალულია კაპერობა²¹⁵ (შეკობრუობა), ე.ი. კერძო სავაჭრო გემების შეიარაღება სამხედრო მოქმედებაში აქტიური მონაწილეობის მისაღებად. დაიშვება მხოლოდ სახელმწიფო სავაჭრო გემების შეიარაღება. თუ კერძო სავაჭრო გემები მაინც შეიარაღდებიან, მის სათავეში უნდა ჩადგეს სამხედრო ოფიცერი, ეკიპაჟი უნდა შედგებოდეს სამხედრო პირებისაგან, ხოლო თვით გემს უნდა ჰქონდეს სამხედრო ხომალდისათვის დამახასიათებელი ნიშანი.

მეომარ მხარეებს უფლება აქვთ დააკაონ და ხელთ იგდონ არა მარტო მტრის სავაჭრო გემები, არამედ ნეიტრალური ქვეყნების სავაჭრო გემებიც, თუ უკანასკნელები განზრახ არღვევენ ბლოკადას ან „სამხედრო კონტრაბანდას“ ეზიდებიან. სამხედრო კონტრაბანდად ითვლება ნივთები, რომელთა მიწოდება მტრისადმი აკრძალულია. განასხვავებენ აბსოლუტურ კონტრაბანდას (ნეიტრალურ გემზე მყოფი აშკარად სამხედრო ტვირთი - იარაღი, ჭურვები და ა.შ.) და პირობით კონტრაბანდას (ნივთები, რომელთა „სამხედრო“ კატეგორია დასადგენია). ასეთი ორჯოფული მდგომარეობის თავიდან აცილებისათვის მეომარი მხარეები აქვეყნებენ საკონტრაბანდო ნივთების სრულ ნუსხას.

ნეიტრალური გემი, რომელიც სამხედრო კონტრაბანდის გადაზიდვას ეწევა, შეიძლება დაკავებულ იქნეს მოწინააღმდეგის მიერ და ე.წ. საპრიზო სასამართლოს²¹⁶ გადაწყვეტილებით გადავიდეს მის საკუთრებაში. თუ ასეთი გემის სამხედრო მოქმედებათა არიდან გაყვანა შეუძლებელია, დაიშვება მისი ჩაძირვა ადამიანთა და ატრეთვე გემის და სატვირთო საბუთების სამშვიდობოს გაყვანის შემდეგ. რაც შეეხება ნეიტრალური სახელმწიფოს ტვირთს, რომელიც მტრული სახელმწიფოს გემზე აღმოჩნდება, იგი ხელშეუხებელია ისევე, როგორც მტრის ტვირთი ნეიტრალურ გემზე, თუ იგი სამხედრო კონტრაბანდა არ არის. მაგრამ თუ პირველ შემთხვევაში მტრული სახელმწიფოს ქონება (გემი, ტვირთი) გადადის მეორე მხარის ხელში (ნეიტრალური ტვირთის გამოკლებით), მეორე შემთხვევაში ნეიტრალური დროშა ფარავს მტრის ტვირთს და იგი ხელშეუხებელი რჩება ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. დაიშვება მტრის ისეთი გემების დაკავება ან რეკვიზირება ომის დამთავრებამდე, რომლებიც გამოვიდნენ ნავსადგურიდან ომის გამოცხადებამდე და

არაფერი არ იცოდნენ მის შესახებ. იგივე ბედი შეიძლება ეწიოს მტრის გემებს, რომლებიც ომის დაწყების დროს მეომარი მხარის საკსადგურში იმყოფებოდნენ. მაგრამ ასეთი ზომები არ უნდა იყოს წესად შემოღებული და ზემომოყვანილ გემებს სამშვიდობოს გასვლის უფლება უნდა მიეცეთ.

არ დაიშვება წვრილი თევსაჭერი გემების, საკაბოტაჟო ნაოსნობის გემების, სამეცნიერო, სარელიგიო ან ფილანტროპულ დავალებათა შემსრულებელი გემების დაკავება და ხელში ჩაგდება.

სამხედრო ომის დარგში არ არსებობს რაიმე სპეციალური საერთაშორისო შეთანხმება, რომელიც არეგულირებდეს სამხედრო მოქმედების წარმოებას ჰაერში. საერთაშორისო-სამართლებრივი პრაქტიკა ავრცელებს ამ დარგზე საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ ჩვეულებით და კონვენციურ ნორმებს: არ დაიშვება დაუცველი ქალაქების, სოფლებისა და ნაგებობათა დაბომბვა, მშვიდობიანი მოსახლეობის განადგურება, ასევე ხელშეუხებელია სანიტარული ნაწილები (მოსპიტლები, მცურავი ლაზარეთები, სანიტარული თვითმფრინავები) და კულტურული და ისტორიული ძეგლები, აკრძალულია ქიმიური, ბაქტერიოლოგიური და ადამიანთა მასობრივი განადგურების სხვა იარაღის გამოყენება; სასაერო ომის თეატრი შემოიფარგლება მეომარ სახელმწიფოთა სასაერო ტერიტორიით და ღია ზღვის თავზე მდებარე სივრცით.

ზ) ტყვეთა, დაჭრილთა და აკადგმროვთა სამართლებრივი რეჟიმი

თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის თანახმად, ტყვედ სთვლება მტრის ხელში ჩაგარდნილი პირი, რომელიც მეორე მხარის შეიარაღებულ ძალებს ეკუთვნის. ასეთ პირებად ითვლებიან, როგორც ვიციტ, რეგულარული შეიარაღებული ძალების პირადი შემადგენლობის წევრები, ასევე პარტიზანები, მოხალისეთა რაზმები, მოლაშქრენი. ამავე რიცხვს მიეკუთვნებიან არაკომბატანტები.²¹⁷ სახელმწიფო ვალდებულია ჰუმანურად მოეპყროს ტყვეს, მოერიდოს ისეთ ქმედებას, რომელიც ფიზიკურად ან სულიერად დაამახინჯებს მას; სამხედრო ტყვეს უნდა ეძლეოდეს ისეთივე საჭმელი, ტანსაცმელი, თავშესაფარი, რაც ადგილობრივ შეიარაღებულ ძალებს გააჩნიათ. სამხედრო ქონებისა და ქაღალდების გარდა, ტყვეს არ ნამოურთმევა მისი პირადი ნივთები.

ოფიცერთა გარდა, ყოველი ტყვე შეიძლება გაწვეულ იქნეს სამუშაოზე. ეს შრომა ანაზღაურდება იმ ტარიფის მიხედვით, რომელ-

იც გათვალისწინებულია ამ სახის სამუშაოსათვის აღნიშნულ რაიონში. ხელფასის ნაწილი ტყვეს ეძლევა, ხოლო დანარჩენი თანხა მიეცემა განთავისუფლებისას. ტყვეს მიეცემა საშუალება მიიღოს დახმარება ყოველგვარი ქველმოქმედი საზოგადოებისაგან, თავისუფლად განახორციელოს რელიგიური ადათები და შეადგინოს ანდერძები. გარდაცვლილ ტყვეს დაკრძალვისას ისეთი პატივი უნდა მიეგოს, რომელიც შეეფერება მის ჩინსა და წოდებას. ტყვეზე ვრცელდება ყველა კანონი, წესდება, და ბრძანება, რომელსაც ემორჩილებიან ადგილობრივი შეიარაღებული ძალები. ამ წესების დარღვევისას ტყვე პასუხს აკებს სასამართლო ან დისციპლინარული წესით. გაქცევის შემთხვევაში ტყვის მიმართ შეიძლება მხოლოდ დისციპლინარული ზომების გამოყენება. მემომარი მხარეები მოვალენი არიან შექმნან ცნობათა ბიურო ტყვეების საქმეთა თაობაზე. ამ ბიუროს ეკისრება გასცეს პასუხი ყველა კითხვაზე, რომელიც აინტერესებს მხარეებს, დაინტერესებულ ორგანიზაციებს.²¹⁸

სამხედრო პირები და ჯართან მყოფი სხვა ოფიციალური პირები, რომლებიც რჩებიან მტრის დაკავებულ ტერიტორიაზე დაჭრის ან ავადმყოფობის გამო, უნდა სარგებლობდნენ ყოველგვარი მოვლითა და დაცვით. კომბატანტები და არაკომბატანტები ამ შემთხვევაში დაექვემდებარებიან სამხედრო ტყვეთა რევიმს. ყველა დაჭრილი და ავადმყოფი, მიუხედავად მისი რასისა, სქესისა, ეროვნებისა, სარწმუნოებისა და პოლიტიკური შეხედულებებისა, უნდა სარგებლობდეს ჯეროვანი სამედიცინო მომსახურებით. მხარე, რომელიც იძულებულია დაუტოვოს მტერს თავისი დაჭრილები და ავადმყოფები, მოვალეა, შეძლებისდაგვარად, დატოვოს მათთან სათანადო პერსონალი და მომსახურების საშუალებანი. ყოველი ბრძოლის შემდეგ მხარეები მოვალენი არიან შეატყობინონ ერთმანეთს დახოცილთა, დაჭრილთა და ავადმყოფთა გვარები. ამავე დროს მათ უნდა მიიღონ ყველა ზომა დაჭრილთა და დახოცილთა მოსაძებნად, დაიცვან ისინი გამარცხის ან უდიდური მოპყრობისაგან. დახოცილთა დაკრძალვა უნდა ხდებოდეს სათანადო პატივისცემითა და იმგვარად, რომ მომავალში შესაძლებელი იყოს მათი საფლავების მოძებნა. აღსანიშნავია, რომ მოძრავი სანიტარული ნაწილები და სტაციონარული დაწესებულებანი უნდა სარგებლობდნენ მხარეთა მფარველობითა და დაცვით. ის პირები, რომელთაც ევალებათ დაჭრილთა და ავადმყოფთა მოძებნა, გადაყვანა და ჭრილობათა შეხვევა, მტრის ხელში ჩაყვარდნისას არ შეიძლება ჩაყენებულ იქნენ ტყვეთა რეჟიმში. ეს პირები, შეძლებისდაგვარად უნდა დააბრუნონ

თავის მხარეს. ასეთივე სტატუსი ენიჭებათ მეომარი მხარეებისა და ნეიტრალური ქვეყნების საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს, რომლებიც სანიტარულ სამსახურს ეწევიან.

სანიტარული ნაწილების პირადი შემადგენლობა, გადაზიდვის საშუალებები უნდა ატარებდნენ კარგად შესამჩნევ წითელი ჯვრის ნიშანს – წითელი ჯვარი, წითელი ნახევარმთვარე, წითელი ღოძი, მზე თეთრ ფონზე, თვითმფრინავები, რომლებიც შეიღებებიან თეთრად, ატარებენ წითელი ჯვრის ნიშანს თავის ეროვნულ ნიშანთან ერთად ფრთის ზედა და ქვედა სიბრტყეზე. თეთრად შეღებილი გემები ატარებენ იმავე ნიშანს (მაგრამ მუქი წითელი ფერისას) არა მარტო ხომალდის ორივე მხარეზე, არამედ ჰორიზონტალურ სიბრტყეზედაც (გემბანზე), რომ იგი კარგად ჩანდეს ჰაერიდან. ამასთან, ეროვნული დროშის გარდა, აღმართება წითელი ჯვრის ორგანიზაციის ალამიც. საზღვაო სანიტარული გემები ნავსადგურში შესვლისას არ იხდიან არავითარ გადასახადს.²¹⁹

თ) ომის დროს ნეიტრალური სახელმწიფოების უფლება-მოვალეობები²²⁰

განასხვავებენ მუდმივ და დროებით ნეიტრალიტეტს. ჩვეულებრივი, დროებითი ნეიტრალიტეტის სტატუსის მქონე სახელმწიფო თავს იკავებს ომში ჩარევისაგან, რის შესახებაც ოფიციალურად აცხობინებს მეომარ მხარეებს და სხვა ქვეყნებს.²²¹ მუდმივი ნეიტრალიტეტი ავალებს სახელმწიფოს, თავი შეიკავოს ომისაგან, არა მარტო ომის დაწყების შემთხვევაში, არამედ მშვიდობის დროსაც ყველა ღონე იხმაროს, რათა მისი ტერიტორია არ იქნას გამოყენებული სამხედრო ოპერაციების მომზადებისა და ომის გაჩაღებისათვის. მუდმივად ნეიტრალური სახელმწიფო ინარჩუნებს უფლებას იყოლიოს საკუთარი შეიარაღებული ძალები და დაიცვას თავისი დამოუკიდებლობა და ტერიტორიული მთლიანობა ე.წ. „ინდივიდუალური თავდაცვის“ პრინციპზე დაყრდნობით.

იბადება კითხვა – შეეხამება თუ არა ნეიტრალიტეტის სტატუსი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებას, რომელიც გმობს აგრესიულ ომს და აგრესორის მიმართ რიგ სამხედრო სანქციებს ითვალისწინებს. თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ უშიშროების საბჭო თვითონ წყვეტს, რომელ სახელმწიფოს დაევალოს, მიიღოს მონაწილეობა სამხედრო ოპერაციებში და ამას დაეუმატებოთ იმასაც, რომ მუდმივად ნეიტრალური ავსტრია ან შვეიცარია მიღებულია ორგანიზაციის წევრთა რიცხვში, თამამად შეი-

ძლება დავასკვნათ, რომ ნეიტრალიტეტი, როგორც მუდმივი, ასევე დროებითი, არ ეწინააღმდეგება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის პრინციპებს. უფრო მეტიც, იგი მოწოდებულია შეზღუდოს სამხედრო კონფლიქტის არე და ამით დააჩქაროს ომის კერის ჩაქრობა. ამგვარად, იმ დროსაც, როდესაც უშიშროების საბჭო ატარებს სამხედრო მოქმედებას აგრესორის მიმართ, წევრ-სახელმწიფოების გარკვეული ნაწილი შეიძლება ნეიტრალურ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ და მათზე უნდა გავრცელდეს ის უფლება-მოვალეობანი, რომელიც თანამედროვე საერთაშორისო სამართლითაა განმტკიცებული.

ნეიტრალიტეტი სახმელეთო, საზღვაო და საჰაერო ომის პირობებში ძირითადად ერთსა და იმავე უფლება-მოვალეობებს აკისრებს ამ სტატუსის მქონე სახელმწიფოს: არ დიშვება ნეიტრალური ქვეყნის ტერიტორიის გამოყენება სამხედრო მოქმედებისა ან დამხმარე ოპერაციებისათვის (მაგ. შეიარაღებული ძალების, პროვიანტის, ტექნიკის გაყვანა, სატელეგრაფო და კაეშირგაბმულობის სხვა საშუალებათა სადგურების დაარსება). ამავე დროს, ნეიტრალურ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება, გადასცეს მეომარ მხარეს იარაღი, სამხედრო გემები, სურსათ-სანოვაგე, გადაიყვანოს მტრის შეიარაღებული ძალები, გადააზიდოს სამხედრო კონტრაბანდის სხვა სახეები; მეომარ მხარეთა შეიარაღებული ძალების ნეიტრალური სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შესვლის შემთხვევაში, ისინი განიარაღებულნი და ინტერნირებულნი უნდა იყვნენ ომის დამთავრებამდე (დროებით სპეციალურ ბანაკებში უნდა მოთავსდნენ). ფიზიკური პირები, რომლებიც ნეიტრალურ სახელმწიფოს ეკუთვნიან და მოხალისეებად შედიან მეომართა შეიარაღებული ძალების რიგებში, კარგავენ თავის ნეიტრალურ სტატუსს, ხოლო მათ სახელმწიფოს არ შეიძლება დაედოს ამაში ბრალი.

ერთადერთი რაც შეუძლია ნეიტრალურ სახელმწიფოს და რის გაკეთებაც მისი ვალია, ეს არის მოხალისეთა გატარება თავის საზღვარზე თითო-თითოდ და არა მასობრივად. ნეიტრალური სახელმწიფო უფლებამოსილია გაატაროს თავის ტერიტორიაზე მეომარი მხარეების დაჭრილთა და ავადმყოფთა ტრანსპორტები (რომელიც თავის ჯარებთან შესაერთებლად მიდის), თუ მას არ ახლავს შეიარაღებული ძალები ან იარაღი. ნეიტრალური სახელმწიფოს ტერიტორიული წყლები მისი მთავრობის თანხმობით ღიაა მეომარი სახელმწიფოების სამხედრო გემების (მათი პრიზების ჩათვლით) გავლისათვის, მაგრამ გავლის დრო 24 საათს არ უნდა აღემატე

ბოდვს. მეომარ მხარეებს არა აქვთ უფლება, გამოიყენონ ნეიტრალური პორტები გემების შეიარაღების, სამხედრო გემების საბრძოლო ტექნიკითა და ტურების მარაგის შევსება-განახლებისათვის, ეკიპაჟის რიგების ახალი კადრებით დაკომლექტებისათვის. თუ ნეიტრალური სახელმწიფოს ან მისი მოქალაქის სავაჭრო გემი აშკარად ერთ-ერთ მეომარ მხარეს ემხრობა და ებმება საბრძოლო მოქმედებაში ან მის დამხმარე ოპერაციებში, იგი კარგავს თავის ნეიტრალურ სტატუსს.²²

0) ომის დამთავრება

ყოველი ომი ადრე თუ გვიან მთავრდება და სახელმწიფოებს შორის მშვიდობიანი ურთიერთობა მყარდება. ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ომის შეჩერებას და ომის მდგომარეობის შეწყვეტას.

ომის შეჩერება დროებითი მოვლენაა, იგი სხვადასხვა ფორმით გვევლინება – საერთო დაზავება, ადგილობრივი დაზავება ანერებს სამხედრო მოქმედებას ყველა ფრონტზე და, როგორც წესი, საზავო ხელშეკრულების დადების პირველი მერცხალია.

ადგილობრივი დაზავება იდება სამხედრო ნაწილების უფროსთა მიერ სხვადასხვა მიზნით: დახოცილთა დასაფლავებისა და დატრილთათვის დახმარების აღმოჩენისათვის, ალყაშემორტყმულ სონაში მყოფ დატრილთა, ავადმყოფთა, ინვალიდთა, მოხუცთა, ბავშვთა, მშობიარე ქალთა ევაკუაციის მიზნით ან ამ ზონაში სანიტარული პერსონალის ან მოწყობილობის გატარებისათვის.

დაზავება, როგორც წესი, მხარეთა შეთანხმებით ფორმდება, რომელიც სამხედრო მოქმედების შეჩერების ზუსტ პირობებს ჩამოთვლის. ერთი მხარის მიერ დაზავების ცალმხრივად დარღვევა აგრესიად ითვლება.

უსიტყვო კაპიტულაციის (დანებების) დროს დამარცხებული სახელმწიფო (სამხედრო ნაწილი) ნებდება ყოველგვარი წინასწარი პირობის გარეშე. პირველ შემთხვევაში, ფაქტიურად, ომის შეწყვეტას აქვს ადგილი, რომელსაც ყველა ფრონტზე სამხედრო მოქმედების შეწყვეტა მოსდევს. ომის დამთავრება „ომის მდგომარეობის შეწყვეტის“ აქტით ფორმდება, რაც საზავო ხელშეკრულების სახეს იღებს.²³

ეს ხელშეკრულებანი შემდეგ საკითხებს მოიცავენ: ა) ომის მდგომარეობის შეწყვეტა და მშვიდობიანი ურთიერთობის აღდგენა; ბ) ტერიტორიული საკითხები; გ) რეპარაციები, რესტიტუციები და ზარალის ანაზღაურების სხვა საშუალებანი; დ) ტყვეთა,

დტოლვილთა და ადგილნაცვალ პირთა ურთიერთგაცვლა; ე) ომაზდე დადებულ ხელშეკრულებათა ბედი; ვ) ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ურთიერთობათა საკითხები; ზ) სხვადასხვა სახის კომისიების შექმნა საზავო პირობების ცხოვრებაში გატარებისათვის (სადემარკაციო კომისიები და ა.შ.).²²⁴

ომის დამთავრება შეიძლება ცალმხრივი ან ორმხრივი დეკლარაციის საშუალებითაც მოხდეს, რაც არ გამორიცხავს მომავალში საზავო ხელშეკრულების დადების აუცილებლობას. დამარცხებულ აგრესორთან საზავო ხელშეკრულების შემუშავება-დადებაში უნდა მონაწილეობდეს ყველა მეომარი სახელმწიფო. ცალმხრივი, სეპარატისტული ხელშეკრულების დადება მართლსაწინააღმდეგო აქტად ითვლება.

სარჩევი

თაზი I

სამართაშორისო სამართლის ცნება, სოციალური ბუნება და წყაროები

1. საერთაშორისო სამართალი და საერთაშორისო სისტემა	3
2. საერთაშორისო სამართლის სოციალური ბუნება	8
3. საერთაშორისო სამართლის წყაროები	16

თაზი II

სამართაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის თანახმადობა ..... 21 |

თაზი III

სამართაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები

1. საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპების ცნება	31
2. სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის პრინციპი	34
3. ძალის გამოყენებაზე ან ძალით დამუქებაზე უარის თქმა	36
4. სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობის პრინციპი	41
5. საზღვრების ურღვევობის პრინციპი	43
6. სხვა სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპი	44
7. ხალხთა თანასწორუფლებიანობისა და თვითგამორკვევის პრინციპი	45
8. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემა	51
9. საერთაშორისო დავების მშვიდობიანი მოწესრიგების პრინციპი	54
10. სახელმწიფოთა მოვალეობა ითანაშრომლონ ერთმანეთთან წესდების შესაბამისად	55
11. საერთაშორისო სამართლით განსაზღვრულ ვალდებულებათა კეთილსინდისიერი შესრულება	56

თაზი IV

თანამედროვე სამართაშორისო სამართლის სუბიექტები

1. საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის ცნება და სახეები	57
--	----

2. სუვერენული სახელმწიფო, როგორც საერთაშორისო სამართლის სრულუფლებიანი სუბიექტი	61
3. რთული სახელმწიფოები, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები	62
4. სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის, წარმოშობა და გაქრობა	65
5. საერთაშორისო-სამართლებრივი ცნობა	67
6. სახელმწიფოს უფლებამემკვიდრეობა	75

თაზი V

საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი

1. საერთაშორისო ხელშეკრულების ცნება	82
2. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა მხარეები და მათში მონაწილეობის უფლება	83
3. საერთაშორისო ხელშეკრულების დადების წესი და სტადიები	85
4. საერთაშორისო ხელშეკრულების სტრუქტურა და ფორმა	90
5. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კლასიფიკაცია	90
6. ხელშეკრულების მოქმედების ვადა	92
7. ხელშეკრულების ნამდვილობის პირობები	93
8. ხელშეკრულების მოქმედება და მისი შეწყვეტა	96

თაზი VI

საერთაშორისო კონფერენციები და ორგანიზაციები

1. საერთაშორისო კონფერენციების ცნება და მუშაობის ძირითადი პრინციპები	98
2. საერთაშორისო ორგანიზაციები	101
3. უნივერსალური საერთაშორისო ორგანიზაციები	106
4. რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციები	128

თაზი VII

პასუხისმგებლობა საერთაშორისო სამართალში

1. საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ცნება	155
2. საერთაშორისო მართლსაწინააღმდეგო აქტების სახეები	155
3. საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სახეები და ფორმები	159

4. ფიზიკური პირების საერთაშორისო სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი	161
--	-----

თავი VIII

დიპლომატიური და საკონსულო სამართალი

1. დიპლომატიური და საკონსულო სამართლის ცნება	163
2. საგარეო ურთიერთობების საზღვარგარეთული ორგანოები	165
3. საგარეო ურთიერთობების საზღვარგარეთული ორგანოები ...	170
4. საერთაშორისო ორგანიზაციების პრივილეგიები და იმუნიტეტები	187
5. სახელმწიფოთა დროებითი წარმომადგენლები საზღვარგარეთ	189
6. სახელმწიფოების საკონსულო წარმომადგენლობანი	190

თავი IX

ადამიანის უფლებათა სამართაშორისო სამართალი

1. ადამიანის უფლებათა ცნება	198
2. მოსახლეობის საერთაშორისო სამართლებრივი ასპექტები	199
3. საერთაშორისო თანამშრომლობა ადამიანის უფლებათა განმტკიცების და დაცვის სფეროში	242
4. გაეროსა და რეგიონალურ ორგანიზაციებში ადამიანის უფლებათა დაცვის ორგანოები	255
5. თავშესაფრის უფლება	269

თავი X

სამართაშორისო-სამართლებრივი თანამშრომლობა

დანაშაულებასთან ბრძოლაში

1. საერთაშორისო სახის დანაშაულის ცნება	271
2. დანაშაულებასთან ბრძოლის საერთაშორისო-სამართლებრივი რეგულირება	271
3. დამნაშავეთა გადაცემა	280
4. ხელშეკრულებები სამართლებრივი დახმარების შესახებ ...	281
5. საერთაშორისო ორგანიზაციების საქმიანობა	283

თაზი XI

ტერიტორია და სამრეწველო-სამშენებლო ტერიტორიის სამრეწველო-სამშენებლო კომპლექსის ზოგადი საკითხები

1. სახელმწიფო ტერიტორიის და ტერიტორიული უზენაესობის ცნებები	285
2. სახელმწიფო ტერიტორიის შემადგენლობა	288
3. სახელმწიფო საზღვრები	290
4. სახელმწიფო ტერიტორიის შექმნის და შეცვლის საერთაშორისო-სამართლებრივი საშუალებანი	292
5. მდინარეების გამოყენების საერთაშორისო-სამართლებრივი საკითხები	296

თაზი XII

სამრეწველო-სამშენებლო საზღვარ საზღვარი

1. საზღვარო სამართლის ცნება	300
2. შიდა წყლები	300
3. ტერიტორიული ზღვები	303
4. ღია ზღვა	305
5. რეგიონალური - დახურული და ღია ზღვები	308
6. განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონა	308
7. ზღვის ფსკერის სამართლებრივი რეჟიმი	310
8. საერთაშორისო სრუტეებისა და არხების სამართლებრივი რეჟიმი	312

თაზი XIII

საჰაერო და კოსმოსური სივრცის სამართლებრივი რეჟიმი .....

317

თაზი XIV

სამრეწველო-სამშენებლო კომპლექსის საშუალებანი

1. უშუალო დიპლომატიური მოლაპარაკება	325
2. შუამავლობა და „კეთილი სამსახური“	326
3. საგამომძიებლო და შემთანხმებელი კომისიები	327
4. საერთაშორისო არბიტრაჟი (სამედიატორო სასამართლო)	327

5. საერთაშორისო სასამართლო	329
6. დაეების მშვიდობიანი გადაწყვეტის წესები საერთაშორისო ორგანიზაციების ფარგლებში	330

თაზო XV

საერთაშორისო კონფლიქტური სამართალი. შვიარადეგული კონფლიქტების თაზიდან აცილდების, მათი წარმოების საშუალდებისა და წესების სამართაშორისო სამართლდებრივი რებულირება

1. კონფლიქტების ღლკალიზაცია და კუმანიტარიზაციის წყაროები	336
2. მიუმხრობლობა (ბლოკების მიუმხრობლობა)	348
3. ნეიტრალიზმი და მუდმივი ნეიტრალიტი	350
4. „საერთაშორისო“ და „არასაერთაშორისო“ შვიარადეგული კონფლიქტები	350
5. შვიარადეგული კონფლიქტების ჩაქრობისა და მშვიდობის აღდგენის პროცედურები საერთაშორისო ორგანიზაციებში	352
6. ომის წარმოების საშუალდებანი და მეთოდები	368

დანართები

1. დანართი № 1 – საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს მოქალაქეების შესახებ“	379
2. დანართი № 2 – საქართველოს კანონი „საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის შესახებ“	399
3. დანართი № 3 – საქართველოს კანონი „საქართველოს საზღვაო სივრცის შესახებ“	421
4. დანართი № 4 – საქართველოს კანონი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების შესახებ“	451

ბანმართებები	470
--------------------	-----

საგამომცემლო-პოლიგრაფიული უზრუნველყოფა:
საგამომცემლო სახლი „ინოვაცია“

დირექტორი:	ზაურ ნაჭყვიაძე
ტექნიკური რედაქტორი:	ლევან ბოჭორიშვილი
კორექტორები:	ნონა ჯღარკაძე, ჟემოშვიან ნახნაძე

მისამართი: თბილისი, ძმები კაკაბაძეების ქ. №22

ტელ.: (899) 56-14-57; 92-25-23.

Email: inovacia@caucasus.net

შპსი სახელმეპრულებო